Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cesar
Procinn
Cato
Plin
Brutus
Demosthenes
Cicero
Demetrius
Antonius
Aristoteles
Arabes
Cisilla
otho
Homero
Euagoras
Bolyanios Athicus
Plato
Aristoteles
Cinthagines

Universidad de Deusto
Biblioteca

36,5

PLVTARCHI CHERONEI

GRÆCORVM ROmanorúmq; illustrium vitæ, è Græco in Latinum versæ.

Tomus Tertius.

20.



LVGDVNI,
Apud hæredes Iacobi Giuntæ.
1552 15

VIRORVM ILLVSTRIVM, quorum vitæ hoc præclarissimo Plutarchi tertio tomo describuntur, catalogus.

Antonius. 575
Aratus. 720
Aristoteles. 949
Artoxerxes. 677
Brutus. 393
Cæsar. 1
Carolus Magnus. 966
Cato Vticensis. 153
Cicero. 408
Demetrius. 478
Demosthenes. 374
Dion. 236
Euagoras. 865
Galba. 796
Homerus. 855
Otho. 831
Phocion. 91

PEPERCIMVS

Lector occupationibus tuis, & materiam multiplicem, qualis in historia ferè occurrit, in Indices aliquot digessimus, quò magis autor tantus vsui præsenti tibi foret. Indicum porrò primus res gestas complectitur ipsas & quicquid historici argumenti est: reliqui, quos tute reperies ordine, Oracula, prodigia, auguria, somnia, prouerbia, leges, orationes, epistolas, strategemata, triumphos, statuas, autorum nomina, habent.

De litera A.

Abantidas pasei filius sublato Clinia tyrannidem occupauit. 722
Abantidas à quib. interfectus. 723
Abodriti populi ubi. 985
Abodritorum cum Francis fœdus. Ibid.
Abœocretus Bœotiorum dux casus. 737

Academia unde nomen mutuauerit. 922
Academici unde nomen sortiti. 312
Achæos quam auxerit Aratus, per totam eius uitam uide. 764
Achana mensuræ genus. 726
Achillis genealogia. 870
Aconitum Athenis rarò nasci. 496
Acrocorinthus mons. 738
Acrocorinthum uallo & fossa Aratus circundat. 781
Acrocorintho Macedonum præsidia depulit Aratus. 738
Acrocorinthum in ditionem Antigonus redigit. 740
Adulatio quantum rebuspublicis officiat. 503
Aeaci templum Aeginæ. 404
Aeacidæ semideis omnibus anteponendi. 868
Aedilis Cæsar gladiatorum paria exhibuit. 7
Aegina locus. 856
Aeginæ insula. 374
Aeginetæ in Achæos concesserunt. 762
Aegri quàm sani faciliùs credunt. 154
Aegypto Cæsar potitus. 65
Aenus Thraciæ oppidum. 163
Aeschinis cum Platone simultas. 942
Æschines quot suffragijs absolutus. 317
Aeschines exul Rhetoricam docuit. 399
Aesionis de Demosthene iudicium. 386
Æsopum Tragœdum Cicero in pronũtiatione imitatus. 404
Aetolorum agros Demetrius uastat. 550
Agamemnonis in castris magna pestis. 860
Agathocles insularum dominus. 518
Agathocles sæpius à Demetrio victus. 561
Agesilaus Tissaphernem acie fudit. 704
Agis reip. formam restituere agreditur. 399
Agrigentinorum equites Dionem reducentẽ iuuant. 666
AIAX Telamonis filius. 869
Albanorum rex à Canidio prostratus. 612
Albuinus Longobardorum rex Galliam citeriorem in deditionem accepit. 975
Albuinus uxoris dolo necatus. Ibidem
Albus pagus. 631
Alcibiades ab Euripide laudibus celebratus. 374
Alcimenes gloria & genere inter Achæos primarius. 262
Alcimenis Epirotæ interitus. 511
Alesiam Cæsar capit. 37
Alexandrinum bellum nulla necessitate gestũ. 869
Alexander communis Græciæ dux. 517
Alexandri successores titulos regios sibi uendicarunt. 504
Alexandro Anto. filio Solis cognomẽ fuit. 624
Alexander Priami filius Helenam rapuit. 859
Alexã. Homericꝰ uxoris nomine nobilis. 817

Alexas Laodicenus securi ab Augusto percussus perfidiæ pœnas luit. 656
Allobroges Romanorum grauiter ferunt. 430
Allobrogã legati à Catilinariis solicitãtur. 431
Alphõ morbo quo Artoxerxes corruptus. 790
Amanus fluuius. 593
Amanus mons. 455
Ambientes principatus epulum & largitiones publicè distribuebant. 38
Ambiorix Gallus à Cæsare desciuit. 33
Amicitia nimia odij generandi causa. 194
Amicitia propinquitate fidelior. 186
Amicitiæ regum & tyrannorum quãsint fragiles. 737
Amistris Artoxerxis filia Teribazo nupta. 714
Amyntas ab Antonio deficit. 645
Amyntas Lycaoniæ rex Antonio contra Augustum auxiliatur. 643
Anapis fluuius. 267
Anaximenes naturæ principia in aëre posuit. 945
Ancharia Octauiæ mater. 607
Antalcida regnante Græci ignominiosam cũ Persis pacem inierunt. 705
Antalcidas se uita abdicauit. 707
Anteon Hercules filius Antoniorum familiæ nomen dedit. 578
Anticatones Cæsaris. 469
Antigonus Athenienſium tribus. 494

Antigo

Antigonus quàm iniquo animo Demetrij intolerantiam tulerit. 507
Antigoni pietas in Demetrium patrem. 571
Antigonus quibus ab Athenienſibus salutatus nominibus. 413
Antigonus Aratum ad se allicit. 736. 782
Antigonus Mithridati necem struit. 484
Antigoni victoria. 548
Antigonus Demetrium successorem sibi constituit. 524
Antigoni progenies. 481
Antigonus Indæorũ rex securi percussus. 614
Antiochus Seleuci filius à Demetrio in fugã actus. 525
Antigonus Nouercæ amore captus inedia sibi mortem parabat. 542
Antiochum Commagenum Ventidius in Samosatis obsidet. 611
Antiochus Academiam nouam relinquens Stoicam rationem amplectitur. 412
Antipater quas Athenienſibus conditiones obtulerit. 135
Antipater Alexandrum fratrem regno expulit. 540
Antipatri imperium quibus nominibus truculentius habiturum sit. 139
Antipatri parricidium. 542
Antipatri in Lamiam fuga. 129
Antipater ad Lamiam obſſus. 402

Antipater mortuus. 142
Antipatri de Damade dictum. 129
Antipater Tyrius Stoicus Catoni familiaris. 157
Antiphon Philippo promisit se naualia incensurum. 389
Antigonia ciuitas quæ antea Mătinea. 786
Antonias Cleopatræ nauis. 742
Antoniorum familia ab Hercule nata. 578
Antonius orator Syllam sequutus, à Mario necatur. 575
Antonius Consul aduersus Catilinam mittitur. 428
Antonius Catilinariæ coniurationis conscius. 423
Antonius Catilinam cum copijs deleuit. 437
Antonij forma & ingenium. 577
Antonij ingenium simplex, magnanimitas, & dicacitas scurrilis. 600
Antonij in Ciceronem odium. 462
Antonij cum Cicerone pugna circa Bellidem. 333.
Antonius ciuilis belli causa. 581
Antonius, Cicerone autore, hostis ciuitatis iudicatus. 592
Antonius ab Hircio & Pansa Consulibus fugatus. Ibid.
Antonij rogatio ut et Pŏpeius & Cæsar arma deponant. 580

Antonius ad Cæsarem fugit. Ibid.
Antonius Cæsari monarchiæ q; saues à Bruto seruatus. 323
Anto interfecto Cæsare magistratum abiecit & mutata ueste se occultauit. 589
Antonius quantum ex Cæsaris bonis diripuerit. 465
Antonius Cæsaris decreta pro arbitrio immutauit. 590
Antonius Cæsarem pro rostris laudans, quantum furorem populo iniecerit. 589
Antonianæ proscriptiones. 595
Antonius equitum præfectus. 577
Antonius Tribunus & Augur. 580
Antonius ducit Octauiam. 608
Antonij de Parthis victoria. 618
Antonius Helena populi Ro. 581
Anton. Cæsarem diademate coronare uult & regem facere. 587
Antonij corpus magnificè ac regio funere à Cleopatra sepultum. 666
Antonius imperium deponere iussus. 642
Antonius urbe eiectus. 42
Antonio quot reges contra Augustum auxiliati fuerint. 442
Antonius hostium congressum uitans in paludem se recepit. 353
Antonij per humanum factum. 644
Antonius cum Augusto in gratiã redijt. 595

Antonium milites ad Augustum transeuntes destituunt. 651
Antonij ex re præsenti consilium. 622
Antonius Ciceronis manes placauit. 597
Antonij cum Sexto Pompeio fœdus. 609
Antonius licet delicatus, laborum tamen necessitate urgente tolerantissimus. 592
Antonij munificentia. 602
Antonij erga Archelaum humanitas. 609
Antonij statuæ deiectæ. 670
Antonius Græcorum adeóque Atheniensium amator uocatus. 598
Antonij in Asia luxus. Ibi.
Antonius fugientem Cleopatram sequitur. 649 674
Antonij amor in Cleopatram unde cœperit. 600
Antonij scortatio & turpis crapula. 584
Antonius piscatur. 606
Antonij sacrilegium. 596
Antonij tragica inter suos & Cleopatræ filios diuisio. 656
Antonius filios reges nominauit. 635
Antonij progenies. 670
Antonij testamentum. 639
Antonij obitus. 662
Antonij filij liberalitas. 605
Antonius L. ab Augusto Italia pulsus. ibi.
Antonius Critici Oratoris filius. 375

Antropatena regio à Parthis uastata. 616
APAMIA Artoxerxis filia Pharnabazo nupta. 714
Apollocrates Dionysij iunioris filius. 280
Apollocrates arce Syracusana tradita ad patrem Dionysium nauigat. 249
Apollinis templum Corinthi. 769
Apollinis pythij festum. 350
Apollodorus phalerius Socratis æmulus. 215
Apollonides Stoicus. 229
Apolloniam Cæsar capit. 49
Apollonius Ciceronis Cæsarisq; præceptor. 4. & 412
Apologus de milite & cornicibus. 104
Apologus Demosthenis de lupis, canibus & canibus. 104
Appius Varus Aphricæ præfectus. 218
Aquisgranum Caroli M. regia. 988
Aquisgrani templum magnificentissimum à Carolo Magno constructum. 999
Aquisgrani calidarum aquarum copia. 995
Aquitaniæ situs. 968
Aquitanicum bellum. ibid.
Araris fluuius. 35
Arati educatio, studia, statura, robur, & dicendi genus. 722
Aratus maximus picturarum amator. 734
Aratus quomodo tyrannidem puer euaserit. 722

Aratus quibus artibus ciuiles sedauerit seditiones. 731
Aratus reipub. amator. ibid.
Aratus saucius de Argiuis victoria decidit. 745.
Arati fuga ex Corintho in Sicyoniam. 784
Aratus à Bitho Demetrij duce prælio superatus. 761
Arati ad Ptolemæum difficilis peregrinatio. 733
Aratus à Ptolemæi legatis accusatus. 729
Arati mors & sepultura. 993
Araxis fluuius. 630
Arcadiam occupat Demetrius. 517
Archestratus suadente Agnonide, populoq; probante rogationem de accusando Phocide tulit. 146
Archidamum Demetrius in fugam egit. 536
Archilochi mordacitas. 160
Archytas Platonicus. 255
Aretæus Dionis filius. 273
Argas Demosthenis cognomentum. 378
Argas, id est, anguis. ibid. Item legislatoris nomen. ibid.
Argiuis tyrannide pressis enses habere non licebat. 750
Argiuos liberare Aratus aggreditur. 750
Argiui ad Cleomenem defecerunt. 768
Argiui Achæorum reipub. donati. 762

Argos præter opinionem occupat Demetrius. 517
Arioui sti Germanorum regis cum Cæsare societas. 27
Aristarchus Homeri poëmata digessit. 862
Aristides consilijs nõ minus quàm armis ualebat. 102
Aristippus Platonis & Dionysij inimicitias prædixit. 257
Aristippi Cyrenei cum Platone inimicitiæ. 256
Aristippo Aratus insidiatur. 751
Aristippus occiditur. 765
Aristobulus Iudæos concitat. 577
Aristocratia apud Corinthios & Syracusanos. 296
Aristodemus adulationum optimus fabricator. 503
Aristogiton cum delectus haberetur ualetudinem simulauit. 108
Aristogitonis orationes nihil nisi arma spirabant. 107
Aristomacha Dionysij Syracusani uxor. 230. & 242.
Aristomachus exulat. 724
Aristomachi supplicium. 784
Aristomachus à seruis occiditur. 750
Aristophon è foro curiaq; clarus euasit. 102
Aristotelis genus & patria. 949

Aristotelis facultates. 953
Aristotelis formæ habitus, mores humanitas & amor in patriam. 952
Aristotelis uxores. 953
Aristoteles Platone in philosophia præceptore usus. 950
Aristotelis ingeniũ, studia & eruditio. ibid.
Aristotelis eloquentia. 961
Aristoteli quãtũ humanũ genus debeat. 960
Aristotelis discipuli. 956
Aristotelis In discipulos amor. 954
Aristot. scripta quadrifariam diuisa. 964
Aristot. de animo dialogus. 261
Aristot. patriæ leges scripsit. 954
Aristot. reus causam deseruit. 956
Aristotelis exilium. ibid.
Aristoteles quando diem obierit. ibid.
Aristotelis testamentum. 557
Aristotelia celebritas. 954
Aristoxenus, Musicus Aristotelis discipulus. 957
Aristrati imago. 734
Arius Alexandrinus philosophus apud Augustum summo honore habitus. 664
Arimeniam Canidius subegit. 612
Arminum Cæsar occupat. 44
Armorum legumq; tempus non idem. 48
Arsamen Artoxerxis filius fratris Ochi insidijs interijt. 718

Arsaces Artoxerxis nomen. 677
Artagersen Cadusiorum ducem Cyrus interficit. 688
Artauasdes Armenius potentissimus copias Antonio iungit. 605
Artemidorus græcæ eloquẽtiæ præceptor. 83
Artes sensibus similes. 479
Arthauasdes Armeniæ rex ab Antonio in triumpho ductus. 631
Artoxerxis genus. 677
Artoxeris filiæ ac generi. 714
Artoxerxes à patre rex constitutus. 778
Artoxerxis nomina uaria. 677
Artoxerxis in muneribus dandis accipiendisq; facilitas. 681
Artoxerxis morositas. ibid.
Artoxer. in uindicandis criminibus animaduersio à calumnia aberat. 681
Artoxerxis cum Cyro pugna. 585
Artoxerxis de Cyro victoria. 693
Artoxerxes filiorum conspiratione periclitatur. 756
Artoxerxes quandiu uixerit. 719
Aruerni à Cæsare deficiunt. 35
Asera Bœotiæ nicus. 374
Asiæ atq; Zilyæ terminus. 653
Asianum dicendi genus. 577
Aspasiam Darius quàm amauerit. 714
Aspidis morsus sine dolore extinguit. 656

Astutia & ambitio sub humanitatis specie. 6
Atheniēsium mysteria quando celebrari solita. 519
Athenis gratis mori non licet. 151
Athenienses cum Bœotijs de finibus disceptant. 105
Athenas à tyrannide liberat Demetrius. 493
Athenas Demetrius obsidet. 492
Athenas Cassander obsidet. 513
Athenæ sub Macedonum ditione. 760
Athenæ Aratus liberare non sine calumnia agressus. 761
Athenodorus uinculis liberatus. 122
Atossa Artoxerxis filia. 114
Attali Philomatri inania exercitia. 508
Attali colossus tempestate prostratus. 642
Attici in matrem pietas, & amor. 904
Attici lepos & cognomentum. 891
Atticum mel optimum. 391
Atticus originum scriptor. 604
Attilia Sarrani filia Catonis minoris uxor. 160.
Attilius abscissa dextra umbonem læua tenuit. 21
Attossam filiam Artoxerxes uxorem duxit. 709
Atyllius Antonij ex fuluia filius toga uirili donatus. 655
Atyllius à Cæsare interficitur. 665

Atticis

Attici decretum mortis. 907
Attici obitus & sepultura. 908

AVGVSTI Nomen licet nusquam in Plutarcho, aut certè rarissimè reperiatur, tamen ad Cæsaris differentiam ponere uisum est.
Augustus à Cæsare adoptatus. 328
Augustus Apolloniæ literis operam dedit. ibid.
Augustus ex Apollonia in patriā redijt. 590
Augustus hæres à Cæsare scriptus. 590
Augustus Cæsaris testamentū exequitur. 328
Augusto fasces decreti. 592
Augustus Romæ seditionibus occupatus. 591
Augustus se totum Ciceroni commisit. 592
Augustus à Cicerone deficit. 594
Augustus Antonio Ciceronem concessit necandum. 594
Augusti cum Sexto Pompeio fœdus. 609
Augustus Antonius & Lepidus Romanū imperium tanquam hæreditatem inter se diuiserunt. 594
Augustus, Antonius & Lepidus triumuiri, eorumq; proscriptiones. 595
Augustus Antonio in omnibus superior. 610
Augustus plebem contra Antonium incitat.

citat. 635
Augustus aduersus Antoniũ nititur. 648
Augusti & Antonij naualis pugna apud Actium. 346
Augusti de Antonio ad Actiũ victoria. 650
Augustum quibus nominibus Antonius accusarit. 636
Augustus Antonij interitum defleuit. 662
Augustus castra in Macedonia amisit. 696
Augusti felicitas. 905
Augustus cæsaris nomen sibi sumpsit. 328
Augusti exactiones immodicæ. 639
Augusti grauissima ualetudo. 597
Augusta Hispaniæ à Carolo Magna opta. 980
Augustini de Platone iudicium. 943
Aui Corinthi locus. 742

De litera. B

BABYLONIAM Demetrius occupat. 488
Bacchi cultores. 328
Bacchus. Vide Liber. 482
Balsamum producit Iudæa. 614
Bapsania porticus. 826
Batalus tibicen. 578
Batalus poëta lasciuus. ibid.
Batalus Demosthenis nomen. ibid.
Batani populi. 846
Bauararum fines. 943
Bebriaci

Bebriaci agri descriptio. 884
Belgæ à cæsare fusi. 28
B. neuentanorum deditio. 985
Benuolentia ciuiũ, Principis optima custodia & optimũ regni fundamentum. 489 & 791
Bruta Heraclij cæsaris filia, Caroli Magni uxor. 996
Bibliotheca pergamena. 631
Bibulo Cos. fasces effracti. 188
Bibuli Cos. stercoris cophino superfusus. ibid.
Bibulus aduersus parthos bellum gerit. 58
Bibuli opusculum de gestis Bruti, 324
Bithy. Demetrij dux Aratũ filio superauit. 761
Bocchosis in iudicando æquitas. 521
Bellicum bellum. 986
Bœotij cũ Atheniẽsib. de finib. disceptãt. 105
Bœotij à Leost. profligati. 129
Bœotij iniquis conditionibus Demetrij bellum remouerunt. 546
Bœotiorum à Demetrio defectio. ibid.
Bonum uirum solum liberum esse. 230
Britones in Frãcorũ potestatẽ peruenere. 982
Brutus principatum ad senatum populumq; Rom. detuli. 78
Brutus geminos filios securi percussit. 304
Brutus Emphili liber. 305
Brutus bonarum artium studijs imbutus. 302
Brutus Athenis philosophiæ operã dedit. 350
Brutus Platonicis innutritus disciplinis. 236

Brutigenus. 79
Bruti uxoris pudicitia & fortitudo. 236
Bruti in Philippis pugna. 348
Bruti pater Pompeij causa interfectus. 707
Bruti & Cassij cæterorumq; contra Cæsarem coniuratio. 588
Bruti corpus, quod purpura preciosissima contexerat sepeliri cõdiq; iubet Antonius. 597
Brutus in Macedonia Augustũ prælio superauit. 996
Brutus quibus causis saluauit Antonium. 323
Brutus seipsum interficit. 367.597
BYZANTINOS exules Cato reduxit. 103
Byzantium Romanorum imperium translatum. 974

De litea C.

AE CILIVS Libertinus cum Iudæis sentiebat. 416
Cæpio Catonis iunioris frater. 153
Cæsaris & põpeij affinitas. 187
Cæsar Pompeiam repudiat. 14.445
Cæsaris & Marij affinitas. 1
Cæsar secundum in eloquentia locũ obtinuit. 4
Cæsar pluribus simul epistolas dictauit. 24
Cæsar primus epistolarum colloquia excogitauit. ibid.
Cæsar primus mortuæ uxoris laudationem ædidit. 6

Cæsar quo animo Anticatones scripserit. 69
Cæsaris Consulatus. 17.188
Cæsaris Dictaturæ. 49.65
Cæsar anni cursum ordinauit. 75
Cæsar perpetuus Dictator designatus. 72
Cæsarem milites imperatorem salutant. 16
Cæsar rex salutatus. 76.313
Cæsar diadema sibi impositum cum maximo pop. Romani plausu reiecit. 587
Cæsar legem agrariam ui tulit. 150
Cæsar à piratis capitur. 2
Cæsar ad Pharũ maris periculũ uix euasit. 64
Cæsar pro Gallis contra Germanos bellum gerit. 26
Cæsar primus in occiduum Oceanum classe ingressus. 32
Cæsaris & Syllæ inimicitiarum causa. 1
Cæsar utrum Catilinariæ coniurationis conscius fuerit, incertum. 10.308
Cæsar pontem in Rheno extruxit. 31
Cæsaris in ciuili bello clades & periculum. 53
Cæsaris contra pompeij liberos expeditio. 70
Cæsaris & Pompeij in Pharsalia pugna. 58
Cæsar in re militari omnibus præferendus. 20
Cæsaris & Pompeij inimicitia, bellum ciuile non peperit, sed amicitia potius. 17
Cæsar quartum consul creatus Anto. sibi collegam assumit. 586
Cæsaris necis causæ. 558

Cæsaris in victos elementia. 69
Cæsar ad Pompeij statuam concidit. 88
Cæsar in senatu necatus. 85
Cæsaris corpus in foro crematum. 590
Cæsaris interfectoribus honores & prouinciæ decretæ. 315
Cæsari diuinos senatus decreuit honores. 87
Cæsaris testamentum. 326
Cæsar Iunior qui idem Augustus. 328
Huius historiam in Augusto posuimus.
Cæsarion Cæsaris ex Cleopatra filius. 65
Cæsarionem Cæsaris & Cleopatræ filium Augustus interfecit. 655
Cæsar Antonij auunculi nutu necatus. 595
Caius Cornelius Augur Liuij historici conterraneus & æqualis. 61
Caius Germanici filius cum filio & coniuge trucidatus. 671
Calamitatis miseriarumq; causæ. 92
Calenus Megaram capit. 312
Calydoniam depopulatur Aratus. 737
Callimachi epitaphium. 654
Callimedon clàm se ex urbe surripuit. 145
Callimedon profugus Antipatro adhæret. 402
Callippus Catinã adorat⁹ Syracusas amittit. 301
Callippus Rhegyũ occupat. ibid.
Callisthenes Aristotelis necessarius. 954
Camulatus bellicosus à Bruto ad augustum defecit. 362

Canidius ubi terrarum præclarè gesserit. 612
Canidy turpis fuga. 650
Caninius Rebulus Consul. 73
Canus tibicen. 815
Cappadocia à Pharnace capta. 65
Cares Cyri poplitis uenam abscidit. 195
Carolomanni Franciæ regis obitus. 968
Carolus Magnus Hierosolymam à Barbaris liberauit. 993
Caroli Magni cognomentum unde. 966
Caroli M. statura & mores. 995
Caroli Mag. expeditiones aliquot. 968. & seq.
Caroli Magni obitus, testamentum & prodigia mortem præcedentia. 999
Carthago Cæsarij colonia. 73
Cassander à Demetrio ex Attica pulsus. 513
Cassij ingenium Bruto dissimile. 303
Cassius ab Antonio in Syriam missus rem præclarè gessit. 612
Cassius prætor secundus. 312
Cassius Iuniam Bruti sororem uxorem duxit. 310
Cassij Scæuæ ad Dyrrhachium pugna fortissima. 21
Cassij priuatum in Cæsarem odium. 312
Cassius Epicurus Pompeij statuam adorauit. 84
Cassij in Cæsarem odij causa. 312
Cassius eodem pugione seipsum interemit.

quo in Cæsarem usus fuerat. 356
Catilinæ coniuratio. 424
Catilina cum suis copijs funditus deletus. 437
Carolus dictus Augustus & imperator Romanorum. 989
Carolus eloquentia, & bonis literis ornatus. 998
Catonum genealogia. 81

CATO CENSORIVS.

Catonis autoritas. 175
Catonis laudem scripsit Cicero. 69

CATO VTICENSIS.

Catonis uxores. 160
Catonis mores & ingenium. 154
Catonis continentia. 169
Catonis mira constantia. 227
Catonis consilium, Dei oraculum. 193
Catonis in Scipionem liber. 218
Catonis de coniuratis Catilinæ sententia. 177 & 178
Cato Ciceronem ridiculum appellauit Consulem. 176
Cato qua ratione milites ad uirtutem excitauerit. 162
Catonis prima militia. 161
Cato à Trebonio in carcerem duci iussus. 201
Cato quãta pro libertate patriæ pericula subierit. 903
Cato brachium saucius fortiter contra tyrannos resistit. 199
Cato lapidibus fustibusq; obrutus. 183
Catonem Cæsar comprehendi iussit. 19. & 190
Cato cum in ciuili bello hostes occisos cerneret lachrymans secessit. 54
Cato sibi Vticæ mortem intulit. 69. & 233
Cato Ciceronis liber. 459
Cato laboris tolerantissimus. 159
Cato totas noctes ebrius alea ludit. 159
Catonis filiæ & pudicitia & fortitudo. 236
Catonis filij fortissimus interitus. 235. & 363
Cato Nepos. 160
Cauduſtorum regio. 709
Caunij homines abiecti & uictus difficultate uilissimorum ministeriorum gratia Cyri exercitum sequuti. 691
CECINNAE & Othonis pugna. 847
Cælesyriam Antonius Cleopatræ donauit. 604
Ceramicum Athenis scortorũ diuersoriũ. 147
Cethego coniurato urbis incendiũ cõmissum. 10
Cethegi interitus. 436
CHABRIAS feliciter aduersus Naxios bellauit. 100
Chabrias dux quando interierit. 100
Chares orator non insulsus. 98
Charetes fluuius. 753
Charybdis periculum. 156
Charicles Phocionis gener. 127
Charidemus Athen. nouarũ rerũ cupidus. 116

Charimenis in liberandis Achæis studium. 750
Charonitæ. 590
Charydotas Antonius appellatus. 599
Chryseis Chrysæ sacerdotis apollinis filia ab Agamẽnone Græcorum duce rapta. 860
Chryssa Ilij oppidum. 860
Chryses Apollinis sacerdos. ibid.
Chrysoloræs philosophus sapientissimus. 941
Chrysog. Roscij accusator. 411
Ciceronis genus & cognomentum. 408
Ciceronis prouidentia diuinatioq;. 903
ciceronis eruditio. 472
Cicero pronunciatione primũ laborauit. 454
Cicero quæ uocabula latinitate donarit. 460
Cicero in iocando nimius. 419. & 475
Ciceronis ingenij promptitudo. 490
Ciceronis ioci & sales. 440. & sequentib.
Cicero monarchæ & Dictator. 476
Cicero liberator et cõditor patriæ salutat⁹. 426
Cicero Catilinariæ coniurationis uindex. 696
Cicero oblatum triumphum renuit. 456
Cicero quibus argumentis Catonem persuaserit ut populo cederet. 189. (465
Cicero Augusti benenolẽtiã nõ ingrati suscepit.
Ciceronis cũ Attico cõsuetudo & affinitas. 889
Ciceronis exilium odio cõflatum & perfidia uterum amicorum. 191. & 450
Cicero ab exilio incredibili cũ gloria reuocatus.
Ciceronis ioci amarulẽti & rephensi. 443 (452

Ciceronis in Amano monte uictoria. 455.
Ciceronẽ Cæsar obsidione liberare nititur. 33
Ciceronis circa Byllidẽ pugna cũ Antonio. 333
Cicero coniurationis in Cæsarem expers. 462
Cicero exilium ut tulerit. 450
Cicero à catone periculo liberatus. 217
Cicero occisus. 355. & 395
Cicero ciuili bello neutrã partẽ sequut⁹ est. 456
Ciceronis ambitio, & imprudentia. 468
Cicero patriæ amator, & eloquens fuit. 472
Cicero bello ciuili falsò pditor appellatus. 459
Cilles Ptolemæi dux à Demetrio superatus. 486
Ciliciam depopulatur Demetrius. 554
Cinnanus tumultus. 607
Cinna errore occisus. 88. & 327
Circei fontes. 972
Citheris mima Antonio dilecta. 585
Cleantes medicus catonis libertus. 233
Clearchi ignauia. 687
Clearchus uita priuatus. 701
Clementiæ templum. 72
Cleonymi Spartiatæ Fuga. 547
Cleopatræ mores & formæ elegantia. 603
Cleopatra Alexandrini belli causa. 62
Cleopatram deperit Antonius. 601
Cleopatra uenefici studiosa. 656
Cleopatræ interitus. 668
Cleopatræ Antonij filiæ Lunæ cognomẽ fuit
Cleopatra Antonij filia Iubæ uxor. 671 (614

Cleopatræ in Antonium obsequentia. 602
Cleopatræ astutia. 633
Cleopatræ quæstus apud sepulchrum Antonij. 668
Clunia Arati parens Sicyoniorum præfectus ab Abantida sublatus. 721
Clodius homo sceleratissimus, & turbulentissimus. 187. & 576
Clodius superbia & procacitate nulli secundus. 12
Clodius in Bonæ deæ sacris deprehensus. 13
Clodius reatu absolutus. 446
Clodij opera Cicero in Catilinario negocio plurimum usus. 445
Clodius Ciceronis exulis uillas domumq; incendit. 451
Clodius à Milone confossus. 453
Clodij tribunatus. 20
Clodianæ factionis origo. 444
Clodius rem uxoriam & arcanas noctis cæremonias temerare ausus. 20
Clodius Maurus in Lybia exercitũ ducit. 802
Clodius Pompeij acta scindit. 452
Clodia Augusti uxor Fuluiæ filia, Antonij priuigna. 595
GNIDIIS libertas data. 62
Colonia Hispaniæ urbs. 803
Comprehensio Ciceronis uocabulum. 460
Conium mel necatu ocyssimum. 301

Cononis ad Euagoram fuga. 880
Consolandi ratio optima. 397
Corinthios Aratus in Achæorum corpus redegit. 747
Corinthus Cæsaris colonia. 73
Cornificius Bruti accusator. 334
Corphinium Domitius præsidio tenuit. 47
Cosconius occisus. 65
Cotta Censor uini auidissimus. 443
Cotta in Gallijs perit. 33
Crassinus in pugna Pharsalica è uulnere cecidit. 58
Crassi luxus. 173
Crassum Cicero prosetus & laudauit, & lacessiuit. 440
Crassus cõsurationis Catilinariæ particeps. 426
Crastinus cæsarem uel mortuum uel uiuum laudaturum uociferatur. 58
Crastinus occiditur. 59
Crates Philosophus ad Demetrium legatus Athenarum obsidionem dissuadet. 561
Cratippo peripatetico philosopho Cicero operã dedit. 437
CTESIAS medicus. 705
Ctesias bello quod scribit interfuit. 693
Ctesias amplissimis honoribus ab Artoxerxe honestatus. 694
Ctesiphonti dies dicta. 397
Ctesippus Chabriæ filius difficillimis morib. iuue

iuuenis à Phocione institutus. 1001
cumæi ab Aetolis expulsi. 787
cunaxa Persiæ locus. 686
curio summa cũ ignominia ex urbe electus. 43
curij inteperantia. 576
curionis rogatio ut & Pompeius & Cæsar arma deponant. 580
cypricum bellum. 882
cyprus in Persarum seruitutem redacta. 870
cypri imperium miris modis ab Euagora amplificatum. 870
cyprum Antonius cleopatræ donauit. 614
cyrenæ nobilis Aphricæ ciuitas. 920
Cyrenæos legibus continere Plato impossibile dixit. 936
cyri audacia. 678
cyrus apud fratrem insidiarum delatus. 679
cyri paricidium. 75
cyri interitus. 691
cyrrhisticam depopulatur Demetrius. 366

De litera D.

Dactylum & tribrachum Aristoteles in soluta oratione reiecit. 963
Daricus nũmus Persicus. 681
Darius rex à patre Artoxerxe designatus. 713
Darij liberi. 617

Decemuirorum potestas. 422
Decij Bruti cognomento Albinij in Cæsarem perfidia. 86
Deidamia Aeaci Molossorum regis filia Demetrij uxor. 517
Deidamia uita decessit. 531
Deiotarus ab Antonio ad Augustũ deficit. 645
Delius historicus. 641
Deliciæ Romanorum, serui. 641
Delphini uis in terra. 375
Demades ingenio, natura, insuperabilis orator. 384
Demades sæpe Demosthenis indigenti ex tempore opitulatus est. 383
Demadis de pace cũ Philippo sententia. 117
Demades Athenienses Alexãdro cõciliauit. 388
Demades septies falsi damnatus. 133
Demades in ordinem coactus. 134
Demades iusto supplicio affectus. 407
Demetriadis urbis nomen. 517
Demetrias Athenienſium tribus. 494
Demetrij genus & forma, & statura. 481
Demetrij intemperantia. 49. & seq.
Demetrij liberalitas. 502
Demetrij in uictos clementia. 534
Demetrij in machinis cõparãdis solertia. 507
Demetrius per epistolã à patre rex appellat⁹. 504
Demetrius ad liberãdã Græciã pficiscitur. 489
Demetrij de Ptolemæo uictoria. 489. & seq.

Demetrij fortuna instabilis. 538
Demetrij obitus. 573
Demetrij desultoris ara. 494
Demetrius Phalereus absens condemnatus. 149
Demetrius Peripateticus. 229
Demochares quare in exilium pulsus. 527
Democlis pueri pulchritudo & castitas mirabilis. 515
Democritus Abderita Platonis tempore floruit. 913
Demophilus urbe profugus Epicurus à Phocionis filio occisus. 152
Demon Pæanius Demosthenis nepos. 403
Demosthenis genus, & facultates. 374
Demosthenes quomodo naturæ uitia emendarit. 380
Demosthenes timidus in dicendo. 383
Demosthenes tutoribus suis diem dixit. 379
Demosthenis dicendi uis mirabilis & gloriosa. 303
Demosthenes gloriam sibi è foro curiaq; quæsiuit. 102
Demosthenis pleræq; orationes solam præferũt honestatem. 390
Demosthenis orationes. 383
Demosthenis falso nomine orationes circumferuntur. 390
Demosthenes ῥωπαροβρέμων dictus. 384

Demosthenis corpus imbecillum. 377
Demosthenis gloria. 387
Demosthenis constantia contra sententiã Theopompi. 387
Demosthenis libertas dicendi. 389
Demosthenes quando ad rempub. accesserit. 386
Demosthenis fuga turpis. 374
Demosthenes quos dicendo reformidarit. 385
Demosthenis exilium. 402
Demosthenis reditus. ibi.
Demosthenis studium & exercitatio incredibilis. 381
Demosthenis obitus, eiq; defuncto honores à populo habiti. 406
Dephon Longobardorum rex crudelitate nobilis. 975
Desertores quomodo Lacedemonij mulctarint. 549
Desiderius ultimus Longobardorum rex à Carolo Magno capitur. 374
Dialogorũ primus inuentor. 925
Diana Agnetis. 414
Dicendi genus moderatum quantum momenti reipub. adijcere soleat. 424
Dictatura non in annum conferebatur. 65
Dinarchus supplicijs affectus ingulatur. 146
Diogenes Cynicus Platonis temporibus floruit. 913
Dionis ad Peloponenses oratio. 285

Dionis exilium. 251
Dioni genius apparuit. 237
Dionis interitus. 300
Dionysius Platonis præceptor. 914
Dionysius Magnesius orator. 412
Dionisij senioris uxores. 532
Dionysij liberi. 242
Dionysij Siciliæ tyrannidem occupat. 929
Dionysius instinctu Plato uenundatus. 241
Dionysij Platonis necem cogitat. 930
Dionysius Dionis ψαφίσκελλυ sufferebat. 241
Dionysij Syracusani obitus. 242
Dionysius iunior Dionis opera de uirtutibus cogitare cœpit. 246
Dionysium iuniorem uehemẽs Platonis amor inuasit. 247
Dionysius Iunior quibus modis Heraclidem euaserit. 280
Diophethes uelut sortito castra sectatur. 102
Diphilus seruatorum antistes. 560
Diuinatio quid. 895
Diuitiarum studiosi non pecuniæ cumulent, sed cupiditatem minuant. 532
Dolabella repetundarum à Cæsare postulatus. 4
Domitius Aenobarbus interijt. 644
Domitius à filio Mithridatis Pharnace profligatus. 65
Dorica Aristocratia. 721
Dromichætes Thrax captum Lysimachum libera

beralissimè dimisit. 573
Dromoclides Athenis rogabat ut Demetrius tanquam oraculum rogaretur. 491
Dromoclides orator Athenienſib. persuasit, ut Pyræum Munichiamq; Demetrio redderent. 535
Dymæus Achæorum imperator. 732

De litera E.

Eduorum gens à cæsare deuicta. 36
Empedocles Agrigentinus quæ ætate uixerit. 913
Emphilus ueteris Academiæ philosophus. 305
Emphilus orator de Cæsaris cæde opusculũ scripsit. ibi.
Encomia poëtis quàm oratoribus magis familiaria. 867
Epaminondas munerum contemptor. 741
Epicurus philosophus grauissima penuria familiam fabis æquè distributis nutriuit. 534
Epigethes captæ mirabile facinus. 759
Epigonus Colophoniorũ tyrannus capitur.
Epipolim Dion in ditionem redegit. 267
Equites Romani quãdoiu theatro sessum à plebe seiunctum acquisierint. 424
Equus Cæsaris pedibus prope humanis. 16
Erastus & Coristus secessij Platonis discipuli. 924
Eraste Platonis liber. 914

Euagoras ut sibi regnũ cõparârit. 873. & seq.
Euagoræ genus diuinum. 868
Euagoræ ϐραυδια. 876
Euagoræ opera græcia liberata. 831
Eubulus è foro sibi dignitatem cõparauit. 102
Euclides Socratis discipulus Platonis in Geometria preceptor. 920
Eudæmo Cyprio morienti Aristoteles suum de animo dialogum misit. 261
Eudoxus Gnidius astrologus qñ floruerit. 913
Euchõ Lampsacenus Platonis discipulus. 924
Euphranor machinamentorum artifex. 725
Euricles lacharis filius Cæsaris fortuna patris iniurias ulciscitur. 650
Euphronius Antonij filiorum præceptor. 656
Euripides Platoni in peregrinatione quam disciplinæ capessendæ gratia susceperat, comes. 921
Euripidẽ in Aegypto aduersa ualitudine maris aqua incolumitati restituit. 921
Eurydice Demetrij uxor. 498
Eurymedon Aristoteli diem dixit. 956

De litera F.

FAbius fabula Galbæ caput occultauit. 828
Facinora præclara cur laudari soleãt. 866
Facinus præclarum ingens inuidia secuta. 437
Factionis Clodianæ origo. 444
Fames ingens in Antonij exercitu. 625
Fames maxima in castris Cæsaris. 52

Fauonius Catonis amicus, atq; æmulus. 205
Fauonius pro Catone munera obit & spectaculo edit in theatro. 206
Faustus Syllæ filius paternis bonis dilapidatis & grandi ære alieno oppressus uitium proscripsit. 444
Faustus Syllæ filius quod de parentis tyrannide sibi placeret à Cassio calaphis pcussus. 313
Flaccus munatius condemnatus. 208
Flauij Galli uiri ferocis laus & temeritas. 622
Flauij Galli interitus. 623
Florentia à Romanis condita. 992
Florentia à Carolo restituta. ibi.
Fortitudinis ad fortitudinem dissidens comparatio. 96
Fortuna prudentiæ iustitiæq; comes sit oportet. 240
Fortuna in unum hominibus non aufert, quod bene fuerit consultum. 841
Fortunæ inclinatio. 448
Fortunæ templum. 326
Francorum reges quondam titulo magis quàm potestate regia pollebant. 967
Francorum regnum quantum à Carolo magno auctum. 954
Francorum magna cædes. 981
Frigore quibus causis animantia aliquando deficiunt. 352
Fuluia natura ferox. 607

Fuluia Antonij uxor non muliebres artes, sed magistratus docta Antonium obnoxium uxoribus reddidit. 586
Fuluia Anto. ab Augusto Italia pulsa. 606
Fuluia discordiarum inter cæsarē & Antonium causa in Sicyne motua. 607
Fuluia mulier Ciceroni Catilinæ detexit insidias. 427
Fuluiam turpi uita relicta, uxorem accipit Anto. 586

Delitera G.

Gabinio cōsuli quibus argumētis Ciceroni psuaserit, ut Tribunitiæ potestatis cederet. 447
Gabinio Cos. syria decreta. 447
Galata mons Phocidis. 146
Galbæ genus & affinitas. 798
Galba publicū priuato semper antepositi. 799
Galbæ interitus. 827
Gallicum bellum. 31
Gallia citerior Gothorum cladibus exinanita. 274
Garumna fluuius. 963
Gelæ populus. 868
Gelanor Argiuorum rex expulsus. 559
Gellio prætore spartanum exortū est bellū. 162
Gelō Siculus à Dionysio scōmate lacessit. 242
Geminius ad Anto. missus à Cleopatra deluditur. 649
Geminij liberè dictum. 648
Geneseos initium in Platonis libris deprehenditur. 945
Gepidæ à longobardis superati. 974
Germani ante nouilunium cum hoste non confligebant. 27
Germani Rhenum ad agros Gallorum occupādos transgressi. 31
Germani à Cæsare uicti, & in fugam acti. 27
Glaucus ex Corinthijs genus duxit. 236
Gorgiæ Rhetoris consuetudinem filio Cicero interdixit. 439
Gorgiam Cicero increpat, quod mollem & lasciuam uitam ageret. 442
Græciæ fœderati populi contra Philippum. 392
Græcia Euagoræ opera liberata. 881
Græcorum famosissima pax. 705
Græcarum ciuitatum mortuo Philippo Demosthene autore fœdus. 397
CYARTES Syracusanus ager fertilis. 279
Gynæcia dea. 12

Delitera H.

Adrianus Rom. ecclesiæ pontifex à Longobardorum rege pressus. 969
Halis epitaphium. 654
Harpalus pythonicā scortum deperit. 127
Harpalus Alexandrum fugiens cum ingenti auro Athenas peruenit. 225

Harpalus morbo oppressus naturæ cõcessit. 127
Hector ab Achille interemptus. 861
Helena Alexandrum sequitur. 859
Helena Troiani belli causa. 581
Helicon Cyzicenus apud Dionysium Iunierem in precio habitus. 257
Helis Archadiæ locus. 931
Helotæ quales homines. 479
Heluetios victos Cæsar suas ciuitates rursus in colere iussit. 25
Helueticorum oppida uiciq; à Cæsare concremati. ibid.
Heracleã Demetrius in deditionẽ accepit. 513
Heraclides Syracusius quis qualisue fuerit. 274
Heraclides clandestinas cum Dionysio agit pactiones. 291
Heraclidis interitus. 297
Heraclitum Ephesium Plato secutus. 922
Herapolis, antea Borbyce dicta. 615
Hercules claua & pelle leonina ab Omphale exutus. 674
Hereo potitus Aratus. 748
Hermia Atarnei tyrannus Aristotelem fouet. 553
Hermio Thebanorum tutelare numen. 26
Hermionei in Achæos concesserunt. 762
Hermocrates Rhodius Artoxerxis nomine Græcos principes corrumpit. 764
Hermocratis Syracusani filia, Dionysij uxor sibi mortem conscriuit. 230
Hermogenes Platonis doctor. 919
Hermolai aduersus Alexandrũ cõiuratio. 955
Herodes Iudeæ rex Antonio cõtra Augustũ auxiliatur. 642
Herodes ab Antonio ad Cæsarem defecit. 655
Herodotus historicus Platõis seculo floruit. 913
Heruli Italiam inuasere. 974
Hesa fluuius. 979
Hesticus Perinthius Platonis discipulus. 924
Hicetes Syracusanus perfidiæ dignas luit pœnas. 302
Hieronymus historicus Demetrij in Bœotia præfectus. 547
Himeræi Demetrij Phalerei fratris interitus. 404
Hipparinus nobilis Syracusanus Dionis parens, Dionisij socer & collega. 930
Hippiæ nuptiæ. 584
Hippo Zucuniæ ciuitas. 450
Hippomachus Aliptes literarum doctor. 237
Hircij & Pansæ Consulatus. 464
Hircius & Pansa Coss. interierunt. 592
Hispania in Francorum potestatem quomodo uenerit. 980
Historiam scribentes celebribus urbibus opus habent. 375
ἰωνρῶν. 857
Homeri qui dicantur. 856

Homeri genus. Ibid. Patria. 851
Homeri opera. 859
Homerus non semper probabilia secutus. 864
Homeri tubitus et epitaphiũ. 857. *et seq.*
Horologium Dionysij. 259
Hortensij eloquentia. 893
Hortensius Murænam accusat. 454
Hortensius ad fratris monumẽtũ iugulat°. 335
Hostiensi in littore Cæsar stationes struxit. 75
Humanitatis certissima argumenta. 903
Hunni qui, & ubi gentium fuerint. 985
Hunuldus Aqtaniã ad defectionẽ cõpulit. 369
Hunuldus à Carolo Magno victus. Ibid.
Hybreæ ad Antonium liberè dictum. 599
Hyperides è curia sibi gloriam quæsiuit. 102
Hyperides non utrum acerbus, sed utrum ab rebus acerbis sit, iudicari uolut. 108
Hyperidis capitis metu ex Athenis cessit. 133
Hyperidis oratoris apud Cleonas interitus. 138
Hypotades Platonis discipulus. 924

De litera I.



Iacchus, id est, liber pater. 136
Ianuarius nũc in Nouembrem, nunc in Iunium ab Atheniensib. Demetrij causa mutatus. 519
Idus Romanorum. 318
Ilæa Athenienſium tribunal. 115
Imaginatio ceræ similis. 346

Ingenia præclara, uitia iuxtà ac uirtutes producere solent. 478.
Iniurias prouocare ex ẽbecillitate natũ est. 230
Insecabile, Ceronianum. 460
Inuidia, iustitiæ comes. 204
Ioinsula. 856
Isæus Demosthenis præceptor. 439
Isauricus pontificatum ambit. 9
Isidis templum Peluſij. 658
Ismenias Thebanus persarũ regẽ adorauit. 707
Isocrates quanto precio docuerit. 719
Isthmus Corinthiacus. 739
Isthmum Corinthiacum Cæsar confidere aggressus. 74
Italiam qui barbarorũ populi inuaserint. 774
Ithomanta locus munitissimus. 790
Iuba rex humanitissimus et pulcherrimus. 671
Iuba rex tumentis superbiæ homo. 218
Iuba Iubæ filius defunctus. 74
Iucundum quid Homero. 93
Iudæa balsamum producit. 614
Iudicis officium. 876
Iulia Cæsaris filia, Pompeij uxor. 884
Iuliæ Antonij matris in fratrem pietas. 595
Iulida Ceus insulæ pars. 374
Iulius Vindex Galliæ prætor in Neronem insurgit. 800
Iulij Calidij poëtæ proscriptio. 879
Iunia familia ab Attico literis celebrata. 904

De litera L.

Labienus Parthorum dux Asiã, Syriam, Lybiam & Ioniam occupauit. 706

Labienus à Cæsare ad Pompeium deficit. 49. Occisus à Ventidio. 611

Labor molitiei contrarius. 508

Lachares ab Antonio latrocinij dãnatus. 650

Lachares tyrannus Atheniẽsium factus. 534

Lælius unam tantum cognouit uxorem. 161

Lamiæ morsus. 521

Lamia mulier tibiarum cantu nobilis. 501

Lamiæ meretricis turpitudo. 520. & 631

Lamiacensium pugna. 493

Lamprias Plutarchi auus. 604

Largitio omnis facilè honestatis uelamen inueniri potest. 168

Laschenia Mantinea Platonis discipula. 924

Lecus fluuius. 984

Legati Atheniẽsiũ qui sacri habiti sint. 499

Lemannorum fines. 984

Lentulus Surra ob mollitiem è senatu electus. 429

Lentulus Surra iudicium corrupit. 429

Lentulus Surra in carcere strangulatus. 435

Lentulus Spinter occisus, iactantiæ pœnas luit. 86

Leonati interitus. 132

Leostenis orationes cupresso similes. 138.

Mors. 129

Lepida Catonis minoris uxor. 169

Lepidus ab Augusto exautoratus. 636

Lepidus conuiuam Brutum domi recipit. Antonius Cassium. 325

Leptinis uxor à Dyonisio in compedibus contenta. 248

Lena Cæsaris dextram osculatus. 321

Legum armorumq; tempus non idem. 48

Liber pater & bello uti, & ex bello pacem conficere optimè nouerat. 482

Liber pater Athenis in Eleusinam certo festo mittebatur. 139

Liber nunquam ab inopia is erit, qui nullum constituens cupiditati modum, continuo diuitiarum exagitatur ardore. 532

Leones iuncti currib. Antonij. 585

Libertatis templum. 451

Libyæ atq; Asiæ terminus. 853

Licinius Macer peculatus reus. 419

Ligarius à Cæsare absolutus. 460

Linius Patauinus. 61

Liparicum bellum. 987

Locri dem depopulatur Aratus. 737

Longobardorum origo. 974.

Lucilius quantis se pro Bruto obiecerit periculis. 364

Lucius Torquatus Marij filius, Ciceronis atq; Attici condiscipulus. 889

Lucilij erga Antonium fides. 651
Ludi puerorū Romanorū quales fuerint. 353
Lupercaliorum festum. 181
Lustra castrensia sub dio fiebant. 348
Lydi ab Acolijs bello pressi. 857
Lysiades Achæorum imperator factus. 756
Lysimachus ab Alexandro coactus cum leonibus pugnauit. 520
Lysimachi in Demetrium inhumanitas. 571

De litera M.

MACEDONIBVS quantum à Romanis tributum impositum. 331
Macedonum sepulchrum. 312
Machæropius Demosthenis parens. 377
Mæon Lydorum rex Homeri alumnus. 856
Magorū apud Persas disciplina. 921. & 922
Maguntiacus pons à Carolo Magno constructus. 998
Mali omnes serui, Stoicorum paradoxon. 230
Manchus Arabiæ rex Antonio aduersus Augustum auxiliatur. 642
Manilius in Hetruria exercitum ducens, Catilinarium expectat tumultum. 427
Manlius repetundarum reus. 419
Manlius amicitia pompeio iunctus. ibid.

Marij decreta tanquam ex inferis in urbem reduxit cesar. 6
Marcellus Catonis in Quæstura collega. 172
Memoria parum valent qui ingenio celeriores sunt. 154
Menelai fortuna instabilis. 560
Mercedonius intercalaris mensis. 75
Mesabates Artoxerxis eunuchus quo supplicio affectus. 698
Metellus fulmen Reipub. 174
Metellus Nepos lenitate & inconstātia Tribunatu motus. 443
Metelli mater impudicè vixit. 443
Metus tyrannidibus perniciosa res. 712
Militem stipendiarium quare oportet esse diuitiarum studiosum. 756
Miliarium aureum. 825
Milo Clodium in ius trahit. 452
Milo Clodium confodit. 453
Milta Thessalus philosophus diuinationis peritus ex coniuratis contra Dionysium. 261
Minoam oppidum Dion cum cepisset, Cinalo præfecto reddidit. 265
Mithridates commagena Antonio auxiliatur contra Augustum. 642
Modius medimnus. 890
Mollitiem ex malignitate naturæ non ex delicijs nasci. 711
Mollities & labor contraria. 611

Mulieres sub Platone philosophiæ operam nauarunt. 924
Mulieres in funere laudari quãdo cœperint. 6
Multitudinis moderandæ ratio. 83
Multitudini nonnihil concedendum. ibidem
Munatius Antonio se coniungit. 594
Munatij cum Catone simultas. 195
Muræna Catonẽ licet aduersarium à periculo liberauit. 184
Muræna ambitus reus. 175
Murænam Cicero Cos. defendit. 176

De litera N.

Nabathæi Arabum populi. 487
Narbo Gallica urbs. 801
Naturæ principia in quibus philosophi posuerint. 463
Nealcæ pictoris dictum. 734
Nebulæ Aristophanis. 918
Neleus Codri filius in Ioniã coloniã duxit. 856
Neptuni templum Calabriæ. 404
Nero matrem necauit. 671
Neronianarum cædes. 814
Neruij syluas incolunt. 28
Nicanor Aristotelis gener. 914
Nicarchus Plutarchi proauus. 632
Nicocles philosophiæ deditus. 886
Nicocles cuniculis ex urbe euasit. 729
Nicodemus Messenius uictoribus parêre uti-
lius ratus. 38
Nic-

Nicomachus medicus, Aristotelis pater. 949
Nicomachus Arestonfilius. 954
Nobilitas uera utrum genere & patria commendetur. 374
Nomentanas paludes Cæsar effudit. 74
Nortomanicum bellum. 988
Nullius rei paruum initium æstimãdum. 5
Nuptiæ secundæ ante decimum mensem post uiri mortem nullius erant momẽti. 608
Nymphæum Aristotelis gymnasio nobile. 952
Nymphidius Neronis aulæ profectus Galbæ imperium pollicitationib. procurauit. 404
Nymphidij interitus. 812

De litera O.

Ochi immanitas. 719
Octauia Augusti soror Antonio nupsit. 608
Octauius occisus iactantiæ pœnas luit. 86
Octauij Cæsaris in Antonij odij causas. 635
Oculorum ualetudine laborantes solis impatientes sunt. 93
Olympiadarum anni unde dicti. 852
Olympici corona ex oleastro. 205
Olympus Cleopatræ medicus & historiographus. 666
Omphale Herculem claua, & pelle exuit. 674
Oneggius mons. 999
Oracula formidinis uelamenta, 394

Orationis quod genus sit optimum. 99
Oratoribus non eadem quæ poëtis libertas. 866
Orchomenius quo pacto splenis morbũ superauit. 380
Orexartes Siculus.
Oscula manuum non nisi imperatoribus quondam dabantur. 164
Othonis constantia. 849
Otho seipsum interficit. 852

De litera P.

PAchinum Siciliæ promontoriũ. 264
Pacorus cum magnis Parthorũ copijs in Syria deletus. 611
Paphlonia Hispaniæ urbs opulentissima à Carolo Magno capta. 980
Panactum Demetrius Athenienſibus restituit. 514
Papia Longobardici regni caput. 973
Paradoxa Stoicorum 230
Parrisiense gymnasium à Carolo Magno institutum. 998
Paridis iudicium. 859
Partitiones quantum emolumenti adferant cognoscendis rebus. 926
Parysatis Darij uxor. 677
Parysatidis ingenium acre ac uersutum. 684
Parysatidis crudelitas. ibi.
Pasaces Cyri equus. 687
Pasargadis Persarũ reges inaugurabãtur. 679
Paseus Abantidas à Nicocle fraude interemtus.
Patarei se sponte Bruto dederunt. 723
Patræi ab Aetolis expulsi. 341
Pellenæ simulachri maxima uirtus & potestas. 787
Patroclus ab Hectore interfectus. 759
Pausaniæ corona decreta. 861
Pedestris oratio. 396
Pericles non facilè ad dicendum prosiliuit. 383
Peleus Aeacidis filius contra Centauros strenuè dimicauit. 859
Pelusium Antonius magna ui cepit. 577
Penuria maxima in castris Cæsaris. 52
Penelope Lysimachi coniunx. 518
Pentaphyla Dionysij horologium. 269
Peripateticæ sectæ autor Aristoteles. 545
Pharmacusa insula. 2
Pharnaces Armeniam minorem inuadit. 95
Phraortis doli in Antonianos. 619
Pheneum Cleomenes sub imperiũ redegit. 768
Pheræus tragicus tyrannus. 798
Phila Demetrij uxor ueneno sibi mortem conſciuit.
Philacium Stratoclis amica. 559
Philippides Comicus archana Lysimachi nolebat ad aures permittere. 495
Philippi mansuetudo. 496
553

Philolaus primus Pythagoricorũ naturalia ædidit. 923
Philostratus ab Ario liberatus. 665
Philotas meditus. 604
Phocense bellum. 386
Phocionis genus obscurum. 201
Phocion plurimam in dicendo uim habuit 385
Phociom nullũ sibi uerbum stultum excidere optabat. 703
Phocionis dicta factaq; multa egregia. 104
Phociom Alexandri dona respuit. 121
Phociom paupertatem precipuè excoluit. 140
Phocionis frugalitas. 122
Phocionis humanitas. 138
Phociũ, ciusq; comites in dicta cã iudicati. 149
Phocionis dictum celebre. 140
Phœnicia depopulata Euagoras. 883
Photinus Cæsari insidiatur. 603
Phraortes Herodis filius patre necato regnum occupauit. 615
Pipinus Francorum rex primus liberã dominandi potestatem habuit. 967
Pipinus Caroli Magni filius ante patrem diem obijt. 998
Piræum Aratus cõtra ius gentium aggressus. 763. & seq.
Piratas Cæsar patibulo affixit.
Pisauũ urbs, Antonij colonia hiatu terræ absorpta. 642
Piton

Piton platonis discipulus. 924
Platonis parentes, adeoq; eius genealogia. 910
Platonis labij apes mel instillarunt. 911
Platonis aliquot apophthegmata. 936
Plato ter profectus in militiam. 927
Plato ne semel q̃dẽ effusè resisse cõspecti est. 915
Platoni ob parrhesiã Dyonisius infensior. 252
Platonis mors. 947
Πλατύ. 947
Plistarchus Cassandri frater Ciliciam prouinciam à regibus accepit. 917
Plutarchus quando latino sermoni operam dare cœperit. 530
Pœtica licentia. 375
Polomon Ponti rex Antonio aduersus Augustum auxiliatur. 866
Polys a Dionysio corruptus Platonem uendidit. 642
Polycritus medicus. 930
Polyeuctus grauis & eruditus. 705
Poliperchon filiorum Antipatri curator. 142
Pompeius Cæsarem in ferenda lege agraria iuuat. 13
Pompeij & Cæsaris pugna. 58
Pompeij fuga. 60
Pomponij Artici patria, parentes, educatio, & ingenium. 889
Pomponij Attici pietas in matrem. 904
Pomponij Artici frugalitas & mores. 604

Humanitas. 90
Pomponij Attici obitus, & sepulchrum. 980
Poppeia Othonis uxor. 817
Popularis furor tyrannide nihil clementior. 290
Porcia Catonis filia, Bruti uxor. 317
Porciæ magnanimitas. ibid.
Ποσειδεὼν mensis. 49
Posidonium philosophum Cicero audiuit. 214
Prætura urbana. 310
Principis optima custodia. 751
Principis officium. 72
Principia rerum duo. 927
Pfylli homines. 217
Ptolemæi de Demetrio victoria. 485
Publius Sulpitius Consul. 209
Publius Sulpitius Trib. pleb. interfectus. 890
Puteolorum tumultus. 52
Pyrrhus cum Alexandro contra Antipatrum fratrem auxilia tulisset, pro mercede magnã Macedoniæ partem sibi assumpsit. 537
Pyrrhus nec uictor nec uictus quietem agere sciebat. 338
Pythagoricæ disciplinæ Plato nauat operam. 921
Pytheas

Pytheas orator Athenis profugus Antipatro adhæret. 402
Pythodori aduersus Demetrij petitionem sententia. 519
Pythō Byzãtius aduersus Atheniẽses inuectꝰ.
Pythonicæ scorti sepulchrum. 127 (383

De litera Q.

Quadraginta remem Pompeius fieri iussit. 535
Quadrans nummus ex ære minutissimus. 446
Quadrantia Clodij soror, Metelli Celeris coniunx. 446
Quintus Cæcilius difficilima natura. 892
Quint. Cæcilius Atticũ hæredẽ scripsit. ibid.
Quintꝰ Cicero Attici sororẽ uxorẽ habuit. ibi.
Quinti Ciceronis ob fratrem periculum. 452

De litera R.

Regiæ uirtutes ueræ 877
Regis officium. 333
Regnandi cupiditas odium manifestum & capitalem inuidiam Cæsari conflauit. 76
Regnum humanarum diuinarumq; rerum longè pulcherrimum. 87
Regna à sancta societate alieniſſima. 483
Regum amicitiæ fragiles. 737
Regibus honorum excellentia non satis firmũ præsidium. 518

Regum quorundã illiberalia exercitia. 509
Reis quãtũ legitimi temporis dari solitũ. 420
Respublica quæ felicissima. 940
Retentionẽ sentẽtiæ Cicero primus dixit. 460
Rhenum primus omnium traiecit Cæsar. 31
Rhegyum Callippus occupat. 301
Rhyntaces auis Persica. 701
ῥωπογραφήσαι. 384
Roseaces à Persarum rege deficit. 478
Rolandi Franci uiri fortissimi interitus. 982
Romam nunquã in Longobardorum potestatem uenisse. 975
Risu inepto nulla res imperitior. 915
Romanum ciuem damnare in dicta causa nõ licet. 163
Rosemundæ uxoris dolo Albuinus rex necatus. 975
Romanorum imperium diuisum. 991
Romani imperij breuis enumeratio. 989. et seq.
Roscium comicum Cicero in pronuntiatione imitatus. 414
Roscius paricidij reus à Cicerone defensus. 411

De litera S.

Salamina à Teucro cõdita. 870
salaminij ab Euagora mœnia cincta. 885
salutaria sacra. 780
sapiens secundum Platonem optimus optimus dei imitator. 944
Sardes Demetrius occupat. 561
Sarpedon Catonis iunioris pedagogus, uerba magis quã uerbera in promptu habebat. 154
Saturnalia festa. 857
Saturninus legem agrariam promulgat. 587
Satyrus histrio Demosthenis actionem emãdauit. 381
Sauseius philosophus uendita bona Attici opera requisiuit. 869. 990
Secundæ nuptiæ. 179
Seleuci, Ptolemæi & Lysimachi contra Demetrium conspiratio. 556
Seleucus à Demetrio superatus. 565
Seleucus regis insignibus corã Græcis usus. 505
Seleucus Demetrij sororem petit uxorem. 529
Sephironis mimographi præceptis uacauit Plato. 910
Sequani quam Galliæ partem incoluerint. 36
Seruiliæ impudica epistola ad Cæsarem. 178
Seruilia Bruti mater. 393
Sestertium locus Romæ. 829
Sexti põpeij fides in Augustũ et Antoniũ. 609
Sippius Romanus luxuria nobilis. 157
Sophocles quando uixerit. 913
Sopis Syracusanus flagitijs & temeritate inter Syracusanos nobilis. 276
Spartiatæ quib⁹ remedijs ebrietatem suis exosam fecerint. 479

Speusippi mater. 91
Speusippus Platonis discipul⁹ & successor. 92
Speusippi in Dionysium coniuratio. 260
Speusippus agro donatur. 255
Spinter Consul. 888
Spoletanus ager Romano pōtifici donatus. 97
Spurinæ de Vitellio victoria. 838
Sp. Mælius tyrannidem affectans à Seruilio Hala interfectus. 304
Stagira à Philippo euersa. 954
Stallius Epicureus Catonis imitator. 315
Statilius iuuenis Catonis admirator. 228
Statyræ Artoxerxis coniugis popularitas. 682
Stilbonis philosophi fortissimum responsum. 492
Stoicorum paradoxa. 230
Strato Rhetor Bruti domesticus. 367
Stratocles quibus modis Athenienſium animos falsa lætitia suspenderit. 494
Stratoclis philacium. 495
Stratonice soluto Seleuci coniugio Antiocho filio nupta. 545
Syllæ obitus. 947
Syllani de Catilinæ coniuratis sententia. 177
Syracusanorum aristocratia. 296
Syracusanorum naualis de Dionysio victoria. 282
Syrtis capita. 265

De lit

De litera T.

Tarianus cum decem millibus cæsus. 617
Tanagra Thebanorum uicus. 927
Tapsum oppidum. 68
Telamon Aeaci filius cum Hercule contra Laomedontem militauit. 869
Tempus precioſiſſima res. 603
Terentia Ciceronis quantum curæ reip. nomine ſuſceperit. 433
Terentia difficilis ingenij. 445
Teribazi interitus. 717
Teſſera prælij ſignum ædebatur. 352
Teſſerarij qui dicantur. 824
Teſtium non eſſe credendum. 177
Teſthæ Dionyſij filiæ uirtus ac funus. 259
Teucridarum genus unde originem traxerit. 859
Teutones Cimbrorum fratres. 378
Teutrides Germaniæ populi. 31
Tharſus Seleuci ſeruit imperio. 563
Theocritus Chius epigrammate in Ariſtotelem inuectus eſt. 950
Theomille locus. 979
Theophraſti oratio ſingulares deliciæ. 429

Theophra

Theophrasti de Demade et Demosthene iudicium
Theophrastus interimitur. 348 (384
Theorus uatidica morte mulctata. 390
Thessaliam Pyrrhus inuadit. 548
Thessalonica ab Antipatro filio necata. 537
Thetis Nereis filia, Pelei uxor. 869
Thetis mater Achillis Troianis à Ioue contra Græcos auxilium implorat. 861
Thurius histrio. 404
Tigellinus Neronem morte dignum fecit, eumq; produdit. 814
Tigurini penes Ararim à Labieno profligati. 25
Timagoras quam magnificè ad Artoxerxe sit exceptus. 708
Timoclidas Sicyoniorum præfectus. 721
Timocratu fuga. 268
Timon μισάνθρωπος. 654
Timonia Antonij uxor. 655
Timonides Leucadius coniurationis aduersus Dionysium particeps. 261
Timoxenus diem obijt. 788
Tiphonis respirationes, Aegipti palus. 517
Tisaphernis interitus. 708
Titinius sese iugulauit. 355
Titurius in Gallijs perijt. 321
Titus Crotoniates cum Catilinariorum litteris interceptus. 431
Tonitru audito, cum populo agi nefas. 206

Trib

Triarius infeliciter contra Mithridatem pugnat, 242
Tribunitia potestas. 174
Triteus Achæorum imperator. 732
Triumuirorum potetia & proscriptiones. 595
Trœzenij in Achæos recepti. 749
Troia ab Hercule euersa. 605
Tubero prætor in Iberia. 6
Tulliola partus angustia moritur. 462
Tiberim Tarracinæ mari Cæsar immittere conatus. 74
Tyron Epiri locus. 644
Tyrus ui capitur. 883

De litera V.

Vacuæ Ciceroniana uox. 460
Vaifarius Aquitaniæ dux à Pipino superatus. 968
Valerius leontes Cæsaris hospes. 24
Vandali Italiã inuasere. 974
Varenus aduersus gladiatores imperator. 836
Vendali à Longobardis superati. ibid.
Vasconia regio. 968
Vascones à Carolo Magno domiti. 92
Vatinius aspero fuit ingenio. 419
Velataborum situs. 985
Veneficorum apud Persas supplicium. 703
Veneris ulctricis templum. 914

Venti

Ventidius Parthorum copias profligauit. 611
Ventidij bellum inter inclyta Romanorum facta numeratur. 611
Verecundia non omnem decet ætatem. 915
Verres Rom. ius incastratus. 416
Verres Siciliæ Prætor reus. ibid.
Verris filius formam prostituit. 417
Vertingentorix Gallorum imperator se Cæsari dedit. 37
Vibij Siculi erga Ciceronem ingratitudo. 450
Vibo oppidum Lucaniæ. 450
Vicentiam Longobardi in deditionem compulerunt. 975
Virginius Rufus Germanicum exercitum in Galliam ducit. 802
Virgilius circuito sermone descripsit Platonis nomen. 914
Vitellius imperator salutatus. 821
Vitelliani à Spurina uicti. 818
Vlysses ad repetendam Helenam legatus. 860
Vrbes quibus rebus uerè tutæ. 476
Vticæ urbis situs. 219
Vxores duas Antonius Romanorum primus duxit. 675

De litera X.

Anthij urgente hoste incensaq; urbe sese in ignem conie-
cerunt. 339 (412
Xenocles Adramyten⁹ orator.
Xeno-

Xenocrates Gratijs sacra facere iussus. 939
Xenocratis philosophi autoritas. 928
Xenocrates Phocionis præceptor. 97 (947
Xenocrati Alexander quinquagita talenta misit.
Xenocrates Athenienses ciuitate respuit. 139
Xenophantus cantor nobilis. 574
Xenophon Attica musa. 941
Xenophontis symposium. 208
Xerxes humanus & magnanimus. 677
Xerxes transitum à Trallibus redemit. 780

De litera Z.

Zacynthij Dionem inuadunt. 390
Zaretra oppidum Phocion occupat. 112
Zeno Stoicus. 68
Zenon Cretensis saltator. 705
Zoilus thoracum artifex egregius. 512

INDICIS RERVM gestarum finis.

EN TIBI LECTOR QVÆ à iusto Indice segregaturos præmonuimus.

ORACVLA.

Ciceroni, 413
Græcis. 392
Homero. 857
Philippo. 683
Sicyonijs. 794

PRODIGIA.

ANTONIAS Cleopatræ nauis sub qua birudines alias aliæ quæ nidificarat expulerut. 642

Antonij statua sudauit. 161
Apes mel in os Platonis congesserunt. 611
Aquila apum plena conspecta. 361
Aquila correptum à milite iaculum in alũ tulit. 263
Aquisgrani porticus corruit. 999
Aues solitariæ in forum delapsæ. 80
Bacchus Athenis ui uentorum in theatrum delatus. 642
Bos domitus Syracusis miris tumultuatus modis. 291
Cæsaris statua in Mesopotamia ad solis ortũ se conuertit. 836
Clearchi corpus uentorum ui puluere obtectũ ibiq; exortis palmis perbreui lucus exercuit. 631
Colossi Eumenis & Attali Athenis à uento prostrati. 642
Cometa Cæsare interfecto apparuit. 89
Concentus musicus Alexandriæ auditus. 699
Cor Cæsare sacrificante nunquã apparuit. 80
Felles duo Arato sacrificanti conspecti. 783
Flamma è sopito sacrorũ igne emicuit. 433
Flamma è militis manu emicuit. 80
Flamma in Cæsaris exercitu emicuit. 57
Herculis phanum Patris fulmine tactum. 642
Homines igniti aparuerunt. 80
Mare dulces aquas præbuit. 263
Mogũtiacus pontẽ ĩcẽdio cõflagrasse uisus. 999

Orpi

Orphei simulacrum cur sudarit. 955
Oues immolandæ Clytum secutæ. 1010
Pisaurum terræ hiatu absumpta. 641
Sol pallens imbecillem calorem interfecto Cæsare emisit. 89
Strepitus nocturni. 80
Sues sine aurib. in lucem æditi. 263
Templi Adramitarum ostia sponte patefacta. 15
Tonitrua Syracusis prodigiosa p xv. dies. 220
Tribuni militaris brachium rosea suauitate manauit. 361
Tiberis prodigiosa inundatio. 309
Victoriæ simulacrum habenas manibus dimisit. 764

AVGVRIA.

Arato. 783
Cæsari. 57
Cassio. 347
Ciceroni. 459
Menelao. 860
Platoni. 911

SOMNIA.

Adolescentis cuiusdam. 521
Antigoni. 433
Antonij. 1891
Bruti. 346
Calpurniæ Cæsaris uxoris. 71
Cimonis. 511

Cinnæ. 88
Demetrij. 525
Demosthenis. 404
Lysandri. 208
M. Artorij. 352
Marsiæ. 346
Medij. 506
Mithridatis. 865
Philippi. 792
Socratis. 911

PROVERBIA.

Adamantina uincula. 247
Aqua & igni interdicere. 45
Argentanginam pati. 400
Attica musa. 941
Boecboris iudicium. 521
Ex sinu. 991
Genius malus. 346
In uino ueritas. 696
Leonem stimulare. 118
Necsi Cato ipse diceret. 173
Noctuas Athenas. 927
Non per cuniculos.
Nosce teipsum. 376
Nulla perniciei ratio. 425
Olet lucernam. 382
Quis laudabit patrē nisi infelices liberi. 720
Solum uertere. 957
Sui cuiq; mores fingebunt fortunam. 897

Sus Mineruam. 927
Vti foro. 360
Vtroq; cornu bouē detinere. 791

ATHENIENSIVM.

Quæ peregrinum uetat pulicisludis in theatro saltare. 140

AEGINETARVM, ne quis Atheniensis Aeginam adiret. 9

ROMANORVM.

Quæ ὀνομαστολόγυς electionib. adesse uetat. 151
Vt triūphaturi extra pomœria expectēt. 187

ORATIONVM EXEMPLA quæ sparsim huic operi insertæ sunt.

Arati 114. ad Philippum. 791
Aristomachæ ad Dionem. 294
Cæsaris ad Metellum. 48
Cassij ad Brutum. 344
Catonis Vticensis quam Vticæ ad Romanos habuit. 221
Ciceronis ad Tribunos. 420
Dionis ad Dionysium Iuniorem. 247. Ad Peloponenses. 285
Flacci Ordeonij ad milites. 821
Phocionis in concilio ut Demosthenes & cæteri Alexandro ad supplicium dederentur. 118. In concilio de seruanda Philippo fide. 117
Platonis pro Socrate. 918

Portiæ ad Brutum maritum. 317
Thæstæ ad Dionysium fratrem. 289
Timonis ad Athenienses. 654

EPISTOLARVN paradigma.

Architæ ad Dionysium iuniorem. 534
Bruti ad Ciceronem 329. ad Atticum. 338. ad pergamenos 305. ad samios. ibid.
Catonis ad brutum, ut è Pamphilia Cyprum nauigaret. 306
Cæsarij ad Amintum. 65
Dionysij iunioris ad dionem victorem supposititia. 273
Philippi regis ad Aristotelem. 951

STRATEGEMATA.

Demetrij. 509
Phraortis. 619

TRIVMPHI.

Antonij de Parthico bello. 970
Augusti. 670
Cæsaris de bello Alexandrino, Pontico, & Iuba. 70. 71. de Pompeij liberis. ibi.
Luculli de bello Mithridatico. 185
Ventidij de Partis. 612

STATVAE.

Antonij. 642
Arati. 736
Bruti expulsoris regum. 313. 373
Cæsaris. 61

Catonis Vticensis. 234
Cleopatræ. 670
Cononis. 881
Demosthenis. 450
Euagoræ. 881
Neronis. 805
Platonis. 647
Pompeij. 73. 318
Pomponij Attici. 871
Socratis. 913

AVTORES APLVTARcho nostro citati.

Aeschines.
Aesopus. 377
Antimachus. 767
Antipater Epigrammatum scriptor. 862
Antiphanes poëta. 858
Aratus. 378. 384
Archilochus. 766
Aristarchus. 102
Asinius Pollio 862
Bibulus. 6
Brutus. 305
Cæsar. 305
Calisius. 31. 585
chrysippus. 28
Crates. 31
Ctesias. 862
689. 700

Demochares. 406
Dinias. 755
Dinon. 677
Dionysius Trax. 852
Dionysodorus. 720
Diphilus. 604
Duris historicus. 170
Eratosthenes. 383
Glaucippus. 97
Glyceus Samius. 520
Hyperides. 387
Marsias. 392
Nicander. 862
Nicolaus philosophus. 637
Olimpus medicus. 666
Phylarcus. 767
philippides comicus. 396
Plato. 297
Polemon periegetanus. 734
Publ. Volumnius. 361
Pytheas. 394
Rutilius. 384
Sapho. 543
Simonides. 236
Sophocles. 358
Thraseas. 179
Timæus. 242
Timonides. 272

FINIS.

PLVTARCHI CHERONEI GRAECORVM, ROMANORVMQVE ILLVSTRIVM VITAE.

TOMVS TERTIVS.

Caius Cæsar,

IACOBO ANGELO DE SCARPARIA *Interprete.*

CINNAE *Dictatoris filiam Corneliam à Cæsare distrahere potitus rerum Sylla voluit: quod cùm aut metu aut spe efficere nequiret, eius dotem publicauit. Inimicitiarũ uerò Cæsaris & Syllæ causa, Marij affinitas erat. Iuliam Cæsaris amitam uxorem maior habuit Marius, ex qua Cæsaris consobrinus minor creatus Marius. Cùm alijs intento Sylla, post æditas in eius dominatu plurimorum cædes, Cæsar abipso se negligi cerneret, haud*

tamen destitit quò minus in petitione sacerdotij uixdum pubescens populum adiret, à quo mox aduersante Sylla repulsus est. Debinc de ipsius exitio deliberante Sylla, fuere quidam quibus iniquum esse asserentibus talem necare puerum: eos amentes esse inquit, nisi in hoc puero multos inspicerent Marios. Hæc ubi ad Cæsarem perlata uox est, aliquandiu in Sabinis peruagatus delitescebat. Postea dum per singulas noctes, quanquam per aduersam ualetudinem, in alterum se transferret domicilium, in Syllanos incidit milites, qui per ea disquirentes loca latitantes corripiebant, à quorum duce Cornelio duobus se talentis redemit. Mox ad mare discedens, in Bithyniam ad regem Nicomedem trauexit. Apud quem non diu uersatus, inde descendens circa Pharmacusam insulam à piratis capitur, qui per id tempus nauibus magnis & immensis classibus mare occupauerant. A quibus cùm primùm pro se redimendo uiginti deposcerentur talenta, derisit, quòd qualem cepissent uirum ignorarent: proinde quinquaginta se daturum pollicitus est. Postmodum suos alium ad aliam ciuitatem pro expediendis pecunijs dimittens, apud immanissimos Cilices mansit cum uno amico, & ministris duobus. Eos autem adeò per contemptum habuit, ut quoties quieti se dederet, qui silen

silentium illis ediceret, miserit. Ibi multa cum licentia duodequadraginta uersatus dies, eos non ut custodes, uerum ut famulos & satellites habens, nunc ludis, nunc certaminibus prouocabat, interdum carmina, orationesq; conscribens, ipsos ad audiendum inuitabat, quos non admirantes, palàm imperitos barbarosq; uocabat, eos inter ridendum se cruci suffixurum sæpe minitans. Quibus in rebus hi magnopere lætabantur, tam loquendi libertatem ioco ac simplicitati cuidam attribuentes. Allatis ex Mileto traditisq; ad se redimendum pecunijs liberatus, confestim ex Milesiorum portu instructis nauibus prædones aggressus est, quos adhuc circa insulam cum classe per ocium subsidentes maxima ex parte in potestatem redegit. Rebus pecunijsq; direptis, uiros Pergami in uinculis posuit, dein Iulium prætorem Asiam prouinciam administrantem adit, quòd proinde ad eum ex captis supplicia sumere pertineret. Cæterùm is adiectis ad pecunias oculis (nec enim modicæ fuerant) de captiuis consilium posthac habiturum se inquit. Eum igitur per ocium ualere iubens Cæsar, Pergamum profectus prædones ad uxum patibulo affixit, sicut eis multoties in insula commorans ioco prædixerat. Post hæc tabescentibus Syllanarum partium uiri-

bus, cùm domum ab amicis uocaretur, Rhodum nauigauit, ut ibi per ocium Apollonio Molonis filio (cuius etiam auditor erat Cicero) operam daret, modestissimo quidem uiro, & clarissimo dicendi magistro. Cæsari elegantissimam quandam ciuilis eloquentiæ uim à natura insitam fuisse perhibent, in qua eum splendidissimè adeò elaborasse constat, ut secundum absque ulla contentione locum obtinuerit, priorem minimè consequutus, dum dicendi rationem, ad quam habilis & natura pronus ferebatur, omittens, rei militaris & urbanorum magistratuum curam suscepit, quibus ex rebus in repub. princeps euasit. Ipse posterius ad Ciceronem suos conscribens Anticatones, militaris hominis eloquentiam cum grauissimi oratoris ingenio, & in ea plurimum uersati, comparari debere negat. Romam reuersus Dolabellam repetundarum postulauit, quam quidem ad causam complures Græciæ ciuitates ei testimonia detulerunt. Dolabella tamen absolutus est. Cæsar autem Græciæ ciuitatibus ut ob earum promptitudinem parem referret gratiam, suum contulit patrocinium, dum P. Antonio sub Macedoniæ prætore M. Lucullo diem dicerent, quòd susceptis largitionibus iudicia corrupissent: ubi eum tantùm ualuisse liquet, ut Antonius ad tribunos plebis prouocaret,

Cæsari secundus locus in eloquentia datus

rit, iniquè secum actum esse commentus, si sibi cum Græcis in Græcia disceptandum sit. Romæ cùm in perorandis causis magnus ei cum gratia splendor obtigisset, mox lenitate, clementia, consuetudine, studio, magnam ex plebe, quam præter eius ætatem colebat, benevolentiam comparauit, iamq; sensim, cùm epulis & comessationibus, tum splendidissimis in omni uita moribus non mediocrem sibi in repub. potentiam auxerat, quam principio inuidi deficientibus maturè pecuniis, cùm mox exilem futuram arbitrarentur, florentem illam in plebe paruifaciebant. Cùm uerò ingens adeò ut non facilè aduersari possent increuisset, eam propalam ad res permutandas tendentem, serò quidem intellexerunt. Verumenimuero nullius rei tam paruum existimandum initium est, quod non assiduitas statim amplificet, præsertim cùm incuria ne obsistatur efficit. Primus igitur Cicero cùm eum remp. uelut pelagi quædam ridicula non sine timore cerneret contemnentem, tantamq; morum grauitatem sub illa latitantem humanitate perdidicisset, cæteris quidem illius insidiis & meditationibus dominandi consilium introspicere se dictitabat. At uerò cùm molliter adeò pendentes comas, eumq; unico duntaxat sese scalpentem digito, inquit, aspicio, haud profectò hunc hominem

minem ad tantum facinus animam inducere posse existimo, ut Romanæ respub. moliatur exitium. Hæc quidem posterius. Primum hoc ergà se fauoris & beneuolentiæ popularis accepit indicium, cùm C. Pompilium tribunatus competitorem esset nactus, prior designatus est: secundum uerò manifestius, cùm amitam suam Iuliam Marij uxorem defunctam laudulenta laudauit oratione pro rostris. In efferendo ipsius funere, Marij statuas tum primum post Sillæ dominatum uisas producere ausus est, iandudum illius factionis hominibus à senatu hostibus iudicatis. Id nanque Cæsaris factum, reclamantibus nonnullis, populus lætis excipiens plausibus, clarissimè refragatus, hunc uel præcipuè uirum admirantes, quòd longo pòst tempore decora Marij tanquàm ex inferis in urbem reduxisset. Cæterum grandiores natu matronas defunctas laudare mos Romanis patrius est, qui in iuuenibus haud obseruari solet. Primus Cæsar mortuæ uxoris laudationem ædidit. Quæ res quandam illi gratiam attulit, popularemq; contraxit beneuolentiam, quòd uirum idcirco humanitate ac modestia refertum censerent. Pòst uxoris sepulturam, quæstor cum Tuberone prætore in Iberiam profectus est, quem honorificè semper coluit, ac eius insuper filium, prætor factus, quæstorem creauit.

Mos Romanisma tronasnatu grandiores defũctas laudare.

Ex

Ex eo reuersus magistratu Pompeiam tertiam duxit uxorem, ex Cornelia susceptâ iam filia Iulia, quam pòstea Pompeio Magno in matrimonium collocauit. Ad impensas autem profusior, breuem ac momentaneam sibi gloriam tam magnis opibus permutare uidebatur, cùm re tamen uera paruis amplissima compararet. Anteaquerò quàm ullum inierit magistratum, mille trecentorum talentûm æs alienum conflasse dicitur. Commissa debinc illi Appiæ uiæ cura, ingentes prodegit pecunias. Ædilis XX. ac CCC. gladiatorum paria exhibuit. Circa spectacula, pompas atque conuiuia profusissimis utens sumptibus, uniuersas superiorum munificentias obliterauit. Quas ob res affectam sibi adeò plebem reddidit, ut unusquisque nouas dignitates, nouosq; excogitaret honores, quibus pares illi gratias referrent. Duæ enim Syllanorum ac Marianorum cùm Romæ partes essent, pollentibus adhuc maximè Syllanis, dissecti subitrepidiq; Mariani, depressam admodum humilemq; uitam exigebant. Has attollere stabilireq; Cæsar uolens, cùm ædilitium munus ædere magnificentissimè instituisset, conflatas clàm Marij statuas, triumphalesq; uictorias noctu in Capitolio erexit. Vt primùm illuxit, cuncta auro micantia & magnificis instructa artificijs cernebantur. Trophæa

subinde Cimbrica insculptis indicabantur litteris. Quocirca is qui in illo restituendis audax adeò fuisset, non parum timeri cœpit. Haud enim in occulto res erat, cæterum dispersus rumor statim adspectandum contraxit uniuersos. Ibi nonnulli contra Cæsarem uoces spargebant, ut qui iandiu legibus ac senatusconsultis sepulta restituens insignia, ciuitatis sibi dominationem instrueret, hisce illum rebus experiri populum, qui tantis talibúsue magnificentijs emollitus mitigatusq; sit: quam quidem ad rem nouella quædam hæc exhiberi præludia. Mariani autem sese inuicem exhortari, quorum immensa repentè multitudo prodierat, & magno cum plausu Capitolium occupare. Multis cùm Marij faciem intuerentur, præ gaudio manare lachrymæ, tum Cæsarem magnis attollere laudibus, hunc solum Marij necessitudine dignum esse uirum. Eas ob res coacto senatu, Catulus Luctatius uir ea tempestate plurimæ inter Romanos autoritatis, multa in Cæsarem acerbissima præfatus, uulgatum illud inclamauit: Non per cuniculos Cæsarem, uerùm iam machinamentis rempub occupare. At ubi persuaso senatu obtecta in se refellisset, longè magis qui illum colere admirariq; cœperant efferebantur, eumq; ne cuiquam mentis elatione & eorum magnitudine cederet, hortabantur: futurum enim

enim ut studio & fauore populi superatis uniuersis, princeps existeret. Interea defuncto Metello pontifice maximo, cùm pontificatum studio & disceptationibus plenum Isauricus & Catulus, clarissimi uiri, & in senatu potentissimi, peterent, haud propterea Cæsar quin & ipse candidatus descenderet, cessit: cæterum pari undique fauore ac studio apparente, Catulus quò amplior erat dignitas, eò magis euentus incertitudinem reformidans, misit qui grandi pecunia Cæsarem ut ab ea contentione desisteret, inducerent. Quibus ille grandiorem se mutuaturum, certatimq; enixius petiturum esse respondit. Instante comitiorum die, cùm mater eum ad fores usque lachrymis prosequeretur, illam complexatus dixisse fertur, Mater hodie aut pontificem, aut exulem tuum uidebis filium. Euntibus igitur certatim in suffragia tribubus, superior declaratus, non paruum senatui & optimatibus terrorem incussit, tanquam ad omne audaciæ genus plebem redacturus. Quapropter Ciceronem Piso & Catulus incusabant, qui inter Catilinarios tumultus occasionem nactus, neci Cæsaris pepercisset. Catilina nanque non solum rempub. permutare, uerumetiam omnia confundere, & uniuersum delere imperium machinatus, cùm priusquam extrema ipsius detegerentur consilia in paruas quasdam con-

Catilinæ coniuratio.

iecturæ incidisset, urbe excessit, relictis in ciuitate Cethego & Lentulo, qui coniurationis uices obirent: quibus si qua in re clàm adiutor exhortatorq; Cæsar extiterit, incertum est. Deinde detecta prorsus coniuratione, cùm consul Cicero unumquenque de conscriorum pœna sententias rogasset, cæteri quidem dedendos neci homines censebant, donec insurgens Cæsar grauissimam & accuratissimam super ea re concionem habuit, iniquum nec patrij moris esse dictitans, clarissimos stirpe ac dignitate uiros, uel ultimæ necessitatis tempore indicta causa necare: quòd si donec Catilina debelletur, ipsi per ea Italiæ municipia quæ Cicero ipse delegerit, custodiantur in uinculis, postea sedatis pacatisq; rebus senatui de omnib. statuere licebit. Qua in re cùm magnis dicendi uiribus perorasset, tantam præ se ferre humanitatem uidebatur, ut non modò eos quibus post se dicendum erat, uerumetiam illos qui antea dixerant, repudiantes priora, ad suam trãstulerit sententiam, donec res ad Catonem, Catulumq; peruenit. Quibus enixissimè resistentibus, Catone insuper illis grauissimam pro concione suspicionem infligente, homines ut nece mulctarentur traditi. Egredienti deinde curiam Cæsari magna iuuenum manus, qui Ciceronem præsidij causa circunstabant, occurrere, nudos intentantes gladios. Tum

Tum Curio obiecta toga complexus eum eduxisse traditur. Cicero quoque aspectantes deterruit adolescentes, siue ob plebis metum, siue quòd impiam ac iniquam eam cædem duceret. Quod si uerum est, haud scio quonam modo id utique Cicero, cùm de consulatu suo perscriberet, tacitus prætermisit. Verumenimuero haud reprehensione caruit in posterum, quòd opportunissimo aduersus Cæsarem nequaquam usus esset tempore, plebem reformidans, quæ illum mirandum in modum ambiret: paucis nanque post diebus cùm Cæsar in suspicionem uenisset, ab ea se purgaturus curiam ingressus, in diros incidit tumultus. Diutius autem soluto sedente senatu, plebs magnis elata clamoribus curiam circunsedere, uirum efflagitantes, & missum fieri iubentes. Eapropter Cato inopes ne quid rerum nouarum molirentur, uehementissimè pertimescens (ibi enim spem gerentes in Cæsare, reliquam multitudinem succendebant) senatui persuasit, ut menstruum in plebem frumentum partiretur. Quæ quidem largitio cæteris annuis impensis quinquies uicies sestertiũm adiecit. Id manifestè consilium magnum impræsentia terrorem extinxit, & plurimum ex potentia Cæsaris tum abscidit, tum dissipauit, eo præsertim tempore cùm præturam initurus, terribilior ex eo

fieret

fieret magistratu, ex qua tamẽ haud trubulentũ quippiam obtigit. Tum Cæsaris domũ acerbus quidam casus inuasit. Erat P. Clodius uir cùm nobili genere ortus, tum diuitijs eloquentiaq; præclarus, nullis autem uulgatissimorum hominum superbia ac procacitate secundus. Hic Cæsaris uxorem Pompeiam, nec inuitam quidem adamabat: at ea diligenti custodia obseruabatur. Cæsaris enim mater Aurelia singulari pudicitia mulier usquequaque aderat, nurumq; excolebat, ita ut difficilem ac periculosum illis congressum & colloquia faceret.

Romæ Bona dea colitur, quam Græci Gynæciam nominant. Eam Phryges Midæ nepotes, regis parentem asserunt. Romani Dryada puellam, Fauni uxorem existimant. Nonnulli Græcorum illam ex Liberi matrib. esse, quam ne fari liceat. Vnde & mulieres cùm festos ei dies peragunt, tabernacula uiniferis intexunt ramis, sacrum insuper draconem deæ secundum fabellam erigunt. Dumq; illi sacra celebrantur, neque eò uirum accedere, neque domi adesse fas est. In eis sacrificijs ipsæ inter se mulieres multa Orphicis consentanea facere traduntur.

Cùm igitur ea instant solennia, uir ipse, seu præturam seu consulare gerat imperium, cunctiq; mares unà emigrant, uxor domum ornatissimè extruit, ibi maxima sacrorum pars noctu

noctu peragitur, promiscua sonis & cantibus ioca longas exercent uigilias. Has eo tempore cæremonias celebrante Pompeia, Clodius, cui nondum genas prima lanugo uestierat (eam enim ob rem latère sperauerat assumpto psaltriæ amictu apparatuq;), illò commeat, teneræ uultu puellæ persimilis. Is igitur apertas offendens fores, securus à conscia rerum ancilla intromissus est. Quæ ad Pompeiam ut rem aperiret accurrens, cùm tardiuscula rediret, interea loci Clodius expectationis impatiens, erabundus spacioſa lustrat atria, lumina usquequaque fugiens. Cui obuia quædam Aureliæ pedissequa, eum perinde ac fœminam fœmina ut modularetur prouocabat. Recusante uerò, illa in medium protrahens, quænam & unde sit rogat. Clodius cùm se Pompeiæ ancillam, quæ Ancilla quoque nomine uocabatur, præstolari se diceret, uoce sua proditus est. Quapropter sublato clamore, pedissequa statim ad lumina turbasq; prosilijt, uirum comperisse uociferans. Tum trepidantibus passim mulieribus, Aurelia interruptis occultatisq; deæ sacrificijs, simulac fores clausit, ardentibus cereis domum circuit, Clodium uestigans. Is demum in ancillæ cubiculo inuentus, quò agnitus profugerat. Hoc patefactum modo Clodium è ianua mulieres perturbant. Abeuntes inde

matronæ

matronæ eadem confestim nocte rem ad suos exponunt coniuges. Vbi illuxit, frequens per ciuitatem rumor it molitum impia clodium, non solùm ijs quos ignominiosè afficerat, uerumetiam dijs & ciuitati pœnas ac supplicia debentem. Quidam igitur ex Tribunis plebis eum pollutarum cæremoniarum postulauit. Aduersus quem & potentissimi ex senatoribus uiri, aliarum quoque libidinum & grauissimarum procacitatum testimonia dixerunt, & sororis incestum addentes, quam nuptam Lucullo corruperat. contrahorum studia sese plebs opposuit, clodium obnixè defendens. Quam quidem ad rem id potissimum conduxit, quòd terrore multitudinis consternati iudices erant.

Cæsar statim repudiata Pompeia, cùm testis in rem citaretur, nihil eorum quæ in clodium obiecta dicuntur, nosse respondit. Quod uerbum cùm præter astatium spem obuenisset, interrogauit accusator, cur igitur uxorem repudiasti? Quoniam meam, inquit, neque suspicionibus obnoxiam esse oportere censui. Quidam hæc ita sentientem dixisse cæsarem perhibent: quidam ut gratiam plebis iniret, quam pro clodij salute magnopere solicitam animaduertebat. Cæterum eam clodius accusationem euasit, iudicibus maxima ex parte confusis, adeò literis sententiam ædentibus, ut ne si condemnassent multitudinis discrimen adirent, aut si absoluissent, exoptimatibus infamiam consequerentur. Cæsar ex prætura prouinciam sortitus Hispaniam, cùm proficiscenti creditores magnis clamoribus impedimento essent, confugit ad crassum, qui Romanorum ditissimus, aduersus Pompeij in repub. potentiam, acri Cæsaris ingenio ac feruore simul egebat.

crasso contra inexorabiles maximè ac importunos creditores cum triginta & octingentorum sponsione talentorum interueniente, cæsar in prouinciam abijt. In transitu Alpium cùm quoddam barbarorum oppidulum paucis admodum ac mœstis habitatum incolis præteriueheretur, comites eum ioco & risu ita percontati traduntur: Nam hîc aliquas esse putas principatus ambitiones, dignitatumq; certamina, & mutuam inter se potentum inuidiam? Quibus cæsar serio: Mallem equidem inter ipsos primus, quàm inter Romanos esse secundus. Iterum in Hispania cùm ocium nactus res quasdam Alexandri pictas perlegeret, secum diu cogitabundus, deinde illachrymasse traditur. Cuius rei causam admirantibus socijs, Nonne, inquit, iure dolendum arbitramini, quòd huius ætatis Alexander tot gentes suo subdidisset imperio, qua nullum adhuc præclarum facinus

cinus ipse gesserim? Quamobrem continuò rebus gerendis innitens, Hispaniam obiens, intra paucos dies cohortes decem comparat, quas alijs viginti coniungeret. Mox expeditionem contra Calæcos & Lusitanos agens, cuncta victor ad oceanum usque perdomuit. Prostratas gentes tum primùm Romano subiecit imperio. Bellicis deinde rebus optime constitutis, profectò haud deterius togatas in pace disposuit, ciuitatibus usquequaque concordiam & amicitiam peragens, præcipuè verò in medendis debitorum & creditorum disceptationibus intentus, iussit ut ex debitorum prouentib. duas quidem creditor partes quotannis desumeret, reliqua dominus quoad æri alieno satisfecisset frueretur. His rebus magna sibi gloria parta, è prouincia decessit magis atque magis opulentus factus, cũ suos quoque milites ingenti præda exuuijsq; ditassset, à quibus imperator consalutatus est.

Mos petẽtium triũphum & consulatum.

Mos erat, ut qui triumphum ducturi essent, extra urbem aliquandiu moram protraherent: qui verò consulatum peterent, necessariò in urbe præsentes adessent. Cæsar in huiusmodi constitutus ambiguitatibus, quoniam comitijs consularibus aduentarat, misit qui à senatu impetrarent ut per amicos absenti etiam sibi consulatum petere liceret. Eius postulatis primùm Cato cum legis aduersatus

satus auxilio, mox ut complures à Cæsare delinitos aspexit, rem temporis prolixitate refellere cepit, totam orando diem conterens. Eapropter omisso Cæsar triumpho, ad consulatum animum applicare statuit, statimq; urbem ingressus astutum adoritur consilium, quod præter Catonem uniuersos fefellit homines. Id autem extitit, Pompeij Crassiq; potentissimorum ciuium inimicitiarum depositio. Quos ubi Cæsar ex simultate in gratiam reduxisset, ex duobus non paruam in se potentiam transferens, magna permutatione rem pub. labefactauit: quod cæteros latuit, adeò plena humanitatis ipsius rei erat appellatio. Nec enim, ut plurimi existimant, Pompeij ac Cæsaris inimicitia, sed amicitia potius bellum ciuile peperit. Qui cùm ad dissoluendam optimatum potentiam primum unanimes coissent, mutuas post modum inter se discordias & odia contraxerunt.

Catoni uentura sæpenumero præuaticinanti euenit, ut eo quidem tempore importunus homo & supernacanea disquirens putaretur, posterius eius sapientiam atque consilium optimum quidem, sed parum prosperum prædicabant. Cæsar Crassi & Pompeij amicitia utrinque munitus, ad consulatus petitionem deductus, cum Calpurnio Bibulo consul creatus est. Is ut magistratum iniit, le-

ges non consuli, sed audacissimo cuipiam tribuno consentientes, ad plebis gratiam & voluptatem tulit, nunc agri uiritim dividendi, nunc largitionis impartiundæ. Honestissimis autem & præstantissimis in senatu uiris obnixè refragantibus, Cæsar dudum occasionis indigens, sublatis clamoribus obtestatus est, sese ad plebem confugere, ad quam colendam non sponte, sed necessitate & senatus insolentia & acerbitate compellebatur, ad eamq; prosiliit, & assistentibus hinc Crasso, inde Pompeio, utrumque legésne approbarent interrogauit. Quibus approbare se affirmantibus, orauit ut auxilio adessent, & quos aduersantes cernerent, minis & gladijs absterrerent. Quod bi facturos se polliciti sunt. Pompeius etiam adiecit, se non modò aduersus enses cũ ense affuturũ, uerũ & clypeũ insuper allaturum. Id dictum haud paruum optimatibus mœrorem iniecit, alienam ab ipsius uerecundia, & ea quæ senatui debebatur uenerationè indignam, quin furiosam potius & puerilem uocem audientibus. Hæ res magnam plebi uoluptatem afferebant.

Cæsar ut maiorem in modum ex Pompeij potentia fructum legeret, filiam suam Iuliam Scipioni Seruilio antea desponsatam Pompeio despondit, Pompeij filiam Seruilio se præbiturum asseuerans, nec illam quidem in-

desponsatam, quin Fausto Syllæ filio collocatam, Ipse paulò pòst Calpurniam Pisonis filiam uxorem duxit, quem successurum sibi consulem ipse crearat, obtestante multumq; nociferante Catone, rem haud sanè tolerandam esse, præturas ac imperia per nuptiarum lenocinia uendicari, inq; uicem prouincias, exercitus & copias, propter huiusmodi mulieres in seipsos traduci. Cumq; Cæsaris collega Bibulus frustra contra legum promulgationem intercederet, & persæpe unà cum Catone in foro uitæ discrimen adisset, sese domi concludens, totum magistratus tempus exegit. Peractis nuptijs statim Pompeius referto militibus foro, ad promulgandas leges socium se autoremq; præstitit. Omnem subinde Cæsari transalpinam citeriorem q; Galliam adiecto Illyrico, cum legionibus quatuor, in quinquennium administrandam adiudicauit. Quibus rebus contradicentem obnixius Catonem Cæsar in carcerem adduci iussit, tum ad Tribunos prouocaturum existimans. At ubi Cæsar illum ne uoce quidem emissa audentem cerneret, nec solùm primores grauiter & iniquè ferentes, sed & plebeos ob Catonis reuerentiam ac uirtutem tantus plebis clàm obsecranit, ut Catonem è manibus lictorum auferret. Deinde ex se-

natorijs uiris pauciſſimi adeum in curiam conuenirebant, reliqui moleſtè tolerantes quàm procul abibant. Conſidius quidam natu per grandis idcirco non aduentare ſenatores dicebat, quoniam illius arma militesq; pertimeſcerent. Cui Cæſar, Quid tu, inquit, hec quoque reformidans non te domi continues? At Conſidius, Senectus me facit intrepidum. Cui enim parum uitæ ſupereſt, quid magna illi prouidentia opus eſt? Quod autem in Cæſaris conſulatu turpiſſimè factum iudicatur, creatus Trib. pleb. Clodius ille, qui & rem uxoriam, & arcanas noctis cæremonias temeraſſe auſus eſt: ad Ciceronis autem perniciem delectum fuiſſe conſtat. Nec prius Cæſar in expeditionem profectus dicitur, quàm Ciceronem & Clodium turbulentis inter ſe altercationibus irritaſſet, eumq; eieciſſet Italia. Hæc quidem ante bellum Gallicum confecta traduntur. Tempus autem bellorum quæ deinceps geſſit, & expeditionem quibus pacatam reddidit Galliam, aliud quoddam uitæ principium, ac gerendorum nouam quaſi uitam inſtituit, ita ut ſummorum uirorum & clariſſimorum ducum neminem huic & bellatori & imperatori præponendum cenſeas. Nã ſi quis Fabios, Scipiones, Metellos, & ætatis ſuæ aut paulò ſuperioris duces, Syllam, Marium, utrunque Lucullum, & ipſum denique Pompeium, cuius commodain re militari uirtus & gloria ad cælum uſque perfloruit, comparandos duxerit, profectò Cæſaris geſta ſuperant: hunc quidem locorum aſperitate, in quibus ab eo decertatum eſt: illum regionum amplitudine, quas Romano adeptus eſt imperio: alium ab ſe domitorum hoſtium ui ac multitudine: quendam pacatarum ab eo nationum feritate atque perfidia: alium manſuetudine ac clementia quas erga uictos exercuit: aliquem gratia & munificentijs, quibus ſuos proſecutus eſt commilitones: uniuerſos autem uel hoc ipſo ſuperauit, quòd & longè plura commiſit prælia, & plures in acie obtruncauit hoſtes. In Gallia ſi quidem nec totum belligerans decennium, octogintaui cepit oppida, trecentos ſubiugauit populos: aduerſum trecentas ſparſim inſtructus myriades, centum quidem ferro cæſis, totidem uitæ reſeruatas captiuas habuit. Tanta autem ſuorum militum charitate ac promptiſſima uſus eſt opera, ut qui multùm cæteris dimicando præſtabant, pro Cæſaris gloria & honore inuicti ac fortiſſimi grauiſſima cuncta ſubirent. Qualis Actilius, qui nauali apud Maſſiliam prælio hoſtilem ingreſſus puppim, abſciſſa ei gladio dextra, umbonem ſiniſtra retinuit, eouſque hoſtes ultibus obterens, ut proſtratis omnibus, nauem victor occuparit. Et Caſſius Scæua

Cæſar in re militari omnibus præferẽdus.

qui pugna ad Dyrrhachium commissa, excusso sagitta oculo, traiectis per humerum crusq; iaculis, centum ac triginta telorum ictibus acceptis in clypeo, hostes perinde ac se deditturus accibat: subeuntibus duobus, alterius quidem humerum ense cæcîdit, alterum ore percussum uertit in fugam. Dehinc suorum acceptus amplexibus tutò relatus est. In Britannia quoque primis centurionibus in palustrem & aquosum incidentibus locum, irruentes incubuere hostes. Tum prælium inspectante Cæsare, miles quidam in medios irrupit, plurima conspicuæ fortitudinis ostentans opera, uersis in fugam barbaris, centurionis reduxit incolumes: ipse ægrè cunctos euadens, in limosam sese detecit paludem, quam nunc natans, nunc pedibus commeans, uix tandem amisso scuto traiecit. Admirante deinde Cæsare, & magna cum alacritate ac clamore obuium excipiente, mœstus ille ante Cæsarem concidit, exabiecto clypeo multis cum lachrymis ueniam postulans. In Africa cùm Cæsarianorum nauis qua Granius Petronius quæstor designatus uehebatur, in Scipionis potestatem reducta fuisset, direptis cæteris, Scipio quæstori incolumitatem pollicebatur. cui Granius, Cæsarianos, inquit, milites non suscipere, uerum præstare salutem solere: quo dicto seipsum pugione transtransfixum examinauit. Huiusmodi tam feroces militum spiritus, & tam elatas animi magnitudines ipse Cæsar instruxit, ipse Cæsar aluit, eos quidem primum honore ac liberalitate uberrimè prosequens, usqueadèo ut ostenderet se diuitias non uoluptatis, aut suarum gratia delitiarum ex bello cumulasse, sed communia potius uirorum fortium præmia apud se conseruata tacere, seq; aliqua ex parte locupletari, quoties illa benemeritis militibus impertisset. Præterea quum illum unumquodque discrimen sponte adire, & ad nullum laborum genus defatigari cernerent, mirum in modum in eius amorem incitabantur. Eius quippe in suscipiendis periculis studium haud adeò propter ingentem quandam honoris & gloriæ cupiditatem admirabantur. Tam magna uerò in tolerandis supra corporis uires laboribus patientia, cunctos stupore conficiebat. Erat enim corporis habitudine macilentus, candidus mollisq;, frequenti capitis dolore uexatus, comitialis morbo plerumque obnoxius. A quo primùm Cordubæ correptus, ut traditur, non mollitiei occasionem ex ipsa fecit ægritudine, quin ex militia ægritudini remedium comparauit. Indemitis nanq; iarum difficultatibus, uictus parcitate, assiduis uigiliis, & durissimis laboribus, aduersus morbum dimicãs,

inuictum ac insuperabile tutatus est corpus, plurimos somnos uehiculo aut lectica ducere solitus, ocium omne in rebus peragendis reponebat. Interdum uehebatur, castella, ciuitates, & castra obiens, assistente illi ex pueris aliquo, qui eo quopiam proficiscente subscribendi causa simul adesse solebat, ponè etiam milite qui gladium tenebat assistente. Tanta autem celeritate itinera conficiebat, ut cùm primò Roma excesit, octauo adusque Rhodanum die peruenerit. Equitandi usus ei ex pueritia facilis adeò extitit, ut reflexis in tergum manibus, equum uelocissimis concitare cursibus sæpe consueuerit. Equo uehebatur insigni, pedibus propè humanis, & in modum digitorum unguibus fissis, quem alterius minimè sessoris patientem primus adiendit. In ea expeditione exercitationis gratia equitãs dictabat epistolas duobus simul librarijs, uel ut Oppius perhibet, pluribus abundè suppeditans. Mutua amicorũ per epistolas colloquia primus excogitasse Cæsar dicitur, cùm ob negociorum multitudinem & urbis magnitudinem uiuos urgentiũ causarũ affatus haud tempus expectaret. Circa uictum facilitas uel eo patet indicio, quòd Mediolani apud eius hospitẽ Valerium Leonem cœnãs, cùm appositis asparagis Valerius pro oleo unguentum instillasset, facilè cõmanducauit opiparè, idq; molestè ferentes

Equus Cæsaris

sodales increpuit, satis fuerat, inquiens, rusticitatem uos cauisse: quòd porrò rusticitatẽ illã accusatis, declaratis uos esse rusticos. Olim ex itinere ui tempestatis cuiusptam casam pauperis intrare compulsus, ut unicũ ibi cubiculum unius uix capax inuenit, amicis inquit: Ex honorifico quidem loco decedendum est potentibus, ex opportuno autem ijs qui aduersa tenentur ualetudine: simulq; ibi requiescere iussit Oppium, ipse uerò una cum cæteris in priore sugurij parte apud fores recubuit. Cæterum primum Cæsari in Gallia aduersum Heluetios & Tigurinos bellum fuit, qui duodecim eorum urbibus uicisq; quadringentis ab se concremantis, ulterius per Romanorũ terras migrabant, quemadmodum antea Cimbri aut Teutones quib. nõ audacia, nõ fortitudine, ulla ex parte inferiores erant. Horũ planè multitudo uniuersa trecentis millibus constabat, ex quibus centum & nonagintà bellacissimorum erant. Labienus à Cæsare missus Tigurinos penes Ararim fluuium profligatos attriuit. Cæsari uerò ad quandã sociorum urbem exercitũ agenti de improuiso Heluetij in itinere occurrerunt. Quos præueniens, in munitum quendã confugit locum. Ibi collectis copijs, ut primũ acies instruxit, ei adductus equus est: quo inspecto, Hoc, inquit, post uictoriam in persequendis utar hostibus, nunc in eos progrediamur: si-

mulq; impetu facto, pedibus ire cœpit. Aliquandiu summa cum difficultate pulsa hostium acie, plurimus circa carros uallumq; labor extitit, cùm hi non solum acres inde pugnarent, uerumetiam pueri ac mulieres ad necem usq; dimicantes obtruncati sunt. Quam ob causam uix nocte media finis prælio factus est. Pulchrum me hercule id victoriæ facinus fuit, at longè pulchrius quod adiecit. Centenis nanq; barbarorum millibus qui ex prælio profugerant collectis, desertos prius ab se agros, uastatasq; urbes coli rursus cœgit. Quod non absq; metu ab eo factum esse constat, ne Germani desolata incolis loca transeuntes occuparent. Alterum pro Gallis palàm contra Germanos bellum gessit, quanquam ante eæ cum eorum rege Arioui sto Romæ societatem iniisset. Hi autem intolerandi Romanorum subditis finitimi non diutius quieturi uidebantur, quin ad incolendam habitandamq; transirent Galliam. Cæterum quũ præfectos quosdam metu perculsos animaduerteret, præsertim qui clari generis adolescentes uoluptatis gratia aut quæstus secum in eam profici scebantur expeditionẽ, eos in cõcionem uocatos abire iussit, ne muliebres adeò & pauidi inuita susciperent discrimina: se uerò, inquit, cum decima tantummodo legione barbaros inuasurum, cùm nec aduersus fortiores

res Cimbris hostes, nec deterior Mario dux, sit dimicaturus. Quapropter ad eum ex decima legione legati missi affuere plurimas illi gratias referentes, & suorum improbitatem præfectorum exponentes. Dein animo si ac promptissimi omnes facti, diebus pluribus eousque consectati sunt, donec stadijs ducentis intra hostium regionem castra posuere. Id equidem impetum Arioui sti magnopere perculsit & audaciam, ut qui Germanos aduentantibus Romanis ne perstare quidem posse speraret. Ea igitur res cùm Germanorum perturbasset exercitum, longè magis eorum obtundebant animos sortilegarum uaticinia mulierum, quæ fluuiorum cursus, uortices, strepitumq; coniectantes, futura prædicebant, nec eos antè prælium committere sinebãt, quàm noua fulsisset luna. Quod ubi Cæsar accepit, quoties Germanos conspiceret, satius esse duxit trepidantibus congredi, quàm idoneum illis tempus expectantem sedere. Facto itaque in eorum muntiones tumulosq; impetu, non antè stimulare ac incessere destitit, quàm ira deducti pugnam cepesserent. Eis in fugam uersis, Cæsar stadijs trecentis adusque Rhenum persequens, campum omnem cadaueribus spolijsq; refersit. Arioui stus cum paucis præueniens Rhenum traiecit. Cæsorum numerum octoginta

millia

millia fuisse perhibent. His rebus ita confectis dimissis in sequanis ad hyberna militibus, ipse ijs quæ Romæ gerebantur intentus, in circumpadanam descendit Galliam, quæ commissæ illi prouinciæ pars erat. Fluuius enim Rubicon Galliam citeriorem à reliqua disterminat Italia. Ibi residens plebis animos ad se pelliciebat. Nam cùm ad eum multi concurrerent, unicuique tum postulata præbebat, tum spem ingentem addebat. In ea expeditione haud intellexisse Pompeius uidetur, quòd Cæsar cùm ciuium Romanorum armis hostes profligaret, ciues hostili uictos gaza capiebat.

Dein potentissimos Gallorum Belgas tertiam Galliæ partem incolentes defecisse audiens, compluribus secum hominum millibus sub arma coactis, ad eos uersus immensa celeritate contendit. Quos in sociorum Gallorum agris prædas conuectantes adortus, maxima ex parte turpiter dimicantes fudit, cæciditq; ita ut per paludes & profunda quædam flumina cæsorum strages Romanis transitum præbuerit. Quo facto, ex ijs qui antea defecerant conuecti fermè ad oceanum uergentes, nullo confecto prælio imperata fecerunt. Postea contra efferatissimos & bellacissimos Neruios duxit exercitum, qui densissimas incolunt syluas. Hi igitur cùm in profundissimo nemore filios ac supellectilem quàm procul ab hoste

hoste collocassent, cum sexaginta millibus armatorum contra Cæsarem repentinos fecerunt impetus, quem castra locantem, prælioq; abstinentem offenderunt. Et uerso in fugam equitatu, septimam ac duodecimam legionem circumuenientes, uniuersos trucidauere centuriones: quòd misi Cæsar correpto scuto, & his qui coram se præl abantur detentis, intra barbaros irruisset, ac subinde quodam ex tumulo decima legio per hostiles irrumpens acies periclitanti succurrisset, neminem euasurum incolumem liquet. At uirtute Cæsaris & audentia supra uires, ut dici solet, decertantes, haud tantum Neruios dare terga coëgerunt, uerum fortiter repugnantes obtrucarunt.

Ex sexaginta enim millibus, quingentos euasisse traditur. Ex patrityis autem uiris, qui quadringenti numero erant, tres superfuere incolumes. Hæc ubi senatui renunciata sunt, per sacrificia indictasq; solennitates, quindecim dierum supplicatio, quantum ulla in uictoria unquam superiori tempore obtigerat, dijs immortalibus decreta est. Nam cùm tot in unum gentes erumperent, ingens profectò discrimen ingruerat. Victoriem autem eo illustriorem populi fuor & benenolentia faciebat, quòd à Cæsare parta fuerat. Inde Galliæ rebus optimè dispositis, in cisalpina hyemauit, illic res urbanas apparaturus.

rus. Non solum enim qui dignitates & magistratus appetebant, eo utentes largitore, corrupto illius pecunia populo designabantur, & quicquid ipsius potentiam augeret perficiebant. sed etiam clarissimi & amplissimæ autoritatis uiri complures ad eum Lucam peruenerunt, Pompeius, Crassus, & Sardiniæ prætor Appius, & Nepos Hispaniæ proconsul, ita ut lictores centum ac uiginti, senatorij ordinis circiter ducentos fuerint. Hi consilio constituto decreuerunt Crassum ac Pompeium designari consules oportere, pecunias Cæsari suppeditari, & belli administrationem in aliud quinquennium prorogari. Quæ res à prudentibus iniquissima iudicabatur. At qui tam grandem à Cæsare pecuniam susceperant, eum indigentem etiam senatui persuadebant, imò uerò ob ea quæ decernebant, eò angustiarum senatum redigebant, ut longè magis cogere uiderentur: Cato nanq; aberat, ita de industria missus in Cyprum. Eius autem sectæ Faonius cùm nihil reclamando proficeret, è foribus prosilijt, multa uociferans in uulgum, aures interim adhibente nemine. Quosdam enim Crassi & Pompeij reuerentia deterrebat, plurimi uerò spem uitæ gerentes in Cæsare, ipsius gratia quieti sedebant. Reuertens iterum Cæsar ad exercitum in Galliam, ingens in ea regione bellū offendit. Duo enim maxi

maximi Germanorum populi, quos & Tenteridas appellant, ad quærendos agros nuper profecti Rhenum traiecerant. De bello aduersus eos confecto Cæsar in suis commentarijs ita scriptum reliquit, Barbaros missis ad eum legatis cùm inducias egissent, eum in itinere adortos, quapropter octingentos eorum equites quinque millia ex Cæsarianis de improuiso in fugam uertisse. Postea missos ad se confestim alios subtexendæ fraudis gratia, quibus retentis, contra barbaros exercitum duxisse: dementiæ esse iudicantem ullam tam infidis ac periuris hominibus habere fidem. † Calisius refert Catonem cùm in senatu pro ea uictoria supplicatio decerneretur, sententiam dixisse, ut Cæsar hostibus dederetur, quò pro ciuitate perfidiam expiarent, & execrationes in autorem uerterent. Cæterùm ex his qui transierant, quadraginta millia ferro cæsa paucos remeantes excepere Sicambri: ea uerò Germanica natio est. Hanc natus Cæsar occasionem, cùm alioquin gloriæ cupiditate duceretur, quòd primus omnium Rhenum exercitu traiecisset, pontem instruxit. Erat per id temporis immensa eius fluminis latitudo, undis & æstu rapidissimi. Ingentes autem operi ictus delata fluuio ligna & trunci infligebāt. Ad quos excipiendos, uimq; simul & fluminis refrenandā, Cæsar in superiori par-

† Καὶ τοὺς ἱκέτας

Pōs à Cæsare in Rhenum extru-

te maximas coniugatas trabes præfixit, inere dibile præbens spectaculum, intra decimum diem ponte nauato. Tum obuium se inferen te nemine copias traduxit: præstantissimi Ger manorum Sueui sese in profundissimis syluarum conuallibus abdidere. Cæsar in Germania duodeuiginti consumptis diebus, post quam hostium uicos & ædificia incendit, amicosq; populi Roma. ad spem cohortatus est, se iterum in Galliam recepit. Deinde in Britanniam expeditionem agere contendit: cuius facti audacia magnam illi gloriam peperit. Primus nanq; occiduum classe ingressus oceanum, perq; Atlanticum pelagus ad belligerandum transportans exercitum, adnauigare cœpit. Incredibilis nanq; magnitudinis insulam, de qua non parum inter scriptores & historicos disceptatum est, cùm eam non re, sed uerbo solùm ac nomine fictam nusquam extare contenderent, subiugare adortus, extra orbem terrarum Romanum propagauit imperium. Eò ex continenti Galliæ bis adnauigans, cùm maiora hostibus dãna, quàm suis emolumenta contulisset (quid enim ex hominibus acerbissimo uictu & summa laborantibus inopia precio sum eriperet?) non qualem animo conceperat, bello finem imposuit. Acceptis autem à rege obsidibus, & tributis imperatis, ex insula remeauit.

uit. Cùm nauem solueret, è Roma literæ illi redduntur, quibus ab amicis de morte filiæ certior fiebat, quæ Pompeio nupta pariens obierat. Quæ res & Pompeium & Cæsarem magnus affecit luctibus. Amicos autem præcipua affligebat perturbatio, quoniam cùm cæteræ reipub. partes ægrotarent, hæc ipsa necessitudo, quæ pacem concordiamq; conseruabat, soluta defecisset. Infans enim cùm paucis mãtri diebus superstes fuisset, statim uita excessit. Populus Iuliam inuitu tribunis attollens, in Martium campum detulit, ubi tumulata iacet. Cæsar cùm ingentes iam haberet copias, eas necessariò in diuersa partitus hyberna, in Italiam uti consueuerat reuertitur, cùm interim Galli magnis irrũpentes exercitibus, undique Romanos milites in ipsis trucidant hybernis, castraq; simul expugnare conantur. Ex his autem qui cum Ambiorige defecuerant, plurimi & fortissimi Cottam & Titurium cum exercitu obtruncarunt. Ciceronis legionem sexaginta hominum millibus circũuenientes obsederunt, paululumq; abfuit quin eos uiribus interciperent, uniuersis fermè uulneratis. Contrà à Romanis summa uirtute promptissimè pugnatum est. Hæc cùm proculabsenti nunciata sunt Cæsari, haud pluribus septem millibus hominum in unum coactis, statim rediens Ciceronem ab obsidione

liberare contendit: quod minimè obsidentes lā-
tuit. Itaque perinde ac omnia direpturi con-
temptu paucitatis occurrunt. Cæsar usque-
quaque consultò dolosa se fuga subripiens com-
modissimum occupat locum, ex quo paucis ad-
uersus plures præliandi facultas esset, ibiq; ca-
stra communit. Suis ut omnimo abstineant
à prælio edicit. Tum uallum altius educi, por-
tasq; obstrui timoris simulatione iubet, ut se
ductorib. despectum faceret, donec dispersos &
temerariè subeuntes egrediens Cæsar fudit, &
magna ex parte interfecit. Hæc victoria mul
tas Gallorum rebelliones sedauit. Ipse per
hyemem quocunque progrediens, ne res innouā
rentur acutissimè prouidebat. Confestim enim
ex Italia ad cæsorum supplementum tres ad
se legiones uenere, duas ex suis mutuante Pom
peio, aliam ex Cisalpina habito nuper delectu
contraxit. Procul inde ingentis ac periculosi
belli primordia, quæ dudum extincta uidebā
tur, potentissimorum uirorum inter bellacissi-
mas nationes clandestinus furor alebat. Id
magnis emicuit uiribus Ingens siquidem ar
matorum ætate florentium undique multitu-
do cogebatur. Magnæ in unum opes confere-
bantur, ualidissima oppida, inaccessæ penitus
regiones. Tum hyberna glacies fluuios tene-
bat, niues saltus obduxerant, campi torrentib.
inundabant. Profundissimæ niues incertas

reddebant semitas: paludes & stagnantia flu-
mina uias & cuniculos occultabant aditus.
Quæ res Cæsarem omnino ne contra desciscen-
tes quicquàm conaretur absterrere posse puta-
batur. Gentes autem mulæ desciuerant, ex
quibus longè præstantiores Aruerni Carnu-
tesq;. Totius rei summa administratioq; Ver
tingentorigi demandatur. Huius patrem
olim regnum affectantem necauere Galli. Is
partitis plures in partes copijs, multisq; præfe-
ctis ducibus, omnem circumadiacentem oram
quæ Ararim usque uergit, sibi conciliat. Iam
enim Romæ contra Cæsarem conspirantibus
aduersarijs, uniuersas Galliæ ciuitates ad bel-
lum solicitare cogitabat: quod si paulò pòst pro-
fecto ad ciuile bellum Cæsare gessisset, non le-
uior sanè quàm Cimbrorum terror occupasset
Italiam. At Cæsar cùm ad omnem bellicæ
rei usum peritissimus, tum ad captandas tem
poris opportunitates optimè à natura institu-
tus, quamprimum cognita defectione, prædi-
ctas ingressus est uias. Quibus per tam sæ-
uam hyemem ui ac celeritate superatis, intel-
lexere barbari insuperabilem & inuictum
bellis exercitum ad se uentitare. Nam quò
eius nuncios aut tabellarios penetrasse diu
incredibile iudicatum erat, ibi cum totis
conspectus est copijs, agros uastans, uicos
diruens, oppida funditus euertens. De-

hinc receptis in fidem quos facti pigeret, haud dęstitit quoad Eduorum gentem, qui aduersus eum bellum susceperant, deuicit. Hi superiore tempore fratres se Romanorum prædicantes, magnificentissimis habebantur honoribus: ea uerò tempestate socios se defectionis asciscentes, Cæsaris copias uehementer afflixerant. Inde castra mouens in Lingonum fines transit, ut ad Sequanos in fide amicitiaq; permanentes sese reciperet. Hi ex cætera Gallia Italiam uersus incolunt. Ibi eum hostes adorti, multis armatorum millibus circunueniunt. Quibus congressus terrore diuturno ac fortitudine compressis barbaris, cæteris quidem in rebus uictor euasit, at initio minus prospere dimicasse usus est. Siquidem Aruerni sustinuerunt in templo gladium commostraut, tanquam captum ex Cæsare spolium, quem ut posteriori tempore conspicatus subrisit: cumq; detrahere illum amici iuberent, nequaquàm permisit, quòd rem sacram existimaret. Cæterum complurimi unà cum imperatore fugientes, in* Alesiam sese urbem recepere. Eam dehinc obsidenti Cæsari cùm ob murorum altitudinem & ingentem repugnantium numerum capi posse desperaret, quouis consilio & ratione maius extrinsecus discrimen incubuit. Trecenta enim armatorum millia Alesiam aduentabãt, cùm intra urbem haud pau-

*Alexiã

ciora centum ac septuaginta bellatorum millibus uersarentur. Quamobrem intra ingens adeò bellum deprehensus & obsessus Cæsar, geminos obijcere muros compulsus est, alterum contra urbem, alterum contra hostis aduentum. Si enim hæ utrinque coniungerentur copiæ, profectò de rebus Cæsaris actum esset. Non ab re igitur in eo prælio quod apud Alesiam gestum est, maximam adeptus est gloriam, in quo maiora profectò quàm usquam audentiæ & fortitudinis opera egregiè dimicando declarauit. Præcipua uerò admiratione prosequendum est, latuisse oppidanos cùm Cæsar cum tot millibus exterius Marte collato palmam reportarit, imòuerò nec uictoriam ipsos prius intellexisse Romanos qui obiectum urbi murum prostatione tenebant, quàm oppidanorum luctum & plangentes mulieres audissent, cùm altera ex muri parte præditos auro & argento clypeos, resparsos cruore thoracas, Gallica tentoria, pateras q; à Romanis in castra deferri cernerent. Adeò maturè tantus exercitus uelut insomnium quoddam aut simulacrum euanuit, ad internecionem prostigatus, & maxima ex parte pugnando deletus. Qui Alesiam tenebant, post multa sibi Cæsariq; illata sæpius detrimenta tandem sese dedere. Totius autem belli dux & imperator Vertin-

gentorix pulcherrima indutus arma ornatissimoq; delatus equo desiliit, & deiectis armis ad Cæsaris pedes tacitus sedit, donec triumpho destinatus custodiæ traderetur. Cæsar de Pompeij destructione, sicut & Pompeius de illius, dudum mente conceperat. Crasso enim qui amborum medius insederat, apud Parthos interfecto, reliquum erat ut alter augendæ gratia dignitatis amplissimum iam factum deleret, alter quò minus id pateretur, cum quem pertimescebat matura præoccuparet ruina: quanquam id Pompeius haud magnopere formidare uidebatur, usqueadeo cæsarem despicatum habens, quasi uerò non arduum opus esset, quem ad tantum extulisset fastigium, denuò in stragem perniciemq; detrahere. At principio cæsar contra aduersarios hoc inito consilio procul sese constituit, & more pugilis per Gallorum prælia usum ac exercitationem uendicans, & potentiam simul instruxit, & rebus ab se confectis suam auxit gloriam. Quibus elatus, sese magnificis Pompeij gestis adæquarat, occasionem cùm ex ipso Pompeio, tum ex sæua Romanæ reipub. tempestate nactus. Nam qui honores principatumq; petebant, omni abiecta prorsus uerecundiam, epulum publicè largitionesq; distribuebant in populum. Quapropter corruptum mercede populum ad comitia descendentem cerne

Principatus ambientes epulum & largitiones publicè distribuebant.

erneres, non suffragijs, sed arcu, gladio, fundaq; pro largitione decertantem, & tribunalia sæpenumero sanguine cadaueribusq; fœdantem, rem inter se petulantissimè decernere, cùm interim ciuitas amisso rectore, sicuti nauis relicto clauo, fluctuans agitaretur. Idcirco qui animo & ratione ualebant, satis fore existimabant, si ex ea hominum insania & tanta rerum tempestate nihil truculentius quàm monarchia tantisper emergeret. Erant qui asseuerare publicè auderent, nullo pacto nisi delato adunius arbitrium principatu, curari medicariue rempublicam posse, ei uerò medelam ex benignissimo medico adhiberi oportere, Pompeium insinuantes. At ille bellissimis quidem uerbis repudians, re magnopere satagebat ut Dictator crearetur. Quò cum Catone consentiebant, de eo solo consule designando ad senatum retulere, ut cùm iustioris appellationis singularem haberet principatum, de adipiscenda Dictatura nequaquam uiribus contenderet. Plurimi de prorogandis illi prouinciarum administratione decernebant. Duas enim obtinebat Hispanias, & uniuersam Aphricam, quas per legatos administrabat. Ad alendes præterea exercitus mille quotannis talenta ex ærario publicè sumebat. Tum Cæsar qui consulatum pro eo peterent & suarum quoque pro-

uinciarum tempus dilatandum impetrarent, misit. Initio quidem tacente Pompeio, Marcellus & Lentulus alioqui odio Cæsarem insectantes, aduersari cœperunt, & Cæsaris tantum ignominiæ ac dedecoris auidi, necessarijs haud necessaria adhibebant. Colonus enim quos nuper Cæsar in urbem Galliæ Nouocomum deduxerat, ciuitatem adimere conabantur. Ex quibus cùm decurio quispiam Romæ uersaretur, eum consul Marcellus uirgis pulsauit, ea se illi adiecisse præfatus insignia, ut se ciuem Romanum nequaquàm esse intelligeret, cumq; discederet, ut illa Cæsari commostraret imperauit. Postea Cæsar uberrimas Gallorum diuitias per omnes passim magistratus hauriendas dimittens, Curionem tribunum plebis grandi fœnore obstrictum liberauit. Paulo quoque consuli mille & quingenta sestertia præbuit, ex quibus nobilissimam ille in foro basilicam Fuluiæ dicatam extruxit. Eos ita cõsentientes ueritus Pompeius, iam ipse cum amicis palàm ut Cæsari imperium rederetur efflagitabat, quosq; illi ad bellum Gallicum commodarat milites repetijt. Eos remisit Cæsar, ducētis & quinquagintauiritim donatos drachmis. Qui hos ad Pompeium deducendos acceperant, immites ac malignas de Cæsare uoces in uulgus spargere, Pompeium inani spe corrumpere, cum Cæsarianis militib. magno desiderio esse cumq; Romæ ob ghiscentem in repub. inuidiam ægrè rerum potiatur, illic paratas profectò copias habiturum: moxq; ubi in Italiam transcenderit, eum sectaturas: adeò illis Cæsarem multitudine præliorum odio esse, & ingentem insuper metu regni suspicionem contraxisse. Has ob res emollitus Pompeius, perinde ac nihil pertimesceret, de comparandis exercitibus negligentius agebat, uerum nunc orationibus nunc sententijs aduersum Cæsarem inuehebatur. Quæ Cæsar nihil pendisse traditur, quin missus ab eo Romam centurio quidam, cùm stans pro foribus curiæ tempus imperij minimè à senatu Cæsari prorogari cognouisset, concusso manu gladij capulo, hic prorogabit, inquit. Verumenimuero Cæsaris postulatio clarissimam præ se ferebat æquitatem: se enim arma depositurum, idem faciente Pompeio, utrunque priuatum boni quippiam à ciuibus consequuturum. At indignum esse ut detractis sibi copijs, Pompeio uires confirmentur, cumq; alterum tyrannum insimulent, alterum tyrannum instruant. Hæc curio pro Cæsare obtestatus ad populum perspicuis exceptus est plausibus, tum florentes in eum coronas ueluti fortissimum pugilem iniecerunt. Postea super hisce rebus literæ deferuntur à cæsare, quas tribunus plebis Antonius ad populum extulit, &

apud consules recitauit. Socer Pompeij Scipio sententiam dixit in senatu, ut nisi Cæsar ad diem certam arma deposuisset, hostis à senatu pronunciaretur. Rogantibus sententias consularibus, nunquid exercitum à Pompeio dimitti oportere censeretur: subinde, nunquid à Cæsare: illi quidem uoci pauci admodum, huic, admodum paucis duntaxat exceptis, cuncti assensere. Deprecante insuper Antonio ut magistratum uterque deponeret, cuncti planè approbarunt. At uiolentius agente Scipione, & uociferante Lentulo consule aduersus latronem non suffragijs, sed armis opus esse, dimissus est senatus. Debinc ob intestinæ seditionis mœrorem, obsoleta uestis induta. Delatis à Cæsare literis quibus modestè satis deprecabatur (petebat enim ut omissis cæteris, cisalpina tantum Gallia Illiricumq; sibi cum duabus legionibus usque ad secundi petitionem consulatus concederetur) Cicero quidem orator nuper ex Cilicia reuersus utriusque amicos concilians, Pompeium mitigare non desistebat: qui cùm cætera concederet, exercitus illi denegabat. Cicero quoque cæsaris amicos induxerat, ut prædictis contenti prouincijs, & sex tantummodo millibus militum in pacem amicitiámque conciliarentur. Inclinante Pompeio, qui cum consule Lentulo conspirabant nequaquam

quam fuere, Antoniumq; & Curionem è curia propulsantes, summa cum ignominia ex urbe eiecerunt. Quæ res bellissimam atque honestissimam Cæsari occasionem prætextumq; attulit unde suorum animos militum accenderet, cùm elegantissimos uiros atque principes ostenderet seruili ueste (eo nanque habitu occultati per metum Roma excesserant) meritoriarheda, fugisse coactos. Erant cum Cæsare haud sane plures equitibus trecentis, militum uerò quinque millibus. Miserat autem qui relictum trans alpes exercitum ad se deduceret. Cumq; ad earum rerum initium ac impetum quas moliebatur, haud impræsentiarum magna opus esse manu cerneret, quin terrore potius, & audacia, & temporis celeritate suscipiendam rem esse, ut qui pauerem citius quàm ullam afferre uim posse crederetur, paratus accedens, duces quidem ac centuriones absque reliqua armatura solos tenentes gladios præmisit, qui Ariminum extra Galliam ciuitatem occuparent, à cædibus & tumultu quammaximè possent abstinentes. Traditis Hortensio cohortibus, ipse in publico quidem diem exigens spectaculo, quo gladiatorum munus ædebatur, interfuit: uespere autem curato paulisper corpore, triclinium ingressus cum conuiuis discubuit. Vbi paululum immoratus, in multam iam noctem exurgens,

gens, quosdam examicis benignè alloquutus, ut se mox reuersurum præstolarentur edixit, cæteris ut per diuersa consectarentur præfatur. Ipse meritorium quoddam ascendès uehiculum, aliam primò uiam ingressus, dehinc Ariminum uersus flexit iter. Ventum erat ad fluuium Rubiconem, qui citeriorem, ut diximus, Galliam à reliqua dissterminat Italia. Ibi reputans se propè grauissima ferri, & tam ausurum maxima, cursum compescuit, ac diu secum tacitus animum cogitationemq; circunferebat. Plurima tamen consilia deliberationesq; permutans, cum astantibus amicis, ex quibus Asinius Pollio erat, complura disceptans, animaduertesq; quot malorum initium uniuersis hominibus ipse allaturus esset transitus, quantum insuper de eo relicturi sermones sint, denique impetu quodam animi perinde ac ex futuri cogitatione dimissus, cùm id quòd incertos ac audaces subeuntibus casus uulgò exordium esse solet, Iacta sit alea, dixisset, flumen traiecit. Dehinc aduolans nondum illucescente die Ariminum ingressus occupat. Nocte quam insequutus est Rubiconis transitus, impium uidisse traditur insomnium. Existimauit enim per quietè infando se matri permiscuisse concubitu. Capto Arimino, iamq; latissimis belli portis terra mariq; patefactis, confusis

fusis prouinciæ terminis, patriæ legibus perturbatis, non ut aliàs, uiros & mulieres pauore consternatos Italiam peragrare putares, at totas ciuitates proprijs exilientes sedibus mutua fuga distrahi. Roma, confugientibus eò undique finitimis, & undarum instar commigrantib. referta, neque facile perêre principi, neque ullaratione detineri, at parum abesse quin in tanta procellæ conquassatione ex se ipsa subuersa concideret. Contrarij nanque affectus ac uiolenti motus omnem detinebant locum. Nec enim qui lætitia gestiebant, quietem agebant, uerùm quos formidine ac mœrore confectos aspicerent, illis persæpe audacissimè insultantes, de rerum urbanorum euentu longas conciones actitabant. Pompeium alioqui attonitum alij alijs sermonibus perturbabant: eum nãque pœnas dare qui contra se ac Rempub. Cæsaris uires auxisset. Alij acrius increpabant, quòd cùm Cæsar ex sua uoluntate cederet, & modestas pacis cõditiones offerret, Lentulum per insolentiam restitisse permisisset. Tum Faonius eum terram pedibus pulsare iubebat. Pompeius enim antea ut omnem de apparatu belli curam ac solicitudinem patribus demeret, per quandam magniloquentiam ita in senatu iactauerat, Cùm solum pede pulsauero, plenam exercitibus omnem reddam Italiam. Eo autem tempore maiores

Pompeio

Pompeio quàm Cæsari copiæ aderant, sed uirtum uti suis consiliȝs nemo sinebat. Itaque cùm falsi undique rumores ac metus ingruerent, perinde ac instante & cuncta occupante iam hoste, cedens, simulq; omnium ruina electos & impetu, turbationem rerum uidere sistuit. Quocirca urbe decedens, senatui se consequi iussit, nec qui patriæ libertatem quàm tyrannidem malit manere quempiam. Ita consules nec peractis ante digressum de more sacrificiȝs, fuga se surripuere. Complurimi etiam consulares uiri suis perinde ac alienis quicquid occurrisset raptim acceptis effugiebant. Nonnulli Cæsarearum partium, quanquam nihil ad eos tantus rerum attineret impetus, tamen animi consternatione compulsi unà efferebantur. Miseranda uerò ciuitatis facies erat, cùm desperantibus in tanta tempesta te gubernatoribus, sicuti nauis quædam ad omnem præceps casum deferebatur. Ex qua cùm miserabilis adeò hominum commigratio fieret, fugam tamen ac exilium præsente Pompeio patrios lares & commune domicilium existimabant, Romam uerò tanquam Cæsaris castra relinquerãt. Tunc Labienus maxima Cæsari deuinctus amicitia, qui bello Gallico legatus fortissimè decertauit, ab eo transfugit ad Pompeium: qua re cognita, Cæsar ei pecunias sarcinasq; transmisit. Aggressus deinde Corphi-

corphinium, quod Domitius triginta præfectus cohortum præsidio tenebat, ibi metatus est. Domitius cùm desperatis rebus à suo medico seruo quidem uenenum poposcisset, datum illicò tanquam moriturus hausit. Paulò pòst ut admirabilem Cæsaris humanitatem qua erga captos utebatur audiuit, seipsum lugere & consilij celeritatem improbare cœpit. Eum uerò consolante medico, quoniam non mortiferam sed somniferam potionem hausisset, alacer emicans ad Cæsarem contendit. Cuius dextram amplexatus, denuò se contulit ad Pompeium. Quæ Romæ nunciata tantam attulere uoluptatem, ut quosdam ex fuga reuocauerint. Cæsar acceptis Domitij cohortibus, ac cæteris qui per oppida Pompeij nomine alebantur, delectibus iam potens, iam timendus, Pompeium persequi statuit. Qui haud expectato belli impetu, Brundusium confugit: præmittens deinde cum copijs Dyrrhachium consules, paulò pòst ut aduentare Cæsarem audiuit, nauibus euasit, quemadmodum in eius rebus conscribendis singulatim explicauimus. Eum mox insectari conatus, defectu classis destitit. Dehinc Romam conuersus, diebus sexaginta, nullo cruore profuso, cunctam in potestatem redegit Italiam. Romæ, cuius pacatiorem quàm sperauerat statum inuenerat, multi obseruabantur se

natores,

natores, ad quos benignissima & populari habita oratione, de mittendis ad Pompeium legatis pro pace ac modestis eius postulatis exhortatus est. Cui neminem paruisse constat, seu de sertum ab se Pompeium reformidarent, seu non ita sentire cæsarem cogitarent, quamuis speciosa uerborum uteretur uenustate. Et postmodum pecunias ærario demere conanti, impedimento affuit Metellus tribunus plebis, cui leges quasdam proferenti, Non idem armorum ac legum tempus est, inquit: quòd si has ipse res æquo animo ferre non potes, in præsentia quidem procul abscede. Necenim huiusmodi loquendi fiducia bellum indiget. At cùm peractis fœderibus arma deposuerimus, tunc rediens te plebis patronum age. Hæc tibi meo decedens iure loquor. Nam cùm te reliquosq; mihi aduersarios ceperim, omnes mei iuris factos liquet. Hæc Metello loquuntus, ad ærarij se portas contulit. Apparentibus nusquam clauibus, fabros accersit, quibus portas effringere iussis, Metellus iterum quibusdam collaudãtibus incitatis obstare cœpit. Cui si molestus esse pergeret, necẽ cõminatus cæsar, Istud inquit, néne scis adolescentule longè mihi difficilius esse dicere quàm facere? Quo dicto perterritus Metellus abijt, et cætera necessarijs bellorum ministerijs statim præbita. In primis Hispaniensem expeditionẽ egit, ut inde Afranium & Varronem Pompeij legatos expelleret, & redactis in potestatem copijs atque prouincijs, cùm nullum post terga reliquisset hostem, Pompeium inuaderet. Ibi plura per insidias subiens corporis discrimina, quanuis ingenti fame uexaretur exercitus, non antè destitit quàm nunc hostem insequens, nunc ad pugnam prouocans, aut fossa circumagens, castris potitus, copias quoque in deditionem acceperit. Duces autem sese ad Pompeium fuga receperunt, Reuersum Romam cæsarem socer eius Piso rogare cœpit, ut ad pompeium legatos pro pace mitteret. Qua in re obsequundans Cæsari contradixit Isauricus. Tunc Dictator à senatu creatus, exules reduxit. Eorum etiam qui Syllana tempestate proscripti sunt, filios admisit ad honores. Abscissa fœnoris parte, debiteribus magnum detraxisse onus uisus est. Talia quidem populariter attingens, intra diem undecimam deposita Dictatura, se consulem ac seruilium Isauricum designauit. Tunc ad exercitum conuersus, reliquas in itinere post se dimittens copias, sexcentos delegit equites, & legiones quinque. Instabat hyberum tunc solstitium circiter idus Ianuarij, quem ab Athenien sibus νεομηνίαν appellatum dixerim. cum ijs igitur Ionium transfretans sinum, Noricum & Apollo-

niam capit: naues deinde ad traiiciendos milites qui tardiores in itinere erant, Brundusium remisit. Hi quandiu iter habebant Cæsarem maledictis incessebant, qui effato iam corpore ad tantam hostium ac bellorum multitudinem debilitati cederent. Quem tandem nobis modum uir constituet, quos in omni laborum usu perinde ac indomitos & immortales circumagit? Defatigatum uulneribus iam femur est. Quenam thoraci aut clypeo in tanta diuturnitate requies? Nonne cæsar se imperare mortalibus, nos q; mortis casibus & doloris subiacere uel ex ipsis uulneribus animaduerti? Hybernos uerò dies cùm mare flatus agitat, nec deus ipse uiolauerit: at cæsar non sic ut hostem persequens, sed fugiens, aperta suscipit pericula. Talia dicentes lentè Brundusium ibant. Eò cùm peruenissent, transfretasse Cæsarem comperientes, permutata confestim sententia, seipsos incusare, se imperatoris proditores appellare, tum uerò præfectos carpere, qui non iter ocyus solicitauerint. Celsis itaque sedentes in collibus, nunc pelagus, nunc continentem prospectabant, si naues uspiam quibus ad eum traiicerent, occurrerent. Cæsar Apolloniæ commorans, ubi satis copiarum quibus prælium capesseret sibi deesse, cæteras q; ex Italia lentè subsequi cernit, tu magna

rerũ ambiguitate conflictatus, graue & periculosum iniit consilium. Nam cùm tantis hostium classibus mare teneretur, conscio nemine paruam remorũ duodecim scapham ingressus, Brundusium transire decreuit. Nocte igitur clanculum seruili ascendens habitu, se ut uilissimum quempiam tacitus abiecit. Annio flumine nauigium ad mare usque delatum est. Soletis quum matutina spirante aura fluctum longè repellat, circa ostium tranquillus illabit. Ea uerò nocte ingens ex ponto uentus perflarat, à quo extincta resederat aura. Cæterùm cùm aduersus procellas ac tempestatem acrius flumen irrumperet, ingens attollebatur sonitus, & rapidi confligebant uortices. Quamobrem gubernator post quam nulla ui superare sperat, retrocedere statuit: itaque nautis ut remigationem permutarent iusserat. Quod ubi persensit cæsar, seipsum detexit: apprehensa deinde gubernatoris dextra, qui ad eius cl stupuerat aspectum, perge, inquit, generose, perge, aude, nec extime quicquã, Cæsarem uehis, ac Cæsaris fortunam nauigationis comitem. Tum obliti tempestatis remiges, innixi remis promptissimè fluminis impetum superare contendunt. Quod ut frustra conati sunt, Cæsar multis obrutus fluctibus, & in ipso fluminis ostio magnis susceptis periculis, gubernatori-

ut rediret inuitus admodum concesſit. Ei poſtmodum ad ſuos reuertenti multis querimoniis triſtes occurrêre milites, affligi ſe magnopere, niſi per ſe ſolos victoriam adipiſci ſatis perſuaſum habeat, ac dolore angatur, & abſentium cauſa tanta petat diſcrimina, quaſi paruam præſentibus fiduciam gerat. Interim Antonius tranſmiſsis ex Brunduſio copiis aderat. Quibus factus audentior cæſar, Pompeium prouocabat commodiſsimè metatum, ut cui terreſtres ac maritimi commeatus abundè ſuppeterent. principio cæſar cùm haud magnam inter copiam degeret, poſtea maxima neceſſariorum opprimebatur inopia.

Interea milites radicem quandam auellebant, & commiſta lacte ueſcebantur. Interdum ex ea confectos panes inter hoſtium ſtationes prætercurrentes iniiciebant, addebantq; ſi quoad huiſumodi radices terra producerent, obſidionem Pompeij non derelicturos. Eos autem & panes & ſermones in uulgus proferri Pompeius uetuit, ne ſuorum animos refringerent, qui hoſtium immanitatem pertinacemq; tolerantiam ſicuti ferarum exhorreſcerent. Quotidie circa Pompeij uallum tumultuariæ fiebant pugnæ: cunctis Cæſar uictor intererat, una duntaxat exceptа, in qua fuſis magna ex parte ſuis, ſummo cũ periculo propémodum totũ amiſit exercitum.

Penuria maxima in caſtris Cæſaris.

Acies enim inferente Pompeio perſtare contrà nullus ualuit. Repletæ cæſis foſſæ, nonnulli circa uallum & caſtra paſsim fugientes cædebant, quibus occurrens Cæſar fugam in hoſtem conuertere fruſtra conatus eſt. Signa etiam corripienti reiecerunt ſigniferi. Duo igitur & triginta in hoſtium poteſtatem uenerunt. Ipſe ne interficeretur parum abfuit. Nam cùm procera ſtatura & robuſtiſsimo corpore uirum penes ſe fugientem iniecta manu conſiſtere, & in hoſtem conuerti iuſsiſſet, ille terrore graniſsimo perturbatus, eum gladio uulnerare moliens eſt. Ictum autem Cæſaris ſcutifer occupabat, eius abſcindens humerum. Adeò uerò ſuarum deſperationem rerum ceperat, ut cùm Pompeius priuſquam tam magnæ rei extremam adijceret manum, ſeu pietate, ſeu caſu retardatus ſuos in caſtra reduxiſſet. Cæſar amicis diſcedens inquit, Hodie penes hoſtem victoria fuiſſet, ſi uincentem habuiſſet. Inde tentorium ingreſſus accubuit, ubi mœſtiſsimam exegit noctem, cùm animaduertiſſet quàm improbanda interetur militia, qui fertiliſsimæ regioni & opulentiſsimis Theſſaliæ & Macedoniæ ciuitatibus uicinis, illic diſpergi ac uagari hoſtes ſineret, & cùm aduerſarij latè maria claſsibus teneant, hic ſedeat in littore, uerius à neceſſariorum penuria obſeſſus, quàm armis obſidens.

Tanta igitur inopia & præsentium grauitate distractus, contra Scipionem castra mouit, quem in Macedoniam iter agere cognouerat: ita enim aut Pompeium elicere ubi maritimo pariter destitutus commeatu punam committeret, aut desolatum subsidio Scipionem opprimere. Eares Pompeij exercitum reliquosq; præfectos exciuit, ut pernde ac uictum fugientemq; Cæsarem persequerentur. Pompeius nanque protalibus pugnam detrectabat, & rebus suis uniuersis optimè præparatis, uires hostium perbreues quidem futuras tempore conteri debilitariq; censebat. Bellacissimæ enim Cæsaris copiæ cùm militarè quidem scientiam, & indomitam dimicando fortitudinem haberent, tantis erroribus, labore castrensi, oppidorum expugnationibus, noctur nisq; uigiliis defatigatæ, ac senio confectæ erant, & iam corpore graues, & perferendis laboribus imbecilles, promptitudinem & audaciam amiserant. Tum etiam pestilens quidam morbus ab immanissimo uictu creatus, Cæsaris castra uexare tradebatur, quodq; uehementissimum erat, cùm neque pecunys pelleret, neque cibaria satis adessent, maturè perseperiturus censebatur. Hæres à committenda pugna Pompeium abstrahebant.

Quod solus ut ciuibus parceretur collaudabat Cato, qui ut hostes circiter millæ pre-

prælio cecidisse conspexit, caput obuoluens effusis secessit lachrymis. Cæteri detrectantem pugnam Pompeium maledictis incessebant, eum Agamemnonem & regum regem uocitantes, ut qui deponere recusaret imperium, & tot se stipatum ducibus eius quotidie tabernaculum adeuntibus gloriaretur. Faonius Catonis more dicendi licentiam assequutus, insaniens fermè excruciabatur: O indignum facinus, inquit, si eo anno ob studium cupiditatemq; imperandi Pompeij, non Tusculanas esse ficos liceret. Afranium quoq; (is enim ex Hispania nuper aduenerat) cùm re male gesta exercitum pecunia prodidisse criminaretur, rogauit cur non aduersus eum depugnaret mercatorem, qui ab se prouincias mercatus esse diceretur. Hisce omnibus compulsus ad dimicandum Pompeius, inuitus quidem, Cæsarem persequi statuit, qui reliquum iter grauissimo labore confecerat, cùm ob acceptam nuper suorum iacturam & ei commeatus inhiberentur, & omnibus esset contemptui. Vtuerò Gomphos Thessaliæ oppidum cepit, non modò exercitum aluit uerumetiam ab ægritudine liberatum mirabili quodam modo reddidit. Ingentem nanq; uini affluentiam nacti, cùm largissimè potassent, immodestis per uias saltibus debacchabantur. Vndereiecto ac prepulsato lan-

guore, alteram subinde corporis habitudinem receperunt. Ingressi postmodum ambo Pharsaliam, castra locant, ubi Pompeius ad pristinum rursus consilium mentem reflexit. Cùm minus prospera illi occurrerent signa pariter & insomnia, inter cætera cernere se existimanti suo se in theatro magnis Romanorum plausibus excipi, nonnulli suorum iam spe victoriam adepti, eò temeritatis peruenerant, ut inter se de Cæsaris pontificatu contenderent Domitius, Spinther, ac Scipio: multi etiam Romam mitterent, qui consulares ac prætorias domos conducerent, perinde ac post bellum continuò magistratum inituri. Præcipua uerò dimicandi cupiditate flagrabant equites lucidissimis armis insignes, saturis prouecti equis, præterea speciosis corporibus, & multitudine præsertim elati. Septem nanque millia contra mille Cæsaris erant. Nec uerò parpeditum numerus, quippe quadraginta quinque millia contra uiginti duo instruebantur. Cæsar conuocatis ad concionem militibus, Duas ad nos, inquit, legiones Cornificius ducit, quem haud procul abesse scio. Quindecim sub Caleno cohortes circa Megaras & Athenas residentes. Hós ne operiri, an soli prælari mauultis? Tunc sublatis uocibus ne operirentur supplices orauere, quin confestim ut cum hoste congrediantur, quàm instructissimas arte locarat acies. Lustranti subinde exercitum, cumprimùm immolasset hostiam ariolus, Triduo, inquit, rem cum hoste bello decernes. Percontante deinde Cæsare si quem lætum conspicaretur euentum: Tu tibi melius respondebis, inquit. Magnam nanque status permutationem ac rerum prolapsum in contraria dij tibi portendunt. Itaque si te impræsentia felicem existimas, deteriorem expecta fortunam: sin infelicem, præstolare sequundam. Nocte quam insequutum est prælium, circa noctis medium stationes obeunti cœlestis fulgor ignis apparuit, qui desuper uolitans ut supra castra Cæsaris astitit, latè flammatior factus intra Pompeij uallum decidisse uisus est. Matutina autem uigilia intra hostilem exercitum ingens, sed incertus sentiri cœptus tumultus. Cæsar tamen haud ea se die pugnam commissurum crediderat, uerùm ad Scotussam castra mouerat, cùm solutis iam tentoriis, præmissi speculatores hostes ad prælium descendere nunciant. Eare letus admodum Cæsar, dijs primùm adoratis phalangem instruxit triplicem componens aciem. Media quidem acie Caluinum Domitium, sinistro cornu Antonij, dextro se cõstituit, in decima legione prælium initurus. Contra hoc collocatos cernens hostium equites, eorum numerum ac splendorem ue-

ritus,

ritus, ex posteriori acie sex clanculum uenirt cohortes iussit, quas post dextrum dissitas cornu, quid opus esset facto præmonuit, cùm aduersariorum aduentaret equitatus. Dextrum cornu Pompeius, sinistrum habebat Domitius, medio socer eius præerat Scipio. Totum uerò pondus equitum ad sinistrum confluxerat cornu, ut dextro hostium circumuento, egregiam circa ducem fugam ac stragem efficerent. Nulla enim uel confertissimæ phalangis arma obluctari posse, quin omnia oppugnantes obtererent, cùm tantus simul equitum ingrueret impetus. Cùm utrinque concurrendi signa data essent, Pompeius suis præcepit, ut stantes & densa manentes serie hostilem incursum ac ictus donec intra pilli iactum essent, exciperent. Qua quidem in re Cæsar errasse Pompeium asserit: signarum enim quemadmodum feriendo, ita & initio corripiendo, magnas uires impetu & cursibus adjici, & animos perinde ac flatibus excitatos omni ex parte succendi. Cæsar cùm aciem moturus progrederetur, fidissimum usquequaque centurionem suos ad strenuè dimicandum exhortantem cernit. Quo nomine compellato, Quid spei nobis, aut quidnam audemus, inquit C.* Crassine? Tum Crassinus dexteram protendens, magno clamore, clarissime uincemus ô Cæsar, ait: me enim hodie

Pugna inter Cæsarē & Pōpeium.

*Crastinus a Cæsare & Lucano uocatur

die uel uiuum uel mortuum collaudabis. Hæc cùm dixisset, centum & uiginti secum milites trahens, primus in hostes procurrit, interfectúq; ab eo prioribus, ulterius magna cum strage uiolentius irrumpens obtruncatur, gladio per os transuerberatus, ita ut cuspis per neruos aduersi promineret occipitis. Confligentibus ita in medium peditibus, tamq; prælium ex cornu ineuntibus, Pompeiani equites turmas pertinacissimè adigunt, ut dextrum Cæsaris cornu circumirent. At priusquam congrederentur immissæ à Cæsare cohortes procurrere, nec ut antè solebant pila iactare, nec hostium crura suraq; manu percutere, uerum oculos & uultus obnixè ferire. Ita enim à Cæsare præmoniti. Eos nanque iuuenes coma & ætatis flore decoros, parum bellis ac uulneribus assuetos, tales maximè plagas deuitaturos, nec expectaturos impræsentia, cùm simul discrimen & oris deformitatem reformident. Quod haud secus accidit: uehementia enim tela ne sustinere quidem poterant, utq; ferrum ante oculos uersari cernebant, omnem protinus exuentes audaciam auertebantur, simulq; ut uultibus parceretur, capita uelabant. Hi demiq; hunc in modum turbanti, fugæ terga uertentes, turpissimâ in cunctos ædidere stragem. Confestim enim uictores, circumuento peditatu, à tergo eos in-

Pompeianorū fuga.

ua

uadentes obtruncant. Parte alia Pompeius ut dispersos fuga uidit equites, non amplius ille qui quondam erat, nec se magnum esse meminerat, uerum perinde ac deo aduersante uecors & diuina superatus uictoria obstupuit. Tum nullis emissis uocibus pugna excedens in tabernaculum se contulit, ibiq; consedit euentum expectans, quoad cunctis iam in fugam uersis, hostis uallum ascenderet, & contra eos qui custodiæ relicti erant, dimicaret. Tum quasi mentis inops factus, hanc solam (ut ferunt) emittens uocem, Igitur ad castra, paludamentum & imperatoria exuit insignia, sumptoq; subinde fugaris amictu discessit. Qua autem in posterum usus fortuna, quóue pacto se conferens ad Aegyptios interfectus sit, de eo conscribentes ostendimus. Cæsar Pompeij castris potitus, cùm strata hominum cadauera, alios q; insuper nearì conspicaretur, suspirans inquit: Hoc uoluerunt, huc me necessitatis adduxerunt, ut C. Cæsar maximu confectis bellis si exercitus dimisissem, condemnatus utique forem. Hæc Asinius Pollio eo tempore à Cæsare latinis quidem uerbis pronunciata, ab eo autem græce conscripta refert. Ex his qui in castrorum expugnatione perempti sunt, maximum seruorum numerum extitisse dicitur, ex militibus quoque non plures sex millibus cecidisse.

Qui uiui in deditionem recepti sunt, plurimi in legiones promiscuè redacti. Compluribus quoq; clarissimis uiris ueniam dedit, ex quibus Brutus extitit, à quo posteriori tempore occisus est. Quo primum non comparente acriter indoluisse Cæsar dicitur: cumq; postmodum incolumis ad se peruenisset, summam cepisse lætitiam. Eius uictoriæ complurima commemorantur signa. Id clarissimum est quod Trallibus obtigit. In templo Victoriæ Cæsaris erat statua, circa quam locus natura solidus & durissimo desuper instratus lapide, ex eo penes statuæ basim palma fertur exorta. Patauij C. Cornelius augurali scientia præditus, Liuij quoque historici conterraneus ac familiaris, ea die cùm ad captanda sedisset auguria, primum, ut Liuius dicit, pugnæ tempus agnoscens, adstantibus inquit: Iam res ipsa conficitur, iam uiri opus ineunt. Iterum ad auspicium conuersus & signa contemplatus, more lymphati exiliit: tum uociferans, Vincis, ait, Cæsar. Ea res cùm uehementem astantibus stuporem incussisset, ille detractam, capiti coronam non antè repositurum adiuratus est, quàm res arti testimonium adstipularetur. Hæc quidem Liuius ita gesta constanter affirmat. Cæsar ob uictoriæ præmium Thessalis libertate donatis, persequi Pompeium statuit. Dehinc attingens Asiã, Theopompi

pompi gratia qui in unum fabulas coëgit, cui
dijs libertatem impartiuit, omnibus Asiam
colentibus tertia tributorum parte remissa.
Post occisum Pompeium profectus Alexan
driam, cùm Theodotus ei Pompeij caput attu
lisset, per summum fastidium auertit home
nem. Accepto autem anulo multas effu
dit lachrymas. Quotcunque etiam illius so
cij ac familiares eam peragrantes regionem
in regiam uenerunt potestatem, uniuersos be
neficentia ac liberalitate prosequens, magna
sibi charitate conciliauit. Romam ad amici
cos scribens, maximum & iucundissimum
colligere se fructum dicebat, quòd ciues quos
aduersarios sibi semper habuerat, conseruas
set. Bellum Alexandrinum sunt qui nul
la necessitate, sed amore Cleopatræ cum ma
gno ipsius discrimine ac dedecore gestum as
serant. Quidam in regios homines & po
tissimum in Eunuchum Pothinum causas con
ferant, qui plurimum potens occiso nuper à
se Pompeio, ejecta Cleopatra, clandestinas in
super Cæsari tendebat insidias. Quipropter
eum custodiæ corporis gratia nocturnas in
conuiuijs uigilias exco inchoasse tempore com
memorant. Pothinus cùm nihil in Cæsarem
moliri palàm sufferret, multa in eum conui
cijs & inuidia plena dicebat faciebatq;. Mili
tibus nanq; deterrimum ac uetustissimũ dispar
titum

tiens triticum, tolerare aiebat, & æquo ferre
animo, quando aliena absumerent bona. Va
sis præterea ligneis & fictilibus ad conuiuia
utebatur, quòd cuiuspiam gratia crediti, au
rea & argentea cuncta Cæsarem intercepisse
diceret. Regis enim pater mille septingen
tas quinquaginta miriadas Cæsari debebat.
Ex quibus cùm reliquas antea Cesar quidem
filijs remisisset, mille tantum unde exercitum
aleret, receperat. Hortante deinde Pothino ut
impræsentiarum discedens magnificas res ado
riretur, cum omnium postmodum gratia re
meaturus: Aegyptiorum sibi consilio minimè
opus esse respondit, continuoq; è regione clãcu
lum Cleopatram accersit. Ea cùm ex familia
ribus solum adsciisset Apollodorum Siculum,
paruulum quendam ingressa lembum, dum
primæ iam intenderent tenebræ, regiam
adnauigauit. Vbi uerò alio occultari pacto
nequiret, sese intra culcitram protendit
in longum, quam loro circunligans Apol
lodorus per fores intrò tulit ad Cæsarem.
Hic primum Cleopatræ astus illexisse Cæsa
rem fertur. Cuius dehinc splendore formæ
& quadam sermonis gratia uictus, ita eam
fratri reconciliauit, ut pariter regni guberna
cula teneret. Quibus in gratiam redeunti
bus dum publicè celebrarentur epulæ, tonsor
Cæsaris pauore quodam quo uniuersos ante
ibat

ibat homines, nihil indiscussum omittebat, uerùm unumquodque auribus captans, & accuratissima perscrutans indagine, intellexit exercitus ducem Achillam, & Eunuchum Pothinum Cæsari insidias ordiri. Id ubi Cæsar comperit, dispositis circa triclinium custodijs, Pothinum quidem interfecit, Achillas uerò ad exercitum confugiens eum graui & periculoso implicabat bello. Cæsari nanque ad tantam ciuitatem tantasq; uires oppugnandum, paucissimæ aderant copiæ. In quo id primum discrimen adijt, quòd intercluſus aqua est, interfectis ab hoste cuniculis. Deinde cùm eius classis circunciingeretur, coactus est igne propulsare periculum: qui cùm ex naualibus latè proserperet, ingentem illam consumpsit bibliothecam. Tertiò, constituta ad Pharum pugna, quandam ex aggere scapham insiluit, ut decertantibus ferret auxilium. Aduolantibus autem undique in eum Aegyptiorum nauibus, se in mare deijciens summo cum labore uix enatauit. Tunc quosdam tenens libellos, quanquam undiq; peteretur mergeretúrue, ne emisisse quidem dicitur, at eis à mari sublatis in altum altera natasse manu, continuoq; scapha in fundum est delecta. Cæsar demum ad hostes secedente rege, prælium committens uictoria potitus est, comparente nusquam rege, & cæsis utrinq; plurimis.

Constituta dein Aegypti regina Cleopatra, susceptoq; paulò pòst ex ea filio, quem Alexandrini Cæsarionem appellabant, contendit in Syriam. Inde proficiscens in Asiam, cognouit Domitium à filio Mithridatis Pharnace profligatum ex Ponto cum pauris admodum profugisse. Post eam uictoriam inexpleta quadam cupiditate usum Pharnacem, capta Bithynia & Cappadocia, animum quoque ad Armeniam minorem adiecisse, uniuersos insuper reges & tetrarchas expulisse. Contra quem tribus confestim legionibus uadens, ingenti penes Zelam commisso prælio, regem quidem fugauit ex Ponto, exercitum uerò funditus delenit. Huius belli celeritatem cùm Romam ad eius familiarem Amintium nunciaret, tribus perscripsit uerbis: Veni, uidi, uici. Postea trajciens in Italiam, Romam perrexit. Exacto iam anno in quem creatus secundo Dictator fuerat, cùm superiori tempore nunquam ea in anni spacium conferri dignitas soleret, consul designatur in posterum. Quo tempore multa de se audire conuicia contigit. Motis nanque ad seditionem militibus, cùm duos prætores Cosconium & Galbam occidissent, tantum eos obiurgauit, ut ipsos pro commilitonibus ciues appellatos, mille uiritim drachmis donarit, & multa insuper Italiæ prædia sorte distribuerit. In

eius quoque redigebantur opprobrium, furor Dolabellæ, expilationes Amintij, ebrittatis Antonij atque Cornificij, qui Pompeianæ partem domus perinde ac incommodæ ac minus idoneæ demoliebatur, subinde reædificans: quod Romanus populus iniquissimo perferebat animo. Verumenimuero Cæsar statum reipublicæ minimè ignorans, hisce ministris uel inuitus uti cogebatur. Post Pharsalicam pugnam cùm Cato ac Scipio in Libyam profugissent, & ingentib. ibi coactis copijs, rex Iuba opem atque auxilium subministraret, Cæsar contra eos expeditionem agere statuit. Hyberno itaque solstitio in Siciliam trajciens ut omnem moræ & occasionem ducibus abscinderet, ita tabernaculum fixit, ut ipso alueretur fluctu. Mox inspirante uento nauem conscendens in altum euectus est cum tribus millibus peditum, equitibusq; paucissimis. His in terram expositis, denuò clàm mare repetit maioribus timens copijs, quas cùm iam offendisset in pelago, omnes in castra deduxit. Cognito aduersarios uetusto quodam confidere uaticinio, quòd semper in Aphrica uincere fatale Scipionum generi foret, haudfacilè dictu est siue ut hostium imperatorem Scipionem per iocum quempiam floccipenderet, siue ut seriò sibi id uendicaret augurium, quendam ex Corneliorum familia, hominem

minem sanè abiectum & alioqui despectissimum, Scipionem cognomento Salutionem, inter præliandum perinde ac exercitus ducem præposuit, ita ut interdum cum hoste congredi cogeretur. Cùm neque militibus frumenti, neque iumentis pabuli satis esset, ob necessitatem ex maris alga salsuginem abluebant, & gramine tanquam sapore ac condimento immisto equis proponebant. Aduentantes enim & multitudine & uelocitate conspicui * Numidæ, regionem qua quaque uersus obtinebant. Cæsarianis olim equitibus ocium agentibus, Libystícus homo interueniens, compositis ad tibiam motibus mirabilem in medium saliebat: qua re delectati, cùm pueris equos commisissent, assederunt. Tum hostes repentino aduolantes incursu, nonnullos ibidem interficiunt, alijs intra uallum præcipiti fuga compulsis, illi unà irrumpunt: quòd nisi Cæsar simulq; Asinius Pollio ex castris auxilium conferentes fugam inhibuissent, de eo fermè bello actum extitisset. Altero quoque prælio cùm cellatis aliquando armis præualeret hostis, Cæsar fugientem aquiferum detinuit, ciusq; collum obuoluens, Hic hic sunt aduersarij, inquit. Hisce uictorijs elatus Scipio, rem prælio decernere statuit. Asranium igitur ac Iubã paruo inter se metatos interuallo dimit-

Νομάδες

tens, ipse penes Thapsum oppidum supra stagnum castellum communiuit, ut uniuersis per fugium & receptaculum esset. Eum in opere occupatum circa syluestria loca & difficiles ductu aditus incredibili celeritate superans cæsar partim circumuenit, partim à fronte inuasit. Quibus fusis, occasione ac fortuna usus, impetu cõtinuato statim clamore Afranij castra cepit, statimq; fugiente Iuba Numidarum castra diripuit, una die modicis in spacijs trinis potitus exercitibus, in quibus quinque hostium myriadas interfecit, ex suis uix dum amissis quinquaginta. Hæc quidam de eo ita prodidere prælio: nonnulli cæsarem ei negant interfuisse. Eum autem cùm instructus locaret acies, subitus inuasit morbus, quẽ simulac initio præsensisset, priusquam uexatus & omnino correptus ab eo sensus esset, in proximam quandam turrim magna cum agitatione delatus quieti se dedit. Cæterum ex prætorijs & consularibus uiris qui se fuga surripuerant, nonnulli in potestatem redacti seipsos necauere, complures etiam captos Cæsar interfecit. Catonem uerò ut uiuentem reciperet enitens, summo studio contendit Vticam: quam quidem urbem cùm ille præsidio teneret, minimè prælio interfuerat. Postquam uirum sibi mortem consciscere cognouit, acriter indoluisse certum est:

quam autem ob causam, incertum. Tum, tibi pro morte cato, inquit, inuideo, nam & tu mihi pro salute inuidisti. Verumenimuero liber quem is aduersus defunctum iam uita catonem ædidit, haud sanè beneuoli & placati hominis signa præ se ferre uidetur. Quo enim pacto uiuenti parcere potuisset, qui contra destitutum sensibus uirum, tam magnam effundit iracundiam? Sed ob eam qua in ciceronem, Brutum, & innumerabiles denique hostes usus est clementiam, coniecturam faciunt, hunc librum non odio, non inimicitia, uerùm ciuili potius quadam contentione hac de causa fuisse compositum. Cicero catonis laudationem scribens, ei operi nomen catonis indidit. Eares plurimorum studio uti par erat comprobabatur, ut quæ ab oratore eloquentissimo, pulcherrimam nacto materiam, confecta uideretur. Hoc cùm mœrore cæsarem angeret, hominis nanque propter se occisi præconia, obtrectationes sibi ac ignominiam inurere existimabat, conscripsit multa in catonem crimina obiurgationesq; complectens, qui liber inscribitur Anticato. Opus utrunque cæsaris & catonis gratia multos habet adstipulatores. Romam ex Aphrica rediens, ex ea uictoria magnificè per ora populi ferebatur. Tantum enim agri ab eo in dictionem subactum, ut annuo prouẽtu perceptu-

Anticato liber à Cæsare in Catonem scriptus.

rus fiscus esset tritici quidem ducenta millia modùm Atticorum, olei verò pondo tricies centena millia. Aliquot inde triumphos egit, Alexandrinum, Ponticum, Aphricanum, non de Scipione, sed de Iuba rege. Eius filius Iuba quoque nomine infans admodum in eo deductus est triumpho, fortunatissimam utique captiuitatem, qua effectum est ut ex barbaro scilicet ac Numida, inter doctissimos scriptores connumeretur. Post triumphos ingentia militib. donaria dedit. Ad conciliandam sibi plebem spectacula ædidit, conuiuiaq; celebrauit, uno die in duobus ac uiginti millibus triclinijs epulum præbens uniuersis. Munus gladiatorium, ac nauale certamen filiæ Iuliæ dudum defunctæ adhibuit. Censu deinde peracto, centum & quinquaginta hominum millia reperta, cùm antea tercentum ac uiginti fuissent. Tam magnam cladem tantásue populi strages intestina mala peperetunt, præter reliquas Italiæ ac prouinciarum vastitates. His ita peractis, quarto consul designatus, in Hispaniam contra Pompeij libros expeditionem egit. Qui quanquam adolescentes adhuc ingentibus congregatis copijs dignos imperio utres & audaciam ostentabant, ita ut extremum Cæsari discrimen intentarint. Magnum prælium ad urbem Mundam commissum est, in quo cùm Cæsar suos opprimi & ægrè impetum sustinere cerneret, per medias armatorum discurrens acies elato clamore, Si nihil pudoris, inquit, superest, corripite me, & in puerorum manus tradite. Magna uix promptitudine & animi audacia repulsis hostibus, triginta eorum millia cæcidit, ex suis millæ fortissimos amittens. Post prælium exedens, ad familiares conuersus, Sæpenumero, inquit, pro uictoria, nunc autem primum pro uita dimicaui. Hic uictoriæ dies sacer Bacchanalium agebatur, quo Pompeius Magnus in prælium progressus traditur, cùm iam quadriennij tempus interceßisset. Ex Pompeij liberis iunior sese fuga subripuit. Eius autem qui ætate proiectior fuerat, paucos post dies caput à Didio relatum. Hoc ultimum à Cæsare gestum est bellum, de quo cùm triumphum ageret, dolore permaximo Romanum afflixit populum. Non enim extetos ab eo duces aut barbaros in eo debellatos reges ait, cùm optimi uiri & certè Romanorum præstantissimi filios ac stirpem perquosdam fortunæ successus funditus delesset, inter patriæ miserias pompas ac triumphum aclitaret, quibus in rebus exultare iniquissimum erat. Cùm tamen una ad deos hominésque sit excusatio, quòd id ex necessitate gestum est, & eo magis quòd partis antea de ciuili bello uictorijs, non nuncios,

non ullas publicè literas miserit, quin pudore quodam eam semper gloriam repudiasse constat. In eius tamen fortunam proni ciues, cùm accepto iam freno, aliquam intestinis malis respirationem ex unius principatu adhiberi posse crederent, eum perpetuò Dictatorem designauere. Ea uerò confessa erat dominatio, cùm perpetuitatem ipsa regnandi uendicasset impunitas, atque licentia. Postquam cicero de conferendis illi primarijs pro humano quodammodo fastigio honoribus rogationem in senatu tulisset, cæteri tamen immensos etiam certatim adiecere, ut ex rerum ei decretarum amplitudine ac fastu, inuisum ipsum & molestum uel modestissimis uiris effecerint. Quibus decernendis non minus fauoris inimici, quàm assentatores tribuebant, ut quamplurimis in eum causis & uehementissimis inniti criminibus uiderentur. Finitis ciuilibus bellis, cùm cæteris in rebus nullius se maledictis carpendum præbuit, tum uerò Clementiæ templum à suis nequaquam moribus abhorrens, suæ gratia mansuetudinis ei meritò decretum esse uidetur. Ex his enim qui bellum contra se gesserant complurib⁹ dimissis, quosdam insuper, ut Brutum & Cassium, ad imperia & honores admisit, quorum uterque præturam administrabat. Disiectas etiam Pompeij statuas haud con-

contempsit, quin continuò restituit, & ut ait cicero, Cæsar dum Pompeij statuas reposuit, suas confixit. Obsecrantibus amicis ut præsidio corpus muniret, multisq; ad id operam suam pollicentibus, facere noluit, satius esse inquiens mori semel, quàm assidua expectatione pendere. Cæterùm ut sese benuolentia pulcherrimo quidem ac stabilissimo receptaculo circumuallaret, ad alliciendam plebem uersus, epulum multoties dedit, frumentumq; diuisit. Ad conciliandum etiam sibi militum animos, quasdam deduxit colonias, ex quibus clarissimæ sunt Carthago, aeque Corinthus. Hisce duabus obtigit urbibus, ut cùm superioribus annis simul in potestatem uenissent, eodem etiam tunc restituerentur tempore. Petentibus consulatus & imperia pollicebatur in posterum, quosdam dignitatibus & honoribus demulcebat. Cùm in petendis ultrò magistratibus adiretur, spem omnibus ingerebat, ita ut mortuo consule maximo, quanquam unica magistratui dies superesset, Canimium Rebilium consulem designarit. Ad quem congratulandi & associandi gratia euntibus multis, Cicero maturemus, inquit, ut ad hominem ante sui consulatus exitum præueniamus. Cæsarem natura magnificum & honoris percupidum cùm nulla rerum magnitudo gesta-

rum ad percipiendum ex præteritis laboribus fructum uerteret, quinimò audaciam ad futura magis atque magis accenderet, maiorum in eo cogitationes operiri, & nouæ cupido gloriæ pullulabat. Eapropter perinde ac usu præsentis laudis attrito, sibiipsi tanquam alteri propensius æmulabatur, ita ut ea mentis agitatio quædam gestorum ad gerenda fieret contentio. Ideirco expeditionem in Parthos agere destinarat, parabatq; : quibus subactis per Hyrcaniam ad mare Caspium & Caucasum Pontum obire : dehinc Scythiam & adiacentia Germaniæ loca ingredi. Peragrata deinde Germania, per Galliam in Italiam remeare, & hunc ita gyratum imperij ambitum coniungere, finibus eius quaquauersum ab oceano complexis. Medio etiam expeditionis tempore Corinthiacum fodere Isthmum enitebatur. Præmeditatus insuper erat, ut Anienem ac Tiberim ex urbe statim profunda excipiens fossa, & ad circæum usque deflectens, Tarracinæ immitteret mari : qua in re tutelam pariter & commoditatem negociatoribus excogitaret. Nomentanas posthac Setinasq; effundens paludes campum aperiret, compluribus mortalium millibus opem atque subsidium. Proximo Romæ mari claustra per aggerem inducturus, cùm cæca & malefida nauibus saxa ex Hostiensi littore excidisset, portus & tanta dignas nauigatione stationes extruere uersabat. Hæc quidem parabantur. Ordinandorum autem ac corrigendorum dierum simul & discrepantis temporis ratio ab eo cùm sapienter, tum gratiose plurimum excogitata atque perfecta, iucundissimum attulit usum. Non solùm enim antiquissimis Romani temporibus confusis ad anni ambitum mensibus utebantur, itaut sacrificia & feriæ sensim decurrentes in contrarias anni partes caderent, uerùm cùm reliqui tunc etiam Solis cursum ignorarent, soliq; ipsum tempus sacerdotes noscerent, repentè sentiente nullo intercalarem mensem quem Mercedonium uocabant, ascribebant. Hunc prius intercalasse Numa dicitur, paruum sanè & ad eos emendandos errores non longè tendens adiumentum commentus, sicut in eius uita perscriptum est. Cæsar autem postquam ea de re inter philosophos præstantissimosq; mathematicos proposita discussisset, ob subitas antea disciplinas propriam quandam emendatiore cum diligentia uiam demonstrauit. Qua quidem in hanc usque diem utentes Romani, in tanta discrepantia minus quàm cæteræ nationes uidentur aberrare. Quod quanquam ita sit, haud tamè efficere potuit quò minus inuidi, quiq; hominie

Anni ordinatio per Cæsarem.

minis facultatem aut potentiam grauiter ferebant, id factum improbarent. Orator igitur Cicero cùm quidam eras orirì Lyram diceret, Ita est, inquit, ex edicto: quasi uerò & hoc ipsum hominibus necessariò sit accipiendum. Regnandi uerò cupiditas manifestum præsertim odium & capitalem in eum conflauit inuidiam. Quæ res prima compluribus causa fuit, his autem qui ueteres cum eo simultates agebant, honestissimam præstitit occasionem. Hi quoque qui hanc Cæsari dignitatem comparabant, in uulgus spargere uoces cœperunt, ex Sibyllinis portendi libris, res Parthorum Romano subiugandas imperio, si aduersus illos rex cum expeditione mitteretur, inuictos alioqui fore Parthos. Postea descendente in urbem ex Alba Cæsare, regem salutare eum ausi sunt. Tunc perturbata plebe indolens Cæsar, non regem, sed Cæsarem uocari se dixit. Tunc facto cunctorum silentio, non lætus magnopere, non beneuolus præteruectus est. Cùm honores illi quosdam in senatu humano ampliores fastigio decreuissent, eum fortè in rostris sedentem, consules ac prætores, cunctis simul consectantibus patribus adiere: quibus haud assurgens Cæsar eo more respondit, ut principem infimæ conditionis hominibus responsa dare crederes, Minuendos magis, inquit, quàm

quàm amplificandos honores esse. Id non modò senatoribus, sed & plebi magnum incussit dolorem, tanquam in patribus eam ciuitas contumeliam suscepisset. Idcirco quibus abire licebat, statim grauissimo cum mœrore discessere. Id ubi animaduertit, illicò se domum conuertit, & deducta ex collo ueste ad familiares uociferatus est, sese cuicunque uolenti paratum præbere iugulum. Eius rei causas posterius in morbum reiecisse fertur: quo qui tenentur, cùm concionem ad populum habituri surgunt, eorum sensum quietem nusquam agere, quin statim conquassatum & circumagitatum uertigines accersere, immobilemq; deprehendi.

Res autem haud ita habuerat. Nam cùm magnopere senatui assurgere uellet, quidam cum ex amicis, quinimò assentatoribus, Cornelius Balbus detinuisse traditur: Nónne te Cæsarem esse memineris, inquit, teq; perinde ac potentiorẽ coli reuereriq; duces indignum? Inter hæc rerum obstacula Lupercalium solennitas aderat, de qua multi scriptores prodidere, eam antiquis temporibus fuisse pastorum: & profectò Lycæis quæ in Arcadia celebrantur, perquàm similis est. In ea multi nobiles ac primarij adolescentes per urbem nudi transcurrunt, densis loris obuium quenque per risum iocumq; cædentes. CompluLuperca lia.

nes

res etiam uxores procerum eis sese cluias de industria offerentes, manus tanquam sub præceptore ictibus exhibent. Persuasum enim habent, prægnantibus mulieribus pariendi, sterilibus autem concipiendi facultatem asserre. Hæc Cæsar triumphali habitu aurea sedens in sella, spectabat è rostris. Antonius ex his qui sacrum agebant cursum unus consulatum administrabat. Is igitur cùm forum intrauit, cedente populo, lauream tenens coronam perrexit ad Cæsarem: haud clarus, & is quidem ex apparatu modicus, subsequutus est plausus. Tum eam repudiante Cæsare, uniuersus applausit populus: offerente rursus Antonio applaudebant pauci: eo autem repudiante, denuò cuncti fauebant. Patefacta hunc in modum experientia, surgens Cæsar coronam in Capitolium defarri iussit. Eius quoque statuæ regium habentes diadema uisæ sunt, quod tribuni plebis duo, Flauius & Marullus detraxerunt, compertisq; qui primò regem Cæsarem salutauerant, eos in uincula duci insserunt, quos magno cum applausu insectatus populus, eos uiros Brutos appellabant. Brutus namque regum successione deleta, summam rerum ex unius principatu ad Senatum populumq; detulerat. Ea re instigatus Cæsar, Marullum dignitate priuauit, eius complices subinde increpans,

pans, ut populum quoque unà obiurgaret, Brutos crebrò & turbulentos homines uocitabat. Hoc pacto multi sese ad M. Brutum conuertunt, cui paternum quidem genus alio illo fuisse censetur, maternum uerò ex illustri Seruilij domo, Catonis quoque generum, & ex sorore nepotem. Hunc cùm per se ad regiam destruendam potestatem incitaretur, suscepti à cæsare honores & gratiæ retundebant. Non solùm enim bello Pharsalio ex Pompeij fuga conseruatus, multis quoque suorum salutem impetrauerat, uerumetiam magna ei à cæsare fides habebatur: clarissimam prætura dignitatem assequutus erat, quartum in annum consul futurus, competitori prælatus Cassio. Tum ita Cæsar dixisse fertur: Iustiora quippe referre Cassium, attamen haud incautum præterire licuerit. Quin confecta iam coniuratione, & nonnullis aliquando uirum incusantibus, nequaquam fidem adhibuit, corpusq; manu tangens ad accusantes conuersus, Hoc, inquit, corpus Brutus expectat, ut qui principatum uirtute meruisset, principandi tamen causa nullum per ingratitudinem scelus admitteret. Quidam cõmutandarum rerum cupidi in hunc solum aut primum spectantes, cùm illi uerba facere nusquam auderent, noctu tribunal ac sedem ex qua prætor ius dicebat, inscriptioni-

ptionibus huiusmodi replebant: Brute dormis, & Brutus non es. Aquibus ut Cassius illius animi magnificentiam paulatim commoueri sensit, magis solito instare, uirosq; stimulare. Nam priuatim quoque nonnihil odij contra Cæsarem habebat, ob eas quas cùm de Bruto scribebamus causas explanauimus. Cæsari præterea suspectus habebatur, idcirco ad amicos olim dixisse fertur: Quidnam Cassium uelle putatis? haud enim mihi magnopere placetis, magnopere pallidus. Rursus delata ad se de Antonio & Dolabella calumnia, quòd res innouarent, Non hos, inquit, pingues crinitosq; pertimesco, uerùm pallentes magis atque macilentos illos. Brutum uidelicet & Cassium. Sedenim fatum præuideri quàm euitari facilius potest, cùm admiranda quædam signa & prodigia apparuisse decantur. Fulgores itaque cœli, & nocturnos strepitus per multa delatos loca, solitarias in foro aues delapsas, in tanta commemorare calamitate fortassis indignũ est. Strabo uerò philosophus scribit complures ignitos apparuisse homines. Extisse quendam militis seruum ex cuius manu ingentem emicuisse flammam, quod qui intuebantur, concremari hominem existimabant: ut uerò extincta est, eum nihil mali habuisse liquebat.

Prodigia quæ Cæsaris mortem præcessere.

Ipsi quoque Cæsari immolati cor nusquam com-

comparuisse uictimæ, quod dirum sanè erat prodigium. Nullum enim animantium sine corde natura constare. Multi præterea tradidere, ei à uate prædictum, ut magnum Idibus Martij discrimen præcaueret. Ea die Cæsar cùm in Senatum iret, uatem salutauit, secumq; cauillatus, Martiæ qui idẽ, inquit, Idus aduenere: cui ille submissa uoce, uenere utique, sed nondum præterierc, respondit. Pridie apud M. Lepidum cœnans, cùm discumbens quasdam de more subscriberet epistolas, incidente sermone quænam optima mors esset, cunctos præueniens magno cum clamore, inexpectata respondit. Illo deinde penes uxorem (ut assolet) dormiente, omnes pariter cubiculi fores atque fenestræ patefactæ sunt. Strepitu uerò ac splendore (illucebat enim luna) perturbatus, Calpurniam sensit profundo sopore iacentem, incertas uoces & marticulata sommo suspiria emittentem. Ipsa uerò se illum lugere existimabat, quem inter ulnas trucidatum haberet. Quidam hoc mulieri uisum obtigisse negant, uerùm ut Liuius refert, ante Cæsaris domum sacellum quoddam instar tumuli decori ac uenusti ex consulto Senatus instructum prominebat, hoc in somnijs demolitum cernens Calpurnia, maximis prosequi lamentis & lachrymis uidebantur. Cùm igitur illuxit dies, Cæsa-

rem supplex orauit, ut si fieri posset, foras ne progrederetur, aut senatum saltem differret: sin sua parui faceret insomnia, alijs diuinationibus & sacrificijs rei scisceitaretur euentum. Iam uerò quidam Cæsarem metus atque suspicio ceperat, quòd superiori tempore nullam fœmineo more superstitionem Calpurniæ obtectari posse cognorat, quam eo die bisce malis ægram afflictamq; uidebat. Postquam multis peractis sacrificijs, male litari uates retulere, decreuit missis Antonio senatum dimittere. Interea Decius Brutus cognomento Albinus, cui magnam Cæsar fidem habebat, adeò ut secundus ab eo inscriptus heres esset, aduentat. Ille alterius Bruti & Cassij in ea cõiuratione socius, ueritus ne si eã Cæsar diem omitteret, res ipsa uulgaretur, & uates obiurgare, & Cæsarem nonnihil increpare cœpit, quòd senatorib. qui irrideri se existiment, causas in se detrectationis præberet & obloquij: eos nanque illo iubente uenisse: prompta etiam omnium esse suffragia, ut ipsum cunctarum per Italiam prouinciarum regem crearent, utq; per cæteras terras & maria diadema gestaret. Sin quispiam sedentibus illis dixerit ut impræsentiarum quidem abscedant, denuò assuturi cùm meliora calpurniæ obtigerint insomnia, quos inuidorum fore sermones putas? aut quisnam tolerabit amicos,

cos, qui talia nequæ seruitutis, neque tyrannidis esse edoceant? quòd si illam omnino diem abominaretur, aut suspectam auersaretur, præstare, inquit, ut ipse procedens in curiam, appellatis patribus, senatum in aliud tempus differret. Hæc dicens Brutus, simulq; manum cæsaris apprehendens, ipsum deduxit. Is ubi paulalum extra fores processisset, seruus quidam alienus eum alloqui uehementer nitebatur: ut uerò superante populi frequentia retrudebatur, domum irrumpens, sese calpurniæ quoad rediret cæsar, obseruandum custodiendumq; tradidit, utpote magnas illi res propalaturus. Erat præterea Artemidorus natione cnidius græcæ præceptor eloquentiæ, cuius rei gratia cùm quibusdam Brutifamiliares consuetudine sibi conciliasset, plurimam perpetrandi facinoris partem agnouerat. Id Cæsari significaturus cum quodam libello peruenit. Videns autem cæsarem unuersos quos susceperat libellos eius ministris commendantem, propius admodum accedens, Hunc, inquit, Cæsar confestim solus perlege: in eo enim magna, & quæ tua uehementer interfint, conscripta sunt. Quo accepto cùm eum sæpenumero Cæsar legere eniteretur, ab colloquentium multitudine id facere inhibitus est. Eum tamen solum cum obseruatione manu retinens Senatum ingressus

est. Quidam ab alio traditum hunc libellum asserunt. Artemidorum etiam tota explosum uia nullum in modum adüsse. Verùm hæc profectò casus affert. Cæterum ipsum cædis & certaminis locum in quo ea die Senatus cogebatur, Pompeius inter alia ornamenta ante theatrum dedicauerat. In eo præterea quædam Pompeÿ iacebat imago. Eapropter declaratum omnino est, id alicuius numinis opus extitisse eò rem peragendam ducentis conuocantisq; . Cassius itaque antequam facinus adoriretur, ad Pompeÿ statuam aspiciens, eum tacitus inuocasse dicitur, quanquam haud multum ab Epicuri opinione foret alienus: uerumenimuero cùm terribilia iam ingruerent, consternationem tempus incusserat, & priorem subinde sententiam mentis ægritudo mutarat. Antonium fidum usquequaque Cæsari & præcipua pollentem robustitate Brutus Albinus exterius detinebat, longum de industria sermonem iniciens. Ingredièti deinde Cæsari honorificè Senatus assurgit. Bruti uerò complices partim post eius sellam constiterunt, partim ei obuiam processere, ut unà cum Metello Cimbro pro fratre exule supplicanti intercederent. Sicq; magnis eum obsecrationibus ad sellam usque sunt consectati. cùm uerò sedens rogãtes submouisset, hi uiolentius imminebãt: quod graui

ter ferente cæsare, Metellus comprehensam utraque manu togam deduxit ex collo. Id enim aggrediendi signum erat. Primus Cascas iuxta collum ense percussit, ut tamen neque graue admodum, neque letale uulnus esset. Verum enim, ut par erat, ingentis audaciæ cœpta perturbauerant. Tum saucius cæsar se conuertens, ubi gladium eius apprehendit, apprehensumq; tenuit, latinè simul inclamauit, Scelerate Casca quid agis? Ille autem ubi percussit, fratrem græco sermone uocans, Fer, inquit, frater auxilium. Exorto tumultu, eos qui aderant rerum ignari, consternatio facti pariter & horror oppressit, ita ut neque fugam capessere, neque opem ferre, neque uoces emittere prorsus auderent. Ex his autem qui ad necem instructi uenerant, cùm aduersi nudis circunstarent ensibus, ita ut quocunque intueretur uulnera occurrerent, ferrumq; per uultum atque oculos agitaretur, inter omnium manus ut fera uersabatur. Eius enim cædis initium unicuique degustandum erat. Quo circa Brutus eum in inguine uno confodit uulnere. Tradunt quidam, illum cæteris quidem repugnantem, huc atque illuc corpus magno cum clamore ferentem, ut Brutum nudo mucrone conspexit, contracta ueste caput obduxisse. Tum siue casu, siue obtrudentib. homicidis, ad quampiam se basim demi-

sit, in qua Pompeij statua fuerat, quâ occisi cruor magna ex parte resperſit, adeò ut præside Pompeio, subiectum pedibus hostem pœnas dantem, & inter ulnerum multitudinem terram calcibus pulsantem existimarit, quæ uiginti tria numero is susceпisse dicitur. Vbi complures dum unum in corpus tot inteundunt plagas, seſe mutuis consauciant ictibus. Mortuo cæsare, cùm Brutus de his rebus à se confectis relaturus in medium processisset, neque quaquam immoratus senatus, per portas effugit, plebem tanto tumultu & ancipiti terrore repellens, ut alij clausis domibus, alij relictis trapezis & nummularijs officinis, discurrerent. Quidam locum cædis inspecturi, quidam iam conspicati aduolebant. Antonius & Lepidus cæsaris amicissimi cũ seſe subduxissent, in alienas quasdam domos profugere. Brutus & reliqui sicut erant à cæde tepentes, nudis ensibus ex curia seſe unà non sagientium more in capitolium receperant, quin apprimè alacres ac fiducia pleni ad libertatem populum conuocabant, obuios quoſque optimates congratulentes excipiebant.

Cæsaris interfectus, uiginti tribus uulneribus in eũ illatis.

Nonnulli perinde ac operis participes comparebant, seſe illis conscendentibus admiscebant, ex quibus C. Octauius & Lentulus Spinther erant. Hi ab Antonio & Cæsare Augusto posteriùs interfecti, ostentationis & iactantiæ pœnas luere, cùm interim ne gloriæ quidem, ob quam gloriabantur, fructum ullum percepissent. Nam nec eos aliquod in eare periculum susceпisse creditum est, quisq; illos trucidabant, non perpetrati facineris, sed uoluntatis supplicia exigebant. Postridie descendens Brutus concionem habuit, cui eo seſe pacto populus attentum adhibuit, ut factum neque grauius increparet, neque probaret, uerùm permulto silentio declarabat se cùm Brutiri reuerentia, tum uerò Cæsaris miſericordia commoueri. Senatus uniuersis conciliatus, obliterandas statuit inimicitias: Cæsari quoque diuinos decernere honores: ex his quæ in suo principatu censuisset, ne minimum quidem labefactandum esse decreuit: Bruto reliquisq; tum prouincias, tum honores pro uniuscuiusque dignitate distribuit. Quapropter omnibus & pacata res & transacta probè uidebatur. Apertis autem cæsaris testamentis, poſtquam ampla Romanis legata uiritim esse compertum est, ac delatum per forum corpus deforme uulneribus apparuit, nullus amplius rerum decor, nullus ordo uulgum detinebat: at congeſtis succensisq; circa cadauer ex foro gradibus, subſellis, cancellis trapezis, ipsum concremarunt. Ardentibus inde sublatis toribus, ad percuſſorum domos ut eas incendio uaſtarent percurrebant. Alij per omnes ur-

bis regiones, ut captos discerperent uiros, magna cum indagatione commeabant. Ex quibus in nullum prorsus (hi enim sese in tuto sepserant) inciderunt. Cinnæ autem Cæsaris æquali superiore nocte durum quoddam obtigisse uisum ferunt. Existimabat enim se à Cæsare ad cœnam inuitari, quòd cùm recusaret, inuitum ac reluctantem ab eo manu trahi. Cùm uerò Cæsaris corpus in foro cremari accepisset, exurgens ut eum decoraret, ibat, quanquam & insomnij suspicione & febri teneretur. Eo in publicum prodeunte conspectum, cùm ex multitudine quispiam de illius nomine percontaretur, ex alio certior factus, subinde alteri retulit. Confestim per omnes diuulgatum est hunc hominem ex Cæsaris interfectoribus esse (quidam enim eiusdem nominis cinna inter coniuratos fuerat) quem cùm istum ipsum esse suspicarentur, eum magno cum impetu trucidarunt. Hoc ueriti Brutus & Cassius, paucis pòst diebus ex urbe decesserunt. Quid autem hi gesserint, ac deinde pertulerint, in uita Bruti scripsimus. Perijt cæsar sexto & quinquagesimo ætatis suæ anno, post Pompeiũ haud multò amplius quatuor superstes annis, cui ex ea dominatione & principatu, quẽ omni uitæ tempore per tãta insectatus erat pericula, nullus præter nomen et refertã inuidia gloriã ex ciuibus fructus

ctus obtigit. Magnus ille suus qno uiuens usus erat genius, eius quoq; defuncti necis ultor subsequutus est. Omnes namque terras & maria peragrans, eousq; inuestigauit, ut ex percussoribus neminem relinqueret, quin uniuersos aut operi manus inferentes, aut consilium impartientes in stragem deserit. Cæterum ex humanis quidem rebus id præcipuæ admirationis extitit, quod Cassio euenit. Eodem siquidem pugione quo in cæsarem usus fuerat, seipsum interemit. Ex, diuinis autem stella ingens crinita, quæ cùm pòst cæsaris interitum ad septem usque noctes eximio fulgore apparuisset, postea nusquam uisa comparuit. Solis prætereà lumen caligine obsessum: toto namque illius anni spacio pallens globus, & sine splendore oriens, imbecillem ac tenuem ex se calorem emittebat: quare gravis ac dispertientis imbecillitate caloris obscurus aër, semicoctos ædebat fructus, immaturos, & imperfecto flore collabentes, tantum aëri, frigus inerat. Ingratam uerò misertim factum Bruto declarat ostentum. Id autem fuit eiusmodi. Ex Abydo in alterum littus traiecturus exercitum, suo more intra tabernaculum nocturnæ sequieti dederat, haud dormiens, uerùm futuri solicitus. Hunc enim uirum omnino longè

Cæsaris mortem quæ admiranda subsecuta sint.

imperatorum suapte natura uigilantissimum, minimum somno tempus impendisse tradunt. Interea circa fores quendam sensisse strepitum uisus, cùm ad inclinantis iam lucernæ lumen intueretur, horrendum cernit simulacrum hominis inusitata quidem magnitudine, & specie grauissima: quem ut nihil agentem aut proloquentem, sed lectulo tacitum assistentem aspexit, primùm attonitus quisnam esset interrogauit. Et respondens simulacrum, Tuus, inquit, malus sum Brute genius, in Philippis me uidebis. Tum Brutus summa cum fiducia intrepidus, Videbo, ait: continuoq; euanuit imago. Insequenti tempore Brutus in Philippis aduersus Antonium & Cæsarem pro acie dimicans, priore prælio à sua parte victor, fugato ac fuso hoste, Cæsaris castra diripuit. Secundam deinde pugnam commissuro nocte quadam eadem aduentat imago, ita ut nullum faceret uerbum. Brutus ubi impendere iam fatum intellexit sese discrimini obiecit. Et tamen in certamine cadere nequaquam euenit, at uersis iam suis in fugam, ipse in præcipitem quandam se reciptens collem, nudo mucroni pectore incubuit, itaque familiari quodam (ut fama est) ictum fortius adiuuante, moribundus cecidit.

Pho

Phocion.

LAPO FLORENTINO

Interprete.

DEMADEM oratorē trahunt plurimū Athenis potentia & opibus ualuisse, eb id maximè quòd in repub. administranda nihil præter Macedonum & Antipatri gratiam quæritabat. Hunc pleraq; contra patriæ dignitatem & cōmoda facientē, dicere solitum accepimus, iure sibi ueniam tribuendā, qui naufragæ ciuitatis reliquias gubernaret. Dictū nempe temerè imprudenterq; ab homine sicut non prudente, ita & parum in integro repub. ciue. Id si ad Phocionis institutum & uitā, illiusq; seculi mores retuleris, uidebitur ab eo quidē nō ineptè falsōue dici potuisse. Nam Demadē ipsum reipub. fuisse naufragiū constat, ciuium luxu & auaritia perditū. In quē sæpe, cùm esset fracta ætate, corporeq; senecto, dicere solebat Antipater, nihil ei, perinde ac cæsis uictimis præter uētrē et linguā reliqui superesse. Atenim magnas Phocionis eximiasq; uirtutes, iniquitate tēporum, uelut insuperabili quodam hoste deprehensas,

minus

minus ad consequendam gratiam idoneas effecere Græciæ calamitates atque procellæ. Neque enim Sophocli censeo adhibendas aures cùm uirtutem eius fingit suapte natura & uiribus imbecillam. Non enim infelicibus ô rex, inquit, idem manet animus qui florebat antè, sed languet, & sese ipse deserit. Ego uerò fortunæ magno cuiq; ac forti uiro aduersanti, nihil plus tribuendum potestatis existimo, quàm ut inuidiam possit pro laude, pro debita gratia odium comparare. Atqui plebem compertum est tum solitam iniurijs beneemeritos de se ciues afficere, cùm sequundis rerum flatibus uelut cæco quodam impetu pulsa feratur: quanquam idipsum interdum solet uel afflictis reipublic. temporibus euenire. Nam calamitatis & miseriæ hanc esse causam sæpe perspicimus, ubi mortalium animos ad omnem iræ impetum mobiles ac procliues reddit, à quibus nihil solet nisi quod blandum sit, æquis auribus audiri. Mordet econtrà aduersum omne, tametsi ratione illud bonaq; mente dicitur. Sic enim planè comparatum est, ut cùm calamitosi hominis erratum reprehenditur, miseria illi potius uideatur exprobari quàm culpa. Quo fit ut ei liberius patefacta ueritas non tam monendi, quàm obiciendæ infelicitatis causa explicata putetur. Nam ut mel natura suauis quidem,

quidem, ulceribus tamen salubriter admotum acerbos dolores concitat: ita & infelicem aduersi sermones, uel si salutares sunt, mordent tamen, nisi prudenter admodum & aliqua cum misericordia proferantur. Rectè igitur iucundum dissimuit Homerus, quod menti facilè assentiret. Nec illi palàm obsistunt ex aduerso selli, qui oculorum laborant uel tudine, sed umbrosa loca opacosq; rerum colores appetunt, & ab omni paulò excellenti lumine abhorrent. Id quoque ciuitatib. euenit grauiore aliqua procella sua præsertim culpa exagitatis: quæ sicut assentationibus capiuntur maximè, ita periniquè ferunt si quis illarum peccata apertius improbat: si quis ueritatem nudam, nulloq; adornatam fuco deprompserit: si quis fortiter, grauiter, ac seuerè afflictis rebus consulat. Nihil salubre gratum illis est, si non idem aliqua fuerit adulatione conspersum. Ego itaque eiusmodi ciuitatem minimè tutam, quin potius labentem & inclinatam dexerim, in qua is potest plurimum, qui neglecta ciuitatis; posthabita salute, captandæ popularis auræ causa ad gratiam pergat consulere. Eorum demũ breuis fallendo ac mentiendo perditũ eant. At operæprecium est, in ciuitatibus & populis gubernandis solem ipsum imitari, sapientissimũ rerum

Iucundũ quid.

Moderandæ multitudinis ratio.

rerum parentem & seruatorem. Hunc mathematici perhibent supremi orbis ui ac impetu raptum obsequi, nonnihil tamen contrà tendere nitiq; , sed ea modestia & arte, ut illi nec omnino obsequi, nec obsistere contumaciter uideatur. Nam cùm intelligeret hinc superiorib. cœli uiribus parendum esse, illinc rerum naturam sine altero contrario motu haud posse consistere, cepisse illum aiunt iter extransuerso obliquè moliterq; deflexum, eam ratione nouum quoddam motuum ac temperamenti genus excogitasse, quo uno rerum ortui ac salati perquam tutè consuleret. Sic itaque in ciuitatib. dura nimium & populari uoluntati semper aduersa seueritas, contrà item blanda & ad uulgi tantum libidinem accommodata facilitas, pari ciuitates labe ac periculo affecere. Qui uerò in administrandis rebus ita uersantur, ut ad salutem publicum commodum uelut ad metam aliquam sua consilia dirigant, nonnihilq; interdum ciuium gratiæ & uoluptati concesserint, nec singula uelut ad filum redacta, uelint seueritate potius & ui, quàm mansuetudine & humanitate conficere, hi mihi planè uidentur sapientissimè seruandarum rerũ uiam incedere. quam quam existimo haud parui esse negocij, seueritatem posse cum comitate retinere: quod qui nactus est, rem profectò est assequutus, quæ nulla

nulla est neque harmonia concinnior, neque concinnitas suauior, neque suauitas gratior aut utilior. Ea est qua mundi molem hanc deus gubernare dicitur, non tam ui fretus aut potentia, quàm arte & ratione necessitatem parendi demulcens. Hoc inuicti Catoni de fuisse proditum est, homini seueriore ingenio prædito, & moribus ad popularem gratiam minimè accommodatis, cuius id fuerit semper in repub. institutum, ut nihil unquam aut assentando, aut ambiendo, aut obsequendo, in omni uita confecerit. Ea propter Ciceronem dicere solitũ acceptimus, consulatu caruisse Catonem, quòd in Romuli repub. uiueret quemadmodum fuerat in Platonis politia uiuendum. Mihi uerò idem Catoni, quod intempestiuis & extra naturæ legem nascentibus pomis, contigisse uidetur, quæ non tam libenter homines comedere, quàm mirari, & iucundè conficere solent. Sic prisca illa catonis iamq; obsoleta, & altè nimium repetita uiuendi forma inter perditos sui seculi mores excellens, admirationem habuit illa quidem & gloriam singularem, fructum uerò & utilitatem minimè certè parem. Eius enim uirtus celsa nimium eminensq; , haud ullo potuit pacto cum eiusce tempestatis prostratis moribus adaquari. Cato si non dirutam uel labentem patriam ut Phocion, ac certè crebris agitatam procel

procellis & fluctibus nactus est. E cuius puppi clauoq; exturbatus, cùm nihilo segnius rudentibus & uelis inniteretur, fortunæ, quæ ad obruendum Romæ libertatem omnes uires suas intenderat, usqueadeo impedimento fuit, ut ancipitem illi diuq; dubiam victoriam fecerit. Scelestorum itaque ac perditorum ciuium auxilio freta, Romanæ tandem libertatis splendorem extinxit, non id quidem citò facileue. Nihil enim propius factum est, quàm ut Roma Catonis uirtute constantiaq; defensa ex eo periculo superesset. Huic tanto uiro Phocionem iure comparandum duximus. Fuit enim in utroque morum uitæ ingenijq; similitudo, non illa quidem remota & generalis, ut inter multos sæpenumero fuisse legimus. Est enim plerunq; fortitudinis ad fortitudinem dissidens quædam comparatio, ut Alcibiadis, Epaminondæq;. Quosdam dissimiliter prudentes fuisse accepimus, ut Themistoclem, & Aristidem. Iustitiamq; item in Numa, aliter in Agesilao eluxisse dicitur. Phocionis autem Catonisq; si non fortuna, at certè cùm natura & ingenium tum multò maximè mores uidentur & institutum sic conuenisse inter sese, ut omni uel temui uarietate sublata, unam uterq; præstiterit animi speciem & ingenij lineamenta. Ambo etenim seueritatem cum comitate, fortitudinem cum

cum prudentia, alienæ rei curam sine sui negligentia, turpitudinis odium cum honestatis cultu sic pari æquáue lance mistas habuere, ut in dignoscenda, si qua est, uarietate subtili quodam accuratoq; iudicio opus esse uideatur. Cotonem nobili claraq; familia natum (ut à nobis dicetur) constat. Phocion autem Atheniensis haud certum habemus quo genere, quibúsue parentibus fuerit. Ego tamen non abiecto illum puto aut ignobili loco natum, tametsi Idomeneo placet, patrem eius cochleariis fuisse opificem. Extat enim Glaucippi oratio in Phocionem & acris & uehemens, in qua cùm plura in eum conuicia & probra collegisset, nullum de genere, aut parentibus maledictum attigit. Abducit me item ab Idomenei sententia eximia uiri & præstans in omni uita & modestia, ingenuaq; institutio ac liberalis, quem constat ab ineunte ætate Platonis primum, deinde Xenocratis in Academia fuisse discipulum, & optimarum artiũ studia coluisse. Hunc Duris tradit fuisse ea morum grauitate constantiaq;, ut eodem oris habitu in omni uita seruato, nec ridere illum quisquam, nec lugere facile uiderit. Nunquam lauandi causa uulgares balneas est ingressus: indutus nunquam è pallio manum exeruisse uisus est. Ruri ac militiæ nudo semper incessit pede, nisi hyems illum atrocior ad calceos impulisset.

Idcirco ferunt inter iocantes milites nullum fuisse significandi crudelis frigoris certius argumentum, quàm affirmare calceatum Phocionem tunc fuisse. Erat ingenio miti humanoque, sed cuius lenitatem facies natura tristis atq; seuera ita mentiretur, ut eius congressum nemo non familiaris aut solus aut libens petierit facilè. Inde Chares (ut erat orator non insulsus) cùm in eius supercilium festiuè inter orandum inuectus uniuersæ cõcioni risum excitasset, Hoc supercilium, Phocion inquit, nihil mœroris usquam uobis ô ciues intulit: at horum salibus & facetijs luctus est sæpenumero patriæ comparatus. Fuit eius oratio grauis, nitens, & præceptis & sententijs salubribus cõferta. Maximè autem eius erat acuta quædam & iniucunda breuitas dicendi. Siquidem Zenonem Stoicum dicere accepimus solitum, philosopho dignum minimè esse id uerbum quod non fuisset mente prius & cogitatione intellectum. Idipsum quoq; uidetur placuisse Phocioni, cuius erat sermo uerborum paucitate perbreuis quidem, multus uerò sententiarum magnitudine & grauitate. Polyæno quoq; homini graui & erudito ornatissimum oratorem uisum est fuisse Demosthenem, in suadendo autem uim maximam Phocionem habuisse. Animaduertit idem orationi conuenire quod nummis, qui eò sunt præstantiores, quò in minore materia plus ualoris ac pretij complectantur. Sic optimum esse uidetur orationis genus illud, quo paucis multa sunt grauiter, sapiẽter, acutè significata. Igitur Phocione apud populum aliquando dicturo, cùm eppleto iam hominibus theatro cogitabundus deambularet in scena, familiarem eius quempiam ferunt propius accedentem rogasse, quidnam istuc esset, quod secum tam acurate cogitaret. Tum Phocion, Ita me pol, inquit, iandudum cogito si quid ex ea possum oratione quã habiturus sum demere. Demosthenẽ uerò fama ex cæteris spreta oratoribus, si quando dicturus sententiam Phocion surrexisset, conuersum ad amicos summisse dicere solitum, En adest uerborum meorum gladius. Cæterum hoc non minus fortasse moribus quam eloquẽtiæ tribuendum. Etenim sæpenumero compertum habemus, multas diserti hominis argumentationes ingenio & arte instructas, uel uno uiri boni uerbo, uno etiã nutu facilè sussas atq; disiectas. Phocion adhuc adolescens sub imperatore Chabria meruit, à cuius nunquam latere miro quodam discendi studio discedebat. Is ad discendas bellicas artes militarem q; disciplinam magno Phocioni adiumento fuit. Nec minus ille sui ducis ingenium in re agenda nõ satis constans aut frenatũ, suo consilio, grauitate & prudentia gubernabat. Chabrias enim suapte natura ad ineũ-

Orationis quod genus sit optimũ.

da pericula tardior, postea quàm cepisset cum hoste conserere, ira nimia conceitatus uehementer solebat accẽdi, imperatorũ officiũ facilè obliuisci, sese temerè periculis obiectare. Cuius audacia quò tandem par erat euasit. Nam in pugna nauali aduersus Chios primus omnium in hostile littus inuectus, cùm pro explicando interrã milite in occurrẽtes hostes audacius proruisset, pugnans confossus est. At uerò Phocion & in cauendo periculo prudens, & in gerendo negocio impiger, illũ & cunctantem increpitabat, & cõpescebat nimia audentem. Chabrias ut erat ingenio docili perhumanoq; , illũ libenter audire, ei maxima quæq; credere. Si quid strenuè, fortiter, sapienter esset obeundum illius potissimũ uti opera, nihilq; prætermittere, quò minus insignem uiri uirtutẽ omni Græciæ palàm faceret. In eo prælio quod aduersus Naxios secundo Marte nauib. gessit, maximam sibi Phocion & fortitudinis & prudentiæ laudem uendicauit, in quo dux Chabriæ illum opposuit dextro Naxiorũ cornu, ubi locatũ erat omne fermè militis robur. Prima illa nauali pugna pro Græcis ab Athenien. sib. possessa, ita felicitatem, propriaui, felicibusq; auspicijs confecta longè charissimũ Chabriã patriæ reddidit. Egregiã quoq; uirtutem Phocionis iam dignam imperio cuncti summis laudib. affirmabant. Parta est ea uictoria quo die agebantur

Athenis magna mysteria, eiusq; gratia Chabrias quoad uixit poculum quotãnis Attico populo dedit. Hic deinde Phocionẽ delegit, qui cum xx. nauibus ad exigenda insularũ tributa proficisceretur. Tum Phocion ærarij potius paupertati quàm suæ dignitati consulens, dixisse fertur: Exiguas eas esse copias si ad hostes pugnaturus emittatur, sin ad socios, sat sibi uel unam fore. Ita unica cũ trireme singulas adiès insulas, earumq; principib. sibi conciliatis, cũ multis quas insulates ad conuehenda tributa coẽgerant, nauibus Athenas uenit. Mortuo Chabria, grati admodum & beneuoli in illum animi argumentum dedit. Nam quem uiuũ multo studio & obseruatione coluerat, extinctum etiam omni quo potuit officiũ genere est prosequutus. Eius enim necessarijs nulla in re defuit unquam. Ctesippum filium diligenter ac perhumanè recepit, quò impuros adolescentis mores ipse componeret: eius tamen cùm duro, tum minimè liberali ingenio nusquam adduci potuit, ut curam & laborem in illo instituendo dimitteret, cuius ineptias non modò pertulit patienter, uerumetiam studiosè tegebat: quanquàm semel atunt Phocionis constantiam importunitate leuissimi iuuenis superatam. Nam cùm ille imperatorium quoddam munus studio accuratior obiret, Ctesippus ut erat futilis delirusq; , grauissimum peritum q;

imperatorem cœpit fatuis quibusdam interrogatiunculis obtundere, atq; illum quasi monẽs docẽsue importunius perurgere. Tum stomachatũ Phocionem dixisse fama est, O Chabria Chabria, cumulatã tibi pro amore nostro gratiã nũc persoluo, qui nati tui deliramẽta sustineo. Vt uerò animaduertit ciuitatis principes munera bellica & togata inter se quasi sorte partitos: quidam enim uelut Eubulus, Aristophon, Demosthenes, Lycurgus, Hyperides sp è foro tãtum & curia dignitatem sibi & amplitudinem quæritabant: alij uerò bellicos magistratus & imperia sectabantur, hi erant Diopethes, Menestheus, Leosthenes, & Chares. Hæc inquam ubi animaduertit Phocion, uisum est sic munus utrunq; sibi complectendum, ut in toga posset excellere, & nullis ducum in armis esse inferior. Meminerat enim tales Periclem, Aristidem, Soolnemq; fuisse, quorum nemo (ut est apud Archilochum) aut Martis opera sæui, aut placida Musarum dona neglexit. Atq; Palladem ipsam bellicam simul ac ciuilem & esse & uocitari. Hoc instituto rempub. capessendam ratus, nihil tamen potius quàm quietem pacemq; publicam cupere uidebatur. Imperia habuit quot quãtaq; nemo aut suæ aut superioris ætatis ducum Athenis est consequutus, è quibus nullum omnino aut ambiens, aut ulla significatione cupiditatis est

est adeptus: sed illa sicut populi uoluntate sponte delata capessabat, ita repudiabat nunquam repub. postulante. Certum est enim Phocionem quintum supra quadragesimum gessisse imperium, cùm nec semel ipse comitijs præsens interfuisset. Quod eò solet uideri maius, quò nihil eum in omni uita popularis gratiæ causa uel fecisse certè, uel dixisse constat, quinimò ab ijs adulatorijs artibus tantum abfuit, ut sæpissimè plebi sit acerrimè contumelioseq; aduersatus. Hoc nonnullis miraculo fuit, qui parum popularem leuitatem experti, non intelligunt uulgarem turbam reges imitari solitam, quibus post epulas ubi Cerere & Libero læta mens diffluit, ioci tantum & assentationes, posthabitis seriis, in pretio sunt. Quod item in ciuitatibus ubi plebs imperat, factum uidemus. Nam arridente fortuna tranquilloq; rerum cursu, in quo plus blanditiarum, & assentationis conspexerint, in hanc facilè suos honores confecerunt. At ubi intonuerit, ubi grauior aliqua tempestas illis uelut crapulam & somnium abegerit, iam in gubernaturo nõ quæruntur blanditiæ, uerùm seueritas, iustitia, sapientia in honore est, ad eos tum confugitur maximè, quos antè uiderint erroribus suis fuisse uehementer aduersos. Habuerant ex Delphis Athenienses oraculum, cuius erat hæc fermè sententia: Vnum Athenis hominem esse solùm, qui

Phocionis dicta factaque multa egregia.

aduersus ciuitatem sentiret, cùm cæteris tamẽ omnibus idem esset in rempub. animus. Hoc ubi publicè recitatum est, exurgens Phocion, Desinite ciues, inquit, quemnam deus ea uoce significet, deinceps inquirere: unus enim is ego sum, cui placeat nihil eorum quæ in repub. nũc gerantur. Rursus cùm inter orandum eius sententiam uniuersa magno assensu concio accepisset, ad proximos uersus, Me miserũ, inquit, uereor enim ne quod mihi stultum uerbum imprudenter exciderit. Sacros ludos Athenienses instituerant priuata ciuium collatione ornandos, portionemq; suam contulerant cæteri. Tum inuitatus ad soluendum Phocion, Adiuuabo, inquit, ista exposcite: puderet enim me, si eam qua sum Callicli fœneratori obnoxius pecuniam in hoscè sumptus absumerem. Cùm uerò importunius illi clamore instarent & minis, fabulam huiusmodi orsus est. Ignauus quidam miles in prælium pergit ire, illum grex cornicum obscœna uociferatione circumuolat: eo quasi infausto homine perterritus miles, positis armis non ultra progreditur. Silent aues, ille tela resumens iterè constituit. Ingeminatur auium cantus de integro, tunc ad illas conuersus, Vos, inquit, pro uiribus clamabitis, me certè nunquam gustabitis. Ferunt à militibus aliquando rogatum ut se in aciem pugnaturos educeret, illorum diffisum animum ac uiribus noluisse: tunc irati milites crebris illum maledictis incessere, trepidum imperatorem efœminatumq; uocitare, cum metui suo periculum uanum prætendere. Adhæc Phocion: O uirorũ, inquit, fortissimi, nequeuos me intrepidum, nec ego uos item ignauos unquam efficiam. Atqui sat nobis est, nostra utrisque nostrum planè cognita esse ingenia. Re aliquando militiæ malè gesta, accensa plebs, iraq; in Phocionem euomens, pœnas ab eo malè administrati imperij deposcebat. Quibus ille: O felices, inquit, saluti prius & periculo uestro consulite, deinde meis de criminibus per ocium statuentis. Fuere nonnulli milites, qui quoad sub ipso meruerant, inter tubas & armorum strepitum exangues ac consternati, hostis etiam longinqui conspectum non sustinerent: hi pace facta, omniq; exacto periculo, feroces derepentè audentesq; facti sese iactabundi extollere, Phocionem ignauiæ insimulare, illum unũ fuisse cuius formidine uictoria è manib. esset erepta. Tum ridens Phocion, O fortunatos uos milites, inquit, quibus imperatorem sors dederit uestræ gnarum uirtutis atque ingenij, alioqui iampridem miserè perijssetis. Disceptabant Bœotij de agrorum finibus cum populo Athenienses, quem cùm uideret Phocion repudiatis arbitris ferro malle quàm iure litem dirimere, Si sapitis, inquit, uiri Athenienses,

uerbis potius quibus præstatis, quã armis quibus impares estis, decernite. Orantem illũ cùm obstrepens concio impediret quò minus sententiam diceret haud illis omnino gratam, Vestri, inquit, arbitrij ciues est, ut quod nolim à nobis coactus faciam, contra uerò sententiam meam ut eloquar, id profectò hominum nemo facturus est. Sed interseramus nunc è multis pauca, quæ in oratores contrariarum partiũ mordaciter ab eo feruntur. Cùm populum aliquando paulò liberius in concione reprehenderet, Demosthenes ait, Trucidabit te plebs Phocion, si paululum insanierit: cui Phocion, quin te potius, si paululum resipuerit. Polyeuctus Sphecius longam de suscipiendo contra Philippum bello orationem habuerat: erat autem tunc ætas media: hunc igitur partim pinguedine corporis, partim solis feruore coactum, cùm uidisset sæpius ad recreandos oppressos anhelitus aquam sorbillare inter orandum, Dignam hercle rem, inquit, uiri Athenienses ut huic deferendo bello credatur: quanta enim illum in medio marte sua galea & thorace facturum existimatis, quem uel ipse loquendo labor in animæ exhalandæ discrimen impulerit? Lycurgus Phocionem multis in concione maledictis carpserat, quia Alexandro decem ad supplicium ciues poscenti dedendos censuisset: cui Phocion, meis, inquit, cõsilijs utinã tãta fuisset habi-

habita fides, quanta erat in illis salus atque utilitas. Fuit ea tempestate Athenis Alcibiades quidam, cui ficti fucatiq; mores Laconistæ cognomen indiderant. Hic autoritatem sibi non tam uirtute, quàm enutritæ barbæ prolixitate, graui supercilio, tardo incessu, lacernaq; laconica quæritabat. Illum igitur Phocion cùm sibi ad populum dicenti parum fidei haberetur, dictorum suorum inuocat testem: qui cùm populo ut assentaretur, ueritatẽ negasset, continuò accedens propius Phocion, illius q; barbam in speciem mulcendi apprehendens, Quàm decuerat, inquit, hanc barbã & indumenta, boni uiri insignia, prius quàm mentireris deposuisse. Nec illud Aristogitonis sycophantæ prætereundum, cuius conciones nihil fermè præter bellum sonabant & arma, quiq; suis populum orationibus in pericula sæpe compulerat. Is cùm intelligeret haberi delectum, simulata ualetudine crus obligat, baculoq; innixus incedit, quasi uulnerati clandicando prodit in publicum: quem Phocion à tribunali longè prospiciens, uociferans inquit: scribe Aristogitonem claudum, & eundem improbum, ac mendacem. Hæc mecum interdum reputans, mirari soleo hominem usque adeò durum seuerumq;, frugi cognomentum esse adeptum: quanquam haud impossibile puto, ut est in uino, & sic & in uiro suauitatem esse cum austeritate coniunctã, uti

uti plerosq; contrà uidemus primo statim congressu faciles uideri suaues q; ac perhumanos, quorum ingenium consuetudo longa detegit asperum intractabileq;. Propterea Hyperidem eradunt Athenienſibus dicere ſolitum, ne uelient an eſſet acerbus inſpicere, ſed an eſſet abre protemiterq; acerbus. Vulgus enim ſi qui præcellant modò, etiam ſi uel ad iniuriam, uel ad inuidiam, uel ad iram, uel ad ambitionem potentia ſua non abutãtur, uelut graues odit, moleſtosq; perſequitur. At uerò Phocionem ex omni ciuiũ numero neminem cõpertũ eſt nõ modò priuatum affeciſſe iniuria, ſed ne odiſſe quidem, tametſi cum multis ſæpius eſt ab eo reipub. cauſa ſuſcepta contentio. Atq; hac in re ſic ſe conſtantem præbuit, ſic acrem inexorabilem q;, ut nullo periculo, nulla gratia, nullis deniq; potuerit artibus abiuuandæ patriæ inſtituto abduci, cùm priuatim tamen tanta in omnes fuerit humanitate beneuolẽtiaq;, ut uel eorũ ſæpe quos in repub. aduerſos habuit, temporibus & periculis nõ deeſſet. Quare cùm à ſuis reprehenderetur quòd hominem improbum in iudicio defendiſſet: At nemo bonus, inqt, eiuſmodi patrocinio indiget. Ariſtogitonem ſycophantam Athenienſes dãnatum uinculis cõcercebant: ũ oratũ Phocionẽ mittit, ut paululum uelit ad ſe uiſendũ accedere: aſſenſus Phocion, cùm hãc eius facilitatẽ ſui damnarent

Phocionis humanitas.

narent (erat enim ſceleſtus Ariſtogiton flagitioſus q;) atque illũ conarentur ab itinere iã cœpto deflectere: ſinite, inquit: nam ubi locorum iucundius quam in carcere Ariſtogitonem uiderim? Nec minore fuiſſe beneuolentia, quàm autoritate & fide apud urbes inſulasq; ſocias ferunt. Nam ſi quando claſsis alio duce Athenis emitteretur, ſocij omnes nõ tam amicos illos, quàm hoſtes rati, loca omnia aduentantibus eis occludere, portus moliũbus aggere q; munire, liberos, uxores, armenta, mancipia in urbem ex agro compellere, ut nihil loci illorum rapinæ libidiniq; patêret. Aſt ubi Phocionẽ audiſſent claſsis eſſe præfectũ, longius omnes nauibus obuiã ire, ſertiſq; coronis, omniq; lætitiæ ſignificatione illum excipere, urbes, uias, portus, domos deniq; ipſas uacui animo patefacere, tanta de illius erat integritate & continẽtia apud omnes mortales exiſtimatio. Ea tempeſtate renunciatũ Athenis eſt, Philippum traductis in Eubœam ex Macedonia copijs, urbes aliquot, allectis ſibi principum animis, primo ſtatim aduentu occupaſſe. Tum Plutarchus Eretrieus legatos Athenas mittit, qui oppreſſæ à Macedone inſulæ opem eſſlagitent. Placuit mitti auxiliũ, & præfici huic expeditioni Phocionẽ. Cum parua igitur militis manu (ſpem enim in Eretrienſium uiribus & fide locarat) in Eretriam extemplò traiecit,

cit, ubi cùm omnia offendisset infida proditionibus, auroq; uenalia, in magnum rerum discrimen uenit. Tunc locis omnibus oculo ac mente lustratis, tumulum tandem conspicit paululum ex una ualle turgentem, è quo patebat in planitiem quæ circa Tamynas est longè latéq; prospectus, eò cum insigni robore militũ ipse concessit. Nam ignauus quisque, uel quibus ad pugnandum deerant uires, uel frigebat animus, loci ac rerum desperatione perculsi castris profugerant, quorum discessu nè diffidãt, néue rem gerant segnius, duces qui aderant se cum hortatur. Fugaces enim illos si cum hoste conserendum fuisset, non modò non utiles, uerumetiam forti cuique ac strenuo impedimento fore dicebat. Secundum hæc crebri de aduentu hostium afferuntur nuncij. Tum Phocion militem continuò curare corpora, & arma capere iubet, atque armatos pro castris quiescere, quoad ipse rem diutnam absoluisset. In eo igitur paulò diutius immoratus, seu quia non citò ritè litasset, seu quò simulato metu propius hostem alliceret, socijs ignauiæ ac desidiæ suæ suspicionem iniecit. Ergo Plutarchus Phocionem pugnam detrectare ratus, signis temerè motis, impetum in Macedonas cum peregrino milite fecit. Post hunc equitatus omnis in condito turbatoq; agmine, non minori temeritate quàm clade in hostem ruit. Primis itaque

itaq; facilè profligatis, cæteris q; subinde fusis dissipatisq;, Plutarchus & ipse tandem pedibus turpiter saluti suæ consulit. Macedo tam propè debellatum ratus, uallum cum parte copiarum adoritur continuò: quod dum excindit omni conatu parat, Phocion peractis interim sacris Atticum militem magno impetu in hostem instructũ emittit. Atrox pro uallo initur prælium, multa Macedonũ cædes æditur, reliqui fusi fugatiq;. Inde Phocion receptui canit, sistiq; signa imperat, ut suos longius hostem insectatos, & peregrinum priore impetu passim discedentem colligeret, collectos in ordinem disponeret, dispositosq; uniuersa dimicatione in hostem educeret. Igitur cùm aciem prohostium castra pede citato petit. Ingens ibi de integro pugna oboritur: utrinque diu est dimicatum, si uti cruento Marte, ita & incerta spe, ancipitiq; uictoria. Ingentem Macedonũ stragem ædidere Thallus Cinei filius, & Glaucus Polymedis, ante ipsum imperatorem instructi. In primis tamen eleophanis uirtus insignis eo die & clara fuit. Nam ut primum ladam equitũ suorum fugã agnouit, impressis equo calcaribus, singulos ut poterat adiens hortari, monere, precariq; ne plus pedibus quàm manu fiderent, neu exercitum ac imperatorem in summo laborantem deserimine fædè deserent.

rent. Nisi redierint, omnes suorum copias pariter cum Attica dignitate casuras: si steterint, salua omnia fore, fessum iam & facilè inclinaturum hostem esse. His uerbis mutatus eques cùm animos recepisset, in hostem à fuga conuersi, afflicto peditu rebusq; labentibus & opem & uictoriam attulere. Secundum hanc pugnã Phocion ex Eretria Plutarchum exegit. Zaretra deinde oppidum locum sibi propportunum occupat. In ea insulæ latitudo perstringitur, ubi coërcentibus utrinque fluctibus, in angustum protracta insulæ latitudo redigitur. Græcos captiuos manuoës emittit, ueritus ne si in Athenienſium conſpectum uenissent, plebs oratorijs stimulis concitata, in eos animaduertisset crudelius. His ita gestis, reuectus Athenas Phocion, ingens sui desiderium socijs ipse reliquit, & Athenienſibus magno cum suo malo breues moræ ostendere quanta in eo uiro uirtus, quantus esset rerum usus atque præstantia. Nam Molossus imperio subrogatus Phocioni, usqueadeò infelici rem gessit euentu, ut amisso exercitu, ipse uiuus in Macedonum uenerit potestatem. Qua uictoria elatus Philippus, ingenti plenus spe, continuò in Helles pontum infestum traducit exercitum, ratus uno se impetu Cherroneſi, Perinthi, ac Byzantij potiturũ. Terruit Athenienſes eiusce profectionis nuncius, & eos hinc sociorum fidei illinc

illinc suum periculũ impulit, ut auxiliũ maturè dubijs rebus afferrent. Charetẽ itaq; populus nõ tam suo merito, quàm, oratorum ambitione, & studijs partium, huic expeditioni præfecit. Is magna cum classe profectus, nihil huic periculo aut apparatui par effecit, quin tantum ab omni socijs ope ferenda abfuit, ut sua illum libido & auaritia in cunctis mortalibus æquè suspecta, ab omni prorsus socialium urbium ingressu excluserit, Cæterum errabundus, amicorumq; raptnis ac præda locupletatus, & apud hostes contemptui & formidini, odioq; apud socios fuit. At uerò plebs oratorum incensa facibus, in socios cœperat ob suum spretum imperatorẽ irasci, pœnitereq; auxilij quod Byzantijs nuper miserant. Contrà Phocion plebis indignationem lenire, innocentiam sociorum defendere, nil esse præter ducis libidinem & perfidiam accusandum. Non tam oportere non credentibus socijs, quàm imperatori iure non credito succensere: ducum tantummodo uitio Atticũ nomẽ iã esse amicis omnibus inuisum atque horrendum. Nihil causæ esse quamobrem socij in tãto rerum & salutis suæ discrimine sibi traditam opem aspernarentur, si modò potuissent sese & sua imperatorum fidei iuxtà committere. Sociorum salutem minimè omnium rerum oportere neglĩgi, cum qua salus esset Athenarum quoque coniuncta. In hanc

sententiam multa cùm grauiter & sapienter disseruisset, populus mutatis animis imperatorem Phocionem delegit ad opem ferendam Byzantijs, iubetq; classem ad eam rem parari de integro. Fuit ea tempestate Phocionis nomen illustre magnumq;, nec fama tamen uirtus fuit in ea expeditione inferior. Eius enim præsentia maximum ad tuendum Byzantium momentum tulit. Nam cleonuir in urbe illa & genere & uirtute facilè princeps, Phocioniq; usq; ab Academia necessitudine & familiaritate deuinctus, cum Byzantijs pro continentia & integritate ducis uadè se præstitisset, haud sunt illi oppidani passi extra mœnia castra tenere, sed apertis portis inuitum propè & sola modestia reluctantem cum omni milite lætè ac periucundè excipiunt. Atticus miles sub alijs ducib. & rapax antè & perfidus, nunc sub Phocione Byzantijs passim immistus, sese non modò in omni uita moderatum & integrum, uerumetiam ob habitam sibi fidem in arcendis hostibus omniq; obeundo labore, & acrem in primis, & impigrum præbuit. Macedo potiundi Byzantij frustratus spe, cõtentus Hellesponto cessit, neq; ad inferendum modò bellum, sed ne ad propulsandum quidem periculum satis idoneus habitus. Atticens interim aliquot ex Philippi captis nauibus, nõnullas insuper cum suis præsidijs urbes in potestatem redegit, & crebris dissensionibus hostiles agros igni, ferro, omnique depopulandi genere preuastauit, quoad acceptis ab hoste uulneribus, recipiendam Athenas classem existimauit. Haud multò pòst Megarenses clam nuncios ad Phocionem mittunt, quis se Atheniensibus dedi paratos, si ciũ præsidio maturè aduenerit, polliceantur. Veritus ille ne à Bœotijs (si id præsciissent) Megara præoccuparetur, postridie ubi primum illuxit concione habita, cùm ea profectiò populo placuissent, confestim à concione tuba cani, capique arma cuestigiò iubet. A Megarensibus itaque perhumanè exceptus, Niseam eingit muro, & duabus alijs ab arce ad nauale deductis, urbem mari iungit, ab omni terrestri impetu tuta uia munitaque Atheniensibus semper patêret à mari. Iam cum Philippo cò inimicitiarum uentum erat, ut bellum non clàm, aut dolo, ut antè, sed manifestus animis & uiribus gereretur. Athenienses ei bello duces designarant absente Phocione, qui ubi primùm è Megaris pedem in urbem retulit, summopere populum conatur ab armis abducere, suadet ut de pace cum hoste agatur, cũ eam & ipse Macedo uideretur uchementer expetere. Huic sententiæ magno studio aduersatum ferunt sycophantam quendam eorũ qui circa Iliæa (id est Athenis tribunal) uersari solebant eumq;

ut nimiam Phocionis licentiam exprobrãtem ita dixisse: Túne ô Phocion is homo es, qui populũ Athenienſem audes conſulò iam captis armis in hoſtem ruentem retrahere? Audeo, inquit ille, atque id quidem & uolens & prudens facio, tametſi planè intelligo, in bello me tibi, in pace te mihi imperaturum. Demoſthenis autem uicit oratio, elegantior certè quàm felicior, ut bellum ſcilicet cum Macedone quam longiſſimè ab Atticis finibus gereret. Quare Phocion, Per deos immortales, inquit, uiri Athenienſes, non ubi pugnetis, ſed quo pacto uincatis inſpicite: uictoribus enim bellum undecunque abeſt longiſſimè, uictis autem eſt multum hoſtis abfuerit, proximum eſt omne periculum. Accepta igitur paulò pòſt à Philippo clade, factioſi & rerum nouarum cupidi charidemum ſummæ rerum præfici uolebant. At optimus quiſq; cuiq; plus in ſalute publica, quã in delectu & gratia penſi erat, accito ĩ urbẽ Areopagi cõſilio, plebẽ ſupplices lachrymis & prece orare, ne labenti patriæ in tanto rerum diſcrimine deſint, neu uelint facinoroſorum ciuium libidinem ſuæ liberorũmque & coniugum ſaluti præferre. Phocionẽ unum eſſe ex omnibus, cuius exploratæ tampridem fidei uirtutiq; ciuitatem in tantæ temporum difficultate tutò committant. Vicit itaque ambitionem & gratiam periculum imminens, ut

ut urbis ſcilicet imperium ad Phocionem deferretur. Is inito magiſtratu, de pace cum uolente Philippo agendum putauit. Tulit itaq; rogationẽ Demades, pacẽ eo duntaxat pacto factum iri, ut Athenienſes & ipſi haberent quas eſſet reliqua Græcia conditiones cum Macedone habitura, unaq; eſſet cum reliqua Græcia pacis conditio. Refellebat eam ſententiam Phocion, ſtultum eſſe aſſeuerans, incertis & alieno arbitrio ſtatuendis conditionibus pacem firmari: prius eſſe intelligendum quidnam ſibi Philippus à cæteris Græcis expeteret. Superior fuit temporum ac morum iniquitate Demades. Pace itaque facta, cùm populum animaduerteret Phocion ſui iam ſerò pœnitere conſilij (nam & equitatum & maritimas copias Macedoni mitti ex fœdere oportebat) iſthæc, inquit, ego uobis initio metuens tantopere Demadis conſilio aduerſabar, uosq; parebat animo hæc antè proſpicere: nunc uerò quoniam ita uobis cum Philippo conuentũ eſt, & in fide manendum cenſeo, & æquis hanc ſortẽ animis eſſe ferendã. Sic maiores noſtros accepimus nunc imperando, nunc parendo, in utraque fortunæ uiciſſitudine ſapienter fortiterq; uerſatos, nõ modò urbem hanc noſtram, ſed & reliquam Græciam conſeruaſſe. Nunciata interim Philippi mors eſt, & ob id pleriſque placebat. publica ſacra feſtoſq; ludos dijs

immortalibus profelici hoc fausto; nuncio persoluendos. Refellebat hanc sententiam Phocion, ignobilis ac demissi animi esse affirmãs, ciuitatem amplissimam & belli gloria uirilibusq; florentem, manifesto gaudio petulantius exultare, quia tantæ hostium in Chæronea copiæ uno duntaxat essent homine imminutæ. Admonerat Thebis infestum exercitũ Alexander. Hunc sæpenumero cùm Demosthenes priuatim publicéque maledictis insectaretur Phocionem ei dixisse tradunt Homericum illud,

Desine iam demens sæuum stimulare leonẽ
Gloria quem torquet, regnisq; immensa cupido.

Odys. á.

Vis ne hanc urbem tanto tamq; urenti rogo iniicere? Ast ego cui seruãdæ tantæ ciuitatis cura commissa est, nusquã eos ciues audiri patiar, qui sese aliosq; cæci & imprudentes perditum ire pergunt, captis deinde Thebis Alexander Demosthenem, Lycurgũ, Hyperidẽ & Charidemum sibi ad supplicium dedi flagitat, & Thebanos qui profugerãt. Hæc cùm ad populum essent relata, uniuersi in Phocionem unum ora oculosq; conuerterant. Qui ut sententiam diceret nomine sæpius appellatus, exurgens tandem, accitoq; ad se Nicocle, quo nec amore sibi nec consuetudine quisquam fuerat charior, ita uerba facit: Hi quos Alexander uictor

uictor efflagitat, uiri Athenienses, ciuitatẽ nostram in hoc periculum compulerunt. Quod equidem pro suæ magnitudine tanti existimo, ut Alexandro si uel hunc meum Nicoclẽ sibi deposcat, uitandi publici periculi causa continuò dedendũ censeam, mihiq; ipsi si pro uestra patriæq; salute luxista relinquenda sit, summã medius fidius incõparabilemq; felicitatem me consecuturũ putarim. Mouet me insuper nõnihil eorũ misericordia, quos ærumnis deformatos uidemus deletis Thebis in nostrã fidem confugisse. Iam satis est uiri Athenienses, iam Græciæ satis est, unas Thebas earumq; excidiũ deplorare, liceat nobis illarum exemplo, de capite & fortunis consulere. Ego neque hos calamitosos profugos negligendos duco, atque multò maximè publicam salutem in tanto rerum discrimine paucorum gratiæ præferendam arbitror uictoriq;, quoniam ita nostra sors tulit, ita pericula postulant, gerere morẽ malim, quàm pugnando simul uniuersa fortunæ committere. Primũ igitur decretũ missum ab Athenien sib. fama est Alexandrum contemnentẽ abiecisse, statimq; uertentẽ ad legatos terga per cõtumeliã abijsse. Idipsum uerò secundò per Phocionem ad se delatum perhumanè admisisse, à maioribus natu admonitum, Phocionẽ ob eximiã eius laudem & uirtutẽ, à Philippo semper singulari honore habitum.

Phocionis oratio in concilio.

Quæ igitur ille legationis nomine petüsset, in hu facilem sese Alexander exoratumq; præstitit, & priuatim non eius modò usus est familiaritate congressuq;, uerumetiam consilio & sententia. Nam cùm à Phocione quæsisset, quidnam potißimum in uita sibi cẽseret agendum, cõsuluisse primus omniũ dicitur, ut arma exercitusq; dimiteret, si tranquillitatẽ sibi securam q; expeteret uitã: sin uerò gloriam, nominiũ celebritatẽ in barbaros, quos ei natura fecerat hostes, nõ in Græcos uires suas uirtutemq; explicaret. Multos præterea fertur ad eius ingeniũ institutumq; accõmodatos sermones habuisse, atroces q; iuuenis animos inflexisse, & ab Athenienſiũ odio in beneuolentiam ita traduxisse, ut per Phocionẽ Athenienses monuerit rebus suis ita prospicere, ut si quid sibi cõtigisset aduersi, Græciæ imperiũ uendicarent. Eum sibi priuatim & hospitẽ fecit, & amicũ appellauit. Cui honoris tantum autoritatisq; tribuit, quantũ nemini fermè omniũ quos apud se habuit unquã. Nã Duris historicus Alexandrũ tradit, posteaquã profligato Dario Magnum sese cognominari uoluit, nulli mortaliũ in epistolis dixisse salutẽ præterquã Phocioni, Antipatroq;, quos duos honoris causa semper initio literarum saluere iubebat. Hoc ipsum & chares rerũ scriptor memoriæ prodidit. Fama est præterea Alexãdrũ ex Asia centũ Phocioni talenta

talenta dono misisse, atq; Phocionẽ ut erat auri minimè auidus, nuncios qui ad se illa detulerant rogasse, quidnam esset causæ quamobrem se unum Alexander inter tot claros præstantesq; Athenis uiros donandum potißimũ delegisset. Respondentibus illis, quia te unum ex omnibus uirum bonum & honestum iudicat: Sinite igitur, inquit, qualẽ me iudicat talẽ & esse & uideri perpetuò. Illi domum Phocionem subsecuti ingressiq;, ubi domesticam uiri paupertatem inspicium, ædes uidelicet uacuas, pinsentem uxorem, & illum sibi lauandis pedibus aquam haurientem, hæc inquam ubi conspicierunt, ut pecuniam accipiat rogant importunius, indignum esse dicentes regis amico eidemq; primario in omni Græcia uiro, uitam usqueadeò abiectam & inopem esse. Conuersus tum Phocion, cùm mendicum quendam senem uidisset sordido amictu prætereuntem, illos rogat, num minoris se existimarent quàm istum. Præcantibus ut diceret meliora: Atqui paucioribus, inquit, quã ego uiuit ille, cui sat est quantulumcunq; quotidianus labor adjiciat. Desinite igitur me frustra obtundere: ego enim argentum incassum sumpsero, si sumpsero: pro eius amplitudine non utar: si uerò utar, dignã ego cum reprehensione ipso inuidiam, ciuium & suspicionẽ non euitabo. Nuncq; perspecta uiri constantia, ad regẽ cũ auro redeunt. Omnẽ uerò Græciã celebri

Alexandri dona Phocion respuit.

eiusce rei fama paruasit, dicig; cœptum, ditiorem esse eum qui in summa auri egestate aurum contempsisset, quã qui aurũ obtulisset. Indignatus Alexander munificentiam suam Phocionis frugalitate & continentia superatam, lõgè plura mittit de integro, illud adijciẽs, amicum neminem se putare, qui à se non accipiat. At Phocion cùm nihilo segnius hoc auri respuisset, ne regis tamẽ uideretur aspernari liberalitatẽ, pro auro petit, ut Echecratidem sophistam, simulq; Athenodorum Imbrium, duosq; item Rhodios Sparatonẽ & Demaratũ uinculis solueret, quos uarijs accusatos criminibus Sardibus coërcuerat. Hos Alexander continuò carcere liberatos dimisit. Et paulò antè quàm è uita migraret, proditũ est imperasse Cratero in Macedonias uenienti, uti ex quatuor his Asiæ urbibus, Chio, Gergethe, Mylasis, & Elæa, deligendæ Phocionẽ faceret optionem, adijceretq;, si omnes ille repudiasset, graue id admodum & permolestũ sibi futurũ. Nec tamen potuit uel muneris amplitudo, uel dulcedo sumendi, hominis continentiam & pectoris firmitatem labefactare. Extãt adhuc in Melita Athenarũ unico Phocionis ædes æreis adornatæ laminis, alioqui parcè & nullo splendore aut luxu elaboratæ. Geminas cum habuisse uxores literis mandatũ inuenio: primam Cephisodoti figuli sororem, eamq; nulla insigni laude

laude celebratã. Alterius uerò pudicitiam modestiaq; haud minus illustris, quã uiri uirtus Athenis fuit. Aiũt enim cũ ad spectãdas nouas tragœdias frequens populus conuenisset, unum ex tragœdis reginæ personam introducturum, à Melanthio ludorum præfecto cùm plures pueros ancillas cultu magnifico exornatas, & cum Melanthius tot se daturum negasset, ira tum tragœdum in theatrum noluisse procedere. Tum præfectus tragœdo ui protracto in medium, quanta uoce potuit clamauit: Vidésne improbe hominum, uxorem Phocionis unica cum ancilla muliere semper prodire in publicum? Iam nimium ineptus es, nimium mulebri fastui tribuis, corrumpis exemplo tuo Athenienſium matronarum mores & modestiã. Hæc à Melanthio dicta ingenti plausu ab omni theatro excepta sunt. Ferunt insuper nobilem quendam mulierem genere Ionicam Athenas profectã cùm in uxoris Phocionis amicitiam uenisset, aureos illi torques, uarijsq; gemmis distincta monilia, mundum sui corporis, ostentasse. Tum illa, meũ uerò, inquit, ornamẽtum est Phocion, Athenienſiũ iam uigesimũ imperator. Phocion filio phocio cùm cuperet equestrem certare ludum, permisit, non tam uictoriæ desiderio, quam ut adolescentis corpus longè prius usu & labore exercitum, robustius & agilius redderetur, ut illum ludorum delectatio

delectatione pellectum, à priori uita si fieri posset abduceret. Erat enim intemperãs Phocion, & uini immoderatius appetẽs. Potitus est adolescens uictoria, uniq; ex æqualibus suis, cùm tamen id pleriq; omnes peterent, parandi ob uictoriam epuli munus traditur. Cœnæ itaq; tempore Phocion stratis iam triclinijs ueniens, cùm pleraq; offendisset paulò delicatius splendidiusq; parata, in primis uina uario mista aromate pedibus lauandis apposita, Quid cinis, inquit, ô Phoci architriclinũ hunc tuam hoc luxu fœdare uictoriam? Intemperantiam uerò filij cùm nulla posset arte ad ingenuos mores transferre, Lacedæmonem illum tandem instituendum adducit, & in adolescentium locat ordinem. Visa est ea res Athenienſium animos incendisse, arbitratos Atticam dignitatẽ atq; doctrinã summis ubiq; laudib. celebratam sperni contemniq;, quòd grauissimus homo, idq; primarius ciuis, peregrinã disciplinã illorũ moribus prætulisset. Tunc Demadẽ ita Phocionilocutum aiunt: En quid prohibet ô Phocion, quò minus populo Athenienſium in animum inducamus, ut laconicam disciplinam in hanc ciuitatẽ excipiãt, uelintq; patrios mores ad illorum formã institutũ traducere? me profectò si eadem tibi mens est, & ferendæ & suadendæ legis principem fore polliceor. Quid ne feras & suadeas Phocion inquit? quandoquidem utmo

mo te magis est eiusmodi laudandi legem idoneus. Nam tibi uni maximè omnium ciuitas iure crediderit, homini unguentato, & myrtũ undique redolenti, quique nemo uideri cupiat aut in uestitu splendidior, aut domi lautior, aut in omni luxus genere delicatior. Tibi, inquam, ciuitas iure crediderit, cùm de frugalitate, de continentia, de neglecto corporis cultu, de labore, de uigilijs, de paupertate, de durissimis denique Lycurgi legibus earumq; laudibus disputabis. Ea tempestate Alexander triremes ex fœdere sibi debitas ab Athenienſibus postulabat. Et postulationi rhetores Attici magno sunt studio aduersati. Tum Phocion iussus sententiam suam dicere, Ego, inquit, uobis aut armis uincendum sentio, aut uictoribus planè obtemperandum. Pytheas homo tunc nouus erat, & nuper in Rempub. cùm largiendo, tum populum blandè salutando ascitus: cuius cùm quotidiana dicacitate conciones obtunderentur, Phocion inquit, tacebit ne unquam homo hic nouus, & populi Athenienſis emptitius? Harpalus ab Alexandro fugiens cum ingenti auro ex Asia Athenas traiecerat. Ad hunc certatim continuò confluit magna ciuium uis, auri magis quàm hominis amore compulsi, in primisq; oratores, & hi qui quæstum ex pulpito faciebant. Hos Harpalus exigua largitione

ne

ne pellectos facilè sibi emptitios effecit. Vbi ue-
rò Phocionis, quem ante omnes beneficio sibi
deinctum cupit, integritatem constantiamq;
intelligit, validiori rete ad huiusmodi aucupiū
opus esse ratus, septuaginta illi dono talenta
mittit, oratq; ut seseq; suasq; fortunas in fidem
& clientelam accipiat. Indignatus Phocion
ad nuncios uersus, Auferte isthæc, inquit, ho-
minum improbissimi, meoq; nomine mœrorem
& luctum renunciate Harpalo, nisi à corrum-
penda ciuitate manum abstineat. His uerbis
sibi metuens Harpalus, neminem deinceps au-
ro est oppugnare adortus, pauloq; pòst planè
perspexit plus sibi ex largitionibus detrimēti,
quàm commodi comparasse. Mox enim cùm
de illo apud populum ageretur, eos omnes quos
donis labefactare quæsierat, ut se sumpti auri
suspicione eximerent, suæ causæ palàm ad-
uersos habuit. Contrà Phocion haud minus
ueritatis cultor, quàm eiusmodi criminatio-
nis intrepidus, Harpalum apertè defendere,
affirmare tanti uiri non esse salutem aspe-
nandam, è Repub. se putare ut ille uitam
Athenis degens, ciuitatis temporibus, si ca-
sus dederit, præstò adesse possit. Harpa-
lus his auditis, gratiam Phocioni quoquo
modo referre conatus, ubi hominem undi-
omni undique explorato aditu, uelut munitis-
mam arcē, donis inexpugnabilem stare, ad eius

Phocionis constantia.

generum Chariclem sese conuertit, hominem
sicut ingenio parum integro, ita citò in malam
famam ex Harpali consuetudine lapsum. Har-
palus itaque multa Charilem generum pho-
cionis familiaritate complecti, ei se suaq; om-
nia facilè credere, si quid facto consultóue o-
pus esset, eius operæ & sententia potissi-
mum uti. Feruntq; mortua phytonica nobili
scorto, quam Harpalus amore insano deperi-
bat, ex eaq; filiolam sustulerat, condendi ma-
gno sumptu sepulchri curam Charicli Harpa-
lum tradidisse. Erat ea procuratio genere
ipso abiecta & sordida, & ignominiam au-
xit ipsius tumuli tenuis & mentio sumptu
minimè respondens ornatus. Extat enim a-
dhuc sepulchrum illud secus Hermæum, quà
in Eleusinam ex urbe est iter, in quo nihil om-
nino conspicitur dignum triginta talentis, cū
tot Charicles reddita impensæ ratione ab
Harpalo exegisset. Harpalus deinde morbo
oppressus naturæ tandem concessit. Eius filia
quam pytonica partu ædiderat, in phocionis
Chariclisq; tutelam relicta, & diligenter ab
his & perhumanè educata est. Et cùm Cha-
ricles male administratæ Harpalianæ pe-
cuniæ accersitus reus, frustra oraret so-
cerum ut suæ causæ patronus adesset, Ego te,
phocion inquit, honestis tātum in rebus generū
mihi adsciui. Alexandri mortem Æsclepia-

des primus

des primus omnium Athenis renunciauit, cui Demades credendum esse negabat, quia tanti odore cadaueris primo die impleri orbem terræ parfuerit. Cùm uerò populum uideret Phocion res nouas molientem, surgentes motus omni studio compescebat, ad tumultuosum quenque accedebat, hortabatur ut certiorem huius mortis nuncium expectarent. Et cùm multi tam ignari ueritas quàm nouandarum rerum cupidi pro concione clamarent Asclepiadem uera dicere, Phocion ait: Si hoc hodie uerũ est, & eras erit, & perpetuò deinceps uerũ. Quare per deos immortales uiri Athenienses uos oro, ne præcipites in noua ruamus consilia, sed grauiter tuteq; ita de repub. statuamus, ut nostri posthac consilij non pœniteat. Ea tempestate Leothenis erat Athenis amplissima autoritas. Is ad inferenda reliquæ Græciæ arma populum quotidianis stimulis concitabat: qui cùm Phocionem sibi aduersantem per contemptum regaret, quidnam toties imperator reipub. profuisset: haud parum equidem Phocion ait, qui ciues meos ut propijs tumulis conderentur effeci. Huic quoque superbè multa & uaria de se iactanti, sermones, inquit, tui cupresse sunt planè similes, nam magni sunt, & nullos fructus ferunt. Et cùm exurgens Hyperides sic Phocionem interpellasset, Quo igitur tempore

A tempore gerendum à nobis bellum cẽsebis? Tunc, inquit, cùm milites uidero suos ordines non deserere, diuites libenter tributum conferre, & oratores à peculatu penitus abstinere. Leosthenes igitur dux tandem ci bello præfectus cùm ingentes copias coẽgisset, & multi mortales tum numerum, tum militis ornatum admirarentur, rogatus Phocion qualis sibi ille exercitus uideretur, Belle me hercules, inquit, ad stadium decurrendum instructus: longiorem uerò belli cursum expaueo, quòd ciuitati nostræ intelligo neq; naues, neq; militem, neq; pecuniam in supplementum superesse. Quibus uerbis paulò pòst astipulatus est ipse rerum euẽtus. Vt primum enim est eductus exercitus, sequundo Marte pugnatum est, Bœotij collatis utrinq; signis profligati, Antipater in Lamiã fugatus & conclusus. Ea prima fortuna ciuitatem non minori spe quàm gaudio inflatam extulit: ludi per urbem passim instituti: templis omnibus & delubris supplicationes gratiæq; dijs benefacientibus habitæ. Inter hæc nonnulli ferunt à quibus Phocion de mouendo bello dissenserat, eum exprobrandi gratia rogasse, nunquid hæc uellet non euenisse? Quibus ille, Minimè quidem, inquit, nec me propter ea consilij pœnitet mei. Et cùm frequentes è castris nuncij super alium alius presperum aliquid quotidie nunciarent, nunquàm ne, inquit,

Val. Max. lib. iij. ca pi. viij.

quit, finem his victoriis faciemus? Mortuo in ea expeditione Leosthene, ueriti quidam ne Phocion si illi subrogaretur, bellum in pacem uerteret, hominem quendam adornant, sicut ignobilem fama & genere, ita pulchrè ad mentiendum instructum. Hic dum imperatoria haberentur comitia, exurgens ait: se teneriis ab annis Phocionem non uulgariter dilexisse, primamq; puritiam sub eodem præceptore, & reliquam deinde ætatem secum familiariter exegisse: se cùm benevolentia, tum illius uirtute adductum, de salute hominis solicitè cogitare. Tanti uiri uitæ ac laboribus esse parcendum, illum angustioribus reipub. temporibus seruandum, cui neq; similem ciuitas, neq; proximum quenquam haberet. Abundè idoneum esse Antiphilum qui huic imperator bello præficiatur. His commentis cùm populum in suã sententiam traduxisset, accedens ad eum Phocion, Ego te, inquit, nulla ætate condiscipulus, nulla familiarem aut cognitum habui, & amicum ex hoc die per libenter accipio, quem intelligo quaqua ratione adductum & commodis & saluti meæ consuluisse. Athenienses ira perciti arma uidebantur in Bœotios esse moturi. Cæpit Phocion per id tempus imperator, incensæ multitudini primum obsistere: tunc nonnulli eius capiti metuentes, illum hortari ut ab incœpto desisteret, cædem ei par

ei paratam esse si insanæ plebi semper aduersus, cum illius ira & furore pugnauerit. Quibus Phocion: Iniuria equidem peream, si pro salute reipub. certans cecidero: si uerò contrà, iure & magno meo occumbam merito. Ast ubi uidit nihil se consilio aut uerbis proficere, populumq; furentem in bellum & arma ruere, astu illos cohibendos ratus, quamprimum edici per præconem iubat, omnes qui intra septuagesimum annum ac pubertatem essent, statim dimissa concione armatos adesse, sumptoq; quinq; dierum commeatu, sese confestim sequi. Ortus continò tumultus est. Nam hi quos iam ætate confectos inualidum corpus ipsaq; naturæ lex emeritos fecerat, edicti crudelitatem acrius incusabant. Quibus Phocion: Quid hoc intemperiarum est? quidnam ego iniuriæ uobis facio, si & ipse octogenarius in armis adero? Hac siquidem arte mutatos illos à bellicis impetu ad quietem ociumq; traduxit. Sub idem tempus nunciatum est, Mitionem cum fere quinti Macedonum manu, multoq; itè mercenario milite oram maritimam crebris excursionibus deuastare, & ad Rhamnusiũ usq; progressum omni belli clade adiacentem agrũ peruadere. Tum Phocion reptim coactas educit copias, Macedoni quam celerrimè occursurus. Castris itaq; intra cõspectum hostiũ positis, cũ pleriq; ex suis alunde alius ad eum concur-

rerent, atq; officio uelut imperatorio fungentes dicerent, hic quidem, proximum esse tumulum pedite occupandum ille, Macedonem equite circumueniendum, alius aliunde hostem adorsendum: stomachatus tandem, ô Hercules, inquit, ut multos hic imperatores hodie uideo, at paucos milites. Suis deinde in aciem explicatis, unum ex militibus uidet relicto ordine aliquanto longius in hostes prodire. Hic deinde conspecto Macedone qui acer in armis sibi pugnaturus occurrerat, pedem metu referens, sese continuò in pristinum locum recepit. Tum Phocion: Non te, inquit, hominum ignauissime bini iam deserti ordinis pudet? nam & quem imperator locum tibi decreuerat, & quem tute tibi locum delegeras, reliquisti. Conserto itaq; prælio, breui mora profligatũ hostẽ longè lateq; disiecit. Fuit ea victoria cùm ipsius Mitionis, tum aliorum nobiliũ cæde insignis. His ita gestis, Leonatus accitu ex Asia Macedonibus, græcas quoq; copias in Thessalia cũ Antipatro iungit. Pediti præerat Antiphilus, Menon Thessallus equiti. Hos Phocion cruẽto Marte superatos fudit. Cecidit in eo prælio Leonatus, infesto telo acriter dimicando trãiectus. Secundum hanc Craterus cum ingenti militium ui ex Asia traiecit Græciam. Cum eo quoq; instructis copijs in Cranone pugnatum est. Aucepsdiu certamen fuit, cessitq; tandem

dem Græcus uiribus aliquantò inferior, haud magna tamen accepta clade, paucisq; ferro absumptis: quaquam Græci paulò pòst in Antipatri potestatem sua culpa redacti sunt, tum ob contemptos abseduces, quos nec ætas, nec rerum usus, nec gubernandi peritia imperio dignos fecerent, tum etiam ob ipsorum ignauiam, quiut Antipatrum uiderunt suis admotum mœnibus, uano metu perterriti, & urbes & libertatem pariter tradidere. Post hæc Antipater infesto agmine. Athenas petiturus uidebatur, tum Demosthenes, Hyperidesq; capitis metu ex urbe cesserunt. Erat ea tempestate Demades & senatu & omni publico electus munere, cui neq; comitijs interesse neq; ulli cõsilio publico tũc licebat, quia pecuniã qua illis Athenienses mulctauerãt (septies enim falsi damnatus fuerat) nondũ solue rat ob inopiã. Is igitur pristina sibi ob iniquitatẽ temporũ usurpata licentia, tulit ad populum ut legati ad Antipatrum de pace acturi cum imperatoria potestate mitterentur. Plebs metuens ad Phocionem studiose confugere, eius opem & consilium implorare, illi uni suam patriæq; salutem committere. Quibus Phocion: Si mihi creditum, inquit, esset tũc cùm ocioſus nobis consulebam, haud nunc profectò tumultuãtes consuleretis cui potissimum ueſtraq; credere debeatis. Cùm Dema-

dit ergo sententia populo placuisset, Phocion omnium consensu legatus ad Antipatrũ mittitur. Hic tunc in Cadinea statiua habebat, refigiendo armando q; militi intentus, ut inde in Atticum agrũ irrumperet. Phocion primum omnium ab Antipatro petit ut Atticis finibus quoad agatur de pace, abstineat. Cæterum iniustè id à Phocione peti dicebat: negabat enim prudentis esse aut boni imperatoris, exercitũ ex sociorũ agris atq; opibus alere, quẽ tutò liceat hostili præda pastum locupletare. Tum Antipater apprehẽsa legati dextera, Danda est, inquit, hæc Phocioni nostro gratia, de cæteris uerò iussit sic ipsis Athenienses rem permitteret, quemadmodũ in Lamia Leosthẽi permisissent ille. Inde Athenas rediens Phocion, ubi populi consensu firmata sunt omnia, Thebas continuò alijs cum legatis emittitur. Horum principem constat Xenocratem fuisse philosophũ, cuius de uita, moribus, uirtute q;, tanta fait mortalium ea tempestate opinio, tanta nominis apud omnes fama q; celebritas, ut uulgò crederetur, nullum esse hominis tam crudelem, nullius ita ferum & concitatũ animum, quem non uel solus Xenocratis conspectus ad mansuetudinem, sui q; uenerationem & amorem traduceret. Sed fefellit hanc homini opinionem ingrata quædã Antipatri & bonis infesta malignitas. Nam cæteros legatos humanè complexus,

Xenocratis philosophi authoritas.

xus, hunc unum non dico non salutare, sed nec aspicere quidem sustinuit. Tũ Xenocratẽ bene secum agi dixisse ferunt, si se unũ Antipater suæ in Athenienses ingratitudinis & perfidiæ uereatur testem. Eũdem inde dicere incipientem, tacere tandem cùm obstrependo, tum aduersando & cõminitando coegit. Phocion itaque cùm post Xenocratem suæ ciuitatis causam peroraset, Antipater in amicitia se populi Athenien sis mansurum respondit, permissurum q; ut ibi patrijs legibus uteretur, si Demosthenes sibi & Hyperides dederentur, si magistratum more maiorũ à censu creauissent, si suum præsidiũ in Munychiam Athenarum arcem accepissent, si denique absumptam eo bello pecuniã, accepta q; damna resarcirent. Has cæteri legati conditiones læto excipiunt animo: at Xenocratem dixisse fama est, seruis illas adeò bene modestas fore, liberis uerò sicuti durissimas, ita & repudiandas omnino. Cùm autem Phocion oraret Antipatrum, ut arcem uellet tuis q; præsidijs in Atheniensium manere potestate, nonnulli Antipatrum ita respondisse tradunt: Volumus equidem omnia tua gratia facere, his exceptis quæ aut tibi pernicieì, aut nobis periculo uenire possint. Quanquam alij non hæc dixisse scribunt Antipatrum, sed rogasse Phocionem, uellẽt ne uas esse pro Athenientium fide & constantia, spondere q; populum, si arcem

illi & præsidium reliquisset, in pace suaq; amicitia permansurum, nihil tumulti posthac contra se excitaturum. Tacente Phocione, & repetenti hæc uerba Antipatro nihil præterea respondente, Carabum quendam Callimedontem procacem hominem & libertatis hostem acerrimum procilientem dixisse tradunt: Et si spōderit hic, eine credes Antipatei? Athenienses itaque accepere præsidium, cuius fuit præfectus Menyllus, homo & ingenio miti, & Phocioni necessitudine iunctus. Visa est nobilissimæ ciuitati tristis nimium & superba ac insolens ea conditio, nec tam ad Antipatri firmandam potentiam, quàm ostentandæ licentiæ, inferendæq; contumeliæ causa excogitata. Auxit autem hominum luctum atq; mœrorem tempus ipsum: nam ad xiij. Cal. Nouembris in arcem est accepta custodia, quo scilicet die magnorum mysteriorum Athenis agebantur solēnia, & Iacchus, hoc est, Liber pater in Eleusinam ex urbe trāsmittebatur. Igitur hæ deorum immortalium cerimoniæ haud minori Græcorum celebritate quàm ueneratione confici solitæ, cùm armorum strepitu, tamultuq; militari confunderentur, plurimis occasioni fuere mortalibus, ut extinctum charissimæ ciuitatis splendorem, obruptamq; dignitatem lamentis & fletu conquererētur. Exactam superioris æui felicitatē cum

tum præsenti calamitate conferebant. Repetebant animo mysticas illas & uoces & uisiones, quas melioribus reipub. temporibus incredibili admiratione stuporeq; uelipsi Athenarum hostes excipiebant, ut deorum numina tunc uiderentur id sibi ex omni terrarum orbe clarissimum domicilium delegisse, nunc uerò deos ipsos uelut iratos ueniisse spectatum Græciæ miserias atq; ruinā, & quasi exprobrata superiore fortuna, nunc ignominiæ causa sanctissimum ex omnibus & iucundissimum contaminasse diem, ut qui lætissimus esset antea appellatus, nunc mutato nomine miserabilis, mœstusq; & sibi & posteris diceretur. Memoriæ uerò proditum est, paucos ante quàm hæc euenissent annos Dodonides oraculum Atheniensibus ædidisse, quo consulebāt arcem Palladis ab externis utribus diligentissimè custodiri. Item per eos dies ferūt quibus euenerunt hæc, uictimas mysticis insalis circumuolui solitas, mutato coloræ atras ex puniceis uno temporis punctō factas, cùm pristinū tamen colorem reliqua omnis priuata supellex retinuisset. Et sacerdotem aiunt cùm porcellū tranquillo in portu lauaret, cetum derepentè emergentem ab imis corporis partibus ad ventrem usq; deglutiuisse, quasi dea ciuitatem hoc uoluerit monuisse prodigio, ut superiores urbis partes maritimis inferioribusq; amicis custo-

dirent. Menyllus milites quos secum in præsidium duxerat, ab omni prorsus iniuria ita continuit, ut nihil triste Athenienſibus intulerit ea conditio. Eos qui ex fœdere ob inopiam & egeſtatem è ciuitate ſunt electi, ſupra duodecim millia fuiſſe tradunt, quorũ pars in urbe manentes hac noua dehoneſtati contumelia ſit ictaculo mortalibus erant: pars relictis patrijs laribus in Thraciam migrauere, ubi cùm agros illis Antipater & urbem deſignaſſet, quodam incluſi uelut carcere uidebantur. Indignus autem Demoſthenis in Calabria, Hyperidæq; apud Cleonas interitus, de quibus alio diximus loco, Alexandri Philippiq; nedum extinctio odium, uerumetiam deſiderium excitauit, breuiq; Athenienſibus id tunc dicere quod agricolam quendam in Phrygia dixiſſe conſtat. Nam poſteaquam trucidato Antigono occiſores eius rerum potiti, omni genere iniuriarum mortales ſibi ſubiectos affecerant, agricola quidam agellum fodiens rogatus quidnam faceret, Ego ſuſpirans, inquit, Antigonum quæro. Hocipſum licuit prius tempus Athenienſibus dicere, cupere ſcilicet ſe Philippum, Alexandrumq;. Meminerant enim quantus fulſiſſet in regibus illis ſplendor, animiq; maieſtas, quanta rerum geſtarum gloria, quantum in omni regia uirtute lumen atque præſtantia, quos tametſi hoſtes ſibi, iratoſq; habuiſſent, fuiſſe

fuiſſe tamẽ illorum, ut animo celſo generoſoq;, facilem iram atque placabilem. Contrà uerò Antipatri truculentum & crudele imperiũ eò erat omnibus durius, quòd aſpectu fœdo, deformiq;, ſordido & populari amictu, victu parco planeq; uulgari, regis ſpeciem ac dignitatem mentiebatur. Atqui Phocion precatus Antipatrum, complures exilio ſoluit, multisq; item, quorum unus Agonides ſycophanta fuit, effecit ut Peloponeſum habitare liceret, nẽue ut cæteri Græciæ electi ad incolendum Tænarum, aut Ceraunicos ſaltus relegarentur. Interea Phocion ciuitatis curæ ſuſceptæ, eos qui ingenio fuiſſent miti & urbano, magiſtratibus honeſtabat. Seditioſos & nouæ fortunæ cupidos, quos nec impoſitum iugum, nec ablata calcitrandi licẽtia ſatis edomuiſſet, ad telluris & agrorum colendorum curam ſtudiumq; conuertit. Xenocratem uerò ex inquilinorum ordine cùm in ciuium numerum trãſferre uellet, Nunquã, inquit ille, cõmittã ut eius ciuitatis appeller ciuis, quæ ne talis fieret, omni diligentia legatus elaborauit. cùm uerò Menyllus Phocioni pecuniam dono miſiſſet, reſpondiſſe illum tradunt, Alexandro Menyllum neque eſſe præſtantiorem, neque honeſtiorem nunc eſſe ſumendi occaſionem, à quo etiam maiora repudiarit. Cum autem à Menyllo eam ut Phocio filio ſumendam

dam permitteret rogaretur, Phocius, inquit, filius si uitam & mores composuerit, uiuet ille quidem paterna hæreditate contentus: si prodigus, ut est, impurusq; perstiterit, nec argẽtũ hoc satis futurum scio. Antipatro autem iniustum quippiam ab eo per nuncios flagitanti, Non habebit me, inquit, & amicum pariter & assentatorẽ Antipater. Antipatrum quoque plerunque dicere solitum accepimus, duos Athenis sibi esse amicos, Phocionẽ Demademq;, quorum alteri nunquam potuisset ut caperet suadere, alterum nunquam potuisset largiendo explere. Paupertatem etenim Phocion, quasi præcipuum aliquod uirtutis decus & argumentum excoluit, qui Atheniensium toties imperator tantam opulentissimorum regum beneuolentiam consecutus, omnem tamen ætatem pauper diuitijs contemptis exegerit. At uerò Demades ingẽtes diuitias sicuti quæsitas turpiter, ita luxuriosè disiectas profudit. In quo quidem non necessitas, non ratio, non honestas, sed sola libido modum sumptibus statuebat, qui sibi laudem ex impensis non modò turpibus, uerumetiã patriæ lege uetitis quæritabat. Nam cùm Athenis esset lex, quæ peregrinum uetaret publicis ludis in theatro saltare, & mille drachmarum mulctã indiceretur ludi præfecto, qui saltatorẽ eiusce induxisset. Demades cũ ludos ipse præ-

raret, pœna nihilo minus quàm legis uenera-
tione neglecta, centum & eo amplius magno
undique studio cõquisitos aduenas saltatores
in theatrũ admisit, millenasq; p singulis exol
uit drachmas. Demeæ uerò filij nuptias regio
splendore parauit, in quibus eum ita filio lo-
cutũ accepimus: Matris tuæ nuptias ô Demea
uix uel uicinorum quisquam sensit cùm du-
cebatur, cùm tuæ nunc & principibus & re-
gibus celebratæ sint. Cupiebant uehementer
Athenienses Macedonum leuari præsidio,
Phocionemq; propterea importunius ea de re
agitabant, quasi is unus esset, cuius dignitati
ac beneuolentiæ id ab Antipatro facilè do
naretur. Phocion siue consequendæ rei de spe-
ratione perterritus, siue, id quod arbitror, po-
pulũ ratus modestiorẽ hoc metu getioremq; in
ciuitate futurũ, nullis adduci pcibus potuit,
ut id muneru uellet accipere. Tributũ uerò ut
in aliud differretur tẽpus, Ishens ad Antipa
tro impetrauit. Populus à Phocione conuersus
ad Demadẽ, facilè illi suadet ut pro auferendo
præsidio legatus proficiscatur. Demades sum-
pto secum Demea filio, in Macedoniã uenit,
fato quodã tunc, ut uidetur, eò profectus, quo
tempore letali ualetudine Antipater tene bã
tur. Nam Cassander, cuius erãt primæ partes
apud Antipatrum, Demadu ad Antigonũ
literas nuper interceptas habebat, quibus illũ

ex

ex Asia ad occupandam Græciã iãuelut ex putri uetereq; filio pendentẽ accersebat, Antipatrũ scilicet filium putre per cõtumeliã appellans. Cassander ubi primũ istuc uentum est, parentẽ natumq; iubet prehendi. primus Demeas intra paternos sinus carnifici iugulum dedit, ita ut Demades cruore natis fædatus, flebile cunctis mortalibus spectaculum fuerit. Ipsum deinde patrẽ multiplici affectum contumelia & proditorẽ ingratumq; sæpius uecitatũ tandem crudeliter trucidauit. Antipater moriẽs Polyperchontẽ imperatorẽ constituit, tribunũ uerò militum Cassandrum. Hic rege uita functo in spem occupandarũ rerum elatus, omni sublata mora Nicanorẽ perinde ac Menyllo suffectũ Athenas mittit, qui Munychiam antequã Antipatri uulgaretur mors, ab illo recipiat. Quod cùm cessisset è sententia, paulò post re patefacta, Phocionem populus insimulari, quasi ille Nicanoris gratia cognitam Macedonis mortem silentio contexisset. Phocion postulari leuitate neglecta, Nicanorem nihilominus conueniens in longam diem secum tractu sermone, beneuolum eum mitemq; Atheniensibus reddidit, à quo etiam ut theatricos ludos ad leniendum mœrorem populi multo sumptu & splendore instrueret, impetrauit. Secundũ hæc Polyperchon, cui relicti filij curã liquerat Antipater, dolo & astu cum Cassandro agendum

dum ratus, epistolam regis nomine Athenas mittit, quasi illos scribit pristinæ restituere libertati, permittereq; ut more patrio, ueteriq; lege ciuitas gubernaretur. Eo consilio insidias Polyperchon sese Phocioni parare credidit. Nam cùm constituisset animo Athenas in suam redigere potestatem, nihil se non ejecto Phocione consecuturum putauit. Phocionem autem facilè perditum iri, si ejecta ex fœdere cum Antipatro paupertas in ciuitatem reciperetur, & si factiosi & populares rempub. nanciscerentur de integro. Igitur cùm motus ob hasce literas excitarentur Athenis, uidereturq; plebs adres nouandas plurimũ inclinata, Nicanor populi colloquiũ petens, in Pyræũ coacto ibi senatu præterijt, sese corpusq; ac salutem solius Phocionis fidei tradens. Dercyllus interea, quem regis nomine Attica tunc regio præfectum habebat, insidias Nicanori parat, ut eo capto Cassandri deinde præsidiũ Munychia ejiciat. Præsensit dolos Nicanor, & in Munychiam permittente Phocione sese reperè recipiens, cùm Dercylli sensisset insidias, putabatur ulciscendæ iniuriæ gratia aduersus urbem confestim arma moturus, propterea q; Phocionem uulgò incusabant, quòd Nicanori fugiendi fecerit potestatem. Contrà Phocion sese aiebat securũ omnis periculi esse, & Nicanoris promissis ita fidere, ut ex eo nihil peni-

tus

tus speraret hostile. Quod si secus ac ipse putabat euenisset, malle se tamen acceptæ quam illatæ iniuriæ & pigere, & reum esse. Hoc si Phocionis dictum in se nudum consideres, uidebitur illud profectò honesti, constantis & fidelis animi imaginem planè referre: sin autē ad patriæ conuertas pericula, memineris q; illam nō hominis priuati, sed summū gerentis magistratū uocem fuisse, nescio an paulò seuerior ulla fuerit, quam uel patriæ pietas, uel magistratus iura, uel necessitudo ciuiū postulabat. Nā quòd Nicanorem permiserit Munychiam repetere, nō id fecit quia ciuitatem suspicaretur in manifestum bellū impingere, sed amicitiæ iura, datamq; à se Nicanori dextram suo hominis crimini prætendebat, arbitratus quieturū illū promissæ sibi pacis pudore, nihil tumulti, nihil iniuriarū Atheniensibus illaturū. Alūs etenim argumentis planè perspectū est Phocionē illi longè plus æquo credidisse, quem cū palàm plerique criminarentur quòd Pyræo pararet insidias, transmitteret q; peregrinū militem quotidie Salaminā, & multos item Pyræi accolas auro sibi conciliaret, non adhibuit aures Phocion, falsas eas esse calumnias arbitratus. Quin & Philomedem Lampreū cōtempsit, qui eiusce suspicionis metu ad populum tulerat, ut omnes arreptis armis ad imperatoris signū præsto essent. Nulla enim ratione adduci potuit, ut ijs

ut ijs quæ Nicanor contra ciuitatem molieba-
tur, adhiberet animum, quoad ille è Munychia
impetum cum armatis faciens, fossam Piræo
uallumq; circunduxit. Tum Phocion tumultuā
tem populum frustra conatus educere, & odio
& cōtemptui omnibus erat. Dum hæc ita ge-
runtur, Polyperchon Alexandrum filium cū
ingenti armatorum numero mittit in speciem
quidem ferendæ Atheniensibus opis contra
Nicanorem, re autem ad subigēdam, si posset,
urbem intestino iam morbo languentem. Fa-
uebāt ei exules fermè omnes, quibus suo iam
beneficio restitutis ciuitate frui licebat: fauē-
bat egenorum turba, qui reipub. per illum red-
diti, eo potissimā pacto relaturi gratiam uide-
bātur. Concio igitur ex omni mortalium collu
uione congeritur, in qua eiecto magistratu,
Phocioni nouos imperatores sufficiunt. Nec
Athenæ hoc unquā periculi effugissent, ni cre
bri clandestini q; Nicanoris cum Alexandro
congressus prope mœnia sæpius deprehensi, illo
rum patefecissent concordiam, & Athenien-
ses eius periculi cautos reddidissent. Secundum
hæc Phocion reus proditionis accusante A-
gnonide accersitur. Eo metu perterriti Peri-
cles & Callimedon clàm se ex urbe surripiunt.
Phocion & ipse relicta urbe ad Polyperchon-
tem se confert cum paucis, cum quis & Solon
Platæensis, & Dinarchus Corinthius sunt

Ελάτεα πόλις Φωκίδος.

profecti, ambo Polyperchonti necessitudine & familiaritate coniuncti. Cæterũ Dinarchus mortalibo Elateæ correptus, complurium dierum moram itineri illorum adiecit. Hoc interim spacio rogationem tulit Archestratus, suadente Agnonide, populoq; probante, ut qui phocionem accusarent legati ad regem continuò mitterentur. Eodem tempore & ipsi legati & phocion Polyperchõtem peregrè cum rege profectũ assequuntur ad pharygas. Is est Phocidis uicus in radicibus montis positus, quẽ Galatam nũc uulgò appellant. Ibi Polyperchõ aurea umbella posita, cùm sub illa sedentem regem constituisset, Dinarchum cõtinuò cõprehendi iussum uarijs affectum supplicijs iugulat. Deinde legatis Athenienſiũ potestate dicendi facta, in ipso statim consessu tumultuari & mutuis accusationibus cõclamari cœptũ. Tum Agnonides, Mittite nos, inquit, Athenas omnes & uinctos, & una conclusos cauea, ubi de cuiusque supplicio populus decernat ac statuat. Eam uocem in risum regẽ soluisse fertur. Macedones autem & peregrini quos audiendi desiderium traxerat, ut eo in loco accusatio instituretur legatis innuebant. Fuit in eo iudicio partiũ periniqua conditio: nam phocionis dicenti pergenti sæpius obstrepens polyperchon, baculo tandem tellure percussa abactum illum silere egit. Hegemone uerò suæ in populum fidei & be-

& benevolentiæ polyperchontis testimonium implorantem, cùm illi Polyperchon respondisset, ut desineret improbè de se coram rege mentiri, prosiliens rex eum pilo transuerberasset, ni polyperchon illum extemplò complexus cohibuisset. Eius tumultus causa solutus confessus est. Tum phocion & qui cum eo aderant, lictoribus custodiendi traduntur: reliqui eius comites, quo melior fortuna tunc fortè absentes fecerat, mutata ueste, capiteq; uelato, salutem sibi fuga comparauerunt. Illos itaque cletus uinctos reduxit Athenas, non tam, ut aiebat, quòd de illorum criminibus iudicato statueretur, quàm ut capite plecterentur iniudicati. Fuit id spectaculum cunctis mortalibus & mœstum & miserabile, uiros illustrium factorum, omnisq; laudis gloria præcellentes, latronum more compeditos, plaustrisq; inuectos per ceramicum (iderat scortorum diuersorium) spectante populo in theatrum peruehi: quos ibi cletus ignominiæ causa tandiu detinuit, quoad ex omni hominum labe concio à magistratibus aduocata est, à qua non mancipium, non peregrinum, non lenonem, non perditissimum denique quempiam exclusum fuisse ferunt, sed uolenti cuique & theatrum, & pulpitum patuisse. Hic regis pro concione recitantur literæ, in quibus manifestò se reos prodi-

tionis illos deprehendisse scribit, populoq; Athenienſi iudicandi facere poteſtatem, quippe qui liberiam & ſuis legibus uiueret. His lectis, cùm Cletus eos diſtraxiſſet in medium, optimus quiſq; crudelitate facinoris miſericordiaq; perculſi, faciem uelare, oculos à tam truci flebiliq; ſpectaculo prohibere, ſolem nihil uſquam crudelius, nihil nidiſſe indignius affirmare. Fuit inter hos qui ſurgens in media concione dicere paulò liberius auderet, ſeruum ſaltem eſſe & peregrinum quenq; eo conſilio abigendum: regem iudicandi arbitrium populo permiſiſſe non ut nefariè iniuſteq;, ſed ut legitimè, ritè, ſanctè, de ciuium capite ſtatueretur. Huic uoci plebs inflammata obſtrepit, conclamat aduentaſſe iam diem, quo hanc paucorum potentiam funditus deleri oporteat: perdendũ eſſe quicũq; multitudinẽ oderit, rẽ Atticam alio iam pacto ſtare non poſſe. Ad ea cũ nemo deinceps reſpondere auderet, Phocion ipſe inter furentis turbæ tumultum & uoces nix auditus, Nũquid nos, inquit, iure an iniuria necari par ducitis? Illis uerò iure clamantibus, Quonã modo igitur, inquit, de inauditis iure decernitis? Et cùm nihilo tamen attẽtius audiretur, procedens paululũ, Ego, inquit, me capitis reum profiteor pro his quæ in repub. geſſi & ſæpe conſulu. At iſtos ô uiri Athenienſes, quid eſt cauſæ quamobrem nihil no-

bis iniuriatos occidatis? Cui cùm reſpondiſſent, quoniam tibi amici ſunt, cedens Phocion tacitus quieſcebat. Tunc Agnonides decretum recitat iampridem ab ſe conſcriptum, cuius hæc fermè ſententia: Populus hos ſi reos obiecti criminis iudicarit, capite plectantur. Hoc audito, fuere nonnulli tanta immanitate animi, ſæuitiaq; ut decreto id unum deeſſe dicerẽt, Phocionem ſcilicet non antè necari, quàm uarijs eſſet cruciatibus & tormentis afflictus, iubebantq; induci rotã inſpectante theatro, & ipſos cũ flagris et ſecuribꝰ carnifices expediri. Agnonides ſeu quòd id ægris auribꝰ à Cleto auditum aduertit, ſeu quia facinus ipſum & barbarũ & crudele nimium exiſtimauit, Cũ Callimedontẽ, inquit, maſtigiam ô Athenienſes damnabimus, tunc ea ſupplicij crudelitate ſæuire licebit, in phocionem uerò nihil tale laturus ſum. Huic quẽdam ſummiſſe dixiſſe tradunt, Rectè facis Agnonides, nam ſiexcurcia bitur phocion, tibi quid faciemus? Poſt hæc cùm ad ſerutandam ſententiam populi circumducerentur urnulæ, nullis ut in euerſa concione ſedentibus, quibuſdam etiam coronatis, ut plectẽrentur capite iudicatum eſt. Fuere cum phocione damnati Nicocles, Thudippus, Hegemon, & pythocles. Demetrium uerò phalereum, Callimedontem, Charicles, alioſq; nonnullos qui fortè tunc aberant, & hos mortis

Phocion capite dãnatus.

decernunt reos. Concione dimissa, cùm damnati in custodia ducerentur, cæteri quidem inter postremos amicorum familiariumq; complexus fletu & lamentis miserè complebant omnia: at Phocionem cerneres eodem oris habitu incedentem, quo domum olim solebat imperator à concione reduci. Nec minorem admirationis quàm misericordiæ occasionem uiri uultus & gestus, animiq; constantia & magnitudo mortalibus afferebat. Aduersarios tamen eius tanta fuisse animi atrocitate, tanta crudelitate & impudentia dicitur, ut obuiam interducendum sæpius facti, certatim illum probris & maledictis incesserint, auderetq; ex his unus sputis eius ora fœdare. Tunc Phocion ad magistratum conuersus, Cohibebit ne quispiam, inquit, hodie huius hominis petulantiam atque ineptias? Atqui Thudippo cùm hic iam tritum poculoq; infusum uenenum conspiciens horruisset, fleretq; calamitatem hanc & crudelis iudicij indignitatem, accedens propius Phocion, Nonne solatur, inquit, quòd iam es cum Phocione moriturus? Rogatus ab amicis si quid Phocio filio nomine suo dici uellet: Velo equidem, inquit, ne scilicet illatæ mihi ab Atheniensibus iniuriæ reminiscatur. At cùm ab eo peteret Nicocles is quem fidelissimum semper omnium q; charissimum habuit, ut priori sibi liceret haurire uenenum:

uenum, Durum id mihi quidem, inquit, ô Nicocles, molestumq; : tamen & hoc tibi cõcedẽdum est, cui nihil unquam in omni uita negandum putarim. Igitur cùm & reliqui omnes poculũ priores sumpsissent, defecisse uenenũ dicitur: carnifex uerò se aliud nisi duodecim prius acceptis drachmis daturum negabat, tanti enim munciam uenire aiebat. Tum Phocion ubi hominẽ uidit in proposito stantem, ne morti fieret mora, ex amicis unum aduocans, Quãdoquidem, inquit, gratis emeri Athenis non licet, huic quæso precium dato. Erat tũc Munychionis mensis undeuigesimus dies, quo tempore equester ordo Ioui solennem afferebat pompam. Horum pars in speciem lucis coronas auferentes, pars fiendo ad carceris fores conuersi, eo pacto præstantissimi & innocentissimi ducis interitum ornauere. Nec mortalium quisquã fuit, in quo nõ fuisset aut feritate naturæ, aut ira, aliaq; acerbitate penitus extincta humanitas, qui non impium & nefarium duxerit, diẽ illum sanctissimum semper, & populo Athieniensi sacrum atq; solennem, hoc publico piaculo fuisse pollutum, & castas per id saltem temporis manus à tam impio scelere non seruasse. Atetus inimici, quorum nondum erat in uinum satis explicata crudelitas, mortui quoque corpus atrociter infectati sunt. Illud enim nullo prorsus igne succenso, nullo

Athenien sium in phocionẽ mortuũ crudelitas.

funesto lumine, nulla denique non honoris modò, sed ne humanitatis quidem significatione, Atticis exportari finibus edixerunt. Dicturq; ex illius familiaribus neminem eius corpus contingere ausum, sed Conopionem quendam curandis funeribus quæstum facere solitum: mercede accepta in Eleusinam deportasse cadauer, ibiq; igne exagro Megarico sumpto, id cõcremasse. Indigenam uerò mulierem cum ancillis aliquot inane ibi constituisse sepulchrũ, atq; dijs manibus, umbræq; phocionis inferias parentasse. Hanc ipsam tradunt collectos cineres, gremioq; reconditos, intra domesticos lares tellure defossos sepeliuisse, dixisseq; Ego uobis chari penates innocentissimi uiri reliquias custodiendas trado, uos illas patrijs laribus, si quando resipiscant Athenæ, reddito te. Nec multò pòst cùm res ipsæ edocuissent qualem Athenienses præsidem, qualem reip. omnisq; iustitiæ perdidissent custodẽ, statuas illi æreas iussu populi cõstituta est, eiusq; inuẽta reliquiæ publicis sumptibus tumulo sunt mandatæ. Accusatores autem eius Agnonidẽ quidem capite damnatum interemerunt. Epicurũ uerò & Demophilum urbe profugum phocionis filius proprio telo est ultus. Phocius intemperans perditusq; puellã apud lenonem quempiam eductam miserè deperisse dicitur, cumq; Theodorum Atheum fortè aliquando audiuisse

uisse in Lycæo huiusmodi ratiunculam concludentem: Si amicum alere honestum est, & amicam utiq; haud turpe: quòd si cum socio uiuere fas non est, nec cum socia honestè licebit. Hac ratione iuuenis tanquam sana ad intemperentiam suam abusus amicam seruauit. Hæc sunt quæ in phocionis uitam congerenda putauimus, cuius sanè interitus luctuosam Socratis memoriam excitauit. In ambos enim sicuti par Athenienſium ingratitudine, ita nec dispar Athenarũ incõmodo animaduersum est.

Cato Vticensis.

LAPO FLORENTINO interprete.

CATONIS genus principiũ dignitatis & gloriæ sumpsit à proauo Catone uiro inprimis claro magnæq; autoritatis, ut à nobis in ipsius uita scriptũ est. Relictus est autẽ Cato parentum orphanus unà cum fratre Cæpione & sorore porcia. Erat & seruilia Catonis soror ex matre: & hi omnes apud Liuium Drusum auũculũ suum, uirũ & eloquentia & sapientia præstantẽ, qui per id tempus princeps ciuitatis erat, educeban-

tur. Ferunt autem statim à pueritia constantiam & seueritatem Catonis conspicua fuisse. Vim nanque habebant ultra ætatem eius incœpta, adulantibus aspernantibus, terrentibus aduersus, tardus ad risum, ut perrarò vultum remitteret. Ad iram non facilè labens, sed cùm in eam deuenerat, implacabilis. Ad magistros autem disciplinasq; delatus in discendo quidem tardus erat, quæ verò semel didicerat, memoriter retinebat, quod in cæteris quoq; natura fit, ut qui celeri ingenio sunt, non multum memoria ualeant: qui verò cum labore percipiunt, hi sunt perceptorum tenaciores, propterea quòd uelut inuritur quicquid ab huiusmodi ingenijs discitur. Videtur aũt ipsa insuperabilitas mẽtis, causa fuisse ut Cato in discendo tardior esset. Nam passio nimirũ quædam est disciplina, & ut quisque infirmior est ad resistẽdum, ita facilius in sententiã trahitur. Itaque & iuuenes quàm senes, & ægri quã sani facilius credunt: & in uniuersum ubi quod fluctuat imbecillissimũ est, quod suggeritur maximè proclive. Pædagogo tamen, ut aiunt, parebat Cato, omniaq; faciebat illius iussu, singulorum verò causas rationesq; ab eo flagitabat. Erat illi pædagogus Sarpedon, homo comis atq; urbanus, & qui uerba magis quàm uerbera in promptu haberet. Puer adhuc cùm esset Cato, Latini summo studio conati sunt ut in ciui-

in ciuitatem reciperentur. Qua de causa cùm Pompædius syllo uir militaris, summæq; inter socios autoritatis, propter amicitiam quæ sibi cum Druso erat domi eius multos dies obuersaretur, pueris q; familiarior factus, eos rogasset ut socios populi Romani in impetranda ciuitate apud auunculum iuuarent, Cæpione id se facturum comiter significante, Catone verò nihil ad hoc respondente, sed oculis torue in hospites fixis & intẽtis, Quid tu, inquit Pompædius, ad hæc iuuenis respondes? nunquid non iuuare hospites apud auunculum quemadmodum frater potes? Vbi verò nihil Cato respondisset, sed taciturnitate & uultu negare uideretur, prehendens iuuenem Pompædius, per fenestram inde abiecturum se illum nisi precibus annueret, cõminatus est, atq; ita manibus suspensum efferens minaci uultu & acerba uoce cõcussit, neq; tamen ab incæpto motuere illum potuit. Itaq; deponens eum pompædius ad socios reuersus, Gratulemur, inquit, nobis hunc esse puerum, quisi uir esset, nullo modo ciuitatem sperare liceret. A quodam ex cognatis ad cœnã in natali uectatus, cũ cæteri pueri in quadam parte ædium luderent admissi simul minores & maiores natu (erant autem eorum ludi iudicia & accusationes & detrusiones in carcerẽ) ano ex pueris forma insigni, qui à maiore in cubiculũ deductus, & per uim inclusus

Pueritiæ constantia.

incluſus erat, uociferante, Cato intellectæ fœditate cucurrit ad oſtiũ, atq; his qui aditum prohibebant ui delectis, puerum eduxit, iraq; incenſus domũ abijt, cæteru pueris unà ſecum abeuntibus. Ita uerò inter pueros clarus erat, ut cùm L. Sylla equeſtrem ludum, quem Troiam uocant, ædere ſtatuiſſet, ac delectis patritijs pueris duos præfeciſſet, alterumq; pueri acceptarent gratia matris, erat enim filius Metellæ uxoris Syllæ, alterum uerò qui pompeij nepos erat, Sextij nomine, nec recipere, neq; ſub eo ludere uellent, interrogati à Sylla quem ſibi ducem optarent, omnes uno ore Catonem depoſcerunt, quinetiam ipſe Sextus ſeſe ultrò Catoni ſubmiſit. Erat L. Sylla Catoni ac fratribus paternus amicus, quare ſæpe illos ad ſe uocabat, & inter ſuos habebat, pauciſſimis hãc honorem familiaritatis per inſolentiam tribuens. Gratè igitur hoc accipiẽs Sarpedon, plurimumq; exiſtimans huiuſmodi amicitiam pueris cùm ad honorem, tum ad ſecuritatẽ conducere, frequenter ducebat eos ad Syllam, cuius domus per id tempus nihil à carnificina quadam differebat. Erat tum Cato quatuordecim annorum, uidensq; ceruices clarorum uirorum ad Syllam deferri, atq; eos qui aderant clanculum miſereri, à Sarpedone quæſiuit cur hunc talem uirum nemo trucidaret. Reſpondente pædagogo, quia plus timent Syllam homi-

homines quàm oderint: Quamobrem mihi, inquit, gladium non dabas, ut patriam ſæuo huius dominatu liberarem? Hæc cùm audiſſet Sarpedon, & ſimulacri tatem uultus conſpexiſſet, uſq; adeò territus eſt, ut reliquo tempore diligentiſſimè puerum obſeruaret, ne quid temerè contra Syllam moliretur. Paruulus quem maximè amaret rurſus ac ſæpius eodem modo interrogatus, ſemper fratrem reſpondendo interrogantem fatigauit. Sumpta deinde uirili toga, magis confirmauit erga fratrem benenolentiam. Vſq; ad uigeſimum ætatis annum nunquã ſine fratre cœnabat, nec peregrinabatur, nec in campũ deſcendebat: cùm tamen frater ungeretur, ipſe uentam poſtulabat. In cæteris quæ ad uictum pertinent, durus erat atq; ſeuerus. Cæpio itaq; cùm ipſe ut cõtinens modera tusq; laudaretur, non diſſinebat prædicare, ſe fortaſſe talem uideri ſi cum alijs cõparetur, uerùm ſi eã meo Catone, inquit, comparor, nihil mihi à Sippio uideor differre. Erat autem Sippius quidam propter mollitiem atq; luxuriam apud Romanos notatus. Inde Cato ſacerdos Apollinis factus à fratre migrauit, centum uiginti talentis in diuiſione bonorum paterno rum acceptis: uictum magis etiã imminuit, & Antipatrũ Tyrium Stoicæ diſciplinæ hominẽ ſibi familiarem coniunxit, ac moralibus ciuilibusq; præceptis inhærens, cùm omnẽ uirtutis

ſpeciem

speciem ingenuè amplexaretur, egregiè tamen honestatem, seueritatem rigoremq; bonitate ac gratia immotum adimauit. Eloquentiæ uerò ea de causa operã dedit, ut philosophiæ præceptis aliquid roboris, neruorumq; in agendo consultandoq; adiungeret. Non tamen cum cæteris iuuenibus exercebatur, nec audiri à quoquã uolebat. Qua de re cùm quidã eum reprehenderet, diceretq;, improbant homines hãc taciturnitatem tuam Cato: Vt libet, inquit, dummodo uitam non improbent. & addidit: Ego uerò tunc demũ hanc taciturnitatẽ meam abrumpam, cùm talia dicere ualebo quæ non sint digna taciturnitate. Erat basilica quædã Porcia, quam magnus Cato in censura ædificarat: tribuni pleb. quoniã illa ius dicere consueuerant, columnã quæ sellas eorum impedire uidebatur, decreuerant tollere, nelin alium locum transferrent: ea res Catonem licet inuitum prima in campum deduxit: opponens nanq; se tribunorum uoluntati, & uim dicendi suam ac prudentiã ostendens, uniuersos ciues in admirationẽ sui cõuertit. Etenim sermo eius nihil iuuenile, neq; comptũ habebat, sed erat rectus, plenus & durus, quinimò gratia quædã & attentio inerat breuitati sententiarũ, mos q; eius orationi admistus, uoluptatem & risum quendam honestũ audientibus afferebat. Vox autem multa, & abundans, tonum habebat infle-

xibilem, inexhaustumq; per uniuersam sæpe diem incessanter loquutus, sine lassitudine desinebat. Tunc itaque cũ ea in causa superior fuisset, rursus ad silentium redijt, ac in gymnasij se exercẽs, assuefecit corpus tolerare labores & nimem detecto capite, iter conficere sine uehiculo. Cùm uerò amici qui unà iter faciebant equis uterentur, singulos sæpe adiens, & pariter cum illis ambulans loquebatur, pedibus ipse uadens cùm illis uterentur. Admirabilis uerò tolerantiæ tunc erat maximè, cùm aduersa ualetudine laborabat. Febri enim oppressus ipse solus degebat, nec ullum secum esse patiebatur donec relaxationem certam sentiret. Incœnis autem partes sortiebatur, quod si non obtineret, amicis ipsum prius capere iubentibus dicebat, Non bene se habere inuita Vesta. Ac semel quidem præpotus ibat ad mensam, deinde ita perstabat, ut sæpe cum amicis ad auroram usque in potationib. uigilaret. Causam huius rei credunt fuisse negotia publica, in quibus per totos dies occupatus, atque ita philosophos conuenire, & cum illis uersari prohibitus, per noctem atque potum cum eisdem esse cogebatur. Itaque cùm Memmius quidam dixisset totas noctes Catonem ebrium esse, respondit Cicero: at illud non addis, eum dies totas ad aleam ludere. Omnino ætatis suæ moribus se opposuit, utpote

Laboris tolerantia.

improbis

improbis, & à quibus contraria uia eundũ esset. Itaq; cùm cæteris hominib. purpurea uestem saturatam murice atq; rutili coloris placere uideret, ipse fuscam gerebat: interdũ uerò nudis pedibus & absq; tunica in publicum prodibat, non gloriam aliquam ex hac nouitate captans, sed seipsum assuefaciens obscœnis rebus duntaxat erubescere, cætera uerò ut ignobilia aspernari. Ex hæreditate uerò Catonis nepotis cum centũ talenta ad eum peruenissent, pecuniã ex bonis redactam sine ullo fœnore indigẽtibus mutuabat: nonnulli agros etiam ac ministros eo largiente, ratiõq; habente, in publicum conferebant. Deinde cùm iam tẽpus sibi uisum est matrimonij contrahendi, nulla muliere ante id tempus cognita, Lepidam uxorem accepit, quæ prius Scipioni Metello desponsata, renunciante Scipione, & uadimonij pœnas soluente, tunc libera erat. Eam cùm accepisset Cato, pœnitentia ductus Scipio, rursus illam acceptauit. Hac re uehementer commotus atque infensus Cato, decreuerat die Scipioni dicta iniuriam ulcisci, dissuadẽtibus tamen amicis se abstinuit, & ira simul & iuuentute accensus, iambos in Scipionem, non sine Archilochi mordacitate, citra tamen lasciuiã & obscœnitatem conscripsit. Attiliam deinde Sarrani filiam cepit uxorem, quam mulierem dicitur primam cognouisse: non tamen eam solã cognouit

cognouit, quemadmodum Lælius Cæpionis amicus. Ille nanq; in hoc felicior, qui unam tantũ in omni uita uxorem, quam à principio duxerat, cognouit. Bello seruili, quod Spartacium appellant, exorto, sub Gellio prætore uolũtariè militauit, idq; fecit gratia Cæpionis fratris, qui in eius exercitu tribunus militum erat. Sub quo quidem duce uirtutem quantum cupiebat ostendere non potuit, in mollitie tamen atq; corruptela exercitus audaciam, fortitudinem, ac decorem ostendens, nihil antiquo illo Catone inferior apparuit. Sed cùm prætor uirtutis gratia eum donare uellet, repudiatis muneribus, & nihil à se factum quod honore dignum foret testatus, inhumanè facere uisus est. In petitione quoq; tribunatus, legem quæ candidato* nomenclatores adesse uetat, solus seruauit, per seipsum appellans populum atque alloquens: quæres ipsis quoq; laudantibus grauis erat, & eo magis quod uidebant hoc genus laudis mutari non posse. Tribunus militum factus, in Macedoniam missus est ad Rubrium prætorem: cuius discessum cùm uxor Attilia grauiter ferre uideretur, atq; ob id lachrymaret, Munatium quendam ex Catonis familiaribus ei dixisse ferunt ut bonam spem haberet, nam se Catonem illi custoditurum. Cuius uerbis Cato tunc præsens cùm annuisset, postea uno dici iter profectus nocatum ad se Munatium

Prima Catonis militia.

* ἐνομακλάτορα τολέγοι.

tium monuit fidem Attiliæ seruaret, nec usquam à se discederet: atq; ita ex eo die binos lectos in eodem cubiculo sterni iussit, ipsumq; Munatium iuxta se accubare, non custodientem, sed certè custoditum. Proficiscentem Catonẽ quindecim serui, duo liberti, & quatuor amici secuti sunt, qui cùm equis uecherentur, Cato ipse pedes cum singulis loquens pariter gradiebatur. Vbi uerò in Castra uentum est, ex legionibus quæ illic erant uni præfectus à prætore, ne quaquam magnificum putans se dunta-

Milites ad uirtutem qua ratione excitauerit.

xat bonum præstare, milites sibi pares efficere contendit, non timore aliquo iniecto, sed uerbis ac rationibus eos castigans. Difficile igitur dictu est, utrum humaniores uel fortiores, & an ferociores uel iustiores sua eos disciplina effecerit, tam scilicet feroces aduersus hostes, humanos uerò erga socios, timidos ad iniurias inferendas, promptos ad laudes adipiscendas reddidit. Sed quod minimè quærebat id maximè factum est, ut cum summam gratiam atq; benevolentiam, tum gloriæ honoriq; plurimis apud milites assequeretur. Nam unà laborando, & uestẽ & uictu atq; incessu militari magis quàm ducis utendo, tum mira solertia rationeq; illos collaudando, duces atq; imperatores appellando, clàm ac latenter benevolentiã exercitus erga se maximam concitauit. Virtutis enim uirtutis zelus non sit nisi per summam laudan-

laudantis benevolentiam & honorem: qui uerò sine amore laudant bonos, hi reuerentur quidem famam ipsorum, non autem uirtutem admirantur neque imitantur. Inter hæc cùm audiuisset Athenodorum cognomine Cordilionem Stoicæ disciplinæ hominem Pergami commorari, & iam senescentem regum ac principum familiaritates amicitiasq; refugere, non putauit Cato per literas atque nuncios quicquam se profecturum, sed cùm per leges duos menses liceret ei abesse, transgressus in Asiam, hominem adijt, flexitq; eius animum, & ex sententia deiecit, effecitq; ut se in castra sequeretur, lætus atque gloriabundus, uelut ingentem adeptus palmam, & multò clariorem quàm aut Pompeius, aut Lucullus, qui tunc uniuersi orbis reges nationesq; subigebãt. Nondum finierat militiæ tempus, cùm frater eius Cæpio in Asiam proficiscens, in Aeno Thraciæ urbe incidit in morbum: quod cùm per literas nunciatum esset Catoni, licet & mare undosum foret, & nauis aliqua idonea magnitudinis non adesset, tamen paruam nauiculam cum duobus familiaribus & tribus seruis conscendens, è Thessalonica nauigauit. Nec multum absfuit quin mari obrueretur, fortuna tamen quadam ex ingenti periculo seruatus. Cùm fratrem iam mortuum reperisset, grauius ferre uisus est, quàm

Αἶν& ἀδελφὸς θράσους, ἄψυχος παλιμῤῥυη.

philosopho conueniret: non solũ enim lamentationibus, & planctu, & mœstitia, sed sumptu funeris immodico exquisitisq; uaporibus & pretiosis uestibus corpus cremauit. Sepulchrũ illi fecit in ipso Aeniorum foro, lapide Thasio talentorum octo. Hæc autem nonnulli carpebant propter cæteram Catonis seueritatem, non attendentes quantum in illa aduersus uoluptatem, timorem, & impudentes preces insuperabili duritiæ, humanitatis affectionisq; inesset. Ibi cùm ciuitates & potentes dona amplissima pro honore defuncti misissent, pecuniis omnino repudiatis, thura solùm & ornamenta ob honorem illorum qui mittebant recepit. In diuisione hæreditatis quæ ad ipsum & ad filiam Cepionis obuenerat, nihil ex his quæ in funere expenderat, deduxit. Hæc quanquàm fecisset faceretq; Cato, tamen inuentus est qui accusaret, quòd cribro exusti cadaueris cinere colato, aurum quæ siueritigni destillatum. Finito tempore, prouincia abeuntem non uotis (ut fieri solet) sed lachrymis & insatiabili amplexu milites prosequebantur, sternentes uestes per ea loca quibus ipse pedibus iturus erat, manusq; osculantes, quod genus honoris non nisi imperatoribus, idq; perpaucis, eo tempore tribuebatur. Cùm uerò instituisset antequàm ad rempub. se conferret in Asiã proficisci, & mores hominum uiresq; prouinciarum agnoscere, simulq;

Honor à militibus habitus.

simulq; ut regem Deiotarum hospitem paternum id summouere ab eo postulantem conueniret, hoc modo peregrinationem confecit. Præmittebat summo mane pistorem & coquũ ad ea loca ad quæ diuersurus erat, qui cum summa continentia atque silentio urbem intrantes, si nullus Catonis hospes paternus amicus ibi esset, in diuersorio, si haberi poterat, necessaria præparabant, sine ulla cuiusquam incõmoditate. Si uerò non erat diuersoriũ, tunc magistratum adeuntes hospitalitatem postulabant, & quancunq; sibi à magistratibus traditam capiebant. Ac sæpe quidem euenit, ut fide non habita, illi quos præmiserat à magistratibus contemnerentur, quia non insolenter neq; minitando petebant. Itaq; interdum nulla præparatione facta, Cato superueniebat. Ipse insuper à pleriſq; contemptus habitus ob magnitudinẽ curarum sæpe tacitus sedens, & ob id speciem hominis ignaui secorduſq; præseferens. Nonnũquam tamen ad eos conuersus monere solebat ut cessarent ab hac improba hospitalitate, non enim semper Catones ad ipsos uenturos: comprimerent sua libertate eorum licentiam qui occasionem quærerent ab inuitis extorquendi, quæ si à uolentibus obtinere non possint. In Syriam uerò cùm uenisset, ridiculum quoddam ferunt ei contigisse. Nam Antiochiæ appropinquãs, offendit ingentem multitudinem uario ornatu

et q; sertis obuiam extra portam effusam. Ephebi in chlamydibus, pueri in alio ornatu separatim consistebant. sacerdotes & magistratus purpuratis uestes & nonnulli serta gerebant. Opinatus igitur hanc honorem sibi à magistratu præparatum, grauiter ferre cœpit, & eos quos præmiserat inerepare, qui talia fieri non prohibuissent, insitiq; familiares ex equis descendere, & pedibus unà secum iter facere. Qui cùm magis appropinquassent, unus ex his qui turbam Antiochensium & ordines atque ornatum disponebant, uir iam grandior natu, baculum manu & sertum in capite gestãs obuiam Catoni factus, sine ulla honoris uel reuerentiæ exhibitione, quantum abesset Demetrius percontatus est. Cunctis fermè hominibus per id tempus in Pompeium conuersis, sammo in honore etiam Demetrius seruus eius, quoniam multum apud illum poterat, habebatur. Ex re tantus risus socios Catonis inuasit, ut se nullo modo continere inter multitudinem ambulantes possent. At Cato ipse uehementer commotus, O miseram, inquit, ciuitatem: nec quicquam amplius locutus est. Posteriori autem tempore solebat ipse quoque memorando atque narrando ea quæ tunc sibi accidissent, ridere. Veriùm homines qui per ignorantiam illum neglexerent, paulò pòst in admirationem eius ab ipso Pompeio conuersi sunt. Nam cùm Ephesum

sum uenisset, & Pompeium (quoniam is maior erat natu maioriq; autoritatis) salutatum uisset, ut conspexit illum Pompeius, non passus est, neque expectauit ut sedentem se adiret, sed assurgens extemplò quasi cuidam maiori obuiam processit, dexteraq; eius apprehensa, multa in ipso congressu, plura etiam post discessum in laudem uirtutum eius sic enarrauit, ut qui audierunt, omnes in Catonem conuerterentur, illa admirantes quæ paulò antè contempserant, mansuetudinem scilicet & magnanimitatem. Neque Pompeij obseruantia obscura erat, sed manifestissimè apparebat, inseruientis magis esse quàm amantis: idq; ex eo maximè intelligebant homines, quòd præsentem uerebatur, & eb eius discessum gaudebat, & cùm cæteros aduenas iuuenes promptissimè apud se detineret, cupereteq; ut secum adessent, nihil tale à Catone postulauit, sed tanquam ueritus præsentiam eius libenter dimittebat. Soli fermè ex omnibus qui ad eum uenerant, filios atque uxorem commendauit, cùm propter cæteram coniunctionem, tum propter necessitudinẽ. Ex hoc studia ciuitatum in Catonẽ ac cẽsa, inuitationes & cõuiuia certatim exhibita. Quibus in rebus sæpe iubebat Cato familiares suos diligẽter uidere ne Curionis uerbũ à se cõfirmaretur, qui cùm amicus quidem esset Catonis

tonis, cæterùm infensus eius seueritati, ut audiuit in Asiam profecturum, Bene est, inquit, nam mitiorem & humaniorem Asia illum nobis remittet. Abrege Deiotaro ut filios & filiam suam eidem commendaret uocatus, cùm ipse rex dona egregia protulisset, usq; adeò super ea re commotus est, ut cùm uespere ad eum uenisset, postridie circiter horam tertiam abiret. Profectus etiam unius dici iter, apud Pessiuntem maiora etiã dona ipsum expectantis ostendit, & simul regis epistolam, qua rogabat ut si ea dona capere ipse nollet, amicis saltẽ qui propter se bene merebãtur, habere sineret: nec enim ipsum tãta habere ut pro amicis quoque sat esset. Sed nec ipse accipere uoluit, nec amicos (quanquàm nonnullos eorum subsequentes cernebat) capere permisit, affirmans omnẽ largitionem uelamen honestatu facilè reperire posse, amicos uerò eius habituros ex ijs quæ ipse iustè posideat. Brundusium rediturus cũ cineres Cæpionis fratris secum ferre decreuisset, amicis suadentibus ut in alia naue huiusmodi reliquias poneret, potius animam suam à se separaturum respondit. Et dicitur quidem magno cum periculo ea nauis traiecisse, cùm cæteræ nihil fermè periculi paterentur. Romam deinde reuersus, omne tempus aut domi cum Athenodoro, aut in foro cum familiaribus erat. Quæstor uerò factus non prius magistratum

Strabo lib. xij.

Continẽtia.

tum inire uoluit, quàm omnes leges quæstorias perlegisset, & ab ijs qui earum scientiam habebant, rectè atque ordine singulas cognouisset. Itaque postea huiusmodi magistratum ineniens, magnam fecit conuersionem ministrorum & scribarum qui in eo ordine uersabantur: qui cùm leges & publicas scripturas in manibus haberent, homines adolescentes qui eum magistratum gerebant, ita gubernare soliti erant, ut ipse planè magistratus essent. Sed Cato, qui prudentiam rectam q; rationem magis quàm nomen aut honorem sequebatur, scribas (ut par erat) ministrorum locum tenere coëgit, fraudes eorum redarguens, & per ignorantiam peccantibus quid agendum foret ostendens. Vt uerò erant impudentes, & cæteros colleg æ adulando sibi asciscere conabantur, & aduersus Catonem repugnabant, primum eorum ut reum fraudis in hæreditate commisse, & infidum arario expulit, aliũ uerò tanquàm inutilem negligentemq; accusauit: quem cùm Luctatius Catulus censor, uir magnæ autoritatis, & Catonis amicus defenderet, uicit uerũq; ret ut sibi reus donaretur, erumpens in medium Cato, Turpe est, inquit, Catule te qui censor sis, & morum nostrorum moderator esse debeas, me in ministris quidem nostris grauitatem seruare. Hæc dicentem prospexit Catulus

Quæstor quæ in repub. saluo briter immutarit.

tanquàm responsurus. Sed siue ira, siue uerecundia, silentio consedit. Non tamen in eo iudicio scriba ille remotus est, sed cùm uno plures condemnarent quàm absoluerent, M. Lollius collega qui ob ualetudinem absens erat gratia Catuli in lectica ad ærarium perlatus, sua illis sententia liberauit. Nunquam tamen adduci potuit Cato, ut eius scribæ opera uteretur, neque ut salarium persolueret, nec Lollium in numero iudicum habendam censuit. Ita scribarum insolentia à Catone repressa, deinceps eorum ministerio quemadmodum cupiebat usus, breui tempore ærarium honestius quàm curiam ostendit, ut omnes dicerent ac sentirent, consularem dignitatem quæsturæ adhibitam à Catone. Nam cùm reperisset multis rempub. debere, multos etiam reipub. debitores esse, ab alijs repetens atque exigens, alijs uerò persoluens, omnium mentes erexit, & eorum qui nunquam soluturos se arbitrabantur, & eorum qui nunquam ut sibi solueretur exptectabant. Et cùm antea rationes & decreta quædam admitterentur falso, multa fierent per preces & precium, nihil tale Catonem aufugit, sed semel quodam decreto in dubium uocato, quauquam multi testimonium ferrent, non credidit, nec prius recepit, quàm consules iureiurando affirmarent se

marent se ei decreto interfuisse. Erant multi quibus ob cæsos ciues L. Sylla pecuniam decerat, & quauquam omnes odio illos haberent, pollutosq; arbitrarentur, nullus tamen punire audebat. At cato indignatione simul atque ratione commotus, & impium factum detestatus, ab omnibus pecuniam tanquam indebitam repetijt. Enimuero hac pecunia restituta, statim præiudicium factum uidebatur, & quasi prius condemnati in caulam homicidij trahebantur, applaudente populo Romano, putantesq; tunc Syllam ipsum damnatum uidere, tyrannidémue ex urbe depelli. Capiebat præterea populum assiduitas ac diligentia Catonis. Nullus ex collegis prior ad ærarium ueniebat, nullus posterior abibat, nulla concio, nullus senatus habitus quin adesset, timens ne homines per gratiam, aut pecuniam aut neglegentia publica condonarent. Cùm itaque ærarium calumnijs purgasset, pecunijsq; repleisset, docuit atque ostendit licere reipub. pecunias habere sine cuiusquam iniuria. Et quanquam in principio magistratus quibusdam collegis odio fuisset, postea tamen ab uniuersis amabatur, onus omnium suscipiens contra largitionem atq; gratiam. Nam cùm quid postulabatur, omnes ea ratione præces reijciebant, quòd nequiret id fieri contra Catonis uoluntatē. Erat Marcellus Catoni ab adolescētia familia

familiaris, & in hoc magistratu collega, uir quidem bonus si Catoni cõiungeretur, ipse aũt per se sic pronus ad gratiã, & sic facilis ob pudorem, ut nihil cuiquam petenti denegare sciret. Extrema igitur die finito magistratu, magna frequentia ciuium domũ reductus Cato, audiuit quosdam potentes Marcelli familiares apud ærarium conuenisse, petüsseq; à Marcello, ut debitam quandam largitionem perscriberet. Confestim itaque ad ærarium regressus, Marcellum offendit precibus uictum omnia concessisse. Tum Cato irrumpens tabellas popposcit, illasq; uidente ipso Marcello, atque silente, in præsentia eius deleuit, nec tamen ob eam rem familiaritas eorum disiuncta est, nec unquam Marcellus aduersus Catonem est questus. Post finitum quoque magistratum curam ærarij non remisit, sed singulis diebus seruos mittebat qui ea quæ agerentur perscriberent. Ipse autem liberos in quibus rationes publicarum pecuniarum erant à syllæ temporibus in suam quæsturam perscriptæ, quinque talentis emit, semperq; eos tenebat in manibus. In senatum primus ueniebat, ultimus abibat. Interdum uerò cùm cæteri cogerentur, ipse sedens toga circa librum obducta legebat, nec unquam abfuit cùm senatus haberetur. Quandoque per Cn. Pompeij amicos tentatũ est, cã ijs quæ contra ius facere uolebant resistentem uiderent, sibi

sibi impedimentũ aliquod obijcere quò minus in senatu adesset. Quare animaduersa, omnia semper negotia post habuit potius quàm abesset. Neq; enim gloriæ causa, neq; lucri, neque aliquo casu, ut pleriq; ad rempub. se contulerat, sed certo consilio urbis uelut priuati cuiusdam negocia susceperat, ratus nõ minus: operæ diligentiæq; rebus cõmunibus impendendum, quàm apes fauo solent. Quinetiã prouinciarũ negocia, & decreta, & iudicia, per hospites atq; amicos sibi nunciari procurabat. P. Clodio turbulentissimo ciue sacerdotes ac uirgines Vestales, inter quas Fabia Terentia erat, sororTerentiæ Ciceronis uxoris, apud populũ accusante, susceptã earũ defensione Cato, tantã accusatori uerecundiam intecit, ut cogeretur urbem relinquere. Qua de re cùm Cicero Cato ni gratias ageret, non sibi sed reipub. inquit gratias agendas, cuius causa ista feciſſet. Ex hoc magna erat Catonis apud ciues Romanos autoritas, ut etiã orator quidã in dicendo cùm unico testi nõ esse credendũ diceret, nec si Cato, inquit, is foret. Plerunq; etiã ad res incredibiles, quasi prouerbij loco respondebatur, Nec si Cato ipse diceret, fidẽ esse adhibendam. Et aduersus perditũ adolescentẽ uerba in senatu facientem de honestate & cõtinentia, assurgens amicus, quis te, inquit, ferat cœnantẽ ut Crassus, ædificantem ut Lucullus, loquentem nobis

Autoritas Catonis.

Vide supra in uita Luculli.

ut catoꝰ cæteros quoque prodigos atque luxuriosos cùm quid seuerè de continentia loquerentur, derisos catones appellabant. Multis catonem adhortantibus ad tribunatum plebis petendum, non putauit conuenire ut potentia tanti magistratus in tempore non necessario consumeretur. In Lucaniam itaque per id tempus cùm otium sibi à repub foret, cum libris & familiaribus (habebat enim illic uillas satis amœnas) proficiscenti, multitudo hominum cum uehiculis & impedimentis fit obuiam, ex quibus intelligit Metellum nepotem Romam redire ad tribunatum. Perstitit ergo aliquantulum tacitus, ac subitò in urbem regrediendum esse dixit: admirantibusq; sacijs, Metellus, inquit, per se ipse formidolosus est, & uim ex Pompeij uoluntate redit, ut quasi fulmen rempub. feriat. Non est igitur occij tempus, neque rusticationis, sed hunc omnia turbare cupienti resistendum est, aut pro libertate oppetendum. Extorserunt tamen familiares uestes ut uillas aduisque progrederetur: sed breue tempus commoratus, cùm ad uesperam in urbem rediisset, postridie summo mane in campum descendens tribunatum petijt, ut Metelli conatus refringeret. Ius enim tribunitiæ potestatis magis ad impediendum est quàm ad agendum: quippe cæteris omnibus collegis uolentibus, unus qui nolit & se opponat, plus potest. Principio igitur

Tribunitiæ potestatis ius.

igitur pauci ex familiaribus, deinde eius sententia latius patefacta, omnes boni Catonem sequebantur, caterosq; ad mandandum Catoni tribunatum plebi cohortabantur, utpote qui non honorem quæreret, sed operam suam patriæ offerret, qui cùm liceret per ocium gerere magistratum, noluerit, nunc uerò pro repub. ac libertate non sine periculo certaturus petat. Ferunt tantam fuisse multitudinem ei suffragantium, ut inter studia hominum pressus in periculo fuerit, uixq; habuerit facultatem sese à turba explicandi. Creatus igitur unà cum Metello cæterisq; tribunus plebis, cùm animaduertisset comitia consularia uenalia esse, increpuit uehementer populum Romanum, & in fine orationis suæ iureiurando testatus est, sese quicunque largitionem faceret, ei diem esse dicturum. Excepit tamen Syllanum, qui sororem eius seruiliam habebat, propter necessitudinem, quam ob causam hunc præteriens L. Murænam ambitus accusauit, quòd per largitionem obtinuisset ut unà cum Syllano consul designaretur. Dabat lex reo, ut coste de quodam apud accusatorem posito, cunctaretur scire quæ ille attentaret, ut nihil clàm neque inopinatè ad iudicium afferre posset. Missus igitur quidam à Muræna qui Catonem obseruaret, ut intellexit Catonem nihil inimico animo gerere, ne iniusteq; quicquam

quam tentare, sed ingenuè & humaniter se ad causam comparare, usque adeò moribus Catonis credidit, ut relicta obseruantia illo, continuò sæpe in foro aut domi Catonem adiret, ab eoq; percontaretur, an ea die quicquam quod pertineret ad accusationem feret actura, ac si Cato negaret, continuò abibat. cùm uerò tempus dicendæ causæ uenisset, Cicero qui per id tempus erat consul, Murænam defendit, uariis modis Stoicos philosophos, & ista quæ appellãtur Paradoxa illudens: ex quo cùm multum risum iudicibus iniecisset, ipse quoque Cato subridens illis qui iuxtà erant, dixisse fertur, Dij boni quam ridiculum consulem habemus. In eo iudicio Muræna absolutus non inimicum se præbuit Catoni, sed in consulatu gessit omnia ex Catonis uoluntate, & in cæteram uitam illum obseruauit, atque eius iudicium secutus est. Erat Cato in suggestu quidem grauis atque terribilis iustitiæ custos, in cæteris uerò moribus mitissimus, atque humanissimus. Prius tamen quam tribunatum iniret, multa gessit pro republica: præcipuũ uerò quod fuit, rebus magnis atque amplissimis à Cicerone consule gestis finem præclarum imposuit. Nam L. Catilina coniurasse in perniciem reipub. conuictus à Cicerone, ex urbe migrauit. At Lentulo, Cethego, cæterisq; coniuratis qui domi remanserant, urbemq; incendere, & rebellionibus

nibus bellisq; concitatis imperium delere parabant, deprehensis, quemadmodum in Ciceronis uita scriptum est, agitabatur in senatu quid de illis statuendum esset. Censebat Syllanus eos ultimo supplicio afficiendos esse, huius sententiam plerique sequabãtur. At Cæsar rerum nouarum cupidus, materiamq; ad illa quæ iam mente conceperat quærens, necãdos sine iudicio nullo modo censebat, sed in carceribus habendos. Hæc Cæsaris sententia miti & composita oratione explicata, sic mentes omnium flexerat, tantumq; timorem senatui iniecerat, ut Syllanus sententiam suam interpretaretur, quasi nec ipse censuerit morte afficiendos, sed carcere, quod esset Romano uiro extremum supplicium. Facta igitur tanta conuersione sententiarum, omnibusq; in mitiorem & humaniorem sententiam inclinantibus, surrexit Cato, & ta principio orationis suæ M. Syllani orationem reprehensa, aduersus Cæsarem suspicionem induxit, quasi sub populari specie & miti sententia rempub. euertere uellet, ac senatui formidinem incuteret, cùm timere ipse deberet, & bene secum agi putare si impune talia patrasset: non insuper tanta impudentia parricidas defenderet, nec patriæ uix à tanto periculo seruatæ misereret, sed eos quos oportebat nunquam esse natos, comploraret, cùm tamen eorum crimina fateretur, grauiterq;

terq; ferret si perditi homines à cæde atq; incen-
dio rẽp. suo supplicio liberarẽt. Hanc solã oratio-
nẽ Catonis seruatã ferunt, cicerone cõsule uelo-
cissimos scriptores deponente, atq; docente ut
per signa quædã & paruas breuesq; notas mul-
tarũ literarũ uim habentes dicta colligerẽtur.
dum enim reperti erant hi qui Notarij appella-
tur, sed tunc primũ huius rei uestigium ferunt
extitisse. Vicit itaq; catõis sententia, assensusq;
est illi senatus, ut de coniuratis supplicium fie-
meretur. Et si oportet ne paruæ quidem suo-
morum signa præter mittere, ut tanquã pic-
res animi eis figuram exprimamus, ferũt dum
magna esset inter catonẽ cæsaremq; de supplic-
cio coniuratorũ in senatu contentio, iuuenes
eos uniuerso senatu, literas cæsari in curiã al-
tas fuisse. Quod cùm animaduertisset cato
putaretq; per aliquem de cõiuratis eas literas
cæsari missas, clamare incœpit ac postulare ut
publicè recitarentur. At illa erat epistola
Seruilia sorore catonis cæsari scripta, parum
quidẽ pudicè & amatoriè, ac ne publicè legerẽ
tur cæsar ei legendas porrexit: quas cùm legis-
set cato, in cæsarẽ statim eas rescit, & inquisi-
capias ebrie, atq; ita ad sermonem quem inst-
tuerat reuersus est. Parũ omnino fortunatus re-
detur fuisse cato circa pudicitiam fœminarũ.
Nam & Seruilia soror (ut dictũ est) à cæsare
corrupta putabatur: ac de alia Seruilia eius so-
rore

rore nihilo fama melior: nupta enim Lucullo
summo uiro, cùm puerum ex eo peperisset, pro
pter libidinẽ ab eo repudiata est. Cato cùm iam
duos filios ex eadẽ suscepisset, post diuortiũ At
tiliæ, Martiã Philippi filiã duxit uxorem. Hæc
est Martia de qua tam multa feruntur. Quã-
quã ut in fabulis, ita in hac parte Catonis uita
incerta atq; obscura est. Tantamẽ ut Thraseas
scribit, q huiusce rei Munatiũ familiarẽ Cato
nis atq; inuita comitẽ habet autorẽ, ita gesta
res est. Inter multos catonis amicos uirtutem
eius maximè admirantes, & alijs alios magis
effectos magnq; præ se benevolẽtiã charitatẽq;
ferẽtes, in primis fuit Q. Hortensius, uir quidẽ
clarus atque humanus, qui cùm optaret non so-
lum amicus & familiaris esse catonis, uerum
uero necessitudinẽ coniunctionemq; totius familiæ
admiscere, suadere perrexit, ut Porcia catonis
filia, quæ Bibulo erat nupta, atque ei duos iam
filios peperierat, sibi uxor traderetur, tanquam
fœcundus ager ad sobolem procreandam. Nam
esse id opinione quidem hominum fortassis ab
horrent, cæterum natura honestum atque ciuis
le, ut mulier in ætatis flore constituta, nec à
procreatione filiorum uacaret, nec plures cui-
quam pareret quàm illi commodum foret. Id
enim nihil aliud esse quàm molestiam & pa-
periẽ inducere, si plures quàm opus sit natos quis
tollat; coniunctione uerò familiarum inter

bonos uiros, & uirtutẽ crescere, & charitatẽ, & ipsam ciuitatem huiusmodi necessitudinibus, quasi nexibus quibusdam colligari atq; cõstringi. Quodsi Bibulus grauiter ferat, nec à se disiungi mulierem patiatur, confestim simulatq; illa prægnãs esset, se restituturũ cõtra Catonem iam maiori amicitia, & arctiori charitate, tã cum ipso Bibulo quã cũ Catone, propter natorum consanguinitatẽ. Huic cùm respondisset Cato, se Hortensium amare, indignum tamen esse uerba facere de nuptijs filiæ quæ alteri nupta esset: non erubuit Hortensius, iam aperte agens, & sententiam suam enudans, à Catone postulare, ut sibi Martiã uxorẽ daret, iuuenẽ adhuc, & ad procreandum idoneam, cùm ipse certè sufficientem prolem haberet. Nec dici potest hòc fecisse Hortensius, quòd sciret Catonem mulieri non dare operam: nam in hoc ipso tempore scribit Martiam prægnantẽ fuisse. Cùm igitur studium atque uoluntatem Hortensij intueretur Cato, non denegauit, sed inquit oportere, ut Philippo Martiæ patri hoc persuaderetur. Quod cùm factum esset, sponsalia facta sunt, ipso Catone præsente atque adstipulante. Ista quanquam posteriori tempore fuerunt, tamen placuit, quoniam in mentionem fœminarum incideram, referre. Sumpto igitur de coniuratis supplicio, Cæsareq; propter his rebus quarum gratia in senatu à Catone impugnatus fuerat, ad populum fugiente, homines q; perditos & corruptos contra rempub. excitante, ut conatibus eius obuiaretur, persuasit senatui Cato, annonam plebi Romanæ largiendam. Erat autem sumptus annuus mille ducentorum quinquaginta talentorum. Ob quam largitionem omnis motus popularis tunc subsedit: sed paulò pòst rursus concitatus est, Metello tribuno plebis turbulentas conciones habente, lege promulgata, per quam censebat Magnum Pompeium cum exercitu ad urbem uocandum, eiq; demandandum, ut uideret ne quid respub. detrimenti caperet. Et uerbis quidem sic Pompeius uocabatur, quasi periculum quod ex Catilina imminebat propulsaturus: re autem uera id agebatur, ut respub. in potestatem Pompeij deueniret. De hoc cùm in senatu referretur, sententiam dixit Cato, non iam quemadmodum solebat, contra Metellum inuectus, sed mitiori oratione atque composita admonens, ac etiam obtestans Metellum per familiæ suæ dignitatem, quæ semper optimas reipub. partes secuta fuisset, ut ab incepto desisteret.

Sed cùm Metellus longè magis elatus se per uim omnia facturum prædicaret, confestim mutata oratione atque habitu, magna uoce protestatus est, se incolumi nunquam passurum ut Pompeius cum exercitu ad urbem uocaretur: idq; usquead òd senatus probauit,

ut uniuersi fatererentur nullum præter Catonẽ
recta ratione uti, eiusq; puram uirtutem pro
statu optimo ciuitatis pugnare. De Metello au-
tem ita sentiebat, ut de homine qui omnia per
dere atque turbare uellet. Cùm dies itaque suf-
fragij uenisset, Metellus arma, hospites, gladia
toresq; in forum deduxit. Item magna pars ple
bis nouarum rerum cupida Metello fauebat.
Cæsar quoque qui per id tempus prætor erat,
Metelli studium enixissimè adiuuabat. Boni
autem uiri magis indignabãtur, & secum ipsi
molestè ferebant magis quàm catonem foue-
rent. Itaque tanta domi catonis mœstitia
erat, tantaq; trepidatio, ut & quidam ex fa-
miliaribus eius solliciti de catonis salute, cibum
non sumerent, uxor atque sorores luctu se
afflictarent. Sed ipse Cato intrepidus omnia
quæ in eo tempore agenda forent, solito more
exequebatur, cœnauitq; ut consueuerat, dormi
uitq; altissimè unà cum Munatio Thermo col-
lega. Mane uerò non magno comitatu descen-
dit in forum, à multis antè monitus, ut saluti
suæ consuleret diligenterq; caueret. Forum
itaque ingrediens cùm uideret templum qui-
dem castoris armis occupatum, omnesq; aditus
gladiatoribus teneri, ipsum desuper Metel-
lum unà cum Cæsare sedentes, conuersus ad
amicos, O timidam, inquit, hominem, qui cen
tra unum atque inermen, tantam multitu-
dinem

dinem armauit. His simul dictis, rectà perre-
xit cum Thermo, ijs qui aditum seruabant
uiam ambobus duntaxat concedentibus, cæte-
ros omnes prohibentibus, ut uix Munatius
per manum à catone tractus introduceretur.
Indead sedendum pergens cato, repentè sese
medium inter cæsarem Metellumq; conicit,
eo consilio, ut mutua eorum colloquia impedi-
ret. Quæ res tum aduersarios eius primo aduen
tu turbauit, tum bonos atque urbanos uiros
fiduciam catonis admiratos erexit. Itaq; pro-
pius accedentes clamore & plausu bonã spem
habere catonem iubebant, ac se inuicem cohor-
tabantur ad resistendum pro libertate, cato-
nemq; defendendum, qui pro republi. egregiè
dimicaret. Vt uerò minister legem manu tenẽs
per catonem legere prohibitus est, & ipse Me-
tellus eam capiens legere cœpisset, cato librum è
manibus extorsit. Sed Metello uerba ex ore,
quòd ea mente tenebat, pronũcianti, Thermus
manum ori opponens uocem Metelli præclusit.
Quos cùm uideret Metellus ita agere, & simul
uniuersum populum Romanum ad utilitatem
reipublicæ, libertatemq; conuersum, iussit ar-
matos qui domi erant, magno clamore in
forum discurrere: quo facto cùm omnis multi-
tudo perterrita aufugisset, cato uerò ipse so-
lus relictus lapidibus atq; fustibus cõcideretur
Muræna quẽ suprà memorauimus à catone

accusatum, tam indignũ facinus non tulit sed accurrens toga protexit Catonẽ, atque tũ repugnantẽ in templũ Castorũ perduxit. Vacuefacto foro, Metellus se uicisse ratus, armatos abire iussit, ipse ad tribunal reuersus legẽ ferre cœpit. sed hi qui profugerãt, confestim redeuntes aderant minaci clamore, adeò ut perterritus Metellus, ac uim formidans, anà cum suis è foro profugeret. Cato studium populi Roma. cõmendauit, confirmauitq;, & plebs quidem Metellum omnino deseruit, senatus autẽ Catoni fauere statuit ad legem impediendam, utpote turbulentam & bellum ciuile excitantem. Metellus itaque licet pertimuerat, tñ uidẽs amicos timore perculsos putãsq; inuictũ & inexpugnabilẽ esse Catonẽ, ex urbe migrare statuit, ac prius in forum ueniens inuidiam Catoni conflare conatus est, uociferans se tyrannidem Catonis, & coniurationẽ aduersus Pompeium initam aufugere, ac fore aliquando ut populum Rom. pœniteret, quòd tantis iniuriis clarissimũ uirum affecissent. Confestim itaque in Asiam abijt, quasi hæc omnia apud Põpeiũ accusaturus. Erat ob hoc magna Catonis fama, qui tantas inimicitias in tribunatu pro repub. susceptisset, & Põpeij potentiam in Metello contriuisset: sed etiam magis ea creuit, quòd senatũ ignominiã Metello infligere uolentem, sua sententia compescuit.

Tunc

Tunc enim & apud multitudinem laudata est mãsuetudo eius, quòd inimicum non insectaretur: & apud prudentes consilium eius approbatum, quòd Pompeium minimè irritandum putarat. Post hæc cùm C. Memmius tribunus plebis L. Lucullum tũc à bello Mitridatico redeuntem, cuius finem atq; gloriam Pompeius abstulisse uidebatur, triumphare prohiberet, dictq; illi apud populum dicta, res ab eo gestas magis ob gratiam Pompeij, quã ob aliam causam criminaretur, Cato propter affinitatẽ Lucilli, quòd (ut diximus) seruiliam uxorẽ habebat, tum quòd rem indignã iniustamq; existimabat, sese Memmio opposuit, tandẽq; effecit, ut causa deserta ab accusatione desisteret. Cùm ergo triumphasset Lucullus, postea magis atque magis Catoni adhæsit, putans maximum sibi præsidium in illo constitutum aduersus Pompeij opes atque potentiam. Ipse autem Pompeius ab exercitu rediens, nihil sibi à populo Rom. denegari confisus, per literas postulauit ut comitia consularia in aduentum suum differrentur, quoniam Pisoni in petitione consulatus præsens fauere cuperet. Hæc plerique censebant facienda Pompeij gratia, sed Cato ipse obstitit, non quia magnum momentum in dilatione putaret esse, sed quia conducere existimabat Pompeij spem experientiamq; rescindere. Senatus Cato-

M 5 nis

nis sententiam secutus est. Quæ res non mediocriter Pompeium turbauit, ut iam nihil se facturum arbitraretur, nisi prius Catonẽ sibi cõciliasset, & in amicitiã suam traduceret. Per Munatium igitur postulauit, ut duas neptes quas habebat Cato, alteram sibi, alteram filio nuptui traderet. Nonnulli tamen scribunt non neptes, sed filias Catonis à Pompeio petitas. Quod postquàm per Munatium Catoni relatum est, uxore ac sororibus hanc affinitatem cum uiro primario atq; amplissimo uehementer approbantibus, cupientibusq;, ipse Cato statim sine ulla dilatione iussit Munatium ad Pompeium redire, eiq; respondere, Catonem per mulieres capi non posse, sed benevolentiam eius sibi gratam esse, & si recta faciat amicitiam policeri, quæ omni propinquitate fidelior esset: obsides uerò contra rempubli. Pompeio neq uaquàm daturum. Hoc eius consilium & mulieres domesticæ grauiter tulerunt, & amici responsionem improbarunt ut feram ac superbam. Postea tamen cùm Pompeius cuidam ex amicis in petitione consulatus fauens pecuniã in tribus diuisisset, eaq; largitio uulgò iactaretur, & in hortis Pompeij numeratam esse pecuniam constaret, Catone tunc ad mulieres & amicos dicente, necessarium fuisse huiusmodi rebus, si affinitas contracta esset, conniuere, confessi sunt omnes rectè & honestè factum

Cato affinitatem Pompeij respuit.

à Ca

à Catone, quòd Pompeij affinitatem repudiasset. Si tamen oporteret ab euentu rerum consilia iudicare, uidetur errasse Cato in hac propinquitate repellenda: nam effecit denegando ut Pompeius ad Cæsarem se conuerteret, & iam uxorem acciperet, per quam utriusq; opibus in unum coniunctis respub. opprimeretur: quæ forsitan stetisset, ni Cato parua Pompeij errata metuens maxima neglexisset, patiens alterius potentiam contra libertatem augeri. sed hæc posterius. Deinde cùm inter Pompeiũ & Lucullum esset orta contentio (certabat enim uterq;, ut cuiq; quæ in ponto egerant, rata manerent, & Cato Lucullo, qui iniuriam passus uidebatur, faueba) uictus in senatu Pompeius ad populum confugit, & ad legem agrariam milites prouocauit. Hãc etiam legẽ cùm Cato se opponens impediret, Pompeius Clodiũ turbulentissimum popularem fuit, & Cæsarem sibi amicum fecit, ipso Catone quodammodo causam præstante. Nam cùm Cæsar ex Hispania, in qua prætor fuerat, rediens triumphũ postularet, & simul consulatum petere uellet, leges q; iuberent, ut qui triumphaturi essent, extra pomeria expectarent: qui magistratum peterent comitijs adessent: postulabat Cæsar à senatu, ut sibi per alium petere consulatum liceret. Contradicebat Cato, qui ut sensit ad gratiam Cæsaris senatum inclinari, lon

ga

ga diem oratione cõsumpsit, & sic facultatem senatui abstulit decernendi. Quare cognita, Cæsar confestim petitione triumphi omissa, urbem intrauit, à Pompeioq; aduitus, cõsul est designatus, filiaq; Iulia Pompeio tradita, quasi conurationem quandam contra rempu. inierunt, & alter de colonia deducenda, deq; agris diuidendis leges tulit, alter suis opibus & potentia huiusmodi legibus fauit. Hi uerò qui cum Lucullo Ciceroneq; sentiebant, ad Bibulum alterum consulem confugientes resistebant, & in primis ipse Cato, qui amicitiam & coniunctionem Pompeij & Cæsaris nullo bona causa factam iam inde cernebat, dicens non tantum diuisionem agrorum se timere, quantum id, quòd hæc largientes populo pro mercede petituri forent. Hæc igitur ostendens atque docens, senatum uniuersum in suam sententiam adduxit, ac multos præterea bonos, qui grauiter ferebant Cæsaris prauitatem, quòd is consulari potestate turpiter abutens, ea perficere contenderet, quæ leuissimi tribuni plebis ad gratiam multitudinis facere consueuissent. Diffisi igitur suffragijs ui censuerunt agendum, & primum ipsi Bibulo in foro descendenti cophinus stercoris superfusus est, deinde lictoribus eius acceptis fascibus atque fractis, tandem uerò telis & uulnerib. ex foro pelluntur, sed alij quidem cursim fugerũt, Cato uerò

to uerò ultimus omnium pedetentim cessit, sæpe in persequentes conuersus, eosq; detestatus. Non solum igitur legem tulerunt, uerumetiã senatum iurare coëgerunt, se fauorẽ huic legi, si quis impedire uellet, præsturum, magna præmia aduersus eum statuta, qui iusiurandum recusaret. Iurauerunt igitur omnes senatores necessitate coacti, antiqui Metelli exemplo, quẽ olim in simili re iurare recusantem, extra Italiam exulasse meminerãt. Quapropter & mulieres domi multis cum lachrymis, & amici atque familiares Catonem monebant, ut tempori cederet, atque iuraret. Maximè tamen eum mouebat, atque adigere nitebatur M. Cicero orator, qui differebat, non esse fortasse iustum, his quæ populus uniuersus statuisset, ciuem unum repugnare: & cùm uideret nullo modo ista quæ facta erant mutare posse, stultum atque insanum esse sponte sine ullo fructu se periculis obiectare. Extremum uerò malorum esse, si patriam, cuius gratia hæc omnia faciat, deserens prodat malis hominibus, & secum ipse gaudeat ex ciuitate abiens, certamina reipub. reliquisse. Nam si Cato Roma non indigeat, at certè Romam indigere Catone, indigere etiam amicos omnes, inter quos se primum Cicero fatebatur, cũ P. Clodius sibi per tribunatum imminueret. Eiusmodi rationibus precibusq; tradunt Catonem expugnatum

gnatum adiuramentum descendisse. Iurauit tamen ultimus omnium præter unum Faonium familiarem suum atque amicum. His rebus elatus Cæsar aliam legem tulit, per quam fermè omnem Campaniam egenis diuidebat, nec ullus qui contradiceret inuentus est præter Catonem. Hunc igitur Cæsar cùm à subsellijs in carcerem traheret, nihil remisit cato mentis atque propositi sui, sed inter ambulandum uerba faciebat, dicebatq; non esse ferendos qui isto modo rempubli. euerterent. Catonem uniuersus senatus cum summa mœstitia & omnes boni ciues unà cum senatu ciuitatis atque afflicti sequebantur. Quod cùm animaduerteret cæsar, cupiebat ut cato precibus aliquas porrigeret, deinde cùm iam manifestum esset nihil tale catonem esse acturum, ut recundia adductus tribuno cuidam plebis persuasit ut catonem eximeret, nec in carcerem trudi pateretur. His legibus atque his muneribus plebem capientes, obtinuerunt ut cæsari quidem Illyricum, & Gallia prouincia, & quatuor legiones in quinquennium traderentur, prædicente catone atq; monente, populum Romanum acrem tyrannum suis suffragijs constituere. P. autem clodium ex patritia familia, ut ciceronem urbe depelleret, atq; omnia illorum gratia faceret, tribunum plebis: consules uerò calpurnium Pisonem, qui erat Cæsaris socer, & Gabinium paulum, qui erat (ut dici solet) ex sinu pompeij facere. Sed quãquàm tanta ui rempubli. occupassent, & alia gratia, alia timore efficerent, tamen formidabant Catonem. Nam magno labore, & non sine uerecundia in his rebus superabant, uim tamen ei afferre, ac reum facere nefas erat, neq; omnino tentandum. Nam Clodius nec ciceronem expellere posse confidebat præsente catone: quare consilium cepit, ut eum à conspectu urbis removeret. In principio enim tribunatus sui catone ad se uocato, sic uerba fecit, quasi omnium ciuium integerrimum atque incorruptissimum esse, iudicio suo putaret, eius rei indicium se facturum. Nam multos profectionem in cyprum postulare, sed ad eam rem catonem solum existimasse idoneum. Cui cùm statim adsentiretur cato: assentiretq; non ob honorem, sed ob contumeliam atque insidias hoc sibi negocium demandari, clodius nimium superbè, At si non uolens, inquit, tamen coactus dolensq; proficiscere, aduocataq; concione, plebi sc cito firmauit missionem catonis, eiq; abunti nec nauem, neque militem, nec ministram quæpiam tradidit præter duos scribas, quorum alter sur erat, alter clodij clientulus. Et quasi parum negocij foret cyprus, ac ptolemæus, etiam ut exules Byzantium reduceret iniunxit, eo cõsilio, ut ipsum plurimo tempore extra

urbem

urbem ablegaret. Hac igitur Cato necessitate coactus, antequam proficisceretur, Ciceronem cui Clodius apud populum diem dixerat, admonuit ne in arma atque cædes urbem conjiceret, sed tempori cederet, ut rursus patriæ salutem præstare possit. Deinde per Canidium familiarem suum in Cyprum præmissum, suadere Ptolemæo instituit, ut sine contentione atque pugna concederet, quasi neque pecuniarum, neque honoris expers futurus: daturum enim sibi populum Ro. sacerdotium Veneris Paphiæ. Sic ergo Canidio qui hæc nunciaret præmisso, ipse Cato apud Rhodum commoratus, ea quibus opus erat cõparabat, & simul responsum Ptolemæi expectabat. Inter hæc Ptolemæus Aegypti rex à ciuibus suis exactus, relicta Alexandria Romam nauigabat, ea spe, ut Pompeij & Cæsaris armis in regnum reduceretur. Volens igitur Catonem affari, certiorem de uoluntate sua eum facit, credens illum statim ad se esse uenturum. Cato per id tempus purgando uentri operam dabat, itaque iussit Ptolemæum, si ita placeret, ad se uenire, ac ei uenienti nec obuiam processit, nec assurrexit, sed tanquam priuatum quendã reciperet, accedere iubens, primo congressu regem turbauit, & in admirationem conuertit, quòd sub populari mẽte & simplici, tanta superbia insolentiaq; latêret. Sed paulò pòst cùm uerba Catonis audiret, optimo consilio & summa prudentia de re sua differentis, ac eum reprehendentis, quòd tanta felicitate relicta, laboribus, dispendijs, & obseruationibus eorum qui Romæ potentes forent, se subjeciat, quorum cupiditatem si uniuersa Aegyptus in pecuniam redigatur, uix explere possit, & simul consulentis ut domum rediret, & cum suis ciuibus pacaretur, & se unà nauigaturum, ac intercessurum pollicentis, tanquàm ex insania quadam respipiscens, ueritatem q; agnoscens, & uirtutem Catonis admirans, decreuit ita facere ut Cato suadebat. Sed postea ab amicis in priorem spem reductus, cùm Romam uenisset, statim cùm adiit annuam alicuius magistratus peruenit, errorem suum recognouit, damnauitq; quòd consilium uiri boni, imò potius Dei oraculum neglexisset. Cyprius autem Ptolemæus felicitate quadam Catonis se ueneno necauit, qui cùm magnam uim auri & argenti reliquisse diceretur, ipse Cato quoniam Byzantiũ nauigare decreuerat, M. Brutum nepotem suum in Cyprum transmisit. Non enim satis Canidio in tractatione pecuniarum confidebat. Exulibus post hæc Byzantium reductis, & pace inter eos firmata, in Cyprum uenit: ubi cùm gazam regiam in poculis, mensis, lapidibus, & purpura reperisset, quæ omnia opus erat uenundare, & in pecuniam redigere, uo-

lens in ea re diligentia uti, & in summũ pretium adducere, cunctuq; ipse adesse, & suprema licitationem suscipere, non credidit consuetis auctionibus, sed in suspicione habuit omnes ministros, omnes præcones, omnes mangones, omnes amicos, per seipsum priuatim eos qui emere uolebant conuenientes, ac res tractans, effecit, ut cùm cæteri amici quasi parum fidei eis haberetur, molestè ferrent, tum in primis is qui omnes anteibat Munatius, ut casuri orationem aduersus catonem scribenti, acerbissimæ accusationis pars ista fuerit, locum ſſ immorandi exinde habuerit. Munatius tamen scribit non diffidentia sibi aduersus catonem accidisse ut indignaretur, sed neglectu quodam catonis & obtrectatione canidij. Nam Munatius librum ædidit de rebus catonis, quem Theophrastum maximè secutus est. In eo libro scribit se post catonem in cyprum uenisse, nec satis honestè à catone acceptum, sed cùm aliquando staret pro foribus, reiectum fuisse, catone intus ubi quid una cum canidio salutante: & cùm de re quereretur, non satis clemens à catone talis se responsum. Dixisse enim aut, Periculum esse ne nimia amicitia, secundum Theophrasti sententiam, interdum causa foret edũ generandi: quippe tu propter maximum amorem, minus te in honore habitum putas apud me quàm oporteat, idq; graniter fers: ego autem operam

canidij utor, cùm propter experientiam rerũ quæ in ipso est, tum propter fidelitatem, qui & prius uenit, & integer comprobatus est. Hæc tamen catonem secretè secum locutum dicit, uerùm postea ad canidium relata cùm audiret, nec ad cœnam ire uoluisse, neque uocantibus paruisse: minante autem catone (ut fieri solet) se pignora capturum, ex Cypro nauigasse, & multa tempore sic aduersus catonem insensum perstitisse. Deinde Martia (adhuc enim catoni cohabitabat) comprobante cùm Barca ad cœnam eos uocasset, & catone moram trahente, aliq; iam discumberent, tandem uenientem catonem quæsisse à Barca, ubinam sederet: cùm uerò Barca dixisset, ubicunque libêret, circunstetisse catonem ac dixisse, iuxta Munatium sedere uelle, atque ita fecisse, nec tamen quicquam colloquij inuicem in cœna habitum. Verùm postea catonem à Martia rogatũ ut Munatio scriberet, scripsisse ut postridie manè domũ ueniret. Se autem & à Martia retentũ donec omnes recessissent, atq; ita catonem ad eos ingressum salutasse Munatium, & amplexibus complexum fuisse. Hæc scripsimus prolixius, arbitrãtes non minus in huiusmodi rebus mores hominũ cognosci posse, quàm in pugnis ac magnis negocijs. Coëgit autem cato apud Cyprum circiter septem millia talenta argenti. Veritus autem longitudinem nauigationis,

nis, vasa multa præparauit, singula duorum talentorum & quinquaginta drachmarum capacia: lõgum funem autem singulis alligauit, & in funis capite suber bonæ magnitudinis erat, ut per ipsum, si naufragium fieret, ubi esset argentum cerneretur. Hæc omnis pecunia incolumis Romam delata est, præter admodum pauca. Libri autem duo, in quibus rationes de ea pecunia diligenter perscriptæ erant, in mari perierunt: nam cùm alterum libertus eius nomine Philargyrus secum deferret, ex Cenchris delatus cum ipsis oneribus perijt. Alterum uerò cùm ipse Cato usq; in Corcyram seruasset, nautis propter magnitudinem frigoris ignem immodicè facientibus, arsere tabernacula, liberq; deperijt. Et licet calumniatores refellere poterant ministri regij, tamen hanc librorum iacturam ægerrimè Cato tulit, non tam ob fidē quàm ob exemplū diligentiæ suæ, quod cæteris hominib. præbere cupiebat. Aduectus igitur nauibus cùm urbem intraret, omnes magistratus, omnes sacerdotes, omnis senatus, item maxima pars plebis sic obuiam processerunt, ut ripæ Tiberis utrinque cõplerentur, nec à triumpho multum differret. Nonnullis tamen agrestis superbusq; usus est, quòd consulibus prætoribusq; obuiam progredientibus neque subsistit, neq; cursum retinuit, nec in terram ad eos descendit, sed prætergressus non prius destitit,

quàm classem in naualia coniecisset. Cùm tamen argentum per forum portaretur, admiratus est populus Rom. tantam magnitudinem: & senatus post multas Catonis laudes, decreuit ei prætoram extra ordinem, & ludos inspicere purpureaueste. Verùm hæc senatus decreta Cato ipse deprecatus, Niciam regis seruum petijt à senatu manumitti ob fidem ac diligentiã rerum administratarum. Erat per id tempus consul Philippus Martiæ pater, & quodammodo magistratus eius potentia in Catonem redibat, collega Philippi Lentulo non minus in honore Catonem habente propter uirtutes, quàm Philippus ipse propter affinitatem. Post hæc Cicero in urbem unde prius à Clodio pulsus erat reuersus, quum potentia qua plurimũ pollebat fretus, tabulas in Capitolio fixas in quibus res in tribunatu Clodij gestæ perscriptæ erant, per uim deleuisset, senatusq; super ea re haberetur, & Marcus Cicero absentem Clodium accusaret, diceretq; à clodio gesta esse irrita oportere, quoniam ipse clodius contra leges tribunatum accepisset, non placuit id catoni. Itaque assurgens dixit, clodij tribunatum nihil sani neque boni in se habuisse, si tamẽ quis irritare uellet quicquid ab eo gestum esse, necesse fore ut ea etiam quæ ipse in cypro fecisset, irrita haberentur: neq; fuisse secundum leges præscitionem eius in cyprum, cùm is tribunus referret qui

autoritatem non haberet. Non igitur contra leges tribunum esse factum P. Clodium, qui ex patritia familia ad plebem lege concedente transisset: quòd si tribunatu quemadmodum ceteri multi abusus est, ipsum corrigere oportere qui deliquerit, non uerò potestatem tribunitiam dissoluere. Ex hoc indignatio inter catonem & ciceronem exorta est, postea tamen procedente tempore reconciliati sunt. Cùm deinde Pompeius & crassus cum cæsare qui citra alpes uenerat communicato consilio, statuissent secundum consulatum inire, & consules facti cæsari quidem in quinquennium prouinciam & exercitus prorogare pro se uerò magnas pecunias & prouincias & delectus accipere, & rempub. uexare, ac cùm multi boni uiri consulatum petituri destitissent, solus L. Domitius, qui Porciam sororem catonis uxorem habebat, monente catone non esse illis concedendum, sed pro reipublicæ libertate certandum, sustinuit competitor esse. Nec solùm ad Domitium hic peruenit sermo, sed ad omnes bonos, non esse negligendas Crassi & Pompeij opes in unum collectas, sed diuisa gendum esse alterum à consulatu: fore enim grauem & intolerabilem eorum potentiam, si unà consules fierent. Fauebant igitur omnes Domitio, confirmabantq; ostendentes multos ex iis qui metu silerent, in comitio ei

ei suffragaturos. Hoc cùm Pompeij familiares uererentur, insidias Domitio tendunt: cumq; is prima luce in campum cum funalibus descenderet, uno ex suis qui præcedebant interfecto, multis insuper uulneratis, omnes in fugam uertunt præter Domitium & catonem. Nam cato Domitium retinebat, ipsumq; cohortabatur, dicebatq; resistendum esse pro libertate patriæ aduersus tyrannos quandiu spiritus superfit, qui quemadmodum magistratu abusuri sint, iam ex tunc patefaciant, per tanta scelera ipsum procurantes. Hæc dicebat cato iam brachium saucius: sed cùm Domitius periculum expectare nollet, domumq; se reciperet, designatur consules Pompeius & Crassus. Nec tamen cato quieuit, sed præturam petijt, ne priuatus consulibus aduersaretur. At illis cùm hoc timerent, quòd uidebant præturæ dignitatem in Catone parem fore consulari potestati, senatum habuerunt multis ignorantibus, & in eo decreuerunt, primò quidem uti prætores qui creati essent, confestim magistratum inirent, neque consuetum tempus expectarent: deinde ne fraudi esset si quis eum magistratum per ambitum obtineret. Et simul ipsi amicos & ministros ad petitionem eius concitarunt, porrigentes argentum, & ipsi suffragio

præsidentes. Et cùm nihilominus omnia ipsorũ studia Catonis uirtus superaret, erubescentibus cunctis, suffragium non dedere Catoni prætu-ram petenti, qui uel precio comparandus fuerat ad eum magistratum gerendum: & cùm prima tribus eum nominasset, Pompeius id animaduertens, turpissimè mentitus se tonitrua audiuisse, comitia dissoluit. Nihil enim fas erat agere, cùm talia contigissent. Post hæc rursus magnis largitionib. freti, & optimatibus ex campo per uim pulsis, prætorem fecerunt Vatinium pro Catone, quo in loco ferunt eos qui suffragium tulerant, continuò præ uerecundia è campo fugisse. Reliqui uerò qui id graui-ter ferebant, tribuno quodam plebis concionem præbente, Catonem induxerunt, qui omnia quæ futura erant & reipublicæ euentura, quasi à dũ-Δαίμονος prædixit, ciuesq; in Pompeium & Crassum concitauit, qui ita sibi conscij essent, ita Rempub. administrare cuperent, ut timerem Catonem prætorem fieri. Tandem uerò cùm domum reuerteretur, tanta multitudo eum prosecuta est, quanta ne omnes quidem illos qui prætores erant creati. Deinde Trebonio legem promulgante de prouincijs consularibus, ut alter Hispaniam Aphricamq; haberet, alter Syriam & AEgyptum, & quibus uideretur terrestribus nauali busq; copijs bellũ inferrent, cæteri omnes, cùm desperarent prohibere

bere posse, supersederunt, nec aduersati sunt. Catoni autem contradicere uolenti, uix tempus duarum horarum ad dicendum concessum est: qui cùm multa dicendo ac præmittendo tempus consumpsisset, non permiserunt ut amplius loqueretur, sed minister eum adhuc dicentem & in suggestu stantem arripuit. Quinetiam cùm ex inferiori loco uociferaretur, multiq; ex ea re turbati essent, rursus per licterem apprehensus extra forum tractus est, ibiq; relictus. Cato uerò simulatq; dimissus est, rursus ad rostra magna uociferatione reuersus, monebat ciues ne hoc paterentur. Hoc modo cùm sæpius ex eo loco deductus semper rediret, molestè id ferens Trebonius, iussit ut Cato in Carcerem duceretur: quòd cùm factum esset, ingens multitudo ciuium sequebatur, & ipse Cato interambulandum cohortari ac monere contra legem non desistebat: quamobrem territus Trebonius, Catonem dimisit. Et illa quidem dies frustra consumpta est. Posteris uerò diebus partim minis, partim largitionibus, uno præterea ex tribunis plebis Aquilio armis depulso, ipsoq; Catone qui tonitru auditum esse clamabat, foro deiecto, multis uulneratis, nonnullis etiam interfectis, per uim legem tulerunt: quod quidem tam indignè tulerunt boni, ut plerique statuas Pompeij ob indignationem cæderent: sed hæc quidem fieri

cato prohibuit. Deinde cùm de prouincijs exercituq; cæsari prorogandis referretur, non amplius cum plebe egit cato, sed adipsum Pompeium conuersus, attestatus est ac prædixit in suam ceruicem cæsarem armari, idq; non uidere nunc, uerùm enim eo tempore sensurum esse, cùm propter grauitatem ac potentiam nec deponere ualeret, nec perferre: proindeforent eo tempore catonis reminiscatur, intelligatq; non minus utilitatis inesse sententiæ suæ, quàm honestatis atque iustitiæ. Hæc tamen Pompeius neglexit, confisus felicitati suæ, nec putans fieri posse ut cæsar ab eo discingeretur. Sequenti uerò anno prætor factus cato, non tantum uisus est dignitatis ei magistratui afferre, quantum demere, sæpe nudis pedibus & sine toga ad rostra ueniens, & causas capitales clarorum uirorum eo habitu cognoscens. Tradiderunt & nonnulli, iudicia nonnunquàm post prandium, cùm uinum potasset, eum exercuisse: quod tamen falsum est. Cùm autem populus Romanus largitionibus corruptus tanquam mercenaria opera suffragijs uteretur, cupiens mederi huic parti reipub. Catosenatui persuasit decernere, ut hi qui designati essent, si nullum accusatorem haberent, ipsi tamen iudicium subire atque rationem reddere cogerantur. Hoc periniquè ferebat ij qui magis-

stratum petebant, iniquius etiam plebs largitionibus assuefacta. Itaque cùm cato postridie ad rostra uenisset, multitudo hominum in eum impetum fecit, clamans, detestans, ac percutiens illum, quoad uniuersi qui circa rostra erant, aufugerent. Ipsum uerò catonem multitudine pressum atque delatum, uix rostris apprehensis continere se potuisse dicunt: sed cùm in rostra se recepisset, grauitate & auctoritate turbam sedauit, clamoresq; repressit, & oratione habita mitti, attentè auditus est, turbationemq; omnem ex animis deleuit. Ob quam rem cùm à senatu laudaretur, At ego, inquit, P.C. uos minimè laudo, qui me prætorem in tanto periculo deseruistis. Hi uerò qui magistratum petebant, cùm singuli à largitionibus deterriti essent, in unum conuenerant, contulerunтq; unusquisq; duodecim millia & semis drachmarum argenti, facta sponsione, ut qui ex eis per largitionem peteret, id argentum perderet, arbitrum ad eam rem catonem eligunt, & pecuniam apud illum deponere statuunt: sedipse cato pecuniam quidem recipere noluit, fideiussores tamen recepit. Cùm autem dies comitiorum uenisset, obseruans etiam suffragia, deprehendit quendam ex sponsoribus contra pacta egisse, ipsumq; damnauit, & eius pecuniam alijs tribuit. Illi uerò iustitiam atque integritatem

homi

hominis admirati, pœnam remiserunt, satis pœnarum dedisse illum arbitrati, quòd à catone esset damnatus. Sed ea res non mediocrem inuidiam in Catonem concitauit, quasi senatus iudicium ac magistratuum uim atque potestatem sibi arrogaret. Neque enim ulla uirtus est quæ magis inuidiam cõtrahat, quam iustitia, quàm potentia & fides populorum maximè sequuntur. Neque enim duntaxat in honore habent iustos quemadmodum fortes, neque admirantur quemadmodã sapientes, uerumetiã amant, atque eis confidunt: ex illis uerò quos suprà memoraui, alios timent, aliis parum credunt, præterea arbitrantur natura magis quã uoluntate illos excellere, putantes fortitudinem & prudentiam, alteram acritatem quandam, alteram robur animi esse. Iustum uerò quemuis esse posse, modò prauitates repellat. Itaque iniuriam maximè ut inexcusabile uitium improbis dicunt. Quamobrem catoni tunc omnes potentes atque clari inuidebant, & in primis ipse Pompeius, qui putabat Catonis gloriam suæ potentiæ efficere, atque ea de causa semper quosdam summittebat calumniatores in catonem, quorum unus P. Clodius, qui rursus cum Pompeio in gratiam reuersus, catonem criminabatur multũ argenti sibi in cypro expilauisse: Pompeio autem bellum inferrè quòd nuptias filiæ ut indignas repudiasset. Ad hæc respon-

Inuidia comes iniustitiæ.

debat cato, se tãtum argenti ex cypro Romã detulisse sine ullo milite, quantum Pompeius ex omnibus triumphis ac bellis, quibus uniuersum terrarum orbem turbasset, non attulerat. Affinitatem uerò Pompeij nunquam elegisse, non quòd indignum putaret, sed quòd non eadem in Repub. esset mens ac uoluntas. Nam se quidem prouincia abstinuisse cùm sibi à senatu post præturam ultrò traderetur: Pompeium uerò partim pro se accepisse prouincias, partim alijs procurasse, nunc autem sex millia militum in Galliam ad Cæsarem mittere, quos neque Cæsar petierat à senatu, nec ipse Pompeius autoritate senatus concesserit: sed tot hominum, tantæ armorum copiæ, tot equitatiæ sunt ac remunerationes priuatim elargitæ. Imperatorem appellatum Pompeium alijs prouincias exercitusq; commisisse, ipsum uerò domi manere ut seditiones & turbas aleret: quibus rebus manifestum est imperium affectari à Pompeio. Hoc modo cato Pompeium ultus est. Erat M. Faonius Catonis amicus, atque æmulus, qualis Appollodorus Phalereus dicitur Socratis fuisse, uir quem faciliter uerba mouerent, nec id quidem modicè aut humanè, sed usque ad insaniam atque furorem. Hic ædilitatem petens repulsam ferebat: cui cùm faueret cato, animaduertit tabulas una manu omnes perscriptas: itaq;

hanc

hanc machinationē redarguens, & tribunos superea re appellans, comitia dissolvit. Postea autem Faonio ædili faclo, & cetera pro eo munera obiuit, & spectaculum ædidit in theatro, proponens certantib. non ex auro coronas, sed quemadmodum in Olympico fieri solet, ex oleastro. Dona etiam attribuit, Græcis quidē ex porro, & lactuca, & raphano, & blito, & apio: Romanis autem uini amphoras, carnes, porcinas, & ficus, & cucumeres, & lignorum fasces: quorum utilitatem alij deriserunt, alij laudauerunt propter Catonis austeritatem.

Faonius inter multitudinem se conijciens, & cum alijs sedens, Catoni applaudebat, admonebatq; ut uictoribus ea dona tribueret, attestabaturq; se Catoni hanc potestatem concessisse. In alio autem theatro collega Faonij magnificè ludos faciebat, sed uniuersa multitudo illum reliquerat, & ad Catonem Faonium q; profecta nouicate se contulerat. Fecit autem Cato hæc, ut doceret oportere eum qui ludos faceret, ludis uti, & gratia magis ac simplicitate certare, quàm tantos, apparatus & sumptus in rem non utilem consumere, & curas ingentes ea de causa suscipere. Post hæc uerò cùm Scipio, & Hypsæus, & Milo consulatū petētes non solùm illis solitis usitatisq; largitionibus, sed etiam armis & necibus contenderent, ac temeritate & audacia bellum ciuile

ciuile concitassent, quibusdam censentibus Pompeium comitijs præficiendum, contradixit Cato, neque oportere, inquit, à rapto legibus præsidendum esse, sed Pompeio à legibus. Verum postea cùm per multos dies tria uelut castra forum obsiderent, censuit antequam summa necessitas cogeret, sponte & gratia senatus eam rem Pompeio esse mandandam, ex duobus malis quod minus foret eligens, ne cùm ciuitas seditionibus atque armis diu afflicta esset, tunc demum in potestatem unius deueniret. Dixit igitur sententiam in senatu M. Bibulus Catonis necessarius, qua censebat solum Pompeium consulem designandum. Fore enim ut uel respublica quietem acciperet Pompeio gubernante, uel meliori seruiat. Cato autem assurgens contra expectationem omnium Bibuli sententiam laudauit, asserens præstare ut quæuis potestas in urbe sit, quam rempublicam sine magistratu ac præside manere. Se quidem expectare ut Pompeius rempublicam sibi commissam laudabiliter tueatur & gerat. Verùm hunc modum consul designatus Pompeius à Catone postulauit, ut in suburbanum ad se ueniret: qui cùm uenisset, amicissimè eum recepit, atque gratias egit, rogauitq; ut sibi in consulatu gerendo adiutor esse uellet, se ex illius autoritate cuncta facturum. Ad hæc respondit Cato, se

neque priori tempore aliquid unquam contra Pompeium feciſſe inimico animo, neque in præſenti ut gratiam eius ſibi cõpararet, ſed pro utilitate reipublicæ ſemper locutum eſſe. Priuatim quidem igitur ſeſe Pompeio affuturum ſi Pompeius id poſtulet, publicè uerò etiam ſi non poſtulet, omnia perſcrutaturum. Et ſanè ſtatuerat ut promiſerat. Primùm enim magnam ac nouam pœnam aduerſus locupletores pompeio ſtatuente, præterita condonanda cenſuit, futura uerò punienda. Neque enim finem præteritorum facinorum facilitèr reperiri poſſe, nec nouæ pœna quæ nũc impoſita eſt, puniendæ eſſe delicta tunc commiſſa, cùm lex aliam pœnã ſtatuebat. Deinde cùm multi ſummi uiri hac ipſa lege rei poſtularentur, pompeiuſq; interdum pro amicitia & familiaritate eorum ſe facilem præſtaret, remitteretq; ſeueritatem, increpabat eũ cato nehementer atque excitabat. Præterea cùm Pompeius commendationes reis dari in iudicijs conſuetas per legem retuliſſet, ac poſtea ipſe Munatio Flacco commendationem ſcripſiſſet, cato qui in ea cauſa iudex erat, cùm recitari cœpta eſſet pompeij commendatio, aures manibus clauſit, legiq; illam prohibuit. Flaccus uerò ipſum ex iudicibus reiecit, & quidem poſt oratam cauſam, ſed nihilominus condemnatus eſt. Omnino autem difficilis atque anceps ſcrupulus erat cato

ijs qui in iudicium uocabantur. Nullus enim reorum habere iudicem uolebat catonem, & tamen reijcere formidabant. Nam multi eo ipſo condemnati ſunt, quòd catonem reijcendo non ſatis confiſi ſuæ innocentiæ uidebantur. Multis etiam in magni opprobrij partem obijciebatur, quòd catonem iudicem oblatum recipere noluiſſent. poſt hæc cùm cæſar in Gallia magnas haberet copias, Romæ uerò pecunia, largitionibus & amicis plurimũ poſſet, tunc demum monitiones catonis diu anteà prædictæ Pompeium quaſi dormientem excitarunt: cumq; etiam tunc piger uideretur ad cæſarem compeſcendum, perrexit cato conſulatum petere, quaſi cõfeſtim arma cæſari arrepturus, eiusq; inſidias patefacturus. Competitores catonis duo fuerunt, ambo gratioſi, quorum alter P. Sulpitius plurimum catonis autoritate ac potentia omni tempore fretus, non rectè tunc facere uidebatur, neque ſatis gratum ſe erga catonem præſtare. Ipſe tamen cato nunquam queſtus eſt, ſed minimè admirandum eſſe dixit, ſi id quod quis maximũ bonũ eſſe putat, alteri nõ cõcedat. Senatui uerò perſuaſit, uti ipſos qui conſulatum peterent, per ſe Romanum pop. appellare iuberent, nec per alios quicquam agere: ob quod etiam magnos homines ſibi aduerſos fecit, quaſi non ſolum accipiendi pecuniam, uerumetiam gra-

tiam concedendi populo Romano reuerentiam abstulisset. Adhæc accedebat, quòd nec ipse ad dicendum pro se satis idoneus erat, sed dignitatem morum potius conseruare uolebat, quam compellando atque rogando dignitatem magistratus acquirere: neque ut amici hoc facerent permittebat, ob quod multitudo capi & delinirì solet. Itaque uictus à competitoribus consulatum non obtinuit: & cùm ea res non solum ijs qui repulsam tulerant, uerùm amicis quoque & familiaribus rubori esse soleret, & tristitiam atque calamitatem per multos dies afferret, ipse Cato ita negligenter id tulit, ut sequenti die unctus in campum descenderet, & post prandium rursus ut solebat sine calceis & tunica in forum ueniens, unà cum familiaribus ambularet. Hoc factum Catonis Cicero reprehendit, quòd rebus poscentibus ut consul fieret, non studuerit populum humanitate adiuuare, sed etiam ad reliquum tempus defessus fuerit. Atqui præturam quidē rursus petiit, idq; illa de causa se facere dixit, quòd non iudicio populi Romani, sed uiolentia atque corruptione quorundam hominum in ea petitione succubuisset. At consularibus comitijs multa fraudem adhibitam, sed non satis populo Romano suos mores probatos fuisse, quos neque mutare ob eam causam, neque cùm illi uterentur, uelle se rursus periculum sui facere. Inde cùm

Catonis tolerantia in consulatus repulsa.

Cæsar in belli cæsissimas nationes impetum fecisset, easq; superasset, Germanos etiam contra fœdus bello lacessisset, & trecenta hominum millia occidisset, aliis ob rem prosperè gestam supplicationes decernentibus, Cato censuit ipsum Cæsarem ijs dedendum quibus contra fœdus bellum intulerat, neque faciendum ullo modo ut ipsi in se atque in rempub. tantam pollutionem reciperent. Attamen, inquit, dijs immortalibus gratias agendas esse, quòd pro hac tãta imperatoris nostri temeritate, in exercitum nostrum pœnas non uerterunt, sed reipub. pepercerunt. De his Cæsar certior factus, epistolam scripsit ad senatum, in qua multa maledicta in Catonem congesisit. Qua lecta, Cato ipse assurgens, non ab ira, neque ab obtrectatione aliqua, sed ab ingenio atque ratione crimina quæ in se dicta erant, iurgio similia esse ostendit, & ludum aliquem pompamq; continere. Deinde mentem Cæsaris ab ipso initio patefaciens, & omnem illius uoluntatem quasi ipse socius atque coniuratus foret apertam, ac docens, non Britannorum neque Celtarum filios, sed ipsum Cæsarem esse formidandum, ita mentes omnium mutauit & acuit, ut amicos Cæsaris, uehementer pœnituerit, quòd eiusmodi epistola in senatu lecta facultatem Catoni dedisset, ut uerbis pro iustitia factis, Cæsarem meritò & iustissimè redargueret. Nihil

hil tamen à senatu decretũ est, uerba dũtaxat habita, oportere cæsari succedi. Amicis cæsaris dicentibus ut Pompeius etiã arma deponeret, prouinciasq; dimitteret, quod ni faciat, cæsarem quoque non esse facturum: tam illa uociferans cato quæ ab initio prædixerat, aduentare scilicet uirũ, & manifestissimè uim afferre cum illis ipsis copijs, quas à decepta ciuitate adeptus foret, apud plebem quidem quæ cæsari fauebat plurimum, promouit nihil, senatum uerò in suam sententiam traduxit. Dum de cum Arimino cæsar occupato ad urbem contendere diceretur, hinc iam uniuersi catonem intuebantur, tam Pompeius, quàm cæteri omnes, utpote qui primus omnium ista uidisset. Dixit igitur cato: At si ijs quæ ego prædicabam credidissetis P. C. nec unum nunc timeremus, nec etiam in uno spes nostras haberemus. Pompeio uerò respondente, prouidentius ea à catone prædicta, amicitius autem à se facta, consuluit cato uni Pompeio committendum ut uideat ne quid respublica detrimenti capiat. Etenim eorundem hominũ esse solet, magna inferre mala, ac repellere. Pompeius igitur cùm neque exercitum paratũ haberet, nec quas tunc diligebat copijs satis credendum putaret, urbem deseruit. Cato uerò cùm Pompeium sequi decreuisset, minorem eius filium in Brutios ad Munatium misit, maiorem uerò

rò unà secum duxit: domus autem & filiarum suarum gratia, Martiam rursus accepit, quæ tũc uidua erat, & ab Hortensio hæres relicta. Quod eius factũ maximè cæsar carpendo auaritiam catonis criminari conatur. Nã si indigebat, inquit, cur eam dimisisset? sin autem non indigebat, cur eam recepisset? nisi uidelicet illã mulierem tanquam escam à principio posuisset, & iuuenem dimisisset ut diuitem reciperet. Ad hæc autem quæ à cæsare dicta sunt, probè illa conueniunt quæ dixit Euripides in eos qui Herculi timiditatem exprobrabant: Primùm quæ fas est dicere: nam dicere fas non est, timidum esse Herculem. Nam persimile est Herculi timiditatem animi obijcere, & catoni turpitudinem questus. An uerò improbandæ sint hæ nuptiæ, alterius erat considerationis. Sed postquàm Martiam recepit, & curam rei familiaris, ac filias ei commisit, ipse Pompeium secutus est, à qua die ferunt neque capillos neque barbam deposuisse: luctum uerò ac mœstitiam pro tantis reipublicæ cladibus, siue superarent, siue superarentur, eodem modo semper obseruasse. Sortitus autem Siciliam prouinciam, ac Syracusas profectus cùm audiuisset Asinium Pollionem cum multis militibus Messanam traiecisse, misit qui eius traiectionis causas ab eo perquirerent: sed cùm ab Asinio contrà, rerum nouatarum Romæ cau

sas rogatus esset ipse, & simul cognouisset Pompeij fugam ex Italia, res diuinas permagnam obscuritatem multosq; in se errores habere questus est. siquidē Pompeio in his rebus quibus nihil iustitiæ inerat, semper dij fauissent, tunc uerò patriam seruare cupientem & pro libertate pugnantem deseruerint. Quamquam itaque Asinium ex insula deturbare posset, tamen ne Siciliam cladibus belli involueret, abeundi consiliū sumpsit, monitis prius Siracusanis ut de salute sua ciuitatis prouiderent, Dyrrhachiū ad Pompeiū nauigauit. Cū in castra peruenisset, semper in eadem sententia fuit: censebat enim oportere ut bellum protraheretur, sperans ut tractu tēporis iræ mitigarentur, neque ferendum putabat ut populus Romanus seipsum pugna ferroq; trucidaret. Suasit etiam ut Pompeius cæteriq; primarij uiri decernerent, ne qua ciuitas socia aut amica populi Rom. diriperetur, néue quisquam Romanus ciuis extra aciem interficeretur. Hæc ille humanitate multos mortales ad partes Pompeij cōuertit. Missus deinde in Asiā, ut apparatus nauiū delectusq; militū acceleraret. Secū duxit Seruiliam sororem, & Luculli puerum ex Seruilia genitum. Nam Seruilia quidem post mortem uiri se Catonis potestati subiecerat, eumq; sponte sequebatur ob aduersam impudicitiæ famam abstergendam. Verumtamen

men Cæsar ne in hac quidem parte Catoni pepercit, & in cæteris quidem (ut uidetur) nihil erat opus Catone. Nam ij qui à Pompeio missi erant, summa cum diligentia cuncta perficerant. Rhodios duntaxat autoritate atq; oratione sua permouit, & seruitam illic atq; puerum relinquens, ad Pompeium redijt cum magnis terrestribus atq; naualibus copijs. Atq; in eo tempore maximè Pompeij mens ac sententia cognita est. Nam cùm naualibus copijs præfecere Catonem decreuisset, & haberet naues pugnaces circiter quingentas, præter Lyburnicas & exploratorias & scaphas, subitò mutauit sententiam, Bibulumq; classi præfecit, putans non id laborare Catonem ut Cæsar superaretur, sed ut omnino respublica libera foret, tam Pompeio quàm cæteris potentibus è medio sublatis. Sed in quadam pugna quæ Dyrrhachij commissa est, cùm ipse Pompeius ad pugnam milites hortaretur, ducesq; idem facere iuberet, tacentibus cunctis Cato orationem habuit de libertate, de uirtute, de gloria, de contemnenda morte, quæ in philosophia didicerat, prout tempus patiebatur differens, tandemq; orationem suam in deos conuertens, utpote præsentes, & illos intuentes qui pro patria pugnaturi erant, ita militū animos incendit, ut cum summo clamore, summoq; decernendi desiderio pugnam deposcerent, omnesq; Cæsaris

cohortes ea die in fugam uerterent, nisi Cæsaris fortuna, & Pompeij infelicitas obstitisset, ut in eius uita scripsimus. Tunc aũt omnibus ob ea quæ gesta erant letitia exultantibus, cato ipse plorauit patriæ fortunam, & ambitionem detestatur, cernens multos ac bonos ciues in acie cecidisse. Deinde pompeius cæsarem persecutus cùm in Thessaliam uenisset, multæq; copiæ Dyrrachij essent relictæ, & præterea multæ pecuniæ, multi Ro. ciues, omniũ custos atq; dux cato præficitur, datis sibi quindecim cohortibus. Atq; id fecit pompeius: quia catonis præsentiã formidabat, quẽ ut absentem firmissimũ uictis refugiũ, sic præsentem uictori sibi minimè cõcessurũ existimabat, nec permissurum ut pro arbitrio uictoriam exerceret. Accepta deinde apud Pharsaliam clade, in ea sententia fuit Cato, ut si Pompeius interisset, omnes qui secum erãt in Italiã reduceret, ipse uerò solus tyrannidem fugeret, atq; in exiliũ iret: sin autem Pompeius euasisset, omnino copias illas Pompeio conseruaret. Hac igitur mente in Corcyram ubi naues erãt delatus, cùm ciceronem ibi offendisset, perrexit primum omnes copias illi tradere, & sese eĩ summittere, ut decens erat prætorium uirum consulari: sed cicerone non recipiente, & in Italiam abeunte, cognita Pompeij uoluntate, qui cùm minimè tempus exposceret, eos qui in Italiam

liam nauigabant, assicere supplicijs, & in primis ciceroni ipsi manus afferre cogitabat, priuatim ipsum corripiens ciceronem ex manifesto periculo liberauit, & cæteris facultatẽ abeũdi præstitit. Arbitratus uerò Pompeium Magnum in Aegyptum aut Libyam peruenisse, ad illum ire perrexit cum omnibus copijs, data prius potestate abeundi ijs qui non uoluntariè sequerentur. Catoni oram Libyæ præteructo fit obuiam Sextus pompeij filius minor natu, qui mortem patris nunciauit. Cuius mortem cùm uniuersi grauiter ferrent, nec alium quã catonem ducem sequi uellent, cato pudore simulac misericordia uictus, uiros bonos, quiq; specimen fidei suæ ædiderant iam, destitutos & ancipites in terra peregrina deserere noluit, sed principatum subijt, & in cyrenem perueniens à cyrenæis receptus est, cùm paucis antè diebus Labienum excluisissent. Hìc cùm audisset Scipionem ad Iubam regem so recepisse, & Appium Varum Aphricæ præfectum unà cum Scipione esse, profectus ad eos per hyberno tempore, multis asinis qui aquam ferrent congregatis, multum præterea commeatum ferens, multos etiam currus ducens, & insuper homines qui Psylli nominantur, qui morsibus serpentum medentur ore trahentes uenenum, & ipsos serpentes cantibus mitigantes, septem continenter diebus iter fe

cit, ipse semper absq; equo & uehiculo agmen præcedens. In cœna uerò sedebat: nam post Pharsalicam pugnam hoc quoq; priori mœstitiæ addiderat, ut nunquàm iaceret nisi cùm dormiret. In Aphrica hybernis peractis exercitum eduxit: erant militum circiter decem millia. Res autem pessimo loco erat, Scipione & Varo simul contendentibus, & obid Iubam obseruantibus, hominem propter opes & potentiam tumentis superbiæ, qui primo Catonis aduentu thronum suum medium posuit inter Scipionem & Catonem: quod cùm animaduerteret Cato, sublata sella ad aliam partem se contulit, & Scipionem inter se & Iubam medium fecit, quanquàm sibi infensum atq; inimicum, utpote qui librum aduersus illum ediderat. At hoc quidem non attendunt homines Catonis factum: si uerò Philostratum in Sicilia medium ambulans habuit in honorem philosophiæ, illum accusant. Tunc igitur Iubæ insolentia repressa, qui quasi satrapas effecerat sibi ijs qui cum Scipione erant omnibus conciliatis, cùm ducem Catonem cunctiseque uellent, & præcipuè Scipionis ac Varimilites, negauit se contra leges imperium susceppturum, quas ut seruaret, aduersus Cæsarem bellum gerebat, neq; se pro prætore dum proconsul adsit antepositurum. Nam Scipio proconsule prouinciam obtinebat, spesq; nonnullis erat in

Liber Catone Scipione editus.

Scipionis nomine, quasi in Aphrica id esset ad uictoriam fatale. Accepto itaq; Scipione principatu, cùm ille statim Iubæ gratia omnes Vticenses qui in ætate erant trucidare uellet, urbemq; funditus euertere, utpote cum Cæsare sentientes, Cato obstitit. Attestans, enim ac uociferans in concilio uix crudelitatem eorum coërcere potuit, ac partim Vticensium rogatu, partim ex Scipionis sententia, custodiam Vticæ recepit, ut neq; inuita neque uolens partes Cæsaris sequeretur. Ea urbs opportunissimo loco sita, & adunde munita erat, magis tamen à Catone confirmata est. Nam & annonæ uim introduxit, & mœnia turribus, uallo, fossaq; munuit, præsidiaq; imposuit. Ciues autem quicunque puberes erant ablatis armis pro turribus collocauit, reliquos in urbe continuit, uehementi diligentia adhibita, ne cuiquam eorum inferretur iniuria, nec inferre alijs ipsi possent. Arma uerò & pecuniam & frumentum inde ad castra mittebat, habebatq; eam urbem quasi horreum belli. Quòd autem Pompeio Magno prius, idem tunc Scipioni suadebat, ne signa conferret aduersus homines pugnacissimos, sed protraheret bellum, temposq; contereret, quoad tyrannidis acies obtunderetur. Sed Scipio Catonis consilia neglexit, & aliquando etiam timiditatem exprobrauit, scribens ad eum,

sa-

satis non esse si ipse in urbe sit & mœnibus cir
cundetur, nisi etiã cæteros impediat quò minus
ea quæ optima factu sunt exequantur. Ad
hæc rescripsit Cato, separatum offerens cũ ijs
copijs quas in Aphricam duxerat, in Italiam
traijcere, & Cæsarem ab illis in se conuertere.
Cùm uerò hoc quoque Scipio aspernaretur,
manifestissimè cernebatur in Catone pœniten
tia, quòd principatum concessisset ei, qui neq;
belli artibus ualeret, neque si fortuna aliquã
uinceret, temperatè victoria usurus foret. Quã
obrem & secum ipse agitabat, & familiari-
bus patefecit, se non bonam spem in bellum ha
bere propter imperitiam ac superbiam ducis,
ac etiam si Cæsar ipse superaretur, se Romæ nõ
mansurum, sed in exilio futurum propter cru-
delitatem & superbiam Scipionis, qui iam tũc
insolentes minas aduersus multos iactaret.
Et euenit quidem citius quàm expectaret Ca-
to, ut à Scipione male pugnatum esset, & pri-
ma nocte quidam à castris ueniens tertia ante
pugnam commissam die, Cæsarem q; uicisse nũ
ciauit, capta etiam esse castra, Scipionem &
Iubam cum paucis euasisse, reliquas omnes co-
pias funditus esse delatas. His auditis, uniuersa
ciuitas ad huiusmodi nuncium attonita uix se
intra mœnia continebat. Quod cùm animad-
uerteret Cato, singulos monendo atque conso-
lando, quòd non tanta essent, quanta nuncia-

bantur mala, sed rem uerbis augeri, trepidatio
nem sedauit. Postridie uerò Romanos ciues qui
Vticæ negociabantur, quorum trecentos in cõ-
silium delegerat, per præconem in templum Io
uis acciri iubet: quo facto, uenit ipse in tem-
plum sine ulla trepidatione, uultu pacato, quẽ-
admodum priori tempore solebat, librum in
manibus tenens: dum illi cogebantur, lectitare
cœpit. Erant in eo libro scriptæ rationes re- Oratio
rum quas ad bellum præparauerat, instrumen catonis
torum, armorum, frumenti, balistarum. Co- ad Rom.
acto autem consilio, incipiens ab ipsis trecentis
uiris, laudauit fidem & studium eorum, quòd
consilio, quòd corporibus, quòd pecunijs bene
de repub. meruissent, deinde cohortatus est ne
spem abijcerent, néue in diuersas partes au-
fugerent, sed se in unum continerent, fore
enim ut eo modo plus roboris in resistendo ha-
berent, facilius q; à uictore salutem impetra-
rent. Proinde sibijpsis consulerent in utram
uellent partem: si tamen periculis sese obiecta-
re uelint, & pro libertate pugnare, se non so-
lùm uirtutem eorum laudaturum, uerumetiam
ducem ac socium se præstiturum, quoad extre-
mam sortem patriæ experirentur, quæ nec Vti
ca sit, nec Adrumetũ, sed Romana urbs, quæ
sæpe maioribus periculis euaserit, & sese rece-
perit. Multa quidem esse illis ad salutem para-
ta, & præcipuè quòd aduersus eum hominem

bel

bellum gererent, qui à tempore ac fortuna totus penderet. Hispaniam ad Pompeium tam defecisse, urbem uerò ipsam Romanam nondum frenum seruitutis propter insolentiam recipere, sed grauiter ferre, & ad res nouas conspirare. Denique hostem ipsum pro exemplo habendum, qui nullum recuset periculum ut patriam suam ac iura subuertat: quod cùm ille faciat pro iniuria, quantò magis eos facere decet, qui si uicerint felicitatem adepturi, si uincantur gloriosissimam mortem obituri sint. Debere tamen ipsos per se consulere, deos precantes ut pro uirtute quam superiori tempore præstiterunt, ea res feliciter eueniat. Hæc cùm diceret Cato, plurimi oratione eius ducebantur, ac fortitudinem hominis humanitatemq; intuentes, quasi periculorum imminentium obliti se efferebant, ut corporibus & armis eorum arbitratu suo uteretur, utpote solus omnibus inuictissimus dux, & cuiuscunq; fortunæ uictor. Satius enim fore ut cũ sequentes moreretur, quã si eo deserto salutem recipiant. Cùm uerò quidam censeret seruis libertatem esse dandam, & plerique eius sententiam laudarent, negauit Cato se ullo modo id passurũ: neq; enim esse iustum, neq; legibus consentaneum: si tamen domini liberare uelint, recepturum. quod cùm multi pollicerentur, iussit eorum nomina adi atq; scribi. sic concilium dimisit. Nec multò

ò post asseruntur sibi literæ à Iuba & Scipione, quorum Iuba quidem cum paucis in monte quodam latebat. Scipio autem non longè ab Vtica naues conscenderat, atq; in portu ipso euentum rerum expectabat. Ambo à Catone per literas postulabant quid sibi agendum uideretur. Iuba expectare etiam se scribebat, ut relicta Vtica cum exercitu obsesso sibi succurrat. Cato itaq; eorum tabellarios quoad priora consilia firmarentur, retinuit. Et senatores qui dem promptissimè seruos dabant, manumittebantq;, & armabant: cætera autem multitudo ueluti naucularij, fœneratores, & cætera huiusmodi turba, qui maximam partem fortunarum suarum in seruis habebant, mirum in modum refrixerant. Velut enim corpora quædam faciliter incenduntur, & rursus remoto igne citò frigescunt: sic dum præsens erat Cato, uerebantur: in eorum oculis, ad uirtutem incendebantur: cùm uerò discederet, atq; ipsi per se erant, Cæsaru formido plus ualebat quàm honesta consilia. Qui enim sumus? aiebant illi, cuiue bellum inferre paramus? Nónne hic est ille Cæsar qui omnẽ Romanorum habet potentiam? Nostrũm autem nemo est Scipio, neq; Pompeius, neq; Cato, sed quibus temporibus uniuersi mortales timidiores sunt quàm oportet, in his temporibus nos pro libertate Romanorum ex Vtica pugnabimus aduersus eum

quẽ

qui & catonem & pompeium ex Italia pepulit? Et seruos aduersus cæsarem liberos faciemus, qui tantum libertatis ipsi habituri sumus, quantum ipse cæsar nobis concedet? cognoscamus nosipsos dum tempus est, ueniamq; petamus à uictore, mittamusq; ad eum homines qui illius iram deprecentur. Hæc multorum uerba erant, nam reliqui uim aduersus senatores parabant, putantes si eos caperent, & cæsari darent, fore ut ira cæsaris mitigata facilius salutem impetrarent. Quæ cùm cato audisset, nihil hanc mutationem reprehendit, Scipioni tamen Iubæq; rescripsit, ne Vticâ accederet. cùm uerò magna manus equitũ à pugna quæ inter cæsarẽ & scipionem cõmissa erat, euasisset, missi sunt ad catonem tres legati, non tamen omnes eadem mandata habebant. Nam alij ad Iubam eundum fore censebant, alij catonem ducem poscebant, alij Vticam accedere formidabant. Hæc audiens cato, M. Rubrio operam dedit ut nomina eorum reciperet qui seruos ad bellum manumittebant. Ipse uerò senatoribus assumptis, Vticæ egressus tribunos equitum conuenit, eosq; rogauit ne senatores proderent, neq; Iubam potius quàm catonem sequi mallent, sed in urbẽ accederent, ut seipsos cæterosq; seruarent: esse quidem urbem ipsam inexpugnabilẽ, & multorum annorũ uictum habere, omniq; apparatu belli abundare. Ea cùm senatores multis cum lachrymis precarentur, præfecti equitum ad equites retulerunt. Cato interea in quodam aggere unà cum senatoribus sedens, responsa equitum expectabat. Inter hæc M. Rubrius accedit cum summa indignatione nuncians motum in urbe fieri: quod cùm auditum esset, alijs quidem in lachrymas lamentationesq; conuersis, Cato eos confirmare tentabat. Nuncij post hæc ab equitib. uenere acerba postulantes: atebant enim neque Iubam ducem sequi uelle pro mercede, neque cæsarem ullo modo timere, si catonem habeant ducem. Vticenses tamen ex Phœnicia profectus, hominibus infidis, nullo modo intra eadem mœnia sese cõiunctũros: nam simulatq; cæsar copias suas ad urbem admoueat, inuasuros esse Romanos atque proditures: proinde si uellet cato eorum opera ad bellum uti, Vticenses omnes uel expelleret urbe, uel intra mœnia trucidaret: quod si faceret, Vticam se accessuros polliceb antur. Ista catoni aspera nimium & intolerabilia uisa sunt, benignè tamen pro tempore respondit, se de eare unà cum trecentis deliberaturum: atque it a in urbem regressus offendit homines non clàm, neque latenter, sed coràm reclamantes si quis contra cæsarem impellat, cui neque posse se bellum inferre, neque uelle dicebant. Nonnulli etiam uoces contra

senatores iactabant, capiendos esse illos, & cæsari dedendos. Sed ipse licet hæc audiret, tamen non audire simulabat, & erat quidem subsurdaster. Vt autem equites abire nunciati sunt, timens ne trecenti illi uiri contra senatores aliquid molirentur, prefectus unà cum amicis, cùm cerneret eos iam procul abeuntes, equo accepto consecutus est. Et equites catonem intuentes cum summa lætitia conuersi eum receperunt, adhortantes ut unà secum esse uellet. In hoc loco ferunt catonem lachrymasse, dum pro salute hominum senatorij ordinis, milites precaretur, manusq; tetendisse, & nonnullorum equos freno captos uertisse, armaq; ipsorum tenuisse, quoad ab equitibus extorsit, ut ea die iuxta Vticam morantes securitatem senatoribus præstarent. Vt igitur eos reduxit, & alios quidem portis, alios arci custodes imposuit, magnus metus plerosque inuasit, ne pœnas darent mutatæ uoluntatis. Postulabant igitur à Catone ut eos adiret. At senatorij pro Catone soliciti eum retinebant, neque dimissuros se, neque prodituros qui in tanto periculis eos seruasset, prædicabant. Manifestissimus enim, ut uidetur, sensus erat & zelus & admiratio uirtutis eius cunctis quæ Vticæ erant, cùm ipse nihil simulatè, nihil dolose faceret: uir qui cùm diu antea mortem sibi asserre decreuisset, ingentes tamen labo-

labores & magnas curas pro alijs suscipiebat, ut cùm cæteri omnes securè iam uiuere possent, essentq; à periculo liberati, tunc ipse demum mortem obiret. Erat occulta eius deliberatio ad mortem, quanquam pro cæteris affligeretur. Venit igitur tunc ad trecentos senatores, qui cùm ei gratias egissent, rogassentq; ne eos in suspicione haberet, sed fidei eorum crederet, & si omnes Catones non essent, neq; tantam magnitudinem animi præstarent, minime ferendum esse eorum imbecillitatis: censebant ad Cæsarem mittendum petissimum pro Catonis salute: quod si Cæsar non concederet, ipsis sponte offerat, gratiam eius acceptu ros, sed quoad spiritus supersit aduersus eum pro Catone pugnaturos. Cato eorum sententia laudata, respondit ut pro seipsis (si ita uellent) Cæsarem precarentur, pro Catone autem nullo modo faciendum. Nam uictorum quidem esse deprecari, & eorum qui errassent ueniam petere: se uerò per omnem ætatem inuictum se præstitisse, & Cæsarem honestate atque iustitia longè superasse. Nec esse uictum aut captum Catonem, sed ipsum Cæsarem, qui bellum quod iandiu contra patriam parabat, cùm sæpe id negasset, nunc tandem conuictus esse agitasse. Hæc locutus abijt. Cùm uerò audiret Cæsarem cum omnibus copijs aduentare, Dij boni, inquit, ut con-

Catonis mira constantia.

tra uiros, ad nos ille: & ad senatorios conuersus, monuit ne differrent dum equites adessent: saluti suæ prouidere. Et omnibus portis praeter unam quæ ad mare prospiciebat, clausis, naues suis assignauit, ordinauitq; uniuersos sine trepidatione ulla aut tumultu, egenis autem & tenuioribus pecuniam tradidit. Deinde cùm M. Octauius cum duabus legionibus haud procul ab Vtica castris positis, à catone postularet ut pro imperio definiretur, Cato nihil respondit, sed ad amicos conuersus, quis iam mirabitur, inquit, si res male gestæ est, quãdo in ipsa mente cupiditatem dominandi in nostris hominibus cernitis? Inter hæc audiens equites iam abire uolentes Vticensium domos diripere, cursum ad eos profectus, primis spolia è manibus eripuit, cæteri uerò omnes abiecerunt, & cum summo rubore discesserunt. Post hæc Vticenses in urbem reductos orauit ne cæsarem contra ciues Romanos qui Vticæ erant irritarent, sed communiter pro omnibus salutem peterent: ac rursus ad mare rediens, curauit eos qui nauigaturi erant, & amicos hospites complexus dimisit. Filio persuadere non potuit ut unà cum cæteris nauigaret, neque enim putabat ullo modo patrem esse deserendum. Erat autem etiam quidam statilius ætate iuuenis, mente ualidus, Catonis imitator, huic suadebat cato ut inde nauigaret, nec cæsaris sibi inimicos exp

pectaret aduentum. Qui cùm se facturum negaret, respiciens cato Apollonidem Stoicũ & Demetrium Peripateticum, inquit, Vestrum hoc opus est iuuenem lenire, & ad curam sui ipsum conuertere. Totam noctem & magnam partem diei in dimittendis amicis, et pecuniis dandis consumpsit. Deinde L. Cæsar C. Cæsaris cognatus, qui à trecentis ad cæsarem mittebatur, à catone postulauit, quemadmodum sibi uerba facienda uiderentur pro salute ciuium Rom. Nam pro te quidem, inquit, & manus apprehendendæ, & genua amplectenda erunt, Cato uerò nullo modo id faciendum respondit, sibi enim ipsi, si salutem petere uellet, ad cæsarem eundum fore: sed nolle se tyranno gratias agere pro ijs rebus quas contra leges per iniuriam faciat. Nam contra leges facit qui salutem dat quasi dominus eorum, quibus nullo modo dominari potest. Quemadmodum tamen ille preces Romanorum ciuium exaudiat, simul considerare uelle. Hæc unà cum L. Cæsare meditatus, cum filio amicis q; comitatus est, amplexus q; uirum dimisit, & filium suum amicos q; reduxit. Et cùm cætera multa locutus est, tum illud præceptum filio dedit, ne unquam ad Remp. se conferret. Nam ut iam digna catone faceret, nullum esse locum in rempub. aliter autem ut se gereret, turpe esse. Post hæc cùm aduesperascaret, bal-

neum intrauit, & inter lauandum cùm sibi Statilij in mentem uenisset, alta uoce Apollonidem uocauit, petijtq; an iuuenem dimisisset, eiusq; magnitudinem animi repressisset, & an ille nauim ascendisset se inscio & insalutato. Respondente Apollonide, se multa cum illo uerba fecisse, uerum perseuerare illum in sententia, ut omnia faceret quæ Cato ipse faceret: subridens Cato, at hoc, inquit, confestim apparebit. Post lauacrum cum multis cœnauit sedens, quemadmodum post ciuile bellum consueuerat: neque enim iacebat nisi cùm dormiret. Cœnauerant cum eo omnes familiares, & Vticentium magistratus, ac post cœnam magna & iucunda disputatio agitata est. Cùm dein ceps philosophiæ quæstiones proponerentur, quoad peruentum est ad illa, quæ Paradoxa Stoici uocant, ueluti, solum uirum bonum liberum esse, omnes malos esse seruos: aduersus quæ cùm Peripateticus pugnaret, uehementer in ea disputatione accensus Cato, extendit disputationem miro certamine, ita ut omnes suspicarentur illum uitæ suæ finem facturum, atq; è rebus humanis migraturum. Itaque cùm silentium post uerba Catonis sequeretur, animaduertens Cato eorum mœstitiam, conatus est timorem auferre, & suspicionem quam antè conceperant, remouere. Quamobrem curas rursus illis iniecit pro præsentibus rebus, quasi

quasi pro illis qui nauigarent solicitus foret, & pro illis qui pedestre iter facerent, cùm per deserta loca & aquæ expertia trãsituri essent. His ille dictis conuiuium dimisit, & facta cum amicis deambulatione, quæ illi post cœnam consueta erat, & ijs qui excubijs præerant ea quæ tempus poscebat locutus, in cubiculum ire cœpit: abiensq; filium, & amicorum quenq; magis quàm prius consueuerat amplexus est, ex quo rursus suspicionem præbuit necis futuræ. Cubiculum autem ingressus, cepit in manibus librum Platonis de anima, & maxima parte eius libri lecta oculos extulit, & cùm non uideret ensem pendere (surripuerat nanque eum filius dum cœnabatur) uocato seruo, quis abstulit ensem poposcit. At illo tacente, rursus legere incœpit, & quasi non festinaret, sed alia de causa ensem quæreret, ut adferretur mandauit: quod cùm ille non faceret, atque ipse iam totum librum perlegisset, rursus singulos seruos uocauit, & maiori uoce ensem reposcere cœpit. Vnum etiam ex seruis pugno percussit, ex quo cùm ei manus tumefacta fuisset grauiter iam id ferens, & uociferans se inermem à filio atque seruis prodi, nõ prius destitit, quàm filius cum amicis uenit, & multis cum lachrymis se supplicem obtulit. Cato autem torue ipsum prospiciens, An me, inquit, insanum putas, qui non rationibus, sed ui cõpescãs?

Quid me uerò non ligas patrem, ac tandiu in uinculis tenes, donec Cæsar occupet nullo modo resistere ualentem? Sed nihil agis mihi credens, non enim mihi ense opus est ad mortem. Nam si breue tempus spiritum præclusero, & si caput parieti incussero, mori possum. Hæc cùm dixisset, adolescens lachrymans abijt. Cæteri etiam amici cubiculum egressi sunt, præter Apollonidem & Demetrium, qui intus remanserunt, ad quos Cato conuersus mitiori uoce: An uos quoque putatis retinendum esse hominem grandem natu, & iuxtà sedendo cum custodire? An rationem aliquam habetis, per quam positis ostendere, non esse turpe Catoni salutem ab hoste petere? Quid igitur non uerba facitis? quid non argnitis me, ut primis illis rationibus quibus ad hunc diem uiximus repulsis, & per Cæsarem sapientiores facti, ingentes illi gratias habeamus? Atqui decreui equidem nihil de meipso, oportet tamen me deliberare, ita ut ea faciam quæ facienda uidebuntur. Deliberabo igitur uobiscum, si cum ijs rationibus quibus uos in philosophia utimini, id facio. Abite igitur bono animo, & monete filium meum ut patrium non asserat. Ad hæc illi nihil respondentes, sed lachrymates abiere. Quùm abijssent, Cato ensem sibi remissum nudauit, inspexitq;, & mei nunc iuris sum inquit: ac rursus ense reposito, lectitare cœpit. Ferunt bis

bis librum de anima perlegisse totum, atq; subinde dormisse altissimè, ut etiam ij qui extra cubiculum erant, stertentem sentirent. Cùm esset circiter mediam noctem, uocauit ad se Cleanthem medicum, & Butam quendam, cuius opera ad res ciuiles plurimum utebatur. Erant hi ambo catonis liberti, & Butam quidem ad portum misit, ut sciret an omnes nauigassent: medico autem manum ostendit tumore inflamma tam, ob eam plagam quam (ut suprà diximus) seruo inflixit. Ea res spem omnibus præstitit, quasi consilio mortis abiecto, de uita cogitaret. Paulò pòst Buta redijt, & alios omnes præter Crassum nauigasse nunciauit: Crassum quibusdam impedimentis detineri, cæterum mare magnis flucibus agitari. Quo audito, ingemuit Cato pro eorum qui nauigarant incommodis, & rursus Butam remisit, ut si quis cuiusquam rei indigeret, afferret. Iam erat circiter gallicinium, & rursus in somnum conuersus est: deinde reuerso Buta, & composita esse omnia renũciante, iussit eum prouidere ut porta clauderetur, & se in lectum demisit, quasi reliquum noctis quieturus. Vbi uerò Buta recessit, statim acceptu ense, se sub pectus percussit: sed cùm ægrota manus minus alte uulnus imprimeret, non confestim exanimatus est, sed moribundus ex lecto prolapsus, abacum quendam geometricum, qui fortè iuxta lectum stetit, non

Interitus Catonis.

sine magno strepitu in terram deiecit: qui cum à seruis auditus esset, subitò acclamatum atq; concursum est tam à ministris quàm à filio & amicis. Ingressi itaq; cubiculum offenderunt Catonem sanguine fœdatũ, intestina eius magna ex parte effusa, ipsum tamen adhuc uiuentem. Medicus igitur accedens tentabat & uiscera remittere quæ illesa erant, & uulnus ligare, sed ipse statim atq; ad se rediit, medicum repulit, & uiscera manu laceravit, uulnusq; patefaciens è uita decessit. Vix credebatur in tota domo auditum, cùm iam in portis aderant ciues Romani, quos trecentos fuisse suprà dixi mus, & paulò post populus uniuersus. Vticensium occurrit: omnium erat una uox, ac benefactorem, liberatorem, solum liberum, solum inuictum Catonem uocitabant, & hæc facitebant cùm iam aduentare Cæsarem nunciaretur, sed neq; timor, neque gratia uictoris, neq; seditiones quæ inter eos erant inhibebant, quominus Catoni honorem debitum redderent. Funus ornatissimum cum longa pompa magnificè fecerunt, sepeliérunt; in littore maris, ubi nunc est eius statua ensem manu tenens. Fugere autem perfecto, ut sibi salutem quærerent perrexerunt. Cæsar igitur à transfugis cognito Catonem unà cum filio & familiaribus expectare, nec abisse cum cæteris fugientibus, excogitare non poterat quod foret Catonis consilium. Itaq; cùm multi faceret Catonem, exercitum admouebat: deinde cognita eius morte, dixisse dicitur: Inuideo mortì tuæ Cato, nam & tu gloriæ meæ pro salute tua inuidisti. Reuera enim Cato, dum salutem à Cæsare consequi erubuit, non tam suam ipsius gloriam dedecorasse, quàm istius illustrasse uidetur. Quid tamen futurum fuerit, si petita esset salus, incertum est: creduntur uerò meliora de Cæsare. Mortuus est Cato quadragesimo octauo suæ ætatis anno. Filius uerò eius nihil mali à Cæsare passus est. Ferunt hunc filium Catonis dissolutum fuisse, & præcipuè erga mulieres male se temperasse. Vnde in Cappadocia cùm hospitem haberet Marphadatem quẽdam regulum, cui mulier pulcherrima erat, ac diutius quàm deceret apud ipsum moram traheret, talia in eum scripta sunt carmina: Cras abibit Cato post triginta dies, Porcius & Marphadates duo amici, & una anima. uocatur enim anima, Marphadatis mulier. Et præterea illa: Nobilis & clarus Cato regiam possidet animam. Sed hæc maledicorum uerba delenit & falsa esse ostendit gloriosa mors. Nam cùm pro libertate patriæ contra Augustum & Antonium in Philippis pugnaret, inclinata iam Bruti acie, nec fugere uoluit nec latère, sed in hostem ruens magna cæde edita, & qui ipse, & ex quibus ortus foret testatus, admi-

admirationem uirtutis suæ omnibus præstitit, atq; ita mortuus est. Filia etiam Catonis, uxor Bruti qui Cæsarem occidit, neque pudicitia, neque fortitudine inferior fuit: nam & coniurationis aduersus Cæsarem fuit conscia, & quemadmodum nobilitatem suam decebat, generose mortua est. Statilium tunc se instar Catonis occidere uolentem, philosophi qui aderãt prohibuerunt: sequenti uerò tempore se Bruto coniungens, cùm fidem & studium in bello ostendisset in Philippis, & ipse mortuus est.

Dion.

GVARINO VERONENSI Interprete.

PROFECTO Sisis Senecion, quemadmodũ Troiam ijs minimè succenseret Corinthijs ait Simonides, qui aduersus eam unà cum Achiuis expeditionem egerunt, quoniam illis ipsis etiam Glaucus ex Corinthijs genus ducens, promptissimum se belli socium asciuit: ita nec Academia Romanis aut Græcis meritò sit incusanda, ut qui paruiter ex ea profecerunt, quemadmodum scripta nostra mox docebunt, Bruti & Dionis uitam continentia, quorum cùm alter quidem

dem Platonis consuetudinẽ habuerit, alter uerò Platonicis innutritus sit disciplinis, uterq; perinde ac una ex palæstra ad maxima prodiere certamina. Nec uerò admirandum est, eos qui similia permulta ac confinia gesserint, ipsi uirtutis duci testimonium reddidisse quòd prudentiæ ac iustitiæ cum potestate comitem oportet esse fortunam, quò pulchritudinem pariter ac magnitudinem ciuiles suscipiant actiones. Nam sicut Hippomachus aliptes cùm exercitatos instructosq; ab se adolescentes ferentes è foro carnes aliquando uidisset, se illos ex suis esse procul agnoscere dictitauit: sic & doctorum hominum studia ac disciplinæ res eorum gestas pari uirtutis ratione prosequantur est necesse, quæ concentum quendã & similem eis aptitudinem afferant cum decore. Horum autem uirorum fortunæ, casibus quàm uoluntate magis eædem, ipsorum uitas ad similitudinem quandam perducunt. Ante exitum enim cæsus est uterque, dum per multas & ingentes conflictationes nauare proposito nequiuissent: quodque super omnia longè mirabilius est, utrique genius suum significauit interitum, utrique haud beneuolum sanè phasma intuendum se obtulit. Tametsi quidã talia prorsus tollentes asserãt, nulli sapientes simulacrum comparuisse uel genium, ast puellos mulieresq; ac uecordes quosdam ex imbecillitate

litate homines in animi horrore aut corporis intemperie constitutos, inanes & alienas opiniones attrahere, qui malum in seipsis esse genium superstitionem habent. Quòd si Dion atque Brutus grauissimi uiri, & sapientiæ studio delecti, ac nullam per affectionem morbúm uel aberrantes, aut facilè captabiles, ab ipso ita dispositi fuere phasmate ut amicus ac familiarib. retulerint, haud scio an ex uetustissimis quendam maximæ admirationis sermonem cogemur admittere, quòd uiles quidam ac maligni dæmones cùm uiris bonis inuideant, eorum rebus gerendis obstant, metus & perturbationes inducunt, uirtutem conquassant, fallunt{q;}, ne cùm stabiles integriq; in honestate permanserint, post supremum uitæ diem meliorem illis sortem consequantur. Verum hac ad aliud dicendi genus reseruentur. Cæterum in hac duodecima comparandorum hominum uita maiorem natu priorem adducemus. Dionysius senior statim ut in principatu constitutus est, Hermocratis syracusani filiam duxit uxorem: deinde cùm stabilito nondum dominatu, ab eo Syracusij defecissent, multeris corpus grauibus & iniquissimis affecere uituperijs, ob quæ sibi necem sponte conscisit. Dionysius recuperato postea confirmatoq; dominatu, duas simul denuò duxit uxores, alterum quidem ex Locrorum gente Doridæ nuncupatam,

tam, alteram uerò indigenam nomine Aristomachan Hipparini filiam. Is erat inter Syracusanos homo primarius, & Dionysij cùm primò belli dux & imperator delectus est, collega. Ferunt ambas una duxisse die, incertumq; hominibus faisse utri prius congressus sit, reliquum tempus utrique seperem assiduè præbuisse. Solebant nanque cum eo communes habere cœnas, inq; uicem nocturnam agere quietem: quamuis indigenam ac nobilem, quàm externã plus habere Syracusana cuperet multitudo. Verùm huic ad genus adimentum existebat, quòd iam Dionysio grandiorem natu filium peperisset, Aristomacha uerò duæ cũ Dionysio habitans sobole caruit, quamuis de suscipiendis ex ea liberis admodum solicitus esset, quippe qui Lacrinæ matrem quòd Aristomachan uenenasset incusans, interfecit. Huius frater cùm Dion esset, ininitio quidem ob sororẽ ei magnus habebatur honos: postea uerò cùm prudentiæ iam experimẽtum ædidisset, per seipsum tyranni beneuolentiam contrahebat. Quocirca uniuersis edicitur custodibus, ut quicquid expisceret Dion, tribuerent, ac si quid tribuissent ea die regi referrent. Cùm excelsis moribus, ingenij magnitudine, ac uirili animo plenus esset, maius ad eas res incrementum accepit, dum diuina quadam sorte, nullo hominũ consilio Plato in Siciliam appulisset,

appulisset, ac numen aliquod, ut uidetur, eminus Syracusanis initium libertatis afferens, deq; abroganda iam tyrannide meditans, Platonem ex Italia Syracusas adduxit, & eius doctrinis Dionem adiunxit. Qui tum apprime iuuenis cunctos Platonis discipulos ingenio ac industria superans, ad obeunda etiam uirtutis præcepta impigerrimus & acutissimus extitit, sicut & ipse Plato scribit, & rerum testimonia comprobãt. Humilibus enim sub tyranno moribus innutritus, & inæqualis ac subrepidæ uitæ consuetudine, per locupletem indulgentiam superuacuas delitias & uiuendi formulam imbutus, quæ in uoluptate auaritiaq; bonum poneret, ut primùm disciplinam & ducem ad uirtutem philosophiam degustauit, confestim animo conflagrauit: cumq; per ipsius egregiam in persuadendis honestis potentiam idem obtingere posse Dyonisio speraret, studiosissimè effecit ut ille perocium cum Platone familiarem esset, eumq; differentem audiret. Qui ubi conuenissent, sermo quidem summa de hominum uirtute fuit: cumq; plurimum de fortitudine disputatum esset, Plato cunctos longè magis quàm tyrannos fortes esse demonstrauit. Hinc ad iustitiam uersus, perbeatam quidem istorum, calamitosam autem impiorum uitã esse docuit. Tyrannus haud perinde ac redarguitus Platonis uerba tulit, cæterùm cùm astantes homines eloquia suscipere, ac mirum in modũ demulceri perspiceret, dolore angebatur. Tandem furijs & ira percitus eum rogat, cuius rei uoluntate in Siciliam aduentasset: quo respondente, se uirum bonum quærere, excipiens Dionysius, medius fidius, inquit, talem nondum comperisse uideris. Dion hunc factum esse irarum exitum putans, solicitus emittere Platonem in triremi quadã, curabat, quæ tum in Græciã Spartanũ uehebat Pollidẽ. Dionysius uerò Pollidem clanculũ exorauit, ut quammaximè hominem inter nauigandum occideret: quod si minus libêret, eum omnino uenderet, nihil detrimenti perpessurum: at cùm iustus existat, tametsi redactus in seruitutẽ fuerit, eum nihilominus fore beatum. Quocirca Pollis Platonem Aeginam deportans, eum uendidisse dicitur, qua tũ aduersus Athenus belligerante decretũ extabat, ut quisquis ex Athenienſibus caperetur, Aegina uenundaretur. Nec uerò Dion propterea apud Dionysiũ minus honoris cõsequebatur aut fidei, cæterũ ad Carthaginẽſes missus maximas disponebet legationes. Singularis quoque admiratione erat huius fermè solius sententiam intrepidè loquentis, & dicendi libertatem sufferebat: siquidem cùm illũ pro Gelone acriter increpuisset. Nam cùm Gelonis, ut fertur, principatus irreteretur, ipsumq; Gelona Dionysius Siciliæ

γέλωτα, hoc est, risum esse diceret, cæteris quidem admirari dicacem hominis morsum simulantibus, grauiter ferens Dion, Tu sanè inquit Dionysi, cùm ob Gelonē fidē habeas, domi narīs: cui uerò te propter fidē habeatur, alter futurus est nemo. Et profectò cùm Gelo pulcherrimū uideatur ostendisse spectaculum, suo moderatā imperio ciuitatem, Dionysius certè turpissimum. Dionysius cùm liberos haberet, tres quidem ex Locrina, quatuor ex Aristomacha, ex quibus duæ fœminei sexus erant, Sophrosyna uidelicet & Areta, filio ipsius Dionysio Sophrosynam iunxit uxorem, Aretam uerò Thearidæ fratri, quo mortuo Dion cōiugem cepit Aretā sibi ex sorore neptē. Ægrotante deinde Dionysio, ubi nulla uitæ spes habebatur, eūi super Aristomachæ liberis Dion alloqui conabatur. Quam quidem ad rem medici, ut successuro in imperio morigerarent, tempus minimè præstabāt: & ut Timæus asserit, somnifera eam ei postulanti potionē tradiderant, omnem q; illi sensum ademerant, quò cōtinuatā sopori mortem efficerent. Dion tamen postea cùm apud iuniorem Dionysium facilius esset amicorum conuentus, adeò pro temporis commoditate disseruit, ut cunctos profectò sua quidem prudentia pueros, orationis uerò auctoritate atque licentia tyrannidis seruos ostenderit, qui plura eorum consilia demisse ac tre-

pidè ad adolescentis gratiam explicarent. Eos præcipuo stupore confecit, cùm ex Carthagine impendentia contra dominatum discrimina formidantib. pollicitus est, si Dionysio pace opus esset, se quamprimū in Aphricam nauigaturum, & bellum optimè depositurū: sin ad belligerandum promptior foret animus, ipsum sese proprijs sustentaturum impensis: bello præterea quinquaginta ad nauigandū instructas triremes daturum. Cuius animi magnitudinem uehementissimè admiratus est Dionysius, & tantā promptitudinē insuper amore complexus est. At ij sese Dionis claritate argui, ac potentia deijci cogitantes, captato statim initio, nullis parcere uerbis, in eūi instigare iuuenē, ut qui sibi per maria principatum alienaus perduceret, qui sibi nepotes erāt. Apertissimæ & maximæ ad odium & inuidiā caussæ erant & uitæ differentia, & nulla cū ad misione seuera uiuēdi formula. Illi enim principio quidem adolescentis tyranni ac turpiter educati conuersationē familiaritatemq; illecebris & assentationibus occupantes, quosdam semper amores & inania excogitabant exercitia in cōpotationibus, mulieribus, ludoq; alijs inhonestis, à quibus tyrānis ipsa perinde ac ferrum emolita, subditis perhumana uidebatur, quæ nimiam illam summiteret contentionem,

non aliqua potius mansuetudine, quàm secordia dominantis obtusam. Quamobrem progressa paulatimq; depascens ea iuuenem remissio, adamantina illa uincula, quibus alligatum se relicturum principatũ senior Dionysius dicitabat, liquefecit atque destruxit. Cùm enim inchoauit, assiduè per nonaginta (ut ferunt) dies compotabat: interim aula honestis uiris atque sermonib. nullũ prorsus patefacit ingressum: debacchationes, dicacitates, cantus, saltationes, procacitates ue cuncta tenebant. Quemadmodum igitur par est, inuisus erat Dioni, quòd ad nihil sese iucundum aut iuuenile dederet.

Quocirca uerisimilia uitiorum nomina illius uirtutis calumniatores obiectabant. Eius nãq; grauitatem, insolentiam, & orationis libertatem, pertinaciam uocitabant: commentacies etiam, accusare censebatur: cumq; delectus se minimè sociũ adsciscret, aspernator putabatur, quippe cùm mores nonnihil natura tumidos haberet, esset q; in colloquijs asper, & in cõpellando difficilis. Non solùm enim florentis ætatis homini, & delicatissimas ab assentatione aures habenti, aduersa & nequaquam gratiosa ea aderat consuetudo, uerumetiam ex familiaribus multi cũ simplices ac generosos eius diligerent mores, conuersationem improbabant, quòd acerbius, & quam ciuilitũ rerũ necessitas exigebat, se difficilius adiũgeret. Quibus pro rebus ad eum posteriori tempore Plato, quasi futura diuinaret, perscripsit, ut comitem ac uictum solicitudinis pertinaciam magnopere deuitaret. Per id tamẽ tempus cùm ob turbulentas sanè res eius plurimi dignitas censeretur, quasi solus egregiè labefactatum attollere ac tueri regnũ posset, intellexit se non gratia, uerum necessitate & inuito quidem tyranno primum esse longẽq; matorẽ. Quod cùm ab imperitia proficisci Dion opinaretur, eum ad liberales adducere exercitationes, & ad degustanda studia moralesq; disciplinas cupidissimè contendebat, ut cùm reformidare uirtutem desijsset, honestate lætari consueseceret. Dionysius enim natura haud uilissimus ex tyrannis erat: ceterum ipsius pater ueritus ne excelsos captans animos, aut prudentium hominum imita familiaritate, ei quandoq; tẽdesret insidias, ac principatũ interciperet, inclusum domi sub custodibus obseruabat. Quo tempore alijs destitutus æqualibus & rerum inexpertus, plaustella, candelabra lignea, sedes ac mensas fabricasse dicitur. Eò enim timoris senior Dionysius processerat, ut cùm nemini fidem haberet, suspectos omnes duceret mortales, ita ut capitis crines tonsorio radere cultro nequaquàm auderet, sed pigmentarius quidam accedebat, aduens carbone Cæsariem. Eius cubiculũ neq; frater neq; filius, ut indutus erat,

Dionisii ingenium quale.

ingrediebatur, at unusquisque suo deposito prius amictu, alterum suscipiebat, ita ut eum satellites nudatum aspicerent. Frater eius Septimes cùm aliquando regionis situm explicaret, à stipatore quodam suscepto speculo locum describisset, illum quidem grauiter obiurgauit, hunc uerò qui iaculum tradidisset occidit. Ab amicis quoq; sapientibus cauere sibi dictitabat, quandò ignarus nõ esset eos imperare male, quàm seruire. Marsiam quendã ab se addignitatem euectũ ideirco necauit, quòd is Dionysium per quietem iuculare se existimarat. A diurna enim cogitatione ac consilio haec illi uisa per somnium astitisse. Contra Platonis furore permotus est, quòd cum cunctis longe mortalibus fortiorem minimè pronunciasset, qui trepidus adeò tantis refertum malis animum ex pauore gestabat. Eius filium & imperitia, ut dictũ est, corruptum, & infractos mores conspicatus Dion, ut ad disciplinã animum conuerteret exhortabatur, principemq; philosophorum ut in Siciliam peruenisset totis exoraret precibus, eiq; cùm aduenisset, totum se dederet, ut comparato ex moribus, uirtute ac studijs ornamento, ad diuinum & rerum omnium pulcherrimum sese confirmaret exemplar. Cui ad singula ducteri cùm obtemperatum est, ex turpitudine ac deformitate ornatus existit atque uenustas. Permultum etiam sibi

sibi felicitatis, permultumq; ciuibus uendicaret, quantum in præsentia in mœroribus & molestia commorantur, modò res illorum modestia, iustitia & charitate paterno curatas more præstans, seipsum ex tyranno regem efficiat. Nec enim ut eius pater referebat adamãtina esse uincula, metum, uiolentiam, classem, aut illud ex decem millibus barbarorum constitutum præsidium, uerùm beneuolentiam, promptitudinem, & gratiam à uirtute ac iustitia insitam. Quæ quanquã superioribus illis rigidis quidem atq; durissimis mollitera existant, ad regni tamen diuturnitatem magis magisq; ualitura. Ignominiosum esse præterea minimeq; expetendum, ut cùm princeps corpus preciosis ornet amictibus, delicatiq; & apparatis resplendeat ædibus, nihilo magis consuetudine aut disciplina infimis excellat hominibus, nec ipsam animi regiam pro regali dignitate conuenientiaq; honestatem habeat. Hæc cùm multoties Dion admoneret, & nonnullas interdum Platonis rationes interfereret, uehemens ac insanus quidam studiorum consuetudinisue Platonis amor Dionysium tenuit. Statim igitur complures Athenas à Dionysio literæ, complures insuper à Dione causæ rationesq; peruenerunt. Aliæ etiam ex Italia à Pythagoreis, qui illum ut eò proficisceretur exhortabãtur, quòd nouellũ animũ ingenti licẽtia

& potestate uagantem corripiens, intra grauiora consilia detineret. Itaq; Plato, quemadmodum idem refert, suopte pudore commotus, maximè ne solus obuersari uerbis, nullum autem spontè opus subire uideretur, speransq; se unum uirum sicuti principalem partè expiasset, cunctam languentè Siciliã medicaminibus curaturum, obsequutus est. At Dionis inimici Dionysij permutationem ueriti, ciuit ab exilio Philistum accerseret persuaserunt, quò illum contra Platonem ac philosophiam perinde ac obicem & impedimentum, haberet. Principio nanq; Philistus dum principatus constituretur, promptissimum se præbuerat, diuq; custodiæ arcis præfuerat. Erat autè rumor eum cum seniorij matre Dionysij cõgressum habuisse, haud prorsus ignorante tyranno. Cùm Leptines ex alia quadam uxore ab se uiolatã duas genuisset filias, alteram nihil Dionysio præfatus, Philisto collocat: ille stimulante ira, Leptinis quidem uxorem in compedibus continuit, ac è Sicilia Philistum expulit. Is circa Adriam ad quosdam se se hospites profugus recipiens, ibi nactus ociũ plurimã historiæ partem cõpilasse creditur. Nec enim quoad seniori Dionysio uita superfuit, reuersus est, uerùm post illius mortem, ut dictum est, ab ingenti quadam cæterorum erga Dionem reductus est inuidia, utpote & illis longè magis idoneus,

& tyrannidi stabilior futurus. Iste igitur cũ primùm aduenit, se se regni rebus applicuit: cæteri de Dione calumnias criminationesq; ad tyrannum instruebant: de dissoluendo enim imperio, cum Theodote Heraclideq; colloquutum. Is nanq; sperare uidebatur, ut aduentante Platone, cùm imperiosam illam è principatu nimisq; intemperatam accerbitatè abstulisset, mitissimum atq; legitimũ regem Dionysium constitueret: quòd si repugnasset, aut mitigari non uellet, decreuerat eo destructo Syracusanis ciuitatis moderamina restituere: non quia populares collaudaret principatum, sed quia eum tyrannide multò præstantiorem iudicaret. In huiusce modi rerum conditione profectus in Siciliam Plato, primis quidem occursibus mira familiaritate & honore susceptus est. Ei nanque triremen egresso regius adfuit currus, decentissimis instructus ornamentis. Tyrannus etiam perinde ac maxima regno felicitas obuenisset, sacrificia celebrauit: uerecunda deinde conuiuia, ordo curiæ, ipsa etiã tyranni in iure dicendo benignitas, mirificam ciuitati spem de hominis commutatione præstitit. Erat unus omnium ad doctrinam & philosophiam impetus. Erat præterea pulueruleuta aut ferunt regia, ob eorum multitudinem qui Geometriæ figuras describebant. Paucis pòst diebus intra regias ædes sacrificium de

more fiebat, ubi præcone ut assolet orante, ut multa per tempora inconcussum duraret imperium: Dionysius cùm adisset, Num desinet, inquit, execranda nobis imprecari? Id permagnum Philisto mœrorem incussit, cogitanti inexpugnabilem Platonu tempore ac consuetudine fore potentiam, si parua modò conuersatione iuuenis mentem & sententiam alienasset atque transposuisset. Haud amplius itaque separatim aut occultè, sed uniuersi Dionem manifestis urgere conuicijs, non esse clàm cum carminibus & ueneficijs per Platonis eloquentiam inuasisse Dionysium, ut cùm ille ultrò repudiarit imperium, Aristomachæ liberos subindè constituat, quorum existat auunculus. Nonnulli molestissimum habere singebant, si superiori quidem tempore Athenienses ingentibus eò copijs cum naualibus tum, terrestribus nauigantes, antè profligati ac in perniciem dati sunt, quàm Syracusas cæperepotuissent: nunc uerò Dionysij regnum uno cum sophista destruat, cuius animum huc induxerunt, ut è decem millibus stipatorum fugiens, omittens etiam triremes quadringentas, & decem millia equitum, ac milites plurites totidem, tacitum quoddam in Academia bonum perscrutetur, & beatam ex Geometria uitam sibi perquirat, cùm interim Dionì

nì Dionisij nepotibus constantem ex regno opibus & delicijs beatitudinem relinquat. Eas ob res cùm primùm quidem suspicio, mox autem apertior ira & inimicitia conflaretur, quædam clanculum Dionysio defertur epistola, quam ad Carthaginensium præfectos scribens Dion, petebat ut cum Dionysio de pace disserent, & haud absque se colloquia facerent, quò per eum constantissimè cuncta componerent. Eam ubi Dionysius Philisto perlegit, secum inuite (ut ait Timæus) consilio, Dionem ficta inuadit amicitia, & pauca quædam commentatus, ubi secum in gratiam redisse dictitauit, solum in arcem mare uersus adduxit, commonstransq; illi epistolam uehementer increpuit, quòd contra se unà cum Carthaginensibus spirasset. Dionem excusationem asserre uolentem nequaquam tolerans Dionysius, statim ut erat cymbæ impositum, nauti edixit, ut delatum ad Italiam exponerent. Hoc postquam hominibus palàm factum est, regiam quidam muliebris tenuit ululatu: Syracusana uerò ciuitas res nouas & subitam expectans permutationem pendebat, tum hoc ipso Dionis tumultu, tum ceteris nullam tyrannosidem habentibus. Quæ ut Dionysius consensit, timore anxius, amicos ac mulieres solari cœpit, haud exulasse

Dionis exilium

Dio

Dionem, at secessisse paululum, peregrinationemq; suscepisse, ne illo præsente cõtra hominis pertinaciam deterius aliquid per iracundiam delinquere cogeretur. Dionis inde cognati duas exhibens naues, quicquid pecuniarum aut mancipiorum optarent eis imponere, eumq; in Peloponesum conuectare iussit. Erant Dionis opes immensæ, & regia propémodum in uiuendo pompa atque supellex, quam in unum collectam ad eum amici detulere: alia complura mulieres ac socij transmisere, ita ut ob eam pecuniam grandesq; adeò diuitias & clarus inter Græcos extiterit, & exulis opulentia regni potentiam declararit. Dionysius continuò Platonem commigrare in arcem faciens, honorificam illi sub humanissimæ hospitalitatis prætextu custodiam excogitauit, ne scilicet Dionis comes nauigans, testis iniuriarum esset. cùm à diuturno deinde conuictu, sicuti fera quædam, hominem attigere, consuetudinemq; ac sermones iam perferre assuesset, cum tyrannico amore complexus est, mutuasq; solùm in amore uices à Platone consequi, & ab eo præcunctis admirationi haberi postulabat, res illi regni committere paratus, modò ne Dionis amicitiam suæ anteponeret, antiquiorémue duceret. Itaque Platoni quædam ærumna hæc ipsa erat affectio, dum ille per zelotypiam, ut difficiles ac importuni

Dionis opes immensæ.

portuni solent amatores, insaniret, breui multoties tempore nunc secum iratus, nunc conciliatus, modò ad supplicandum uersus. Deperiendis ab eo disciplinis, communicandisue Philosophiæ negocijs immenso ferebatur studio, quiq; illum ab ea re detrahebant, ipsos perinde ac pestem aliquàm uerebatur. Ingruente interim bello quopiam, Dionysius Platonem emisit, secum pactus, ut insequentis anni uere Dionem reuocaret. Quod cùm statim emeritus esset, ei tamen prædiorum prouentus misit, ueniam subinde propter belli tempestatem à Platone postulans. Nam cum primùm confecta pax esset, Dionem se accersiturum, modò illum ut quietem agat exoret, & ab innouandis rebus abstineat, seq; apud Græcos nullis insectetur maledictis. Hæc facere Plato conabatur, quocirca conuersum ad sapientiæ studia Dionem in Academia continebat.

Habitabat igitur in oppido penes familiarem quendam Callippum nomine, agro ocij & amœnitatis gratia comparato. Hoc postea cùm in Siciliam traijceret, Speusippum donauit, cuius amicitia & consuetudine longè magis quàm cæterorum qui Athenis uersarentur, usus est. Volebat enim Plato cùm Dionem gratiosa conuersatione, & conuenientibus pro tempore iocis temperasset, eius mores dulces ac facetos reddere. Talis autẽ Speusippus erat:

erat: quamobrem Timo cùm de salibus scriberet, eum ad iocos atque facetias idoneum appellauit, dum Plato chorum puerorum spectaculo exhibuit, & Dion chorum exercitatione instruxit, & cunctam persoluit impensam concedente Platone, quò talẽ erga Athenienses magnificentiam ostenderet, quæ maiorem illi benevolentiam quàm sibi gloriam afferebat. Alias quoque Dion urbes adibat unà cum optimis & excellentibus in Republica viris, ocium agens, & festos conuentus celebrans, cùm interim nihil eius vita immodestum, nihil tyrannicum, nihil lasciuum indicaret, verùm temperans, probum, fortẽ, & honestas denique studiorum ac philosophiæ curas ac exercitationes. Quæ ob res ex omnibus benevolentiam & æmulationem consequebatur, & publicos insuper honores ac ciuitatum decreta. Ab Lacedæmonijs etiam ciuitate donatus iram Dionysij parum pendentibus, tametsi eum contra Thebanos per id tempus promptissimum belli socium haberent. Ferunt aliquando Dionem Pteodori Megarensis opera indigentem, eius domum peruenisse. Pteodorus autem, ut ferunt, dives ac potens erat. Dion igitur turbam pro foribus cõspicatus, eiũq; præ negociorum multitudine summo cum labore colloquia & congressus admittentem, cùm id socij graviter ac molestè perferent, ad eum respectans, Quid istum incusamus inquit? nam & ipsi Syracusijs his omnino similia faciebamus. procedente deinde tempore, cùm Græcorum erga Dionem benevolentia Dionysium zelo metue torqueret, ei prouentus mittere destitit, ipsius bona propriis curatoribus erogans. Volens deinde malos aduersum philosophos rumores Platonis causa de se dispersos oppugnare, complures ex ijs qui eruditissimi existimabantur, conduxit. Cùm verò per quandam gloriæ cupiditatem uniuersos vincere differendo contenderet, auditis à Plato ne rebus male uti cogebatur. Eius autem desiderio tenebatur secũ ipse damnabat, quòd illius præsentia minimè usus esset, nec quæ honesta fuerant auscultasset. Lymphantis igitur & leuissimi more tyranni ad cupiditates & omne celerrimè studium apperans, ad Platonem statim concitatus est: tum omnem attollens machinam, Archytam alios q; pythagoræos conuentorum ac publicitationum vades & confirmatores induxit, ut ad se Platonem conuocarent. Ipsius nanque interuentu ij primum amicitiam hospitalitatemq; confecerant. Missus ad eum Archidemus, Dionysius quoque triremes ad Platonem & suppliciter exoraturos transmisit amicos. Ipse etiam apertè ac dilucidè scripsit, nihil se Dioni quod modestum esset facturũ, nisi

Diõ ciuitate donatus ab Lacedæmonijs.

in Siciliam aduentante Platone: eo autem persuaso, cuncta facturum. Complures item ad Dionem à sorore ac uxore confictæ uenerunt causæ, opus esse ut Dionysium prorsus adeat Plato, neque ullam ei prætexendi occasionem præbeat. Hunc in modum ad Siculi fauces freti tertiò commeasse se Plato refert, quò pernicioſam denuò charybdim remetiretur. Igitur postquam aduentasset Plato, magna quidem lætitia primùm tyrannum explet uit, ingenti rursus spe seruam insulam refecit, intentam & præcipuo solicitam studio, ut ipse quidem Philistum, amor autem sapientiæ uiolentum superaret imperium. præsertim uerò magno in eum studio mulieres extiterunt: singularis illi à Dionysio fides, qualem alius assequutus est nemo, habebatur, ita ut illum indiscussus adiret. Cùm grandem illi pecuniam dono multoties traderet, nunquam suscepisse constat. Cui dum aliquando Cyrenæus interesset Aristippus, Tutò, inquit, liberalis & magnificus est Dionysius, quòd enim pluribus indigent, ijs pauca tribuit: Platoni uerò cùm nulla suscipiat, permulta exhibet. Postea quam familiarissimè primò congressi sunt, super Dione sermones inchoante Platone, dilationibus primùm, mox conuicijs ac disceptationibus actum: clàm tamen extorius rem occultante Dionysio, & conante in-

super

super ut Platonem quum honore, tum alijs muneribus & donis, à partibus studioq; & factione ac benevolentia Dionis auerteret retraheretq;. Nec uerò superioribus ille temporibus perfidiam & mentita uerba retexerat, usque adeo patiens simulatam ostentabat habitudinem. His eo pacto inuicem se habentibus, cùm latêre omnes arbitraretur, Helicon Cyzicenus unus ex Platonis æqualibus, Solis defectionem prædixit: qua uti præfatus erat effecta, is à tyranno ingenti habitus admiratione, argenti talento donatus est. Tum Aristippus ad alios iocans philosophos, Ego quoque mirabile quippiam habeo, inquit, quod prædicam. Quibus ut proferret obsecrantibus, Prædico igitur, ait, Platonem atque Dionysium breui tempore inimicos fore. Diuenditis omnibus facultatibus, omni substantia opibusq; & patrimonio Dionis, ipse pecuniam ex ijs constatam retinuit sibi: Platonem uerò iam non amplius hospitaliter habuit ut antè, sed in applicito quodam ædibus horto diuersantem abdicauit, abiecitq; inter ipsam satellitum stipatorumq; turbam, futurum sperans ut homines iam olim ipsius odio flagrantes ipsum circumuenirent, necarentq;, qui exuere imperio Dionysium conatus esset, & satellitio destitutum priuatum uiuere. Archytas ac sui ubi in huiusce modi constitutum esse periculis Platonem di-

dicerunt, confestim nauem cum legatione mi-
serunt, quæ uirum à Dionysio reposceret,
diceretq; illum, quoniam uades se ac inter-
cessores securitatis accepisset, syracusas na-
uigasse. At Dionysius cùm pro eorum con-
troversijs excusationem attulisset, Platonem
antequam à se dimitteret, per epulas & fa-
miliarissima habuit officia, ad quem tale ali-
quid dixisse commemorant: complura de ur-
bis Plato & grauissima certè crimina illis
denunciabis æqualibus, & studiorum so-
cijs. Cui subridens ille respondit: Haudquā-
ta disciplinarum fieri potest in Academia
mendicitas & inopia, ut tum de rebus quā-
quam commemorare uacet. Hoc igitur pacto
præstantissimus uir Plato, cùm per simula-
tionem primùm honorificè à tyranno acce-
ptus esset, mox insidijs petitus, dimissus ta-
dem à Sicilia discessit: quanquam haud ni-
valde consona sint quæ ab ipso Platone fe-
runtur. Cæterùm ea Dion grauiter patie-
tur, & paulò pòst cùm uxoris factum per-
dicisset, de quo scribens ad Dionysium Pla-
to, obscurissimis insinuauit uerbis, apertum so-
se penitus egit hostem. Id autem erat hu-
iusmodi. Dionysius ejecto Dione cùm Plato-
nem ab se dimitteret, orauit ut cum secreto
interrogaret, nunquid impedimento esset nup-
quò minus uxor alteri in matrimonium co-
ca-

caretur. Erat enim rumor seu uerus seu à
Dionis aduersarijs fictus, ingratum illud
Dioni extitisse connubium, & cum cum
uxore discrepantem habere connictum. Vt
igitur Plato patriæ ex ingentibus periculis
restitutus peruenit Athenas, habito cum-
illis de rebus cum Dione colloquio, atque uni-
uersa re gesta diligenter expositâ, quandam
tyranno conscribit epistolam, cætera quidem
clarè quibusuis explicantem, istuc autem ip-
sum illi duntaxat soli cognitum, ea de re se
cum Dione colloquutum esse, eum uehemen-
tissimè declarare, se molestè perlaturum, si
Dionysius eam consecerit. Eo tempore cùm
magna de ipsorum reconciliatione spes adesset,
nihil ergo sororem nouitatis intulit, ipsam au
tem cum Dionis filiolo habitare sinebat.
Postquam omnis in gratiam redeundi adem-
pta spes est, & Plato rursus in Siciliam pro-
fectus cum odio & inimicitia remissus erat,
Aretam inuitam equidem cuidam familia-
ri suo Timocrati nomine nuptui dat, in hoc
saltem haud patris mansuetudinem imitatus.
Polyxenus enim eius sororis Testhæ ma-
ritus, inimicus factus illi esse traditur.
Quo propter metum secedente, & è si-
cilia profugiente, Dionysius accitam soro-
rem incusare cœpit, quòd fugæ mariti con-
scia nil sibi denunciasset. Illa medius fidius

secura & omnis pauoris expers, Adeóne Dionysi, ait, uilis, abiecta, & uirilitatis indiga uisa tibi sum mulier, ut si coniugis mei fugam ipsa præsciuissem, eiusdem nauigationis comes & fortunæ particeps esse noluissem? at non antè id cognitum habui: quoniam mihi satius extitisset, Polyxeni uel exulantis uxorem, quàm tui dominantis sororem appellari. Hæc cùm ingenuè ac egregia quadam licentia Testha protulisset, admiratum ferunt tyrannum, admiratosq; Syracusios tantam in muliere uirtutem, adeò ut post destructam etiam tyrannidem honoribus & regali more colere perseuerauerint. Defunctæ uerò funus ciues publicè consectati sunt. Hæc quidem excursionem habent haud incommodam. Deinde Dion animum conuertit ad bellum, nequaquam interueniente Platone, tum quia hospitalitatis ergà Dionysium iura uerebatur, tum quia matura iam prægrauabat ætas. Cæterùm Speusippus & familiares alij auxilia conferebant, simulq; exhortabantur, ut porrigentem manus Siciliam, & promptissimis receptaculis inuitantem, libertati restitueret. cùm enim Syracusis Platone uersabatur, Speusippus longè magis sese hominibus immiscuisse, ac illorum studia sententiásue perdidicisse uidetur: qui cùm initio quidem ipsius in loquendo fiduciam perinde ac regis tentamina formidarent, eis fidem tempo-

tempore habuerunt. Idem nanque omnium erat sermo supplicantium, & Dionis aduentum inuocantium, non classem agentis, non milites, non equos, ipse modò contra Dionysium corpus ac nomen Siculis in ministerij partem accommodaret. Hæc annunciante Speusippo, confirmatus Dion, occultè per alios externorum delectum habebat, quò suam celaret sententiam. Conspirabant multi tum philosophi, tum ciuilium rerum studiosi, inter quos & Cyprius erat Eudemus, ad quem morientem Aristoteles suum de animo dialogum misit: itemq; Leucadius Timonides. Ei quoque Miltam Thessalum addixerunt, uirum diuinationis peritum, & studiorum in Academia socium. Ex ijs autem quos in exilium tyrannus extruserat haud pauciores mille, quinque duntaxat & uiginti se expeditionis comites adsciuerunt, cæteri eum timore perculsi prodiderunt. Primus belli motus è Zacynthiorum insula extitit, in qua sese milites collegerant octingentis sanè pauciores, ac celeberrimi omnes, multis ingentibúsue militijs exercitati, præterea corporibus strenui, industria & fortitudine præstantissimi, quiq; multitudinis animos quam in Sicilia Dion habere sperabat, succendere pariter & ad audaciam incitare possent. Hi eumprimùm contra Dionysium ac Siciliam

deligi classem audierunt, iniecto stupore, capta damnare, Dionem per iram ac furias desipientem, aut propter spei melioris inopiam seipsum ad plenas desperatione res inuceret: suis inductoribus & qui eorum delectum habuerant, magnopere succensere, quòd ipsis confestim ex initio bellum non prædixerant. Tum Dion habitæ orationi, quanta regnum imbecillitate labaret edocet, eos non magis Syracusanorum aliorumq; Siculorum milites quàm duces traŭcere, qui iampridem ad defectionem parati aderant. Post Dionem orauit Alcimenes, qui inter Achæos gloria genereq; primarius erat: eorum sermone deflexi sunt militum animi. Vigente tum æstate tenebant fretum Etesiæ, luna pleno lucebat orbe. Dion cùm magnificentissimè Apollini sacrificium pararet, unà cum militibus ornatas indutis armaturas, pompam duxit ad templum. Post sacrificium in ipso Zacinthiorum stadio discumbentibus dedit epulum, argentea atque aurea admirantibus pateras, & mensarum splendorem longè magis quàm priuatorum consuetudo postulet opulentum: reputantibus etiam ut uir ille, ætatis iam flore decurso, tantarumq; dominus opum, haud arduas profectò & periculosa inuaderet facinora, nisi certa sibi spes & amicis plurimas atque ingentes illinc occasiones tradidissent. Post lubamenta

menta factaq; de more precationes luna defecit: quod, quia defectionis limites, & occurrentem lunæ à sole terræ umbram callebat Dion, nihil est admiratus: turbatis autem militibus, addendi quædam erat consolatio. Constitutus igitur in medio Miltas uates, eos bona spe esse, & optima quæque expectare iussit. Significare enim numina quempiam defecturum esse clarissimum. Dionysij uerò regno clarius extare nihil, cuius splendorem ab eis ut primum Siciliam attigerint, restinctum iri. Hoc quidem Miltas in medium cunctis exposuit. Atcùm examen apum circa Dionis naues à puppe conspectum esset, de illo separatim sibi & amicis explicauit. Timere enim se ne res illius gerendæ cùm honestate quidem plenæ sint, ubi perstiterint, breui contabescant tempore. Complura etiam Dionysio deorum portenta apparuisse dicunt. Aquilam correptum à satellite iaculum in sublime detulisse, dehinc in profundum abiecisse. Mare quod arcem alluit, die una dulces & potu peramœnas præbuit aquas, ita ut unicuique perspicuum foret. Sues illi in lucem nuper editi, cum reliquis manci partibus non essent, nullas habebant aures. Declarauere uates ea defectionis & spernendorum ostenta mandatorum esse, nec amplius audituros imperio ciues. Maris uerò dulcedinem, è

Prodigia Dionysio aduersa significatia.

tristi ac sæua tempestate ad optimum rerum statum permutationem Syracusanis asserre. Præterea ministram Iouis aquilã, insigne magistratus ac potentiæ iaculum esse. Deos itaq; maximam regno eladem internicionemq; decreuisse. Hæc Theopompus refert. Dionis milites duabus rotundis recepti sunt nauibus, & tertio quodam haud ingenti sanè nauigio: duæ præterea triginta remorum naues sectabantur, & arma quæ milites gestabant, duo clypeorum millia, missilia telaq; complura uehebant, abundè etiam uiaticum, ne quid eis pelago proficiscentibus deesset, ut qui metu terræ uentis ac freto suam plurimi nauigationem facerent. Philistum enim cum classe in Iapygia stationem agere senserant. Cæterùm diebus duodecim raro molliq; nauigantes flatu, tertiodecimo Pachynum Siciliæ promontorium applicuere. Primus gubernator eos illicò descendere iussit. Si enim omisso scopulo promontorio à terra longius abierint, complures in mari dies ac noctes agitandos, æstiuo tempore Austrum expectantes, Dion propinquum hostibus descensum reformidans, cùm ulteriora pertingere loca mallet, Pachynum transnauigat. Tum asper incumbens Septentrio, longius à Sicilia naues tngenti procella dispulit. Exoriente tum Arcturo, fulgura simul & tonitrua concidebant, permultã tempestatem, & præcipites è cœlo nymbos diffundentia. Qua re turbati nautæ cùm errare cœpissent, naues repentè ad finitimam Libyæ Cercinam fluctibus disiectas esse uident. Ea autem insula est quamaspera, quæ maximis referta scopulis, in eos æquore delatos obuia procurrebat. Parum igitur cùm abfuisset ne eiecti saxis illiderentur, summo cum labore remis innixi elabuntur, donec tempestate sedata, sese ad magnæ capita Syrtis esse cognouerunt. Iis ita disiectis, & in ipsa etiam tranquillitate mœstissimis, è regione Australis quædam effunditur aura, cùm Austrum nequaquam expectarent, eamq; minimè fieri posse permutationem crederent. Paulatim crescente & ualidius flante uento, tota panduntur uela: tum adoratis deis, è Libya Siciliam uersus medio profugere pelago. Quinto demum die facili cursu penes Minoam iactis constitere ancoris. Id scilicet oppidum est Carthaginensium subditum potestati, Eius fortè loci præfectus erat Synalus, plurima Dioni amicitia & hospitalitate coniunctus: qui cùm Dionẽ eiusq; classem adesse nesciret, descendentes arcere milites adortus est: at illi cum armis excurrentes occiso nemine (id enim Dion ob Carthaginensium amicitiam perpetrari cohibuerat) uersisq; in fugam oppidanis unà irrumpunt, itaq; locum in potestatem redigunt.

Deinde cùm duces se inuicem salutantes occurrissent, Dion mutato nomine, urbem Synalo reddidit. Tum Synalus habitu hospitaliter militibus, necessaria Dioni comparauit. Præcipuam uerò ijs fiduciam afferebat, quòd casu Dionysium foris uersari contigerat: nuper enim octoginta nauibus in Italiam nauigarat. Idcirco cùm Dion milites diu per maritima fatigatos incommoda, ibidem ad curanda corpora inuitaret, minimè passi sunt, dum ad arripiendam temporis occasionem permagno apporperant studio, Syracusas adduci deposcebant. Supernacuis igitur armis & sarcinis ibi relictis, ac exorato Synalo ut ea ad se ubi tempus esset transmitteret, Syracusas itur. Proficiscente inde Dione, decenti Agrigentinorum equites qui Ecnomum incolebant, ad eum se conferunt: post eos Geloi. Idcò fama Syracusas accurrerat. Tum Timocrates uxoris Dionis & sororis Dionysij maritus, qui relictorum in urbe amicorum princeps erat, repentè nuncium cum literis ad Dionysium super Dionis aduentu mittit: ipse dehinc ad ciuiles tumultus ac motus animum aduertit, uniuersi nanque pendebant: cæterùm quum rebus fides non haberetur, inter pauorem quies agebatur.

Tabellario casus quidam sanè admirandus obtigerat; nam ubi traiecit in Italiam, cùm iam Rhegij

Rhegynum euasisset agrum, in Cauloniam ad Dionysium accelerans, in familiarem quempiã incidit, qui nuper cæsum ferebat arietem, à quo suscepto carnis frusto iter approperat. Magna deinde pariter parte noctis absumpta, cùm ob laborem se aliquandiu somno dedere cogeretur, ut erat secus uiam in sylua quadam accubuit. Sequutus odorem lupus, alligatas sacculo carnes diripiens, carnes simul apportans & sacculum abijt, in quo homo literas deferebat. Dehinc cùm excitatus per sensisset, errore plurimo singula ineassum pertigans, nihil inuenit. Ad tyrannum igitur sine literis haud proficisci decernens, profugit eminus, quocirca serus quidem ex alijs ad Dionysium de Siciliæ bello peruenturus rumor erat. Interea commeanti Dioni Camarinæi sese socios adsciuere, & Syracusanorum qui per agros uersabantur, non parua multitudo confluebat. Erãt cum Timocrate Leontini atque Campani, qui Epipolas pro statione tenebant. Hi simulac falsus quidam à Dione sermo manauit, eum quamprimum ad eorum urbes copias conuersurum, Timocrate destituto abiere, opem suis allaturi. Hac ubi Dioni circa Matras exercitum habenti renunciata sunt, concitatis militibus per tenebras ad Anapum fluuium, decem ab urbe stadijs distantem

per

peruenit. Ibi sistens iter, mactatis penes flumen hostijs, solem adorauit orientem: simul aruspices deos victoriam portendere tradiderunt: tum adstantes uniuersi dionem inter sacrificandum corona insignem conspicati, uno impetu sibi coronas imposuerunt. Erant autē haud pauciores millibus quinque, qui se dioni inter eundum comites adiunxerant. Cæterùm cùm ob repentinum incursum male armis instructi uenissent, armorum inopiam promptitudo supplebat, adeò ut cùm dion castra mouisset ijs cursibus incederent, clamore magno quodam & alacritate summa studioq; sese mutuò ad libertatis dulcedinem exhortantes.

Ex oppidanis quicunque gratia & nobilitate præstabant, insignibus ornati uestibus sese ad portas obuiam effundebant, cætera subinde multitudo tyranni familiares inuadit. Tum delatores (sic enim appellari solebant) discerpuntur, impijssanè & dijs inuisi homines, qui urbem Syracusanis promiscui peragrobant, singulorum dicta factáue sagacissimè speculātes, deinde tyranno cogitationes omnium seruonesq; denunciabant. Hi primùm omnium occurrentes pœnas dedere, uirgis enim cæsos excoriarunt. Timocrates cùm se arcis custodibus permiscere nequiret, accepto equo profugus ex urbe migrauit, cuncta pauore ac tumultu replens: ne mediocri trepidatione amisisse

sisse urbem uideretur, maiorem in modum dionis res extollebat. Accedens inter hæc dion, perspicuus iam cūctis erat lucidißimis indutus armis: cingebant illius latera hinc frater eius Megacles, hinc Athenienſis Callippus, coronis ambo decori. Ex externis militibus autem centum erant, qui dionem ad corporis custodiam sectabantur, reliquos præfecti ducebant ornatißimè instructos. Spectabant Syracusani, & perinde ac sacram quandam & deo dicatam libertatis & popularis potentiæ pompam excipiebant, quæ tandem post annos octo & quadraginta rediens ciuitatem inuiseret. Per Menitidas inde portas ingressus, sedato per tubæ sonum tumultu, huiusmodi præconium ædidit: Dion fraterq; Megacles, cùm ad abolendam uenerint tyrannidem, Syracusanos reliquosq; item Siculos liberos & tyranno solutos reddunt. Volens etiam per seipsum homines compellare, per Acradinem conscendit. Syracusani per uias utrinque sacrificia, mensas, craterasq; statuerant, & quocunque accesserat, missos flores frugesq; pargebant, inq; eum uti deum preces acuota conuerterant. Sub arcem & Pentapyla illustre quoddam & excelsum dionysij opus extabat horologium: huc ascendens concionem exorsus, ciues ad uendicandam sibi libertatem incitauit. At ij am-

Horologiū Dionysij.

los per summam lætitiam & festiuitatem imperatores & belli duces creant. Eis insuper uolentibus ac rogantibus, Syracusani collegas uiginti deligunt, ex quibus dimidij ab exilio una cum Dione redierant. Vates illustria extare prodigia censebant, quoniam dion interorandum magnificentissimum dionysij ædificium subiectum pedibus habuerat. Cæterùm expauebant, quia locus in quem delectus imperator ascenderat, de solis permutatione ratione continebat, ne scilicet mox ullam fortunæ permutationem res illius gerendæ capesserent. Deinde redactis in ditionem Epipolis, coniectos illic in uincula ciues exoluit, murum insuper circunduxit arci. Septimo pòst die Dionysius in arcem sese cum classe retulit. Arma Dioni cum uehiculis comportata, ylie synalo antè reliquerat: hæc ciuibus dispertita: reliqui pro se quisque ornatè instructi promptos exhibuere milites. Dionysius initio quidem priuatim missis addiona legatis, experiri rem cœpit: ast illi ad liberos iam syracusanos in medium uerba facere iussi, humanissimam tyranni nomine concionem habuerunt. Medio cria polliceri uectigalia, militiæ requiẽ, excepto si quam illi ultro suscipiendam esse decreuerint. Ea syracusanus populus irridebat. Dion legatis respondit, dionysius ne uerba faceret, ni prius se principatu abdicasset, quem simulatque deposuisset, ubi ad rem quampiam modestam opus esset, pro eorum necessitudinis memoria suam se impensurum operam. Ea dionysius collaudabat: at missis denuò legatis petijt ut unà cum syracusanis aliqui ad eum in arcem commearent, cum quibus tum persuadens, tum persuasus de publica utilitate differeret. Misit ergo ad eum uiri quos dion ipse probarat. Tum plurimus per syracusanũ ab arce populum sermo manabat, dionysium relicturum esse tyrannidem, idque sui magis quàm dionis gratia facturum. At ea sub dolo quædam erant figmenta tyrãni, & insidiarũ contra syracusanos instructio. Coniectis nanque in carcerem ciuitatis legatis, luce prima saturatos mero stipendiarios contra circumdu ctum à syracusanis murũ discurrentes imisit. Tum inuadentes ex insperato barbari multa cum audacia pariter & tumultu murum perualant: quibus inde intra ciuitatem irruentibus, cùm ad ferendam opem expectare nemo prorsus auderet, soli dionis milites restitere, qui ut primùm tumultuãtes persensere, subsidium attulerunt. Ii tamen auxilij modum intelligere, exaudireq; satis poterant, adeò fuga surripientes se inde syracusani, errore acuociferationibus interea permisti discurrebant. Dion cùm eius exaudiri uerbæ non possent, ad rem peragendam opere se ducens

Pugna inter Dionem & Dionysium.

cem exhibere uolens, primus irrupit in barbaros. Acris circa illum atroxq; pugna cõmittitur, quandoquidem nihilominus hosti quã suis agnoscebatur. Facto enim à cunctis impetu, magno cum clamore concurritur. At ille cùm iam per ætatem ad huiusmodi subeunda certamina grauior esset, animi fortitudine inuadentes tum excipiens, tum obtruncans, manum tragula uulneratur. Ad reliqua deinde tela & inflictos cominus ictus, uix thorax ipse per clypeum quoque sat erat, hastis undique plurimis pulsatus & spiculis, quibus perfractis collapsus est dion. A militibus sub inde abreptus, imperatorem eis Timonidem instituit: ipse autem equo urbem circuire, Syracusios è fuga retrahere, externos milites qui Acradinam pro statione tenebant, contra barbaros concitatos adhibere, integros quidem contra labore confectos, promptos contra spe debilitatos, & in ipso iam conatu deficientes animis. Cùm enim impetu primo uniuersam pariter ciuitatem uel discurrentes occupare speraſſent, ac ex improuiso in fortes uiros & strenuos bellatores incidisſent, gradum in arcem referre cœperunt: dehinc ut inclinati sunt, incumbente uehementius Græcorum agmine, terga præbentes sese mœnibus includunt, quatuor ac septuaginta ex dionis parte truncatis, cùm ex suis multos amisissent. Parta

Parta adeò clarè uictoria, Syracusanus populus externos milites centum minarum coronis ornauit, ast illi aurea corona Dionem. Mox à Dionysio caduceatores descẽderũt, epistolas à necessarijs mulieribus afferentes, inter quas una extrinsecus erat inscripta, ad patrem ex Hipparino: istuc ipsum enim Dionis filio nomen erat, tametsi Timæus illum ex Areta matre uocatum fuisse dicat Aretæum. Verùm his de rebus maior habenda Timonidi fides, uiro Dionis cùm familiari, tum commilitoni. Cæteræ inuulgus perlectæ multas ex mulieribus supplicationes precesq; continebant: illam uerò quæ à filio perscripta uidebatur cùm palàm solui minimè permitterent, Dion inuitis soluit. Ea ex Dionysio erat, quæ uerbo quidem Dioni, re autem Syracusanis colloquia faciebat: formam quippe supplicationis & exponendi pro se iuris habebat, ad Dionis calumniam compilata. Eorum siquidem commemoratio erat, quæ pro tyrannide prompto effeciſſet animo, in charissima corpora comminationes, sororis filij, & uxoris. Causæ etiam quædam greues querelis & plangore conflictæ, & quod eum maximè permouit, obsecrabat ut regnum ne desereret, uerũ capesseret, neque libertate donaret homines qui acceptorum haud immemores malorum magnis in eum odijs conflagrarẽt: at uerò principatum iniret ipse, amis

cis ac necessarijs tutamen exhibens. Illis perlectis syracusani non (ut æquum erat) Dionis constantiam nullo languentis affectu, aut animi magnitudinem sunt admirati: qui honestatis ac iustitiæ causa contra tot necessitudines & sanguinis coniunctiones fortissimus perstaret, sed suspicari timereq; cœperunt, ne cùm ingens illis necessitas adesset, tyrannoparceret: deinc alios intuens præfectos, præcipueq; ut Heraclidem redire didicerunt, eidem magnopere affecti sunt. Erat autem exul

Heraclides. Heraclides, rei quidem militaris ignarus homo, & ex principatu quem penes tyrannes habuerat, celeberrimus, uerùm ineptus consilio, & ad omnia leuis, in rebus quæ dignitatem haberent aut gloriam communicandis minimè stabilis. Ille postquam in Peloponneso cum Dione dissidium actitasset, decreuit suapte contra tyrannum classe annauigare.

Tribus igitur nauibus & triremibus septem Syracusas aduentans, rursus Dionysium muro circunseptum offendit, & suspensos animo Syracusios. Moxigitur quandoquidem ad suadendam permouendumq; gratiam, nonnihil à natura lepôris habebat, populatem ingressus est gratiam, blandimenta quæritante turba. Eos susciptens facilius ad se traxit, quòd hi dionis rigorem ut grauem, & eius similibus duriorem officijs abhorrebant: cuius rei causa erat, quòd parta victoria ocioſi & iam audaces facti populi duces, priusquam populus esset, sibi præesse uolebant. Tum ad concionem ultrò concurrentes, classis præfectum deligunt Heraclidem. Accedens ìò Dion, collatam Heraclidi præfecturam prius tyranni principatus sui labefactationem esse conquestus est. Singularem enim manere imperatorem non euenit, ubi maritimis alter rebus præsideat. Quocirca haud ludentes quidem Syracusij deponendum Heraclidem censuere. Inde Dion accitum domum Heraclidem paucis increpuit, quòd non bene aut commode eo tempore secum pro gloria, seditiones atque discordias actitaret, cui ad infrendam cladem exiguo certè opus esset momento. Coacta rursus concione, ipse classis præfectum designauit Heraclidem, ciuitati persuadens ut & illi, quemadmodum & ipse habebat, corporis custodia præberetur. Ille dionem uerbis quidem & habitudine colens, & gratias habere confessus, humilis sequebatur usquequaque iussis obtemperans: at multitudinem ac rerum nouarum cupidos corrumpens, & clandestinis mouens tumultibus, omnibus Dionem ambiguitatibus circundebat. Siue enim per inducias dimittendum exarce Dionysium diceret, calumniam ut illius saluti parceretur habebat: siue ut ne

quo mœrore conficeret obsidionem quietus agere uellet, conseruare bellum censebatur, ut diuturniore principatu perculsos terrore ciues teneret. Erat Sosis homo quidam ob flagitia simul & temeritatem inter Syracusanos notus atq; famosus, qui quãdã libertatis abũdantiã esse ducebat, ut aduſq; res huiusmodi effrenatas uoces & procacissima emitteret obloquia. Iste dionis insidiator frequenti primũ concione surgens, multa in Syracusanes conuicia protulit, quòd ex uecordi ac temulenta liberati tyrannide, uigilantem ac sobrium suscepisse se dominum non intelligant: dehinc manifestum se dionis hostem aperiens, è concione discessit. Postridie nudus per urbem cursitans, capite ac uultu sanguinolento spectatus est, ut qui persequentes plerosque fugeret. Talis forum ingrediens paratas sibi à dionis militibus referebat insidias, uulneratum subinde caput ostentans. Quã quidem in re compatientes sibi multos, & aduersus dionem inuectos habebat, illum imperiosa & grauia patrare, si per cædes ac pericula liberas ex ciuitate linguas uelit auferre. Eius tamen detecta sunt fraudes. dion enim tametsi indiscretatur bulentá ue concio esset, eò procedens purgauit obiecta, Sosidem cuiusdam ex dionysij stipatoribus esse fratrem demonstrauit, eius uerbis inductum ciuitatem seditionibus ac discordia

scordia perturbasse, cùm nulla Dionysio nisi per eorum dissidentias & mutuas disceptationes, supersit salus: simulq; medici Sosidis plagam perdiscentes, per summa magis quàm profunde actam inuenerunt. Enses enim uulnera circa medium præsertim profunda infligunt, totum uerum pusillum erat in Sosside, multa habens initia, cùm is (uti par est) ictus ex dolore remitteret, & subinde rursus adigeret. Deinde familiares quidam inter concionem attulere nouaculam, narrantq; commeantibus ipsis obuium factum esse Sosidem cruore stillantem, & Dionianos sese fugere milites dictantem, à quibus ea se uulnera accepisse: qui hominem insequeretur prorsus deprehendisse neminem, cæterùm sub cauo sacentem saxo conspexisse nouaculam, unde is prodisse uisus fuerat. Has ob res facinorosus iam Sosis per hæc habebatur indicia: plerique etiam aduersus illum serui testimonia dixere, noctu solùm cùm nouaculam teneret egressum. Quocirca secessere Dionis accusatores, & populus damnato morte Sosside, in gratiã cum Dione redijt, stipendiarios autem nihilominus suspectos habebat, præcipuè quòd plurima aduersus tyrannum maritima agitabantur certamina. Postquam enim Phistus subsidium allaturus aduentasset, cumq; hi

externi forent milites, ad nullum amplius belli usum eos esse idoneos censebant, uerùm satis per se fore, cùm & nautica instructi & utres ac potentiam nauibus essent assequuti. Ecs insuper prosper quidam maris euctus amplius extollebat, ubi superato Philisto in eum crudelissimè ac barbarorum ritu degrassati sunt. Ephorus quidem refert eum capta naui mortem sibi conscisse. Timonides autem à primordio rerum gestarum dionis socius, cum ad Speusippum philosophum scriberet, Philistum uinum in potestatem euenisse tradit interram excedente naui, syracusanosq; exuto thorace nudum ostentasse corpus hominis iam ætate confecti. Et subinde per contumelias ha bito caput obtruncasse, pueris corpus tradidisse, utq; per Acradinam distractũ in latomias deycerent mandasse. At rursum Timæus maioribus insultans uituperũq; pueros ait Philisti cadauer claudo excrure delegatum urbem inter probra contumeliasq; uexasse. Elantibus interea syracusanis raptatum crure hominẽ dictitare solitum, oportere dionysium haud quo citato, uerùm crure raptatum è regno profugere. Verumenimuero Philistus non ab se, sed ab alio prolatum dionysio nunciarat. Cæterum Timæus haud intuit. occasione suscepta, quòd fidum studiosumq; pro imperio Philistum extitisse constabat, seseiactatius in

in eum maledictis exaturat. Cui si quis ea lacessitus tempestate adusq; insensibilem iracundiam grauiter est inuectus, impertienda fortassis est uenia. Quz cuiusmodi res illius gestas postremò scripsere, cùm in eius uita triste nihil pertulerint, hi hominis gloria refelluntur, nec rumoribus, aut alieno sermone freti, per contumelias ac procacitatem miserias obiectent, quarum participes uel præstantissimos homines fieri, modò fortuna uelit, res nulla prohibet. Nec uerò sanus est Ephorus, qui laudationibus Philistum exornat, qui tametsi rebus iniustis & moribus prauis honestas adycere causas, & ornamentorum rationes inuenire grauiter apteq; sciat, haud tamen ipse cuncta excogitãs, eum ab incusatione potest abducere, ne supra omnes homines tyrannorum amator extiterit, & maximè omnium tyrannicas semper illecebras, potentiam, opes, & cõnubia, beatitudinis existimatione admirationeq; sit prosequutus. Sed etiam aptissimus ille quisquis Philisti neque gesta collaudarit, neq; fortunas obiectarit. Post Philisti necem Dionysius ad Dionem mittit, qui illum arcem tradere uelle dicant, armaq; ac mercenarios milites, & interim illis septenos per menses stipendium: se per inducias in Italiam decessurum, ibiq; domicilium habiturum, ex Gyarte modò fructus perciperet. Is intra syracusanos fines per-

multus ac fertilis ager est, ad mediterraneum à mari surgens. Ea cùm Dion minimè recepisset, exorandos esse iussit Syracusios: ast illi uenientem Dionysium ab se captum irrisperantes, legatos repulere. Tum Dionysius grandiori natu filio Apollocrati arce tradita, uehementem obseruans flatum, pretiosissima corpora pretiosissimamq; supellectilem nauibus imposuit, itaq; præfectum classis latens Heraclidem euasit. Qua re male de se audiens, cùm ciues eum magnis tumultibus circumuenirent, Hipponem factiosum quendam hominem instituit, qui plebem ad diuidendum agrum accerseret. Etenim libertatis initium æqualitatem esse, seruitutis uerò penuriam, cùm prædijs careant. Huius sententiæ fauens Heraclides, aduersantem sibi Dionem magis implicat seditionibus, tum Syracusanis persuadet, ut hisce rebus decreto confirmatis, externos milites mercede stipendio, aliosq; subinde bello imperatores deligant, seseq; abhuius molestia & difficultate liberantes. Ii confestim dum ex tyrannide perinde ac ægrotatione lõgæua se se conãtur attollere, & uti suis restituti legibus intempestiua factitant, rebus infelicitergestis, odia contra Dionem exercebant, qui instar medici, in accurato & modesto uiuendi ordine continere ciuitatem expetebat. Ad nouorum deinde creationem magistratuũ cùm con-

conuenissent, æstate media inusitata tonitrua & dira prodigia per dies quindecim obuenere, ob quorum religionem surgens assiduè populus, alios designare duces impediebatur. Factiosis postmodum constanti serenitate obseruata, comitia conficientibus, hos quidam domitus, tumultus haud inexperiens neque insuetus, per id tempus furore contra bubulcum agitatus, è iugo profugiens ad theatrum citato cucurrit impetu, quocirca surgentem illicò populum nullo fugiendi ordine passim diffudit, cæteram discurrit urbem petuleis conturbans saltibus, quantum postea hostes occupauere. His tum neglectis & uanefactis Syracusani quinque & uiginti præfectos creant, ex quibus unus erat Heraclides: alios clanculum submittere, qui milites à Dione subducerent, eos adse multis pollicitationibus prouocare, & ciuitate pariter donaturos dicere. At illi ea repudiantes, Dionẽ side & promptitudine cum armis complectentes atq; stipantes ex urbe deducunt, uiolato nemine: quibuscunque obuiabant multa de ingratitudine, de improbitate obiectabant. Syracusani contemptu paucitãtis seseq; quòd eos non prius inuasissent paruipendere. Maiori igitur coacta manu impetum faciunt, ut intra mœnia superatos obtruncarent. In hoc necessitatis ac fortunæ constitutus Dion, ut uel contra ciues dimican-

dum, uel cum suis moriendum esset militibus, multa supplicare, manus syracusanis tendere, refertam hostibus arcem ostendere, qui desuper è muris comparentes eorum facta intuerentur. Sed cùm inexorabilis multitudinis incursus esset, & iam factionis duces ciuitatem secuti mare uenti, latè tenerent, suis ut ab aggressibus absti neant imperat. At illis perinde ac incursum facerent cũ clamore arma uibrantibus, nullũ Syracusanorũ manere cerneres, sed ea per uias decedunt in sectante nullo. Dion enim suis cõtinuò reuocatis, ad Leontinos contendit. Syracusani principes derisui mulieribus facti, sese cùm ab ea eximere ignominia quæritant, armatis demùm ciuibus Dionã persequuntur, quem ut fluuium quendam tracturientẽ offendunt, adacto equitatu prælium inchoant. At illum ubi neq; miti animo neq; more patrio sua amplius errata sufferre constantur, uerumetiam suos facto agmine per reuerecundiã conuertentem, fudiorem quã antea fugam capessentes, haud multis sanè cæsis, in urbẽ reuertũtur. Leontini Dionẽ splendidissimis susciptiũt honoribus, militibus stipendia ciuiliter impartiunt, à syracusanis per legatos postulant, ut militibus quæ iusta sunt faciãt: sed ij legatos qui Dionẽ accusarent misertũt. Cum uniuersi deinde socij in Leontinis cõuenissent, postquam multa disseruere, syracusios iniusta pa-

Pugna inter Dionem & Syracusios.

trasse censetur. Illi sociorum iudicio nusquã stare, iam delitijs & insolentia gloriari, quòd nulli auscultarent, sed seruientibus & reformidantibus plebem ducibus uterentur. Interhæc à Dionysio ad urbem uenere triremes Neapolitanum aduehentes Nisipsium, qui & annonam & pecunias apportabat obsessis. Facto nauali prælio uictores syracusani fuere, captis ex regia classe nauibus quatuor. Ea uictoria insolentes, & iam nullius audientes imperio, lætitiam ad conuiuia & furiosos uertunt concentus, adeò quæ usui erant neglecti data, ut cùm arcem habere se putant, ciuitatem insuper amisere. Nipsius enim ubi nullam in ciuitate partem cernit incolumen, & uulgus quidem à luce prima in profundam usq; noctem inter modulamina ebrietatesq; detentũ, præfectos uerò per huius sodalitij uoluptatem multam temulentis hominibus adijcere necessitatem segnes atq; parentes, cõmodissimè fretus tempore, murum aggreditur. Quo perfracto immissis imperat barbaris, ut quoscunque obuios habuerint, eis pro uiribus atque libidine utantur. Statim id malum sentiunt syracusani, tardè autem & magno cũ labore per stuporem auxilia conferebant. Populationes in urbe fieri, mortales interimi, parietes dirui, mulieres ac pueri cum ciulatu in arcem agi. Summa rerum desperatio præfectos habebat, quòd

quòd ubiq; promiscuos cum hoste ciues ullos adusus habere nequibant. Hunc in modum urbanis sese rebus habentibus, cùm Acradinæ iam propinquum discrimen esset, in quo vel liqua spes inniteretur, quod quanquam intelligerent facilè omnes, nemo tamen palàm dicebat, ob ingratitudinem & mala in Dionem consilia pudore perplexi. Cæterùm ui necessitatis impendente, sociorum equitum clamor exoritur, uocandum esse dionem, & ex Leontinis accersendos esse Peloponenses. Quod ubi per audaciam proferri, & audiri cæptum est, uociferatio, gaudium, lachrymæ cunctos tenuere Syracusanos, hominis orantes adaentum, aspectúmue cupientes, haud immemores quanto in terroribus robore ac promptitudine ualeat, ut non modò ipse impauidus sit, sed eos etiam audaces, & in conserenda cum hostibus manu intrepidos exhibeat. Mox igitur ad eum mittunt sociorum quidem nominatim Archonidem & Telesidem: ex equestri uerò ordine qui tum cum Hellanico missi. Hi pergentes tum iter equos laxatis agitantes habenis, uergente iam die in Leontinos perueniunt. Tum desilientes equis, primum coram dione obortis procidere lachrymis, calamitates Syracusanorum exponunt. Nonnulli iam Leontinorum interueniebant, multi etiam Peloponenses circa dionem congregabantur, dum hominũ cùm studio,

studio, tum supplicationibus innouatum aliquid suspicantur. Eapropter cùm prior ille ad concionem processisset, promptissimè facto concursu, Archonides & Hellanicus introgressi succinctè malorum magnitudinem exponunt, & milites obliterata iniuriarum memoria ad ferendam Syracusanis opem deprecantur, quãdoquidem maiores ipsi pœnas dederint, quã illi maleficijs irritati uoluissent. Postquàm hi desiere loqui, ingens silentium totum habuit theatrum. Surgente dione, cùm orare cœpisset, complures ei manabant lachrymæ, ita ut uocem teneret. Tum condolentes ei milites, bono ut esset animo rogitabant. Cùm igitur ex affectu sese paululum dion recepisset. Viri, inquit, Peloponenses ac socij, hoc uos in loco ut pro uobis deliberationem capesseretis cœgi: mihi socios. haud pulchrè res se habent, ut cùm Syracusana uastetur ciuitas, de me ipse consultem: quòd si eam seruare nequiero, proficiscar, in patria igni & ruina tumulandus. At si inconsultissimis & infelicissimis nobis opem afferre statuistis, uestrum opus Syracusanam erigite urbem: sin hoc propter Syracusanorũ iracundiã, & cõceptas in eos querimonias aspernabimini, dij uobis pro pristina in me uirtute & promptitudine dignas persoluant grates. Memineritis autẽ neq; uos priùs iniuria lacessitos, neq; ciues posterius calamitate uexatos, à Dione destitutos.

Dionis oratio ad Peloponenses &

tutos. Eo adhuc differente milites cum clamore prosiliunt, maturè sese ad præstanda opem ei iubentes. Tum Syracusanorum legati eos amplexantes salutare, multa à dijs immortalibus Dioni, multa militibus bona orare. Sedato tumultu Dion illis imperat ut confestim abeuntes apparent sese, cumq; cœnitauerint, illum in locum armati veniant: noctu enim subuenire decreuerat. cæterum Syracusis Dionysij duces quoad illuxerat, multis ciuitatem malis afflixere. Ingruentibus tenebris, paucis suorum amissis in arcem decessere. Tum factionis principes recepta fiducia, cùm hostem ob perpetrata quietem acturum esse sperarent, rursum ciues ut Dionem omitterent orabant, quem si fortè cum militibus aduentaret, ne susciperent, neq; illis ut uirtute præstantioribus cederent, ipsi uerò per se urbem libertatemq; saluam tuerentur. Denuò igitur præfectis qui eum auerterent mittunt: equites autem & familiares ciues ut maturaret iter hortabantur. quamobrem tardè simul ac per ocium profecisens aduenerat. Procedente nocte, Dionis inimici ut illum excluderent, portas tenebant: at Nipsius rursus ex arce longè plures mulcedq; promptiores immittens stipendiarios, unius sum confestim murum demolitus est, tum ciuitatem percurrens diripuit. Cæsi non modò uiri, sed etiam mulieres ac pueri: direptiones

modicæ, ast magna cunctorem strages. Dionysius enim cùm desperatis iam rebus in Syracusanos grauissimis conflagraret odijs, cadentem principatum urbe tumulare uolebat. Proinde dum illi Dionis auxilium præuenire concupiscunt: quæ pernicissima omnium strages & connasatio est, igne gressantur, proxima quæq; tædis ac lampadibus succedentes, spicula ignita autem arcubus in longinqua spargentes. Qui profugerent per uias, intercepti necabantur: qui domos introirent igne compulsi rursus erumpebant: incendio complures interire, quidam in discurrentes ferebantur. Ea maximè calamitas unà uociferantibus uniuersis urbem Dioni reseruauit. Cùm enim inclusos in arcem hostes accepisset, haud amplius gradum studio solicitabat. Procedente die, proceuntes ei obuiam equites captâ secundò urbe denunciant: nonnulli deinde aduersariorum aderant, uelocius properare obsterantes, latius intendente malo. Heraclides fratrem emittens, deinde auunculum Theodotem, auxilium supplex implorabat. Nullum iam hostibus impedimento esse, se quoque uulneratum, parum abesse ne ciuitas euersa & coneremata collabatur. Dion cùm in tales incidisset nuncios, procul à portu stadijs aberat sexaginta: exposito militibus urbis periculo, eisq; nonnihil adhortatu, haud amplius pedetentim, uerum cò-

tato

tato cursu ad oppidum duxit exercitum, alios atque alijs occurentibus, & ut approperaret deprecantibus. Mira dehinc militum uelocitate ac promptitudine fretus, per portas urbis in regionem Hecatompedon appellatam euasit, continuoq; in hostes leuiorem immisit armaturam, ut eorũ conspectus audaciam Syracusanis adijceret. Reliquos munitos armis simulq; confluentes ad eum ciues, undique consistentes instruxit, rectas componens turmas, præfectosq; dispartiens, ut multis simul ex locis terribiliorem se hostibus inferret. His itaque paratis, ubi deos adoratis suos per urbem in hostes agens cernitur, clamor, lætitia, & ingens uociferatio Syracusanorũ uotis pariter & adiurationibus permistus exoritur. Liberatorem Dionа, deumq; compellabant, milites uerò fratres atque ciues: nec ullus ea tempestate tanto sui aut uitæ amore tenebatur, ut non magis pro unico Dione, quàm cæteris uniuersis anxius mideretur, qui per cruorem, ignem, & strata per plateas cadauera discrimen primus inibat. Res etiam hostium formidolosa erat, qui sæuitia referti structa pro muro acie dissimilem ac penè insuperabilem reddebant ingressum. Ingens ab igne periculum Dionianos perturbabat milites, ac infestum esse cebat iter. Hi nanq; cùm ædes flamma depasceretur quaquauersum relucens, feruida permeabant ru-

ra, & descendentia murorum fragmenta ancipites transcurrebant, multo simul fumo & puluere incedentes obnixè contendebant, ne cõtinuata scinderetur acies. Vt uerò sese hostibus immiscuere, pauci cum paucis, ob locorum angustias & iniquitates, cominus pugnam conferunt. Syracusanis clamore & promptitudine fortius incumbentibus, compulsus ui Nipsius plurimos suorum in proximam fugientes arcem reduxit incolumes, destitutos quosdam extrinsecus & palantes ipsi Dionis milites insectantes interimunt. Eius uictoriæ fructum, alacritatem inquam atque complexus, qui talia decent opera, præsens minimè tempus exhibuit, dum ad suas conuersi domos Syracusani in restinguendis ignibus, quod ea uix nocte factum est, occupantur. Vt primùm illuxit, cæteri quidem factiosi propria salute desperata fugam capessunt: Heraclides uerò & Theodotes Dioni sese dedentes iniustè perpetrasse fatentur, utq; in eos se meliorem quàm erga illum fuerint exhibeat, suppliciter orant: decere profectò, ut cùm Dion reliquis uirtutibus nullis comparandus sit mortalibus, ipsa iracundia etiam ipsis excellat ingratis, qui ut inferiores se uirtute fateantur, aduentant, pro qua priores cum eo seditiones actitarunt. Hæc deprecante Heraclide, amici quidem Dionem hortabantur ut ne flagitiosis ac inuidis

parceret hominibus, ceterum Heraclidem mul-
tibus largiretur, & populare m ex ciuitate fe-
tionem eximeret, quam sanè furore uexatam,
non minorem tyrannide constat esse languere.
Quos Dio placabat, ita præfatus: Cæteris quo-
dem imperatoribus aduersum bellum & arma
plurimum exercitationis extitisse, se autem in
Academia diutius exercitatum, quò furoris,
iracundiæ, inuidiæ, omniúmq; uitior contentio-
nis esset: quarum rerum demonstratio est non
ergà familiares & bonos uiros modestia, ue-
rùm si quis acceptis iniurijs, delinquentibus
exoratu facilis mittísue sit. Velle autem se He-
raclidæ non tantum potestate ac prudentia,
quantum bonitate ac iustitia superiorem esse:
in istis enim uerè meliorem esse lequet: at re
bellicas prosperè gestas etsi nemo mortalium,
certè fortuna suo iuri uendicat. Si ob inuidiam
Heraclides perfidus nefariusq; sit, haud pro-
pterea opus est Dionem uirtutem per iram fu-
rorémue corrumpere. Meritas enim insigne
re pœnas, quàm iniurias prouocare, iustius es
se definitur à legibus: quod ex imbecillitate ma-
tum est. Hominis autem improbitas, quanquam
id fortasse difficile, haud usqueadeo ferox pœni
tus & immitigabilis est, ut non multis perfecta
uicta beneficijs, gratia permutetur. His fre-
tus rationibus Dion missum fecit Heracli-
dem. Ad murum deinde conuersus, Syracusa-
nis uiri

nis uiritim imperat, ut unam cominus fossam
extruerent. Illis autem noctu quieti sese deden
tibus, milites antè locans transuersis trabibus
arcem circunsepsit. Quæ res adeò latuit, ut lu-
ce prima hostes pariter ac ciues & celeritatem
& opus admirarentur. Inde ubi necatos sepul-
turæ mandauit, captiuosq; haud certè duobus
millibus pauciores soluit, conuocata concione,
procedens in medium Heraclides, ut terra ma-
riq; Dion imperator deligeretur sententiam
dixit. Quod cùm optimates suscepissent, &
creandum esse censerent, nautarum & mer-
cenariorum greges fremere, è classis præfectura
electum Heraclidem condolore, eum tametsi
reliquis in rebus nullius dignitatis hominem,
at omnino popularem, multitudiniq; magis
obnoxium autumare. Hoc permisit eis Dion,
& Heraclidi maritimum restituit imperium:
eis deinde adagri ac domorum diuisionem con
citatis aduersatus, & facta prius super his de-
creta rescindens, mœrorem iniecit. Quocirca
alterum statim Heraclides iniens principa-
tum, socios nauigationis milites ac nautas
Messanam deducens, ibi resedit, ad sedi-
tionem illos commouens & contra Dionem
instigans, quem sibi regnum parare diceret.
Ipse clandestinas cum Dionysio pactiones per
Spartanum Pharacem transigebat. Quod
ubi clarissimi Syracusanorum intellexere, in

exercitu orta seditio est, ob eamq; rem caritas ac penuria Syracusas premebat, adeò ut anceps Dion male de se ab amicis audiret, qui hominem adeò intractabilem, liuoreq; ac nequitia corruptum, contra se amplificarit Heraclidem. Pharace penes Agrigentinorum Neapolim metante, Dion cum Syracusanis egressus secum alio in tempore decertare uolebat: inclamantibus Heraclide ac nautis, Dionem idcirco noctem prælio decernere quò perpetuum illi maneat imperium, coactus Martem conseruit, uictus & superatus est. Cæterùm cùm ob seditionem intestinam perturbati sese magis ipsi in fugam uertissent, iteratò Dion prælium parat, instructisq; persuadere ac adhortari. Initio mox noctis nuncius affertur, Heraclidem totam cum classe Syracusas uersus annauigare, eo consilio, ut capta urbe eum cum toto excludat exercitu. Continuò igitur robustissimos & expeditissimos recipiens noctu adequitat, & tertia demum hora diei septingentis exactis stadijs pro portis stetit. Heraclides quanquam nauibus certatim contendisset, ubi serò uenisse intelligit, reflexo cursu errabundus agenda inuadebat. Ita ex improuiso Spartanus illis occurrit Gæsylus, qui ex Lacedæmone ut Siculorum ducem annauigare se aiebat, quem admodum superiori quandoque tempore Gylippum. Hunc ita libens uirum assumens, ut eum perin-

perinde ac aliquod contra Dionem medicamen adscisceret, se socijs ostendit. At præmisso caduceatore Syracusas, ciuibus ut Spartiatem susciperent præfectum imperabat. Cui Dion, satis præfectorum Syracusanis esse respondit: quòd si res ipsæ Spartano prorsus indigeant, Spartanum se ciuem factum esse. Omisso Gæsylus principatu, ad Dionem nauigans conciliat Heraclidem, fidem maximam & iusurandum præstatem, quo Gæsylus ipse iurauit. Dionis quidem ultorem, & acerbissimum Heraclidis animaduersorem fore, si quid ab eo nefariè perpetratum extitisset. Dehinc Syracusani classem (quandoquidem nihil ea opus erat) dissoluunt, quæ ingentium impensarum ac seditionis causa principibus fuerat. Ad obsidendam dehinc arcem intenti, circunductum exædificant murum. Postmodum circunsessis opitulante nullo, cùm iam annona deesset, & facinorosi forent milites, Dionysij filius desperatis omnino rebus cum Dione inducias agit, ei arcè, arma, & reliqua tradit impedimenta, ipse mare sororibusq; receptis, quibus onustis triremibus ad patrem nauigat, tutò illum emittente Dione. Hunc spectaculo Syracusanorum nemo fermè defuit: at quicunq; defuerat, magnis inclamabatur uocibus, ea die solem liberis exoriē tem Syracusis non inspectasse. Maximum & quod ætate etiā nostra clarissimū narrari for-

tunæ posit exemplum, fugam cõstat esse Dionysij. Qualis tunc illorum existimanda lætitia, qualis uerò illis sensus, qui minimæ per occasiones ex ampliore, quàm præterita uiderint secula, tyrannide descendebant? Postquam uela dedit Apollocrates, Dion uadit in arcem. Cuius ingressum haud expectare mulieres, ad fores cursitare, Aristomacha Dionis filiam ducere, ponè sequi Areta lugubris & incerta quonam modo uirum salutans compellaret, quæ cum altero consortium habuisset. Eo sororem primùm, deinc filiolum saluere iubente, Aristomacha adducta coram Areta, Te quidem, inquit, exultante Dion in magnas incidimus miserias, cæterùm rediens parta uictoria, tebis omnibus mœrores eleuasti, hac sola duntaxat excepta, quam infelix ego te incolumi alteri nuptam uiro coactam quidem & inuitam aspexi. Cùm igitur te nobis dominum fortuna constituerit, quo pacto illam huic necessitatem iudicas? téne ut auunculum, aut ut marituũ cõsalutabit? Talia dicente Aristomacha, Dion profusis lachrymis, uxorem magna benuolẽtia & charitate cõplectitur. Tradito postmodum ei filio, in suam transmisit domum, in qua posteaquam in syracusanorum manu arcem posuisset, uitam ducebat. Progredientibus hunc in modum rebus, nullum prius ex præsenti felicitate fructum suscipere dignum censuit, quàm

quàm amicis gratias, socijs largitates, præcipuesq; in urbe familiaribꝰ. & militibus aliquã humanitatis & honoris portionẽ impartiret, animi magnitudine uires ac facultates exuperans, cùm interim ex ijs quæ obuenerant, sese parcè, tenuiter ac modestè curaret. Magnanerò omnibus admiratione habebatur, quòd non solùm Sicilia atq; Carthago, sed uniuersa etiã Græcia ad cum feliciter ac tranquillè degentẽ aspiceret. Cumq; nihil tantæ amplitudini ea tempestate putaretur, nec alterius imperatoris clariorem esse fortitudinem fortunamq; constaret, ipse talem sese præstaret uestitu, & mensa frugalem, qualem cùm in academia unà cum Platone uitam duceret, non qui inter ductores militum aut mercenarios bellatores degisse uideretur, quibus quotidianæ satietates, libidinesq; uoluptariæ, laborum ac periculorum solatium est. Ad eum perscribens Plato, hunc unum aiebat ex orbe terrarum omnes intueri, cùm ille ipse unicum unius ciuitatis locum Academiam cernere uideretur. Eius loci uiros spectatores & iudices agnoscebat, qui non rem gestam, non audaciam, non uictoriam quampiam admirarentur, sed qui id solum animaduerterent, si quis in magna rerum amplitudine, per honestatem, temperantiam, ac modestiã, uti fortuna sciret. In habẽda aũt hominũ societate, nihil ex elato animi tumore,

& seuera nimis in populum contentione auf-
rebat, nihilue remittebat, tametsi res illius gra-
tia magnopere indigerent, & Plato eum, u
diximus, increparet, ac perscriberet comite
ac uicinam solitudinis esse pertinaciam. Cete-
rùm cùm solutos nimium Syracusanos & mol-
litos ex illecebris retrahere nitebatur, natura
quadam nullo lepore aut comitate permista u
debatur uti. Rursus ei Heraclides incumbit.
Is primùm quidem in concilium accitus, adire
noluit: cùm enim priuatus esset, nõnisi cum c
teris pariter ciuibus in concionem iturus. De
hinc accusare Dionem cœpit quòd arcem dem
litus non esset: cumq; populus Dionysij sepul-
chrum euertere, & disijcere corpus assiste-
ret, haud fuerit: consiliarios etiam ex Corin-
tho accersat, quòd eiues dedignetur habere co
legas. Re autem uera Dion Corinthios adhorta-
bat, quoniam eis præsentibus facilius reipub.
statum quem animo uersabat, constituere pos-
sesperabat. Cogitabat enim illum populi de-
minatum inhibere, qui non ciuilis formæ ri
sed ut à Platone dictum est, quidam uniuersa-
lis rerum ciuilium mercatus esset. At cùm
Laconicum & Cretense quoddam genus per-
miscens, ex populari ac regio optimatum prin
cipatum comparasset, qui superior amplissima
que eque disponeret, ordinem rebus instituere
decernebat. Videbat nanque Corinthiorum

ciuitatem dominatione paucorum administra
tam, haud multa ex publicis in populo agere.
Cùm igitur his aduersaturum consilijs expectа-
ret Heraclidem, alias quidem ad res turbulen
tum hominem, seditionum, & permutationis
auidum, quod diutius impedierat, eo tempore
necare uolentibus assensus est. Hi igitur do-
mum irrumpentes, illum obtruncant. Eius Heraclis
mors Syracusanos uehementi dolore confecit. interitus
Dion tamen ei magnificè iusta parauit, in-
fectante exercitu cadauer associans. Habita
deinde ad populum concione ueniam impartie-
runt: haud enim fieri potuisset, ut cùm Heracli-
des ac Dion ciuiles agerent magistratus, urba-
næ seditiones pacarentur. Erat quidam Dionis
socius Callipus Atheniensis, quem illi non ex
disciplina, uerùm ex mysteriorum inductione
& circuncurrenti societate notum & consue-
tum fuisse Plato refert. Hic expeditionis parti
ceps magno habebatur honore, adeò ut cunctis
prioræqualib. Syracusas coronatus intraue-
rit, & dimicando clarus ac insignis extiterit.
Ast ubi primarios atque præstantissimos Dio
nis amicos bello absumptos cernit, & occiso
Heraclide Syracusanum populum duce priua-
tum, Dionianos etiam sibi milites animum
magnopere adiecisse: sceleratissimus hominũ fa-
ctus est. Ex hostitis cæde præmium omnino si-
ciliam consequi sperans, & talenta uiginti (ut

tradidere nonnulli) necis mercedem ab hostibus captans, quosdam aduersum Dionem militum corruptos instituit, nequissimum ac uersutissimum agitans exordium. Nam cùm aliquando semper militum uoces aut reuera deprehensas, aut commentitias illi referret, talem ex fide licentiam cepit, ut quibuscunq; uellet contra Dionem magna cum audacia occultos faceret sermones, eo ita mandante, ne cuiusquam simultatem laterêt aut odium. Hinc euenit ut Callippus plurimos ac languentes confestim repertos adsciscaret: quòd si quis his se reiectis sermenibusque Dioni tentatum fuisse retegeret, ille nihil turbatus aut grauiter ferens erat perinde ac iussa nauante Callippo. Constitutis hunc in modum insidijs, ingens ac prodigiosum Dionis simulachrum obtulit. Dies uergebat in uesperam, cùm ille intra domi cubiculum solus secum cogitabundus sederat. Interim è regia porticus repentino exoriente strepitu, cùm nondum planè dies defecisset, stetit insectans grandem intuetur fœminam, nihil uestitu quam facie à tragica permutatam furia. Ea scopis quibusdam mundabat ædes. Perculsus grauiter pauore Dion, cõuocatis amicis uisum exponit, penitusq; consternatus cùm extimesceret ne denuò uidendum soli sibi aduentaret ostentum, eos obsecrauit, ut cũ eo pernoctantes manerent. Verumenimuero id haud rursus accidit, sed paucos

Prodigia Dionis mortem præcedẽtia.

paucos intra dies filius eius cùm fermè puberem esset, ex parua quippe tristitia & puerili quadam iracundia prius causa suscepta, è tecto se in caput præcipitem deijciens perijt. In hoc rerum statu cùm Dion esset, Callippus insidijs magis atq; magis instare, in Syracusanos rumorem ædere, ut orbatus liberis Dion, Dionysij filium Apollocratem uocare & hæredem facere instituisset, qui uxori quidem ex fratre nepos erat. Iam Dionem ac mulieres ecrũ quæ patrarentur suspicio habebat, & undiq; nuncij afferebantur. At Dion, ut uidetur, post Heraclidis interitũ mœrore confectus, quasi untæ acrebus à segestis quandam inureret maculã, graniter semper ac molestè degens, multoties iam se neci paratum esse, & cuiq; uolenti præbiturum se iugulum dicitabat: si uiuendum ei foret, non hostes modò, uerumetiam amicos obseruaturum. Callippus uerò cùm mulieres rem diligenter inuestigare cerneret, perterritus uenit ad eas, factum effusis negare lachrymis, quamuis daturum se fidem. Illæ ut magnum iniret iusiurandum postulant. Id exhuiusmodi. Qui fidem præstat, in Cæteris descendit templum, & quibusdam peractis sacrificijs, deæ purpuram induit, tum ardentem captans faculam iurat. His confectis omnibus, Callippus iuratus deos adeò irrisit, ut eius quã iurauerat deæ diem festũ expectans, cædem

Iusiurandum magnũ quale.

inter

interipsa perageret Proserpinalia, eam nihil faciens deæ diem, quã omnino violaret & impiè coleret, si alio in tempore dux ipse sacrorum illius sacerdotem iugulasset. Cùm plures in eius communicatione facinoris essent, & Dionis domi quæ nonnullos habet accubitus, una cum amicis aßideret, alij exterius obsidere, alij foribus atque fenestris adstare, Zacynthij qui manus afferre debebant, tunicati sine mucronibus accedere, simulq; qui extrinsecus uersabantur attractos tenere postes. Zacynthij Dionem inuadentes ut eum tenerent opprimerentq; eniti: quod ubi incassum cedit, enses

Dionis interitus.

efflagitare, nemo fores reserare audere. Nullis enim cum Dione intus erant, quorum unusquisque dum eo misso de propria salute cogitat, nusquam afferre subsidium audet. Dũm cunctantur, Lycon Syracusius pugionem cuidam Zacynthio per fenestras porrigit, quo retentũ aliquandiu & attonitũ Dionem ui ictima obtruncant. Sororem continuò una cũ uxore prægnante conijciunt in carcerẽ, obtigit autem ut cùm per summam calamitatem partus instaret, in uinculis masculum parturiret infantem, quem placatis custodibus mulieres educare aggressæ sunt. Iam enim turbulentæ seditiones Callippũ inuoluebant. Principio nanque Dionæ cæso cùm famosus esset, & Syracusas oppressisset, Atheniensium ciuitati scripsit, quam

quam secundum deos posteaquã tam abominãdo se facinore contaminarat, uereri ac expauescere debuisset. Sed id uerè dictũ extitisse uidetur: Excellentißimos uirtute eos esse uiros, quos bonos ciuitas illa protulerit: quos autem malitia depravatos, eos quam sceleßißimos: quemadmodum eorum tellus & mel optimũ, & ocyßimum necatu conium parturit. Haud tamen Callippus quoddam fortunæ deorumq; conuicium diu superstes euasit, ut qui hominẽ tãtam per humanitatem principatus & opulentiam consequutum, incuriæ aut neglectui dedisset. At digna confestim dedit supplicia. Siquidem Catinam capere adortus, continuò Syracusas amisit. Quo tempore cum dixisse ferunt, amissa urbe, Tyronestim in potestatem redegi. Subinde Messanos inuadẽs, maximam militum partem, in quibus & Dionis interfectores, perdidit. Postmodum cùm nulla eum Siciliæ ciuitas susciperet, uerũ uniuersi per odium propulsarent, Rhegyum occupat, ibi cùm summa degens inopia stipendiarijs necessaria male suppeditat, à Leptino & Polyperchonte occiditur. Adipsius necem eo forte usi pugione dicuntur, quo uulneratus est Dion: illum autem à magnitudine cognitum perhibent: Laconicorum enim more perbreuis, præterea artificij apparatu, utpote magno cum ornamento ac subtilitate fabricatum.

Huiusmodi

Huiusmodi pœnas Callippus dedit. Aristom-
chen uerò & Aretam, ut primum exempta
uinculis fuere, Hicetes Syracusanus Dionis
amicus suscepit, & magna fide ac beneuolen-
tia curare uisus est: dehinc ab Dionis hoc-
tibus
inductus, eas perinde ac in Peloponesum trā-
missurus, naui ad id comparata imposuit, sub
inde mandans ut inter nauigandum ne
deijcerentur in pelagus. Nonnulli uiuentes ad-
huc unà cum puello demersas asserunt. Hunc
etiam dignæ pro audacia pœnæ inuaserunt: ipse
enim cùm in Timoleontis manus peruenisset,
interijt. Syracusani præterea in Dionis
ultionem duas filias interfecere,
de quibus in Timoleontis
uita singulatim per-
scriptum
est.
*

GVARINO VERONENSI
interprete.

MARCI Bruti progenitor fuit Iunius Brutus, quem prisci Ramanorū in Capitolio ex ære finxerunt medium inter reges, ensem strictum gerentem, quòd is constantissimè Tarquinio cuertisset. Ille ueluti quædam fulminei ensis acies durum & inexorabile ingenium nactus, adeò tyrannos odit male, ut tanquam insano impetu uectus, usq; in liberorum suorum cædem sæuierit. Hic uerò Brutus de quo nunc agitur, & bonarum artium disciplina, & philosophiæ studijs imbutus, moresq; suos natura graues & humiles ciuilib. negocijs excitans, ad bonum & æquum modestissimè ferri uisus est. Quare etiam qui ob conspirationem quæ in caput Cæsaris acta est, inimicitia in Brutum flagrabant, si res ea magnificum & generosum quicquam efferebat, id Bruto dabant: sin difficile durumq;, Cassio. Erat Cassius in primis Bruto familiaris atque beneuolus, sed dissimili ingenio, ac uarius impurusq;. Seruilia mater Bruti fuit, cuius genus ad Halam Seruilium referunt qui clàm gla-

gladio cinctus, Melium spurium seditiosum ciuem & solicitatione plebis tyrannidem machinantem in medium forum traxit, ibiq; simulato colloquio, eum obsequentem ferro confecerat. Maternum hoc Bruti genus clarè compertum habetur: paternum uerò, qui Cæsaris gratia odio quodam in Brutũ æstuabant, non ab eo deducunt Bruto qui Tarquinios urbe eiecit, cùm ab eo dicant liberos superstites nullos fuisse, nam eos occiderat, sed plebeium ipsum commemorant, & ex quodã ipsius Bruti dispensatore genus ducere, ipsumq; nuper in senatum accitum posidonius philosophus prirem Brutum narrat geminos filios natu grandiores (ut habet historia) securi percussisse, sed tertiũ unũ, eumq; infantem, ex eo superstitem fuisse, à quo uno deinde eius familiæ posteritas omnis propagata est. Præterea asserit tempestate sua quosdam claros ex ea gente floruisse uiros, quorum aliqui formam ex Bruti simulacro ducere uisi sunt. De his hæc commemorasse satis est. Seruiliæ, quam Bruti genitricem diximus, frater fuit Cato Vticensis, quem auunculum primò, deinde etiam socerum Brutus in primis Romanorum omnium studio habuit. Philosophus græcos fermè (ut ita dicã) omnes audiuit, nec ullius ipsorum disciplinæ uel expers uel ignarus fuit. Platonicos tamen enixè coluit, nouã ac mediã Academiã hau-

tinquens, ueterem fouit. Huic sectæ addictus Antiochum Ascalonitam ingenti admiratione obseruauit, eiusq; fratrem præstanti uirtute uirum amicitia sibi iunxit, ac uiuendi comitem fecit. Hic enim doctrinæ habitu licet à multis philosophis longè abesset, uitæ tamen integritate ac humanitate egregia primis adæquandus habebatur, Emphilus illi nomẽ, cuius Brutus in epistolis suis, Brutiq; domestici sæpius meminerunt ob amborum uictum, quem communem simul agebant. Is etiam Emphilus erat orator, & de cæde Cæsaris opusculũ, quod Brutus appellatur, non ignobile ædidit. Latinè Brutus facundiam militarem bellisq; accommodatam exercuit: Græcum uerò graue ac sententiosum dicendi genus, & Laconum breuitatem quodammodo imitatus est. Ex quo in quibusdam epistolis suis græcis est adnotatus, ut in ea quã iam bello implicitus Pergamenis scripsit, ubi inquit: Audio uos Dolabellæ dedisse pecunias: si sponte dedistis, fassi estis iniuriam: si inuiti, hoc ostendetis, si contrà eas mihi sponte dederitis. Rursum Samijs: Consilia uestra nil pensi habent: res tardæ, quis horum finis existimate. Scripsit & alibi de Patareis in hæc uerba: Xanthij beneficium meum contemnentes, sepulchrum desperationis patriam habuerunt. Patarei sese mihi dedentes, confisi nullare deficiunt, omnia quæ ad libertatem

attinent pulchrè administrantes. Fas sit & uobis aut Patareorum sententiam, aut Xanthiorum fortunam eligere. Huiusce modi epistolarum Bruti genus est, quæ ex hac brevitate notantur. Nondum adolescentiæ fines egressus, cũ auunculo suo Catone, qui in Ptolemæum Aegypti regem à senatu dux fuerat designatus, in Cyprum est profectus. In qua expeditione cùm Ptolemæus sese necasset, & Cato apud insulam Rhodum opportunam morã ageret, Canidius uir Catoni benevolus, ad tutandas regis opes ab eo missus in Cyprum: sed Cato extimescens ne Canidius sese furto non abstineret, Bruto scripsit ut extemplò è Pamphylia Cyprum peteret: ibi enim redimendæ valetudinis causa obversabatur. Brutus licet invitus Cyprum navigat, ibiq; Canidium modestè conveniens, dissimulata suspitionis causa ne à Catone adeò ignominiosè improbari videretur, cum liberaliter habuit, omnemq; procurationis curam ut iunior ac vacuus, nihil ad se pertinere simulavit, verùm ita omni studio & diligentia rei solicitus fuit, ut à Catone summis laudib. ornatus fuerit, & opibus illis in argentũ redactis, & magna pecuniarum parte accepta, Romam navigarit. Cæterùm cùm tres urbis in manifestã seditionem ruere videntur, & turbato senatu, Cæsar atq; Pompeius arma proferrent, creditus est Brutus palàm Cæsaris

Cæsaris partes sequi: nam eius pater iampridem ob Pompeium obierat. Sed ipse indignissimum ratus privatos assectus publicis anteire, præterea Pompeij causam æstimans iustiorem esse quàm Cæsaris, Pompeium secutus est, licet antea cùm obviam illi fieret, cum minimè salutaret, scelus ingens æstimans cum interfectore patris habere colloquium. Pompeio igitur qui dux patriæ constitutus fuerat se subijciens, legatus cum Sexto, cui Sicilia sorte evenerat, in provinciam proficiscitur. Qua in legatione cùm nihil gloria dignum emergere posse cogitaret, & iam Cæsar atq; Pompeius de rerum summa certare studuissent, ex insula in Macedoniam venit, sponte universum periculum patriæ subiturus. Eius adventu audito, fecerunt Pompeium summè lætatiũ admiratumq;, nonnox præsenti assurrexisse, ipsumq; velut cæteris præstantiorem in conspectu omnium amplexatum. In castris per integros dies (nisi cùm Pompeium ipsum conveniret) circa literarum studium codicesq; diuertebatur. Cui curæ nedum aliud dedit tempus, sed etiam diem quæ maximam illam Pharsaliæ cladem antecessit. Erat media æstas, & præter locapaludosa, ubi castra metati fuerant, calor ingens, nec Bruto aderant qui celeriter tentorium attulissent: fessus autem hac iugi cura, cum meridies adventasset, modicè unctus cùm pauca comedis-

sed, quiescentibus cæteris, aut de euētu futuræ pugnæ anxijs, hic usq; in crepusculū scripsit, Polybij Epitomen cōponens. Dicitur etiam Cæsarē uirum hunc haud neglexisse, sed exercitus sui duces præmonuisse, ut illum in pugna non occiderent, sed seruarent: quin si facultatem se præberet, liberaliter ducerent: si capientibus obsisteret, cum mitterent, nec uim aliquam inferrent sibi. Hæc dicunt ob gratiam seruiliæ Bruti matris Cæsarem fecisse. Nouerat enim cùm adhuc esset adolescens, seruiliam sibi insano amore affectam extitisse, & quia eo tempore quo hic amor efferbuit, Brutus est genitus, quodammodo creditus est Brutus è Cæsare genitus. Fertur cùm ardui motus Catilinæ qui ferè rempublicam euerterunt, in senatu incidissent, & Cæsar atque Cato aduersis sententijs differrēt, inter hæc literulas quasdā foris delatas Cæsari redditas, qui cùm tacitè eas legisset, Cato id ægrè ferens acclamasse perhibetur, rem indignam Cæsarem facere, qui colloquia, qui literas medio in senatu ab hostib. acciperet. Ex quo cùm plerij; streperent, & Cæsar literulas, quemadmodum ipse habuerat Catoni dedisset, Cato lecta impudica seruiliæ sororis epistola, eam Cæsari protecit, inquiens, Vince ebrie: atque ad sententiam ac propositam orationem extemplò reuersus est. Sic ergo amor seruiliæ aduersus Cæsarē uulgò patuit:

Cæterùm

Cæterùm expedita Pharsalica clade, cùm Pompeius sese per undas præriperet, & castra obsiderentur, clàm Brutus per paludem aquis plenam calamisq; manantam noctu euasit, Larisamq; sese recepit. Hinc deinde cùm scriberet, Cæsar eius salute lætatus est, eumq; iubens ad se uenire, non tantum ueniam illi dedit, sed præter cæteros qui iuxta se forent ipsum maximo in honore habuit. Cū nemo dicere posset quò Pōpeius fugeret, obq; id omnes anxij forent, Cæsar spacium quoddam cum Bruto ambulans, solus huiusce rei sententiam Brutum rogat: cumq; uideretur ex quibusdam rationibus de fuga Pompeij Brutum optimè coniectare, Cæsar alias mittens, iter in Ægyptum arripuit. Pompeius autem sicut æstimauerat Brutus Ægypto hæserat, ac fatis cesserat. Brutus deinde Cæsarem Cassio inclinauit. Præterea cùm Cæsar in regem Libyæ grauiora afficeretur, & magnitudine criminum ipsius obrueretur, pro hoc suscepta causa Brutus tum precando tum excusando, ipsum liberauit, multumq; illi partē seruauit imperij. Fertur Cæsarem cum primùm Brutum orantem audiret, ad amicos conuersum dixisse: Adolescens iste quid uelit ignoro: quod enim uult, nimis uult. Eius enim grauitas, quæ non facilè imò nequaquā ob gratiā flectebatur, sed ex habitu rationis tendebat ad bonum, ualido atque

efficaci impetu fruebatur. Adiiuuistas uerò partes fuit inexorabilis. Eorumq; modestiam siue turpe silentium qui sine rubore iniusta rogant apud magnum utrum, acriter improbans dicere solitus erat, quòd qui nihil negare audent, sibi uidẽtur male suum tẽpus instituisse. Traiecturus Cæsar exercitum in Libyam aduersus Catonem & Scipionem, Galliæ cisalpinæ Brutum præfecit, ex quadam felicitate prouinciæ. Cæteras enim prouincias & contumelijs & auaritia præsidum, qui eas uelut captiuas diripiebant, cùm male administrari cõtingeret, Brutus requies & consolatio erat, omnesq; accedebant in Cæsaris gratiã. Vnde cùm ridens Cæsar circumambularet Italiã, dubitatum fuere spectaculum ciuitates quibus Brutus præfuerat, cùm maximè Brutus ipse Cæsari honorem sua præsentia adaugeret gratissimè. Cùm plures præturæ forent, & ea quæ uocatur urbana, maxima dignitate præcelleret, manifestè cõstabat Brutum aut Cassium eam sortiri. Sunt qui dicant eos ex alijs primis causis maximè differentes, tamẽ magis ex hoc inter seipsos in odium erupisse, licet essimes essent. Iuniam enim sororẽ Bruti Cassius uxorem duxerat. Alij contentionem hanc manauisse ex Cæsare dicunt, quòd inter utrumq; se ingerens, spe utrunq; pascebat. Demũ irritati incensisq; animis ad certamẽ cõstituti sunt.

Cer-

certabat Brutus gloria & uirtute, cum multa & splendida strenuitate Cassij apud Parthos comparata. Quæ audiens Cæsar, amicosq; consulens, inquit Cassium æquiora dicere, sed rei summam Bruto esse dandam. Declaratus tamen secundus prætor Cassius est, non tantũ beneuolentiæ habens ex hac quam fuerat adeptus, quantum iracundiæ ex illius amissione. Cæterùm Brutus aliàs ex potentia Cæsaris quantum uoluit habebat. Volenti enim fas erat amicorum omnium Cæsaris esse primo, & plurimum posse: sed hinc eum sodales Cassij abstraxerunt, ipsumq; planè in perniciem adduxere. Nondum enim ex contentione prætura Cassio conciliatus fuerat, cùm illos audiebat orantes ne se despiceret, & à Cæsare mollitum, Cæsarisq; blanditijs captum, sed simulatas gratias tyrannicas & illecebras fugeret. Non enim honore uirtutis Cæsarem sibi esse propitium, sed ut omne eius robur animumq; ad se traheret, aiebant. Nec tamen Cæsar ipse absq; huius suspicione omnino erat, nec in eũ absq; calumnia, sed huius uiri magnitudinem, dignitatem, & amicos extimescebat, præterea eius fidebat consuetudini. Cùm Antonius atq; Dolabella apud Cæsarem primò rerum innouandarum criminarentur, Non, inquit, se à pinguibus ac comãtibus illis uiris noctestari, sed à pallidis & macilẽtis. de Bruto lo-

cutus & Cassio. Deinde quibusdam calumnia tibus Brutum, Cæsaremq; monentibus uti sibi caueret, manum pectori admouens, Quid inquit, non uidetur uobis Brutum posse hoc expectare corposculum? ueluti nemini nisi solo Bruto post eius fata tantum posse liceret.

Atqui in urbe omnium primus fuisse uidetur eo tempore paruo, quo Cæsari obsecutus suam gloriam strenuè comparatam parum opprimi uel extingui permisit: sed Cassius uir furiosus & priuatè magis inimicus Cæsari quàm publicæ tyrannidi, illũ inflammauit impulitq;. Dicitur enim Brutus dominationem graviter tulisse, sed Cassius odisse dominantem: & præter cætera quæ in ipsum criminatus est, etiam leones ablatos commemorabat, quos ipse ædilibus ludis præparauerat. Hos enim apud Megaram relictos, cùm ciuitas per Calenum capta est, Cæsar detinuit. Fertur has feras cladem Megarensibus ingentẽ fuisse: nam cùm ciuitas iam caperetur, Megarenses carceres ferarum affregere, laxaruntq; ipsarum uincula, ut moxirruentibus hostibus obijceretur. Sed leones in ipsos huiusce rei autores uersi sunt, inermesq; uiros fugientes tot laniarunt, ut hostibus ipsis hoc spectaculũ miserabile fuerit. Hanc dicunt fuisse Cassio conspirationis potissimam causam, falsa existimantes. Nam ex initio erat Cassio naturalis quædam im

Cassij odŋ in Cæsarẽ causa.

impatientia atq; difficultas ad omne tyrannorum genus, sicuti cùm adhuc puer esset ostẽdit, cùm ad eundem præceptorem cum Fausto filio Syllæ gradderetur. Cùm enim hic inter pueros se efferret, & patris sui monarchiam laudaret, insurgens in illum Cassius colaphos ipsi infixit: quam rem uolentibus & procuratoribus & necessarijs Faustiferri atq; decerni iudicio, inhibuit Pompeius, puerosq; ambos unà coniungens de re iudicauit. Dicitur etiam Cassium hæc uerba dixisse: Eia Fauste aude coram hoc proferre sermonem illum quo irritatus fui, ut os tibi iterum frangam. Talis quidem erat Cassius. Brutum uerò multi amicorum suorum sermones, multi etiam ciues pluribus rumoribus atque literis ad rem prouocabant incendebantq;. Apud enim statuam progenitoris sui Bruti, qui regum deleuit imperium, scriptum est: Vtinam Brute nunc uiueres, & nunc Brutus esses. Præterea ipsum tribunal Bruti prætoris mane repertum est talibus uerbis plenum: Dormis Brute, nec es reuera deniq; Brutus. Horum causa erant ipsius Cæsaris adulatores, qui alios inuidiosos honores ei dabant, & noctu statuis eius coronas imponebant, cùm plerosque adducerent, ut pro dictatore regem Cæsarem appellarent. Sed secus ipsis obtigit, sicut in Cæsaris uita diximus. Amicos cùm pertentaret Cassius contra Cæsarem, respondeV 5 bant

bāt cēs assensuros, si Brutus his rebus se duc
præberet: hoc enim non audaciæ, non manum
indigere dicebant, sed dignitate uiri, qualis
est Brutus, ut si inciperet, remq; asseueret, tu
secum adesse existimabant: si abnueret, in a
gendo animos defuturos, uel priusquam id per
fecissent in suspicionem manifestè uenturos:
unde absq; illo pulchram habituros causam
non censebant. Hæc secum reputans Cassius,
post contentionem illam prior conuenit Bru
tum, conciliatisq; animis, inter grata collo
quia ipsum interrogabat, an Idibus Martijs
statuisset interesse senatui: se enim audiuisse in
quit, amicos Cæsaris de dominatione regia
tunc relaturos. Dicente Bruto, se non assu
turum, Quid, inquit Cassius, si nos uocēt? mā
est respondit Brutus nō tacere, sed tueri rempu
& pro libertate amori. Tum elatus animis Cas
sius, Quis, inquit, Romanorum te morientem
tolerabit? An nescis ô Brute teipsum? aut
credis tribunal tuum homines exterres uel ta
bernarios inscribere, non primos & optimos
uiros? A cæteris quidem prætoribus largitio
nes, spectacula, & gladiatores, à te uerò maiorum tuorum debitum, euersionem tyrannidis
repetunt: ipsi omnia per te pati parati sunt,
te unum qualemcunq; optant expectant. Inter hæc
illum amplexans osculatus est, deinde dissuētis
ad eorum amicos cum his sese ambouertenunt.

Erat

Erat quidam Q. Ligarius inter Pompeij be
neuolos, quem ob Pompeium apud Cæsarem
criminatum Cæsar liberauerat: hic non ex cri
mine quo solutus fuerat gratias habens, sed
dominationē ob quam accusatus fuerat gra
uiter ferens, erat Cæsaris quidem inimicus,
Bruto uerò maxima familiaritate cōiunctus.
Adhunc ægrotantem accedens Brutus, ô Li
gari, inquit, an quo tempore ægrotas: & ille
confestim se cubito erigens, dexteramq; ap
prehendens, ô Brute, respondit, si quid teipso di
gnum excogitas, ualeo. Ex hoc inter notos
quibus fidebant, quosq; tentauerant, hæc com
municare cœperunt, neq; solum dilectum fe
cere familiarium, sed assumpserunt etiā omnes
quotquot ad bonum pronos ac audaces mor
tisq; contemptores agnouerant. Quare & Ci
ceronem fide præcipuum & apud eos bene
uolentia singularem latuerunt, ne ipse qui na
tura audaciæ erat inops, præterea ex ætate
similem cautelam assumpserat, ac omnia suis
rationibus ad summam securitatem fatagebat
adducere, ipsorum promptitudinis robur ob tun
deret, qui celeritate factoq; egebant. Dimis
se & Brutus ex alijs sodalibus suis Stallium
Epicureum, & Faonium Catonis imitatorem,
quoniam è longinquo inter disputandum ac
philosophandum sermone circuito illorum ani
mos expertus erat. Inquit enim Faonius, bellū
intestinū

inteſtinum durius eſſe quàm monarchiam ex lege. Stallius, Viri ſapiẽtis non eſſe obiectũ uulgus; & inſenſatũ turbari periculum; ſubire. Quibus cùm Labeo inter eſſet contradixit ambobus. Brutus uerò quaſi hic ſermo. aũ quid rationibus difficilè haberet, maléq; pateret ſolui, ſubticuit. Deinde Labeoni conſilium communicat, quo annuente haud trepidè, uſum eſt alium Brutum cognomine Labienum, non tamen ſtrenuum ſiue audacem, ſed gladiatorum copijs quos ſpectaculis præſeruabat potentem, Cæſariq; fidum, negocijs addere. Cui Caſsio & Labeone rem aperientibus nihil illa reſpondit. Brutus priuatim ipſum conuenit, dicensq; ſe ducem huc rei eſſe, confeſtim libentem illum fecit annuere. Pleroſque præterea aliorum optimos ad hoc dignitas Bruti adduxit, qui omnes neque iuramento aſtricti, neq; inter ſe fide tradita uel accepta, neque quibuſdam ſacris obnoxij, ſic conſpirationem hanc apud ſe habuere, ſic eam conticuere, ſicipſam celare, ut diuinationibus, ſacrificijs, ſignis deorum ipſam portendentibus, nulla negotio ſedes data ſit. Cæterum Brutus ueluti uir quo in urbe dignitate genere ac uirtute prior erat, ſecum rem meditans, & omne periculum ſecũ uoluens, & in difficultatibus ipſius rei immorans, uxorem unà quieſcentem minimè latuit, quòd inſolitæ curæ atq; turbinis plenus erat, quodq;

quodq; indiſſolubile quoddam & male ferẽdum conſilium apud ſeſe mouebat. Hæc erat Porcia filia, ut ſuperius diximus, Catonis: habuerat hanc ab auũculo Catone Brutus in coniugem, non ex puericia, ſed eius priore uiro defuncto, quam adhuc puellam & ex illo filium paruum habentem nomine Bibulum ipſe duxerat. Huiuſce Bibuli opuſculum quoddam de geſtis Bruti ſeruatur. Cùm ſapiens eſſet Porcia & uiri amatrix, præterea haud uanæ dignitatis referta, non prius eſt auſa uirum de arcanis ſui cordis interrogare, quàm ſuũ ipſius hanc experientiam ſumeret. Paruum accipiens cultrũ quo tonſores auferunt ungues, omneſq; thalamo pediſſequas pellens, profundum uulnus ſibi egit in crure, ex quo non pauci ſanguinis fluxus erupit: deinde poſt paucum uehementes dolores & horridæ febres ex plaga ipſam corripuere. Quæ in re anxio Bruto atque id grauiter ferente, cùm dolor acrius ipſam urgeret, ad eum ſic eſt locuta: Ego Brute Catonis filia tuæ domui data ſum non quemadmodum pellex, ut cubilis ſolum & mẽſæ tecũ particeps fierem, ſed ut communicarem tecum læta, communicarem ſimul & triſtia. Quæ ex tuo cõiugio mihi omnino ſunt queri non habeo: quæ uerò tibi ex meo ſunt, quam habent demonſtrationem ſiue gratiam apud te, niſi paſsionem tuam ipſa pariter feram, & curas fide dignas

Porciæ magnanimitas.

ego

ego quoq; tolerem? Scio muliebrem naturam fragilem esse ad arcana ferenda, sed est ô Brute usus quædam & bonæ educationis & optimæ consuetudinis ad ingenium mihi, & Catonis esse filiam, & Bruto coniugem datam esse. Hæc si hactenus minus credidi, nunc meipsam agnouì ad laborem inuictam esse. Hæc locuta plagam ostendit, ac periculum quod de se spontè fecit aperuit. Tum exterritus Brutus ac manus ad cœlum tendens deos orauit, ut cæptis strenuò sibi perfectis faxint se uirum Porcia dignum esse: deinde uxorem solatus modestè est. Cæterùm descripto senatu ad quem manifestè constabat Cæsarem ingressurum, conspiratores eum aggredi statuunt. Nam tunc unà mul congregati absq; suspiciane se fore censebant, præterea omnes bonos & optimos uiros se habituros esse credebant, qui cæde perfecta confestim pro libertate simul assurgerent. Videbant ex diuinitate etiam quadam locum ipsum offerri. Porticus enim erat unius gradus ordinem ad theatri similitudinem habens, in qua erat imago ipsa Pompeÿ populi iussu erecta, cùm inter cæteras porticus atq; theatra locus iste exornaretur. Ad hanc igitur mediè mensis Martÿ, quod Ro. Idus appellant, conuocabatur senatus: unde uidebatur fortuna quædam uirum hunc ad Pompeÿ iudicium ducere. Dies ergo cùm aduenissent, Brutus uxore tantummodo conscia paruo succinctus gladio in se natum peruenit, alÿ Cassio congregati eius filium tunc sumentem uirilem togam ducebãt in forum. Hinc deinde omnes ad porticum Pompeÿ profecti ibi commorabantur, ueluti consultim Cæsare in senatum uenturo. In qua re qui futurum excogitasset, maximè uirorum constantiam, & in tam grauibus periculis fortitudinem, admirari dignissimè posset. Nam cùm ex officio prætoræ multis cogerentur dare iudicium, non quietè solum adstantes & differentes inter se uiros audiebant, sed ueluti ocio si iudicia diligenti cum deliberatione ac maturitate reddebant. Cùm uir quidam qui iudicio subire nolebat, prouocasset ad Cæsarẽ, & multum exclamans obtestaretur, Brutus adstantes aspiciens, Ne Cæsar, inquit, facere iuxta leges nõ prohibet neque prohibebit. Multa etiã alia turbulenta casu quodam tum contingere. Primum & maximum, quòd procedẽte die Cæsar in senatum uenire tardauit. Nam male succedentibus sacris à coniuge domi detinebatur; præterea ea die proficisci prohibebatur à uatibus. Secundum uerò, quòd quidam accedens ad Cascam, qui ex conspirantibus unus erat, dextera apprehensa, Tu inquit, ô Casca, arcana nobis occuluisti, Brutus autem mihi omnia nunciauit. Exterrito Casca, ridens ille, Vade, inquit, ô beate tã subit ô, dives facluses,

quòd

quòd ad ædiles accingeris? Fermè itaque ab amphibologia deceptus Casca, occulta detexit. Ipsum etiam Brutum & Cassium uir senatorius Popilius Lena cùm auidissimè salutasset, placidè susurrans, Deos, inquit, oro, ut quæ cor de habetis rectè sequuntur, moneoq; ut maturetis, non enim res ipsa tacetur. Hoc dicens no paruam illis suspitionem iniecit, quòd omnia negocium persensisset. Interea quidam è domo currit ad Brutum, nuncians sibi coniugem suam mori. Porcia enim futuri anxia, nec curæ ipsius magnitudinem ferens, seipsam uix detinebat. Ad omne præterea murmur, ad omnem uocem, ut uates quæ insano furore Bacchatur, exiliens, quemlibet è foro uementem interrogabat quid ageret Brutus: alteros illuc etiam frequenter transmittebat: tandem cùm tempus longitudine terreretur, uis eius sustentari nequiuit: priusquam domũ sese reciperet, circundedere eam sicut erat in media porta sedentem exanimatio & ingens stupor, color mutationem accepit, & omnino uox faucibus hæsit: ad cuius rei aspectum acclamauerunt ancillæ. Deinde uicinis ad limen domus procurrentibus, statim exiuit rumor, sermo q; sparsus est, quòd Porcia moreretur. Extemplò tamen respirauit illa, & ad se redijt, ac à mulieribus suauissimè fota est. Brutus hoc audito sicuti decuit exterritus, publica tamen minimè liquit,

domum ob dolorem accurrit. Iam Cæsar etiam uenire nunciabatur lectica delatus: deliberauerat enim ob infausta sacra, magnum nihil in eo senatu sancire, sed malam simulans ualetudinem, in aliud tempus cuncta differre. Cùm è lectica egressus esset, occurrens sibi Popilius Lena ille, quem paulò antè diximus Bruto & Cassio cooptasse ut eis omnia dij sequuntur, per multam horam colloquium cum Cæsare habuit, qui omni cum diligentia atque fide audiebat. Ex quo coniurati (ut eos sic appellemus) non intelligentes ipsius uocem, sed coniectantes ex quibus antea ex illo perceperant, id colloquium esse conspirationis indicium, animis fracti se mutuò aspexerunt, fronte planè confessi, non expectandum esse ut caperentur, sed confestim potius emori. Igitur Cassio & quibusdã alijs manus imponentib. super capulis gladiorum, quos sub ueste tenebant, cùm ipsos clàm enudassent, Brutus ad gestum Popilij Lenæ aspiciens qui studiose Cæsarem orabat, nõ clàm alios criminabatur, nihil locutus est, ob multos alienos uiros quibus immiscebatur. Sed læto exultu Cassium exortatus est. Deinde post pauca cum Lena Cæsaris dexteram osculatus inde discessit, manifestè cognitus, quòd pro seipso ob aliquod ad eum attinens negocium, id colloquium cum Cæsare habuisset. Cæterùm senatu ad consessum ingresso, cæteri curulem Cæ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

saris circunsteterc, veluti quiddam cum ipsis
collo quaturi. Cæsium ferunt ad imaginem Pom
peij uersum, illam uelut animatam erasse. Tre
bonius iuxta fores curiæ moratus ad Anto
nium, colloquia secum producens, eum extra
hebat. Ingresso porticum Cæsare ei senatus as
surrexit, deinde sedentem statim circunstant
illi frequentes, Tullium Cimbrum ex ipsis unu
obijcientes pro exilio fratris orantem, pro hoc
orabant & simul omnes, ac Cæsaris manus ap
prehendentes & pectus illius & caput osc
labantur. Has preces atque blanditias cum
Cæsar modestè primùm manu propulsaret, dein
de non desinentibus illis, in assurgendo repelle
ret, Tullius utraq; manu uestem ex humeris il
lius traxit. Casca primus, retrò enim stabat
gladium exercens, eum iuxta humerum unlne
rauit, licet uulnus haud altius penetrauerit.
Deinde oblectante ob plagam Cæsare, & ma
gna uoce latinè clamante, scelerate Casca
quid facis? ille græco sermone fratrem nominãs
auxilium sibi petijt. Cæsar cùm à multis iam
saucius foret, & obsistere uolens se circumassi
ceret, ut vidit Brutum gladium in se nuda
tum efferentem, manum Cascæ quam tene
bat dimisit, caputq; suum uestc obtegens, cor
pus uulneribus liquit. Illi tamen inter seipsos
impliciti, multisq; gladijs corpus ipsius aggres
si, se inuicem etiam uulnerabant, unde Brutus
etiam

etiam manum plagã illius est, cùm cædis in Cæ
sarem uulnerumq; cõmunicaret. Omnes tum
& suo & cæsi sanguine maduerunt. Cæsare
exanimato Brutus profectus in medium ora
re uolebat, & suasu suo speq; fiducie senatum
detinere, sed ij metu acti confuse omnino fuge
runt. Vnde circa fores persequente nullo seu
urgente plures præ turbæ illisi. Statutum in
tra eos ualidissimè fuerat, alium non occidere
præter cæsarem, sed omnes ad libertatem reuo
care. Cæteris tamen omnibus cùm de facinore
cogitarent, placebat occidi etiam Antonium
uirum contumelioſum, monarchiamq; fouen
tem, præterea addentem cæsari uires ex usu ac
rei militaris peritia, obq; id maximè quòd na
tura elatus ac magnis inhians, consulatum
cum cæsare assumpserat, eiusq; collega tunc
erat. Sed Brutus his consilijs se obiecit, primum
aquitati innixus, deinde spem habens muta
tionis Antonij. Nam ipsum agnouerat am
bitioſum atque tumentem uirtũ & nimis glo
riæ cupidum, sed ablato cæsare illum sperabat
patriæ libertati conuenturum, ac eb ipsorum
gratiam allectum cum eis ad bonum commune
occurrere. His igitur Brutus saluauit causis
Antonium. In hoc rerum turbine Antonius
mutata uestc sub plebeio habitu fugit. Qui ue
rò cũ Bruto erant, eo duce, manus sanguine re
spersi, & enses strictos ostendentes, in Capi
tolium

tolium profecti ciues ad libertatem uocant. Ita
tio igitur ululatus, discursionesq; , quemadmo
dum unumquenq; ex dolore ferebat casus, tu
multum auxere: uerum postquã nulla alia cæ
des facta est, neque rapina ullius rei patrata
cum fiducia multi senatorum, multi etiam plebeiorum in Capitolium ad hos uiros ascende
runt. Hic magno numero ciuium congregato
Brutus uerbis gratiæ populi & ipsi rei accommodatis cõcionatus est: quæ cùm omnes laudas
sent, & è Capitolio eos descendere iuberent, cõfisi illi in forum descendunt, alius alium subse
quutus. Brutum multi insignes uiri in medio
splendidè nimis abarce deduxerũt, ac in rostris
constituêre. Ad eius aspectum permulti ex
plebe ad tumultum parati procurrerunt, & tacitè atque modestè rei summam expectabant.
procedente deinde ipso omnes silentium indixere. Quòd non omnibus grata ea cædes fuit, tũc
planè apertum est. Incipiente enim orare Cicero & accusare Cæsarem, contra ipsum multa
ira prorumpere, eiq; maledicere ita perseueraueruntut iterum uiris in Capitolium se recepe
rint. Quo in loco timens obsidionẽ Brutus, optimates illuc secũ qui ascenderant dimittit, existimans indignũ ut qui in causa non participa
rant, periculum subirent. Senatus nihilominus
postera die cùm conuenissent in templo Telluris, & Antonius & Plãcus & Cicero de abo

litione cædis atque concordia concionarentur,
censuit non tantùm ueniam conspiratoribus,
sed sententiam de præmijs sibi dandis protulit.
His senatusconsulto ritè decretis inde decessum
est. Antonius cùm filium in Capitolium obsidem misisset, stem optimam de se præbuit: unde
Brutus cum cæteris abarce descendit. Quo facto cùm conuenissent, alius alium mixtim com
plecti, dexteramq; cum dextera coniungere.
Cassium Antonius ad se trahens conuiuam
domi recepit, Lepidus Brutum, cæteri cæteros,
ut quisq; cum quoq; aut amicitia, aut consue
tudine affectus fuerat. Postera etiam die cùm
senatus mane conuenisset, Antonium laudibus prosequutus est, quòd bellum intestinum
iam oriens extinxisset. Deinde Bruto adstantibus omnibus multa præconia data: inde diuisæ prouinciæ, Bruto Cretam, Cassio Libyam,
Trebonio Asiam, & Cimbro Bithyniam desi
gnauere: alteri Bruto Galatiam iuxta Eridanum tribuêre. Post hæc de testamento Cæsaris
eiusq; funere cùm sermones inciderent, &
Antonius eiusq; beneuoli censerent testamentum palàm esse recitandum, corpusq; Cæsaris
efferri non occultè, nec absque decore, ne ex
hoc irritarentur plebis animi, pertinacissimè
contradixit Cassius. Orauit deinde Brutus
Antonioq; consensit, secundo hoc errore captus. Dum enim Antonio parcit, causa fit

statuendi conspirationi grauem & inexpugnabilem hostem permittens etiã quæ Antonius iudicauerat de funere, in senatu sanciri, ab omni se deceptus euasit. Primum igitur testamento cum legauisset cæsar ciui cuilibet septuagenta & quinque drachmas, præterea cum reliquisset hortos qui trans Tiberim erant, ubi nunc est templum Fortunæ, ingens beneuolentia & admirabile desiderium omnes tenuit. Postea ferre per medium forum elato, ac Antonio laudes iuxta consuetudinem pro rostris proferente, cum multitudinem ad suam orationem commoueri uidisset, sermonem ad misericordiam flexit cæsaris, uestem illius accipiens sanguine maculatam eam extendit, palam ostentans & ictus, & uulnerum multitudinem. Ex hoc dignitatem & decus suum nemo seruauit. Alij homicidas occidi clamabant, alij uelut antea in funere clodij ex officinis sedilia mensasq; diripientes & aggregantes in unum, permagnã pyram struxere, in qua corpus cum posuissent, in medio multorum sacrorum inuiolabilium sanctorumq; locorum illum cremantes consecrauere. Cumprimum flamma eluxit, hinc inde irruens alius atque alius semicombustos diripientes stipites, ad domos percussorum concurrere uti ipsas incenderent. sed illi antea monitti propulsabant periculum. Cinna autem uir quidem erat poëticus, & qui in hoc crimine nihil

nihil communicauerat, sed amicus fuerat cæsaris. Hic ipse per quietem à cæsare ad conuiuium uocari sibi uisus cum abnuisset, ab ipso orari, deinde cogi, tandemq; manu comprehensus, aduastum & obscurum quendam locum adduci, & inuitus & stupefactus illum sequi se uidit. Quod somnium cum haberet, obrigit ut ea nocte febricitaret: cum tamen efferretur cæsaris funus, pudore captus quòd non adesset, processit ad turbam, quæ iam irritata erat. Congressus itaque & ab aliquo appellatus, creditus esse Cinna ille qui nuper in frequentia incusauerat cæsarem, trucidatus est. Hic furor Antonij animũ mutauit, quare Brutus ac sui metu compulsi ex urbe discessere, primumq; apud Antium cõmorati sunt, ut quamprimũ tracundia plebis extincta siue mollita foret, ad urbem reuerterentur: quod facilè fore sperabant, ex repenti atque celerrima mobilitate uulgi, præterea quòd propitium senatum habebant. Verùm senatus eos dimittens qui Cinnam trucidauerant, quæstionem proposuit illorum qui domos percussorum inuaserant, eorumq; plerosq; comprehendi iussit. Interea ob Antonii qui monarchiam sermè sibi constituerat, eniti ut spectacula quæ ob præturam debebat, præsens exolueret. sed Brutus sentiens plerosque qui sub cæsare militauerant, & ob

eodem agros & ciuitates acceperant, insidias sibi parare, & paulatim urbi affluere, Romam proficiscì ausus non est, sed statuit ut eò absente ludi fierent magnificè nimis & sumptuosè. Elephantes enim cùm emisset quamplures, iussit eos spectaculis dari, & parcè nihil exponi, sed omnia abusiuè tribui: deinde profectus Neapolim, cùm pluribus Bacchi cultoribus, id est, histrionibus ac mimis, colloquium habuit. De Comitio quodam qui in theatris habebatur strenuus ad necessarios scripsit, ut non nisi uolentem illum ludis adducerent: non enim fas esse dicebat, græcum quenquam ui cogi. Scripsit & Ciceroni, ipsum orans ut omnino his spectaculis interesset. Hoc ergo in statu cùm res essent, alia oritur mutatio iuuenis Cæsaris qui iam urbem aduenerat. Hic erat filius filiæ sororis Cæsaris, & testamento Cæsaris in filium adoptatus relictus. In Apollonia is morabatur cùm Cæsar occisus est, & literarum studio operam dabat. Præterea ibi expectabat Cæsarem, qui nuper expeditionem in Parthos habuerat. Audita cæde Cæsaris, hic ad urbem accessit, ubi primum fauorem plebis adiiciens, & sibi Cæsaris nomen assumens, argentum etiam testamento relictum diuidens ciuibus, in Antonium seditiose se habuit, stipendiaq; distribuens, multos qui sub Cæsare militiam egerant, ad se traxit. Postquam uerò

Cæsar iunior, qui postea Augustus.

Cice-

Cicero Antonij odio fauebat partibus Cæsaris, hoc exterritus Brutus, Ciceroni scribit, quòd dominũ molestè non ferret, sed eum qui dominum oderat uereretur: præterea in repub. domesticæ seruitutis partes eligeret, scribens & inquiens, quòd uir bonus esset Cæsari: sed nostri, inquit, progenitores neque dominos mites sustinuere. Hoc tamen in tempore neque manifestè bellum deliberasse cognitus Brutus est, neque planè quieturus, sed unum tantummodo consuluisse, non seruire scilicet. Admirabatur tamen Ciceronem quòd bellum ciuile periculosum & graue timeret, turpem uerò concordiam & infamem non expauesceret, præmium poscens quòd Antonium à tyrannide eiiceret, Cæsarem tyrannum constitueret. Talis in primis epistola fuit Brutus: iamq; his ad Cæsarem, alijs ad Antonium partitis, atque militibus ceu sub hasta uenalibus ad eum concurrentibus qui stipendia maiora dedisset, rebus desperatis Brutus Italiam linquere statuit, terrestriq; itinere Lucaniam ad Eleam maritimam peruenit. Ex hoc loco Porcia Romam repetitura dolores quibus urgebatur uirotentauit occulere, sed generosa ac magnanima à pictura quadam prodita est. Ex græcis erat hic textus, Hector uidelicet Troiam exiens ab Andromacha comitatus, quæ ab eo filium susceperat, oculosq; in uiro figebat. Hæc cùm

aspiceret Porcia, similitudo passionis ipsam ad lachrymas liquefecit, pluriesq; Porcia huc accedens, miserandos ploratus emisit. Qua in re cùm Acilius quidam Bruti benevolus, versus quos Andromacha ad Hectorem habuerat recitasset:

Hector tu mihi iam pater es, & optima mater,
Tu mihi germanus charus, dulcisq; maritus.

subridens Brutus, Sed mihi, inquit ad Porciam, uersus Hectoris proferre nũc licet:

Te tua pensa decent, lanas, calathunq; reposce,
Ancillisq; iube.

Corpore enim natura deficit à uirili strenuitate, mente quoque pro patria non minus quàm nosipsi uirilis. Hæc in historijs suis Bibulus Porciæ filius tradidit. Digressus inde Brutus Athenas nauigauit, ubi à plebe auidè susceptus, & honorib. & decretis ornatus apud hospitem quendã mansit. Audiẽs interea Theonestum Academicum, & Crathippum peripateticũ, philosophiæ cum ipsis operã dabat. Ac omnino circa id solũ uacare uidebatur, uerũ cir ca rẽ belli absq; suscipione operabatur. In Macedoniã enim misit Herostratũ, eos allicies qui ibidẽ militaret: præterea minores qui Athenis philosophiæ operã dabant, apud sese recepit, in quib. Ciceronis filiũ, quẽ apud cæteros præcipuè laudat,

Brutus philosophiæ studiosus.

laudat, inquiens, Seu uigilia ipsa, seu somno ductus sit, se illum admirari ita genere sum, ac ita tyrannos exosum, Cùm ad bellũ Brutus se manifestè exposuisset, audiens Romanas quasdã naues cũ pecunijs permultis ex Asia ad laci, illarũ ducem esse prætorem uirum iucundũ sibiq; notum, apud Caystriũ obuiam filij factus est. colloquio deinde cum eo habito cùm ipsi persuasisset, acceptis nauibus, festum splendidius duxit, eoq; maximè quòd hac ipsa in die primum in lucem æditus fuit. Vt ergo ad portum peruentum est, libationes factæ atq; letitia de victoria bruti, & de populi Romani libertate. Hîc cùm cuperet Brutus magis rem ipsam lætificare, per magnũ cratera exposcit, quo accepto, nulla motus occasiõe, uersum hũc protulit: Sed me fors misera, & Latonæ perdidit infans. Præterhæc in historijs reperitur, Brutum in ea pugna quam in Philippis ultimam egit, Apollinem insignum militibus tradidisse, unde existimabant eam pronunciationẽ huius infortunati cõflictus fuisse portentum. Cæterũ Antistius ex quibus adducebat in Italiam, quingenta millia æris bruto dedit. Quotquot milites ab exercitu Põpeij in Thessalia uagabãtur, auidè ad brutum confluxere. Cinna equites quingẽtos abstulit, qui Dolabellæ in Asiam ducebantur. cũ Demetriada applicuisset, compluria arma quæ Antonio

mo ferebantur nactus est. Iussu enim prioris Cæsaris, hæc Parthicum parabantur ad bellum. Hortensio prætore Macedoniam sibi tradente, præterea reges ac principes circumuicini cum ipsius adderentur partibus, nunciatur eius Antonij frater ex Italia profectus ad copias quas Dyrrhachij & Apolloniæ Gabinius continebat, celeriter aduentare. Vnde desiderans Brutus ipsum inuenire, & præoccupare milites, prouocatis militibus suis per loca grauia atque aspera, cæloetiam affluente niuibus profici scens, cùm Dyrrhachium accessisset, ex labore ac frigore defecit. Hæc passio maximè contigit ex frigore, niuali tempore, iumentis & hominibus lassis seu quòd calor cùm is ex frigore & obturatione meatuum intus in corpore comprimitur, confestim cibum stomachi consumit, seu quòd rigidus & acutus quidã spiritus ex niue procedens corpus allidit, corrũpitq; caliditatẽ quæ ab ipso foras egreditur. Huiusce enim morbi sudores caliditas præbere uidetur, quæ circa corporis cutem extincta est, frigido obuiam sibi facto: hæc in cæteris animalib. dubia magis sunt. Cùm defecisset animi Brutus, nullusq; in castris ad uescendum cibus haberetur, eius comites coacti sunt ad hostes confugere: unde cùm ad portas ipsorum profecti forent, custodes cibum petiuere, qui audito Bruti casu aduenerũt, & ipsi Bruto cibũ potumq; ferentes, ex quibus Brutus ut urbem nactus est, non solùm istos, sed cæteros omnes huiusce urbis horum causa summa humanitate tractauit. Caius enim Antonius ut Apolloniam applicuit, illuc milites qui uicini fuerant conuocat: sed postquam uouit eos Bruto deditos, prætereaq; Apolloniates sensit Bruto obsequuturos, urbem relinquens, Buthrotum profectus est, primumq; in itinere ipso cohortes tres amisit à Bruto cæsas, deinde loca quæ circa Byllidẽ ualidè præoccupata fuerant superare conatus, prælium cum Cicerone committens uincitur. Hoc enim duce tũ Brutus utebatur, multaq; per eum strenuè gesta pertulit.

Cùm Caium nactus esset in locis paludosis longe distractum, manus conserere passus non est sed circumequitans suis iubebat ut abstinerẽt, ueluti hostes confestim propria præda futuri essent: quod contigit ita ut dixit: illi seipsos cum duce dedidere, unde iam magna potentia Bruto fuit. Tempus uerò non paucum Brutus Caium in precio habuit, & insignia suæ dignitatis non abstulit, licet, ut ferunt, alij permulti, ac cicero ipse à Roma conscripserint, illũque occidi insserint. Verum cùm incœpisset clanculum conuenire cum ducibus, reiq; innouandæ studuisset, naui impositus custodiæ traditus est. Cæterùm militibus Caij ac duce deficientibus, & in Apolloniam uocantibus Bru-

Brutum, Non, inquit brutus, hanc esse Romanorum consuetudinem: sed opertere eos ad principem proficisci, & apud eum orare ueniam, & ea quæ perpetrauerint excusare delicta, ut principis ira emolliatur. Ex quo cùm aduentassent illi ueniamque rogassent, eam brutus indulsit. Interea cùm esset in Asia, profectus è Roma retulit nuncius mutationem rerum ibi fixisse, iunior enim Cæsar aduersus Antonium nitebatur, qui cùm ex Italia eum eiecisset, iam se timendum omnibus præbuit, ad consulatum aspirans præter legem, ac exercitum alens, urbe huius impēsa nō indiga. Assiciens igitur has ob causas senatum grauari, ad brutum foris oculos flectentem, præterea inclinantem huius sententias, ac ei prouincias confirmantem, extimuit, consilium capit ad Antonium mittens ipsum ad amicitiam prouocauit: deinde copias urbi sistens, consul factus est, nondum adolescens ætate perfectus sed duogesimum agens annum, quemadmodum ipse in suis commentarijs dixit. Hoc facto statim aduersus conspiratores de patrata cæde proposuit, quia uirum dignitate maximum indemnatum occidissent. Accusatorem Bruti constituit L. Cornificium, Cassij, M. Agrippam. Qua in re cùm illorum causa respondente nulle deserta foret, coacti iudices sunt proferre sententias. Fertur cùm præco, ut consuetum

tum extiterat, è tribunali Brutum uocaret ad iudicium, uulgus manifesta duxisse suspiria, optimates sq; oculis defixis in terram, silentium egisse, P. uerò silitium lachrymauisse, moxq; parua interiecta mora ex proscriptis unum necidamnatum. Post hæc triumuiri conciliati, Cæsar, Antonius & Lepidus, prouincias partiti sunt, ac cædes proscriptionesq; ducentorū uirorum fecere, in quibus Cicero ipse occisus est. Hæc cùm nunciarentur in Macedonia, coactus Brutus Hortensio scribit, ut Caius Antonius occideretur in Bruti Ciceronisq; uindictam. Huic enim amicus Brutus, alteri autem genere propinquus extiterat. His igitur ex causis Antonius cùm Hortēsium postea in Philippis comprehendisset, tum ad monumentum fratris iugulauit. Brutus causam cædis Ciceronis eruluit magis, ut inquit, quàm de nece deluerit. Quain re amicos suos Romæ incusabat, qui ex eorum causa magis seruirent, quàm culpa tyrannorum. Præterea præsentes atq; uidentes eos fieri clare posse dicebat, quæ sibi tolerabilia auditu non erant. Cum exercitū iam amplū & splendidū traiecisset in Asiā, classem in Bithynia & apud Cyzicum liquit, terrestrisq; itinere proficiscens, ciuitates sibi cō firmat, interq; illarum principes si quid oportuerat Iudicauit. In Syriam etiā mittit ad cassium, ipsum reuocans ab Aegypto. Nō enim

aiebat

aiebat seipsos ob principatū errare, sed ob patriæ libertatē copias cōparare, quibus tyrannis opprimerent. Oportet igitur seipsos dicebat memores esse, propositumq; seruare, neque ab Italia longè abesse, sed eò festinare, ciuibusq; succurrere. His cùm parèret cassius, inde abiens Bruto iuit obuiam, iuxtaq; Smyrnā in mutuum colloquium euenere. Tunc primùm ex quo à Pyræo Atheniensi disiuncti cassius Syriā, & Brutus Macedoniā petiuit. Lætitia ergo utrisque ingens, fiduciaq; præter ea ob copias quas uterque ducebat. Cū enim ex Italia egrederentur, similes fugitiuis exulibus uisi, inopes, inermes, non solam unius utilitatis nauem, non militem unum, non ciuitatis unicam habentes: inde paruo nimium tempore elapso conuenere, nauibus, peditatu, equitibus, opibusq; ita copiosi, ut digni iudicarentur pro Romana libertate certare. Caterùm uolebat cassius æqualem honorem Bruto tribuere, sed præueniebat huic rei Brutus, qui ut plurimum accedebat ad cassium, quòd ætate præcederet, corporisq; labores non æqualiter secum tolleret. Erat opinio in re militari cassium aptissimum esse, iracundia asperum, metaq; extimescendum, cum domesticis quoque risui pronum & scommatis auidum. Brutum ferunt uirtutibus suis à plerisque amatum, ab amicis desideratum, præterea admirationi fuisse optimis ipsisq; hostibus non exosum: etiam maximè clemens fuit atque magnanimus, abomni iracundia, uoluptate, auaritiaq; intactus: mentem etiam rectam & inflexibilem ad bonum & æquum conseruans, maximā sibi gloriam auxit, & fidei adiumentum in electione partium quam assumpsit. Non enim magnus ille Pompeius si cæsaris uictor euasisset, sperabatur utique dignitatem atque potentiam suam ex legibus dimissurus, sed semper rerum potitus nomine consulatus ac dictaturæ, aut aliæ mitiori dignitate plebem consolaturus. Hunc uerò cassium impetuosum atque iracundum uirum, ac plerunque quæstus gratia à recto deuium, formè existimabant omnes errare, atq; in armis esse ac periculis, quod dominationem quandam sibi machinaretur, non patriæ libertatem. Cæteri etenim ea per tempora quæ hactenus præcesserūt, Cinnæ, Marij ac carbones, præmium in medio prædamq; scilicet patriam ponentes, modò non palàm, pro tyrannide patriæ certauerunt. Bruto nec etiam hostes hanc mutationis labem imposuere, sed constat nonnullos ab Antonio audiuisse dicente, quòd solum putabat Brutum inuasisse Cæsarem à splendore & bono patriæ ductum, cæteros uerò ex inuidia atque odio in uirum conspirauisse. Unde Brutus non potentia tantùm quantum uirtutibus notus erat. His enim inn i

xus iamiam periculo uicinus, scribit ad Atticum, optimo in statu mentem suam locatam esse, aut enim uictor Romanam rempublicam liberabo, aut moriens à seruitute euadam. Alij licuit æ certitudinem atq; securitatem sibi proponant, tamen incertum est an cum libertate uicturi sint siue morituri. M. Antonius, inquit meritam pœnam daturum, qui cùm posset in Brutis & Cassijs atque Catonibus numerari, seipsum Octauio addidit, qui licet tu alio modo non superetur, post paucum tamen cum illo pugnabit. Hæc quidem optimè de uenturis Brutus diuinasse uisus est. Cæterùm pecunias quas Cassius quam multas Smyrnæ collegerat, secum ut participaret petebat Brutus. Quæ enim Brutus habuerat, cùm struxisset classem quam omne interius mare subiecerat, expenderat. Non permisere tamen amici Cassij illas dari, dicentes æquum non esse ea quæ parcè tenuerat, & cum odio congregasset, Brutum accipere, & cum ipsis magnum apud populum fieri, gratioso umq; militibus esse. Nihilominus Cassius partem omnium illarum tertiam illi dedit. Post hoc iterum disiuncti pro agendorum diuisione, cùm Cassius insulam Rhodum occepisset, non ut decuit rebus usus est, & citra clementiam maximè. Huius autem ingressu insulæ cùm appellaretur rex atque dominus, respondit se neque regem, neq; dominum esse, sed

sed regis atque domini interfectorem. Brutus uerò Lycios pecunias exercitumq; poposcit, sed Naucrates qui princeps erat in populo, postquam persuasit ciuitatibus Bruto dissentire, & colles quosdam tanquam aditum clausuras præmuniri fecit. Brutus quamprimum prandentibus ipsis equitatum immittit, à quo sexcenti trucidati: deinde loca & castella expugnans, captiuos omnes absque redemptione dimisit, uelut illos ad suam benevolentiam adducturus. Sed hi pertinaciores facti, iracundiam augentes ex damnis quæ passi fuerant, clementiam & humanitatem omnino contemsere, quousque Brutus eorum bellicosissimos persequutus, apud Xanthum eos obsedit, qui iuxta ciuitatem labente flumine subnatantes in mœnia quæ fuere euadere. Capti in retibus pleriq; fuere, quæ usque ad ima aquæ emittebantur. Summitates enim retium tintinabula quædam appensa habuere, quorum sonitu planè cognoscebatur subnatantem in retia incidisse. Cæterùm cum Xanthij machinis quibusdam in Romanos noctu irruissent, ignemq; ipsis iniecissent, à Romanis cogniti ut se recepere in mœnia, inspirante in eos ualidissimo uento, ex facibus flamma ad ligneas turres delata est, ac deinde ad uiciniores ciuitatis domos ingressa. Ex quo timens Brutus urbis incendium, militibus suis iussit ut ad extin-

guendos ignes hostibus auxilio forent. Lycius deinde impetus quidam durus & dictu incredibilis ad desperationem accepit, quam desiderio mortis persimilem quis iudicaret. Liberi enim & serui cum filijs atque coniugibus suis præterea omnis ætas ac omnis sexus hostes ad comprimendos ignes immissos è mœnibus reiciebant, eosq; ferire haud cessabant: ipsi calamos, ligna, omneq; ignis fomentum afferentes, ignes in urbem inducebant, omnem materiam ipsi præbentes, omniq; quo poterant modo nutrientes incendium. Vt latè flamma sparsit, & per ciuitatem circumplexa undiq; multa eluxit, eos miseratus Brutus foris circum equitans, auidissimè auxilium ipsis obtulit, deinde & manus extendens ipsos orabat ut suijpsis parcerent, urbemq; saluarent. Sed hi nihil his uerbis intenti, omnimodè seipsos perdentes non solùm uiri ac mulieres, sed pueri pauculiq; cum clamore atque ululatu ignibus insiliebant. Quidam uerò ab excelsis seipsos muris præcipitauerunt, alij suorum patrum ensibus iugulum nudum porrigebant, orabantq; ut se ferirent. Consumpta ciuitate inuenta mulier est quæ laqueo se appenderit, quæ paruum infantem manibus strangulauerit, quæ incensis ardens lampadibus domum combusserit. Hoc spectaculum fermè tragicum uidere Brutus haud sustinuit, uerùm in eius audi-

tu collachrymauit, constituitq; præmium militibus suis, qui hominem Lycium saluassent. Dicũt hos tantùm centum & quinquaginta fuisse, qui salutem suam minimè effugerunt. Xanthij ergo, ut iusserunt fata, per multa tempora suæ euersionis cursum consequuti, similiaudacia progenitorum suorum cladem innouauere. Illi enim eandem urbem bello Persarum similiter incendentes, seipsos absumpsere. Verùm Brutus Patareorum ciuitatem aspicitens contra seipsam inniti, eã inuadere noluit similem desperationem & crudelitatem timens. Habens autem quasdam ipsorum mulieres captiuas, eas non redemptas, sed omnino liberas dimisit. Quæ coniugibus ac patribus qui insignes in gente Patareorum erant de Bruto narrantes, quòd uir esset cõtinentissimus & iustissimus, tos Bruto cedere suaserunt, ciuitatemq; tradere. Ex hoc & alij hos imitati, seipsos Bruto commisere, potiti duce optimo, & præter spem uiro beneuolo. Qui cùm Cassius Rhodios fermè per eandem tempestatẽ coëgisset, ut aurum & argentum quod quisque priuatim sibi possidebat, ipsi afferret, ex quo circiter octo millia talenta collegerat, publicè uerò ciuitatem quingentis alijs talentis damnauerat, ipse à Lycijs centum & quinquaginta talentis exactis, cùm his nihil aliud fecisset iniuriæ, in Ioniam profectus est. Multa quidem digna

hoc tempore fecit, honores pœnasq; in benemeritos statuens. Vnum quo & ipse & Romanorum optimi lætati sunt exprimam. Cùm Pompeius Magnus Aegypto atque Philosophiæ propinquaret, quandoillum magnum principatum amiserat, & à Cæsare fugiebat, curatores regis qui adhuc puer erat, cũ benevolo suo in senatu frequentes erant, non inter se eadem sentientes. Quibusdam enim videbatur ipsum recipi, alijs ab Aegypto repelli. Theodotus uir quidam Chius in Rhetorica facultate mercedis gratia regis præceptor, cùm exinopia meliorum rogatus fuisset ut consilijs adesset, utrosque consultores errare ostendit, eos scilicet qui Pompeiũ recipi iudicabãt, ac eos qui repelli eum ab Aegypto iubebant. Vnum enim utile esse, inquit, ut receptum occideremus: addens consilijs, hominem mortuum non mordere. Ita ue sententiæ cùm senatus inclinaretur incredibile & in expectatum fuit exemplum Pompeius Magnus rhetoricæ Theodoti atque facundiæ, sicut ipse orator iactare postea non est veritus. Paucum deinde post tempus cùm Cæsar invasisset Aegyptum, illi ob iudicium suum pessimi pessimè extincti sunt, Theodotus verò sorte quadam ad ignobile & miserum quoddam tempus reservatus, errabundus Brutum non latuit cùm Asiam exercitu petiuisset. Coram Bruto itaq; adductus atq;

damnatus, magis ex morte nomen, quàm ex vita adeptus est. Cassium interea Brutus vocauit Sardas, quò accedente Brutus cum amicis illi obuiam fit: utrosq; armatus exercitus imperatores appellauit. Quemadmodum autem in rebus magnis & amicis multis ac ducibus contingere solet, ubi ex causis quibusdam innatis atq; calumnijs, ante cætera omnia cõfestim exitiere ipso in parte quadam hospitij sese colligere, ibi amotis procul arbitris & foribus clausis ad mutuas querelas deuenere, deinde se se arguere criminarique cœpere. Ex his cùm ob utrinsq; uehementiam ad lamentationes, lachrymas, audaciamq; fluxissent, admirati horum benevoli asperitatem vocis & tonum, extimuere ne ex hoc ulterius procederent. Imussi igitur ad eos ingredi ausi nõ sunt. Marcus autem Faonius Catonis imitator, neq; doctrina magnã quàm ubertate quadam & insano feruore affectus philosophans, intrò profectus est, quanquam à domesticis inhibitus. Operæpretium quippe erat nanciscì Faonium intra cuiusque generis litigantes: uehemens enim erat in omnibus atq; promptissimus. Verũ hac in re non existimabat se dignum inter hos Romanos discentes consultorem, sed qui audacia quadam Cynica, ut aliàs nõ semel, altercantiũ iras extingueret, cum iucunditate risuq; receptus. Vi itaque cùm per præsentes manibus sibi locum uen-

dicans portas irrupit, & compositа uoce ad eos accessit, carmina recitans quæ Homerus Nestori dedit: Sed credite nobis, ambo etenim iuuenes magis estis. deinde ut sequitur, Cassius in risus est ductus, Brutus ipsum foras ejecit, uerè falsum canem græcis uocabulis ipsum appellans, & nihilominus hoc tunc finem illorum altercationib. dedit, statimq; disiuncti sunt. Hinc Cassius cùm cœnam apparauisset, Brutus amicos conuocat: qui cùm omnes discubuissent, Faonius ex obliuione dimissus, ubi se laueraat inter cœnandum accessit. Sed attestante Bruto illũ non accersitum illuc uenisse, cum ob id in infimam spondam deduci iuberet, Faonius ut profectus in medium discubuit, inde cibus potusq; non iniucundum risum atque iocum exhibuit. Postero die Brutus L. Pallam ciuem Romanum qui sub ipso militauerat, sibiq; tam fidus fuerat, Sardianis furti ipsum criminantibus publicè damnans, ipsum infamem censuit: quam rem grauiter Cassius tulit. Ipse enim antea dies paucos duos amicos suos eisdem delictis redargutos, priuatim admonitos palàm dimisit, eisq; tum etiam utebatur. Vidè Brutum improbabat, quòd nimis austerus atque seuerus foret eo tempore, in quo humanitate atque clementia opus erat. Sed ille eum admonebat, ut Idus Martias in memoriã sibi duceret, in quibus Cæsarem occiderũt. Nõ enim

enim cæsum aiebat, quòd omnes homines undecunq; uexaret, sed quòd sustentaculum ac columen illis foret qui id facerent. Quare si qua occasio laudari potest ex qua negligeretur iustum, satius fuerit Cæsaris amicos tolerare, quàm eos qui coram seipsis delicta patrarent. Illis enim inhumanitatis crimen imponitur, nobis iniquitatis. Cæterùm cùm ex Asia digressuri essent, dicunt admirandum signum seu portentum Bruto fuisse. Natura quidem erat somni parcissimus hic uir, somnumq; & exercitio & continentia ad parui temporis spacium producebat. Interdiu dormiebat nunquam, noctu tantum quantũ neq; quicquam facere, neq; cum quoquam colloqui quiescentibus cæteris omisisset. Instante bello hic rerum omnium summam habens in manibus, præterea sensus omnes rebus futuris exponens, cum primùm serò ex cibis somnescceret, quiescebat, deinde reliquum noctis tempus necessarijs rebus dabat: si uel superabat tempus, uel negocia illa deficiebant, usque tertiam uigiliam literis operam præbebat: iuxta enim eandem horam centuriones atq; tribuni secum conuenire consueuerant. Cùm ergo ex Asia discessurus foret exercitumq; traijcere uellet, nox equidẽ erat profunda & fermè media, lumen uerò splendidum nimis, contuberniа non habebãt, & silentiũ un-

Bruti mira uigilãtia.

dique tenebant castra. Is itaque secũ aliquid reputans, sibiipsi intentus aliquem ad se ingredientem præsensit: ad introitum aspiciens horrendam & monstrosam aspexit imaginem corporis feri atq; terribilis silentio sibi assistere. Interrogare tamen eam ausus Brutus, Quis, inquit, hominum aut deorum es? quid tibi uis? quĩ ad nos uenisti? Ad quæ submurmurauit ille, Tuus ô Brute malus genius sum, in Philippis me uidebis. Tum Brutus non exterritus, Videbo respondit. Verùm cùm euanuisset imago, accersitis pueris, atque his dicentibus se nullam uocem audiuisse, atque nullam uidisse imaginem, Brutus accubuit. Deinde subortalucè, uersus ad Cassium uisionem ei narrauit. Tum Cassius rationibus Epicuri imbuxus, consuetus & aliàs de his cum Bruto conferre, Noster, inquit, ô Brute hic sermo est, quòd non omnia uerè patimur, neque uerè uidemus, sed mutabile ac deceptibile quiddam noster sensus est, præterea intellectus est persæpe cax ad mouendum sensum, illumq; è subiecto nullo mutare ad omnem formam. Imaginatio enim cæræ similis est. Animæ uerò hominis, quæ fingens & ficta pariter habet, facillimum est per seipsam idem uariare, componere; hæc ostendunt somniorum mutationes, quas breui momento phantasia uertit in multiformes passiones & imaginum species. Mouetri semper

Monstro fa imago Visa Bruto.

naturale hoc est. Motus autem uel phantasia est, uel quædam intelligentia: tibi ô Brute corpus natura triste elevat intellectum atq; diuertit. Dæmones nullo pacto esse, credibile neq; si sunt, hominum habent formam, aut uocem siue potentiam quæ ad nos pertranseat. Quàm uellem ô Brute hoc esse, ut non solùm armis equis, nauibus, sed deorum suffragijs sideremus, qui optimorum operum ac sanctissimorum duces sunt. His sermonibus Cassius Brutum emollivit. Cùm milites ad prima signa egrederentur, duæ aquilæ simul impetu magno delatæ iuxta castra euolauere, usque Philippos à militibus continuò enutritæ, ex quo loco ea die quæ pugnam antecessit abiere uisæ. Cæterùm plerasque uicinas his locis gentes Brutus sibi subegit. Si qua ciuitas aut dux ipsis obsisteret, tunc omnes illuc copias conducentes tantos totq; expugnauerunt, ut usque mare ad urbem Thessum progressi fuerint. Hinc iuxta Norbanum in locis quæ difficillima atq; angusta sunt castra ponentibus, insultantes in ipsos hostes ut abstinerent coëgere, & dimissis locis fuga uere. Qua in pugna cum Cæsar ob ualetudinem abesset, ne copias Brutus caperet parum abfuit, nisi auxilio & breuitate moræ cõtra Brutũ cæteros q; hostes incredibili celeritate Antonius succurrisset. Deinde post decem dies uenit & Cæsar. Castra disposuere, aduersus Antonium

Pugnæ Cæsarianorũ & Bruti in Philippis

*Αντώνιον. tonium Brutus, & aduersus Cassium † Cæsar. Campi qui in medio eorum adiacebant, Philippos Romani appellauere. Hinc tunc maximè Romanorum uires utrinq; conuenere. Verum multitudine Bruti copiæ non parum distabant à militibus cæsaris, sed ornatu & armorum ipsorum cultu splendidior Bruti exercitus apparuit: ex auro enim pleraque hominũ arma uidebantur, argentumq; inter eos abundè exuperabat, licet in cæteris ex singulari quadam Brutus modestia ductores sui exercitus parcè & modicè assuetos continuisset. Censum enim quem circa manus & reliquum corpus habebant, existimabat in uiris honore cupidis quiddam dignitatis ac elationis adducere. Præterea huiusce modi ambitiosos atq; cupidos res uiros bello asperiores fore, si amorem & seductam in armis perinde ac diuitijs eorum posuissent. Cæterum cùm Cæsaris castra lustrarentur, paucũ tritici, & quinque drachmas uiritim ad sacra diuiserunt. Quam rem milites Bruti contempserunt ex parsimonia seu exsillanimitate. Inde ipso sub dio, quemadmodũ est consuetudo, Lustrauere exercitum, atque pro sacrificijs cuilibet secundum eorum contubernia frumentum debitum; & quinquaginta partiti drachmas, & ex benuolentia & auiditate pugnandi longè magis benuolos suos adepti fuere. Nihilominus in hac castrorum lustra-

lustratione memorant pestiferum quiddã de Cassio uisum: coronam enim inuersam ac dilaceratam eius satelles sibi attulit. Dicitur & antea in spectaculo quoddam Victoriæ signum ex auro conflatum, cùm sibi apportaretur cecidisse, labente illo qui id afferret. Præterea uolatilia plura quæ carnibus pascuntur, interdiu in castris apparuisse. Examen etiam apum circa locum quendam intra uallum insedisse, quem locum augures superstitione commoti etiam excluseré à castris. Hoc etiam Cassius ex Epicuri rationibus subduxit, sed eius milites omnino perterriti. Vnde non uehementer optabat Cassius impræsentiarum rem ferro decerni, sed censuit milites, quòd auro dicebat esse uberiores, numero uerò deficere ab hostibus, præsertim moram terere. Brutus autem festinabat id expediri, quòd celerrimè ab hostibus aut libertas patriæ expediretur, aut uiri omnes qui impensis, militia & imperijs uexabantur, his malis liberarentur. Dumq; hæc animis reputaret, assiciens Brutus equites suos quibus iam initia pugnæ acceperant, præualere, & aduersus hostes salubriter prosperari, dum magis mentem attollit, defectiones etiam quædam ad hostes calumniæq; & suspiciones in castris innatæ. Plures ex amicis Cassij ad sententiam Bruti uerterunt, uerum Attellius unus ex benuolis Bruti, ipsi aduersabatur, iubena

bens ad pugnã hyemem expectandam omnino esse: quem cùm interrogasset Brutus, quid expectatio illa in alium annum conduceret: respondit, ut aliud nihil, plus tamen temporis in uam. Adhoc Cassius indignatus est, sed nihil ominus Attillius & alios simili sermone ob caci haud mediocriter læsit. Decretum est igitur postera die prælium committere. Brutus interea optima spe fretus, ac philosophicis rationibus innixus, peracta cœna nulla, quietus. Cassium inquit Messala cœnauisse, secumq; in cœna ex domesticis habuisse quam paucos, & præter naturæ suæ consuetudinem, secum meditantem tunc conspectum fuisse, ac silentio pressum. Deinde amota mensa refert eum cùm suam manum apprehendisset, hæc uerbis græcis iactantem (ut consueuerat) protulisse: Te ò Messala testor, hæc Pompeio Magno coactus præbui, ut unà in pugna pro patria iacta alea sit: mentem tamen bonam habemus cùm ad fortunam intuemur, cui, ejs malum consilium inimus, dissidere haud iustum. Hæc loquuto Cassio refert Messala illum tunc ultimò se complexum, deinde abijsse in posterum diem conuiuam nocatum, in quo eius natalitium celebrabat. Vt uerò illuxit dies, utriusque castris Bruti & Cassij certaminis signa imposita sunt pallium rubrum, ipsi in medio conuenere castrorum. Deinde Cassius,

utinã Brute, inquit, nobis uincere datũ sit. simulq; per omne tẽpus mutua felicitate coniungi. Cùm autẽ maximarerũ humanarũ incerta sint, & præter utriusq; mentẽ, euadẽtes prælio nõ facilè est ut nos iterũ mutuò uideamus: quid autẽ de fuga, aut de nece decernis? Ad hæc respondit Brutus: Adhuc cũ iunior essem Cassi, & rerũ inexpertus, nescio quomodo in philosophia sermonẽ ædidi magnũ, in quo aduersus Catonem sum inuectus, quòd seipsum peremisset, tanquã nefas & inhumanũ esset fatis cedere, neq; intrepidè recipere quæ cõtingunt, sed ea fugere. Nunc diuersæ sententiæ in casibus fiunt: quare si deus præsentia nõ tueatur, iterum alios apparatus, iterũ aliæs spes redarguere nõ opus, sed à fortuna liber euadam, Idus Martias laudans, in quibus libertãtẽ patriæ dedi, alibi uicturus ob patriã liberã, & glorioſam & splendidam uitam. His uerbis subridẽs Cassius Brutum complexus, Hoc, inquit, proposito in hostes irruamus: aut enim uincemus, aut uincentes nõ timebimus. Post hæc præsentibus eorum amicis de struendis aciebus inter eos sermo exortus est. Brutus Cassium postulauit ut dextrum sibi cornu concederet, quod & ob peritiam rei militaris, & ob ætatem magis uidebatur Cassio pertinere. Nihilominus hoc Cassius concessit: prætereà Messalam hoc in cornu bellicosissima partem militum habentẽ locari iussit:

iussit: quo pacto Brutus equitatum eduxit omni ornamento maximè cultum: iuxta quem haud segnius pedites instruxit. Antonianus uersus paludes ubi castra posuerat, uallum iecere, iteráq; ad mare Casio præcludebat. Cæsar interhæc locabatur absens ipse quidem ex mala ualetudine, sed eius copiæ aduersus hostes pugnaturæ haud nimium uidebantur, sed incursionibus tantùm pro tempore usurae, quæ leuibus sagittis atque tumultibus insilientes aduersarios perturbarent. Parùm hi intenti cornu apposito Bruti clamorem, qui circa uallum effundebatur, admirabātur. Neu enim huius causam scire poterant, & hic continuus multusq; efferebatur. Interèa cùm à Bruto tessara prodiret, ex qua prælij signum ducibus dabatur, ipseq; Brutus eques legiones ambiret, admonens uti spem bonam haberent, paulò expectare potuerunt ut signum sibi datum acciperent: aliq; uno impetu ingenti clamore in hostes prosiluere. Perturbatio igitur aciem ordine, ac legionibus hincinde distractis, à Messala primùm, deinde à cæteris sinistrū cornu prætermissum, unde parum in hoc latere ferientes in media castra procurrunt. Ex his Cæsar, ut ipse in commentarijs suis scripsit, cùm quidam Artorius Marcus per somnū uisionem habuisset, qua iubebatur monere Cæsarem ut pugna excederet, castraq; relinquerent, antea parum excesserat, creditum tamen est eum tum occisum fuisse. Lecticam enim ipsius licet uacuam pilis ensibusq; cùm perforarent, hinc laceram abstraxere. In castris inde fit magna cædes comprehensorum, præterea duo millia Lacedæmoniorum, qui nuper in auxilium cæsaris aduenerant cæsi: nō enim ambierunt cæsaris copias, sed rectà irruentes facillimè perterritos auerterunt, strictisq; gladijs tres cohortes fudere. Deinde fugientes alios persequuti in castra sunt, uincendi cupiditate detenti, Brutumq; ipsum ducem habentes. Cæterùm id quod uictores ipsi haud aduerterunt, cæsar ipse uictus ostendit. Nudum enim & scissum latus aduersæ phalangis, à qua dextrum cornu Bruti disiunctum erat, dum insequuntur, medsam eorum aciem non omittunt, sed magno conatu in ea detinentur. Sinistrum uerò cassij, & ex confusione militum, & ex ignorantia rerum quæ obtigerant, in castra cùm fugauissent, illos intra uallum persequuti cuncta diripiunt, præsente nullo imperatorum. Antonium enim dicunt initio pugnæ hostium congressum euitasse, atque in paludem se recepisse. Cæsar uerò nusquam manifestus erat, nam uallum exierat. Quidam præterea Bruto enses sanguine madentes ostentauerunt, iactantes se illum interfecisse, effigiem oris ac ætatem in qua fuerat, referentes. Interea

Pugna inter Cæsarianos Antonianos iungitur.

Antonij in paludem de occultatio.

& cæsaris media acies strage suprema oppressa fuerat, & omnino Brutus victor apparebat, quemadmodum cassius victus. Hoc verò illi horum res in perniciem duxit, quòd Brutus cassio veluti victori auxilium non tulit. cassius Brutum veluti victum expectare non potuit, deinde quòd Messala victoriæ metas positas fuerit, quòd tres aquilas, & plura hostium signa comprehenderit, ipsique nihil amiserint. Verùm rediens Brutus iam deleto cæsaris apparatu, admiratus quòd copias cassij (sicut consueuerat) in loco non uideret excelso, neque castra ordine suo esse: rapta etenim extemplo atque dilacerata fuerunt ab irruentib. hostibus: qui verò iuxta ipsum erant, aciem acutiorem habentes, sibi retulere, sese multas uidere cassides fulgentes, multos clypeos argenteos intra castra cassij deferri, unde apparere sibi, neque eundem numerum, neque eundem armatorum apparatum esse quos reliquisset, nihilominus nec se uidere cæsorum multitudinem, qualem fas foret tot cohortibus uicto uicto. Hæc primùm mentem Bruto præbuere cassianæ cladis. Relinquens igitur præsidia in castris hostium milites reuocat, eosque cogit tanquam laturos cassio auxilium. Sed res cassij sic ierant, neque libenter aspexit cassius primum ingressum militum Bruti, quòd sine signo, quòd sine iussu irruissent in hostes: neque sibi placuit,

uit, quòd hi victores confestim ad rapinã prorumpissent & ad quæstum, contemnentes hostes circundare. Quare dilatione sua atq; ignauia magis quàm consilio & impetu ducum à dextro hostium cornu circùm opprimebatur, mosq; ut equites inclinare uidet, & uersus mare defuga cogitare, subfugientes etiam pedites retinere tentauit, signumq; ab euadente militè unoraptit, & illud ante pedes fixit. Sed militibus qui circa corporis sui præsidium locati fuerant, haudspontè manentibus, coactus cassius cum paucis in æditum collem unde castra spectare poterant euadit. Sed præter castra ab hostibus capta hic nihil prospexit: erat enim ipsu hebetior. Equites uerò circunstantes aspiciebant multi qui ad ipsum aduentabant: hi erant illi, quos nuper Brutus in præsidium sibi miserat. Sed credidit cassius hos, cohortes hostium esse, qui ipsum aggrederentur. Ex præsentibus unum tamen dimittit nomine Titinium, qui cuncta specularetur. Hic ergo profectus equites aduenientes minimè latuit, sed ut eum uidere uirũ amicũ & cassio fidum, lætitia exultant, inde consueta salute data ex equis desiliere, dextrasq; iunxere. Alij ipsum ambientes ex magno gaudio cum plausu præamicantabant, quòd maximum malum euitassent. Interea cassius uirè existimauit Titiniũ ab hostibus captũ: cũq; hoc dixisset, Ob salutẽ

nostram spectare potuimus uirum amicissimũ ab hostibus captum, tristis in solo quodam tabernaculo sese recepit, ex libertis unum nomine Pindarum secum trahens, quem ex claudibus crassi in hos extremos casus sibi apparauerat. Tunc cassius chlamyde obducta caput obtegens, iugulumq; enudans, sese feriendum præbuit. Auulsum ab humeris caput repertum est. At Pindarum post cædem hanc nemo hominum uidit, ex quo plerisq; scrupulum dedit, quòd iniussus uirum interfecisset. Post hæc haudlongè equites manifestè cogniti sunt, & Titinius corona redimitus ab his redibat ad cassium: ut uerò ex ploratu & amicorum sese affligentium questibus & ululatibus rem intellexit, & errorem ignorantiæ, ensem diripuit, multumq; in suam tarditatem inuectus, seipsum iugulauit. Brutus conflictum etiam cassij cùm intellexisset, approperans, iuxta nullum mortem ipsius audiuit: corpus deinde cùm exornasset luctibus, ac summum Romanorum uirum omnium eum appellauisset, asserens nullum iam posse ciuem talem in urbe fore, ipsum decenter oruatum Thassum mittit, ut in exercitu eius funus turbæ atque mœstitiæ causa non esset. Quo peracto, ipse cassianos milites cogens, eos solatus est. Præterea cùm aspexisset omnes necessarijs spoliatos, pro rebus amissis cuilibet duo millia drachmarum pollicitus est. Mille

Milites ad huius orationem spe recreati sunt, magnitudinem largitionis admirati. Deinde abeuntem eum cum læto clamore sunt comitati, ipsum laudibus efferentes, quòd ex quatuor imperatoribus solus ipse inuictus fuerit. Facilè enim res ipsa docebat, & prælio tunc bene secum peractum esse constabat: nam cohortibus paucis aduersarios omnes fugauit. Si omnibus copijs usus esset in pugna, nec plurimi omissis hostibus ad hostilem prædam corruissent, nulla profectò pars ipsorum inuicta, ut creditur, remansisset. Horum octo millia cæsa cum domesticis, quos Brutus Brigas appellare solitus erat. Aduersarios refert Messala se existimare plures quàm in duplo cecidisse. Quapropter magis extimescebant illi, antequam cassij seruus nomine Demetrius nocte immittente ad Antonium uenisset. Is enim è cadauere chlamydem rapiens atque ensem, ad Antonium est profectus: quibus delatis ita confidere cœperunt, ut prima luce copias ad pugnam ducere statuerint. Cæterum cùm uterque exercitus apud Brutum satis cum periculo fluctuaret, suæ etenim copiæ captiuis onustæ diligentiori præsidio agebant, cassiani uerò mutationem ducis non facilè ferebant, sed aduersus uictores inuidia quadam ac odio flagrabant, milites in armis esse iussit, pugna tamen abstinuit. Captiuorũ deinde qui serui fuerãt, & in

armis suspecti uersabantur, occidi iussit, liberos à uinculis soluit, inquiens, optare se ut ab hostibus magis caperentur, & apud eos captiui & serui fierent, apud se enim nisi ciues & homines liberos esse non posse. Quam rem cùm aspiceret duces & proximos suos molestè ferre, eos occultè tacitèq; saluauit, clàm eos è stationibus propipiens. Fuere hos uiri quidam erant Volumnius Mimus, & Saculio histrio captiui, quos cùm Brutus in aliqua sorte non poneret, eos adducentes amici coram Bruto ipso criminabantur, quòd etiam tunc neque dicere neque carpere contumeliosè abstinerent. Quocirca tacente Bruto alijs implicito curis, Messala Corninus censuit uti eos uirgis cæsos nudos traderent hostium ducibus, ut uiderent qualiũ morum in exercita egeant, compotatorum atq; dicacium. Publius Casca is qui primus cæsarem percussit, Nõ belle, inquit, defuncto cassio cum risu iocoq; sacra facimus: tu uerò Brute clarè ostenderis qualem animum habeas circa collegam ducem, si hos puneris mordaces ac contumeliosos uiros, aut in uincula detruseris, qui ei maledicere haud cessabant. Adhæc indignatus Brutus, Quid ergo, inquit, ô Casca me interrogatis? cur non ipsi iuxta libitum facitis uestrum? Hoc responso captasse uisi Bruti mentẽ aduersus miserrimos hos uiros, ipsos inde abducti perdidere. Brutus deinde dona promissa mili-

militib. tradidit: mosq; pauca quæstus quòd nunquam pugnæ signũ non audissent, quòd uniuersi immotti atque confusi in hostem erupissent, pollicitus ipsis est si uictoriam proximæ pugnæ reportarent, duas ciuitates in prædam liberam sese concessurum, Thessalonicam & Lacedæmonem. Hoc solum in uita Bruti inter cætera crimina quibus arguitur inexcusabile habetur, licet longè his graviora præmia militibus suis Antonius atque Cæsar promiserint, Italiam fermè totam, exclusis antiquis habitatoribus ac possessoribus eius, ut ea loca illi, præterea ciuitates integras nihilum sibi pertinentes, acciperent. Sed illis quidem dominari ac uincere propositum erat, & hic erat belli ipsorum finis. Brutum ex sola uirtutis gloria neque uincere, neque saluari creditum est, nisi cum bono & æquo. Hæc igitur concessit post excessum Cassij qui à plerisq; accusabatur, quòd Brutũ ad iniqua quædam & uiolenta adduceret. Sed quemadmodum in naue temone effracto conantur alia ligna figere & iuxta necessitatẽ operi adaptare, licet male id posset: sic brutus in tot & tãtis copijs haud nimiũ re fortunata, collegã ducẽ nõ habẽs qui pari lance rest̃oderet, rebus cogebatur præsentibus uti, præterea multa facere ac multa dicere militũ suorũ arbitrio. Quare uidebatur oĩa illa cõcessurus, quæ cassij milites platuræ erãt. Intractabiles enim hi erãt castris

ex amissione ducu asperi & effrenes, aduersus hostes ex conflictu percepto ignaui ac timidi. Nihil uerò melius Antonij ac cæsaris se res habebant, qui necessariò utebantur (ut aiunt) foro, & ex castrorum concauitate asperrimã hyemem expectabant. Paludibus enim impliciti, præterea post pugnam autumnalibus pluuijs copiosi, limo omnia contubernia impleuerant, aquaq; quæ ex frigore in glaciem desidebatur. Dum hoc in statu sese utrique habent, de cladepelago accepta nuncius in castris cæsaris refert. Plures enim copiæ militum quæ ex Italia cæsari ducebantur, à nauibus Bruti absumptæ sunt. Horum perpauci hostes effugientes ex fame uela rudentesq; mandentes, superstites tamen fuerunt. Hæc audientes cæsar & Antonius festinauerunt rem ferro decerni antequam Brutus uictoriam præsentiret: eadem nanque die obtigit ut terrestris pugna committa fuerit atque naualis. Verùm quodã ex casu magis quàm ignauia eorum qui nauibus præsidebant, ignorauit Brutus uictoriam partam, cùm iam uiginti dies abijssent. Non enim pugnam conseruisset secundam, cùm per multum tempus res necessarias pro castris reparauisset. Præterea ipse in locorum opportunitate tenebat exercitum, hyemis expers, nec facilè hostibus inuadendus. Vicisse mari, uicisse etiam continenti, adspem magnam Bruti dignita

gnitatem eleuauisset. Sed cùm res ut uidetur iam à multis regendæ non essent, sed ad monarchiam aspiceret, deus & mutare & abducere cuncta quæ uelit potens, Bruto fortunã hãc lætam abstulit, licet iamiam ita propinqua foret, ut tum uix latuerit. Ea nanque die quæ pugnam præcesit, fermè sub noctem Clodius quidam sotè è castris hostium ad Brutum uenit, nuncians quòd quia sensisset cæsar classem ab hostibus superatam, pugnare festinat. Quæ cùm dixisset, hic uir fidem non habuit, nec ad conspectum Bruti accessit omnino spretus, seu quod uerum nihil audisset, seu ob gratiam falsa nunciaret. Verùm in ea nocte dicunt tetrã illam imaginem Bruto apparuisse, quæ cùm eandem faciem repræsentasset, nihil dixisse, sed mox abijsse dicitur. Publius Volumnius uir philosophus, qui ex initio Bruto commilitauerat, hoc non commemorat signum, sed aquilam primam apum plenam consectam fuisse refert, & ex tribunis militaribus quendam repentè brachium mira suauitate rosei odoris manans ostendisse, quod cùm plures abstersissent, nihil desijsse. Duas etiam refert aquilas in medio utriusq; exercitus spacio ante prælium congressas simul pugnauisse: quas cùm uidissent omnes in prælium profectas, silentium ambo castra tenuerunt per magnum & incredibile fermè: cessisse tamen aquilã è partibus Bruti

profectam, atq; fugisse narrat. Præterea Aethiops vulgò sese ostendit, qui apertis castrorum portis aquilam ferenti obuiam factus, à militibus auguria captantibus gladio cæsus est. Brutus acie educta cùm eam ex opposita hostium statuisset, permultum statium immoratus est. Nam suspiciones multæ & audiendæ quædam disponenti exercitum à quibusdã præbita. Præterea equites uidebat pugnæ initium haud autè dè inire, sed continuò operam peditum expectare. Deinde uir quidã bellicosus & hactenus maximè fortitudine sua celebris, iuxta Brutum ex equo descendens defecit ad hostes. Cannutius is uocabatur: quẽ cùm uideret Brutus abeuntem, grauissimè indoluit partim ob iracundiam, partim ob maioris mutationis proditionisq; metum. Circa horam deinde nonam inclinante iam sole, aduersus hostes Brutus mouit castra, qui ea militum parte quam ducebat ipse, uicit urgens sinistrum hostium cornu quod irruenti sibi cedebat. Equites enim corroborati unà cum peditatu hostes in repulere. Alterum uerò cornu ne ambiretur, ducibus ipsum in hostes adducentibus, quod numero erat breuius, per medium scissum est: unde inualidius factum aduersarijs minimè obstitit, sed primum au fugit: tum hostes illud feriendo persequuti pertinacissimè Brutũ circumdederunt. Sed ipse quotquot opera uel imperatoria uel militaris uirtutis & manu & mente in re tam graui atque periculosa tum ostendit. Sed quod priore pugna sibi profuerat, in hac eum offendit. Tum enim quicunque ex hostibus uicti erant, confestim perditi fuere: præterea è militibus Cassij fugatis pauci casi. Qui uerò euaserunt antequam conflictus undiq; fieret, reliquã exercitus partem tumultus atq; timoru repleuerunt. In hoc autem prælio præter ceteros M. Catonis filius inter optimos ac generosos iuuenes pugnans defessus haud fugit, siue cessit, sed strenua manu usus dicens quis esset, & sese à patre denominãs, in plurimis cæsorum corporibus cecidit. Ceciderunt & alioris fortissimi, Bruti gratia omni periculo sese obijcientes. Inter Bruti domesticos erat uir quidam optimus nomine Lucilius, hic barbaros quosdam equites uidens in prosequendo aliorum nullam rationem habere, sed in solum Brutum cum magno impetu ferri, statuit periculo suo quamprimũ se illis obijcere: omissus ergo ab ipsis paucum, cùm iterum coràm adesset, se inquit Brutum esse. Crediderunt illi, quoniam orabat is ut ad Antonium seipsum adduceret: nam Cæsarem extimescebat, in Antonio uerò spem lætam habebat: cùm illi uirum complexi, & admiranda quadam felicitate se frui existimantes, nocte iam imminente ad Antonium illũ ducunt, præmittentes è suis quosdã qui

hac

hæc Antonio nunciarent. His lætatus Antonius, obuiã fit adducentibus uirum: nonnulli etiam aliorum audientes Brutum uiuum haberi, duciq; procurrerunt. Hi fortunæ casum miserabantur, alij dignitatis suæ ipsum arguebant, quòd uiuendi cupiditate barbarorum prædam se feciſſet. Cùm appropinquaſſet, ſubſtitit Antonius, mente uolueus qualiter Brutum recipere oporteret. Lucilius igitur delectus, Antonio pernimium fidens, Marcum, inquit, Brutũ ô Antoni nemo cepit, abſit ut ipſum quiſquã capiat hoſtis, ne fortuna tãtæ uirtutis uictrix ſit, ſed ille aut uiuus inuenietur, aut mortuus, dignè ſeipſo uſus. Ego milites decipiens ad te ueni, ob hoc nihil patẽs abnuens intolerabile. Hæc locuto Lucilio exterrẽtis omnibus, Antonius ad eos qui ipſum adduxerãt uerſus: Nempe ô commilitones hũc errorem grauiter fertis, eludi exiſtimentes? ſcitote meliorem uos uenationem adeptos: dum enim hoſtem quæritis, amicum nobis adducetis. Viuo quidem Bruto per deos ignoro quã in re uterer: his amicis utinam magis quã hoſtibus potiar. Cùm hæc dixiſſet Antonius, Lucilium amplexus, tunc illum cuidam ex familiaribus cõmendauit: poſtea uerò illo in omnibus fido atq; diligentiſſimo continuò uſus eſt. Ceterum pertranſiens Brutus fluentum quoddam arboribus undiq; conſitum ac præceps, iam nocte

nocte obſcura haud multum proceſſit, ſed in loco concauo & per magnam petram habente ſedens, præſentibus paucis & amicorum & ductorum exercitus, & primum ad cœlum ſtellis ornatum inſpiciens, duos loquutus eſt uerſus, quorum alterum Volumnius ſcripſit:

Iſta Iouem haud lateant, quiq; horum eſt
causa malorum.

Verſum alium ſe oblitum fuiſſe commemorat. Paulò pòſt peracta pugna, Brutus inter comites cæteros amiſſos quemlibet nominans, maximè in Flauij atq; Labeonis mentione ſuſpirauit. Erat Labeo ipſius legatus, Flauius opificum præfectus. Interea è proximis quidam ſitiens, cùm Brutum aſpiceret ſimili auiditate detentum, galeam accepit, & ad fluuium cucurrit. Sed ſtrepitu è parte altera facto, Volũnius ſpeculatũ acceſſit, & cũ eo Dardanus ſcutifer. Hi poſt paucum regreſſi de potu percontãtur: ad quæ modeſtè nimis ſubridens Brutus, Volumnio: inquit, abſorbitus eſt, ſed uobis abſorbitus afferetur. Idẽ igitur deſtinatus fermè comprehenſus ab hoſtibus ſaucius uix euaſit. Eximanti Bruto non multos in certamine cecidiſſe, pollicitus eſt Statilius id per hoſtes uadẽtem ſe ſciturum. Aliàs enim fas nõ erat eorũ caſtra cõſpicere. Facem accenſam igitur hic eluaturum ſo, ſi euaſos à cæde inueniret, reditu promiſſo, eò profectus eſt. Cùm ergo in caſtra

peruen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

peruentum esset, faceq; eleuata plurimam hastam terente Statilio, inquit Brutus, si minus Statilius ueniet. Obtigit autē ut cùm rediret in hostes incideret, periretq́ue. Cæterum nocte procedente, Brutus accubans ut sedētē tuleret casus, Clitum eius familiarē alloquitur. Quo tacente atq; illachrymante, Dardanum similiter ferum ad se ducens, sermonem quendam proinde ac cum ipso egit. Tandē Volumniū ipsum græcè quibusdam oratiomb. exemplisq; commonefaciens, orat ut manu ensem uulneri adaptaret, simulq; impelleret. Sed Volumnius id ab animo bruti euellere tentauit, cæteriq; hand dissimiliter id conati sunt. Verum dicente quodam ex primis, manere non oportere, sed fugere: surgens Brutus, Nempe, inquit, fugiendum est non pedibus, sed manibus: deinde dextera cuilibet super imponens, iucundè nimium se letari inquit gaudio summo, quòd amicorum suorum nemo sibi mentitus erat, fortunam uerò patriæ accusare. Se quippe ipsum magis beatum existimare quàm uictores suos, neq; heri tam modo neq; antè, sed nunc uirtutis gloriam relinquentem, quam nec armis nec potentia relinquunt illi qui uincunt. Iudicio nanq; meo uiros iustos iniqui, & optimos pessimi perdūt, & præter leges fasq; dominantur. Hinc eos obtestans obsecransq; ut salutem ipsorum curæ cum ducibus illorum aut tribus longius recessit.

sit. In his fuit & Strato, in facultate rhetoricæ quondam domesticus. Hunc Stratonem brutus apud se constituens, ac ensem nudum ambabus manibus super capulo erigens, cuspidi incubuit, uitamq; finiuit. Sed aliquid dicunt Stratonem ualidissimus bruti precibus oculos aliorsum inflexum, ensem sibi subiecisse, Brutū uerò impetu pectus præbētē uiribus proprijs usum quam primum obūsse. Stratonem hunc Messala Bruti beneuolus cùm postea Cæsari esset cōciliatus in præsentiā egit: lachrymans enim, ô Cæsar, inquit, hic est qui meo Bruto gratias extremas subministrauit. quare Cæsar ipsum suscepit, eumq; in laboribus socium habuit. Deinde in agonib. apud Actiū ex optimis Græciæ unum & ipsum duxit. Messalā et dicūt post ea à Cæsare laudatū, quòd licet in campis Philippis bruti gratia acerrimus hostis sibi fuisset, in Actio tamen promptissimum sese præbuit. Ad quæ & ille respondisse fertur: Ego tibi ô Cæsar semper melioris atque iustioris partis honoriq; fui. Cæterum Antonius Brutum defunctum inueniens, corpus ipsius in pretiosissima suarum uestium ipsit inuolui. Hanc uestem purpuream cùm deinde furto ablatam cognouisset, furem occidit: reliquias uerò ad matrē Bruti Seruiliā misit, & uxorem Porciam. Nicolaus philosophus & Valerius Maximus narrat hāc cū mori statuisset, et nemo amicorū assentie-

Brutus se ipsum interficit.

assentiebat, imò diligenti cura id prohibebat. Ignem ardentes prunas arripuisse, atq; bibisse, deinde os claudentem sic uitam extinxisse. At qui epistola quædam Bruti inuenitur ad uersus necessarios conquerentis atque lamentatis quòd ab ipsis Porcia ita neglecta fuisset, ut ex morbo uitã finire magis elegisset. Videtur igitur Nicolaus tempus ignorauisse, propter quam & passionem mulieris & affectum & modum necus subintelligere præbuit epistolã. Si epistolam uerè Bruti fuisse dicimus.

COMPARATIO DIONIS AD BRVTVM.

His Itaque hominibus cùm multa bonorum adsint generã, illud quòd inter primates amplissimi minimas per occasiones facti sunt, Dioni pulcherrimum extat. Neminẽ enim habet qui uelãrerũ ab eo gestarũ partẽ sibi uendicet, sicuti Brutus Cassiũ: qui uir licet in uirtute gloriosus haud similem meruerit existimationem, sed bellum tum audacia & fortitudine, tum etiã gerendo non minora profectò momenta præbuit, quippe cùm nonnulli sint qui ei totius exordium operis adscribant, & hunc ipsum susceptæ contra Cæsarem consiliũ ducem assecrant. Dion uerò sicut arma, naues, militarẽmue potẽtiã, ita & amicos & socios & ad rem peragendam adiutores ipse uidetur ab se comparasse. Nec uerò Dion uti Brutus ex bello rebusq; gerendis ullas habuit opes aut potestatem, cæterum propriis ipse bello facultates attulit, quem exilio commeatum habebat ad liberandorum ciuium usum erogans. Prætera brutus & Cassius cùm patria ejecti Roma tutũ agere nequirent ocium, quin imò capitali dãnati crimine à persequentib. peterentur, ad bellũ necessariò confugere, & seruanda armis corpora cõmendãtes, pro se magis quã ciuibus periculã subire. Dion aũt cũ securiorẽ ac iucundiorẽ exulãs quã qui extorrẽ illũ fecerat tyrãnus uitã degeret, in tanta discrimina pro Siciliæ salute se ultro coniecit. Haud certè Syracusijs atq; Romanis par fuit, illi ut ab Dionysio, his ut à Cæsare absoluerentur. Ille enim se tyrannum esse non inficiabatur, & Siciliã in finitis iã referserat malis: Cæsaris uerò potentia dum constituebatur quidẽ non modicas aduersantibus turbas atq; molestias præbuit: postquã à uictu suscepta est, nomẽ & opinio duntaxat apparuit. Nullũ ex ea crudele facinus, nullum deniq; tyrannicum extitit, sed rebus singulari indigentib. principatu, se clementissimũ quapter Romanus continuò populus adeo Cæsarẽ affectauit, ut infestus et inexorabilis illius fue-

rit interfectorib. At Dionē uel hinc maximē ciues quòd è Syracusis euasisse Dionysium sciuisset, & prioris sepulchrum tyranni funditus nō euertisset, incusarunt. In re igitur bellica Diona inculpandū fuisse imperatorrē liquet. Rebus enim quascūq; uoluit optimè functus est: quæ ab alijs infeliciter gesta sunt recuperāt, meliorē in statum cōstituit, Brutus cū de summa rei postremò decertaret, neq; prudenter inijsse, neq; re postea male gesta rectū comperisse remediū uidetur, et fracto animo spem prorsus abiecit: nec quantū Pompeius ipse cōtra fortunā audentior ijt, & quod maius iusq; est, ingens sibi spes restabat in armis, & omnem maritimā oram classe uictor cōstanter obtinebat. Maximum Bruto crimē obijciunt quòd cùm Cæsaris gratia conseruatus, insuper quoscunq; uellet ex captis conseruasset, eius non solū amicus existimatus, uerumetiam pleribus antepositus foret, ipsius corpus confodit. Hoc aduersus Dionē dicere nemo potest: uerū è contrario. Dionysio nanq; amicitia & propinquitate cōiunctus, res illius administrabat, unaq; tuebatur. Patria uerò iectus & re lacessitus uxoria, bonis insuper spoliatus, manifestū instituit bellum, iure legitimo indictum. Sanè istuc ipsum primū, modo sit habet opposito. Quod enim uiris maximā cedit laudē, odisse scilicet tyrānos, & exosam mali-

tiam habere, id syncerū purūmue consequutus est Brutus. Nā cū nulla in re Cæsarem priuatim insimularet, pro cōmuni libertate periculata tāta suscepit. At Dion nisi mala ipsa perculisset, nullū profectò bellum intulisset: quod Platonicis declaratur epistolis, quibus perspicuum est eum ab regno non discedentem, sed rectū destruxisse Dionysiū. Rursus brutum cū hostis Cæsari & aduersarius esset, quid rēpeio etiā concilauit, nisi bonū publicū utilitasq; cōmunis, ut qui unico amoris et odij termino ipsa uidelicet iustitia uteretur? Dion ad gratiā permulta Dionysio ministrabat, quoniā constans illi permanebat, cæterum fide sibi detracta peracundiam belligeravit. Quocirca nec id uniuersi quidem credidere familiares, eum cumprimum Dionysium expulisset, regnū sibi minimè stabiliturum, cùm per mansuetius tyrannide nomen ciues subduxisset. De Bruto autem & ipsi dicitabāt inimici, solū ex conspiratoribus Cæsaris ab initio usq; in rerum exitū unicum sibi proposuisse signum, & rectis intendisse studijs, ut solitā populi Romani rempublicā restitueret. Præterea contra Dionysiū ac Cæsarem haud simile profectò certamen extitit. Nā qui Dionysium non floccifecerit, neminem uel ex eius æqualibus fuisse constat, quòd plurimū per ebrietates, aleas, scortaq; tēporis exigebat. Ad Cæsaris uerò perniciem mentem adie-

cisse, nec illius potentiam, uires ac fortunam expauisse, cuius etiã nomẽ ipsos Parthorũ & Indorum reges sumnum capere non sinebat, id animi natura præstantissimi fuit, qui per metũ nihil ex propria summitteret excellẽtia. Eapropter cum primũ in Sicilia conspectus est Dion, non pauca hominum millia contra Dionysium confluxere, cæsaris autem uel cadentis gloria amicos erexit: quiq; illius functus est nomine, ex imbecilli porro adolescente per ad adeo in sublime peruectus est, ut princeps consentiret Romanorum factus, aduersum Antonij uires & inimicitiam quasi quoddam auxiliare medicamentum fuerit adhibitus. Dicit quispiam: per ingentia Dion certamina tyrannum extrusit, Cæsarem Brutus nudum ac nullis munitum præsidijs interfecit. Hoc ipsum excellẽtis industriæ, & imperatoriæ uirtutis opus extitit, uirum tanta circunseptũ potentia, inobseruatum nudumue deprehendere. Nec enim illum repentè solus aut cum paucis inuadens concidit, sed illicò delegit optimos, aut fidos sibi dilligens strenuos effecit, ex quibus eum nemo fefellit. Dion uerò siue male iudicarit, uiris sese credidit: siue dum utitur, tales eos ex bonis effecit, quorum neutrum ad prudentem certè attinet. Eum quoque Plato uehementer increpat, quòd tales sibi delegerit amicos, à quibus in perniciem datus sit. Cæse

Dion

Dione nullus ei ultor apparuit, Brutum hostis etiam Antonius honorificè sepulturæ mandauit, Cæsar suos illi conseruauit honores. Medio lani nanque ciſalpinæ Galliæ urbe, ærea illius stabat imago. Hanc posteriori tempore cæsar Bruto perquam similem generosissimè laborantem conspicatus, præteruectus est paululum, deinde subsistens auscultantibus multis, cùm princeps accersisset, fidisfragam sese illorum ciuitatem deprehendisse dixit, quæ se penes suum teneret hostem. Initio quidem (ut par erat) inficiabantur. seq; inuicem intuentes, quemnam diceret percontabantur. Conuersus ad statuam cæsar ultu contracto, nónne iste, inquit, interdiu hic manet hostis? Maiore rursus stupore perculsi conticuere. Cæsar subridens Gallos collaudauit, quòd amicis & præter fortunas constantes adessent, & ut statua eodem in loco permaneret, imperauit.

Demosthenes.

LEONARDO ARETINO
Interprete.



S qui propter equestrem ludis olympicis partam victoriam, laudib. Alcibiadem celebrauit, siue Euripides (sicut obtinet ferè fama) siue alius quispiam fuit, sosii Senecion, deberi censet illustri primùm patriæ progenitiuæ esse, quisquis felix uir sit futurus. Ego uerò ad genuinam illam quæ moribus magna parte & animi habitu constat felicitatem cõsequendam, quàm obscura & ignobili patria quàm deformi pusillaq; matre genitus sis parum referre puto. Risu quippe dignum fuerit, si quis Iulidam, Ceus insulæ non magnæ pars exiguam partem, aut Aeginam, quam Atticus quidam Pyræo uelut oculis mucum excidendum censebat, cùm mimos et pectas bonos addidissent, uiros bonos absolutaq; mente, prædiros & magnanimos dare posse neget. Nam cæteras quidem artes quæcunque difficiliores paulò sunt, & ad gloriam quandam aspirant, ut uerisimile sit in obscuribus istis locis uelut languere, uirtus certè, quemadmodum planta generosa, fortisq; & robore suo mirã quo-

quetiescunque ingenium frugi, & animum laboris non intolerante nacta est, ubilibet radices iacit. Itaque si quicquam uel prudentia, uel usu uitæ ab eo quod rectum est deficiamus, imputare non patriæ tenuitati, sed nobis ipsis decet. Equidem qui historiam non ex undique obuijs, domesticis siue, sed peregrinis, atque ijs diuersis, & apud alios aliosq; passim dissectis cõtentem rebus, scribere sit aggressus, huic in primis urbe præclara, litterarum & humanitatis studiosa, modis omnibus opus, quò simul & libros omnigenis abundans, & quæcunque scriptores subterfugêre, memoria hominum lucentiore cum fide seruata, audiens ipse & singula eorãm disquirens, conficere historiam partibus omnibus absolutam possit. Nolis uerò & urbs parua habitatur, quæ ut ne mutari quidem libenter istic commoramur. Et Romam olim & in Italia cùm essemus, negotiorum publicorum, hominumq; propter philosophiæ studia subinde ad nos commeantium turba præpediti, Latinum sermonem neglegebamus, quem serò nunc & prouectiorem sub aetatem cẽpi discere cœpi. Acciditq; miranda quidem, sed uera tamen nobis res. Equidẽ non tam ex uerbis cognescere percipereq; subiecta negocia, quàm ex rebus iam olim auditis, uerba latina consequi docti suetiq; quomodocunque sumus. Elegantiam uerò & acumẽ linguæ

Romanæ, tum nominum translationes, & compositionem, cæteraq; quibus oratio gaudet, indicare posse ut pulchrum & non iniucundum, sic exercitatione & studio persequi haud opportunum nobis duco, sed ijs quibus ætatis & ocij ad eam cõtentionem plus abundat. Quapropter de Demosthene & Cicerone in hoc quinto huius operis libro scripturi, ex ipsorum gestis, & Reipublicæ administratione, ingenium utriusq; & mores inter se conferemus. Prius uerò dicendo suauior, superiórue sit, dicere nunquidem supersedeamus. Nam illic quoque, quemadmodum Ion inquit, Delphini in terra uis est, quam Cæcilius homo in cæteris omnibus mulcus & temperans male, parum reputans, ædere Demosthenis & Ciceronis inter se comparationem fuit ausus. Verumenimuerò illud quod dicitur, Teipsum nosce, si cuiusquam sit, haud meritò oraculi loco celebraretur. Demosthenem uerò & Ciceronem cùm iam olim eundem fingeret deus, multas in eorum ingenia similes res inseruisse uidetur: quale est, quòd ambitiosus, quòd ciuis dicendo liber, quòd ad pericula & bella fortis parum uterq; fuit. Nam multa communia sunt etiam fortunæ. Nam duos ego rhetores alios haud inuenio, qui ex obscuris paruis q; facti sint tanti, qui tyrannis & regibus obiecerint, filias amiserint, patria sua exularint, reuersi sint cum honore, rursus fu-

gitantes in aduersariorum peruenerint manus, qui unà cum patriæ libertate sint extincti. Quòd si natura fortunaq; uiri utriusq; sic quẽadmodum artifices quidã inter se cõtendãt, difficile iudicatu sit, magisne moribus hæc, an illa gestis res nostras similiores reddiderit. Demosthenis pater Demosthenes (ut Theopompus historicus tradit (in primis honestus ac probus uir fuit: cognominatus est autem Macharopœus, ab officina gladiorum, quam Athenis egregiam multisq; artificibus seruis instructam habebat. Quæ uerò de matre eius dixit Æschines, ex Gylone quodam ob proditionẽ ex Athenis pulso, & barbara muliere natam fuisse, ea nescimus utrum ad ueritatẽ uel ad falsam calumniã orator obiecerit. Relictus autẽ à patre septennis abundante patrimonio (paruũ enim aberat à quindecim talentis) tutoribus male administrantibus cùm partim subriperent eius bona, partim negligerent, nec præceptoribus pueri salarium persoluere curarent, non solùm in patrimonio cladem accepit, uerumetiam liberalibus artibus quemadmodum decebat imbui nõ potuit. Accedebat ad hæc imbecillitas corporis, quã uerita mater, ipsum onerari laboribus non permittebat, nec pædagogi cogere, ac uim afferre audebant. Erat enim ab initio tenui ualetudine, & ex hoc Batali cognomentum, quod aduersarij in eius con-

Genus.

Facultates.

Corpus imbecillum.

tumeliam frequenter usurpabant, à pueris illi
Nomina indutum est. Fuit autem Batalus tibicens mo-
à corpo- men, in quem ob infractum ac distortum cor-
ris uitijs pus Antiphanes poëta uersus pscripsit. Ab
indita, poëtam lasciuorum carminum fuisse Batalum
Batalus, tradunt. Videtur insuper quædam ex his corpo-
Argas. ris partibus quæ honestè nominari non pos-
sunt, tunc apud Atticos Batalus appellata.
Argas uerò (nam hoc etiam cognomentũ sibi
se Demosthenis traditur) aut ex feritate mora
illi inditum est, quòd anguem nonnulli poëta
Argam appellant. uel ex duritia sermonis, qui
quam nõ mediocriter auditores obtundebat.
Est enim Argas nomen latoris legũ malarum
quidem ac durarum. Ad oratoriã uerò facul-
tatem per hunc modũ applicuisse animum De-
mosthenes traditur. Callistrato oratore cons-
pectam Oropi acturo, permagna erat hominũ ex-
pectatio, cùm propter oratoris famam tunc ma-
Quomo- ximè florentem, tum propter iudicium rei per-
do ad ora id tempus satis uulgatæ. Cùm itaq; magistri
toriã ani & pædagogi affore statuissent, postulauit De-
mum ap mosthenes à pædagogo suo ut unà secum duce-
plicuerit. retur. Ille habens cum publicis ministris quæ-
dicia aperiebant familiaritatẽ, locũ facilè ob-
tinuit, in quo puer clàm collocatus sedens audi-
ret. Cumq; ea die Callistratus egregiè orasset,
magnamq; præbuisset admirationem sui, gle-
riam eius Demosthenes adamauit, utpote qui

videbat magna hominum multitudine comitã
te, inter ingentes applausus magnis cum laudi
bus domum reduci. Admirabatur itaq; illum
Demosthenes, sed multò magis orationis uim
potestatẽq; admirabatur, ob quã omnia pfici ac
mitigari posse cernebat. Quare omissis cæteris
disciplinis, ad id unum sese ipsum comparauit Duces
atq; exercuit, ut dicendi facultatem nanciscere- studij Q.
tur. Et ad eam quidem rem præceptorem ha-
buit Isæum: quanquam floreret tunc maximè
Isocrates, siue ut quidam aiunt, mercedem pro-
pterea quòd orphanus esset, præstare Isocrati nõ
ualens (erat enim precium decem minarũ) siue
quòd Isæi sermonem ut efficaciorẽ cautioremq;
magis probauit. Hermippus tamen scribit se
in commentariis quædem sine autore incidisse,
in quibus scriptum erat, Demosthenem fuisse
auditorem Platonis, magnamq; exinde utili-
tatem ad dicendum suscepisse. Refert etiã Cte-
sibrum apud Calliam Syracusanum & quos-
dam alios dixisse, Isocratis & Alcidamantis
artes clàm habuisse Demosthenẽ, ac didicisse. Ingenij
Vt igitur per ætatem licuit, tutoribus suis dis- specimen
dixit, multaq; in eos uariè subterfugientes, & sub pri-
controuersias indicatas referre conantes, scri- ma iuuẽ-
bens, & se in his rebus studio, quemadmodum ta, & or
Thucydides inquit, exercens, tandem non sine cosio forẽ
periculo & industria superauit. A quibus si elo-
quanquã exigere quantũ sibi subreptũ erat nõ quentiæ.

po

potuit, tamen id assequutus est, ut audatiam in dicendo & consuetudinem nactus, gustata causarum orandarum dulcedine, famæ ac potentiæ, statuerit prodire in medium, & ad reipublicæ certamina se conferre. Et quemadmodum Orchomenium Laomedonta scribunt obuitandum splenis morbum ex consilio medicorum longissimis cursibus uti consuesse, atque exinde habitum currendi nactum, post recuperatam valetudinem certaminibus intendisse, cæterosq; uelocitate currendi superasse: sic Demostheni euenit, primò necessitate recuperandi patrimonij ad dicendum uenisse, atque ex hoc peritiam nacto in reipu. curriculis tanquã certaminibus quibusdã cæteros anteisse. Atq; ab initio populum alloquens turbas strepitusq; concionum ferre non poterat, spernebaturq; ab auditoribus, quòd eius oratio confusa circuitionibus & superfluis argumentis elaborata uidebatur. Voce præterea & lingua spiritusq; laborabat, ob quæ non mediocriter turbabatur oratio, nec mens eius intelligi poterat. Cùm itaq; desperatione quadam harum rerum maerens in Pyræum secessisset, increpitus est subito a Thrasio Eunomo tunc admodum senecli, seipsum prodere obignauiam atque secordiam, nec strepitus concionum perferre auderet, neq; corpus ad certamina præpararet, sed mollitie quadam animi seipsum abijceret. Rursus igitur orare aggressus, cùm apud populum cõcidisset, & cõfusus domum abiret, assequutus est eum satyrus histrio, apud quem cùm de suo casu (erat enim illi cum Demosthene familiaritas) grauiter quereretur, quòd sibi maximè omniũ diligentiam tempusq; adhibeti, & quasi omnes uires corporis in eo studio cõsumenti, soli euenire ut apud populum nullam in dicendo gratiam assequeretur: nautis crapulantibus & indoctis hominibus aures & silentium à populo præstari, se uerò reijci ac repelli: pollicitus est illi satyrus, si modò aliqua sibi Euripidis aut Sophoclis carmina pronunciare uellet, se medicinam adhibiturum. Quod cùm Demostheni placeret, & faceret, sic uocem eius & actionem satyrus emendauit, formauitq; , ut non prior Demosthenes, sed alter uideretur. Intelligens ergo quantum gratiæ & ornatus pronunciatio aptà loquutioni afferret, subterraneum locum, qui usq; ad nostrã ætatẽ, sibi ædificauit, in quẽ per dies singulos descendens gestũ ac motũ corporis fingebat, uocemq; exercitabat. Sæpe etiam duos uel tres menses continuos domi inclusus non cessabat, abrasa parte capitis, ut exeundi facultatem sibi ipsi præriperet. Sermones insuper, negocia foris agitata ad studium referebat: confestim siquidem domũ rediẽs & in locũ subterraneũ descendens,

Exercitatio pertinax aduersus nõ satis opportunã naturã.

Quo monitore gesnus dicẽdi prauũ in optimum, itẽ

quoactionẽ ingrãtã in suã uisimã commutarit.

Studiũ & exercitatio incredibilis.

dens, res ipsas recitabat, & rationes curita fecisset adiungebat. Sermones etiam ques fortuna incidisset, recolligens seipsum, in sententias & periodos reducebat omnigenis correctionibus, & renouando quæcunq; uel ipsum ad alios, uel aliorum ad ipsum dicta extabat. Atq; ex hoc putatus est nõ multũ natura & ingenio, sed labore & exercitatione ualere. Illud pl' an ius rei signum uidebatur, quòd non facilè reperiebatur qui Demosthenem ex tempore dicentem audisset, quem etiam sæpe à populo nomine compellatum cùm sederet in concione assurgere noluisse constabat, nisi rem de qua dicturus erat iam antea cogitasset. Quod & alijs quidam tunc clari uiri irridebant, & Pytheas aliquando inquit, Demosthenis enthymemata lucernam olere. Et huic quidem non sine amara cauillatione Demosthenes respondens: quia non eorundem tibi & mihi, inquit, lucerna conscia est. Alijs uerò non penitus inficiabatur, sed nec omnino scripta, nec omnino non scripta ab se dici asseuerabat, quanquam popularem hominem esse debere dicendi studium indicabat. Gratia enim placendi & inseruiendi populo eloquentiam comparari. Negligere autem studium eloquentiæ, eorum esse qui dominari populo quærunt. Non enim suadendo, sed cogendo per uim operam dare. Timidum autem fuisse Demosthenem in dicendo ex tempore,

Ingeniò dubium fuisse.

tempore, illo quoque probatur, quòd Demades orator sæpe ex tempore assurgens Demosthenis indigenti opitulatus est, Demosthenes autem illi nunquam. Quomodo igitur (dicet quispiam) Æschines audaciss imũ in dicendo fuisse Demosthenem affirmat? Quomodo Pythoni Byzantio aduersus Athenienses inuecto solus respondit? Quomodo aduersus Lamachũ Myrrhenæum laudes Alexandri & Philippi quas scripserat Olympiæ recitantem, & in eis multa contra Thebanos & Olinthios dicentem, assurgens, & quanta bona Thebani & Thalcedenses Græciæ fecissent ex historia & probationibus ostendens, & contrà, quàm multorum malorum causa fuissent assentatores Macedonibus blandientes subiungens, sic audentem audientes commouit, ut Lamachus ipse ob timorẽ clàm aufugeret? sed uidetur hic uir morẽ Periclis in hac parte imitatus, nõ faciliter nec de omni re ad dicendum prosiluisse, sed maturitatẽ quandam ut autoritatem tuere tur obseruasse, & ob hoc non temerè fortunæ & tempori existimationem suam committere uoluisse. Nam audaciæ quidem plus habuit, quàm scripta eius ostendant, ut Eratosthenes & Demetrius Phalereus, & comici quidam probare uidentur: quorum Eratosthenes tradit

Cautius in dicendo, idcirco timidus habitus.

ipsum

Grandiloquentia, & quædã in oratione tumidũ subũque.

ipsum in dicendo nonnunquam ueluti furere quodã correptum debacchatũ fuisse: Demetrius autẽ quodam loco immane illud iusiurandum iurasse dicit, per terrã, p fontes, per amnes, per undas fluentes. Comicorum uerò alius ὑπόβαρυν, quasi dicas, uerba uelut fasciculos uoluentem, ipsum nominat. Alius antitheta cauillans sic, Recepit ut accepit: quòd hoc uerbo admodum usus sit frequenter. Nisi fortè ad orationem pro Haloneso Antiphanes alluserit, in qua non capiendam, sed recipiendam esse à Philippo Halonesum suadebat. Omnes suî temporis oratores sine controuersia superauit, præter unũ Demadẽ, quem naturali ingenio fretum insuperabilem fuisse, & præstitisse Demostheni omnes fatebantur, cuius in dicendo curam & apparatum, ille extemporali eloquentiæ referebat. Aristo Chius in historia retulit quoddã Theophrasti iudiciũ de oratoribus. Dicit enim Theophrastum rogatum qualis sibi orator Demosthenes uideretur, respondisse, dignum ciuitate Athenarum sibi uideri. Sub inde qualis Demades interrogatũ, respondisse, supra Athenas. Idem philosophus scribit Polyeuctum sphettiũ unum ex his qui tunc in republ. uersabantur, solitum esse dicere, maximũ fuisse oratorem Demosthenem, sed plurimam uim in dicendo Phocionem habuisse, multas enim sententias paucis uerbis complecti solitũ. Quin

Quinetiam ipsum Demosthenem quoties assurgebat Phocion ab eo dissentiens, familiaribus dicere consuesse, dictorum ab se securim assurgere. Hoc tamen incertum est, utrum ad uim dicendi, uel ad integritatem uitæ & autoritatem Phocionis Demosthenes referebat: plerunq; enim probatus uir & fidem apud populum habens, uno uerbo uel nutu longas aliorum orationes superat. Aduersus impedimenta quibus laborasse Demosthenem suprà diximus, hæc (ut Phalereus Demetrius scribit) remedia adhibuit. Refert enim se à Demosthene ipso iam sene audiuisse, hæsitantiam linguæ conitẽtu in os lapillis emendasse, uocem autem currendo & scandendo inter pronunciãdum exercuisse, dum orationes uersus q; continuo densoq; spiritu proferret. habuisse domi magnum speculum, ad quod seipsum uidens gestum formaret. Dicitur confugienti ad se cuidam narranti q; plagas accepisse, cùm patrocinium eius imploraret, respondisse, Atenim ex his quæ tu narras, nihil perpessus es. Cùm uerò ille altiori uoce & indignatione quadam clamaret, Nihil ego passus? Tum Demosthenes, uocem, inquit, audio iniuriam passi: putauit enim ad fidem faciendam plurimum attinere, si quam plurimum uocem intendisset. Et multitudini quidem eius pronunciatio uehementer placebat, politioribus autem hominib. figmentum

Quos dicendo reformida uerit.

Naturæ uitia ut emenda rit, ubi labor & industria significatur.

Pronũciatio pluribus nõ satis approbata.

quo dda leue in generosum q; uidebatur, ex quorũ numero Demetrius Phalereus est. Refert Hermippus, cùm esset quæsitum ab Aesione, de superioribus oratoribus, & qui suæ ætatis fuissent, quid ipse sentiret: dixisse, admirabilẽ in illis ornatum maiestatem q; dicendi: cùm ad populum loquerentur fuisse, scripta tamen Demosthenis multum cæteris antecellere. Quamquam uerò ex lectione orationum suarum durus quidem & austerus Demosthenes uideatur, tamen & ioco nonnunquam usus est, ut-

Ioci. luti aduersus Demadem, cũ ille dixisset, me Demosthenes sus Mineruam: at ista, inquit, Minerua nuper in adulterio deprehensa fuit. Rursus aduersum quendam Ferrũ nomine qui de furto suspectus erat, cùm ille uigiliæ & lucubrationes Demosthenis in turgio carperet, sed, inquit Demosthenes, tibi molestũ fuisse quòd ego lucernam per noctem habuerim: Vos autẽ uiri Athenienses nolite iam admirari plurima furta in hac urbe committi, cùm fures quidem ferreos, parietes uerò luteos habemus. sed hæc, licet plura in hoc genere possemus referre, omittamus. Reliquos autem eius mores ex re-

Ad rẽp. quãdo ac cesserit. bus gestis contemplemur. Contulit se ad rempublicã sub tempus Phocensis belli, ut & ipse dicit, & ex Philippicis orationibus deprehendi potest, quarum aliæ illis iam rebus transactis natæ sunt, aliæ uerò scilicet uetustiores proxi-

mè ea

mè ea negocia attingunt. Constat autem duos supra xxx. natum annos fuisse quando Mi- Notã ex causa Midiana excusat. diam accusauit, quo tempore nec potentiã nec autoritatem aliquam in Republica habebat: idq; ut credo ueritus, pecunia accepta ab accusatione destitit. Neq; enim benignitate aut magnitudine animi iniuriã contempsit, cùm esset pertinax & pronus ad ulciscendum, sed cùm uideret non esse potentiæ suæ uirum diuitijs, eloquentia & amicorum copia suffultum uerere, concessit mediatorum precibus. Nam pecuniã illa quã ob deserendam causam accepit, nõ mihi satis ualuisse uidetur ad acerbitatem eius obtundendam, si superare posse credidisset. Na-

Gloria. ctus autem in repub. materiam uberẽ & honestam pro Græcorũ libertate aduersus Philippũ, & in ea præclarè decertans, cõfestim nomẽ & gloriã assequutus est. Nec solùm ut disertus, uerumetiam ut fortis uir sustinebatur, ut admiraretur ipsum Græcia, obseruaret Persarũ rex plurimus apud Philippũ sermo esset, consisteretur aduersarij sibi aduersus præclarum uirum esse certamen. Talia enim Aeschines & Hyperides de illo dixerunt. Itaq; discernere equidem non ualeo, qua ratione motus scribat Theopompus, mutabilis & inconstantis animi Demosthenem fuisse, nec eisdem rebus, neq; eisdẽ hominibus satis longũ tempus uti potuisse: constat enim quas reipub. partes ab initio susce-

Cõstãtia cõtra sententiam Theopõpi.

scepit, in eis usq; ad finem constantissimè perseuerasse, nec solùm in uita non mutatum, sed ipsam ut tam ne mutaretur abrecisse. Non enim ut Demades, qui mutationẽ sæpe in repub. excusans, dixit se sibi quidẽ ipsi contraria sæpe dixisse, reipub. autem nunquã. Nec ut Menalopus, qui aduersus Callistratũ rem gerens, sæpe uictus pecunia dicere solebat ad populũ: Vir sanè immicus est mihi, tamen reip. uincat utilitas. Sed ut Nicodemus Messenius, qui Cassandro prius fauens, deinde cum Demetrio sentiẽs, non inquit se contraria dicere, sed idem semper, uictoribus scilicet parère, utilius esse: sic Demosthenes licet dicere. Non enim uerbum nec actionem unquã deflexit, sed in uno atque eodem limite usq; ad finem perseuerauit. Panætius philosophus ostendit ex Demosthenis orationibus, pleraſq; ita esse scriptas, quasi sola honestas per seipsam sit expetẽda, ut cõtra Æschinẽ pro Ctesiphonte, ut contra Aristocratẽ, ut de immunitate aduersus Leptinẽ, ut in Philippicis quibusdam, in quibus omnibus non ad uoluptatem aut utilitatem ciues hortatur, sed ubique securitati & saluti honestatem & gloriam anteponit. Quòd si generositati eius in decendo & proposito in Republica, uirtus bellica & incorrupta actio respondisset, non cum Mirocle & Polyeucto & Hyperide, sed cum Cimone & Thucydide & Pericle foret meritò collo-

Nõ ẽnim incorrupta uita fuit, quã quã oratio plenũ philosophũ præ se ferret.

collocandus. Nam Phocion quidem unus ex ijs qui temporibus Demosthenis fuit, licet non probatam reipublicæ partem sequutus, sed ad Macedones inclinari uisus, tamen per fortitudinem ac iustitiã nihilo inferior habitus est Ephialte, aut Cimone, aut Aristide. Sed Demosthenes ipse nec bello fortis (ut Demetrius ait) nec aduersus corruptelas pecuniarũ omninò purus erat, sed à Philippo quidẽ nõ accipiebat, à rege autẽ Persarũ accipiebat. Itaq; laudare maiorũ facta poterat, sed nequaquã imitari, cùm oratores quidẽ sui tẽporis, uno Phocione excepto, nõ solum eloquentia, sed uita quoq; superauerit. Videtur autem Demosthenes magna semper fiducia in concionibus fretus, libertatem reprehendendi maximè omniũ exercuisse. Scribit uerò Theopompus, iussisse aliquando Atheniensem populũ Demostheni ut quẽdam accusaret, at illum recusasse. Vi ergo aduersus eum reclamatio populi, quemadmodũ cõsueuit, facta est. Surrexit Demosthenes, & inquit: Vos me uiri Athenienses consultorẽ habetis etiam inuiti, calumniatorem uerò nec si uelitis quidem. Præcipui potentatus eius actio in Repub. fuit cùm Antiphontem à populo dimissum ipse persequutus cepit, & consilio Areopagi iudicãdum tradidit. Nec ueritus est quòd populũ in hoc offenderet, sed ipsum conuincens promisisse Philippo naualia incensu-

Libertas dicendi.

Autoritatis in repub. exẽplum.

rum, summo supplicio ut assiceretur obtinuit. Theoridæ etiã uatidicam fœminam tũ alia multa committentem, tum seruos ad fallendum instituentem accusauit, & mulctauit morte. Dicitur orationẽ illã, qua Apollodorum cõtra Timotheã usus cum debiti conuicit, Demosthenẽ scripsisse, quemadmodũ alias orationes Phormioni & Stephanio submiserat. Pro quibus meritò infamiam subijt, cùm uelut ex gladiatoria taberna uendere pugiones quibus se inuicem confoderent aduersarij, iussus sit. De publicis quoq; orationibus illa quæ est in Androtionem, item quæ in Timocratem & in Aristocratem, aliqs sunt scriptæ. Ipse nondum per id tempus ad remp. se contulerat. Videtur enim XXVII. aut XXVIII. suæ ætatis anno orationes ædidisse. Nam quæ est aduersus Aristogitonem, ipse uarat, & quæ est aduersus Leptinẽ de immunitate. Ad quã actionem descendit gratia Ctesippi Chabriæ filij, ut ipse idem affirmat, matre pueri (ut quidã tradũt) sibi desponsata. Non tamen eam uxorem habuit, sed cuidam Samiæ se cõiunxit, ut Demetrius Magnesius in synonymis scribit. Nam oratio illa quæ est contra Æschinem falsæ legationis, incertum est an orata unquã fuerit: quanquã asserat Idomeneus, triginta solũ suffragijs exceptis, absolutum fuisse Æschinem. Sed nõ uidetur iduerũ, ut ex utriusq; orationibus in causa Ctesiphontis

Orationes quæ falso ipsius nomine circunferuntur.

phontis scriptis coniectari licet, in quibus nulla mentio huius iudicij neq; clarè neq; obscurè habita est. Sed hæc alij solertius dijudicabũt. Propositũ autem Demosthenis in remp. etiã in pace perspicax erat, omnib. Philippi conatib. præcipuè aduersari: cuncta enim eius cœpta patefaciens ac redarguens, mentes Athenienſium in regem accendebat. Quare apud Philippũ magnus erat de Demosthene sermo: & quando unus ex decem legatis in Macedoniã peruenit, licet singulos audiret Philippus, tamtn maiori tũ apparatu & diligentia Demosthenẽ respondit. In alijs autem honoribus non similiter tũ prætulit, sed & Æschinem & Philocratẽ magnã cõplexus est. Itaq; laudãtib. postea illis Philippũ ut eloquentissimũ, & pulcherrimũ, ac festiuum & promptũ ad potũ, coactus est Demosthenes cauillari, quòd partim sophistæ, partim mulieris, partim spongiæ huiusmodi laudes essent, imperatoris uerò nulla in eis esset cõmendatio. Sed cùm ad bellum res inclinasset, Philippo quiescere nequeunte, Athenienſib. uerò per Demosthenem irritatis, primò in Eubœã per tyrannos Philippo summissam Athenienses excitauit, quòd illi transeuntes Macedones expulerũt. Deinde Byzantijs & Perinthijs à Macedonib. per id tempus lacessitis auxiliũ ferre persuasit, obliterata memoria eorum quæ bello sociali utraq; ciuitas gesserat. Post hæc ip-

Rursũ de cõstantia in repub.

legatus abiens monendo & cohortando omnes fermè græcas ciuitates in Philippum conuertit, ut foret numerus copiarũ peditũ quidem quindecim, equitũ uerò duorũ millium, absque urbanis copijs, tum stipendiorum conductorum militi satis. Vbi quemadmodum Theophrastus scribit, cùm socij tributi summam definiri postulassent, Creobulus belli dux respondit, bellum mensurari non posse. Erecta igitur Græcia ad futurũ belli exitũ, Euboea, Achaia, Corintho, Megaris, Leucadia, Corcyra simul cõsideratis, maximum restabat Demosthenis opus Thebanorum scilicet aggregatio ad cõmunem societatem. Habebant enim Thebani regionem Atticæ uicinam, & gloria militari maximè omniũ Græcorũ per id tẽpus florebãt. Cæterum difficile uidebatur Thebanos in Philippũ concitare posse, deuinctos ob eius recens beneficium Phocẽsi bello acceptũ: accedebat uicinitas, quæ (ut fit) contentiones & simultates inter ciuitates pepererat. Sed licet his difficultatibus obsistentib tamen cũ Philippus ob ea quæ circa Amphissam prosperè gesserat elatus, subitò Elatiam inuasit. Trepidantibus Athenien-sibus, nec ullo suggestum ascendere audente, surrexit Demosthenes, & ad Thebanos conuertẽdos animos persuasit. Deinde ipse cũ quibusdã alijs legatus ad Thebanos missus est. Misit etiã Philippus, ut Marsyas inquit, & Amyntã & Clear-

chum Macedones, Daochum & Thessalum & Thrasydæũ, contra Demosthenem apud Thebanos conaturos. Et utilitas quidem non latebat Thebanos, sed belli incommoda ante oculos uersabantur, recentibus adhuc Phocensium uulneribus. Sed orationis (ut inquit Theopompus) iram mitigans, & mentes accendens, ad honestatem & gloriam animos traduxit, cæteris uerò respectibus tanquam tenebras infudit. Itaq; illi uelut furore quodã correpti post Demosthenem properarunt. Tantum uerò momẽti hoc præclarũ oratoris factũ rebus attulit, ut cõfestim caduceatorem miserit Philippus ad pacem deposcendam. Nec solũ duces belli Demosthenis parebant, sed & magistratus Thebanorũ eius iussu nõ minus quã Athenis conciones administrabant. Amabatur enim apud utrosq; & plurimũ poterat, nec immeritò neq; indignè, ut Theopompus ostẽdit. Verum fortuna aliqua, ut uidetur, libertati Græcorum finem imponens, Demosthenis consilijs aduersabatur, multaq; erant signa futuri euentus, inter quæ responsa Apollinis & Sibyllina carmina circunferebantur uetusta, puguam apud Thermodontem prædicentia:

Dũ faxint ne Thermodontia prælia spectẽ,
Ni celsa liber nube uolans aquila.

Fertur autem Thermodon esse fluuiolus quidã apud nos in Chæronea fluens in Cephisum

Vis dicendi mirabilis & gloriosa.

Inclinationem fortunæ lõgius repetitã in fatũ rejicit.

amnem: sed nos hodie nullum habemus fluuium ita uocitatū. Credimus tamen coniectura quadam Hemona apud antiquos Thermodōtem appellatum fuisse, fluit enim iuxta Heraclium, ubi tunc Græci castrametati sunt. Conijcimur autem, quòd ex illa pugna sanguine & cadaueribus repletus fuerit, appellationem cōmutasse. Duris uerò tradit non esse fluuium Thermodontem, sed cùm tentorium quoddam in castris figeretur, repertam fuisse statuam lapideā paruam cum subscriptione Thermodontis, uenientem Amazonem uulneratam: quapropter aliud etiam oraculum sic pugnam ad Thermodontem canit:

Heus in Thermodōte mane nūc prælia cerue,
Suppetet humani corporis esca tibi.

Hæc ita q; ut se habeāt perscrutari difficile est. Demosthenes Græcorum armis ac tanta & tam prompta uirorum potentia confisus, nec mentem adhiberi oraculis, neq; uaticinia examiri permisit, memorans Epaminondam & Pericliem illa semper formidinis & ignauiæ uelamenta putasse. & hucusq; uir fuit egregius. Sed cùm ad pugnam deuentum est, obliuiscens ad quæ cæteros animabat, turpiter abiectis armis statim aufugit, nec ueritus est superscriptionem clypei (ut inquit Pytheas) in quo litteris aureis inscripserat, ἀγαθὴ τύχη id est, bona fortuna. Philippus igitur uictoria elatus & in cau-

Fuga turpis.

dauera casorū uinolētus illudens, cecinit principiū decreti Demosthenis, in pedes diuidens hoc modo: Demosthenes Demosthenis Pæanieus sic inquit. Sed paulò pòst ad se reuersus, & magnitudinem periculi per quod uno tempore de imperio simul ac de uita certare coactus fuerat, cōtemplatus, oratoris uim potestatemq; per quam ad tantum discrimen cōpulsus erat, perhorruit. Penetrauerat huius belli fama usq; ad Persarum regem, scripseratq; ille ad Satrapas, ut pecunias Demosthem traderent, eiq; parèrent, ut Macedonem cēcercere ægræis turbationibus ualeret. Hæc postea deprehensa sunt in epistolis quas apud Susas Alexander inuenit, in quibus etiam modus pecuniarum Demostheni tradendarum erat expressus. Tunc ergo accepta prælij clade, oratores qui per contrariam factionem Demosthenī aduersabantur, in eum assurgentes, alius alio modo in iudicio traxerunt, à quibus populus non solùm ipsum absoluit, sed etiam in honore præcipuo habuit. Itaq; cùm ossa illorum qui in prælio ceciderant, ex Chæronea delata tumularentur, commissum est Demosthenī ut publica oratione eos laudaret. Populus enim rem non grauiter ferebat, quemadmodum multis & tragicè propémodum Theopompus scribit, sed ad hæc ducem consilij honorando ornandoq;, satis declarauit, consilij belliq; susceptī nondum se pœnituisse.

tuisse. Orationem igitur Demosthenes quidem dixit, sed decretum publicum, quòd parum auspicatum genium fortunãq; suam putaret, nullũ ipse nisi per amicos ædidit, tantisper dum animum mortuo iã Philippo recepit. Mortuum est autem Philippus non multum post victoriam in Chæronea habitã, & hoc significasse oraculum uidetur ultimo illo carmine cùm dixit,

Flet victus, victor interijt.

Cognita Demosthenes Philippi morte, cùm populum præoccupare uellet, lætus in senatum uenit, per somnum se uidisse affirmans maximum quoddãbonum Atheniensibus futurum nec multò pòst aderant Philippi interitum nũciantes. Statim ergo sacra dijs ob ea quæ feliciter nunciabantur fecerunt, & Pausaniæ corona decreta. Processit uerò & Demosthenes corona & splendida uestę, septimo die post interitum filiæ, ut inquit Æschines, eius durities et odium naterum accusans: ipse uidelicet ingenerosus & mollis, si humanitatis & amoris indicia fletus & lamentationes esse putabat, leuiter autem & indolèter ferre improbabat. Ego autem ob interitum regis ita moderatè victoria freti coronandum aut immolandũ nunquã censerẽ. Nã & odibile & ingenerosum est, quẽ uiuum colueris & ciuem effeceris, ab alio natũ esse immoderatè lætari & exultare, quasi absq;

absq; facinore perpetrato. Quòd tamen reliquis domesticis lachrimis, quæ reipu. utilia erãt Demosthenes fecerit, commendo, & magni animi esse iudico, semper ad remp. respicientis, & postponentis domestica, dum dignitatem tueri, quam histriones, reges & tyrannos repræsentantes imitari maulit, quos nec fiere, nec ridere inter ludos ex arbitrio suo uidemus, sed tũ cùm uel argumentũ uel comœdia iubet. Prætereà si eos qui in dolore ferendo animum abijciunt non despicere decet, sed rationibus contra dolorem iuuare, & animũ illorũ cogitatione meliorũ aliqua confirmare, & neluti oculis laborantes aciẽ à lucidis & repercutientibus uisum coloribus, in uiridem aut molliorem aliquem intendere iubere: unde quæso consolatio rectius ducatur quam si laborantis patriæ mala, malis suis permiscendo, melioribus rebus deteriorum sensum aboleamus? Hæc duximus: ideo digressi paululum, quia inficiti quosdam cõmouerimus ad miserationẽ Æschinis uerbis uidebamus. Ciuitates Græciæ post mortẽ Philippi Demosthene autore rursus conspirare. Thebani præsidium regis aggressi multos necauerunt. Atheniẽses ad ferendum Thebanis auxilium se præparauerunt. Demosthenes suggestum tenebat, & cuncta ex illius decretis agebantur. Scripsit etiam præfectis regis Persarũ qui in Asia erãt, ut bellũ aduersus

Ciuitatũ Græciæ conspiratio.

sus Alexandrũ mouerent, puerũ & imbecillem appellans. Sed cùm Alexãder cum exercitu in Bœotiam uenisset, fractis Athenien sium animis, & Demosthenis ardore extincto, Thebani ab Athenien sibus deserti, & per seipsos pugnare coacti, urbẽ amiserunt. Magno inde Athenis timore exorto, missus est Demosthenes unà cum alijs quibusdam legatis ad Alexandrũ: qui cùm Citheronẽ adusque profectus esset, reuoluẽs secum Alexandri iram, & eum formidans, deserta legatione retrocessit. Sed Alexãder statim misit ad ciues deposcendos decẽ, ut Idomeneus & Duris tradũt: ut autem alij plurimi scriptores, octo oratores, Demosthenem, Polyuctum, Ephialtem, Lycurgum, Miroclem, Demona, Callisthenem, Charidemum. Quo in tempore ferunt eam fabulam quæ est de lupis & cuibus & canibus Demosthenem retulisse, ciues qui cum eo postulabantur canibus propopulo certantibus, Alexandrum uerò lupo essimilans. Præterea, ut mercatores, inquit, uidemus signa circumferentes: m: dica tritici paropside magnos uenundare aceruos, sic in tradendu qui petuntur ciuibus, uosipsos traditis. Hæc Aristobulus Cassandreus scribit. Consultantibus ergo Athenien sibus, nec quò se uerterent scientibus, Demades pactus mercedem quinque talentorum, legationẽ pro illis ad regem suscepit, ausus id, quòd

quòd uel eius amicitiæ fideret, uel quòd plenũ i amillum, cædeq; tanquam leonem, saturum se mmenturum sperabat. Qui tandem & apud regẽ quod petebat obtinuit, & ei ciuitatẽ reconciliauit. Abeunte igitur Alexandro, Demades ac cæteri Alexandri amici plurimũ Athenis poterant, Demosthenis potentia omnino suppressa: quanquã haud multò pòst, Agide Spartiatarum rege nouas moliente motus aliquis Athenis fuerit, sed statim refrixit, Athenien sibus operã minimè nouãtibus Agide oppresso, & Spartiatis cõfractis. Per id tẽpus agitata est cõtra Ctesiphontẽ accusatio fuerat enim dies dicta sub Cheronda prætore parũ ante Chæroneam pugnã. Iudicata est autem causa post annos decem, prætore Aristophonte. Hoc est iudiciũ illud famosum ut nullum aliud ex publicis, cùm propter oratorum excellentiã, tum propter iudicum magnanimitatem qui accusatorib us Demosthenis per id tempus in repub. maximè potentibus nequaquam gratificati sunt, sed ita præclarè absoluerunt, ut quintã calculorũ partẽ Aeschines non ferret. Aeschines ergo in exilium electus circa Rhodũ & Ioniam rhetoricã docuit. Nec multò pòst Harpalus Alexandrũ ex cõscientia rerũ male administratarum, & ex ira regis qua contra amicos desæuire conspexerat, fugiens ex Asia Athenas peruenit. Qui cũ ad populum

pulum se contulisset, & cum nauibus & pecu-
nijs eorum arbitrio summitteret, alij oratores
ad pecunias respicientes aduocati Harpalo erãt,
suadebantq; populo ut supplicem reciperet, tu-
aretur q; . At Demosthenes primò repellendũ
esse hominem, & cauendum ne per eum bellum
susciterent, ex minimè iusta causa suadebat.
Paucis uerò pòst diebus cùm pecuniæ & uasa
inspicerentur, uidens eum Harpalus operè bar-
bari cuiusdam uasculi delectatum, formam q;
& artificium diligentissimè contemplantem,
iussit ut uas appenderetur. Admirãte uerò De-
mosthene pondus auri, & quantum traheret
postulante, arridens Harpalus, talenta, inquit,
uiginti tibi trahet, atque ita noctu uas cũ xx.
talentis Demostheni clàm mittit. Erat Har-
palus (ut uidetur) callidus hominis auri cupidi
per oculorum motum mentem dignoscere: non
enim restitit Demosthenes, sed largitione per-
cussus, quasi arcem prodens, Harpalo concessit.
Itaque cùm postea de recipiendo Harpalo agi-
taretur, lana & uittis collũ circunfarciens, in
concionẽ processit: iussus q; dicere renuit, quia
gulæ morbo loqui impediretur. At uiri urba-
ni, qui aderant rẽ intelligẽtes, ridebãt, nõ gulæ
morbo, sed auri per noctem cõstrictum uocem
perdidisse Demosthenem clamitantes. Ob eam
corruptelam paulò pòst apud populum patefa-
ctam, cùm nec excusationem Demosthenis su-

sciperent, nec dicentẽ audire uellent, sed sum-
ma cum indignatione tumultuarentur, sur-
gens quidã in illũ cauillans, Quid, inquit, uiri
Athenienses, eũ qui uasculũ habet, nõ audie-
tis? statim igitur Harpalum expulerunt. Veri
ti aũt ne ratio pecuniarum ab oratoribus acce-
ptarũ à ciuitate reposceretur, inquisitionẽ ha-
buerãt diligẽtẽ, perscrutati ædes cunctorũ, præ-
terquam unius Callicles Arrhenidæ. Huius e-
nim, quòd nuper uxorem duxerat, nõ permise-
runt Athenienses, ut Theopompus scribit, do-
mũ in qua noua erat nupta perquirere. sed De-
mosthenes obuiam incedens ad populum tulit,
ut cõsiliũ Areopagitarũ de eare cognosceret,
à quibus cùm ipse in primis còdemnatus quin
quaginta talentis, & in carcerẽ ductus esset,
partim iudicij grauitate, partim imbecillitate
corporis, cùm carcerem ferre nequiret, clàm
aufugit, alijs quidem id ignorantibus, alijs au
tem latendi facultatem illi efferentibus. Et di-
citur illa fuga cùm non longe ab urbe esset, ui-
dereq; aliquos aduersæ factionis homines post
se currentes, occultare primò se uoluisse: dein-
de ut illi benignè appellantes uiaticum effere-
bant, consolabanturq;, ingemuit ille magis,
& inquit: Quomodo fieri potest ut nõ grauiter
feram hanc ciuitatem relinquere, in qua ini-
mici tales sunt, quales in alia reperire amicos
difficile est? Tulit aũt exilium grauiter, in Ae

gina & Trœzene morã trahës, & ad Atticã cũ lachrymis respiciens, uocesq; emittës ingemorosas. Verũt etiam dum fugeret respexisse ad arcẽ, ac dixisse: O Pallas urbium custos, cur tribus infestissimis bestijs delectaris, noctua, draconе, & populo? Adolescentes etiã se adeũtes monere solebat, ne ad remp. se conferrent, assimans, si duæ essent uiæ ub initio propositæ, quæ ad Remp. altera quæ ad interitum aperiret, essentq; manifesta illa quæ gerentes Respub. subire oportet formidines, inuidias, odia, calumnias, simultates, contentiones, certamina, illã potius electuros esse homines, quæ ad interitum ferret. Eo exulãte obijt Alexander, cuius cognita morte, rursus ciuitates Græciæ cõspirauerunt, Antipatro in Lamia urbe à Leosthene fortiter obsesso. Pytheas orator & Callimedon ex Athenis profugi Antipatro adhæserũt, & cũ amicis & legatis eius circũeuntes ciuitates in fide cõtinere admonebant. Demosthenes uerò legatos Atheniensiũ qui cõtrà mittebãtur sequutus, eos iuuabat, suadens ubiq; insurgendum esse aduersus Macedones, eorumq; dominatũ depellendum. Et in Arcadia quidẽ etiam iurgiũ quoddam inter Pythiã & Demosthenẽ fuisse scribit Phylereus, illo pro Macedonibus, hoc pro Græcis in eo concione dicente. Quo in loco cùm Pythias dixisset, ut domũ in quam uenale lac imponatur, malum aliquod habere putamus, sic ciuitatem necesse est morbosam esse, in quam Atheniensium inerat legatio. Retorsit Demosthenes id exẽplũ, quòd & lac uenale pro sanitate ægrotãtiũ importaretur, & Athenienses pro salute ciuitatum adessent. Quæ cùm Athenis renunciata fuissent, adeò grata fuerũt, ut statim ipsum ab exilio reuocarent. Demon Pæanieus Demosthenis nepos de eius reductione ad populũ tulit, populusq; sciuit, missaq; est nauis una longa in Aeginam illum aduecturа. Profecti obuiam magistratus & sacerdotes cuncti, cives etiam alij lete suscepturi gregatim exierunt. Quã de re scribit Demetrius Magnesius Demosthenem sæpius tetendisse manus ad cœlum, quòd præclarior quam Alcibiadi sibi reditus in patriã fuerit, persuasis ciuibus nõ coactus. Statuam uerò aduersus eũ instictã (neq; enim remittere illam licebat) in aram Iouis cõuertendã statuerunt. Consueti siquidem in festo Iouis Seruatoris pecuniam pro ornanda ara conferre, ad hoc proficiendum quinquaginta talenta Demosthenem statuerunt, quæ erat pœna damnationis suæ. Non tamen multum temporis patriã fretus est sed haud multò post reditum, rebus Græciæ confractis, Martio quidem mense pugnatũ est apud Cranonẽ, Iunio autem præsidium acceperunt. Iulio deinde mortem obijt Demosthenes in hunc modum. Cùm nun-

Remp. nõ adeundã adolescẽtibus Demosthenes suadebat.

ciatum esset Antipatrũ & Cratorum Arbe nas aduentare, Demosthenes & qui cum illo sentiebat, urbe profugerunt: populus autem autore Demade, capitis eos condemnauit. Quibus uariè dispersis, missi ab Antipatro satellites eos persequuti sunt. Princeps satellitũ erat Archias quidã Phygodotheras dictus: hunc uerò Thuriũ nomine fuisse fama est, actorem tragœdiarum, cuius discipulus fuisse traditur Polus ille Aegineta, qui cæteros omnes histriones superauit. Hermippus autem Lacrito rhetoris discipulum fuisse Archiam dicit: Demetrius uerò Anaximenis familiarem fuisse tradit. Hic ergo Archias Hyperidẽ oratorem & Aristonicũ Marathonium & Himeræũ Demetrij Phalerei fratrẽ, qui in Aegina ad Aeaci templũ confugerãt, per uim detractos in Cleonas misit, ibiq; ab Antipatro necati sunt, Hyperidis insuper lingua euulsa. Indeq; audisset Demosthenẽ in Calabriam ad tẽplum Neptuni confugisse, nauigans illuc cũ satellitibus suis (Thraces hi erant) templum ingressus est, ac primò suadere Demostheni cœpit, ut unà secum ad Antipatrum pergeret, nihil molestum ab illo perpessurus. Demosthenes ta nocte per quietem uisus erat cum Archia tragœdijs in theatro certare, & cùm illum superasset, tamen defectu apparatus ab illo uinci. Itaq; Archiã tunc multa humaniter locutum intuens,

intuens, Nihil est Archia, inquit, quòd coneris, nec enim in scena mihi unquam placuisti mimus, neq; nunc persuadebis legatus. Cumq; Archias hæc audiens se per uim detractum esse diceret, tandẽ, inquit, Macedonica cracula aperuisti, uã prius quidem tanquã histriosimulabas. Verũ agẽ sparumper expecta dum pauca domesticis scribo. Hæc fatus in interiorem templi partem concessit, captoq; libro quasi scribere uellet, calamum ori admouit, ac mordicus tenuit, ut in cogitando scribendoq; facere consueuerat: quo ubi per aliquod spacium fecisset, demum ueste se tegens caput inclinauit. Satellites qui foribus adstabãt hæc intuentes, uelut timidum ac uecordem Demosthenem irridebant, sed Archias ipsum adiẽs ut assurgeret cohortabatur, repetens illa prius ab sedicla: fore scilicet ut Antipatro humanissimè susciperetur. Iam Demosthenes senserat uim ueneni uiralibus implicitã, itaq; apertiens caput Archiamq; prospiciens, non præuertes me, inquit, Creontem illum agens, & hoc corpus insepultum abijcies. Ego autem Neptune uiuus adhuc ex tuo sacrario excitor, Antipater autem & Macedones ne templũ quidẽ iuũ inuiolatũ reliquerũt. Hæc fatus ut se caperent iussit. Iã tremor ac uacillatio cõspicua erat, uiaq; dum ara detractus cicidit, suspirans q; emisit animã. Venenum ex calamo illo quem mordi-

Fortiter obit.

cus tenuisse suprà diximus, sumpsisse Aristo tradit. Pappus uerò quidã, cuius historiã Hermippus repetit, inquit, cùm apud aram eccidisset Demosthenes, repertum fuisse in libro quẽ manibus tenuerat, principium epistolæ in hunc modum, Demosthenes Antipatro nec quicquam amplius. De celeritate autẽ mortis narrasse satellites illos qui proforibus steterũt, uenenũ è panniculo quodam in manũ accepisse ori admouisse, & bibisse, cùm hi aurũ esse quod bibebat putarent. Ancilla uerò quæ sibi ministrabat dixit, longũ tẽpus id uenenũ Demosthenẽ secũ habuisse, uelut præseruantẽ medicinã si q laccidisset. Eratosthenes in circulo quodã cõcauo, quẽ circa brachiũ ferebat, uenenum seruasse dicit. Tradũt & alij aliter, quorũ opiniones (multi enim sunt scriptores) nõ est necessarium referre, nisi quòd Demochares Demosthenis familiaris non putat ueneno interisse, sed deorũ benenolentia ex Macedonũ sæuitia erepto subitu ac facili genere mortis. Obijt XV. die mensis Iulij, quã omnium mœstissimã agentes diem inter sacra ceteris ieiunant mulieres. Huic paulò pòst honorẽ reddẽs Athenienses populus, statuã, utq; maximus natu sui generis publicè stipendia habere, decreuerunt. Adscriptum est statuæ epigramma illud uulgatum:

Hic si quàm recta, tãti fortis mente fuisset,
Haud te mars Macedo Græcia capta ferat.

Nam

Nã q hoc ab ipso Demosthene in Calabria scripsiũ nolũt tũ cũ uenenũ accepit, nugas agunt: paulo enim antequã Athenæ uenimus nos, accidisse hmõi quidã fertur. Miles quidã in ius ab impatore suo uocatus, aurũ oẽ qđ habebat in manus eius statuæ occultauit (habet enim implicitis digitis cõplectẽtes sese manus.) Est aũt iuxtà platanus parua, unde cũ foliorum multitudine uentus siue forte fortuna desluxisset, ijs aurũ illesistic abditũ contexit. Latuit aũt haud diu: nã cũ quispiã istuc ascendẽs aurũ inuenisset, & sparsa iã rei fama, homines industrij argumentũ epigrãmatis lepidum nacti, in integritatem uirtutis uersibus decertarunt. Demadẽ haud sanè multũ tempus gloria fretũ, Demosthenis iudicium in Macedoniam traxit, quibus turpiter adulabatur, ab eisdem iustè supplicio affectus. Inuentæ sunt literæ eius, in quibus Perdiccã ad capessendam Macedoniam seruandãq; Græciam hortabatur, à putrido ac uetusto filo (hoc enim de Antipatro aiebat) pendentem. Ob quæ, Dinarcho Corinthio accusante, irritatus Cassander, in eius complexu filium trucidauit, deinde ipsum necari iussit maximis calamitatibus expertum, proditores in uendendæ patriæ seipsos prius uenundare, quod sæpe prædicenti Demosthenis credere noluerat. Demosthenis igitur uitam sessi habes, ex ijs quæ uel legimus uel accepimus.

M.T.Cicero.

ACHILE PHILEROTE BOCHIO BONONIEN. Interprete.



Y CICERONIS matrem fuisse locupletē, & splendidam uitam egisse ferunt. De patre nihil certū proditū est. Sunt qui dicant eum in taberna quadam fullonaria genitū, & ibidem ad uirilem usq; ætatē educatū. Alij genus eius usq; ad Tullū Appiū referunt, clarum Volscorū regem. Qui primus gentis huius Cicero dictus est, & tāta laudū celebritate polluit, ut eius deinde posteros ab eo cognominari Ciceriones non puduerit, imò id cognomē auidè cōplexi sint, dignus memoratu fuisse uidetur, licet hoc à nōnullis ludibriū quoddam uideretur. Est enim cicer, unde id deductū est nomen, quædam leguminum species. Nam Cicero primus, à quo gentis huius origo fundditur, hoc cognomē sumpsisse traditur, eò quòd in postrema parte nasi eminens quiddam obtusum in modum ciceris habuit. Cæterùm hic Cicero de quo nunc agitur, cùm primas dignitates reip. cœpisset attingere, & à benemolis suis crederetur id cognomen aut omnino euitaturus,

Nomen.

turus, aut in aliud transumpturus, iuuenili quadam audacia dixisse traditur, se certaturū splendidius Scaurū atq; Catulū Ciceronis nomen efficere. Siciliæ quæstor cùm argenteum quiddam dijs obtulisset, post priora duo nomina Marcum atq; Tullium, quæ tam insculpta erāt, pro tertio ioco se iussit opificem cicer incidere.

Diuinū.

Hæc de ipsius cognomine apud historicos tradūtur. In lucem æditum eum memorant nulloue puerperij dolore, nullius q; uteri materni angustijs, tertio Cal. Ian. qua die nunc primores urbis pro salute sui principis, hostiarum litatione publica uota suscipiunt. Eius nutrici spectrum quoddā uisum ferūt atq; locutū, eam uniuersæ reipub. ingens cōmodum alere. Quod cùm uanū quoddam somniū uideretur, extemplò ille ad ætatē erudiendi prouectus, uerum fuisse portentū ostendit. Nam ingenio cæteros præueniens pueros, incredibile nomen adeptus. Vnde nonnulli suorū sodalium genitores ea permoti fama, scholas ac ludi præceptorem adibant, ut fas ipsis esset Ciceronē oculis intueri, sidēq; acutissimi eius ingenij atq; disciplinæ captare.

Admi-

Alij rustici magis, indocti magis, iracundè ratio pue suos obiurgabāt liberos, cùm honoris loco eos ri etiānū aspicerent per urbis uicos Ciceronē mediū intra Prompti se tenere. Natus ergo tali ingenio Cicero, qua- tudo inle fingit Plato artiū liberaliū capacissimā, ad genij. nullū literarū genus ineptus, ad poëticā fluxit Poëta.

promptivor. Eius adhuc pueri, paruum licet, seruatur opus Pontius Glaucus, terrametro uersu conditum. Procedente deinde ætate adeò ortus se his curis inseruit, ut non solùm orator, sed Romanorum omnium poëta optimus iudicatus sit. Verum rhetoricæ gloria ipsi nunc usque seruatur, cùm in dicendi præceptis & eloquentiæ copia eius institutio non parum eluxerit. Poëtica autẽ, quoniã superarent nonnulli clarissimi ingenij uiri qui excellentissimè in ea floruerunt, ommino obscura & ignobilis putauit. Puerili cõsuetudine transacta, Philonem Academicum, quem Romani inter primos Clitomachi familiares ob ipsius eruditionem egregiam celebrarunt, & ob humanitatem iucundissimam enixè coluerunt, conueniebat tum pa-

In philosophia præceptor quis.

A Reb. pub. quaritet ordinis senatorij populares ac optimates, tenº & eos uiros, qui consuetudine Mutij fruebantur, quõ abst: à quibus institutis legibusq; urbis instructus fuit, & est. Bello Marsico sub Sylla tempus quoddam sibi tẽpus pendia egit: sed mox animaduertens ciuium quomodo collocarit.

suorum seditiones, ex quibus rempub. in ingentem monarchiam ruituram nouerat, ad quietum otium literarum sese contulit. His simul curis eruditos quosdam græcos uiros priuatim adhibuit, cum quibus unà erat: nec prius hunc uiuendi morem dimisit, quàm uictor Syllæ fuisset, & in statum quẽdã urbs redijsse uideretur. Sub hac tempestate, Chrysogonus libertus sub hasta

hasta Syllæ bona cuiusdam qui ex proscriptione cæsus uidebatur, duobus millibus drachmarum emit: quod cùm Roscius filius & defuncti hæres grauiter ferret, & ducentorum & quinquaginta talentorum eadẽ esse probasset, redargutus Sylla, egreq; commotus, subornato accusatore Chrysogono, paricidij Roscium postulauit. Aderat nemo qui defenderet Roscium, auertebanturq; cẽs, quisq; Syllæ odium timens. Nudus ergo patrocinio Roscius ad Ciceronem confugit. Beneuolitunc omnes ad suscipiendam hanc causam hortabantur, uclut aliàs nihil aptius nihilq; cõmodius ad primum splendorem sui nominis esset inuenturus. Susceptoitaq; Roscij patrocinio, uictoriã cum summa laude nactus est. Verum Syllã tantisper extimescens in Græciam proficiscitur, uulgo simulans quòd ad rem curandam malæ ualetudinis, urbem egredi cõpelleretur: & quippe stomachi cruditate, uiribus exiguis fuit, & macilentus, pareissimo ciba, eoq; plerunq; uiscoso in horam lem cauetiam productiorem usus est. Vox ipsius multa sam cum ac bona, sed aspera ac incompta, cùm eius ser- laude summo uehementiam & affectum haberet, ea ad sinuit. superiores expulsa tonos præbebat ut præcordijs timeretur. Athenas ut attigit, facultate simul & mira linguæ suauitate Antiochi Ascalonitæ allectº, eius auditor fuit, licet ea ille circa præcepta nouiter agitabat haud pro

Difficbat

baret. Iam enim nouam Academiã exierat Antiochus, & Carneadis sectam reliquerat, permotus siue actibus, siue sensibus, aut (ut quidã tradũt) ambitione uel dissensione quadã aduersus Ciltomachi atq; Philonis sectatores: mutatus enim Antiochus Stoicã rationẽ asserebat in plurimis. sed & Ciceroni placebãt illa, illisq; plurimũ hærebat, magis etiã meditatus, si eum nihil à publicis negocijs eiceretur, huc ex urbe ac foro translatus, in quieto philosophiæ ocio uiuere. Post hæc cùm exercitatus gymnasijs, & iam ad ualetudinem lætã deuenisset, nocemq; & auditui suaue, & ad habitũ corporis accõmodatam satis effecisset & firmam, mersyllæ sibi nunciata est. Igitur cùm adessent ab urbe beneuolorum suorum literæ, quæ eum ad ineunda negocia Reipub. excitabant, præterea

Rursum cùm ipsum idem admoneret Antiochus, ita ad rem rum uelut organum quoddã oratorias artis, pub. quo quib. potentiã reip. agitaret, perpolire magnopacto re- pere curauit. Tantisper ergo nauigat, primum dierit. q; apud Asiam clarorum oratorum Xenoclis Adramyteni, Dionysij q; Magnesij, & Menippi Carij cõsuetudine usus est. Deinde apud Rhodũ ad Apollonium Molonis clarissimũ oratorem, & Posidonium illustrem philosophũ se contulit. Hîc traditur Apollonium cùm latinæ linguæ erpers esset, rogasse Ciceronẽ ut græcè declamaret: quod Cicero, quasi existimaret hinc

hinc emendatior fieri, libens complexus est. Cùm itaq; declamauisset, cæteri in stuporem adducti, de laudibus Ciceronis intra sese certabant: sed Apollonium ferunt iam primũ ex admiratione ingenti in tantam mentis confusionem prolapsum, ut illum orantem nec intelligere posset, & facto discendi fine, secum meditantem diu tacitum sedisse. Inde uerò prorumpente Cicerone silentium dixisse memorant: Te nempe Cicero & laudo & admiror: sed Græcorum fortunæ me miseret, cùm uideam eruditionem & eloquentiam, quæ sola bonorum nobis relicta erant, per te Romam accessisse. Cicero igitur sui plenus, ad curas reipub. pronus ferebatur, ni eius impetus diuino quodam oraculo retardatus obtusus q; esset. Nam cùm Delphis rogasset Apollinem quid acturus gloria splendidissimus posset fieri, responsum tulit, ut naturam suæ uitæ ducem non multorum opinionem ageret. Quamobrem horum memor primum reditus sui tempus consultò duxit, pigreq; publicis dignitatibus uelut eas quodammodo in contemptum haberet, ingerebatur, græcum & ocioſum se audiens appellari: quæ uerba in ore rudium epificum de eo crebrò fa- Adociũ cileq; diuulgabantur. Honorum tamen desiderio cùm natura flagraret, à genitore simul amitus, unde cisq; omnibus incitatus forensibus causis sese negligi obtulit, in quibus non paulatim ad summa cæptus.

perue

perueniſſet, ſed extemplò gloria clarus emicuit, non paruum à cæteris differens qui tum in foro obuerſarẽtur. Ferũt & hunc primum in pronunciatiõe nõ minus quã Demoſthenem laborauiſſe, unde omni cura & Roſciũ comicum, & Aeſopum tragœdũ obſeruaſſe traditur. Hunc Aeſopum memorãt, cùm in theatro aliqñ repræſentaſſet Atreum conſultantem de ſupplicio Thyeſtis, ex ingenti dolore mentis impotẽtem quendam ex miniſtris quòd ipſe non obſeruaſſet tempore celerius aduentaſſet, ſceptro percuſſiſſe interfeciſſeq;. Non parua deinde licentia perſuaſionis ex pronunciatione Ciceroni fuit. Ad uerſus oratores magno clamore uti ſolitos, hoc ſchemate uſus eſt, quòd penuria uirium in clamores, ueluti claudi ex debilitate membrorum equis inſiliunt. Etus ingenij agilitas in eiſdem ſchematibus iocisq; primò facetum dulcemq; eum præſtitit: inde nimis inſolenter his uteras pleroſq; acriter offendit, & in opinionem aſtus ac uerſutiæ ea urbanitas uerſa eſt. Præfectus annonæ cum eſſet, fortitusq; Siciliã in miſſione frumenti quã apud urbem agere coactus erat pleriſq; Siculis moleſtus grauisq; primùm fuit ſed mox cùm eius integritatem, beneuolentiam ac humanitatem experti forent, eum ueluti neminem ex alijs ducibus ſuis honore ſummo dignati ſunt. Sub idem tempus nonnulli ex inſignibus Romanorum iuuentute claris parentibus

Pronunciatio nõ ſatis apta.

In iocando nimius Quintil.

In magiſtratu humanus ac diligens.

nati, reì ad ptorem Siciliæ relegati ſunt, quòd in militia molles, quodq; male ſeruaſſent aciem qui cùm uocarentur ad iudicium, patrocinij ſui operã præbuit his Cicero, uotoq; potitus eſt. Igitur ijs magis elatus Romam rediens, in rem quandam ridiculam incidit. In Cãpania enim cùm uiro cuidam claro, quem ſibi bñuolum putabat, ebuiam fuiſſet, eum rogitat q ratio de rebus à ſe geſtis Romæ haberetur, & qd ciues de ſe ſentirent, ueluti qui factorum ſuorum gloria totam urbẽ implenuiſſet. Sed ad hæc ille: Vbi, inquit, Cicero tps hoc egiſti? Tunc uerò perrefactus Cicero eſt, quòd in urbem tanquam in uaſtum pelagus ſermo rerum à ſe geſtarum ingreſſus nihil ad ſplendorem nominis ſui attuliſſet. Vnde poſthac eadem ſecum reputans, non paruo ab honoris cupiditate repreſſus eſt, uelut ad infinitum & inacceſsibilem quendam terminum, pro gloria ſibi certandum foret. Sed nihilominus laudum ſuarum lætitia, & urgentiſsimus nominis illuſtrandi, in omne tps perſeuerauit, ſæpiusq; in ea re ita immoderatus fuit, ut de re ſa laudis ẽta ſua ratione pleroſq; terreret. Quamobrem cupidita emixius ad rempub uerſus eſt: in qua cura cùm te diligẽ turpe exiſtimaret opifices qui inſtrumenta actius ad uaſa inanimata tractarent, ullius ciuis ſine rempu nomen, ſiue uillæ, ſiue facultatẽ ignorare, cũ blicam uerò p quem ciuiles actiones agendæ eſſent, eo- animum rundem inſcium eſſe ac negligentem, ſolertẽ o- adiecit

Immen-

peram

peram his impendit: unde non solùm appellationes ciuium sibi domesticas fecit, uerùm locaubi quisq; ex notis ac familiaribus suis diuerteret, quos possideret fundos, quorum amicitia frueretur, quosq; uicinos haberet, optimè didicit. Quare facillimũ ipsi fuit omnem Italiã peruagantiuicinorum suorum agros ac diuersoria dicere, mõstrareq;. Vim opum parũ licet, sed sumptibus suis cùm satis cõcinnã haberet, admirationi est habitus, quòd neq; meretrides, neq; nummorũ quicquã in actionibus suis caperet, tũq; maxime cùm Siculorum causam egit in Verrem. Hunc Verrem, qui cùm Siciliæ prætor esset, plurima infanda per insulam omnem ppetrasset, nõ dicendo conuicit, nouum ipse commentus iudicij genus: ob gratium enim Verris cùm iudices ambagibus suis dictionem causæ pretraxissent, quòd manifestũ foret ad eam dicendã id nõ sufficere tempus, sic quoq; illum integrum abiturum: stans Cicero, nõ orationibus, inquit, opus est, sed productis in medium testibus probatisq;, insint iudices sententiã ferre. Memorantur multa iocosa in hac causa obtigisse. Verrem Romani fuem incastratũ uocãt. Libertinus quidã Cæcilius nomine qui cum ludæorũ cultu sentire ferebatur, quicquã Verrem criminari studens, per mediosiculos locum sibi quærebat ad iudices. Circa tribunal astabant illi, suæ causæ soliciti. Quæ-

Facultates.

re cum id persticeret Cicero, uersus, quid Iudæo commune est, inquit, cum Verre? Erat Verri filius, qui notam tulerat formæ suæ minus liberaliter prostitutæ. Cùm itaq; Cicero contumelioseà Verre mollitiei argueretur, cum filijs domi intus, inquit, tractanda sunt. Orator Hortensius rectè defendere Verrem non ausus, quòtandem mulctæ interesset mercedis loco sphingã tulit eburneam. Congruum ergo huic muneri à cicerone scomma pertulit. Nam cùm ille fortè dixisse, se ad hæc ænigmata soluenda inexpertum esse: Atqui mirum, cùm teneas domi sphingã. Sic ergo damnatus Verres est ciceronis iussu septingentis & quinquaginta millibus sestertijs. Ob quod cicero non expers calumniæ fuit, quòd largitione corruptus eam mulctam tam parui æstimasset: nihil tamen minus gratias sibi egerunt Siculi, & ei ædili multa ex insula miserunt tuleruntq;, quorum in rem suam nihil ipse conuertit, sed tantũ eorum liberalitate abusus est, quantum faciliori sumptum apud forum res uenalis exponeretur. Possedit Arpini uillam, & quidem amœnam agrumq; iuxta Neapolim, itemq; fundũ in Põpetanis, nec hos longè amplos. Ex dotibus Terentiæ uxoris suæ centum & uiginti sestertijs auctus est. Hæreditatem præterea quandam denariorum nonaginta millium his accumulauit, quibus omnibus liberalem simul atq; honestã

uitam cum his Græcis ac ciuibus suis agebat, quos eadem studiorum desideria sibi expleuerant. Aliquando, perrarò licet, ante octauam solis in cubiculum se recipere solitus est, non tam uacationis causa, quàm mala stomachi valetudine. Circa cæteras corporis curas solers ac diligentior habitus est, unde frictionibus & deambulatione numeratorum passuum uti solitus est. His rudimentis ipse sui corporis habitum ita roborauit, ut ad multa magnaq; certamina se ualidum reddidisset. Domum quam à patrocinio habuit, fratri concessit. Ipse uicinum palatium habitauit, ne qui eum salutatum uenirent, longitudine uiæ grauarentur. Quæquidem diebus non pauciores limen eius adibant, quàm qui ex diutius Crassum salutabant, aut ex potentia militari Pompeium, qui duo tum omnium erant maximi, & in admirationem cunctorum ciuium habebantur. Atqui & ipse Pompeius ciceronem salutatum ibat. Nam ad ipsius potentiam atq; gloriam, publicæ uictoriæ administratio non parum auxilij tulit. Cum prætura multi ac maximæ dignitatis uiri cum ceroni competitores essent, ipse longe omnibus prælatus prætor designatus est. Neq; in eo magistratu parum splendidum atque integrum se men gessit: quippe Licinius Macer uir & potentia sua & fauoribus crassi potens, reus postulatus apud ciceronem actus est. His ergo iudicijs ma-

Corporis cultus.

Nulli Romanorũ principũ gratia inferior.

gnitudinis suæ fisus, & simul iudicibus quos inter se dissentire compererat, domum se recepit, & confestim mentum abrasit, atq; uelut superior in causa euasisset, nitida statim amictu rediit in forum. Inter hoc apud prætorium occurrit ei crassus, ac nunciat ut ille omnibus sententijs iudicum damnatus esset: quo accepto tristitiæ ingenti dolore oppressus, occubuit recens, mosq; ægra nece consumptus. Quamobrem per totam urbem hic rumor delatus, diligentiam ac integritatem ciceronis in iudicijs recte seruandis passim effudit. In qua re nec illud etiam frustra. Vatinius, qui guttur macu losum habebat, in patrocinijs suis asperri quodammodo fastingenij, præterea etiam contemnere iudices solitus. Igitur cùm hic, aliqua postulasset à cicerone, nec illis cicero concessisset, sed per moram alla secum uolutaret, dixisseq; ille, Nequaquam ego de his ambigerem cicero, si prætor essem: ad eum cicero, Atqui Vatini, respondit, tantum guttur ego non habeo. Eodem in magistratu cùm Ciceroni bina aut amplius tertia dies superesset, quidam Manilium repetundarum reum apud ciceronem postulauit. Hic Manilius plebis animos sibi conciliauerat, quòd ob Pompeium accusari creditus est: erat enim Pompeio amicitia iunctus. Cùm igitur Manilius ad dicendam causam legitimum dierum tempus exposceret, tam unicam

diem quæ administrationi suæ supererat cicero præstitit: quapropter cùm id grauissimum plebi esset (nam mos erat prætorum reis non pauciores decem diebus dare) tribuni apud se obnoxium ciceronem citant. Tum cicero ut se audirent deprecatus, Omnibus, inquit, reis quàtum mihi à legibus permissum est, semper humanus clemensq; fui, unde turpe existimaram eadem quæ cæteris Manilio non præbuisse: cuius dies potestatem prætor habui, eam rectè Manilio constituì. Ad alium quippe prætorem cognitionem reiicere, uiri non est qui studeat reo opitulari. His ergo dictis mirum in modum mutauit animos plebis. Tribuni plurimas gratias cùm egissent, tum rogant, patronus Manilij defensionem ut assumeret: quod cicero nonnihil etiam ob absentem Pompeium gratè suscepit, ex quo patres missos agens, enixè plebem asseruit aduersus paucos eos ciues, apud quos rerum summa uertebatur, qui inuidia Pompeij æstuabant. Ad consulatum tamen non minus ab his optimis quàm ab omni plebe sublatus, ob discrimen ingens quod hinc imminere reipub. compererant. Cùm enim res urbis quæ sub Sylla mutatæ fuerant, primò desperarentur ut perditæ, deinde partim consuetudine, partim ipsu temporis quandam formam status assumpsisse uiderentur, fuere qui non publico commodo, sed priuatis affectibus ea subuertere molirentur. Pompeius tum apud Pontum & Armenios exercitum ducebat, unde Romæ ad tumultus sedandos copiæ fermè nullæ. Hi principem sui facinoris habebãt uirum audacia summa, magnis inhiantem, moribus uarium, L. Catilinam, qui præter cætera nefanda scelera, quibus obuolutus erat, hactenus infamiam criminis tulerat, quòd filiæ uirginis se commiscuisset, & cæde fratrẽ oppressisset: cuius rei iudicium timens, Syllæ suasit, ut eum uelut adhuc uiuentem proscriptorum numero adiiceret. Hunc igitur ducem cùm scelesti sibi comparasset, & alijs fidem inter sese firmant, & gustu carnium uiri à se mactati. Ab eo pleraque urbis iuuentus corrupta erat: cuique enim uoluptates potius, mulierum libidines, præterea ad omnem luxum aliunde sumptus suggerebat. Ad rebellionem Hetruria omnis, & pleraque pars Galliæ cisalpinæ inclinabatur. Erat & urbs obnoxia ac inæquales fortunas, rebus innouandis lubrica. Nam hi clari dignitatib. ac pompa in theatris, in conuiuijs, in uoluptatibus, ambitionibus, atq; in ædificijs ad inopiam redacti: alij cùm diuitijs florerent, ignobiles tum atque infirmi habebantur. Itaq; parum aberat, quin si quis modò fiduciam tantam sumeret, Remp. in sese ægrotam opprimeret. Sed nihilominus cupiens Catilina ad perficienda cœpta tutum quoddam propugnaculum præoccupare, consu-

Historiã Catilinæ exponit, qua sapiẽtia & virtus Ciceronis omnis sese profert.

latum petit, spem concipiens ut omnino cum C. Antonio consul designaretur: qui uir erat, ut in neutram bonorum siue malorum partem se ducem præbuisset, sed qui alterius potentiæ esset sequuturus. Hæc igitur cùm bonorum plerique animis præuiderent, ad consulatum pertendum ciceronem erexere: qui cùm à plebe promptè susciperetur, Catilina à spe decidit, idemq; cum C. Antonio consul declaratus: quod nõnullis admirationi fuit, cùm ex omnibus competitoribus suis alijs, solus Cicero non senatorio, sed equestri ordine patrum genus duceret. His actis Catilinæ copta paulatim repressa sunt, ac ciuium plerosque latuere. Caterùm contentiones non paruæ in consulatu ciceronis exarsere. Nam qui hactenus à Syllanis dignitatib. publicis delecti erant, non imbecilles, non pauci, eas sibi reddi cupidi plebem eminimè asserebant, multa inuehentes aduersus tyrannidem Syllæ. Quæ cùm uera forent, non tamen commodè sub ea tempestate mouere usus. Ob hanc igitur rem tribuni rogationem tulere, ut decemuiri summo cum imperio crearentur, quibus permissus populi fas esset bona omnia Italiæ, totius Syriæ, ac omnium quæ nuper Pompeius populo Rom. comparauerat, uenundare, & in æra rium redigere: præterea deportare quos uellent, eũcere exules, mittere colonias, & es ex publico sumere, exercitum alere, & quot

Decemuirorũ potestas.

quot quot militum placitum esset delectum habere. His inceptis nonnulli etiam clarorum uirorum annuerunt, inter quos C. Antonius ciceronis collega, quòd ex decemuiris designari non desperaret. Creditum est & hunc consilij Catilinæ haud fuisse ignarum, sed ob æs alienum eam rem non ingratè tulisse. Hoc bonis maximè terroris fuit. Sed extemplò purgauit id cicero, cùm prouinciam Macedoniam illi decreuit iussisset, & sibi Galliam, quam simulatione & Antonij gratia petitam confestim dimisit. Hoc ergo pacto collegam compulit, ut tanquam seruicus quidam mercede conductus, secum alteras pro Rep. susciperet partes. Pacato itaque Antonio atque morigero, maiori spei cicero deditus, aduersus innouandarum rerum autores animum erigit. Igitur frequente senatu rogationem legis dissuadens, adeò quicquam tulissent exterruit, ut rari contrà tunc dicere auderent. Verum cùm captis deinde suis uehementius incumberent, & ob id eos ad plebem acciri iussissent, nihil timens cicero senatum sese sequi iussit: eoq; profectus, non solum luculentissimæ orationis suæ ui legem abrogauit, sed in cæteros permultis tribunos in pœnitentiam egit, & in sententiam suam traxit. Hic quippe uir maximè omnium urbi ostendit, quantum uoluptatis oratio æquo bonoq; adijciat, & honestum omnino

esse & inuiolabile, si moderato genere dicendi defendatur. Necesse enim qui serio uersatur in publicis, ut opere adulationi rectum præponat, & oratione seueritatē secernat ab utili. Eius eloquentiæ gratiam & in eo quod ipsius consulatu obtigit intellexisse fas est. Nam cùm Roscius in theatris equites commixti plebi spectarent ludos, primus M. Otho eos à plebe discreuit, eumq; sessum illis in spectacula designauit, quem nunc usq; præcipuum retinent. Quam rem cùm plebs ad ignominiam sibi existimaret, prodeunte in spectaculum Othone, ut tumultuosè aduersus illam sibila efferre: tum equites contrà læto plausu illam susceperē. Verùm mox cùm iteratis altius sibilis, & iterum à maiori plausu equitum insurgia alter in alterū prodiret, omne id theatrum inhonesta specie compleuit. Quare cùm ea nouisset Cicero, plebem in phano Bellonæ ad se uocatam adeò modestè increpuit, monuitq;, ut cùm in spectaculum redüssent, Othoni alacri plausu alluderent, & equitibus de gloria & laude uiri concertarent.

Coniuratio Catilinæ.

Cæterum coniuratio Catilinæ, quæ metu primùm conterrita fuerat, iterum in spem audaciam q; consurgit. Vnà igitur conueniunt, alijq; alios hortantur audacius cœpta aggredi, antequam Pompeius, qui iam ferebatur cum copijs profici sci, urbem attingeret. Maximè autem veterani milites Syllæ Catilinam incitabant, quorum alij per totam Italiam fugitiui, plerique uerò & bi bellicosissimi per Hetruscas urbes sparsi oppidorum direptiones paratasq; sibi rapinas somniabant. Manilium hi sibi ducem nacti, uirum qui sub Sylla quondam strenuè militauerat ac splendidè, constituēre sese proximis comitijs Catilinæ Romæ affuturos. Nam iterum Catilina consulatum petebat, animi certus in ipso comitiorum strepitu Ciceronem confodere. Portendere fata imminens periculū uidebantur motibus terræ, fulminibus cœli, diris q; monstrorum signis. Ipsa ciuium prouidentia cùm latè malitiam morbi agnosceret, non tamen ad comprimendum Catilinam, quòd uir esset nominis splendidi, & magna fultus potentia, audebat. Tandem comitiorum die Cicero commotus, Catilinam in senatum uocat, nunciat quid de coniuratione comperisset. Sed ille existimans plerosq; esse in senatu, qui innouandarum rerum cupidi essent, simulq; uti suā audaciam populo ostentaret, leniter Ciceroni respondit: Quid enim mali ago, si duorum corporum, quorum alterum caput habebat, sed ægrum atq; pertenue, alterum sine capite, sed ualidum atque præpotens, his me superimponam? Hæc ænigmata cùm ille in frequentia senatus populiq; dixisset, magū expauit Cicero. Vnde boni omnes, & nonnulli è Romana iuuentute salutis ipsius intenti, ac lateri eius

soliciti, ipsum thorace indutum ac agmine stipatum deinceps è domo in campum educebat. Ipse commodùm humeris modicè scissa uestis thoracem paululum ostendebat, imminens simul periculum innuere uolens. Quare indignatio ciuium in Catilinam accensa, animos ad ciceronem adiecit, denumq; in ipsis comitijs interrum Catilina à consulatu repulsus est, & Sylanus atq; Murena consules declarati sunt. Non paruum deinde post tempus, cùm coniuratio Catilinæ in Hetruria conuenisset, & inuadenda armis bis iam esset uicina dies, ferè nocte intempesta domum ciceronis adierunt Romanorum primi, atq; potentia freti, M. Crassus, M. Marcellus, & Scipio Metellus. His mox pulsatis foribus ianitorem iubent dormientem consulem excitare, & eorum aduentum ipsi nunciare. Eius rei causam hanc perhibent. Crasso peracta ianitor nonnullas literas reddidit, quæ illi ab ignoto quodam uiro tradita erant. Harum aliæ alijs erant inscriptæ, unæ tantum crassiana permagnã cædẽ agnouisset, propterea quod admoneretur ex urbe discedere, cæteras epistolas uti erant obsignatas integras q; seruauit, & rei nouitate perculsus ad ciceronem perrexit, cupiens se omni suspicione purgare, quam aduersus sese ex consuetudine Catilinæ ci-

uo quoque concepisset. His expeditis multa secum meditans Cicero, cum primùm dies illuxit senatum habuit, palamq; eas omnes literas cui debebantur exhibuit, iussitq; eas in medium recitari. Omnes in unam sententiam uertebantur, insidiarum Catilinæ nunciæ. Post hæc Q. Arrius Romæ nunciat aduersas acies in Hetruria iungi, insidias palàm esse, Manilium ingenti manu iuxta quædam oppida consistere, continuò expectantem atque solicitum ut quicquam tumultus ab urbe prodiret. His comitijs, senatus consulto summa rerum consulibus datur, ne quid detrimenti respublica capiat: quod non crebrius à senatu agi solitum, fuit cùm urgentissimus metus, & grauissimum discrimen imminere uideretur. Ea ergo potestate fungens Cicero, Q. Metello externa mandat, ipse urbis curas assumit, sui non incautus, sed tanta armatorum copia paludatus, ut ab eius stipatoribus pleraque pars fori occuparetur. Cæterùm Catilina diuturnioris moræ impatiens statuit ad Manilium in castra contendere. Cupidus tamen Ciceronem opprimere, C. Cornelium, Marcumq; Cethegum iussit, ut simulantes Ciceronem salutatum adire, tempestiuè eius fores ingrederentur, deinde facta irruptione eum gladijs cæderent.

Sed hoc Fuluia nobili genere mulier eàm noctu profecta Ciceroni detexit, eumque com-

commonefecit, ut Cethegũ eiusq; comites præ-
ueniret. Igitur illucescente die hi Ciceronis domi
accedunt, sed monitu Fuluiæ cùm ab ingressu
prohiberentur, & indignissimè id ferrent, in
ipsis foribus adeò acclamauere, ut in apertam
suspicionem palàm prodirent. Tantisper itaq;
Cicero in templo Iouis Statorij, quod ex clivum
est iuxta principium sacræ uiæ, quæ palatium
respicit, senatum aduocat. Hîc & Catilina
frequens aderat, ueluti se eo crimine nudatus
censuisset, sed adeò creuerat odium, ut id fre-
stra tantaret, quippe iuxta eum senatorũ nul-
lus sedere passus est, sed longè quisque auerte-
batur. Orare etiam incipientem obstrepebant
omnes. Demum stans Cicero illi mandat ut
urbem, senatum, seq; ipsum cõsulem præsentia
sui liberet. Nam decet, inquit, ut inter ora-
nes nostras & gladios tuos murus urbis me-
dius sit. Quare extemplò Catilina cum trecen-
torum satellitum comitatu urbem egreditur,
sibiq; consularis dignitatis insignia, fasces atq;
secures præcedere statuens, infesto agmine in
Hetruriam contendit ad Manilium. In hu-
ius castra iam fermè uiginti millia uirorum
conuenerant, quibus confisus Catilina ambi-
re municipia, & ad defectionem solicitare
summo studio nititur. Romæ ergo cùm iã bel-
lum geri uideretur, cum apparatu copijs Mar-
tonius ad debellandũ hostem urbe dimittitur.

Cæterum

Cæterum ex ijs qui à Catilina imbuti Romæ
supererant, Cornelius Lentulus Surra, uir cla-
ro genere ortus, sed qui luxui deditus nuper
ob molitiem è senatu fuerat eiectus, cæteros
conuenire, audaciam spemq; cœptis præbere.
Hic tum erat prætor, sed ut mos oppressorum Surra.
est ut meliora exoptent, ad cæteras senatorias
dignitates mentem adiecerat. Huic Surræ co-
gnomen natum ferunt, quòd dominatione Syl
læ cùm quæstor esset, multa rerum publicarum
perdite administrauit, consumpsitq;. Quare cũ
Sylla id indignè ferret, & administrationis ra-
tionem exposceret, ille rem floccipendens in se-
natũ profectus ridiculè dixit: Rationem mihi
reddere non est, sed præbere suram, uti solent
pueri qui in ludo sphæræ peccauerint. Ob hoc de
inceps Surræ inditum illi cognomen est.
Hic etiam cùm causæ cuiusdam reus ageretur,
& aliquos ex iudicibus largitione corrupisset,
ex quo bina superante sententia cùm uictor
euaderet, frustrà inquit impensum quod alteri
iudicum datum est: satis quippe erat si una tan
tum sententia solutus abijssem. Hunc itaque
huiusmodi ingenij uirum licet à Catilina inci
tatũ, inani etiã spe falsi magi & arioli eluse-
rãt, ficta quædã carmina è Sibyllinis libris canẽ
tes, quibus portendebatur fato tres cornelios
Romæ monarchas deberi: horum quippe duo-
rum licinia compleuerãt Cinna & Sylla, tertiũ

uisrò

uerò ac reliquũ sese fore sperabat, qui rerũ esset potiturus. Quare necesse existimabat cæpto incumbere, neque sinere uelut Catilina tarditate uel ocio res perditũ ire. Is dum modo nota perficerentur nihil pensi habere, nihil iniqui, nihil infandum existimare omnem & gaudere quot ciuium facultas obtulisset, cæde statuerat opprimere, præterea urbem incendere, nec mimi parcere, nisi Pompeij liberis, quos raptos dos duxerat, & seruandos obsides ad Pompeium conciliandum, quem rumor erat, nec ut anceps, iam cum magno exercitu aduentare. Ad hæc patranda noctem primam è Saturnalibus designauerant: enses, stuppæ, fœmmenta & sulphur clàm in domo Cethegi abdita: ex tum deinde uiros struxerant, totidem urbis loca sortitos, ut statutam sibi quisque partẽ urbis incẽderet, quò paucorũ officio urbs undiq; flãmis cõflagraret. Alij aquarũ ductus obsiderent, eorũ iugulationi collocandi fuerant, qui extinguendis incendijs incubuissent. Dum hæc aguntur, legati Allobrogũ Romã ueniebant, horum gens cùm rebus minus sequundis uteretur, grauiter Romanorum iugum ferebat, unde hoc cõsilij participes coniurationis legatorem omnem aperiunt, existimantes Allobroges pronos & aptissimos fore ad concitandam uertendamq; Galliam. His legatis ad conciliabulũ quod illic erat, & pariter ad Catilinã litte-

ræ datæ, quarum in primis libertas patriæ illis promittebatur. In reliquis Catilinã exhortabãtur, ut seruitijs manumissis quamprimum cũ exercitu approperaret. Mittunt præterea cum huiusmodi legatis quendam Titum Crotoniensem, qui literas Catilinæ redderet. Hæc illi, sed quæ negocia, quæ consilia hominum sunt parum mentis habentium, imò cum uino & mulierculis quæq; tractãtiũ, labore, industria, sobrietate & prudentia quadam singulari eos prosequitur Cicero. Hic multos extra urbem nactus exploratores qui uestigia hominum perserutarentur, multos habens intra mœnia qui conseij coniurationis erant, ab his data fide publicaris. Allobrogum cum coniuratis didicit. Igitur his cognitis insidias noctu collocari iussit, à quibus in ipso itinere Crotoniensis circũuentus cum ipsis literis deprehenditur, ac in potestatem consulis actus. Harum rerum Allobrogum legatos haud ignaros fuisse nõ anceps fama fuit, quinimo clàm consensisse. Cumprimum igitur illuxit dies, Cicero in æde Concordiæ senatum habet, req; patefacta cùm sententias rogaret, uicissimq; senatus inter sese multa differeret, Iunius Syllanus à nõnullis se audiuisse memorauit, Cethegum aliquando dixisse, tres uiros consulares, & quatuor prætorios occidẽdos fore. Hæc & huiusmodi alia Piso uir consularis asserui. Post hæc C. Sulpitus prætor

scru-

scrutari domum Cethegi iussus, perquàm multa ibidem arma, tela missilia, enses, gladios q; recenti munitos acie cõperit. Publica tandem fide data, Titus uti coniuratio omnis sese haberet aperuit. Quare redargutus Lentulus, magistratuque quo fungebatur (erat enim prætor) se abdicare coactus est, moxq; purpuream uestem qua erat amictus, in senatu ponens, atram fortunæ suæ congruam induit: deinde is & qui cum eo deprehensi erant, in liberam custodiam prætoribus traditi. Actis his cùm iam uesperasset adesset, Cicero ad plebẽ, quæ multa conuenerat ut seriem harum rerum edoceretur, egressus, singula palàm fecit. Deinde longo stipatus agmine, quandam uicini pariter & beneuoli domum ingreditur. Nã in ædibus suis, ei deæ quam Bonam nuncupant, muliebres secretus arcana ducebat sacra: quotannis enim in domo consulis, siue per eius coniugem siue matremfamilias, cum utriginibus Vestæ, eidem Bonæ deæ sacrificari mos est. Eam ergo domum cùm intrasset Cicero, paruo admodum comitatu præsente, secum agitat quid de comprehensis ciuibus statuendum esset. Supplicium quippe ultimum quod illi dignissimè laturi erant, expauescebat, partim pro miti eius ingenio, partim ne uideretur potentia efferri, & crudeliter in tantos censere uiros, qui & genere præcipui erant, & in urbe amicitia ualida frequentatu-

rosq; sedi in omnem audaciam inflammandos, ueteriq; nequitiæ iracundiam addituros. Præterea ne idem ipse mollis aut iners censeretur, qui tamen à plerisque audacissimus saluti publicæ habebatur. Hæc cùm secum uertisset cõsul, inter domestica sacra hoc portentum ostenditur: ab ara quidem sacrorũ in qua iampridem sopitus erat ignis, è cineribus ac fomentorũ reliquijs, longa & pura quædam flãma subitò emicuit. Tum cæteris perterrefactis, Vestales uirgines mox iussere Terentiam uirum conuenire, iubereq; ut pro patria non dubitaret ea perficere quæ mente uolutaret, ceu præsens dea ingens lumen ad illius gloriam, salutemq; polliceretur. His commota Terentia, quæ non inertis ingenij, sed audax & ambitiosa erat, & ut ipse inquit Cicero, curarum reipub. ab ipso magis participãs, quã ipse ab ea domesticarũ, singula uiro dixit, cumq; in coniuratos accendit. Eadem & Q. frater admonuit cædem & P. Nigidius, uir studiorum philosophiæ inter cæteros comes, cuius opera Cicero in multis & arduis reipub. negocijs usus est. Igitur die postera frequente senatu cùm de supplicio deprehensorum differretur, primus

Syllanus sententiam rogatus, ultimũ, inquit, deprehensis supplicium deberi. Idẽ & reliqui censent, donec ad C. Cæsarem, qui postea Dictator est uocatus, peruentum est. Hic cùm iunior iamiam futuræ suæ magnitudinis haberet semina, & spe simul & operæ eã ingressus uiam, quæ res Romanas in monarchiã egit, cæteros quippe latuit, sed Ciceroni suspicionem plurimæ fuit, non tamen ut in occasione deprehendendi uenisset. Fuere qui dicerent, cùm tamiam fermè deprehensus huius criminis reus à ciue esset, clàm subterfugisse. Alij ciceronem quæ de cæsare nunciarentur sponte omisisse, amicorum cæsaris metu potentiæ: cõmotum. Quippe singulis constabat, eos potius eam salutis cæsari fore, quã cæsarẽ illis pœnæ. Cùm ergo dicendi ordo Cæsarem posceret, ille, nõ occidendos captiuos cẽsuit, sed pecuniæ eorum publicandas, ipsosq; per municipia Italiæ, uti placitum esset consuli, donec catilinam expugnatum acciperent, in liberis custodijs teneudos. Hæc sententia cùm mitior uideretur, & orator ad dicendum facundissimus foret, ipsi ciceroni scrupulũ non parum iniecit. Vnde palàm in utranque sententiã nixus est & priorem Syllani & ultimã cæsaris asseres. Verùm qui fruebantur ciceronis beneuolentia, cogitantes sententiam Cæsaris magis inuidiosam fore consulis, quòd minus esset subitura

inuidiæ, posteriori sententiæ innitebantur. Quare Syllanus uersus stãs iterũ pro rostris, se, inquit, de nece comprehensorũ haud censuisse, cùm uiro senatorio ultimũ supplicium carerem existimaret. Huic sententiæ Catullus primum contradixit, deinde Cato, qui uehementer oratione prorumpens in suspicionem cæsaris, omnem senatum iracundia simul & indignatione repleuit. Quam obrem necis supplicium in captiuos decretum est. Publicationi autem bonorum cum restitit cæsar, rem indignam ratus, quòd repulsa miti atque humaniori sententia, et quæ una indignissima foret, inniterentur. Seditum cum aduersarij adhiberent, Cæsar ad sese defendendum tribunos aduocat. Atq; præterea nihilam moti sunt. Tum consul medium se ingerens, missa bonorum publicatione, in necem deprehensorum ciuium cum senatu diuertitur. Non enim eodem loco detinebantur, sed prætores alius alium captiuos habebat. Primum è palatio consul Lentulum sumit, cumq; per uiam sacram medium q; forum adduceit. Optimates ad hæc urbis telis muniti circa consulem agi, plebs horere atque præterire silentio, inuentusq; maximè metu atque stupore terreri, ueluti illi solutis quibusdam rerum omnium summam ad ciues paucos acturi uiderentur. Forum egressus consul, cùm ad carcerem uentũ esset, tradit lictori Catulũ, eumq; strãgulari

iussit: deinde Cethegum, passimq; cæteros coniurationis deprehensos. His perfectis rediens consul, cùm in foro nonnullos ex coniuratis prospiceret, qui tantorum ignari conuenerant, non eò solliciti expectantes, spei pleni captiuos sese diripere liberareq; posse: ad eos uersus uoce sublimi, Vixerunt, inquit. Eo enim loquendi ritu utebantur qui malitiam infausta cadis uocabuli uitabant. Iam uesper aduenerat, cùm consul è foro domum repetit. Cæterum deinceps non soluto silentio ciuium agi, non eo comitantium ordine, sed festino clamore ac omnium plausu qui obuiam fierent; liberator & conditor appellatus. Funalia præterea per urbis uicos elucere, lãpades, faces tædasq; in foribus figi: è speculis passim prodire mulieres in præconiũ spectaculumq; uiri singularis quandam optimorum pompa domum elate repetentis. Horum plerique qui maxima etiam bella confecerant, triumphis ornati, ac non parum maris terræq; potiti, inuicem fassi sunt, populum multis tempestatis suæ imperatoribus ducibusq; ex diuitijs, ex spolijs, ex potentia parta, finibusq; propagatis obnoxium: at suæ libertatis sueq; salutis gratias soli Ciceroni deberi, qui ex tam ingenti periculo urbem eripuisset. Nec enim imminentia scelera purgasse, non affecisse meritis supplicijs sceleratos adeò mirum uideri, sed quod hoc incendium

omniũ maximũ cũ emersisset, hactenus mini mo conatu, nulla seditione, nullo tumultu extinxisset. Nam Catilina cæteriq; qui ad eum in castra confluxerant, simul ut accepere quæ in Lentulum Cethegumq; & cæteros patrata essent, cupere protinus labi, ac inita cum Antonio pugna funditus cum omnibus eorum copijs deleti sunt. Fuere qui hæc obtrectarent, asserentes ciceronem ea perperàm machinatum esse, ducem habentes cæsarem, mox præturam initurum, ac Metellum & Bestiam tribunos militum designasse: quippe his diebus adhuc paucis cicerone consulatum gerente, cùm magistratum inissent, ciceronem orare pro concione rostris impeditis prohibuere, affirmantem se non aliter rostra dimissures, quã de abdicando magistratu relaturum se ille polliceretur. Tum hoc solum simulans se facturum cicero rostra conscendit, factoq; silentio nouum quoddam atq; priuatum præbuit iusiurandum: patriam utiq; se liberasse, ac imperũ Romani salutẽ seruasse. In hæc iurauit protẽmedũ omnis plebs. Quare cæsar & qui cum eo in ciceronem conspirauerant, magis commoti, aliasq; illi turbas comminantur, attuleruntq; rogationem ut cum exercitu Pompeius tuo caretur ad opprimendã potentiã ciceronis. Sed nonnihil ciceroni ac uniuersæ reipublicæ Marcato conduxit, qui tribunatus uiribus fultus

Præclarũ facinus ĩgẽs inuidiæ secuta.

æqua licet potestatis licentia, ampliori tamen dignitate instituit: facilè enim cuncta soluta & ciceronis consulatum adeò pro rostris extulit, ut ciceronem honoribus omnium maximis dignatus sit, illum patrem patriæ appellans, quid cognomen primum ex hac catonis oratione ciceroni inditum, apud cæteros emanasse perhibetur. His atque huiusce modi rebus cicero permagnam sibi uim comparauit. Sed magnæ inuidiæ patuit, nullo quidem turpi aut indigno suo facto, sed quòd laudibus continuis sese efferens, gloriaq; se semper extollens molestius cæteris esset. Non enim sequentia ulla senatus populiue, non iudicum aut curia ulla conuenerat, in quibus non cæsariæ atque Lentuli rumor obstreperet. Liberat præterea huiusce modi laudibus suis compositi. Vnde ipsius orationem dulcissimam & omnem refertam suauitate, grauem ac molestam reddidit, ueluti ex indigno quodam fato sibi contractum id fastidium adesset. Tamen licet hæc immoderata flagraret ambitione, uidaeus nemini inuidia inuectus est. Laudum quippe liberalissimus fuit uel eorum qui ante nostram tempestate floruissent, ut ex ipsius scriptis adnotare fas est. Memorantur multa circa id obiter ipso iucundè prolata. Aristotelem siquidem inquit auri præfluentis. De dialogis Platonis aiit: Si Iupiter oratione uteretur, eum nō aliter quàm

Amplissima Ciceronis laus.

De alienis laude præconia.

quàm Platonis dialogis locuturum. Theophrasti orationem singulares delitias uocabat. Orationum Demosthenis interrogatus ecquæ optima sibi uideretur: longissima, inquit. Vnde qui Demosthenem dicendo effingere cupiunt, hanc Ciceronis uocem inuadunt, qua alicubi in eius epistolis ad domesticos quosdam suos est usus, quibusdam orationum suarum locis Demosthenem se excitasse. Verùm inter cæteras laudes, quibus plurimis in eum uirum usus est, id maximum & omni admiratione dignum, quòd eas orationes in quibus summam diligentiam habuit, Philippicas in Antonium Demosthenis uerbo nominauit. Omnium qui eius ætate aut eloquentia, aut doctrina præstitissent, extitit nemo quem non unicè diligeret, & aut scribendo, aut orando celebriorem redderet. Crassippo Peripatetico operam dedit, ut à Cæsare iam rerum potito Romanus ciuis adscriptus foret. Areopagitarum senatui etiam persuasit, ut illum Athenis degere decernerent, eosq; impulit ut eum orarent iuniorum studiis immorari, ueluti qui eam urbem splendidè esset exornaturus. Eiusdem etiam epistolæ quædam ad Herodem sunt, itemq; ad filium aliæ, iubentes ut cum Cratippo philosophiæ operam daret. Gorgiam rhetorem filij consuetudinem prohibuit, quòd eum adolescentem ad

uoluptates & potus alliceret. hæc una ex epistolis suis græcis. Item ad Byzantium Pelopem altera extat, quas iracundia quadam scripserat: in prima dignissimè Gorgiam increpans, quòd mollem ac lasciuam uitam ageret: in altera Pelopem improbat, quòd adeò deiectioris animi foret, ut honores quosdam à Byzantijs oblatos decerni sibi neglexisset. Hæc liberaliter licet, & quadam ubertate linguæ, quandoq; sales & iocos. men modestiam excessere. Numatium enim cùm è iudicio eum eripuisset, quòd ille uicinos elatus Sabinum domesticum atq; familiarem suum reum ageret, tanta iracundia adortus est, ut aduersus eum diceret, Tu ergo Numatii tua opera euasisti? an quòd ipse multas tenebras in curia circunfudi? M. Crassum prorostris laudans cùm uoto potitus esset, post dies paucissimos eundem acriter probro lacessiuit. Vnde cùm diceret Crassus, Non hoc in loco mihi nuper extuleras? Et certè respondit, declamandi gratia uili materia orationem exercens. Cùm aliquando diceret Crassus, neminem ex Crassis Romæ diutius annis sexaginta uixisse: mox in huius dicti pœnitentiam indultus cùm subderet, quid adhæc? tum Cicero, Tam blandè, inquit, morem concioni gessisti, quòd Romanos noras id libenter audituros. Cùm retulisset Crassus Stoicos sibi placere, quoniam bonum uirum diuitem esse ostenderent: Vide

(inquit Cicero) ne illud magis, Omnia in sapiente sita esse. Auaritiæ enim notabatur Crassus. Cùm alter filiorum Crassi qui cuidam nomine Digno persimilis erat, & ob id genitrici turpem iniecerat maculam, quòd Digno conciliata fuisset, apud senatum probè & cum laude peroraſſet, interrogatus Cicero quid de Digno censeret, Dignus quidem Crassi est. Profecturus in Syriam Crassus Ciceronem optauit benevolum sibi quàm aduersarium magis relinquere: ergo mutuæ conciliationis gratia Ciceronem adorsus, apud ipsum uelle cœnare se dixit: quo familiariusacto, post dies paucos cùm quidam è domestitijs Ciceronis obuiam facti nunciarent, Vatinium uirum male Ciceroni conciliatum spopondisse se in eius amicitiam atque gratiam rediturum: Nunquid, respondit, & Vatinius apud nos cœnare uult? Aduersus itaq; Crassum talem se Cicero præbuit. Vatinium uerò quòd strumis tumidum guttur haberet, cùm quandam oraret causam, oratorem appellauit inflatum. Hunc Vatinium cùm Cicero accepisset uita functum, atq; paulò pòst cũ manifestius nosset eum uiuere, Male, inquit, pereat qui male mentitus est. Decreuerat Cæsar ut militib. agri Campani diuiderentur, sed cùm in senatu pleriq; id ægrè ferrent, & L. Gellius uir iam senio confectus, hoc se uiuente non perpessurũ

esse reret: Expectemus, inquit Cicero, longum enim dilationem non patitur. Vir quidam Octauius Libya (ubi aurem perforare mos est) oriundus dicebatur: cùm ergo in quadam causa se non audire Ciceronem recitatem diceret. Atqui aurem, inquit, bene foratam habes. Dicente Metello Nepote Ciceronem patricium suo plures occidisse quàm liberasse: Fateor, inquit, apud me plus esse fidei quàm facundiæ. Adolescens quidam qui medicata placenta patrem peremisse insimulabatur, teneréque elatum se Ciceroné probris impetiturũ esse iactauit. Tum Cicero, hoc, inquit, malo quàm placentis. Publius Sextius cũ Ciceroné cum patronis quibusdã aliis, causæ cuidam adinuxisset, & perorare solus uellet, cognito quòd mox foret iudicibus absoluendus, cùm iam sententia ferretur, adeum uersus Cicero, Fruere, hodie, inquit, sexti tempore, nam die crastina prætus futurus es. P. Cottã rudis ac tardi ingenii uirum se iuridicum profitentem, Cicero adhortatione quadam apud iudices aduocarat in testem: sed cùm ille se nihil scire diceret, forte, inquit Cicero, de legibus interrogari te putauit. Metello Nepote sæpenumero in quodam altercatione dicente, quis est pater tibi? respondit Cicero, Responsionem hanc matertina tibi gratiorem effecit. Ferebatur enim Metelli mater impudicè uixisse. Hic etiam Metellus tantæ leui-

leuitatis atq; inconstantiæ fuit, ut tribunatus sui magistratũ iunctus ad Pompeiũ in Syriam nauigaret, mox ipse ab eodem inconsultior atq; inconstantior rediret. Quare Philagrum præceptorem suum cùm sepeliuisset, & diligenter sepulchro marmoreo eorum inscripsisset incidi, Hocretilius facis, inquit Cicero, nam hic te uolare magis quam dicere docuit. M. Appius cuiusdam defensionis suæ proœmio, memorabat clientem à se precibus summis suam diligentiam, facundiam, atque fidem petiisse. Tum Cicero, Næ tu igitur homo ferreus es, qui tam nihil amici postulatis respondes. Verum in maleuolos siue aduersarios his uti scommatis oratoris est, at in alios ioci gratia eadem, uti se casus obtulerat, effudisse, Ciceroni non parum conflauit inuidiam. Ac horum panca perstringam. Marcum Aquilium binos habentem generos, ambosq; exules, apellabat Adrastum. Lucio Cottæ uiro uiri auidissimo administrante censuram, ipse consulatũ petens, cùm Ieci amabilis fieri circunstantib. undiq; comitibus suis clàm liberet, Non iniuria timetis, inquit, ne censor mihi succenseat, quòd aquã bibo, Vrconio tres secum filias inuenustissimas ducenti, obtamfuctus, Phœbo, inquit, hic inuito natos seminat. M. Gellius quem anceps erat rumor non ortũ parentibus liberũ, cùm magna ac sublimi uoce quasdã litteras in senatu

reci

recitasset, Ne miremini, inquit Cicero, nam & hic unus est eorum qui proclamauerunt. Fastus Syllæ dictatoris Syllæ filius cùm paternas substantias dilapidasset, & grandi ære alienо opprimeretur, uitium proscripsit. Tum Cicero. Hanc quàm paternã proscriptionem malo. Clodianæ sic igitur pleriſq; oneri Cicero fuit, ut Clodius factionis aduersus eum conspirarit. Eius factionis origo. initium fuit. Erat Clodius uir claris parentibus natus, tum quia ætate iunior, & dignitate præstans, & audacia. Is cùm amore Pompeiæ Cæsaris coniugis flagraret, clàm eius domum ingressus est, uestẽ ac habitum psaltriæ induitus. Muliebres enim cœtus tum in æde Cæsaris sacrum illud arcanum inaccessum omnino uiris agebant: uirilis itaq; sexus aderat nullus. Spe autem latendi cœtum adductus Clodius, ob adolescentiæ suæ formam genasq; nondum florentes, turbæ immixtus ad Pompeiam ingrediebatur. Sed cùm noctis tenebræ, & ædis permagnæ aditus ignarum illum agerent ac inuium, errore domus palàm captum, quædam Aureliæ matris Cæsaris pedissequa illi obuiam facta nomen rogat: loqui coactus Clodius, se Pompeiæ pedissequam inquit, & è cœtu Aurelia nomine quærere. Tum illa uiri uoce intellecta territa proclamat, sociasq; aduocat. Reseratis foribus adsunt illæ, & scrutantes singula, Clodium comprehenderunt in pedissequæ cuiusdam

tella cui occurrerat fuga progressum. Hac re uulgata Cæsar Pompeiam dimisit uxorem, ut Clodium accusaret. Erat Clodio Cicero amicitia iunctus: nam eius opera tam in cæteris quàm ad præsidium sui capitis in coniuratione Catilinæ impensissimè usus fuerat. Sed cùm inniteretur Clodius apud iudices probare, sese die patrati sceleris in remotissimis ab urbe locis duerttisse, Cicero aduersus ea testatus est, asserens eum tunc se domi conuenisse, & quod certissimum erat, seriò secum colloquutum. Creditum est Ciceronem non tam ex re ipsa id testatum, quàm quòd Terentiæ coniugi se purgatum uoluisset. Ea enim æstuabat odio Clodij, ob eius sororem Clodiam, quæ aspirare ad nuptias Ciceronis uidebatur, conciliatione ac opera Tullij, in primis familiaris ac domestici Ciceronis. Hic enim frequentiori consuetudine salutandi atque conueniendi Clodiam (non enim habitabat procul) eius rei Terentiæ suspitionem iniecit. Quare Terentia cùm difficilis esset ingenij, & sui cõiugis facilè princeps, uirum inflammauit, impulitq; ut in Clodium testaretur. Ad hoc nõnulli boni ac præclari uiri, periuria, largitiones, uersutias, corruptiones pudicarũ in eundẽ testati sunt. Lucullus ancillas in mediũ duxit, quæ affirmarent Clodium cùm apud se domi habitarent, iuniori sorori commiscuisse. Rumor præterea percre-

buerat eundem etiam se comminxisse reliquis sororibus suis, quarum Martius rex Terentiam habebat uxorem, alteram Metellus Celer, Quadrantiam cognomine, quòd quidam ex his qui eam amabant pro argenteis ei illius loculum æreos nummos immisisset. Est enim nummus ex ære minutissimus, quem quadrantem uocant. Hæc inter cæteras foeda rum certiori fama Clodium urgebat. Dum ea gererentur, animi plebis nõnihil aduersus eos qui in Clodium testati essent ostendebantur. Vnde perculsi metu iudices, se muniere præsidijs: eorumq; nonnulli cùm sententias ferrent, confusis characteribus literarum tabellas protulere. Non tamen plures hæ fuerunt quæ Clodium liberarunt. Rumor fuit largitione ei hos interfisse. Vnde Catulus obuiam iudicibus factus, per quam rectè, inquit, iudices præsidium postulastis, timentes scilicet ne quis uobis argentum abriperet. Clodius etiam cùm Ciceronem exprobraret quòd ipsius testimonium apud iudices nihil fidei habuisset, idresponsum accepit: Mihi enim, inquit Cicero, quinque & viginti iudices fidem præbuere, tot enim sententiæ te damnarunt: tibi uerò triginta non credidere: antè quippe liber ab his ipsis non euasisti, quàm præcium solueres. Atqui interrogatus Cæsar cur repudiasset uxorem, cùm adulterium non assereret: Nam decet, inquit, Cæsaris uxorem non tantùm crimine, sed & criminis suspicione carere. Absoluto itaque ab eo rea Clodio, moxq; designato tributo plebis, animum aduersus Ciceronem iniecit, omnia simul mouens, omnesq; ciues simul in illum incitans: quippe plebis animos, quòd obsequiosum illis magistratum suum præberet, in sententiam suam allexit. Præterea utriq; consulum non mediocres prouincias decreuerat, Pisoni Macedoniam, Gabinio Syriam, multosq; qui priuati hactenus uixerant, ad publicos honores accitit. Circunseptus ipse nalidissimis seruorum & familiarum copijs incedebat: præter hæc triumuirorum, qui tum in urbe plurimũ poterant, Crassus palàm ciceroni aduersari, Pompeius utriq; blandiri, cæsar expeditionis aduersus Gallos intendere. Trepidus ergo cicero licet benevolentiam cæsaris desperaret, tumq; ob rem catilinæ sibi existimaret infensum, tamen metu coactus ab ipso impetrat uti secum iret legatus in Galliam. Eo pacto intelligens clodius ciceronem suum subterfugere tribunatum, cum eodem benevolentiam simulat, atque in Terentiam omnem huiusmodi dissidij causam iniecit: in illius memoriã incidens, non nisi piè ac clementer in eum loquebatur, ueluti secum non odio, sed omni humanitate flagraret. Sic ergo ea dissimulatione metu ciceronẽ omnino liberat. Quare cicero existimãs

se tribuno

se tribuno conciliatum, legationem Cæsari pa-
ctam abnegat, seq; ad publica uertit. Hinc ir-
tur incensus Cæsar Clodium aduersus Cice-
nem prouocat, Pompeiumq; ferè à Ciceron
Fortunæ mouit. Prætereà in Ciceronem testatus est, con
inclina- tra fas atq; maiorum leges Lentulum ac Ce
tio. thegum cæterosq; absq; iudicio damnatos ce
esse. Id enim crimen in Ciceronem delatum est.
Quare actus in iudicium cicero huius crimi-
nis reus, nec à mediocris potentiæ uiris oppres
sus, uestem atram assumit, & profluente co-
ma plebem orare, & supplex ambire cogitur.
Tum per urbis uicos undique factus obuiam Cl
li Clodius, uiris comitatus in omnē audaciam
atque contumeliam pronis, uicem Ciceronis il
ludere, & turpiter gestum illius omnibus pro-
bris urgere, interdum etiam lutum lapidesq;
iactantes supplicationibus illius obstrepere.
Cum Cicerone quāplurimi, omnis ferè multitu
do equestris ordinis, uestes commutauit. Præ-
terea uiginti propémodum millia iuuentutis Ro
manæ (non enim minor erat horum numerus
qui illi assistebant) promisis etiā comis passim
per urbem preces effundere. Senatus erat fre-
quens, ut decerneret populum uestem uelut
ex publica mœstitia mutare: sed consules cum
diuersa sentirent, præterea Clodius cùm cir-
ca curiam armatus satellitibus omnia terrore
repleret, è senatu prorupere nonnulli ordinis
senatorij, qui laceris indumentis tumultus spe-
ciem dederē. Deniq; cùm neq; misericordia ne-
que pudor quicquā ualuere, quin oporteret ci-
ceronem aut exulem fieri, aut ferro rem decer-
ni, ad Pompeij auxilium itum est, qui consultò
ab urbe semotus iuxta Albanum agrū sponte
diuerterat. Ad eius opem implorandam primò
Piso ipsius gener profectus est, pòst ipse. sed cū
eum præsentiret adesse Pompeius, eius conspe-
ctum minimè pertulit. Nam graui ipsius uiri
pudore opprimebatur, qui modò duas contenti-
tiones atq; certamina sui gratia subiisset, mul
tasq; pro repub. iuxta sententiā administrasset.
Cum ergo esset cæsaris gener, ueteres gratias ci
ceroni repetenti negauit, egressusq; postico col-
loquium ciceronis minimè pertulit. Quare pro-
ditus à Pompeio cicero, nudus ac derelictus ad
opem cōsulum profugit. Gabinius animo indē-
fesso & pertinaci ad ferenda singula ciceronē
impellere, contrà Piso illum hortari uti desiste
ret cœptis, ut furori tribuni cederet, ut tempo
rum uicissitudines ferret, ut in tantis seditio-
nibus quæ ex ipsius capite urbi emergere posse
uidebantur, iterum patriæ salus fieret. His per-
motus cicero, necessarios suos quid salubrius
acturus sit consulit. Lucullus eum manere ne-
luti demum uictū censebat, alij ipsum abire,
quòd mox sedata rabie clodij, populus eius di-
derio esset flagraturus. Hæc eadem cicero ipse

approbans, Palladis signum quod domi locatū non paruo tẽpore summū in modum coluerat, in Capitolio obtulit, idq; subscripsit: Palladi Romæ custodi. Hoc peracto extẽplò comites ex beneuolis atq; familiaribus suis nactus, circitur noctẽ mediã urbem egreditur. Deinde per Lucaniam iter agens, Siciliã attingere statuit. Interea exitus eius cũ Romæ patefieret, fugæ crimine damnatur, atq; damnatur à Clodio, ac aqua & igni interdictus, néue intra quingẽta milliaria odio conspiratæ Italiæ tecto susciperetur, edictũ est. Verũ ipse flatum, teri hoc post gratiã Ciceronis habentes, maximè ipsum uenerari, & longa professi humanitate eum gratissimè prosequuti sunt. Sed oppidum Hipponẽ Lucaniæ ciuitatẽ, quam nunc Vibonem uocãt, Vibius uir Siculus, qui in plurimum Ciceronis beneuolẽtia fretus esset, & in ciuitate consulatu ad ædilitatẽ euectus, hospitio excepit, seq; illicò eum delaturum in crimen effuit. Item Virginius prætor hactenus Ciceronis opera non mediocriter usus, iussit eum nomine ab insula prohiberi. Quamobrem assecutus his Cicero, properè Brundusium petit. Inde Dyrrhachium uento sequundo naugãs, multo in ipso itinere cœlo regressus fertur, postridie proxima solutã iterum puppi uota potitus est. Traditur cùm Dyrrhachij litus attigeret, exoneratæ puppi terræmotum hiatum factum extitisse, ex quibus ab ariolis intellectum

Exilium odio conflatum, & perfidia ueterum amicorum.

est, exilium non diuturnum ipsi fore: mutationem nanque fortunæ eius his signis portendi constare sibi asserebant. Verùm licet à pleriſq; beneuolentiæ gratia salutaretur, licet q; Græcorum urbes certartim honore summo ipsum digna rentur, subtristis tamen & mœstus uitam agebat, & uelut qui insano quodam amore torqueretur, perſæpe ad Italiam oculos flectens, ita tenuis ita sua dignitate eiectus uidebatur, ut existimaret nemo utrũ in primis eruditum, ac tot in studijs literarum obuersatum eum extitisse, tameſsi sæpe philosophos orabat, ne se lectorem, sed philosophum appellarent. Siebat enim philosophiam ob seipsam, sed oratoris facultatem non nisi quantum forensibus negocijs necessarium fuisset, se complexũ. Ardorem quippe & ingenti gloria dignum animorum affectus secludere, multarumq; rerum passiones euellere, cùm in negocijs ciuilibus multæ consuetudo, ac familiaritas multa fuerit, misi adeò quis consultò uixerit, ut in his quæ gerẽda sunt, ita omnino extra feratur, ut negocionem non effectuum particeps sit. Cæterùm Clodius eiecto Cicerone, incendio tradit eius ullas, incendio dat eius domum, ibiq; Libertatis templum erigit. Reliquæ uerò bonorũ substantias hastæ subijcit, quæ licet per integros dies assiduæ uoce præconis pronunciarentur, tamẽ nemo inuẽtus est qui rei cuiusquã

Exilium ut tulerit.

foret emptor. Hæc igitur indulgentia elatus clodius, primatib. urbis terrori factus, nullatusq; à plurimis è plebe uiris in omne facinus atq; probrum erumpere paratissimis, animum in Pompeium uertit, quædam illius acta quæ in exercitu nuper ædiderat, scindens. Quare Pompeius ægrè id ferens, se torquere quod ciceronem exulem fieri passus esset, mentesq; mutata de illius reditu cum necessarijs suis agitata. Sed obsistente his clodio, placuit senatui nihil sancire, nihilue publicum agere, donec ciceronis reditus statuatur. Igitur cùm consules Lentuli & cethegi ac sociorum asserebant causam, diuersa molirentur, orta seditio adeò inualuit, ut tribuni de foro saucij abirent. Quintus ciceronis frater extrema passus inter cadauera fusus latuisset. Hinc animi plebis concitati, primusq; Annius Milo tribunus ausus est clodium ui ad iudicium trahere. Ad Pompeium plebei permulti, præterea è municipijs non pauci confluxere, quib. circumseptus ipse sublatoq; foro clodio, ad ferendam sententiam de reditu ciceronis cives conuocatur populum nihil unquam tanto omnium consensu statuisse. Decreuit præterea senatus, cer-

Incredibili cum tanis non inferior esse illi beneficio, omnes eius gloriabatur ab tates quæ ciceronem in exilio fouissent, ornaexilio re re laudibus, domumq; ac uillas quas clodius conuocatur. bus serat, ære publico reparari. Itaque decimo

exilij sui mense redit cicero, cui singulorum tanta lætitia, tanto ciuium studio obuiam itũ est, ut quod ab ipso memoratur, se Romam Italiæ humeris reportatum, res ipsa superauerit. Crassus etiam, qui antequã cicero exul fieret, infensus illi fuerat, lætis animis ipsi occurrens, in amicitiam redintegratus est: licet hoc gratificaretur filio Public, qui ciceronis amore æstuabat. Paruum deinde post tempus cùm obseruasset cicero clodium abesse Roma, plurimis comitatus uiris in capitolium profectus, tabulas tribunitias, in quibus ea quæ clodius magistratu suo administrarat seruabantur, eiecit. Quod cùm clodius quereretur, instabat cicero, illum asserens contra leges ex ordine patritio tribunatum adijsse, ob idq; nihil administrationis illius esse ualidum. Sed permotus ijs cato ciceroni instat, non gratia (uti ferunt) clodij, sed rem indignam grauemq; atq; uiolentam reipub. ratus, tot decreta, cunctaq; administrationes publicas senatum incassum reducere, in quibus erant acta, quæ idem ipse quæstor cypri atq; Byzantij egerat. Ab ea igitur spe dejectus cicero, paululum aduersus catonem sensit, non ut in apertum odium itum sit, sed uti mutua beneuolentia obscurius usi forent. Post hæc Milo clodium cõfodit, reusq; parricidij actus, patronum sibi ciceronem constituit. Verùm timẽs senatus ne ex periculo Milonis clari

in primis, & tunc iracundi ciuis, quicquã tumultus urbi excitaretur, Pompeio mãdat sibi curæ esse hãc causam, curaretq; ut impunè iudicibus libera potestas iudicandi sit. Noctu ergo Pompeius cùm forum armatis militib. cinxisset, pertimuit Milo ne Cicero tantorũ cõspectu subita nouitate perculsus, prosè minus iucunda oratione certaret, illi persuasit ut in lectica delatus in forum, in ipsa cubãs quiesceret, donec conuenissent iudices, & curia frequens esset. Cicero nanq; non in armis tantum fuisse trepidus fertur, sed ex tanta exercitatione non adeò compositus, quin ad orandum intimens pergeret, ut nix à motu corporis tremitum; desisteret. Oraturus pro Lucio Mãrino qui sub Catone reus agebatur, cùm intellexisset Hortẽsium ex oratione sua in eadem causa splendidè recitata, elatum gloria, nullam partem noctis quieti indulsit, vigiliis & meditationibus anxius, ne in dicendo inferior conferetur. Cæterum ad agendam causam Milonis Cicero lætitia aggressus uiso Pompeio, qui curiæ ueluti in exercitu sublimia possidebat: uirisis autem armis quæ undiq; fulgebant, stupore confusus est, tandemq; tremẽs, ac uoce ut sic cibus eumsa, trepide sermonẽ incepit, recepisse Milone summa audacia astante certamini, nec dignato mutare comam, nec mutare uestem, quod damnationi suæ non paruam præbuisse

materiam traditur. In eo tamen stupore Cicero magis ob salutem Milonis periclitantis affectus, quam timidus iudicatus est. His actis pro Crasso iuniore qui apud Parthos obierat, augur designatur. Deinde proconsul prouinciam sortitus Ciliciã, exercitum duodecim millium peditum, duorumq; millium sexcentorum equitum traxit, iussus Cappadociam Ariobarzani regi reconciliare, eiusq; uoluntati reducere. Hæc ipse placidè, & absq; congressu pugnæ composuit, ac Cilices, qui ob cladem Romanorum à Parthis illatam, Syriæq; tumultus efferebantur, administrationis suæ mansuetudine placat. Munera ibidem à regibus sibi oblata renuit. Præterea prouinciæ populos ab epularum stipendijs soluit. Idem diebus singulis iucundiores è prouincia uiros nullo apparatu, sed liberaliter conuiuio adhibuit. Eius domi ianitore omnino libera: ipse cubans à nemine uisus est, sed matutina luce aut stans, aut circumambulans iuxta cubilis sui locum, dexterã his dabat qui ad se salutatũ ingrederẽtur. Iracũdè nullius iurgio lacessitus, aut dãnatiuè subrepta fuerant, ciuitatibus reddidit, ac obnoxios nihil ultra perpessos in sua dignitate seruauit. Pugnæ non expers, latrocinia quæ circa montem Amanũ infidebant, in fugã egit: qua uictoria imperator à militibus salutatus

Res bello actæ, & imperator quales Cicero.

est. In quare, ne id frustra retulerim, Cælius orator cùm rogasset, ut ad quoddam spectaculum pantheras sibi Romam è cilicia mitteret: Cicero uenuste permotus rebus à se gestis, in Cilicia non esse pantheras respondit, sed in caris effugisse, dedignatas quòd cæteris pacem agentibus, illæ solùm bella perferrent. Cæterum provincia decedens cicero Rhodum nauigat, inde ueterum consuetudinum desiderio captus, Athenis pluscula moram egit. Vbi uisis eruditione præcipuis in colloquium adhibitis, benevoliq; gratè per salutatis, laudibus Græcæ cõmodè exornatus, Romam rediit, iamiam uaeluti quodam incendio bello ciuili æstuante. Verùm senatus cùm sibi triumphum decerneret, gratius sibi, inquit, fore composita intestina seditione se triumphum cæsaris sequi. Interea priuatim consiliis diligentem operam præbuit, partim Pompeium orans, ut utrunque pacaret. Sed insanabile uulnus mox patuit: Cæsar enim urbem inuadit, Pompeius plerisque clarorum & optimorum ciuium comitatus, hanc deserit. Ex quo cicero fugam illorum linquens, addit partibus cæsaris uisus est. Anceps tamen ac utrinque discussus quædam signa suæ mentis aperuit. Scribit enim in epistolis, quò se uertat ambigere, honestam & pulchram belli materiam apud Pompeium esse, cæsarem meliori

Ciuili bello neutrã partẽ probauit.

liori reuti, seq; salubrius necessarijs præseruare. Habeo igitur quem fugiam, quem sequar non habeo. Inter hæc Trebatius uir cæsari familiaris, per epistolas ciceronem hortatur ad cæsaris beneuolentiam, cumq; ad ipsum successum communicandam inuitat. Quod si ab eius nec tutem abnueret, admonet ut ambobus longè semotus in Græciam pergat, ac ibi quietem agat. Tum admiratus cicero quòd cæsar ipse non scripserit, iracundè respondit, se nihil integri Republicæ indignum acturum. Hæc in epistolis eius inuenire fas est. Cæterùm cæsare Hispaniam petente, Cicero ad Pompeium nauigat: hunc cæteri gratè suscipiunt, ad cato amotis procul arbitris, multa cum illo questus est, quòd adhæreret Pompeio, asserens se se non commodè quam partem primum elegisset posse relinquere: Ciceronem si Romæ mansisset, rerum euentui se componens, patriæ saluberrimum, & amicis utilissimum se futurum: cauisa nulla inquiens illum cæsaris hostem factũ, & periculi tanti participem. Hi sermones maximè ciceronis flexere animos: unde operã dedit, ut Pompeius ad magnificum nihil eo usus sit, materiam ipse perhibens, nec animi mutationem longè dissimulans. Apparatum nanq; Pompeij floccipendere, eius crebras conciones clàm molestè habere, socios nulla causa plerũq; ladorijs carpere, siue per iocum eludere: idem

Amor patriæ et Republicæ indignum acturi.

castra perambulans fronte mœstitiam simulare, neminī ridendus, cæteris inopinatò risum ludumq; suggerere. Ex his quædam retulisse indignum non arbitror. Cùm Domitius quorum quendam aciei præfecisset, & eum laudibus prosequeretur, quòd moribus esset purus ac integer: quid ergo, inquit Cicero, ipsum tantorem liberis non præfecisti? Quendam Theophanem Lesbium, dum in castris erat præfectus fabrorum, laudibus efferebant, quòd nam Rhodios in amissione classis optimè solatus esset, ne suamissima foret. Ad quod cicero, quàm optimum, inquit, est græcum hunc in castris magistratum habere. Cæsar rebus sequendis usus ut partes aduersus obsidione premeret, memorante Lentulo audiuisse se cæsaris benevolos, mœstos ac furentes esse, eos, inquit cicero, dissentire cæsari dicis. Cùm Maricus, qui ex Italia nuper accesserat, referret Romæ famam innascescere, Pompeium obsidione urgeri: ob id nauigasti, inquit, ut id aspicies crederes? Referente Nonnio post conflictum optimam spem habere licere, quòd septem aquilæ in castris Pompeij captæ essent: Rectè, inquit, moneres, si nobis aduersus picas pugnandum foret. Labienus quibusdam diuinationibus niteus, cùm esse ueret Pompeium superaturum: hac ergo ste ecli, inquit, castra nuper amisimus. Expedita Pharsalica pugna, ubi ob malam valetudi-

nem Cicero non affuit, cùm fugisset Pompeius, Cato frequentes copias classemq; permagnam Dyrrhachij tenens, Ciceronem iuxta morem & dignitatem consularem, exercitui præesse rogauit. Sed ùm in tantis id negauisset Cicero, uerum omnino militiam fugeret, proditor à iuniori Pompeio ac plerisq; appellatus est, stricto in se gladijs circumuentus trucidatus obijsset, ni Cato instans eum in exercitu erectis translulisset. Hinc igitur Brundusium profectus, aduentum Cæsaris ob res Asiæ, ac Ægypti tardantem, cum, ibi moratur, donec nūtiatū est Cæsarē Tarentū attigisse, ac terrestri egressu Brundusium pergit. Timens auleūirū ui chorē & infensam in multorū cōspectibus experiri, tamē præter dignitatē nec loq, nec quicquā agere impulsus est. Nā Cæsar ut cum conspexit multò ante cæteros occurrentem, descendit, cumq; gratè præsalutauit. Deinde plurimæ solus cum illo colloquens, quorundam stadiorū continuum iter egit. Ex hoc tempore Cæsar tam firma, tamq; grata benevolentia aduersus eum usus est, ut cùm ille librum de laudib. Catonis ædidisset, contrà rescribens Cæsar in operē Ciceronis eloquentiam ac uitæ integritatem celebrans, eum Pericli similē dixit, & ab eo Theramenis uim expressam esse monstranit Ciceronis igitur liber Cato, Cæsaris uerò Anticato inscriptus est. Fertur etiam in causa Q.

Proditor ciuili bello falso appellatus.

Liga

Ligarij, qui & ipse unus ex aduersarijs Cæsaris habebatur, patrono cicerone, cæsare ad benè uolos suos uersum dixisse: Vir ille diu malus noster; hostis probatus, sed quid interim nos impedit ciceronem audire? At cùm orare cicero cœpisset, tanta orationis uarietate, tanta gratia admirabilis fuit, ut cæsar in colorem plurimos uultu uerterit, manifestúq; foret omnes animi sui mutationes mirè potuisse cognosci. Pharsalicam tandem pugnam cùm orator attingeret, ille uelut amès corpore exiluit. Libellum præterea quendam è manibus abiecisse traditur. Quare Cæsar orationis ui coactus, reum crimine liberat. Cæterùm ex hoc tempore cicero rempublicam in monarchiam mutatam aspiciens, publica misit, ac' operam iunioribus præbuit, qui philosophiæ aderti studium forent. Ex horum etiam fermè consuetudine (quoniam ij nobilissimo genere ortum ducebant, & clari in primis erant) iterum in Republica plurimum potuit. Verùm interea eius erat studium philosophiæ dialogos condere, siue transferre: præterea singula dialectiorum & physicorum uocabula in latinum eloquium. Hic enim primus (ut aiunt) assensum, retentionem sententiæ, comprehensionem, præterea insecabile, uacuum, aliáq; plurima huiusmodi uocabula hactenus Latinis insuetta, nota & appellanda dedit. Poëtica interdum

A rep. discessit libertate extincta.

terdum ex ingenij facilitate ioci gratia usus est, qua aliquãdo cùm calusisset, per noctẽ quingenta carmina narratur ædidisse. Eius uerò tẽporis partem maximam agens apud Tusculanum agrum, cuidam ex suis familiaribus scripsit, se ducere uitam Laërtis, iocatus in hoc ceu solitus est in cæteris, seu quòd rerum ciuilium desiderio motus, præsentibus affligeretur. Perrarò interea urbem accessit, idq; tantum ut cæsarem salutaret. Frequenti uerò in concione primus adesse, ac dicendo nouum quicquam cõtinuò ad cæsaris gloriam adoriri: quẽadmodũ illud, cùm deiectæ & fractæ Pompeij imagines iussu cæsaris in pristinam dignitatem essent restitutæ, inquit, Pompeij statuas fugens cæsar, suas firmat. Meditatus (ut fertur) patriæ historiam stylo cõplecti, ubi multas Græcorum tum fabulas, tum orationes immiscere decreuerat, eam inuitè dimisit, publicis ac domesticis curis affectus, quarũ nõnullas & ipse sponte subijt. Primùm enim Terentiã repudiauit uxorem, quòd adeò negligens fuisset eius, ut cùm in expeditionem proficisceretur, inops necessarij cõmeatus abierit. Præterea cùm in Italiam inde redijsset, ea nonnisi molesta & turbulenta potitus est. Brunduſij etiã cùm ipse longam ageret moram, illa nec eò profecta est, & illuc pergentem Tulliolam tenuiori uiatico impensáq; dimisit. Domum ad hæc omnium

uacuam ac desertam, ærēq; alieno onustam fecit. Hæ repudij causæ feruntur potiores: quia cùm negaret Terentia, ipse longa oratione probauit. Hoc acto paucos inde post dies uirginem

Senex in uēculā ducit comu gē, eandē mox repudiat.

duxit uxorem, captus (uelut aiebat Terentia) illius forma: sed ut Tiro libertus refert, ut æris alieni soluendi potestas esset. Nā ea puella prædiues erat, & eius substantias sub tutorū fide seruabat, cùm interim ob multa millia quæ debebat, adesse benevoli, instare, sollicitare, ut eam licet nondum uiro maturam desponsaret, seq; illius dotibus pergrandi ære liberaret. Antonius uerò in his quæ aduersus filiam Ciceronis scripsit has memorans nuptias, illum uxorem apud quam senuerat, indigne expulisse se tradit, simulq; in eum iocatus est, tanquam inertis & mollis uiri rem ipsius domesticā mordēs. Post hæc paucis fermè diebus eius filia quæ post excessum Pisonis prioris uiri Lentulo nupserat, ex partu angustia moritur. Adsunt igitur benevoli, adsunt familiares, undiq; conueniunt philosophi, Ciceronem exhortatum ut æquo animo filiæ mortem ferat. Nam huius doloris habitus impatiens est. Vnde quòd nonnulla uxor lætari obitu Tulliæ uisa est, illi reprobum dedit. Sed apud domestica Cicero laborauit. Cæterum cōsurationis in Cæsarem expers fuit, quanquam inter benevolos Bruti haberetur, & præsentia ægre ferret, ac plerisque non in-

ferior Rempr. pristinam cuperet. Pertimuere autem uiri illius naturam ceu audaciæ inopem, ac eius ætatem, in qua robustissimis etiā uiris solent animi maximè deesse. Verum ut Bruti atque Cassij patrata res esset, & benevoli Cæsaris conuenissent, iterum intestini tumultus est orta seditio. Quare Antonius qui cōsulatum agebat, conuocato senatu cùm ad concordiam breuiter quædam concionatus esset, Cicero pro tēpore multa disseruit, senatui suadens ut Atheniensium exemplo abolitionem rerum Cæsaris ageret, præterea Bruto & Cassio prouincias decerneret. Sed horum nihil adimpletum. Nam plebis animi cæde Cæsaris exasperati, ut cadauer ipsum per medium forum elatum aspexere, ad hæc cùm extulisset Antonius Cæsaris uestem sanguine sparsam, ac undique perforatam gladijs, furore commoti, percussores Cæsaris quæritant, inde ardentibus facibus eorum domos incendijs poscunt. Sed illi imminens periculū prouidentes, effugiunt, comitesq; nonnullos auctoritate primos etiam immorati urbem reliquunt. His extemplò Antonius elatus est, ac uelut dominaturus urbi, omnibus timeri esse cœpit, Ciceroniq; maximè. Nam potentiam suam in urbe iterum firmam aspiciens, & aduersus autores cædis tempus efferri, cœpit molestè angi præsentibus, præ-

buitq;

buitq; suspicionem dissimilitudinis uite animiq; sui immutati. Quamobrem id animaduertens cicero, enixè instat uti cum Dolabellae gatus in Syriã nauiget. Sed Hircius & Pansa uiri clari & optimi, ciceronis studio incẽsi, inituri consulatum post Antonium, ne se deserat orare, qui Antonium opprimere praesente eo suscepissent. Quare cicero non omnino diffidens, quanquam id etiã parum crederet, Dolabellam missum fecit. Inde data fide Hircio, se Romæ affuturum cùm consulatum iniret, Athenis æstiua ducturus solus nauigat. Sed in itinere ipso cùm moram tereret, & nouui sermones (ut assolet) ab urbe ferrentur, pauinisse Antonium, eumq; mirè mutatum, ac omnia senatusconsulto agere tractareq; prætereaut rectè singula componerentur, urbem eius indigere præsentia, secum questus quòd nimium sui cautus esset, Romã repetit. Nec primùm spe sua deceptus est: tanta enim ciuium copia sibi obuium itum est, ut in eius ingressu circa fores, circa dexteras dandas circa salutationes, integra fermè dies consumpta sit. Postea uerò Antonius cùm senatum cogeret, aduocato Cicerone non paruit, sed cubãsimulauit se ex pelagi laboribus & nauseabundi ne impediri. Nam suspicio insidiarum in ipsa uia nuncio quodam accepta, eum in senatum frequentem uenit. Hoc Antonius non leuiter tulit, sed

sed eum probris lacessens milites extemplò misit, qui aut illum adducerent, aut domum incenderent. Sed his cùm obstarent nonnulli, precibusq; inniterentur, Antonius uadimonijs contentus quieuit. Deinceps primores urbis placide reliquum tempus duxere palam, illi uerò aduersantes, nec omnino sibi non cauti, donec iunis Cæsar ex Apollonia in patriam redijt, & hæreditate Cæsaris adita, cum Antonio in non paruas contentiones erupit, cùm Antonius ex bonis Cæsaris quinquaginta & ducenta millia æris sibi diriperet. Ex his Philippus uitricus, & Marcellus, qui sororem eiusdem duxerat, cum adolescente Cæsare ad Ciceronem profecti cõueniunt, ut apud senatum, & apud plebem cicero uerbo safloq; causam adolescentis assereret, contraq; adolescens pecunia & militibus defensionẽ sibi Ciceronis assumat. Iamiam adolescens plerosq; militum Cæsaris circa se habere, & Cæsaris partes omni studio ad sese recipere. Ferunt Ciceronem non ingratè beneuolentiam cæsaris inuasisse, quòd eum antea diuino quodam somnio illexisset. Nam Cæsare atque Pompeio nondum uita functis, Cicero per quietem uidit sese monitum in capitolium uocare ordinis senatorij liberos, ceu Iupiter ostensurus quis unus ex illis foret, qui rerum esset potiturus: quocirca cives soliciti currere, & iuxta tem-

Causam Octauij Cicero suscipit, somnio monitus.

plum assistere, pueri verò omnes circunsedere silentiumq; agere. Patefactis interea templi, quisq; puerorum uicissim surgere uisus, ac Iouem adire. Tū Iupiter quemcunque animaduertisse mœstumq; repulisse, in unico solùm fixus dexteram protendens, ô Romani, inquit, hic princeps factus finem bellorum ciuilium uobis imponet. Hoc somnio stupefactus Cicero imaginem pueri requirens, cùm ipsum nihil omnino nosceret, animo eam impressit. Cumq; per diem descendisset in campum Martium, uisis pueris qui peractis ludis sua abibant, puerum quem in somnis uiderat aspicit. Quare animo perculsus puerum conuenit, eumq; rogat quibus parentibus natus sit. Erat ille Octauio patre, qui uir non malde clarus fuerat, ex Accia sorore Cæsaris ortus ex qua Cæsar liberis carens, facultates suas, domum familiaq; nomen testamento illi reliquit. Exte igitur somnij tempore ferunt Ciceronem, cùm Cæsar obuiam sibi fieret, accuratè eum contemnisse, contraq; illum Ciceronis beneuolentiam gratè fouisse. Fortuna præterea quadam Cæsarem ortum memorant, Cicerone consulatum administrante, quæ omnino primas fuisse ausas ad mutuam beneuolentiam tradunt. Quare & odio Antonij, & ob suam naturā gloriæ desiderio flagrantem, quòd existimaret ex potentia Cæsaris sese urbi præsse, Cicero se adolescenti subiecit, ut eum quandoq; patrē appellauerit. Ex quo stomachans Brutus in epistolis ad Atticū, Ciceronē increpat, quòd Antonij metu Cæsari blandiens, non libertatem studere, sed domesticum sibi dominū facere uideretur. Sed nihilominus Brutus Ciceronis filium, qui Athenis philosophiæ operā dabat, ad se recipiens, eum in primis dignitatibus habuit, eoq; in plurimis usus, ipsum strenuū reddidit. Ciceronis uerò potentia tunc in urbe maximè claruit. Nam iuxta mentem suam seditionis autorem eiecit Antonium, & ambes consules Hirtium atque Pansam in illum ab urbe cum exercitu misit. Suasit præterea senatui, dictores cæteraq; imperij ornamenta Cæsari dari, uelut qui pro patria esset certaturus. Verùm deuicto Antonio, & utrisq; consulibus Thessalica clade cæsis, omnes militum copiæ ad Cæsarem conueniunt. Quare metuens senatus uirū iuuenem, fortunamq; quæ splendidè usus fuerat, largitione tentauit eius exercitum reuocare, illiusq; potentiā scindere, ne eum fugisset Antonius. Quamobrem territus Cæsar ad Ciceronem mittit qui eum orarent, sibiq; succederent, ut operam impenderet ad consulatum ambobus committendum: quo se potiretur; affirmarent Ciceronem ut placitum ei esset rebus usurum, seq; adolescentem

Cæsis nō satis gratis Octauio fesse, tum contra dignitatem & ætatē suam, tū magno Reipublicæ malo subiecit.

ipsius curæ se daturum, nominis gloria illectũ contentumq; . Hæc simulatione primatum ciceronis fore passus est: res ipsa tamen eò tendebat, ut ciceronem ad petendum consulatum impelleret, comitia ueriſque conciliaturum. Elatus ergo his nunciis cicero, uir senex à iuuene deceptus, senatum atque centurias illi præbuit, extemplò à beneuolis lacessitus, ac non multò pòst intelligens se populi libertatem ac sese perdidisse. Nam inito consulatu potentior factus adolescens, Ciceronem missum fecit, ac Antonio Lepidoq; conciliatus, copias in unũ cõegit, & ueluti censum quendam triumuiri imperium orbis sibi partiti sunt. Proscriptionis præterea tabulas ultra ducentorum ciuium edidere, in quibus Cicero causa plurima fuit. Nam Antonius nihil conuentionis omninoratum habere, ni primus ille proscriberetur. Lepidus Antonio se iungere, solus Cæsar ambobus summa ui obnitti. Tridui itaque circa ciuitatem Bononiam horum scelerata colloquia habita sunt, quo loco apud interlabentem fluuium singuli castra locarant. Ferunt diebus primis Cæsarem pro cicerone certasse enixius, uictum tandem die tertia horum prodidisse. Omnium compensatio sic demum habita est, Cæsar ciceronem, Lepidus paulum fratrem, Antonius L. cæsarẽ auunculũ suũ, alios alijs cõcessere. Sic ergo cõfuror & indo-

Ambitio. Imprudẽtia.

Cicero uix tãdẽ proscribitur.

indomita rabies omni ingenio humanitatis exciderunt, ostenderuntq; magis nullam esse feram uastiorem homine, cùm licentiam affectuum nactus sit. His perfectis, Cicero qui cum Quintfratre apud agrum suum Tusculanum diuertebat, audita proscriptione statuit Asturam ad maritimum quendam ipsius locũ pergere, ut inde ingressi pelagus in Macedoniam Brutum cõuenirent, quoniam iam rumor erat uictorem esse. Ex ingenti ergo mœstitia desertis utribus se deferendos lecticis tradunt, ac peripsum iter nec subsistebant, nec mutuò proquabant, simul lugentes ac ululantes. Quintus præcipuè animo magis uexari, cui cùm subisset in mentem se commeatum nullum habere, qui etiam ciceroni tenuissimus erat, tutius uisum est ut cicero fugã præriperet, Quintus domum ea gratia præcurreret, unde apparatior extemplò rediret. Hæc cùm inter se firmassent, alter alterum complexi, cum summo luctu disiuncti sunt. Inde diebus paucis Quintus ipse à familiaribus suis proditus, cum filio à persecutoribus cæsus est. Asturam delatus cicero, quæsita puppe pelagus petit, ac uentos sequendos iuxta circæum potitur. Hìc cùm optarent nautæ iter incœptum prosequi, cicero seu metu maris, seu quòd nondum omnino cæsari diffideret, è puppe descendit, Romamq; postcens centum fermè stadia pedestri itinere

Fugitat.

transegit. Inde animi fessus ac mutatus, mare atque Asturã repetit. Hic tum graui atque anxio cogitatu pernoctans, in mentem duxit clã Cæsaris domum poscere, ac in ea interius sese iugulans, ultrices diras in eum concitare. Verùm perseruta tantium grassatorum timor eũ ab hac profectione repulit: præterea monstra quædam, quæ præsaga mente notabat: ex quibus familiaribus sese permisit Capuam pupp perducendum. Diuersoria enim illic habuit, in quibus ardores solis flatibus æstiuis gratissimè flantibus euitare consueuerat. Hic Apollinis erat sacellum mari imminens, ex quo cùm Cicero admigaret littori, corui elati pennis magno clangore nauiculam impetunt, deinde super utrisque cornibus antennarum insidentes, partim clamore strepere, partim capita funium exagitare. Tum omnibus id insuetum ostentum uisum est: uerùm descendit è puppi Cicero, & in diuersorio ueluti quietem captaturus accubuit. Hinc corui super postes fenestras magis ac magis tumultuoso clangore perstrepunt. Horum unus descendens in cubiculum Ciceronis, pallium quo cubans erat operuit, rostro ab eius fronte deduxit: quod domestici cùm uidissent, malorum præsagi sese excruciare, si oculos suos cæde sui domini maculare sustineant: nefandumq; ipsis uideri, si alitibus uiro immeritò infelici opitulari conantibus, ope

Prodigia mortem præcedẽtia.

ope nulla ipsi permoueantur. Præcipites itaq; mutuis uiribus ac inter se precibus illum lectica ad mare diripiunt. Interhæc cum lectorum copia superuenerunt iugulatores, Herennius centurio & Popilius tribunus militum. Is Popilius iandudum paricidij reus, opera Ciceronis, qui causam susceperat, defensus iudicium euasit. Cùm ergo fores quæ obseratæ fuerant fregissent, & necubi Cicero inueniretur, & qui aderant se illum scire negarent, traduntadolescentem quendam Q. fratris liberum nomine philologum, quem Cicero studijs liberalibus erudierat, tribuno dixisse, ipsum per umbrosos consitosq; calles ad pelagus lectica delatũ. Tribunus igitur paucis comitibus secum assumptis, ad exitum uiæ præcurrit: Herennius per demonstratam semitam accelerans illum consequitur. Verum Cicero ut percussores imminere cognouit, suis uti lecticam sisterent imperauit: inde seu persæpe consueuerat, cùm genam sinistræ imposuisset: immoris oculis percussores prospiciens, iugulum apparat. Miserum id quippe spectaculum, squalidus enim uultu, comaq; sparsus, & adeò sub curis extenuatus, ut ipsorum percussorum plerique miserè affecti oculos suos texerint: cùm iugulum poscret Herennius, crine nudum, & extra lecticam uulneribus prolatum, quia tum sexagesimum

Comprehẽditur.

Cedes mirabilis.

quartum agebat ætatis annum. Caput ac manus, cum quibus Philippicas scripserat, Antonij iussu truncauit Herennius, Romamq; attulit. Quæ membra cùm Antonius qui tum fortè comitia habuerat, mutilata prospexit, ingenti uoce proclamans, Sic habeant, inquit, finem proscriptiones. Deinde ea pro rostris imperat, spectaculum Romanis horrendum, qui non membra Ciceronis se se spectare, sed imaginem animi crudelis Antonij uidebantur. Verùm tanto in scelere, id tantum ritè perfectum est, quòd Antonius uxori Quinti Philologum tradidit. Hæc potestatem illius nacta, præter cæteros cruciatus, quibus eum affecit, eiusdem carnes ipsum se amputare membratim, igni adurere, mandereq; coëgit, sicuti historici quidam aiunt. Tiro Ciceronis libertus proditionis Philologi nihil omnino meminit. Cæterum ipse percepi, cùm Cæsar post plurimum temporis ad quendam è nepotibus ingressus esset, quòd tum fortè Ciceronis opusculum tenebat in manibus, subito aduentu Cæsaris territus, libellum in sinu tentauit occulere: sed id frustra, cùm præueniisset Cæsar. Capto igitur opusculo eo Cæsar cùm stando plurimam eius partem euoluisset, id reddidisse adolescenti cum his uerbis perhibetur: Eloquens hic uir, eloquens fuit ô filij, & amator patriæ. De

de parum pòst cùm idem debellasset Antonium, consul factus sibi ciceronis filium collegam delegit, atq; sortitus est. Cuius magistratu senatus statuas Antonij deiecit, ac nonnulla ipsius ornamenta aboleuit. Præterea publico edicto, ex Antoniorum gente neminem Marcum appellari. Sic ergo diuino quodam fato ultima ultio ad Ciceronis domum redacta est. Grata mortuo patria.

DEMOSTHENIS ET CICERONIS COMPARATIO.



Vacunq; igitur Demosthene, Ciceroneq; in notitiam nostrã digna memoratu peruenere, hæc sunt. Ac eloquẽtiæ quidẽ comparatione missa, hoc præterire silentio non possunt, quòd Demosthenes quidem, quantacumq; uel natura, uel exercitatione consequutus uim esset, omnem in ista dicendi facultate consumens, grauitate orationis omnes quibus cum iudicialibus in causis collatus est, facilè superauit, amplitudine & magnificentia ipsos declamatores, arte & diligentia sophistas longè post se relinquens. Cicero uerò cùm disciplinas atque eas quidem multifarias eloquentiæ studijs coniunxisset, philosophica monumenta non pauca, Academicorum more conscripsit. Tametsi forenses etiam orationes satis declarent, cognitionem il-

lum literarum ampliorem quandam ostentare uoluisse. Iam etiam mores alios illorum oratio præfert. Demosthenica siquidem citra fucum, citra lusum, ad grauitatem studio uergens, non lucernam, quemadmodum Pytheas ille calumniabatur, sed aquæ potum, cruramq; & eam morum acerbitatem, quam nocant, tristitiamq; refert. cicero uerò ad scurrilitatem usque scommate sæpenumero euectus, dignas studio res risu tractans, dum causæ fidem uult, sæpe deserit officium, ut in Cælij causa, nihil absurdum facere se, qui in tanta magnificentia & delicijs, concedat uoluptati insanire esse, uti nolle quo possis, cùm clarissimis philosophis felicitas in uoluptate statuatur. Catonem Murenæ, quam oppugnabat Cato, consulatum defendens, cùm multa insolentia in Stoicorum placita lusisset, risu oborto & ad iudices permeante, subridens Cato, quàm ridiculus, inquit, consulem habemus. Videtur familiaris Ciceroni risus & insita dicacitas fuisse: nam facies ipsa ludens quiddam & serenum præ se ferebat, cùm Demosthenis seria semper esset, & solicitudinem temerè haud unquam remitteret: unde difficilem aduersarij, & mordacibus horridum uocabant. Idèin ipsorum monumentis discrimen uidere licet. Hic luiter & extra molestiã laudes suas, sicubi ad rem aliũ maiorem spectant, attingit, per cætera uerecundus

moderatusq; : Ciceronis redundantia & iteratio, morbũ arguit, æstũq; gloriæ unde uox ista, Cedant armæ togæ, concedat laurea linguæ. Demosthenis non solum facta sua laudare, sed dictas scriptásue abse orationes demirari consueuit, quasi cum Isocrate aut Anaximene sophista quopiam iuuenaliter contendat, non Ro. populum, horrendum, armisonũ, metuendumq; hostibus, regere comit. Vt enim potentem esse ciuilis uiri orationem decet, ita plausum captare & gloriam nimis auidè glutire, ingenerosi hominis est. Vnde non paulò terribilior Demosthenes est, unus illam suam, tantum usum quendam esse iudicans, magno auditorum assensu maximum: rudes uerò & illiberales (ut sunt) quicunq; ob eam facultatem inflentur. Authoritas in repub. parfuit. Præsidio uterq; militariũ hominum egebat: Demosthenes Charetis, Diopethis, Leosthenis, Cicero, Pompeij: Augusti, id quod Augustus ipse ad Agrippam & Mecœnatem scribit. Magistratum uerò, qui moreș cuiusq; declarare, & animi morbum patefacere creditur, Demosthenes insignem nullũ gessit, unde nullum inde experimentum sui dedit: nam copijs quas contra Philippum excitauit, ipse non præfuit. Cicero uerò quæstor in Sicilia, proconsul in cicilia & Cappadocia, quo tempore, auaritia uigente, ducibus legatisq; uulgò furari sordidum, rapere non

illici

illicitum uidebatur, accipere uerò prorsus reprehensione carebat, & qui id faceret amabatur, satis tum animum opibus superiorem declarauit, specimenq; bonitatis ingens dedit. Romæ uerò uerbo quidem consul, potestate monarcha & dictator, uerum esse in catilinana declarauit, quod Plato cecinerat, tutas malis urbes futuras, si in unum potestas ingens, prudentiaq; & iustitia coiuissent. Sed quæstum Demosthenes turpiter fecisse fertur, Phormioni & Apollodoro aduersarijs actiones, clàm sumpta pecunia, scribens: ad hæc propter regum largitiones male audiuit: tum est correctelæ Harpalicæ conuictus. Primum, quid si falso ab obtrectatoribus, qui non pauci sunt, hæc impacta dicamus? certè quòd ad regum munera ultro & cum gratia data, Demosthenes respicere non fuerit ausus, nec erat hoc hominis nautica re quæstum exercentis, nemo arbitror negabit, de cicerone uerò, quòd ædilis siculorum, pro consul uerò regis capadocum, urbe uerò cùm eijceretur, amicorum etiam rogantium munera reiecit, dixi mus iandudum. Exilium illi quidem turpe fuit to deprehenso, huic præclarum opus patriam à latronibus uindicanti incidit: unde cùm nihil ille quod exilio prætexeret haberet, propter hunc senatus & uestem mutauit, & lugere instituit, & decernere nulla de re uoluit, priusquàm

quam reditus decretus ei publicè foret. Exilium Cicero ignauiter tulit in Macedonia desidendo, Demosthenis uerò gestorum præcipua pars exilium fuit. Nam dum operam Græcorũ legatis dedit, confutatis Macedonum, urbes concilians, longè præstantiorẽ Alcibiade Themistocleq; ciuem, in eadem cum illis sorte constitutus, sese declarauit. Iam eandẽ denuò reipub. causam suscepit, & enixè Macedonem Antipatrũ oppugnauit. Ciceronem uerò Lælius, cum Cæsar consulatum imberbis contra leges petiuisset, conniuentem conuicijs incessit: & Brutus scribens grauiter arguit, quòd reipub. tyrannidem molestiorem aluisset, quàm pepulerat. Ante omnia uerò ab obitu deplorandũ hunc putem, quandò homo senex & nobilitate clarus, à seruis sursum deorsum circunlatus, mortem fugitando, cæsores suos fallere cupieret, qui in eo tollendo, uix momento naturam anteuertebant, à quibus mox trucidabatur. In illo quanquam ad preces paulisper se demisit, admirandum est quòd uenenum seruauit: tum quòd est usus, quasi cùm Deus immunitatem negasset, ad aram sacratiorem confugiens, & ex medijs armis hostibusq; corripiens sese, crudelitatem Antipatri uideret.

Deme

Demetrius.

DONATO ACCIAIOLO
Interprete.



R AECLARA me meo iudicio prisci septentes sententiam habuere, qui cùm rerum naturam ingenti studio diligentiaq; perquirerent, artes similes sensibus iudicarunt: hac præcipue, ut mihi uidetur, ratione compulsi, quòd earum iudicandi uim dicernendiq; potentiam, æquè sensibus atq; artibus admiscuerunt inesse, quam ad percipienda contraria à primis incunabilis cunctis hominibus natura inseruit. Atnos quanquam experientia ipsa, & horum philosophorum grauissimo iudicio confirmati in hanc sententiam adducimur, ut existimemus artes atque sensus in eo nõ mediocriter cõuenire, quòd pariter discernere cõtraria possint, tamen alia ratione non parum differre arbitramur, quòd eorum iudicia non eisdem finibus terminantur, cùm artes præter cognitionem contrariorum, electionis quoq; iudicium habeant. Nam sensus etsi album pariter atq; nigrum, amarum dulceq; percipiunt: non tamen sic ea

sic ea diiudicãt, ut alterum expetendum, alterum fugiendũ esse discernant. Mouẽtur enim suapte natura à singulis contrariis quæ sibi obiiciuntur, omniaq; deinde eodem pacto quo ipsi antea perpessi fuere, ad rationis iudicium deferunt. Artes uerò cùm semper sint rationi coniunctæ, ut utilia eligant, fugiantq; aduersa, primum ea accuratè pensant quæ sibi congrua sunt, deinde & quasi longiore intervallo ea prospiciunt, à quibus putant caueri oportere. Medicina enim ægritudinem, Musica dissonas uoces ea tantum ratione considerare iubetur, ut melius efficere contrarium possit. Temperantia quoq;, tum iustitia, ac prudentia, omnium artium perfectissimæ, cognitionem non modò utilium ac honestarum rerũ sed earum etiam quæ turpes & inutiles & iniustæ sunt, ad se pertinere proculdubio putant, atq; eos qui uitiorum naturã se ignorare gloriantur, uehementer accusant, quasi rudes earũ rerum quas maximè decet uiros studiosos cognoscere. Quare antiqui Spartiatæ cùm sua festa celebrarentur, consueuerunt agrestes homines qui appellabantur Helotæ, quantum maximè poterant ad potum crapulamq; compelere, eosq; deinde mero iniurgitatos in conuia iuuenum adduci iubebant, ut illi cernentes ebriorum turpitudinem, ebrietatẽ ueluti rẽ deformem perhorrescerent. Nos uerò neminẽ cor-

Spartiatarũ antiquorũ mos.

rumpendum esse putamus ut alij corrigantur neq; hanc emendationem ciuilem, neq; humanã, neq; libero dignã esse arbitramur. Sed non erit fortasse inutile ad exemplum rectamq; uiuendi rationem, duos aut plures homines in medium asserre, qui cùm in gubernatione maximarũ rerum uersarẽtur, summa licentia ac intẽperantia usi, famã suæ turpitudinis apud posteros reliquere. Neq; profectò hoc agere intendimus, ut huiusmodi uarietate ornãdo historiam nostram, afferamus legentib. uoluptatẽ, sed quemadmodũ Ismenias ille Thebanus discipulis suis tam eos qui malè, quàm eos qui bene modulabantur ostendẽs, dicere solebat, Hoc pacto, non autem illo modulari oportet. Atque ut Antigenidas ille bonos modulatores suum nibus arbitrabatur iucundiores esse futuros, si malos fuissent aliquando experti: eodem pacto nos alacriores fore existimo ad persequendum meliorem uiuendi modum, si flagitiosorum hominum mores historia cognouerimus. Demetrij igitur, qui urbium expugnator est dictus, ac M. Antonij imperatoris uitam hoc libello complectimur, qui utri sententiam illam Platonis maximè suis moribus comprobasse uidentur: Præclara, inquit, ingenia quemadmodum uirtutes maximas, eodem pacto uitia quoque maxima producere solent. Fuerunt enim ambo cùm summis flagitijs, frequenti potui, ac libidi-

Platonis sentẽtia.

nissimis amoribus dediti, tum è contrario liberales, benefici, ac in re militari peritissimi duces. Præterea eandẽ propè habuerunt fortunã, cùm non solũ in totius uitæ cursu, nunc principatus & regna sint maxima cõsequuti, nũc uice uersa eadẽ amiserint, nũc ex felici rerum successu in extremas calamitates ceciderint, paulòq; deinceps præter spem in pristinã felicitatem redierint, sed etiã extremæ uitæ actu similẽ penè finẽ sortiti esse uideantur, cũ hic quidem in manus hostium uenerit. M. uerò Antonius idem sit propè perpessus. Antigono igitur duo ex Stratonice Corinthi filia fuerunt filij, quorum alterum fratris nomine Demetrium, alterum patris Philippum uocauit. Tale enim frequens est fama: quanquam nonnulli Demetrium non Antigoni filium, sed nepotem ex fratre fuisse tradunt. Mortuo nanq; patre, ac matre deinde Antigono nupta, Demetrium aiunt adhuc infantem relictum, creditum esse Antigoni filium. Philippus cùm esset paucis annis minor natu quàm ipse Demetrius, uita excessit. Demetrius itaque & si non æqua patri, procera tamen fuit statura: forma uerò & pulchritudine oris adeò egregia, adeoq; præstanti, ut picturorum aut sculptorum nemo similem unquam potuisset effingere. Nam & gratiam simul & terrorem, tum grauitatem & man-

Demetrius formæ insignis.

suetudinem quandam præ se ferre uidebatur: concurrebatq; cũ iuuenili ac elato multus aspectu, admirabilis splendor regia quadam dignitate coniunctus: itaq; natus esse uidebatur ad stuporem simul & gratiam hominum conciliandam. Erat autem cùm per ocium potus & conuiuia celebrabantur, & delicatissimus & iucundissimus omnium regum: cùm uerò res gerendæ erant, studio ac diligentia, tum ingenij magnitudine cunctos alios superabat. Quare Liberum patrem imitari maximè uidebatur, quem ex eo uehementer extollunt, quòd prohibere & bello uti, & pacem rursus ex bello conficere, tum iucunditate suauitateq; ingenij sibi mentes hominum conciliare. Fuit præterea Demetrius amantissimus Antigoni patris sui: studio quoq; matris & patrem obseruanti debatur, eumq; magis ob ueram syncerámq; benenolentiam, quàm ob potentiæ magnitudinem uereri. Cùm aliquando legati quidam ab Antigono audirentur, reuersus à uenatione Demetrius confestim ad patrem accessit succinctus telis, eumq; osculatus prope nirum consedit: paulóq; deinceps cùm legati habitu responsis discederent, alta uoce ad eos conuersus Antigonus, ô uiri, inquit, nunciate talem amicitiam animiq; pietatem, qualem uidere potuistis inter Demetrium Antigonumq; seruari: quasi ostenderet, concordiam patris

cum filio, status ac regum potentiæ maximum esse indicium. Adeò enim regnum à communi sanctaq; societate alienum esse consueuit, adeoq; maleuolentiæ & perfidiæ plenum, ut maximo atq; antiquissimo Alexandri successori letandum iure fuisse uideatur, si corpus suũ inerme armatis filij manibus tutò commiserit. Verumenimuero huius familiæ reges inter quàm plures Alexandri successores soli, ut ita dicam, fuisse apparent, qui huiusmodi perfidia & immanitate caruerunt, præter unum Philippum Antigoni, qui filium suum necauit. Alij autem ferè omnes qui maximo illi regi successere, cùm hoc uitio laborarent, nonnullis filios, pleriq; matres, multi uxores interfecerunt. Fratrum autem cædem quis referre potest? Vt enim geometræ petitiones, sic illi fratres necare sibi permitti putant, quasi petitionem quandam regibus pro firmamento regni concessam. Demetrius uerò quàm ingenuus ab initio, quamq; humanus & amicorum studio sus extiterit, ex eo constare facilè potest. Mithridates Ariobarzanis filius qui adolescens moribus & aspectu egregius uidebatur, ob etatem & consuetudinem summa erat cũ Demetrio familiaritate coniunctus, colebatq; uehementer patrem Antigonum: de hoc igitur adolescẽte, quãquã nec esset nec haberetur etiã malus, ob tale tamen somnium non mediocris

Antigoni somnium.

Antigono est orta suspicio. Visum est ei se lætum & pulchrũ peragrantem campum aureas micas serere, atque ex his auream segetem primùm oriri, paulòq; deinceps nihil sibi cerni præter desectam paleam: perturbatum igitur ob hoc atq; mœstum, audire quosdam sibi videri qui dicerent Mithridatem in pontum Euxinum esse profectum, auream messem lecturum. Hoc somnio cùm uehemẽter esset perturbatus Antigonus, filium ad se uocat, ac iureiurando silentium ei imponens, somniumq; deinde enarrans, ostendit se omnino statuisse animo, ut omni suspicione liberaretur, Mithridatem de medio tollere. Hæc ut audiuit Demetrius, incredibile est mœrore confectus, atque adolescentem familiariter uersantem secum, sibiq; (ut consuerat) appropinquantem, neq; alloqui audebat, nec uoce quicquàm exprimere, iurisiurandi accepti memor, ac fidei datæ patri rationem habens. Seducto igitur adolescente aliquantulum ab amicis, ut uidit remotis arbitris se solos esse relictos, conuersus ad eum, teli cuspide scribebat in puluere, Fuge Mithridates. Hoc quidsibi uellet coniectans adolescens, propinqua nocte aufugit in Cappadociam, atque statim Antigoni somnium perfici uidebatur. Maximas enim Mithridates ac optimas consecutus regiones, regum genus qui deinceps Ponti imperitarunt, post octauam successionẽ à Romanis

manùs destructum, posteris suis reliquit. Hæc igitur bonæ indolis Demetrij heniq; ingenij, quo ille ad mansuetudinem ac iustitiam flectebatur, indicia sint. Verùm ut inter elemẽta Empedoclis contentione assidua discordiaq; uigente, semper inter ea quæ propinquiora sunt maior fieri dissensio solet, sic ea tempestate inter Alexandri successores assiduè bellum ardens grauius inter eos oriri uidebatur, qui se finibus contingentes, tum rerum, tum locorum coniunctione quidam tenebantur. Veluti tunc aduersus Ptolemæum eueniebat Antigono, qui cùm in Phrygia moram trahens audisset Ptolemæum è Cypro profectũ Syriam deprædari, urbes aut seducere, aut ui ad deditionem compellere: aduersus illum Demetrium misit duos supra uiginti annos natum, & militiam tum primùm in maximis rebus egregiè attrectantem. Cæterùm iuuenis adhuc tyro parumq; experientia callens, uiro congressus ex Alexandri palæstra nuper emerso, ac multis magnisq; prælijs sub illo uersato, prope Gazam urbem pugna commissa superatur. Octo millia hominum eo sunt prælio capta, quinque millia cæsa, tentoria præterea, & omne ornamentum corporis regij Demetrio ereptum. Sed hæc quidem Ptolemæus unà cum amicis quos prælio ceperat, ad eum remisit, uerba addens humanitate referta, non de omnibus simul, sed de regno &

gloria à magnis uiris esse certandum. Demetrius his benignè receptis precatus est deos ne diutius Ptolemæi debitorem se esse permitterent, sed facultatem quandoq; darent, ut similem ei posset liberalitatem referre. Atq; ob hanc cladem non ita animo affectus uidetur, ut iuuenes solent principio malè succedentibus rebus, sed ut grauis dux, qui multas sit fortunæ permutationes expertus. Itaq; summa studio properabat uires reficere, urbes gubernare, arma ac milites congregare, congregatos exercere, neq; quicquam omittere quod ad reparandum dissipatum recenti clade exercitum pertineret. Interea cùm hæc pugna infeliciter gesta nunciata Antigono esset, dixisse eum ferunt Ptolemæum primo prælio imberbes superasse, deinceps aduersus uiros sibi pugnandum fore. Petenti post hæc filio, ut his uiribus quas habebat sibi liceret rursus cum hoste manum conserere, assensit pater, ne animum sibi confecisse quandæ victoriæ erectum, audaciamq; inuenili retardaret. Iamq; ei non multò postea congrediendi facultate oblata, ita est illa impigre usus, ut neq; sibi occasio, neque ipse occasioni defuisse uideretur. Nam cùm Ptolemæus fretus quandis rebus elatus sibi persuasisset Demetrium ob recentem calamitatem susceptam facilè ex tota Syria posse depelli, aduersus eum Cillem ducem cum magnis copijs misit, quem imparatum,

ratum, hostiumq; aduentum minimè expectantem subitò adortus cum omni exercitu cepit Demetrius. Septem hominum millia eo prælio capta in manus Demetrij uiua uenerunt. Magna præterea rerum pecuniarumq; copia inuenta. Quibus omnibus uehementer lætatum Demetrium aiunt, non tam ob gloriam & spolia adepta, quàm quia sibi facultatem oblatam cernebat, qua Ptolemæo bene ac præclarè de se merito parem posset liberalitatem referre. Itaq; cùm pater suis literis exoratus concessisset ut his omnibus suo arbitratu uteretur, Cillem unà cùm amicis libenti animo ad hostem remisit. Hæc clades Ptolemæum paulo ante uictorem è Syria pepulit, Antigonum uerò quem fortè hostes ueluti hominem uictu contempserant, in eiusdem possessione firmauit. Atque incredibile dictu est, quanta sit senex lætitia elatus, ob hanc uictoriam manibus filij partam. Post hæc Demetrius cùm in spem uenisset eos Arabum populos qui Nabatæi uocantur, sibi subigendi, profectus cum exercitu fortè euenit ut in loca incideret aquarum expertia, parumq; abfuit quin ipse totusq; exercitus siti deperiret. Quo tamen periculo cum neque perturbatus esset, neque exterritus, non mediocrem admirationem barbaris præbuit, stupentibus uiri audaciam, animiq; constantiè in talibus, tàq; inusitatis casibus

tolerandis. Is autem non amplius morandum ratus, populata regione, septingentis camelis, omnisq; generis præda abducta, se se suumq; exercitum in loca tuta recepit. Cùm uerò Seleucus primum Antigoni opera in Babyloniæ regnum perductus, deinde suo studio uiribus auctis eò potentiæ ascendisset, ut iam minaretur locis Indiæ propinquis, & ad ea regna quæ circa Caucasum sunt, animum conuertisset, sperans Demetrius per eius discessum desertam Mesopotamiam reperire, traiecto repentè Euphrate, subito aduentu Babyloniam occupat, & ex altera arce (erant enim duæ) expulso Seleuci præsidio, suoq; introducto, septem delectorum hominum millia in urbe constituit. Iubens deinde milites ut ex eadem regione, in qua non putabat ulterius tempus esse terendum, quæcunq; possent secum abducerent, castra mouit, iterq; ad mare conuertit, Seleuco statum discessu suo firmiorem relinquens. Fugere enim uisus est, regionem male mulctans, tanquam ad se deinceps non pertinentem. Statim q; sibi nuncio allato, Halicarnassum à Ptolemæo uehementi obsidione teneri, rem in extremo periculo esse, raptim obsessis subsidium ferens, ex illius manibus urbem eripuit. Cùm uerò prosperè succedentibus rebus, Antigonus & Demetrius magna iam animis agitantes nihil tam arduum esse arbitrarentur quod non

Demetrius Babyloniã occupat.

non se assequi posse confiderent. ad liberandam Græciam, quæ Cassandri & Ptolomæi seruiebat imperio, incredibili quadam cupiditate mentem conuertunt. Hoc quidem nulli reges neque iustius, neq; gloriosius gesserant bellum. Quare pecunias quascunque possunt ex barbarorum regionibus congregant, classem instrui iubent, omnia deniq; parant, quæ pertinere uidebantur ad exequendam hanc expeditionem, pro Græcorum libertate susceptam. Verùm consilio inter se habito, unde tanti belli gerendi initium sumendum foret, cùm censuissent operæprecium esse, ut ad liberandas Athenas omnibus alijs posthabitis primum accederetur, atq; ex eo quidam amicorum suaderet Antigono, ut si eam occupet urbem, ualidis præsidijs firmet, ac perinde ut totius Græciæ fundamentum custodiat: dixisse Antigonum tradunt, benevolentiam sibi semper uisum optimum regni fundamentum, ueriss imumq; præsidiũ esse. Athenas nunc quasi speculum totius orbis, paulò deinceps in oculis omnium gentium suæ gloriæ clarissimum fore insigne. Demetrius igitur talentis quinque millibus, nauibus quinquaginta supra CC collectis, non amplius cunctandum ratus, cùm uersus Athenas classem direxisset (hanc enim urbem tenebat pro Cassandro Demetrius Phalereus, arcemq; Munychiam firmis præsidijs munierat) cursum suum

Ad liberandam Græciam proficiscitur.

tum prudentia, tum fortuna iuuante, quinto Caleñ. Aprilis ante Piræum nemine sentiente apparuit. Athenienses primo hostium aduentu decepti, ad hanc classem suscipiendam sese parabant, existimantes esse Ptolemæi naues. Paulò uerò postea ut perceperunt hostes adesse, repentino terrore quasi amentes factis statim ad arma conclamant: auxilium ferebat duces, omnia (ut par erat) pauoris ac tumultus erant plena. Demetrius per tenebras occupatis faucibus portus cùm intus esset ingressus, iam coram omnibus apparens, ex naui per caduceatorem silentium ab Athenienſibus petijt. Quo quidem facto appropinquans illis, ac benignè alloquens inquit, se à patre Antigono missum, ut bona cum fortuna Athenienses liberos faceret, præsidia hostium expelleret, legibus denique illis ac moribus patrijs restitutis, sæuo tyrannorum imperio urbem liberaret. Quibus uerbis multi fuerunt qui proiectis armis Demetrium rogarent ut è classe descenderet. benefactorem ac liberatorem patriæ magnis clamoribus uocitantes. Phaleræus, omnesq; ij qui circa illum erant, etsi nihil horum quæ polliscitus erat Demetrius, firmum stabileq; arbitrarentur faturum, tamen propter tam repentinam mutationem, spe retinendæ urbis abiectâ, cedere victori necessarium esse putabant. Itaq; legatos ad eum mittunt, qui à Demetrio benigne

benignè susceptí, remissiq; simul cum Xenocrate Sphettio, uno ex intimis paternisq; amicis, ad Phaleræum reuertuntur, quem quidem citius magis quàm hostes formidantem, petentemq; sibi tutò per Demetrium liceret Thebas cum suis familiaribus proficiſci, non modò non neglexit Demetrius, sed gloriam & uirtutem uiri in honore habens, diligenter curauit ut Thebas incolumis peruenire. His gestis petentibus Athenienſibus ut urbem intraret, non prius se ciuitatem Athenarum uisurum respondit, quàm omni præsidio hostium expulso, liberam penitus fecerit. Relictis igitur qui Munychiam armis machinisq; & omni tormentorum genere oppugnarent, ipse interim ad liberandas Megaras, quæ etiam Cassandri præsidio tenebatur, cum omni exercitu proficiſcitur. Sed cùm audisset Cratesipolim mulierem pulchritudine famosam degentem Patris, quæ olim Alexandro Polyperchonti dedita fuerat, suum congressum uehementer appetere, relicto exercitu circa Megaras, ad eam profectus cum paucis expeditis & manu promptis, ijsq; iterùm à se remotis, seorsum tentorium posuit, ut celaret mulierem ad se uenientem. Hoc cùm nonnulli hostium resciuissent, magnam occasionem capiendi Demetrium nacti, ad eum aggrediendum proficiſcuntur: iamq; tabernaculum propè peruenerant, cùm ille repentino

repentino tumultu perculsus, sumpta raptim chlamyde fugam arripuit, paruúq; abfuit quin ob intemperantiam suam turpiter caperetur. Hostes uerò tentorio eius cum omni supellectile potiti abierunt. Post hæc occupatis Megaris cùm in urbe direptiones frequentes agerent milites, Athenienſibus benignè pro Megarenſibus ſupplicantibus, eorum precibus ceſſit Demetrius, præſidijs q; deductis liberam ciuitatem reliquit. Dum hæc Demetrius agret, Stilbonis philoſophi ſibi in mentem uenit, de quo magna apud Megarẽſes erat opinio, quòd in quiete & tranquillitate quadã ſuũ uitæ modum conſtituiſſe dicebatur. Hunc igitur ad ſe uocatum rogauit Demetrius, an aliquid ſuarum rerum ſibi quiſquam miles eripuiſſet: ad hoc, nemo, inquit Stilbon: neminem enim uidi ſcientiam auferentem. Rurſus in diſceſſu ſuo ſeruis omnium ciuium arreptis, cùm benignè ad eum conuerſus dixiſſet, Liberam ueſtram ô Stilbon ciuitatem relinquo: rectè, inquit ille, nullum enim ſeruum in urbe relinquis. Deinde ad aggrediendam Munychiam quæ aſſiduè fuerat poſt diſceſſum ſuum obſidionem perpeſſa, cum omni claſſe rediens, primo aduentu eã expugnauit, atque hoſtium præſidio expulſo, ſuoq; introducto, arcem euertit. Poſt hæc Demetrius Athenienſibus aſſiduè eum uocantibus cùm id tempus opportunum eſſe arbitraretur, urbem eſt ingreſſus, cõfeſtimq; populo in concionem uocato, gratiſſimis uerbis patrias leges priſtinamq; libertatẽ reſtituit: addiditq; præterea, ſe omni ſtudio curaturum, ut Athenas medimnũm frumenti centum quinquaginta millia, & materiæ copia tanta, quanta ad centum fabricandas triremes ſufficere poſſet, ab Antigono patre mittantur. Athenienſes igitur Rempub poſt decimũ & quintũ annũ quibus ſub alieno imperio manſerant, beneficio Demetrij liberatam accipiunt. Nam à pugna Lamiacenſium, & eo prælio quod apud Cranonem cõmiſſum eſt, uſque ad illum diem quo Demetrius urbem intrauit, nomine pauco rum ſtatus, re autem uera tyrãnicus fuerat dominatus, propter immoderatam Phalerei potentiam. His rebus geſtis, famaq; Demetrij ubique diffuſa, cùm magnus clarusq; apud omnes gentes haberetur, ſtatim immodici honores & ante illud tempus inauditi, quos populus Athenienſis ei decreuit, hominẽ (ut plerunq; ſit) corrupere, inſolẽtẽ moleſtumq; omnibus reddidere. Primò enim tulerunt decretũ, ut Demetrius & Antigonus omniũ reges appellarentur, cùm hi antea hoc nomẽ abominarentur, quòd ab his tantùm qui Philippo & Alexandro ſucceſſerant, uſurpari ſoli tum erat, alijs uerò nequaquã erat cõmune. Hos præterea deos ſeruatores, & præſulem

Stilbon philoſophus.

Athenæ tyrãnide liberatæ à Demetrio.

Honores Demetrio & Antigono decreti.

Athe-

Athenienſem, qui certo quodam nomine appellari conſueuerat, ſacerdotem ſeruatorum uocari iuſſerunt, atque cum ſingulis annis confirmantes, nomen illius in omnibus ſuis decretis & ſcriptionibus præponebant. In eo autem loco ubi primum è curru deſcendit Demetrius, ſacrificijs peractis aram locarunt, quam Demetrij † deſultoris aram appellari uoluerunt. Decreuerunt præterea ut Antigonus et Demetrius in peplo unà cum Ioue & Pallade intexerentur: ut duæ inſuper tribus, quarum alteram Demetriadem, alteram Antigonidem uocitarunt, ſuis ueteribus adderentur: atque eorum ſenatui, qui numero quingentorum hominum continebatur, centum accederent homines, unaquaque tribu quinquaginta ſecum trahente. Non prætereundum uidetur illud admirabile genus honoris quod acutiſtimè à Stratocle inuentum aiunt, qui huius & aliorum omnium quibus blandiri poſſet arbitrabatur, diligentiſſimus fuit inueſtigator. Tulit enim decretum, ut legatis quos Athenienſes ad Antigonum & Demetrium mitterent, ſacris uocarentur, ſicut illi qui cũ patrijs ſacris Olympum & Pythiam mitti conſueuerant totius Græciæ celebritate. Sunt autẽ & alia multa à Stratocle per audaciam & impudentiam perpetrata, illiſq; ſimilia, quibus Cleonem illum antiquum uti ſolitũ tradunt, cũ populo

† κατα βάτης

Athenienſi ſuis impudentiſſimis adulationibus blandiretur. Habuit enim Stratocles Philacium amicam, quæ ſemel cùm ei capita quædam in foro empta in conuiuiũ attuliſſet, comiter ad illam conuerſus Stratocles, Ea, inquit, emiſti ô Philacium, quibus nos reipub. gubernatores ludere conſueuimus. Quodam quoque tempore cùm Athenienſes pugnanauali eſſent circa Amorgum. ſuperati, præueniens eos Stratocles, qui huius calamitatis nuncium afferebant, ſumma celeritate urbem ingreſſus, per Ceramicum coronatus tranſiuit, fauſtum afferens uictoriæ nuncium: quo quidem extemplò epulum per unamquanque tribum conſtitutum eſt, & ſacrificia publicè ſupplicationeſq; decretæ. Paulo uerò deinceps cùm uenirent hi qui ferebant nuncium ſuſceptæ calamitatis, atque uniuerſus populus uno conſenſu aduerſus Stratoclem uehementiùs exarſiſſet, ille tamen hunc furorem audaciter impudenterq; ſuſtinens, Quid, inquit, nirà Athenienſes uobis moleſtè intuli, ſi duos dies ſumma eſtis mea cauſa in uoluptate uerſati? Talis igitur erat Stratoclis audacia. Sed fuit præterea iuxta Ariſtophanis poëtæ ſententiam, igne calidior uenter. Quidam enim alter longè impudentior quàm Stratocles, tulit decretũ, ut quoties Demetrius Athenas ueniret, ſuſciperetur in cereris & Bacchi hoſpitio, ut q; illo

illi qui in Demetrio honorando alios superasset, tantum ex publico ærario daretur argenti quantum sufficere posset ad collocandum in templo aliquod suæ liberalitatis insigne. Insuper ut mensis Ianuarius, utq; primus ac nouissimus dies mensis, tum denique ut Bacchi coniuia ex Demetrij nomine vocarentur.

Verùm extemplò post hæc hi casus secuti sunt, quibus obstupuerunt omnes, cùm non fortè, sed diuino quodam numine euenisse, viderentur. Peplum enim in quo Demetrius & Antigonus simulerant contexti, cùm per Ceramicum mitteretur, ingenti superueniente procella, medium scissum ferunt: & circa aras illorum magnam aconiti copiam ortam, cùm ro in ea regione nasceretur: & eo die quo festa Bacchi celebrabantur, omnem pompam dissipatam pessundatamq; fuisse. Insuper ob magnam glaciem vehementémque pruinam non modò ficus & uites à frigore esse combustas, sed maximam quoque segetum partem corruptam. Quare Philippides cùm inimicus esset Stratoclis, hæc aduersus illum in comœdia protulit: Per quem combussit pruina uites, Per quem scissum in medio peplum est, Honores diuinos mortalibus tribuentem, Hæc populum corrumpunt, non comœdia. Fuit autem Philippides summa cum Lysimacho familiaritate coniunctus, mul-

taq; per eum populus Athenensis beneficia suscepit à rege. Compellebatur enim rex ad hunc hominem diligendum ob suos integros mores, uitæq; probitatem, in eoq; præcipuè uirum admirabatur, quòd cùm secum uersaretur frequèter, ab omni tamen astutia & adulatione, quibus regiæ domus abundare solent, quasi à pernicioſa peste abhorreret: itaq; animum suum induxerat, ut quandocunq; sibi ad bellum resq; gerendas proficiscenti occurrebat Philippides, hoc pro bono omine haberetur, quasi aliquid fausum felixq; portenderet. Verùm aliquando rogatum à Lysimacho, nũ aliquid suarum rerum expeteret, respondisse aiunt: solum ô rex, ne arcanorum tuorum quicquam mihi credas. Hos igitur quorum alter in scena, alter in concione assiduè uersabatur, ob naturæ uitæq; dissimilitudinem non immeritò apponendos putauimus. Illud verò genus hominis, cuius inuentorem aiunt fuisse Dromoclidem, adeò consuetudinem moremq; hominũ excessit, ut monstrum quoddam uideatur. Decretum enim tulit Dromoclides, debere Sphettiam tribum de locandis scutis apud Delphos Demetrium quasi oraculum quoddam cõsulere, ut hac sua scriptione publicis suffragijs approbata intelligi licet: Visum fuisse populo Athenienſi, quòd bñ ac feliciter eueniret, ut eligatur ex Athenienſibus unus, qui accedens

ad Demetrium seruatorem, posteaquàm sacrificia peregit, eum rogaret atque cõsulat, quonam modo piè atque optimè summaq; celeritate dedicatio sacra in Delphis agenda uideretur. Hæ igitur tot tantæq; adulationes, quibus Athenienses ipsis sæpe erga Demetrium sunt usi, languentem uiri animum minimeq; blandiţijs repugnantem facilè corruperunt. Sed hac tempestate ipse Athenis degens uxorem duxit Eurydicen, mulierem Athenis claro Miltiadis genere ortam, quæ olim nupta Ophellæ Cyrenarum principi, post obitum uiri Athenas redierat. Hæ nuptiæ Athenienses adeò uehementer gratæ iucundæq; fuere, quòd existimabant summum honorem Athenarum urbi tributum esse à rege, maximumq; benuolentiæ signum ostensum, quoniam filio placuisset eam præcipuè ciuitatem eligere, in qua regium coniugium celebraret. Erat autem Demetrius magnopere deditus mulieribus adeoq; his delectari uidebatur, ut multis semper uxoribus uteretur, quarum maximè in honore habuit Philam, tum ob Antipatrum illius patrem, tum quia per eam, supra omnes Alexandri successores, gratiam benenolentiamq; sibi apud Macedonas cõparauit. Hanc ducendam iam satis ætate prouectam, renuentem Demetrium cùm esset inuiter, compulit suis adhortationibus pater, illud Euripidis in medium ferens, Vbi est lucrum, uxorem uel nolens ducito: cùm similiter cadente uoce, uxori te subijcito, diceret. Talis igitur erat erga Philam alias q; uxores Demetrij amor. Verùm in summa rerum licentia constitutus cùm uno eodemq; tempore & scorta & uxores permultas haberet, adeò se uoluptatibus deditijs q; permiserat, ut iam esset cõmuni sententia diuulgatum, omnium regum incontinẽtissimum esse Demetrium. Dum hæc Athenis geruntur, nunciatũ interea Demetrio ab Antigono est, Ptolemæum regem magna comparata classe Cyprum nauigare, bellum ingens terra mariq; parare, omnia posthabenda esse ut tanti conatus hostium reprimantur. Quibus perceptis Demetrius, etsi ex medio uictoriarũ cursu se ad nouam expeditionem uocari cernebat, tamen magnitudine rei compulsus necessariò paruit consilio patris, non sine dolore gloriosum relinquens bellum paulò antè tam libenti animo pro Græcorum libertate susceptum. Itaque Athenis decedens, ante omnia Cleonidem Ptolemæi ducem Corinthum ac Sicyonem obsidentem pecunia tentauit, ut liberas illas ciuitates dimitteret. Quo quidem renuente, non amplius cunctandum ratus, cùm uersus Cyprum classem direxisset, forte Menelaum offendit Ptolemæi fratrem, quem prælio aggressus statim fudit fugauitq;

Verùm paulò pòst cùm Ptolomæus magno cum exercitu terra mariq; parato obuiã ei uenisset, primo congressu minæ superbæ atque insolentes altercationes utrinq; sunt factæ, Ptolemæo quidem iubente Demetrium antea recedere Græciamq; repetere, quàm suam extremam calamitatẽ conspiceret: Demetrio uerò asserente, se non prius Ptolemæum è manibus dimissurum, quàm ex Sicyone Corintho; præsidijs deductis, liberas eas ciuitates reliquerit. Hoc bellum tot tantisq; conatibus utrinque susceptum, non solùm his regibus qui iam in aciem propè descenderant, sed reliquis quoque principibus ingentem iniecerat curam, expectationemq; anxiam fecerat ob incertum exitum rerum, dubiumq; belli euentũ. Cernebant enim non de Syria aut Cypro, sed quisnam maximus omnium regum esset futurus, in ea solã uictoria agi. Ptolemæus igitur centũ & quinquaginta nauibus collectis instructisq; in aciem, confestim ad Menelaum fratrem nuncium mittit, ut cùm uideat certamen uehementer instare, in medio ardore pugnæ è Salamina sexaginta progrediens nauibus, hostes à tergo adoriatur, ordinemq; perturbet. Demetrius è contrario non ignarus eorum quæ parabantur ab hoste, decem tantum aduersus illas sexaginta opposuit naues, easq; angustũ aditũ portus, per quem transire Menelaũ oportebat,

occupare celeriter iussit, ibiq; consistere, ut si fortè egredi Menelaus tentaret, etsi numero impares, loci tamen opportunitate aditus exitum hostium prohiberent. In promontorijs deinde finitimis atque undique prospectantibus mare pedestres collocauit, quas & ordinẽ seruare iussit. & longè lateq; extendi, ut maioris multitudinis speciem præ se ferrent. Atq; hoc pacto omnibus terra mariq; instructis, cũ reliquis copijs nauibus centum octoginta Ptolemæum inuadit. Primo congressu turbauit, deinde dissipauit hostium classem, demum uehementiori impetu facto, fudit fugauitq;. Ptolemæus ut uidit suos passim terga dare, sicq; esse omnino ab hostibus superatum, quãta maximè celeritate potuit, fugam arripuit, octo lẽ ex tanta copia uix euadere potuerunt: reliquæ uerò omnes in eo certamine periere, præter septuaginta, quæ sunt unà cum militibus ac remigẽ à Demetrio captæ. Deinde cùm uenisset ad portum, ubi ingens erat pecuniarũ machinarumq; copia, quæ in nauibus onerarijs seruabantur, tum magna quoque sodalium mulierumq; turba expectantium foriasse uictoris arbitrium, extemplò nemine aduersante, in Demetrij potestatem cuncta uenerunt. Inter hæc Lamia mulierem sua tempestate famosam fuisse tradunt, quæ præclarè in

cecinisse dicitur. Hæc primò canendi modulan
di{q;} suauitate gratiam sibi apud homines cō-
parauit: deinde cùm se ad amores amatorios
contulisset, celebre est nomen & famam pul-
chritudinis apud omnes gentes adepta. Eo ue-
rò tempore etsi pristinæ dignitatis florem, quia
iam annis grauis erat, abiecisse uideretur, ta-
men uenustate & mansuetudine quadam
adeò sibi homines conciliabat, ut supra omnes
alias mulieres chara esset Demetrio, & ubi-
lis etiam mulieribus quæ gratia antebat, nō
mediocriter amaretur. Post hanc nauale pu-
gnam Menelaus iam uiribus suis diffidens,
cùm cedere uictori necessarium esse putaret, a
Salaminam primò, naues deinde copiæ{q;} ter-
restres quascunque habebat, Demetrio dedit.
Fuerunt autem hæ, mille & CC equites, pe-
ditum XII millia. Hanc uictoriam per se
ipsam claram atq; illustrem, clariorem illustrio-
remq; fecit sua pietate & liberalitate Deme-
trius: corpora enim hostium defunctorum ma-
gnificè sepelirii iussit, & captiuos sine precio ul-
lo dimitti. Armaturas insuper integras to-
tumq; corpus tegentes ducētas supra mille de-
no Athenien{s}ibus misit. Post hæc Aristodē-
mum Milesiū ad se uocatum, quanta maxima
celeritate posset ad Antigonum patrem acce
dere iussit, eiq; referre hanc amplissimā victo-
riā partā & spolia adepta, ac omnia demum

Demetrij mira liberalitas.

que fuerūt post fugā hostiū prosperè feliciterq;
secuta. Is cùm adulationum quibus regiæ do-
mus abundare solent, optimus esset fabrica-
tor atq; magister, nunc ex his rebus blandien-
di occasionem nactus, rem inuenit qua in An
tigonum uteretur maxima adulatione refer-
tam. Nam cùm è Cypro decedens prope eum lo
cum uenisset ubi uersabatur Antigonus, ia-
culis ancoris procul à littore nauium consistere,
& nautas omnes quietem ad silentium agere
iussit, ipse deinde scaphā conscendens, cunctis
aliis qui secum uenerant in naui relictis, solus
continenti applicuit. Erat eo tempore An
tigonus in magna solicitudine constitutus,
quòd expectabat (ut par erat) incredibili cura
rem pugnæ euentum, quæ iam fuerat apud Sa-
laminam commissa, cupiebatq; uehementer au
dire quam fortunam Demetrius filius habuis-
set, cùm sibi allatum est uenisse tunc, iamq;
prope adesse Aristodemum Milesium, nun-
cium à Demetrio missum. Subita re perculsus
Antigonus, cùm uix seipsum domi continuis-
set, extemplo alios atque alios obuiam Arti-
stodemo mittit, qui cognitis omnibus quæ il-
le afferebat, summa cum celeritate ad se reuer
tantur. Is autem cum nil percontantibus
responderet, tum lento gradu tacitusq; ueni-
ret, magis quàm unquam antea perturbauit
Antigonum, atq; incredibili urgente animū

cura, cùm se amplius continere non posset, usque ad fores citato gradu obuiam Milesio accessit. Ille uerò stipatus frequenti hominum turba, quæ undiq; rei nouitate commota ad regiam confluxerat, ut prope Antigonū uenit, porrigens dexteram alta uoce exclamauit, Salue rex Antigone, pugna nauali regem uicimus Ptolemæum, & Cyprum tenemus, & militum captiuorum sex supra decem millia & octingentos in manibus nostris habemus. Exhilaratus Antigonus, Et tu per Iouē, inquit, salue: sic autem nos torquere uoluisti Milesi? par profectò referam pari, serò enim præmium reportabis. Multitudo præterea quæ ingens ibi conuenerat hoc nuncio percepto, tum primùm Antigonum & Demetrium reges magnis clamoribus uocitauit, & Antigonum familiares sui insignibus regijs extemplò ornarunt. & Demetrium pater diademate misso regem per epistolam appellauit. Hæc cùm essent frequenti fama in Aegyptum perlata, hi qui circa Ptolemæum erant, ne crederetur ob rem tem cladem susceptam esse uehementer debilem mancumq; factum Ptolemæi statum, hotum uestigia secuti Ptolemæum quoq; regē salutarunt uocitarunt q;. Hoc igitur pacto Alexandri successores hinc inde distrahebantur, alterius titulorum æmulatione commotus. Nam & Lysimachus tum primū diadema sū-

re incœpit: & Seleucus in cōspectu quoq; Græcorū, si quando eorum audiebat legatos, ijs regijs insignibus utebatur, cùm antea coram barbaris tantū gestare solitus esset. Verùm Cassander cùm alij aut literis aut uoce eum appellarent regem, solus penè fuisse apparet, qui hac inani appellatione neglecta, pristinum morem seruauerit. Hæc igitur non modò nomina & habitum horum principum permutarunt, sed eos quoq; in tantam elationem ac insolentiam extulerunt, ut quemadmodum tragici histriones uocem & incessum simul cum ueste, sic illi uitam & mores unà cum habitu mutasse uiderentur. Nam & in regendis populis grauiores superioresq; facti, non modò uiolentia pro iustitia utebantur, uerumetiam fastum quendam præ se ferebant, pristinæ humanitatis obliti, qua antea fiebat, ut populi quietiori animo seruitutem perferrent. Tantum igitur uoluit una adulatoris uox, ut hunc tam grauem morbum tamq; perniciosam pestem, qua hi reges laborabant, per uniuersum propè perserit orbem. Hæc cùm ita essent, Antigonus elatus obres circa Cyprum feliciter gestas, rursus tot copias terra mariq; aduersus Ptolemæum parabat, ut appareret eum maius quàm unquā antea agitare in animo bellum. Itaq; extemplo omnibus comparatis, non ultra differre professionem constituens, terrestres copias sibi assū-

mit, maritimas Demetrio concedit, eúq; inte-
prope eam terram per quam ipse ducebat ex-
ercitum, nauigare. Verùm hæc res tanto studio
diligentiaq; paratæ, qualem exitum habituræ
essent Medium quendam Antigoni familia-
rem uidisse per somnium tradunt. Visum exim
sibi aiunt Demetrium in curriculo cum omni
exercitu decertantem, primùm magna celeri-
tate & uehementi contentione certamen iuxta
paulò uerò postea sensim pedetentimq; defecis-
demum in ipsius cursu flexu adeò debilem in-
firmumq; factum, ut spiritum recreare uix pos
se uideretur. Sequutum est igitur pestes, ut
Antigonus terrestres copias duceus multape
vicula incommodaq; subiret, & Demetrius
magna tempestate iactatus, multis amissis na
uibus in loca importuosa compelleretur, atque
ambo post multas calamitates susceptas, uis
dissipatum terra mariq; exercitum domum
reducerent. Erat ea tempestate Antigonus
annos paulò minus quàm octoginta natus, qui
cùm ad militiam gerendam magnitudine &
mole corporis magis quàm senectute esset iam
grauis & inutilis factus, in maximis rebus
gerendis filio Demetrio utebatur, excellenti in-
genio uiro, duceq; tam sua felicitate & pru-
dentia claro. Eius intemperantiam, quam æqu
sabant omnes, æquiori animo fortasse quàm
decuit tolerabat. Ille uerò uigente pace mul-
circa

circa potus atq; conuiuia, nunc circa amores demetrij
& omnis generis uoluptates, magna cum im-
pudentia uersabatur. At cùm bella gerenda genium
erant, omnibus delitijs uoluptatibusq; postha
bitis, sic moderabatur ingenium suum, ut mo
res simul cum fortuna rerũ mutasse uideretur.
Cùm aliquando Demetrius ex quadam expe-
ditione domum reuersus, subito ad patrem ac-
currens eum hilari uultu oscularetur, dixisse
Antigonum aiunt, Lamiam, ô fili, osculabi
ris: eo enim tempore iam diuulgatũ erat
Demetrium Lamiæ amore uehementer arde-
re. Rursus Demetrius cùm multos dies dedisset
operam potui, ac deinde præsente Antigono
quereretur se molesto rheumate esse correptum,
Audiuimus, inquit Antigonus: sed illud
quæso, Thesium ne an Chiũ rheuma fuit? Quo
dam insuper die cùm ægrotante Demetrio ad
eum uisendum accessisset Antigonus, formo-
sum puerum prope ostium eius offendit: in-
gressus deinde thalamum, manuq; illius
apprehensa cùm uenam tetigisset, febris,
inquit Demetrius, ut mihi uidetur pau-
lò ante discessit. Certè, inquit Antigo-
nus, puerum enim nuper abeuntem pro-
pe ostium tuum offendi. Hæc igitur ui-
tia in ocioso Demetrio, cùm ingentes
uirtutes in rebus gerendis æquarent, mo-
lesto animo tolerasse Antigonum credũt. sed
quem

quemadmodum Scythæ cùm magnopere se iuuadulsisse potui cernunt, arcuum chordas pulsare consueuerunt ut dissolutum uoluptatibus animum ad pristinam continetiam reuocent: sic Demetrius cùm nunc in ocio uoluptatum arbitrio se totum permitteret, tunc in apparatu belli omnium delitiarum oblitus strenuam operam nauaret, adeo uarietati rerum accommodabat ingenium suum, ut laborem atq; molitiem, duo contraria maximè inter se pugnantia, supra naturæ modum iunxisse uiderentur. Verùm etsi in gerendo bello dux egregius esset atque præclarus, tamen in classibus, machinis copijsq; parandis longè præstantior habebatur. Itaque cùm expeditionem aliquam sibi parandam esse cernebat, data opera ut ingens materiæ copia sibi adesset, circa naues machinasq; fabricandas incredibili arte, atque studio uersabatur. Magni igitur animi uir non ad inanes puerilesq; exercitationes ingenium suum conuerterat, sicuti plerique reges, quorum alij tibijs, alij picturæ, nonnulli rerum dediti, in seruilibus officijs ætatem agunt.

Scythārū mos.

Exercitia regū quorundam illiberalia.

Etenim Aeropum Macedonem lucernarum abacosq; perparuos, cùm in ocio uersabatur, fabricare solitum tradūt: & Attalū illū qui est Philomater dictus, non modò hyoscyamum & elleborum, sed etiam cicutam & aconitum, aliasq; permultas uenenosarum herbarum

rum species sæpius plantasse aiunt, & summum studium curamq; posuisse, ut earum fructus in tempore legerentur. Parthorum quoque reges in telorum cuspidibus acuendis non delectari solùm, sed gloriari etiam solent.

Demetrius uerò cùm machinis instrumentisq; bellicis delectaretur uehementer, adeò in his conficiendis ingenio, & arte ualebat, adeoq; illius opera tam paruæ quàm magnæ in suo genere præclara atque magnifica erant, ut non modo sumptu, sed etiam manu regia digna uiderentur. Vnde illud est non minus uerè quàm eleganter dictum, Demetrij operæ magnitudine sua etiam amicis stuporem, pulchritudine uero etiam hostibus delectationem solitæ esse afferre. Atque inter alia memorata digna, & naues duas, quarum altera sexdecim remis, altera quindecim remis erat, ab eo confectas aiunt, & machinas nonnullas miro ingenio pro expugnandis urbibus fabricatas: quæ quidem spectantibus hostibus, incredibilem admirationem præbebant. Vepra omnes alios reges inimicus esset Demetrio lati Lysimacho euenisse tradunt, qui etsi sutamen cùm ab illo solos Ciliciosq; obsidente petisset, ut sibi liceret suas machinas nauesq; conspicere, atque deinde benignè concedente Demetrio, omnia opera conspexisset, adeo stupefactum admiratumq; aiunt & magnitudi-

nem

nem & pulchritudinem machinarum, ut sibi uisæ sint non humano, sed diuino quodam ingenio fabricatæ. Rhodij quoque cùm à Demetrio essent multo tempore obsidionem perpessi, soluto deinde bello cum rogarunt, ut aliquas machinas sibi relinqueret, quasquoddam suæ uirtutis suiq; ingenij testimonium. Eodem etiam bello in quo Rhodij similes erant cum Ptolemæo societate coniuncti, machinam quandam, quam urbium expugnatorem appellant, eorum mœnibus admouisse Demetrium aiunt, tali quidem figura atque specie fabricatâ: Habebat in prima parte lecti miro quadratâ sedē, cuius unū quodque latus interartificio se æquale, in latitudinem octo & quadraginta à Demētrio, In altitudinem sex & sexaginta cubitorum extendebatur, atque à postrema fabrica. si usque aduerticem adeò gradatim extenuari uidebatur, ut cùm infima sedes longè latior supremo culmine esset, egregia quædam figura ex omni proportione seruata resultare uideretur. Intus præterea erant latebræ excommodatæ. Quâ uero hostes spectabat, fenestellas tectas quibus uaria tela poterant aduersus hostes sine ullo periculo iaci. Erat præterea secundum unumquanque speciem pugnacissimis uiris referta: & quod supra omnia

spectantibus admirationem præbebat, tanta facilitate agebatur, ut cùm strepitum maximum aderet, in utram partem inclinaretur, conspici minimè posset, sed æquali utrinque pondere inconcussa rectaq; moueretur. Adhoc præterea bellum duo sunt ei ex Cypro thoraces arati ferri quorum uterque quadraginta minarum erat. Eorum robur cùm uellet Zoilus fabricator ostendere, iussit aduersus illos triginta passuum interuallo ex adeò firmiter ium teli sustinuerunt, ut nihil catapulta telum admitti: quo quidem facto, ibi relictū sit præter lineam quandam, quæ nō teli cuspide, sed penicillo potius confecta uidebatur. Horum altero uirū audaciſsimū ac robustissimū omniū qui cum demetrio erant, Alcimenū Epirotam eo bello usum fuisse tradunt, solumq; arma duorū talentorū gestisse, cùm alij unius dumtaxat talenti armis uterentur, eūq; deinde Rhodi prope theatrū urbis fortiter dimicantem in medio ardore pugnæ cecidisse. In eodem insuper bello constanter obsidionem tolerantibus Rhodijs, Demetrius frustra terendo tempus nullare memorabili gesta, cùm honestā deuincendi occasionem quæreret, noua est iniuria lacessitus, qua aduersus Rhodios magis quàm unquā ante ira exarsit. Literas enim regiōq; supellectilem à comitate Vbila missam cum cepissent Rhodij, extēplò nulla suæ dignitatis

ratio

ratione habita, ad Regem Ptolemæum cæcila miserunt: minimè in hoc Athenienſium humanitatẽ ſecuti, qui Philippo Macedoniæ regi graue aduerſus eos gerente bellum, cùm ſæpe bellarios qui ad eum mittebãtur literas; cepiſſent, cunctis alijs epiſtolis lectis ſolùm Olimpiadis coniugis literas integras atq; intactas reliquerunt: eas; obſignatas eodem pacto quo erant, ad Philippum remiſerunt. Verùm paulò poſtea Demetrius ſumma ſibi ulciſcendi facultate oblata, parum memor contumeliæ ſuæ per acceptæ, ut generoſum uirum decebat, magna liberalitate eſt in Rhodios uſus. Namque Ialyſi picturam egregiam Ialyſi figuram non omnino inclytam tegram, mira tamen arteà Protogene Cauſtra nt ſuio depictam, & in quibuſdam ædibus publimiæ pul- cis extra mœnia urbis locatam cepiſſet Demechritudi- nis. trius, extemplo Rhodij præconẽ ad eũ miſerũt multis precibus ſupplicantes, ut huic præclaro operi proſua ingenij clementia parceret. Quibus reſpondiſſe Demetrium tradunt, ſe antea permiſſurum parentis ſtatuam deſtrui, quàm talem tamq; egregium artis laborẽ iniuria uetuſtatis extingui. Etenim ſeptẽ annos in hac figura extinguendi. Etenim ſeptẽ annos in hac figura pingenda cõſumpſiſſe Protogentem aiũt. Adduxerunt præterea Appellem cùm ad eam uiſendã accedisſet, adeo admiratum excellentiam operis, ut deficiente uoce tacitus aliquandiu perſtiterit: tandem dixiſſe, Magnũ laborem & admirabile opus gratias nõ habere, quæ hoc atq; alia quæ pinguntur abillo uſq; ad aſtra ferãt, in cœloq; repenãt. Hanc poſtea imaginem Romam delatam unà cum alijs ignis abſumpſit. Sed Rhodij, fortiter ſuſtinẽtibus bellum, cùm Demetrius abeundi occaſionem quæreret, fortè Athenienſium legati ad eum uenerunt rogatum, ut diuturna obſidione Rhodios liberaret. Quibus auditis, ſoluta ſtatim obſidio eſt, ac Rhodij præterquam aduerſus Ptolemæum, ab Antigono & Demetrio in ſocietatem recepti. Inter hæc Caſſander per diſceſſum Demetrij occaſionem nactus, cùm ad obſidendas Athenas magnis copijs acceſſiſſet, Athenienſes ingenti celeritate certiorem Demetrium reddunt, quãto in periculo res eorum ſint, eumq; rogãt, ut quàm primum opem & auxilium obſeſſæ aferat urbi. Quibus perceptis, Demetrius extemplò omnibus rebus poſtpoſitis, magno cum exercitu & trecentum triginta nauium claſſe aduerſus Caſſandrum profectus, die noctuq; non intermiſſo curſu cùm in Atticam peruenisſet, non modò ex omni regione Caſſandrum expulit, ſed etiam fuſum fugatumq; uſq; Thermopylas eſt perſecutus: Heracleamq; deinde Bœotiæ deditione facta in poteſtatem recepit.

Fuerunt etiam ſex Macedonum millia, qui hac uictoria moti, ad Demetrium perfugerunt. Repetens deinde Athenas Demetrius, omni-

bus Græcus qui intra Phylæ uersabantur liberatis, atq; ijs qui auxilium tulerant in societatem receptis, Phylim & Panactum, quæ quasi duo propugnacula Atticæ imminebant, nullo duq; fuerant à Cassandro munita præsidijs, celeriter oppressit, populoq; Athenieſi restituit. His gestis Athenienses etsi antea supra modum, Demetrio, tamen nullum constituentes adulationi modum, ædem post Palladis templum et in hospitium concesserunt, in qua unà cum uirgine pura hospes uersabatur impurus, patrimaſligia nequaquam secutus, qui aliquando cùm audisset Philippum filium in quadam domo, ubi tres *uirgines morabantur, hospitio esse susceptum, non obiurgato filio, sed eo qui distribuendis hospitijs domibusq; præerat ad se uocato, præsente Philippo sic inquit: Nónne ex tam parua tamq; angusta domo filium meum dedecis? Atque hoc pacto filio permutato, omnem occasionem inferendæ iniuriæ sustulit. Demetrius uerò nulla deæ Palladis, quam etiam seorem maiorem natu sibi asciuerat, ratione habita, tanta est turpitudine dum in ea aree degebat, in mulieres urbanas & adolescentes libe-ros usus, ut tum maximè locus ille purus uideretur, cùm is solùm cum scortis illis Chrysile, & Lamia, & Deme, & Anticyra uersabatur. Sed multa alia sunt, quæ cùm sine ignominia ac de-

*Vrbi uocant.

decore clarissimæ urbis narrari non possint, sponte à nobis in præsentia omittuntur. Democlis tantum temperantiam eximiam incredibilemq; uirtutẽ, quia digna memoratu fuit, non nisum est silentio præterire. Is erat puer adhuc imberbis adeò egregia atque præstanti forma, ut ex pulchritudine sua nomen adeptus, pulcher Democles ab omnibus uocaretur. Hunc Demetrius cùm neque precibus neque minis potuisset unquam in desiderium suum perducere, semel occasionem temporis nactus, quo puer publicam palæstram ac gymnasium fugeret, priuatum quoddam balneum intrauerat, et confestim accedit, soluq; ingressus puerum inopinantem aggreditur. Ille uerò ut uidit sibi soli & puero talem uim iniuriamq; afferri, nullum aliud refugium habens, repentè sublato lebetis tegmine, in feruentem balnei aquam sese proiecit, atq; eo pacto morte uoluntaria se à uiolentia & scelere Demetrij uindicauit. Sua innocentia profectò indigna, patria uerò & pulchritudine sua digna perpessus. Sed illud Celeneti neutiquàm huic simile fuit, qui cùm pater Cleomedon ob illatam sibi mulctam quinquaginta talenta reipub. deberet, literis à Demetrio acceptis, quibus à populo Athe-niensi petebat ut hanc mulctam Cleomedonti remitteret, non modò suam turpitudi-

Democlis pueri pulchritudo, & castitas miranda.

nem diuulgauit, sed maximam etiam in ciui-
tatem perturbationem induxit. Nam cùm
Athenienses his receptis literis, Cleomedõtẽq;
omni pœna liberato, decretum tulissent, nemi-
ni ciuium licere epistolam à Demetrio posthac
populo Athenienſi afferre, percepissentq; dolo
de grauiter ex hoc offensum esse Demetrium,
extemplò pœnitentia ducti non modò decretum
illud derogarunt, uerumetiam eorum qui illius
rei inuentores fuerant, alijs necatis, alijs exi-
lium pulsis, nouum tulerunt, quod fuit hoc pa-
cto frequenti populo approbatum: Visum esse
populo Athenienſi, ut quodcunque rex Deme-
trius iuberet, hoc & apud deos sanctum, &
apud homines iustum haberetur. Cùm uerò
quidam uir bonus delirare Stratoclem dixis-
set talia ferentem decreta, ad hoc Demochares
Spartiata, Deliraret, inquit, Stratocles, mo-
hoc pacto deliraret: multis enim suus ille adula-
tionibus profuit. Atque statim de his acce-
satus Demochares, sine ulla mora esse in exilio
pulsus. Talis igitur erat Athenienſium ui-
uendi modus, eo tempore sanè, quo illi & ty-
ranni præsidia ex urbe deducta, & libertatem
sibi restitutam putabant. Inter hæc Demetrius
in Peloponesum profectò, cùm eius aduentum
non expectarent hostes, sed eo appropinquan-
te fugam arriperent, urbes sine ullo certami-
ne tradebantur. Itaq; & Litus quod Aſiam
uocant, & Argos, Sicyonemq;, tum Corin-
thum, atque Arcadiam totam, præterquam
Mantineam, ingenti celeritate occupauit, ac
ijs qui præsidio erant traditis centum dunta-
xat talentis, sine ulla mora in libertatem resti-
tuit. Celebrantibus deinde festa Bacchi Argi
uis, non modò interesse, sed etiam præesse De-
metrius uoluit. Itaque princeps certaminis fa
ctus una cum alijs Græcis lætitiam agens,
Deidamiam Pyrrhi sororem, ac Aeaci regis
Molossorum filiam coniugem duxit. Sicyonem
inde profectus, cùm persuasisset populo ut ea
urbe relicta commodiorem prope eandem ur-
bem habitarent locum, extemplò nomine per-
mutato, cum pro Sicyone appellari Demetria-
dem iussit. Post hæc in Isthmo communi con-
cilio celebrato, populi qui ibi frequentes conue
nerant, ducem Græciæ uno consensu Deme-
trium appellarunt, ueluti Alexandrum atque
Philippum antea uocitauerant, quibus ille se
haud paulò meliorem existimauit regem, præ-
senti felicitate, rerumq; potentia elatus. Nam
cùm ab Alexandro nemini unquam sit re-
gium nomen ereptum, neque sibijpsi tantum
assumptum, ut se regem appellauerit regum; sed
multis sint ab eo regna, nonnullis regiæ digni-
tates concessæ, Demetrij insolentiam quis non
iure miretur, qui cunctis alijs neglectis, nemi-
nem præter se & Antigenum patrem, appella-

bat

labat regem? Qui etiam eo cœtu ubi frequentes cõpotatores conuenerãt, cùm hi supra quàm ioci causa effundebatur merum, alij Demetrium regem, alij Seleucum elephantorum principem dicerent, alij Ptolemæum præfectum classis, alij Lysimachum custodem gazæ, alij Agathoclem insularum dominum esse asseverent, gaudebat uehementer Demetrius, cùm alij alijs nominibus uocarentur, se solum esse quem appellarent regem. Sed hæc cùm ad eorum aures perueniissent, cunctis alijs hanc scurrilitatem ueluti rem inanem deridentibus, solus Lysimachus erat qui (cùm eunuchi apud illos regiæ supellectilis curam habere soleant) grauiter ferre uidebatur, se gazæ custodem, utpote eunuchum quendam uocitari. Augebat præterea hanc indignationem suam perpetua quædam inimicitia, qua semper Demetrio supra omnes alios fuit infestus. Quare in contumeliam ei obijciens amorem Lamiæ, nunc primùm à se uisam dixit meretricem de scenatrágica exeuntem. Adhoc Demetrius: Meretricem, inquit, Lamiam magis esse modestam quàm coniugem eius Penelopen. Post hæc Demetrius cùm reuerteretur Athenas, paulò antè epistolam Athenienses scripsit, qua ostendebat sibi esse in animo cùm illuc peruenisset, omnia eorum mysteria sine mora ulla percipere, atque etiam ea quæ suprema apud illos habentur, intueri. Hoc autem ea tempestate nefas ac scelestum erat, & ante illud tempus inauditum. Nam parua quidem mysteria Mos Athenfium circa mysteria.
mense Nouembri, magna uerò mense Iunio celebrari solita erant. atq; inter hæc & illa quæ habentur suprema, quia magna cum reuerentia ea homines intuentur, saltem unius anni spacium intererat, neq; ea adiri ante illud tempus licebat. At uerò lectis Demetrij literis, cũ res in consultationem uenisset, unus tantùm Pythodorus, qui sacras tenebat tedas, ausus contrariam uoluntati Demetrij sententiam dicere. Sed in tanta formidine urbis parum ualuit optimi atq; sanctissimi uiri consilium: nam Stratocles confestim tulit decretum, ut mensis Ianuarius, qui tunc præsens erat, Nouember uocaretur: atq; eo pacto quæsi legitimo tempore, parua primum mysteria ostenderunt Demetrio: post hæc rursus Ianuarium, qui erat factus Nouember, Iunium uocitarunt, statimq; eidem magna mysteria, tum etiam ea quæ habentur suprema, ut percipere atq; intueri suo arbitrio posset, permiserunt. Quare Philippides Stratoclem accusans, Hic, inquit, integrum annũ in unius mensis tempus coëgit. Et de hospitio Palladis à Demetrio polluto, Nemo, inquit, impurus in urbis arcem susceptus, sacrum uirginis domicilium scortis compotatoribusq; refersit. Verũ cũ multa nefanda scelera

essent in ea urbe à Demetrio perpetrata, quã omnem ciuitatem dolore mœstitiaq; repleuerant, illud præcipuè grauiter Athenienses offendit, quòd cùm illi ducenta quinquaginta talenta magna celeritate iussu Demetrij congregata ad eum detulissent, confestim omne illud argentum Lamiæ, ac cæteris scortis ad sucum mundumq; muliebrem dari Demetrius iussit. Nec tam detrimentum atque incommodum, quàm rei turpitudo, qua rex dignitatem urbis aspernari uidebatur, molestum Athenienses fuit: quanquam nonnulli sunt qui hoc in Thessalos, non in Athenienses factum fuisse dicãt. Lamia quoque non contenta Demetrij turpitudine, præter nefanda illius facinora & ipsa eò impudentiæ uenerat, ut à multis pro instituendo conuiuio regi, pecuniam extorserit, conuiuiumq; deinde & magnificentia apparatus, et epularum uarietate adeò splendidum celebrauerit, ut à Glyceo Samio mandatum sit memoriæ literarum. Quare comicorum quidam pernicie ciuitatis Lamiam, Demochares autem Sobius Demetrium, quia sibi adesset Lamia, fabulam uocitabat. Hanc iam omnes non modò coniuges, sed etiam pellices, cùm uiderent Demetrium eius amore præcipuè deperire, pluraq; illius quàm omnium aliarum gratia agere comperirent, communi quadam sententia oderant. Cùm uerò aliquando legatis ad Lysimachum missis ille ocius agens

pugnam enarraret, quam olim ab Alexandro rege coactus cum ferocissimo leone commiserat, atq; cicatrices ostenderet ex unguibus illius feræ in brachijs cruribusq; relictas, ridentes legati, & suum quoque regem dixerunt graues feræ Lamiæ morsus in collo gestare. Sed mirandum uidetur, Demetrium primò aspernatum coniugium Phylæ ob ætatem illius ad senectutem uergentem, uixq; à patre cõpulsum ut eam coniugẽ duceret, deinde amore iam senescẽtis Lamiæ superatũ, tandiu tamq; effrenata mente mulierem arsisse. At sanè in conuiuio quodam canente tibijs Lamia, Demo, quæ uocabatur Magnia interrogata à Demetrio, quid sibi Lamia uideretur: Anus, inquit, ô rex. Rursus cùm secundæ afferebantur mensæ, ad eam conuersus, Viden' ait, quanta mihi Lamia mittat? Ad quæ Demo: Plura tibi à matre mea mittentur ô rex si cubare cum illa uoluerit. Memoriæ quoque traditum est, quandã hoc pacto redargutã fuisse à Lamia. Adolescẽti cuidam in Aegypto* Theognidem amicam ardenti, cùm illa ab homine quẽ sui amore irretitum uidebat, multum auri quotidie peteret, fortè euenit, ut cùm adolescenti ursum in somnio esset cum ea muliere uersari, omnis illa cupiditas qua antea uexabatur extincta penitus fuerit. Quod quidem ubi animaduertit Theo-

Bocchoris iudicium.

* Θεογνίδα

gnides, ob libidinem eius expletam mercedem petens ab illo, cùm sibi negaretur, adolescentem in iudicium traxit. Audita hac controuersia Bocchores subitò hominem iussit tantum aurum rati auri quantum illa petebat in uase quodã afferre, atq; deinde suis manibus spectante mulliere, aurum hinc inde uersare. Debere enim censuit, quemadmodum adolescens concupitæ rei opinionem habuerat, sic mulierem exoptati auri umbram imaginemq; referre. Hoc iudicium Bocchoris ut iniquum atq; iniustum accusatum Bocchoris ut iniquum atq; iniustum ratione damnasse Lamiam tradunt, quia cùm illud somnium adolescentis desiderium sustulisset, non tamen auri umbra Theogenidis cupiditatem restinxerat. Hæc igitur de Lamia. Verùm fortunæ ac res gestæ huius quem deserimus uiri, infeliciter post hanc prosperitatem secutæ, nostram hanc historiam quasi de comica scena in tragicam permutarunt. Coniuratibus enim aduersus Antigonum reliquis regibus, ac in unum omnes suas redigentibus uires, magnitudine rei motus Demetrius, è Græcia discedens ad patrem Antigonum uenit, ut communi consilio de ratione imminentis belli agitaret: quem cùm comperisset supra ætatem suam iam confectam canitie exercitum parare, totumq; animo & mente ad bellum esse conuersum, uehementius quàm antea stimulo patris adiũcto, belli gerendi cupiditate exar-

sit. Verùm Antigonũ omnium regum eo tempore maximum facilè potuisse credunt, & sibi & Demetrio filio primum locum, primamq; dignitatem seruare, si insolentiam suam moderari, superbiam uincere, & leniori uti uoluisset imperio. Seduxit natura asper, & secũdis rebus elatus, cùm non minus uerbis quàm re cunctis hominibus esset molestus, incredibile omnium gentium erga se odium concitauerat, & in præsens bello omnes reges ad machinandam sibi quacunque ratione perniciem intentos uehementius exacuerat, cùm hac conspiratione percepta, se eos ueluti aues quæ legere semina solent, uno lapide atque uno clamore perturbaturum dixisset. Congregauerat iam Antigonus supra septuaginta peditum, decem equitum millia, elephantos septuaginta quinque: eũ ex altera parte hostes quatuor & sexaginta millia peditum, equites quingentos supra decem millia, elephantos quadringentos, currus centum uiginti haberent. Hoc pacto copijs utrinque omni studio comparatis, Antigonus cùm prope hostium exercitum posuisset castra, cepit uarijs curis ac perturbationib. angi: nolebat enim animo magnitudinem rei, & propè instantis prælij euentũ, nec satis sciebat timendũne sibi magis an sperandũ foret, cũ uincendi consuetudo & opinio ex recenti prosperitate inuata, spem sibi ac fiduciam consequendæ uicto

uictoriæ faceret: & ex altera parte ingeniũ uiri multarum rerum experientia callens, ac probè sciens conditionem fortunæ, quæ crebris mutationibus gaudet, metum sibi solicitudinemq; afferret. Itaq; cùm in alijs certaminibus solitus esset alia uoce, & superbis sermonibus uti, nunc mordendo aut aspernando hostem, nunc audaciam suam iactando, tunc quidem magna, ut apparebat, urgẽte animũ curã. quoniam futuram calamitatem prospiceret, præter consuetudinem in assidua cogitatione ac silentio persistebat. Multa insuper alia ea tempestate facta ab Antigono tradunt, quæ antea fieri minimè consueuerãt. Nam & filium Demetriũ, quasi iam de alia uita cogitaret, universo spectante exercitu successorẽ constituisse aiũt, eumq; deinde in tentoriũ adduxisse, arbitrumq; remotis multa secum esse locutũ. Quod profectò non mediocrem admirationem cunctis multitudinibus præbuit, cùm rarò antea aut nunquam pẽ cum illo sermones conferre, aut cõmunicare arcana solitus esset, sed cõtentus iudicio suo quæ sibi uidebantur gereret, & quibus uellet uteretur, & consilia agendarum rerum spretis aliorum sententijs secum ipse solus agitaret. Vnde memoriæ proditũ est, Antigonum aliquando à Demetrio adolescente regetum, quando reuersurus cum exercitu foret, turbato uultu filio respondisse, An times solus ne tuba

tubarum sonitum audire non possis? Sed ad hanc Antigoni curam nonnulla præterea eo tempore accesserant, quæ malam aduersam q; fortunam portendere uidebantur. Nam Demetrio uisum in somnio est, se ab Alexãdro splẽdidis armis instructo interrogari, quodnam signum ad futurã pugnam suis tesseramq; præberent: sicq; Iouem respondisse atque uictoriam: tum Alexandrũ dixisse, ad hostes & uestros discedam. Antigonũ quoq; aiũt, cùm instructa phalange tentorio esset egressus, effenso pede in os toto cum corpore corruisse, subleuatumq; deinde supplicibus manibus ad cœlum extensis deos precatum esse, ut uictoriam sibi, uel mortem potius quàm turpem fugam præberent. Atque statim post hæc in aciem descendunt, signoq; utrinque dato prælium ab omni parte conserebatur: atque omnium oculos animosq; occupabat certamen, cùm Demetrius cum robustissimo agmine delectorum equitum quos ipse ducẽtabat, in Antiochum Seleuci filium impetum fecit, quem fusum fugatumq; certandi ardore & cupiditate uincendi usque adeò est persecutus, ut cùm uictoriam immoderatè consequi uellet, eam omnino amiserit. Nam postea à persequendo hoste reuersus, peditum agmen quos ipse suis equitibus tutabatur, ab hostibus circumuentum inuenit, nec iuuare illos potuit, nec in tempore subsidium ferre.

ferre. Etenim dum ipse persequebatur Antiochum, interea qui prope Seleucum erant ecrumentes phalangem nudatam præsidio equitum, antequam eam aggrederentur, circumducere agmen cœperunt, & quasi inuadendi specie perterrere. Quo quidem facto, magna pars cùm se ab hostibus circunuentam, & discessu Demetrij omni præsidio spoliatam uideret, sponte sua ad hostem migrauit, reliqua uerò cùm impetum sustinere non posset, in fugam uersa. Atque extemplò post hæc ingens hostium turba ueluti procella quædam in Antigonum ferebatur, multiq; eum solum petebant. Cùm quidam ad eum conuersus, uirum rogauit ut salutem adipisceretur fuga: isti enim, inquit, te petunt, consulas quæso saluti tuæ ô rex. Quid, inquit Antigonus, iste de me cogitant? Veniet Demetrius & mihi auxilium feret. Sed in tanta celeritate frustra implorabit subsidium filij, cùm undiq; circunspiceret,

Antigonus interficitur.

Demetrium uocans, superuenientes interim hostes senem aggrediuntur, ac sæpius repetitis confossumq; telis interimunt, cunctis amicis capessentibus fugam, præter Theracem Larissæum, qui solus prope mortui corpus permansit. Hoc igitur pacto finita pugna, reges qui se mul conspirauerant, amplissimam uictoriam consecuti, omne regnum Antigoni atq; Demetrij quasi uastum scindentes corpus, inter se partiuntur. Demetrius uerò quinque peditum & quatuor equitum millibus quanta maxime celeritate potuit fuga accepta, cùm Ephesum peruenisset, suspicio fuit ne uir ob recentem cladem susceptam pecunia indigens, celeberrimum illud templum inuaderet ac diriperet. At uerò ipse etiam ueritus ne tam scelestum facinus se inuito sui milites perpetrarent, consistim ex ea urbe migrare constituit. Itaq; idoneam nactus tempestatem, milites equitesque naues conscendere iubet, cursumq; suum uersus Græciam dirigit, eo animo ut ante omnia proficiscatur Athenas, quam quidem urbem suis calamitatibus unicum putabat esse refugium. Etenim ibi naues atque pecunias uxoremq; Deidamiam reliquerat, sibiq; persuaserat in quacunque fortuna sua, etiam si cetera deessent, nunquam Athenienſium fidem suis rebus defuturam. Sed hac inani spe Græciam repetenti, cùm prope Cycladas peruenisset, Athenienſium legati obuiã ei fiũt, mandata ferentes longè ab suã opinione aliena: populum enim Athenienſium (quoniam statuisset nullum in ciuitate suscipiendum regem) hortari Demetrium aiunt, ut ab urbe Athenarum abstinere uelit, Deidamiam uerò se tali cum honore ad eum remittere, qualẽ Athenienſes dare, & uxorem regis Demetrij congruũ esset accipere. His expositis mandatis,

repen-

repentè tanta ira indignatioq; regem inuaſit, ut penè de ſuo ſtatu mentem dimouerit. Nam etſi regno, patre, exercituq; amiſſo, ex florentiſſimo ſtatu uno prælio eſſet in extremam penè calamitatem deiectus, tamen ſecum reputãs fortunæ uim, Martemq; communem, alia quidem aduerſa tolerare conſtanti animo uidebatur: at uerò hæc inopinata deceptio, quæ ſe præter ſpem ab Athenienſibus, & ſpretum & deriſum eſſe putabat, incredibile dictu eſt quanto dolore animum uiri mœſtitiaq; repleuerit. Quapropter meo iudicio non parum hi principes regesq; falluntur, qui excellentiam honorum à populis ſibi tributam, maximam beneuolentiæ teſtimonium, firmumq; ſui ſtatus præſidiũ putant. Nam etſi ſponte ſua & beneuolentia quadam ad decorandos principes moueri populi uideantur, ducuntur tamen plerunq; metu, cùm tam ij qui oderunt, quàm ij qui amant, proſequi honoribus principes ſoleant. Prudentes igitur uiri & optimi rerum publicarum gubernatores, non tam laborant ut ſtatuas, uel decreta, uel honores diuinos à populis conſequantur, quàm ut merita ſua & res eorum geſtæ quàmmaximè dignæ honoribus ſint. Demetrius uerò magna (ut ſibi uidebatur) ab Athenienſibus accepta iniuria, cùm non ſibi ulciſcendi facultates adeſſent, expectans commodiora tempora cupit de populo Athe-

Athenienſi modeſtè loqui, nec ullum alienati animi indicium præ ſe ferre. Sed petens ab illis ut naues quæ relictæ in Pyræo erant, è quarũ numero una tredecim remis continebatur, ſibi redderentur, concedentibus Athenienſibus, hanc accepit claſſem, & quanta maxima celeritate potuit in Iſthmum traiecit. Quò quidẽ ubi peruentum eſt, comperit res ſuas quotidie in deteriorem locum adduci, cùm eius præſidia undiq; pellerentur, & oppida ſine ullo certamine ad hoſtes deficerent. Quare noua uoluẽs animo, cùm Pyrrhum in Græcia reliquiſſet, ipſe cum omni claſſe in Cherroneſum profectus, Lyſimachi regnum inuadit, nec multum temporis elapſum eſt, cùm augendo quotidie ſuas uires, exercitum non contemnendum paraue-rat. Neque hoc reliquis regibus erat moleſtũ, quia Lyſimachum ob maximam elationem animiq; potentiam communi quadam concordia oderant. Verùm paulò pòſt meliori Demetrio aſſirante fortuna, accidit ut Seleucus cùm cerneret Lyſimachum duas Ptolemæi filias, aliam ſibi, aliam pro Agathocle filio in matrimonium habuiſſe, optimum & ipſe ratus quantis maximis poſſet principum affinitatibus regnũ ſucceſſores q; ſuos munire, Stratonicen Demetrij filiam coniugem petijt. Hãc ingratam proſperitatem & præter ſpem oblatam ſibi non aſſernatus Demetrius, con-

festim assumpta puella cum omnibus nauibus in Syriam properauit. Sed in ipso cursu ingente oram Ciliciæ classe, & prope continentem nauigante Demetrio, cùm milites in terram expositi frequentes excursiones penetrarent, Pistarchus Cassandri frater, qui à regibus post pugnam cum Antigono factam hanc prouinciam acceperat, grauiter ferens regionis suam populatione incendiòq; uastari, existimauit ad Seleucum proficiscitur, ut de illatis iniurijs queratur, & eum incuset quòd ab alijs regibus & communi gerendi belli societate animum suum seiungat. Quod ubi cognouit Demetrius, maiorem per discessum suum occasionem nactus, ad Cyndos militibus interram expositis, regionem eius inuadit, atque populato undique agro, talentis mille & ducentis acceptis, cum ingenti præda ad classem reuertitur. Cursum deinde suum quoad fieri potest accelerat, iamq; una cum coniuge Phila propere Orossum uenerat, cùm Seleucum regem offendit, atque primum omni suspicione dolo spreto, iucundissimum congressum inter se habuerunt, Seleuco antea comiter in tentorio Demetrium, Demetrio uerò deinde in nauim quæ tredecim remis erat, benignè recipiente Seleucum. Habiti sunt præterea inter eos frequentes familiaresq; sermones, nec armata custodiæ, aut ulla suspicionis indicia usquam

conspecta, se incredibili iucunditate eousque consumpsit est dies, quousq; Seleucus à Demetrio digressus, Stratonicen sibi assumpta, cum omni pompa se ad Antiochum contulit. Demetrius autem Ciliciam petens, nulla interposita mora coniugem Philam ad Cassandrum fratrem celeriter misit, ut Pistarchi querelas de illatis sibi iniurijs accusationemq; purgaret. Interea Deidamia ex Græcia ad Demetrium ueniens, paucos dies cum illo uersata, ex quadam ægritudine uita decessit: post cuius interitum Demetrius nouas nuptias quærens, per Seleucum cum Ptolemæo affinitate cõtracta, filiam illius Ptolemæidem cepit uxorem. Atque hæc Seleuci opera plena humanitatis & officij fuit, illa uerò inhumana atque recenti affinitate indigna. Petens enim Demetrius ut acceptã pecuniã Ciliciã sibi restituat, non modò hoc, sed ne illud quidem impetrare potuit, ut saltem Tyrum atque Sidonem Seleucus sibi concederet. In quo sanè inhumanum atq; agrestem habitum Seleucum aiunt, accusatumq; uehementer, quòd cùm omnia à mari Indico usq; ad Syriæ littora suo imperio esset complexus, nunc adeò inops animi fuerit, ut pluris duas urbes, quàm præstantissimi uiri & clarissimi regis affinitatem fecerit, socerumq; ingenti fortuna exagitatum non modò nõ iuuerit, sed necgando sibi angustum hospitiũ, ex finibus suis Seleuci inhumanitas.

penè expulerit. Hæc est illa inopia animi, quæ sententiam Platonis uerissimã reddit. Ei, inquit, qui uelit esse dives, non cumulandam pecuniam, sed minuendam cupiditatem censeo. Quare nunquam is liber ab inopia erit, qui nullum constituens cupiditati modum, cõtinuo dimittiarum exagitatur ardore. Hac spe præter opinionem destitutus Demetrius, non tamen animũ suum abiecit, sed ut magni spiritus uir, & fortunæ perturbationibus assuetus, Si milies, inquit, prælio superatus sim, nunquã cessabo mittam ut pro uili mercede generum seleucũ diligam. Cæterum extemplò post hæc literis amicorum accitus, qui eum certiorem reddebant, Lacharem in magna Athenien sium factione factum esse tyrannũ, eumq; hortabantur ne tantam occasionem recuperandi Athenas prætermitteret, confestim cum omni classe in Græciam properauit. Sed cùm prope Atticam peruenisset, fœdam tempestatem perpessus, multis hominibus nauibusq; amissis, se in loca tuta recepit, atque ab incœpto quod aduersus Athenienses proposuerat animo, itaco tempore destitit, ut illud non deserere, sed in cõmodiorem opportunitatem differre uideretur. Itaque data opera ut sui repararent classem, ipse interim in Peloponesum profectus, urbem Messenam obsidione aggreditur: ubi cùm quadam die fortiter sub mœnibus dimicaret, telum ex catapulta ab oppidanis dimissum sic aduersum illius os maxillamq; perculsit, ut parum abfuerit quin ultimam suæ uitæ perniciẽ eo die inuenerit. Verùm pòst paulò in pristinam ualetudinem restitutus, postea quam nõnullas urbes sponte deficientes in deditionem recepit, rursus Atticam repetens, confestim Eleusina Rhamnusioq; deuicto, omnem regionem populari, prædam abducere, undiq; infesta re urbem suos milites iubet. Cùm igitur multis modis Demetrius uno atque eodem tempore ciuitatem urgeret, nouum quoque incommodum ad ea omnia quæ inferebant hostes, Athenien sibus ex insperato accessit, quod non mediocriter mentes eorũ animosq; turbauit. Etenim nauis quædam onusta frumento, quæ fortè per eos dies Athenas ducebatur, capta à Demetrio est, & gubernator laqueo suspensus. Hoc ut renunciatum Athenis est, tanta repentè desperatio, & omnium rerum penuria urbem inuasit, ut obsessi drachmis quadraginta salis medimnum, CCC frumenti modium emerent. Itaque iam rebus suis diffidentes ad deditionẽ inclinari uidebantur, cùm frequentes nuncij ad eos ueniunt, referentes centum quinquaginta naues quæ à Ptolemæo rege aduersus Demetrium mittebantur, prope Æginam esse conspectas. Hoc rursus ad spem seruandæ urbis Athenienses erexit. Verùm Demetrius nõ

multò postea ingenti celeritate, tum ex Cy-
pro, tum ex Peloponeso nanibus accitis, cùm
iam CCC nauium classem cõparassẽt, extem-
plò Ptolemæi duces eius congressum non exp-
ctandum rati abierunt, & Lachares tyran-
nus relicta urbe fugam arripuit. Desperatis
igitur omnibus rebus, Athenienses etsi et qui
de componenda cum Demetrio pace mentionẽ
fecissent, pœnam capitis recenti constituissent
decreto, tamen extrema omnium rerum urgen-
te penuria, cùm ad petendam ueniam, & acce-
piendas quascunq; conditiones pacis necessario
cogerentur, patefacta propinquiori porta, le-
gatos ad Demetrium mittunt, qui dicerent ipsos
suaq; omnia in fidem ac potestatem eius per-
mittere, rogare atq; obsecrare, ut suæ clemẽti-
tiæ magis quàm iniuriarum memor esse uelit.
Hæc agebant Athenienses non tam quia ab-
quid boni pacatiq; ab homine sibi uchemẽ-
ter irato consequi posse considerẽt, quàm quia
fœdam obsidionẽ ulterius tolerare non possent,
satius esse ducebant uictoris arbitrium experi-
ri, quã ingenti inopia ciuitatem succũbere. Fu-
runt enim eo tempore tanta fame ciuitatem
oppressam, ut de mure qui mortuus ex tecto ce-
cidit, quidam pater cum filio decertauerit: &
philosophus Epicurus fabis æqua portione di-
stributis familiam suam nutriuerit. In hac ita-
tu cùm res Athenienſium esſent, Demetrius

urbẽ ingressus, populum omnẽ in theatrum uo-
cauit, & tentorio pulpitoq; hastatis militibus
undiq; septo, cùm è superiori loco ueluti tragi-
ci solent, in suggestum descendisset, ingens re-
pentè pauor multitudinem cepit: deinde audito
initio orationis suæ, in quo præter expectatio-
nem magnitudini uocis, & asperitati uerbo-
rum pepercit, populus Atheniensis antea me-
tu attonitus, extemplò omnem suspicionem
formidinemq; deposuit. Leuiter enim ille pri-
mũ & amicè accusata pertinacia eorum, reli-
quam deinde orationem perblandã ac benignã
habuit. Demum post hæc, ut aliqua reconcilia-
ti animi indicia præ se ferret, decem millia me-
dimnum frumenti dono Athenienſibus de-
dit, & magistratus qui eis gratissimi erant,
in pristinam libertatẽ consuetudinemq; resti-
tuit. Acclamante uerò undiq; populo, & cer-
tatim omni multitudine applaudente Deme-
trio, cùm oratores qui eloquentia dicendiq; ra-
tione uehementer pollebant, amplissimis lau-
dib. Demetrij uirtutẽ extollerẽt, Dromoclides
orator ne in rege honorando alijs uideretur in-
ferior, decretum tulit, ut populus Athenien-
sis Munychiam atq; Piræum regi Demetrio
redderet, libereq; permitteret ut his suo arbitra-
tu uteretur. Decernẽtibus hæc Athenienſibus,
interim Demetrius præterita defectione cõmo
tus, ualidis præsidijs Musæum firmat, ne si

Deme-
trij dona
in Athe-
nienses.

rursus illi reüçere ingum tẽtarent, nullo freno coërciti, moram sibi impedimentumq; alijs recusantibus afferrent. Recuperatis igitur hoc pacto Athenis præsidioq; firmatis, Demetrius non ad quietẽ animũ uertit, sed bella semper ex bellis serens, aduersus Lacedæmonios ducto exercitu, cùm prope Mantineam uenisset, Archidamum regem offendit obuiam uenientem ad arcendum cum suis copijs hostẽ, quem subito præsilio adortus in fugam uertit, ac nulla interposita mora, agrum Laconicum infestis signis ingressus, eousq; processit, ut prope Spartam posuerit castra. Paulòq; deinceps rursus cum hostibus conserta manu iterum uictor, quingentis captis, ducentis cæsis, parum abfuit quin urbẽ caperet munitissimam, & ante illud tempus inexpugnabilem habitam. Sed nemo meo iudicio regum fuisse apparet, quem fortuna pacem, bellog; maioribus unquam permutationibus quàm regem Demetrium agitauerit: etenim saepe hominem magnis exercitibus, multis uictoriijs, amplissimo regno ornatum in supremam prosperitatem euexit, sæpe uersis in contrariũ rebus, uictum fugatumq; exingenti prosperitate in extremas penè calamitates deiecit. Vnde in illa ingenti permutatione rerum erga fortunam conuersum, illud Aeschyli protulisse aiunt: Tu me extulisti, tu me iterum fortuna deponis. Ea erò tempestate prospere

prosperè sibi in Peloponeso succedentibus rebus ex altera parte nunciatum est urbes quas tenebat in Asia à Lysimacho oppugnatas sese tutari non posse, & Cyprum nisi confestim subueniat, in Ptolemæi potestatem uenturam, & matrem filiosq; Salamine inclusos uehemẽti obsidione teneri. Sed ueluti mulier illa apud Archilochum, in altera quidem manu aquã ferebat cum dolio, in altera uerò ignem: sic fortuna quum grauissimis casibus nuper allatis à Lacedæmone Demetrium remouisset, rursus eum in spem nouarum ac magnarum rerum ex huiusmodi causa erexit. Defuncto Cassandro, Philippus maior natu ex filijs suis in regno succedens, non multo tempore postea & ipse quoq; uita decessit: post cuius interitum, duobus alijs fratribus qui superstites erant inter se dissidentibus, cùm alter qui appellabatur Antipater, Thessalonica matre necata, Alexandrum fratrem ut regno expelleret, hostili animo persequeretur, ipse è contrario ad se tutandum opibus alienis accitis, Pyrrhũ quidem ex Epiro, Demetrium ex Peloponeso uocauit. Sed Demetrium alijs negocijs remorantibus, superueniens Pyrrhus cùm aduersus Antipatrum auxilium Alexandro tulisset, pro mercede opis allatæ magna Macedoniæ parte sibi assumpta, tantum suo regno adiecit, ut iam Alexandro, cui auxilium tulerat, non

mediocri formidini esset: & exaltera parte magno cum exercitu ueniente Demetrio, antegnum cum exercitu ueniente Demetrio, antecùm res exigebant literis illius accito, duplicatus est adolescentis metus ob autoritatẽ nomẽq; uiri, quam cùm ob gloriam rerum gestarum in admiratione gentium esse sciret, in regnum suum uenire periculosum esse ducebat. Obuiam igitur ei profectus, ubi ad illum iuxta Dium uenit, comiter ac benignè uirum suscepit, amplissimis uerbis ei gratias egit, quod omnibus alijs postpositis rebus, ad tutandum suum regnum cum ingenti exercitu accessisset. Adiecit postea res suas stabilitatem iam habere, ac omni impedimento remoto, ita tranquillas ac pacatas esse, ut non sit necesse ulterius progredi: omnia uirtuti suæ ita accepta referre, ac si in tempore subsidia adfuissent, & suas opera omnes discordiæ essent sublatæ. Sed statim post hæc nonnulla secuta sunt, quibus occasio data est, ut graues suspiciones utrinq; orirentur. Demetrium enim ab adolescente ad conuiuium inuitatum monuit quidam, ut ab insidijs quæ ad eum interimendum parata erant, caueret. Quibus cognitis, Demetrius nullum perturbati animi, aut suspicionis indicium præ se ferret, non fugiendum conuiuium adolescentis putauit, sed in ipsa profectione cùm lento accederet gradu, capta opportunitate duces exercitus monuit, ut omnes copias in

Διὲρ πόλις Εὐβοίας. Stephanus & Strabo lib. x.

in armis haberent, & custodes corporis sui, qui longè plures quàm Alexandri milites erant, iussit ut regiam secum ingrederentur, propeq; consisterent, donec è conuiuio assurgeret. Hoc cùm Alexandri satellites perspexissent, quia numero & uiribus impares erant, non sunt ausi Demetrium aggredi. At uerò Demetrius aliquam abeundi occasionem quærens, simulata mala corporis ualetudine, ab Alexandro digreditur: & postero die, nuncio nouarũ rerũ quæ magni ponderis erant, se uocari asserent, necessariũ sibi esse ostendit quàmprimum exercitũ inde abducere, Peloponesumq; repetere: Alexandrũ rogare, ut suæ necessitati ignoscat, operam suam polliceri, hortariq; ut ea, quando sibi expediret, sine ulla exceptione uteretur. Adolescens qui Demetrij aduentum antea formidauerat, & nunc quoq; præsentiã illius suspectam habebat, cùm cerneret tum sua sponte ex finibus suis abire, incredibilem animo lætitiam cepit, atque cum eo pro maiori amoris indicio usque Thessaliam est profectus. Postea uerò quam Larissam uenerunt, rursus alter alterius perniciem quærens, mutuò sibi dolos insidias q; parabant. Alexander liberè ad Demetrium accedendo, per hunc maximè medum sperabat eum allicere, ut & ipse quoque ad se, omni suspicione omissa, sine custodibus armisq; ueniret: quæ quidem opinio prorsus

ado

adolescentem fefellit. Etenim ad cœnam inuitatus, cùm eadem liberalitate qua consueuerat accessisset, non potuit Demetrij manus effugere. Nam feruente conuiuio cùm surrexisset Demetrius, perterrefactus adolescens, simul & ipse assurgens, regis uestigia persequabatur. Vbi ad ostium uentum est, annuit militibus suis Demetrius, qui in eo loco constituti erant, præcepit qúe ut sequentem uestigia sua confestim necarent. Extemplò Alexander multis uulneribus confossus est, aliique nonnulli qui ei opē ferebant interfecti: quorum unum dum necaretur dixisse aiunt, Vna nos die præuenit Demetrius. Trepidatum ea nocte, ut par erat, uehementer à Macedonibus est: sequenti etiam die illi, & si nihil hostile in se uerti, ut suspicabantur, perspicerent, tamen cernentes potentiam uiri, ad cuius nutum post Alexandri mortem omnia redacta uidebantur, neque suis rebus satis fidebant, neque arbitrio regis, anteq quam eius mentem atq; animum percepissent, se credere permittereq; audebant. Quibus cognitis, Demetrius misit qui confestim eos horta rentur, ut omni suspicione deposita, causam earum rerum quæ gestæ erant, audire à Demetrio uellent. Recreati his uerbis Macedones, extemplò omni metu (ut plerunque fit) in benuolentiam uerso, Demetrium adiuerunt, nec longam illius orationē expectandam rati, cum

sine ulla mora cùm salutassent regem, in Macedoniam perduxerunt. Nec dici potest hæc permutatio rerum quàm grata cunctis Macedonibus fuerit. Nam ea quæ olim Cassander in Alexandrum defunctum contra omnia iura diuina humanaq; peregerat, & nefandū Antipatri scelus, quod nuper ille in Thessalonicam matrem patrauerat, tanto odio habebantur, ut noui regis apud omnes populos incredibile desiderium parerent. Hæc igitur omnia cùm Demetrium gratum atque acceptum cunctis Macedonibus redderent, tum etiam coniunx Phila, & ex ea filius adolescens iam patri in regnum successurus, qui antiqui Antipatri optimi atque sanctissimi uiri memoriā renouabat, Macedonas cōpellere uidebantur, ut Demetrium quasi hæreditariū ac legitimū existimarent regem. Dum hæc in Macedonia geruntur, interim ex Salamina nunciatum Demetrio est, matrem ac filios qui obsidione tenebantur, & liberatos, à Ptolemæo fuisse, & amplissimis donis muneribusq; ornatos. Præterea eodem tempore crebri rumores ex Asia afferuntur, qui nunciabant Stratonicen Demetrij filiam, soluto Seleuci matrimonio, Antiocho filio denuò nuptam, ac reginam ab ijs, qui superiora loua Asiæ incolunt, appellatam. Huius autē nouæ coniugij hinc orta causa est. Cùm in regno patris Seleuci assiduè adolescens uersaretur

Antio-

Antiochus Seleuci filius nouercæ amore captus, inci dia sibi mortem parabat.

Antiochus, fortè Stratonices nouercæ iã nuptæ habentis ex Seleuco filium, uenustate, ac pulchritudine captus, puellam cœpit uehementer ardere, & crescente in dies amore, consequi processit, ut die noctuq; ingenti perturbatione angeretur. Erat autem durior ex eo adolescentis conditio, quòd intus alebat ægritudinem suam, nec cuiquam communicare audebat, reuerentia quodam & reuerentia patris Seleuci detentus. In hoc igitur statu constitutus adolescens, cùm se omnino ab hac cupiditate superatum esse perspiceret, nec ullum remedium huius mali reperire posse consideret, magis necessarium, ut sibi uisum est, quã salutare consilium cepit. Simulans enim se corporis morbo uehementer urgeri, operam dedit ut abstinentia & bi sensim pedetentimq; sibi uitam eriperet, & morte uoluntaria se ab ingenti ægritudine quã animũ eius exederat, uindicaret. At uerò Erasistratus solus inter pleroſq; medicos quos Seleucus magnis propositis præmijs ad curandum filium undiq; cõuocauerat, percipere potuit hanc animi ardentis amorem, nõ male affecti corporis ægritudinẽ esse. Sed ignarus cuius amore adolescentis animus præcipuè deperiret, ad hoc inuestigandum in eo maximum studium operamq; constituit, ut multum & eas partes quæ mutari facilè solent, obseruaret. Antiochi, cùm adolescentes puellæq; formoſæ eum uisitatũ uenirent. Multis igitur ad eum, ut par erat, quotidie uenientibus, nullum cernebatur mutationis indicium: accedente uerò Stratonice (frequenter enim ad eum uisendum unà cum Seleuco ueniebat) tanta repentè perturbatio Antiochum occupabat, ut defectum uocis, ruborem uultus, subintuitum oculorum, sudores acutos, motum incredibilem uenæ, cunctaq; alia, quæ à Sappho de amatoribus referuntur, intueri in adolescente liceret. Statimq; post hæc deficiente pedetentim sensu, ingens pallor toto corpore diffundebatur. Hæc obseruans Erasistratus, manifestè deprehendit nullius amore, nisi Stratonices captum esse Antiochum. Itaque primò Seleucum metuens, magis sui, ut æquum erat, quàm adolescentis periculi memor, hanc rem perpetuò tacere decreuerat: deinde secum reputans quàm ingenti amore Seleucus filium complecteretur Antiochum, quanto nunc dolore die noctuq; pro eius salute angeretur, deposito non iniuria metu, uirum adire constituit, eumq; arguta calliditate in adolescentis desiderium trahere. Vbi igitur ad illũ uenit, Ægritudinis, inquit, ô rex, quæ filium tuum ad mortem perducit, cùm causam ingenti cura diligentiaq; perquirerẽ, tandem non ualetudinem malam, aut ullum corporis morbum, ut à pleriſque falsò creditũ est, sed incredibile amoris incendium causam esse

esse inueni. Neq; me profectò meaopinio fallit, sed satius fortasse erat minusq; molestum, uel eius causam non esse repertam, uel tibi patri non manifestatam fuisse, cùm nullum possit huic malo remedium reperiri. stupefactus Seleucus, Cur amice, inquit, si huius ægritudinis amor causa est, languenti filio opitulari non possumus? ingenium nobis an facultates desunt? quænam quæso tanta cupiditas, aut quælis amor adolescẽtem corripuit, qui omnes deliberãdi nobis rationes excludat? At uerò Erasistratus post multos sermones utrinque habitos tandem precibus Seleuci fatigatus, Scias, inquit ô rex meam coniugem esse quam adolescens Antiochus ardet. Tum Seleucus multis cum lachrymis Erasistratum complexus obsecrare cœpit, ut per fidem, per amicitiam suam adolescentis saluti iam ad uoluntarium interitum properantis, succurrere uelit. Hunc sibi esse filium ait, in quo esset & status, & regnũ & uitæ suæ spiritus constitutus, in quem oculos conuertissent, quo amisso nihil restaret præter mortẽ quod sibi amplius expetendum foret. Hæc (inquit Erasistratus) facilè ut pater nobis enarras, uerum forte aliter sentiens, si Stratonicem tuam amaret Antiochus. Vtinam amice, inquit Seleucus, aut dij, aut homines facultatẽ darent, ut hunc amorem permutare meo arbitratu possem. Deos enim obtestor

Seleuci filiũ Antiochum mirus amor.

testor, quòd si ea quæ mihi charissima sunt, in unum conferrẽtur, omnia libenter abijcerem pro tuenda unius Antiochi uita. Hæc uehemẽti affectu multisq; cum lachrymis dicente Seleuco, Erasistratus non amplius cunctandum ratus, apprehensa illius dextera, Nihil est, inquit, ô rex, cur Erasistrato amplius indulgeas, nam pater & uir & rex cum sis, medicus optimus tuæ familiæ eris. Non enim coniugẽ meam sed Stratonicen tuam filius Antiochus ardet. Quibus cognitis, Seleucus uehementer rei nouitate turbatus, Erasistratum rogare cœpit, ut rem omnem seriò enarraret. Postea uerò quàm uoluntariam mortem proposuisse animo filium suum cognouit, & reuerentia patris esse detentum, quò minus causam suæ ægritudinis aperiret, incredibili illius misericordia motus, non deserendum tam egregium adolescentem putauit, sed omnia interitu filij potiora ducens, extemplò populo in concionem uocato, sic ulentam orationem habuit, qua ostendit se uelle ea iubere, omnium populorum quæ superiora loca Asiæ incolunt, Antiochum regem & Stratonicen reginam appellari, & matrimonio simul coniungi. Existimare filium quis cunctis in rebus suo imperio obtemperare solitus sit, ab his nuptijs non alienum fore. Sin uerò mulier re inopinata perturbetur, amicos & familiares hortari, ut ei persuadeãt,

omnia iusta ac honesta arbitretur, quæ sint op
tima regi Seleuco uisa. Celebratæ sunt deinde
Stratonices & Antiochi nuptiæ ingenti ap
paratu, & incredibili magnificentia rerum, fe
staq; ubique in regno Seleuci pro nouo contu
gio acta. Sub idem tẽpus Demetrius post Thes
saliam ac Macedoniam occupatam, cùm in Pe
loponeso plurimas urbes, & in Isthmo Athe
nas & Megaras obtineret, tamen non quie
scens animo aduersus Bœotios exercitum du
xit: nec diutius ei laborandum fuit, cùm in pri
mo hostium aduentu perterrefacti Bœotij pa
cem petierint, qua impetrata, cõditionibus mo
lestu acceptis, bellum à finibus suis remouerũt.
Sed non multò postea cùm Cleonymus Spartia
tes comparato exercitu Thebas esset profectus,
& Pisidem Thespium uirum potentem, & re
rum gestarum gloria clarum in belli societa
tem traxisset, extemplò elati Bœotij, & ste no
uarum rerum allecti, à Demetrio desciuerunt.
Hanc defectionem grauiter ferens Demetrius,
confestim omni studio enitendum putauit, ut
hostes citius quàm opinarentur, pœnas suæ le
uitatis, suaq; perfidiæ darent. Itaq; celeriter
cum omni exercitu, quem in armis habebat,
Thebas profectus, primo aduentu urbem obsi
dione cinxit, pauloq; deinde machinis, tormen
tisq; ante frontem castrorum, contraq; ea mœ
nia, quæ minus firma ac munita erant, locatis,
cùm

cùm ea expugnare aggrediretur, tam ingentẽ
pauorem Cleonymo Spartiati iniecit, ut confe
stim relicta urbe fugam arriperet. Hæc ubi
Bœotij perceperunt, existimantes Demetrij ui
res amplius sustineri non posse, legatos ad eũ
mittunt qui dicerent, se suaq; omnia in fidem
ac potestatem eius permittere, rogare atq; ob
secrare, ut suæ clementiæ, qua semper omnes
alios superasset, in præsenti fortuna rerũ me
minisse uelit. Quibus auditis Demetrius ac in
dedationem receptis, urbes præsidijs suis firma
uit, multisq; imperatis exactisq; pecunijs, Hie
ronymum historicum in ea regione præfectum
reliquit. Quo quidem in loco Demetrium, cùm
erga omnes belli ac defectionis autores, tum præ
cipuè erga Pisidem Thespium, modestissimè
usum uictoria tradunt. Nam cùm uiuus in
suas manus peruenisset, non modò comiter eum
benigneq; recepit, sed etiam magnis honoribus
prosequutum militiæ ducem in Thespijs col
locauit. Nec multò postea quàm hæc in
Bœotia gesta sunt, nunciatum Demetrio
est à Dromichæte regem Lysimachum ca
ptum. Hanc ille opportunitatem ad res ma
ximas gerendas non prætermittendam ratus,
quanta maximè celeritate potest, infestis
signis Thraciam ingreditur. Iamq; oppidum
quoddam opulentum & magnum ad dedi
tionem propè compulerat, cùm uno eodemq;

tempore ex diuersis locis literæ ad eum utriusq; certiorem reddentes, Bœotios per discessum eius occasionem nactos iterum defecisse, & regem Lysimachum à Dromichæte dimissum. His ille literis q; cõmotus, cùm aduersus Bœotios ut hementius exarsisset, celeriter Græciam repetens, præter spem comperit eos ab Antigono sollio prælio superatos, tam suæ defectionis pœnitere. Ex qua quidem victoria uirtute filij parta, ingentem lætitiam pater suscepit, atq; ut reliquum bellum conficeret, ad obsidendas Thebas exercitum duxit. Eodem tempore Pyrrhus Epirotarum rex Thessaliam inuadens, prædatoria manu populando uastandoq; agros usq; Thermopylas uagabatur. Quod ubi rescit uit Demetrius, relicto ad obsidionem Antigono, ipse cum exercitu profectus, impetum Pyrrhi confestim repressit, coëgitq; magna celeritate pedem referre, ac retrò se suumq; exercitum in loca tuta recipere. Compositis deinde in Thessalia rebus, atque ibi mille equitibus, decemq; millibus pedestium præsidio relictis, ad expugnandas Thebas iterum rediit, eoq; machinam illam memorabilem, quam urbium expugnatorem appellat, adduxit ipsis: quam quam id haud exiguo tempore fieri posse uideretur, cùm hæc ob ingentem ipsius molem sic trahentes retardaret ac moraretur, ut illi duobus mensibus duo tantum stadia trahẽdo con-

ficerent. Bœotij suæ defectionis conscij, hostẽq; tot munitijs lacessitũ magnoperè (ut par erat) formidantes, constanti animo sustinebant bellum: nec Demetrius minore obseruatione in his oppugnandis perseuerabat, iræ atque furori, quo uehementer exarserat, magis indulgens, quàm ullam ex bello utilitatem quærens, cùm detrimentum longè maius quàm lucrum esse uideretur, ob interitum militum, qui iniquis locis oppugnando urbem, frequentes indies interficiebantur, præcipuè hi qui alijs uirtute præstabant. Quod sanè ubi adolescens animaduertit Antigonus, incredibilis eorum militũ misericordia motus, ad regem accessit, benigneq; affatus, Cur, inquit, pater hi fortissimi uiri sine ulla utilitate ad manifestam mortem pelluntur? Turbatus Demetrius, Et tu, inquit, cur doles? * an enim mortuis quicquam debes? Ne autem uideretur amicis magna discrimina subeuntibus sibũpsi parcere, fortiter & ipse quodam die prælium ingressus, dum incautius murum subijt, telo ingenti ab oppidanis demisso percutitur: quo etsi grauiter esset offensus, tamen maiori audacia quàm unquam antea suos ad pugnam accendit: atque illo hortante, tanta militum uirtus, & ea præsentia animi fuit, ut uehementiori impetu facto, urbem ingrederentur. Qua quidem occupata, ingens repentè pauor, ut æquum erat, ciuitatem

* Διὰ τί μετρὸν ὀ φείλεις

inuasit, expectantib. cūctis ciuium cædem, direptionem urbis, omnia denique fœda quæ uictis à uictoribus iniuria lacesitu perpeti solent. Sed Demetrius præter opinionem omnium, tredecim solùm necatis, nonnullis in exilium pulsis, reliquos intactos reliquit. Thebas igitur in decennio bis occupatas ab hostibus tradunt.

Erant autem hac tempestate Delphis festa Apollinis Pythij celebranda: sed obsidentibus angustias Aetolis, per quas unum Delphos est iter, Demetrius præter consuetudinem moremq; Græcorum, Athenis, ubi maximè patrium deum & autorem generis eorum honorari decebat, ludos, cœtum, ac omnia ea quæ ad illam celebritatem pertinebant, fieri iussit. Inde in Macedoniam profectus, cùm antea compertum haberet se longè in bello, quàm in pace melioribus Macedonibus uti, & ipse ad quietē minimè natus uideretur, nullam moram interponendam putauit quin nouam expeditionem compararet. Itaque extemplò post hæc bella gerendi occasionem nactus, aduersus Aetolos exercitum duxit, atque eorum populatis uastatuq; undique agris, cum parte copiarum in ea regione Pantauchum ducem reliquit, ipse cum reliquo exercitu aduersus Pyrrhum, qui cum multæ discordiarum causæ intercedebant, quanta maximè celeritate potest contendit. Nec Pyrrhus ubi hæc audiuit, minori contentione

tione animi studioq; pugnandi obuiam ei uenitebat, cùm fortè accidit ut diuersis itineribus profecti, dum alter alterum quærit, neque congredi, neq; dimicare acie potuerint. Sed ille quidem ingēti celeritate Epirum usq; progressus, omnem regionem uastando ac populando agros percurrit. Pyrrhus uerò meliori fortuna usus, cùm usque ad ea loca in quibus Pantauchus cum copijs suis consederat, instructo agmine processisset, pugnam conseruit, atque inerebili uirtute hostibus superatis, cum ingenti gloria uictor euasit. Nam cùm ad singulare certamen à Pantauchō prouocatus in primam aciem processisset, miroq; congressu spectantibus cunctis uehementi alacritate dimicasset, uno accepto uulnere, duobus illatis, tandem superato duce cæsis multis, quinque etiam millibus captis, reliquum exercitum in fugam uertit. Hæc pugna feliciter gesta, Pyrrho non tantum odij, ac inimicitiæ apud Macedonas, quantum gloriæ & admirationis apud eos quos uicerat, comparauit, stupentibus cunctis fortitudinem uiri, asserentibusq; eum solum esse regū qui armis & uirtute magni Alexandri memoriam renouaret: cæteros reges, præsertim Demetrium, fastu inflatos, satellitibus circunseptos, stipatos scortis, ueluti in scena histriones, incedere, atq; in eo maximā curā operamq; locare, ut luxu atq; pompa cunctos alios superēt.

Demetrij mollis vestitus.

Etenim Demetrium non modò diadema gestare, uestibusq; auro contextis & purpura uti, sed auratis quoq; calceis pedes ornare solitum tradunt. Quinetiam memoriæ proditum est, ut stem quandam ad similitudinem astrorum fieri eius causam cœptam, superbum proculdubio ac multi laboris multiq; temporis opus. Eam uerò in ipsa permutatione rerum imperfectam aiunt fuisse relictam, neminemq; deinde Macedoniæ regum (etsi multi postea superbissimi fuerint) eauti ausum esse. Hæc igitur uehementer Macedonas perturbabant: uerùm multò magis illa, difficiles aditus, superbæ responsa, intolerabilis fastus, quibus supra modum excessit Demetrium tradunt. Nam inter alia quæ de illo referuntur, legati Atheniensium qui omnes Græciæ populos gratia apud Demetrium anteibant, duos annos frustra terendo tempus sequuti sunt uestigia regis, & diuturna mora fatigati integris rebus domum redierunt. Cùm uerò aliquando à Lacedæmonijs unus tantum orator ad eum uenisset, putans se Demetrium tam inopi legatione contemni, grauiter aduersus eos exarsit, atq; ad illum conuersus, Vnum te, inquit, Lacedæmonij miserunt legatum? Tum illeurbanè quidem & Laconicè inquit, Ita rex, ad unum. Quodam etiam tempore cùm palàm edixisset, omnes qui eum adirent, se benignè auditurum: confluentibus multis, petitionesq; suppliciter scriptas ad eum ferentib. primum liberaliter eas omnes recepit, in chlamydéq; reposuit: profectus deinde cum frequenti hominum copia, qui ingenti desiderio responsa suis petitionibus expectabant, ubi ad pontem Axij uenit, aperiens chlamydem, eas omnes spectantibus cunctis proiecit in fluuium. Quo quidem incredibile dictu est quàm grauiter offensi omnium Macedonum animi sint, existimantium hæc non magnanimi regis, aut optimi gubernatoris officia, sed deridentis contentiq; indicia esse. Atque hæc longè grauiora Macedonibus uidebantur, quòd à maioribus suis acceperant, quanta olim facilitate ac mansuetudine rex Philippus erga omnes qui eum adibant, uti solitus esset. Eodem insuper tempore quadam anicula rogante Demetrium ut se audiret, & respondente eo sibi ocium non esse, tum anus alta uoce ad illum conuersa, ne etiam regas inquit. Hæc uerba reuoluta animo ac mente sæpius repetita hominem compulerunt, ut omnibus postpositis rebus, benignum se cunctis accedentibus facilemq; præberet, atque initio ab anicula sumpto, multos dies audiendo respondendoq; consumeret. Et proculdubio nihil tam egregium, tamq; proprium regis esse uidetur, quam iustitiæ opus: Mars enim, ut Timotheus inquit, tyrannus est, lex autem omnium rex, iuxta Pindari pœtæ sententiã.

Regis officium.

Atq; reges, ut inquit Homerus, non expugna
trices urbium machinas, ærataq; naues, sed iu
stitiam à Ioue sumptam exercere custodiresq;
decet. Et discipulum optimum Iouis, non fero
cissimum aut immanem, sed iustissimum re
gem uocauit. At Demetrius eo titulo uehe
menter gaudebat, qui erat longè à regum deo
rum conditionibus alienus: Iupiter enim ciui
tatum seruator & custos, hic autem urbium
expugnator est dictus. Ita fit ut turpitudo sæpe
in regnum honestatis ingrediens, opinione mul
gi, & stultorum hominum ignorantia fretus,
aditus sibi ad honorem & gloriam patefaciat.
Sed non multò post hæc cùm satis constantis
ma diuulgatum esset, Demetrium degentem
Pellæ grauiter ægrotare, Pyrrhus hoc sibi oppor
tunè accidisse arbitratus, tumultuario exercitu Macedoniam inuadit, ac nemine obuiam
prodeunte, totam regionem usque Edessam po
pulando ac uastando agros percurrit. Iamq;
Demetrij statum in summum discrimen conci
derat, cùm ille ægritudine alleuatus, perductis
ac familiares copijs contractis, impetum eius
confestim repressit, coëgitq; hominem ferecem
atque impigrum Macedoniæ hostem, citato
gradu ex finibus suis fugam arripere, paulòq;
deinceps cum eo pacem firmauit, ne maio
ribus rebus, quas animo agitabat, moram
impedimentumq; hostis finitimus ac uir bel

licosus afferret. Tempus enim iam adesse censebat, in quo paternum regnum non multò antè amissum, recuperare cum ingenti gloria posset: atque hæc una solicitudo supra omnes alias Demetrij curas animum uiri angebat. Itaq; ad hanc rem aggrediendam, quæ ingens & ardua uidebatur, toto animo & mente conuersus, breui tempore paulò minus quàm centum millibus peditum, decem millibus equitum congregatis, classem deinde quingentarum nauium exuarijs locis incredibili studio atq; industria comparat. Nam cùm diligenter curasset ut nonnullæ carinæ in Piræo, quædam in Aegypto, pleræq; in Chalcide, aliæ prope Pellam conficerentur, deinde ad singula hæc loca profectus, quonam pacto hæ fabricandæ essent ostendit, & sua opera interposita ingenti celeritate effecit, ut illæ omnino integræ & omnibus armamentis instructæ paratæq; ad bellum essent. Sed mirabantur omnes non solùm multitudinem, sed etiam magnitudinem eorum operum, quæ inusitata mole longè aliorum consuetudinem excedebant. Nemo enim reperiebatur, qui sexdecim remem, aut quindecim remem ante illud tempus uidisset. Verùm postea Ptolemæo Pompeius Philopater dictus, unam quadragintaremem fieri iussit, quæ proculdubio omnes alias naues quæ uisæ antea fuerant, mole ac magnitudine sua lõgo interuallo superabat, nis.

Nauis cõfecta à Ptolemæo magnitudinis.

cum

cum in longitudinem ducentorum & octoginta, in altitudinem ab imo usque ad transtra, duodequinquaginta cubitorum patëret. Remigum quibus illa utebatur, ad quatuor millia, nautæ uerò quadringenti erant, & præterea paulò minus quàm tria millia armatorum, qui foros & tabulata implebant, in eadem collocabantur. Sed hæc cùm à machinis, quæ pentè immobiles sunt, parum differret, non tam ad usum quàm ad ostentationem & admirationem gentium commouendam fabricata uidebatur. Demetrij autem naues non modò magnitudine & arte mirabiles, sed etiam ad celeritatem & usum hominum aptæ atque habiles erant. Tantis igitur copijs aduersus Asiam cõparatis, quantas post Alexandrũ nemo habuit, conterriti undiq; reges, Seleucus, Ptolemæus, atq; Lysimachus, societatẽ ineũt, simulque cõspirant ad oppugnandũ cõmuni consilio Demetrium. Deinde legatos ad Pyrrhũ mittunt, qui eum hortentur ut Macedoniam inuadat, nec firma ea esse fœdera putet, quæ Demetrius non quietis gratia cum eo fecerat, sed ut eo sub specie pacis seruato, interim aduersus alios reges liberius bellum gerat, quibus debellatis se nequaquam intactum fore: hoc per omnes fines ueluti continens incẽdium persaturum: non expectanda commoditora tempora, sed aduersus grauissimum hostem, qui animo omnem

Coniuratio in Demetriũ.

omnem Asiam, Europamq; concipiat, communi consensu decertandum esse. His rationibus persuaso Pyrrho, cùm omnes hi reges ad administrationem belli cõuenissent, extemplò aduersus Demetrium, quem adhuc nonulla negocia circa apparatus belli detinebant, grauem undique bellum exarsit. Nam eodem tempore magna classe Græciam Ptolemæus inuadit, & Macedoniam Lysimachus atque Pyrrhus, alter ex Thracia, alter ex finibus propinquis aggrediuntur. Hoc ut Demetrio renunciatum est, confestim filio ad præsidium Græciæ relicto, ipse ad tutandam Macedoniam conuersus, primùm ad ea loca exercitum ducit, ubi Lysimachum esse perceperat. Quò cùm uenisset, extemplò crebri nuncij literæq; ad eum mittuntur, certiorem reddentes urbẽ Berrhœam ingenti celeritate à Pyrrho captam, & omnem regionẽ populationibus incendijsq; uastatam. Hæc ubi inter Macedonas permanarunt, ingens repentè motus & incredibilis perturbatio exercitum omnem inuasit, atque ubique querelæ audiebantur, aut gemitus, aut contumeliæ in Demetrium iactæ. Itaque frequentes ad eum ueniebant, rogantes ut sibi domum ad tutandos patrios lares abire liceret. Sed hæc uerbis simulantes, reuera ad Lysimachum migrare uolebant. Quod sanè cùm non latuisset Demetrium, optimum ratus exercitũ à

Lysi

Lysimacho proculhabere, quem Macedonibus ob nobilitatem generis gratum, & multis ob Alexandrum familiarem esse sciebat, aduersus Pyrrhum ueluti aduenam & peregrinum in Macedonia regem, arma conuertit. Sed hoc consilium (ut postea re ipsa & experientia patuit) longe fefellit opinionem Demetrij. Nam cùm prope ea loca ubi hostes cum copijs suis cõsederant posuisset castra, multi ex Berrhœa in eius exercitum uenientes, Pyrrhum amplissimis laudibus extollebant, uirũq; esse in rebus gerendis præclarum, bello inuictum, liberalem in suos, humanũ erga eos quos prælio uicerat, prædicabãt. Addebãt præterea, maiores suos semper eos existimasse reges, q armis in bello, & mãsuetudine in regendis populis egregiè uterentur: quibus Pyrrhum omnes alios superare dicebant, asserebantq; tempus uenisse in quo graui Demetrij dominatu liberari possint, & aduirum benignum transire, & suorum militum studiosum ducem. His sermonibus accensis militum animis, pauci primum occultè, deinde manifestè uniuersus exercitus tumultuari cœpit, nec iam quisquam erat qui aut in agmine aut in castris ullo imperio cõtineri posset. Demum ausi sunt nonnulli ad Demetrium accedere, atque et dicere ut salutem adisceretur fuga, Macedonas pugnantes pro delicijs suis iam fatigatos, ulterius eius imperium

rium sustinere nõ posse. Hæc uerba uisa Demetrio modestissima sunt, non ignoranti ea quæ se absente uehementi indignatione per omnem exercitum ferebantur. Itaque acerbiorem motum non expectandum ratus, ad tentoriũ profugit, ibiq; regia ueste depesita, & fusca ueluti histrionis cuiusdam chlamyde sumpta, cùm paucis fugam arripuit, extemploq; post hæc multis ad illius tentorium confluentibus, atque inter se de præda certantibus, superueniens Pyrrhus cunctos una uoce dissipauit, atq; à reliquis militib. benignè acceptus facilè est castris & exercitu omni potitus, sed adueniente postea Lysimacho, ambo regnum Macedoniæ, quæ septem firmiter annis sub Demetrij dominatu permanserat, inter se partiuntur. Cùm uerò in Cassandram urbem cõfugisset Demetrius, uxor Phila ingenti mœrore confecta, adduci non potuit, ut uirum spoliatum regno, hominem fugitiuũ & miserrimũ omnium rerum, oculis suis aspiceret: sed fortunam illius in aduersis omnibus stabiliorem, quàm in se quondã esse cernens, & uitã suam iam odio habens, desperatis omnibus rebus ueneno sibi mortẽ conscíuit. At Demetrius sine ulla mora in Græciã profectus, nauibus quæ ex naufragio supererant collectis, & reliquijs militum congregatis, rursus ad apparatum belli mentem conuertit. Atq; ut apud Sophoclem

Menel

Menelaus sortẽ suã deplorat: Voluitur assi-
dua mea fortuna rota, atque statim permutat
ueluti luna faciẽ, quæ duabus noctibus nun-
quã retinet unam eandemq; formam, sed pri-
mũ nouã induta figuram ex occulto parumper
emergit, deinde pedetentim crescit, donec plena
atque integra facta rursus ad interitum pro-
perat: sic dici de Demetrio potest, cuius in om-
ni uita tam uaria fortuna fuit, ut posset crebrio
cum permutationibus lunæ nõ immeritò com-
parari. Cùm uerò post Macedonicam cla-
dem regijs insignibus abiectis, ueluti priuatus
homo per urbem incederet, quidã eum The-
bis conspicatus, illud Euripidu in mediũ protu-
lit: Forma diuina in formã uersa mortalem,
nunc ad Circeos fontes Ismenumq; fluuium
uenit. Sed non multò postea aspirante iterum
fortuna Demetrio, atque potentia illius, quæ pe
nè uidebatur extincta, pedetentim in pristi-
num gradum, unde decciderat redeunte, consti-
tuens ipse sibi singulari quodam officio The-
banos obstringere, eis patrias leges, & anti-
quã libertatem restituit. Atque eodẽ tem-
pore nunciatũ est ei, Athenienses Diphilo
præside, qui seruatorum dicebatur antistes, su-
blato, atque alio more patrio in eius locũ sublo
cto, omnino à suo imperio defecisse, eosq; dein-
de cùm cernerent maiores uires quàm speraue-
rant, recuperasse Demetriũ, metu conterri-

tos à Macedonia Pyrrhũ uocare, ut patroci-
niũ urbis defensionemq; suscipiat. Iraq; ue-
hementi aduersus illos quos toties deseruisse à
sua side cernebat, incensus Demetrius, extem
plò collecta classe ad obsidendas Athenas cũ
omnibus copijs proficiscitur, parumq; ibi mora
tus, cũ eas uehementer urgeret, Crates philo-
sophus uir clarus & potens ab Athenien sib.
missus orator, multis rationibus ei persuasit ut
obsidionẽ solueret, & maiora utiliora q; susci-
peret. Demetrius qui alia quædã animo agita
bat, precibus Athenien sium exoratus urbẽ di
misit, celeriterq; omni classe atque multitudi-
ne, quæ undecim millia hominum excedebat,
equitatus peditatusq; coacta, in Asiam na-
uigauit, ea mente ut Cariam atque Lydiam ab
Lysimachi dominatu auerteret. Sed cũ prope
Miletũ uenisset, Eurydicen sororẽ Phylæ ibi of
fendit Ptolemæi dem ducentem secum, quam
sibi antea per Seleucum Ptolemæus, despon de
rat. Hanc concedente Eurydice uxorẽ du-
cit, nuptijsq; confectis celeriter ad oppugnan-
das hostium urbes profectus, nonnullas primo
impetu cepit, multæ deinde sine ullo certami-
ne tradebantur. Occupatis autẽ Sardibus,
fuerunt cõplures Lysimachi milites qui pe-
cuniis armisq; arreptis ad Demetriũ perfuge-
runt. Sed non multò postea cũ audisset Aga-
thoclem Lysimachi filium cum magnis copijs

appropinquare, in Phrygiã diuertit, ratus si occupare Armeniã posset, se mediam perturbaturũ, atque euentre facile posse, ut omnia illa superioris Asiæ loca ad deditionem cõpelleret. Proficiscentem igitur per apertos campos, & regiones quæ exitus latos habebant quærentẽ, Agathocles cum omni exercitu sequebatur: pugnatumq; nonnunquã ab utrisque est, semperq; Demetrius uictor euasit. Verùm eo tempore permulta incõmoda uirum urgebant, impediebantq; ne ad finem antea animo destinatum consilia sua cogitationesq; perduceret. Nam cõmeatu pabuloq; deficiente, ingens repentè fames & omnium rerũ penuria exercitũ omnem inuasit. Simul & militibus suspicio erat, ne tantis incõmodis fatigati, etiãm Armeniam atque Mediã ducerentur. Accessit ad hæc, quòd in transitu Lyci magna hominũ copia errore uadi decepta, fluctibus absumpta est. Quæ omnia milites ĩ tãtã irã desperationẽq; cõiecerãt, ut neq; in acie, neq; in castris ullo imperio contineri possent, quinetiam à contumelia & iurgio aduersus Demetrium nõ abstinerent. Repertũ quoq; ante tentorium eius principiũ Oedipodis est paulò immutatũ, atque his uerbis inscriptũ: Fili chari senis Antigoni, ad quas ducimur regiones? Tandẽ fame prostilentiaq; indies magis crescente, Demetrius optimum ratus tempori cedere, ac necessitati pa-

rère, amissis octo hominũ millib. reliquum exercitũ Tharsum perduxit. Sed cũ à direptione regionis illius, quæ Seleuci seruiebat imperio cõtinere suos milites uellet, ne potentissimum regem alienissimo tẽpore iniurijs prouocaret, & ex altera parte omnium rerum urgente penuria, etiam necessaria sibi exercitui q; suo deesset, & Tauri transitus Agathoclis præsidijs tenerentur, angustijs undique septus ad Seleucũ tandem confugit, eiq; miserandã epistolam scripsit, qua ingentes calamitates suas & miserã omnium rerũ fortunã deplorabat. Deniq; eum suppliciter precabatur, ut misereri uellet familiarij uiri & summa secũ affinitate cõiuncti, asserens iã se ea esse perpessos, quæ etiã acerbissimos hostes ad misericordiam cõmouerent. His acceptis literis Seleucus, & præstantissimi uiri misericordia motus, eius regionis præfectis confestim iussit, ut Demetrio ea quæ regi cõgrua essent, pararent, & militibus cõmeatum abundè copioseq; præberent. Verùm extemplo post hæc quidam Procles uir prudens ac in primis familiaris Seleuco, multis suspicionibus uirum refersit, facileq; eius mentem atque animum permutauit. Non enim nutriẽdos milites Demetrij inquit, neque bellico sibi duci occasionem præbendam, ut diutius in ea regione moraretur. Virum enim turbulentum, qui semper magnarum ac nouarũ rerum

autor extiterit, minimè negligendũ esse, præsertim in hac fortuna constitutum, quæ etiam uiros imbelles ad audendum, ac inferendã quacunque ratione iniuriam, cõcitare sæpenumero solebat. Hu rationibus commotus Seleucus, statim exercitũ parat, atque ingenti celeritate in Ciliciã uenit. Stupefactus Demetrius tã celeri permutatione Seleuci, & repentino eius aduentu conterritus, ad tutissima Tauri loca se exercitumq; suum recepit, confestimq; legatos ad eum misit, qui uirum rogarent, ut alicubi barbarorũ principatum carentem rege, sibi peream consequi liceat, in quo fugæ ac exilio fine imposito, reliquam uitã mediocriter ducere possit. Huic rei si assentiri nolit, saltem aliqua loca concedat, in quibus exercitus suus hyberuare possit, eumq; pabulo & commeatibus iuuet, néue patiatur familiarem uirum cõtra decus suum miserum atque inopem in hostiũ potestatem uenire. Ad hæc Seleucus, cùm multis suspicionibus laboraret, se Demetrium permissurum respondit, duos mẽses in Cataonia cũ excitu omni hyemare, si nonnullos quos sunt apud illum in amicitia primi, obsides sibi concesserit: simulq; interim exitum in Syriam illi præcludit. Demetrius igitur desperatis omnibus rebus, cùm cerneret se ueluti feram quandam circundatam undiq; septis, à Seleuci præsidijs contineri, iamq; diffideret ullis precibus exor-

orari hominem posse, extempliò lenitate in rabiem uersa, aduersus Seleucum bellum suscepit, atque populatis undique agris, excursionibusq; multis peractis, cùm prope hostium exercitũ posuisset castra, lenia indies propter propinquitatem castrorum serebantur prælia, & fermè omnia Demetrio secunda erant. Tandemq; cùm iusta acie signisq; collatis acriter decertassent, Demetrius quadrigis falcatis per multis euersis, ingenti alacritate reliquũ exercitum in fugam uertit, atq; nulla interposita mora ad eos profectus, qui exitus Syriæ iussu Seleuci obsidebant, confestim omnia illi præsidia expulit, fugauitq;. Hac uictoria Demetrius & milites eius sublati, quotidie ad pugnam Seleucum prouocabant, cùm ille è cõtrario remissis ad Lysimachum auxilijs, quibus parum fidebat, cum reliquis copijs maximis certaminibus congredi cum Demetrio non auderet, fortunam illius metuens, quæ semper de extremis calamitatibus in summum prosperitatis fastigiũ efferre hominem consueuerat. Sed hunc primas uires iam recuperare incipientem, extemplò grauis ægritudo corripuit, quæ ingenti celeritate omnia sua consilia cogitationesq; peruertit. Milites enim qui uictoria illa ad spẽ magnarum rerum mentem erexerant, repente nisi ægritudine ducis fracti animo, alij fugã arripiebant, alij ad hostes discedebãt, pleriq; in-

Seleucus à Demetrio superatus.

certis itineribus aberrãtes periere. Vix post quã dragesimũ diem recuperata valetudine Demetrius, ac reliquis militibus, quisibi supererant collectis, magno impetu Ciliciã inuadit, eamq; latè depopulatus usq; ad illa loca progreditur, unde suæ copiæ cerni ab hostibus possent: deinde ppinqua nocte magno silentio castra mouit, ac ingenti celeritate superato Amano, omnẽ eam regionem usque Cyrrhesticam populando percurrit. Nec multò postea Seleucus eius uestigia subsequutus, prope illum cum copijs suis cõsedit. Quod sanè opportunè sibi accidisse arbitratus Demetrius, nocte insequenti ad se aggrediendũ Seleucũ dormientem, hostium; aduentum minimè eo tempore expectantem, cũ expeditis copijs proficiscitur. Iamq; instructa acies prope eius castra peruenerant, cùm nonnulli celeritate ad Seleucum properarunt, nunciantes cum armato exercitu adesse Demetrium. Quo nuncio stupefactus conterritusq; Seleucus, raptim ueste & calciamentis assumptis ad arma conclamat, tubas canere iubet, amicos ac duces hortatur, ut confestim accedant, ad ferocissimæ belluæ impetum reprimendum. At uerò Demetrius, posteaquam extemplò multu hostium suas insidias detectas sensit, nõ ulteriùs progrediendum ratus extemplò exercitum suũ in castra reduxit. Nec multò postea ad ea loca ubi consederat, infestis signis ue-

niente Seleuco rursus partem copiarum ei obuiam misit. Iamq; alterum hostium cornu in fugã propè cõuerterat, cùm Seleucus cernens quanto in periculo res suæ essent, confestim dimisso equo, galea deposita, peltaq; recepta, in primam aciem processit, atq; omnibus se ostendens, magna uoce milites hortabatur, ut uno cõsensu ad pugnam redirent. Diutius se certamine abstinuisse aiebat, ut illis qui sibi charissimi erant, non ut hosti Demetrio parceret. Militesq; his adhortationibus & præsentia regis cõmoti, incredibili alacritate ad prælium reuertuntur, quorũ impetũ ueluti procellam quandã & extremã calamitatẽ in se uenientẽ cùm sustinere nõ posset Demetrius, clàm arrepta fuga citato gradu ad Amanidas portas peruenit. Atq; inde cum paucis amicorũ qui sua uestigia sequebãtur, syluã propinquã ingressus, noctẽ expectabat, ea mente & animo, ut ad Cauniũ se cõferret, ibiq; suã classem, quã eo in loco inuenire arbitrabatur, cum familiaribus suis cõscenderet. Sed in ipso itinere deficiente utatico, & iam necessitate urgente ad alia consilia mentẽ conuerterat, cùm Sosigenes familiaris suus ad eum uenit, quadringentos aureos nummos quos sub cingulo habebat seciũ ferens, quibus usq; ad mare perduci posse sperabant. Verùm cùm ad ea loca quibus è sylua egrediendũ erat, peruenissent, procul per noctem ignem

hostium conspicati, extemplò mutato consilio
peridem iter ad eum locum unde digressi erãt,
reuertuntur: quanquàm fuerunt nonnulla quæ
relicto Demetrio fugam arripuere, reliqui ue-
rò qui cum eo permanserant, ægrè eius uestigia
sequebantur. Quidã etiã ex his sibi dicere au-
sus est, oportere eum necessitate cogẽte, iã cor-
pus suum potestati Seleuci arbitrioq; permit-
tere. Quo ille adeò grauiter exarsit, ut ensem è
uagina ad se interimendum exereret: sed ami-
ci uirum orare hortariq; cœperunt, ut de cõmu-
ni salute uno cõsensu agitare uellet. Demum
igitur amicorum consilio ac multis rationibus
persuasus Demetrius, quosdam ad Seleucum
mittit qui ei dicerent, se paratum & uitã suã,
& quicquid sibi reliqui fortuna fecerat, libe-
ralitati eius fideiq; permittere. Hoc læto ac iu-
cundo nuncio accepto, Seleucũ dixisse aiunt:
Non tam Demetrij quàm Seleuci fortuna fal-
uũ esse Demetriũ, quæ præter multa egregia
atq; præclara munera quæ sibi concesserat, nũc
quod ad felicitatẽ suã magnoperè pertinere ar
bitretur, facultatẽ dederit, ut erga uirũ familia
rem & affinẽ, ac rerũ gestarũ gloria clarũ, hu-
manitatem liberalitatẽq; suam declarare pos-
sit. Post hæc regiũ tentoriũ, & omnia alia, quæ
ad suscipiendũ egregiũ hospitem pertinebant,
parari ingenti ornatu atq; magnificentia ius-
sit. Erat autem in regia sua Apollonides qui-

dam, qui iandiu familiaritate Demetrij & eõ
suetudine utebatur, hũc ad se uocatũ ire ad De
metriũ iubet, eumq; suo nomine rogare, atque
hortari, ut ad uirum affinem & amicissimum
sibi hominẽ cõstanter liberaliterq; accedat. Pa
tefacto animo regis & eius sententia diuulga-
ta, pauci primò, multi deinde obuiã illi profici-
scuntur, incredibili studio inter se certantes, ut
alter alterũ præueniret. Sperabãt enim præstã-
tissimũ uirũ & rerum gestarũ gloria clarũ, quã
primũ summã autoritatem apud Seleucũ habi
turũ. Sed ut plerunq; fit misericordia in male-
uolentiam uersa, nõnulli inuidi scelestiq; occa
sionẽ nacti ad liberalitatem regiam peruerten
dam, aures illius multis suspicionibus repleue-
re, nõ permittendũ esse dicentes, ducem præcla-
rum & magnæ autoritatis uirum in exerci-
tus sui conspectum uenire, timẽdũq; esse ne præ
sentia eius aliquis repentinus motus oriretur.
Interim cùm Apollonides aliiq; permulti ad
Demetriũ peruenissent, benignos sermones de
humanitate Seleuci afferentes, ingens repentè
congratulatio utrinq; est facta, & præsertim
ab ipso Demetrio, qui etsi antea deditionem
suam turpem miseramq; putabat, tamen ob ea
quæ familiares sui de benignitate Seleuci refe
rebant, mutata sententia ad illum fidenti ani-
mo tanquã ad amicissimũ regem proficiscebã-
tur. Verũ inter hæc Pausanias cum equitibus

peditibusq; mille obuiam Demetrio missus, ubi ad illum uenit, extemplò nil tale suspicantem suis militibus circundedit, atque omnibus alijs qui eum sequebantur dimissis, non ad Seleucum ut sibi antea persuasum fuerat, sed in Cheronesum Syricam perduxit, ibiq; firmis custodijs præsidijsq; adhibitis eum reliquit. Hoc igitur in loco relegato Demetrio, & angustijs finibus circunsepto, omnia quæ ad uitam splendidam & cultum regium pertinebant, iussu Seleuci parabãtur. Nam & regales ædes & amœnas porticus ac pomœria, & uiuaria omnigeneris feris referta ei abundè erant: amicis & familiarib. suo arbitratu utebatur, qui cùm eremobrò ad eum ut sendum accederent, semper modestos sermones à Seleuco afferebant, quibus omnium hortabantur bono ut animo esset, eumq; de salute sua & Seleuci liberalitate speraret, se compertum habere dicentes, Antiochi & Stratonices aduentum à Seleuco expectari, quorum gratia liberam ei abeundi quocũque uelit, quãprimũ potestatẽ fore. In hac misera fortuna constitutus Demetrius, desperatis omnib. rebus, ad Antigonũ filiũ, & eos qui Corinthũ Athenasq; regebant, nũcios misit q suo nomine eos monerẽt, ne deinceps signo & literis suis fidẽ præstarẽt, sed se ueluti defunctũ arbitrarentur, deniq; Antigono filio, quoad per eos fieri posset, pro antiqua beneuolẽtia gratum

gnũ statũq; seruarẽt. Antigonus hoc acerbissimo nuncio accepto, uehementer grauiterq; ingemuit, atq; lugubri uestẽ assumpta, confestim in omnes partes literas misit: quibus reges & principes obsecrabat, ut pro salute patris Demetrij apud Seleucum intercederent. Ipsum autem Seleucum multis precibus rogatũ misit, ut quicquid sibi reliqui fortuna fecerat, pro uadimonio patris accipiat, se etiam si uellet obsidem pro Demetrio sumat: demum ut humanitatis mansuetudinisq; suæ, qua semper omnes alios superasset, erga uirum familiarẽ & affinẽ memoriã seruet. Post hæc urbes ac principes idem à Seleuco petunt, præter unũ Lysimachum, qui tam fuit immemor humanitatis, ut cæteris regibus pro salute Demetrij deprecantib. solus exciterit qui magnam uim pecuniarũ pollicitus Seleuco sit, si Demetrium quãprimũ de medio tolleret. Cuius desiderio non modò non assensit Seleucus, sed uiri improbitatem ueluti inhumanam & barbaram detestatus, pecunias illius postulataq; neglexit. Cùm autem prepositum esset animo, sub Antiochi & Stratonices aduentum Demetrium reseruare, ut hi essent qui de eo dimittendo suo arbitratu decernerẽt, & ingentem pro singulari officio gratiã reportarẽt, interim in differendo tardandoq; res longi quã epus erat producebatur. At Demetrius antea calamitatẽ in se uenientẽ cũ euitare nõ

pot

Antigoni pietas in Demetrium patrem.

potuisset, modicè tolerauerat, sic præsentiũ fortunæ acerbitatẽ cõstãti aĩo sustinere uidebatur, atq; in principio aduentus sui, currẽdo, uenãdo, & alio quocunq; labore corpus exercendo, tẽpus terebat: paulò uerò deinde studio in contrariũ uerso, in ocio atq; desidia ætatẽ agens, cõuiuia, potus, ludos, omnia denique delectamenta, quæ essent à labore corporis aliena, incredibili cupiditate persequebatur, siue quia languores curasq; molestas, quæ animũ eius exedebãt, huiusmodi uoluptatibus depellere posse speraret, siue quia eã uitã quã iandiu expetuisset, se nãcisci facilitate arbitraretur adeptũ, quasi ingenti antea errore quodã & inãni gloria ductus, multos labores & pericula suscepisset, exercitus maximos cõparasset, omnes terras, omnia maria cõmouisset, ut eam tranquillitatem & uitã deliciis uoluptatibusq; refertã, quæ sibi nũc præter spem oblata esset, consequeretur. Sed hæ sunt bellorũ fines, quos flagitiosi reges incredibili studio expetunt, magnis laboribus persequuntur, atq; in eis summũ humanæ uitæ bonum cõstitutum putãt. Meo autẽ iudicio nõ modò in hoc ab opinione sua falluntur, quòd turpes uoluptates loco uirtutũ honestatiq; sectantur, sed etiã in eo uehementer aberrãt, quòd dã uitã i cendã se persequi putant, ea quæ ritant quæ lõgè sunt à ueris uoluptatibus aliena. Demetrius igitur triennio in Cherroneso detẽtus, cùm

cùm ex ocio potuq; & deliciarũ abundãtia in ægritudinẽ incidisset, tandẽ superante ualetudinem morbo, post quartum & quinquagesimũ ætatis annum è uita migrauit. Cuius interitu ubiq; gentiũ diuulgato, cùm omnes inhumanitatem Seleuci accusarent, ferũt & ipsum uehementer secum fuisse questum, quòd in maiorem suspicionẽ quàm decuit, familiarẽ & affinẽ uirum habuisset, imitatusq; minimè esset Thracẽ & barbarum Dromichætem, qui paulò antea Lysimachũ captũ tanta cum liberalitate dimiserat. Verũ ea quæ circa Demetrij funus celebrata sunt, tragicam quandã dispositionem theatroq; dignã habere uidentur. Filius enim Antigonus audita illius morte, nullã moram interponendã putauit, quin cunctis nauibus in Syriã nauigaret: sed cùm prope insulas perueniisset, quosdã offendit qui Demetrij cineres ad eam perferrent. Hos igitur accepto, & auratã urna inclusos, in puppi regiæ nauis in qua ipse degebat, collocari iussit. Post hæc uersus Corinthum cum omni classe repetente Antigono, ciuitates quib⁹ illi appropinquabãt, aliæ coronas quas urnæ imponerent, aliæ homines qui lugubri ueste funus honestarent, certatim mittebãt. Ferebatur itaq; urna in magna eminẽs puppi, regia purpura, diademateq; ornata, atque hastatis inuembus circunsepta, qui fulgentes undique armis defuncti imperatoris

Demetrij obitus.

mem

memoriam renouabant. Aderat ibi præterea Xenophantus elegantißimus modulator, qui incredibili suauitate sacrũ canebat carmẽ, & ipse si remiges tanta cum aptitudine fluctus cietbãt ut remoriũ pulsu Xenophanti carminibus rũderent, flebilemq; cõcentum efficerent magna cũ sonoritate cõiunctum. Cùm uerò prope Corinthum cõtinenti applicuissent, multitudo quæ ad ea littora frequẽs cõuenerat, ubi Antigonum humilẽ, abiectũ, lachrymãsq; refertum cõspexit, ingenti adolescẽtis misericordia mota, ululatũ gemitũq; incredibilẽ ædidit. Vna deinde cum omnibus ornamentis Demetriadem delata est, quam quidem urbem à Demetrio cognominatã, populi ex paruis circa Iolchum oppidis præfecti, ueluti propriã sedem habitarũt. Reliqt autem Demetrius egregiã sobolem, ex Phila quidẽ Stratonicen atq; Antigonũ, ex Deidamia uerò Alexandrũ, qui in Aegypto ætatem duxit. Duos insuper Demetrios, alterum quem Subtilem uocarunt, ex Illyride mulliere: alterum ex Ptolemæide, qui postea Cyrenæ regnauit. sunt etiam qui Corrhabum eius filiũ ex Eurydice fuisse tradũt. Regũ autẽ genus qui deinceps Macedoniæ imperarunt, per successionẽ illius usq; ad regẽ Perseum uenit, quo debellato Romani Macedoniam subegere. sed peracta Macedonica scena, tempus esse uidetur ut ex altera pte Romanã introducam.

Ant

LEONARDO ARETINO Interprete.

ANTONIO auus fuit Antonius orator, quẽ syllanas partes sequutum C. Marius necauit. Pater uerò eius, quem cognomento Criticum Antonium uocabant quanquã nõ pari splendore autoritateq; in repub. fuerit, per humanus tamen habitus est, in primisq; liberalis: quod quidem intelligere licet uel hoc uno illius hominis facto. Erant ei haud amplæ facultates, ob eamq; rem ab uxore prohibebatur, quò minus liberalitate suo more uteretur. Quodam itaque tempore cùm quidam ex familiaribus pecuniam ab eo rogaret, isq; negare nesciret, pecuniam autem nullam haberet, puero mandauit ut argenteum scyphum ad se deferret cum aqua, quo facto capit genas abluere, quasi radi præpararet, & simul causa ficta, puerum è conspectu remisit. scyphumq; amico tradidit, ut ille suo arbitratu pro pecunia uteretur. Longa deinde inquisitiõe inter seruos habita eius scyphi gratia cùm sentiret mulierẽ id grauiõ ferre acriusq;

à Ser

à seruis inquirere, factum à se confessus est, ut
ntamq; postulauit. Vxor erat illi Iulia ex Cæsa
rum familia primaria fœmina, nemini ætatis
suæ pudicitia cedens: sub hac muliere Anto-
nius filius educatus est. Post mortem patris P.

Odium Lentulo nupta, quem cum L. Catilina consp-
Anto- rantem Cicero consul supplicio affecit. Hinc ut
nij in Ci hemens illud Antonij odium in Ciceronem u
ceronem detur initium traxisse. Inquit enim Anto-
unde ex- nius, corpus uitrici sui non prius ad sepultur
perit. datum, quàm id mater supplex impetrasset à
Ciceronis uxore: qua quidem de re manifestis-
simè mentitur. Nullus enim ex ijs qui tunc
supplicio fuerunt affecti, sepultura prohibitus
est. Et Antonio quidem egregia forma in æta
te florenti, Curionis familiaritatem uelut cala-
mitatem quandam ferunt iuhæsisse. Ipse enim
Curio haud sanè temperans erat, & quò ma-
gis sibi obnoxium faceret Antonium, in amo
res, libidines, uarios q; sumptus impellebat.
Ex quo grande æs alienum conflatum est, mi-
nimè cõueniens illius ætati. Ducenta enim
quinquagìnta talenta debebat. Pro quibus
cùm interc essisset Curio, pater id grè feren-
domo sua prohibuit Antonium: ille autem
ad P. Clodium se contulit, hominem omnium
sceleratissimum, turbulentissimumq; in cuius
contubernio haud multum commoratus, siue
quòd inimicos Clodij formidaret, siue quòd Clo-

Clodiani furoris eum satietas haberet, in Græ
ciam abijt, ibiq; permansit, & corpus ad mili-
taria certamina, & linguã ad dicendum exer-
cens. Vtebatur autem genere dicendi quod ap- Asianum
pellant Asianũ, maximè temporib. illiũ floren dicendi
te, plurimamq; cũ Antonij moribus similitudi- genus.
nem habente: erat enim turgens atq; lasciuũ,
& inani quadam iactantia & exultantia ple
num. Sed cũ Gabinius uir consularis in Syriã
nauigans Antoniũ rogaret ut secũ proficisce-
retur, priuatum se negauit iturũ: præfectus ue
rò equitũ factus cõcessit. Indè primò cõtra A-
ristobuliũ qui Iudæos cõcitauerat missus, pri-
mus omniũ uallũ maximè transcendit, prælioq;
inito parua ipse manu ingentes hostiũ copias
fudit, obtruncauitq; fermè omnes, & ipsum
Aristobuliũ unà cũ filio cepit. Post hæc cũ Pto
lemæus Gabiniũ rogaret ut exercitũ in Aegy
ptum traduceret, sibiq; regnũ recuperaret, cæte
ris qui ordinẽ ducebãt minimè id suscipiendũ
censentibus, ipsoq; Gabinio quanquã capto a-
uaritia decẽ milliũ talẽtorũ quæ rex pollicebã-
tur subsistente, Antonius magnarũ rerũ cupi
dus, & Ptolemæi gratia motus, cũdũ esse psua-
sit. Sed cũ magis timeret iter quã beliũ, quòd
& per altas arenas eundũ erat, & p loca aquæ
expertia iuxta abruptũ ac Serbonidis paludem,
quas Typhonis respirationes Aegyptij appel-
lant (uidetur autem rubri maris, quod paruo

interuallo à mediterraneo separatur, fluxu re-
fluxuq;) præmissus cũ equitib. Antonius non
solũ iter tutũ exercitui præstitit, sed etiam Pe-
lusiũ urbem magna ui cepit spemq; certissimã
victoriæ præbuit duci. Et eius quidem liberali-
tate hostes etiã potiti sunt: nã cùm Ptolemæus
ira efferuens simulatq; urbem ingressus esset,
omnes Pelusinos trucidare uellet, obiecit se
Antonius, iramq; prohibuit. In prælijs autẽ
magnis & frequenter in Aegypto cõmissis, cõ-
plura & fortitudinis & industriæ militaris fa-
cinora ostendens, & modò hostem circumue-
niendo, modò terga inuadendo, victoriam manife-
stissimè præbens, magnificè donatus ac laudã-
tus est. Nec uerò latuit homines Antonij hu-
manitas erga Archelaũ iam mortuũ. Nã cũ
illi hospes familiarisq; fuisset, bellum inuenti ne-
cessitate intulit, mortui autẽ corpus quæsitum,
& regio funere ornauit. Has ob res magna
erat Antonij apud Aegyptios fama, in exer-
citu uerò clarissimus habebatur. Accedebat
ad hæc dignitas formæ, barba quædam haud fa-
nè liberalis, latitudo frontis, eminentia nasi, ui-
debaturq; Herculis imaginib. picturisq; perfe-
milẽ aspectũ habere. Erat etiã fabula antiqua,
Antoniorũ familiã ab Hercule natã, ob An-
teone Herculis filio cognomẽ accepisse. Hãc fa-
miliæ suæ famã cõfirmare nõ solũ forma corpo-
ris, sed etiam uestitu nitebatur. Sæpe enim in

in oculis pluriũ erat futurus, tunicã ad coxam
cingebatur, permagnũ suspendebat gladiũ, chla-
mydem insuper asperam circũdabat. Cæterùm
quæ in alijs intolerabilia uidentur, iactantia,
ducacitas, insolentia, & cœnatib. assidendo, in
militari mensa discũbendo, mirũ in modũ ani-
mos militũ cõciliabat sibi. Erat præterea inge-
niũ à Venere nõ abhorrens, quæ res permultos
mortales illi amicos fecit. Studebat aliorum a-
morib. curabatq; ut quisq; desiderij sui fieret
cõpos. Iocos aũt de proprijs nõ inuitus audiebat.
Egregiaq; uerò munificentia, & nec auara, neq;
pusilla manu in milites amicosq; collata largi-
tione, eum ad præclaram euexit potentiam, & po
tentem iam factum mille uitijs repugnantib.
conseruauit auxitq;. Eius munificentiæ unum
exemplũ narrabo. Cuidam ex amicis dari iusse-
rat quinq; & uiginti millia: hoc Romani de- Sestertiũ
cies sestertiũ appellant. Procuratore autem ad- decies.
mirante, & ut magnitudinem donationis osten-
deret, in cõspectu suo pecuniã depromente, roga-
uit Antonius, quid hoc esset? Illo autem resti-
dente, eam esse pecuniam quam dono dari ius-
sisset, conspicatus hominis improbitatem, Equi-
dem, inquit, arbitrabar ampliorem pecuniam
decies sestertiũ continere, hoc uerò parum est,
itaq; tantundem superadde. Sed hoc posteriùs.
Discordia in ciuitate exorta, cũ optimates Põ-
peio inhærerent, populares Cæsarem cũ exer-

citu aluocarent, C. Curiõ Antonij amicus ex mutatione Cæsari fauens, potentia quam dicido cõparauerat, magnis præterea largitionib. quas Cæsar subministrabat, tribunum plebis creauit Antonium, pòst etiam inter augures cooptauit. Is autẽ simulatq; magistratũ iniit, non parũ iuuit Cæsaris partes: nã primũ Marcello consule scriptas legiones Pompeio tradente, & nouos insuper delectus haberi permittente, intercessit Antonius, rogationem ferens, ut præsentes copiæ in Syriam mitterentur, quæ M. Bibulo auxiliũ ferrent aduersus Parthos bellum gerenti: eos autẽ qui delecti essent, Pompeio non parêre. Deinde cùm Senatui epistolas Cæsaris recipere nollet, legiq; prohiberet, ipse tribunitia potestate fretus recitauit, multorumq; mentes flexit, cùm uisus sit Cæsar non iniquas, neq; immoderata postulare. Duabus deniq; rogationib. propositis, altera, placerẽt ne Pompeiũ exercitum dimittere: altera uerò, Cæsarẽ non & Pompeiũ quidem paucis arma deponere censentib. Cæsarem uerò omnib. præter paucos, assurgens Antonius rogauit, placeret ne & Cæsarem & Pompeium ab armis discedere, copiasq; dimittere. Hanc rogationem summo studio uniuersi receperunt, Antonium laudantes, & ut eam legem ferret cohortantes. Sed cõsulibus id non permittentib. Cæsaris amici alias conditiones pertulere: quas cùm M. Catonis refel-

felleret, & Lentulus consul eos senatu expelleret, curia abiens Antonius, multa in capita eorum imprecatus est: deinde ministri uestis assumpta, & uehiculo conducto, unà cum Q. Cassio ad Cæsarem fugit, clamitans nullas leges in urbe ualere, ius tribunitiũ sublatũ esse, omnibus qui æquum bonum q; defendant, periculum capitis imminere. Quibus uerbis motus Cæsar, in Italiam cum exercitu properauit. Hac de causa scribit Cicero in Philippicis, ut Helenam Troiani, sic Antonium P. R. belli, exitij, petorem q; enim ita leuis erat Cæsar, neq; ita facilè ob iram ruebat, ut nisi diu antea statuisset bellum patriæ suæ inferre, tunc subitò profiluisset ob uisum Antonium uilis uestis & conducto uehiculo cum Q. Cassio ad se fugientem. Sed hæc Cæsari iandiu id optanti occasionẽ cõmodam præbuere: cæterũ illa magis impellebãt eũ, quæ nuper Alexandrũ, prius Cyrum impulerant, amor immoderatus dominandi, & principatu furiosa cupido, quem stante Pompeio assequi non poterat. Capta igitur Italia, pulsis q; optimantibus, cùm Cæsar priusquam Pompeiũ sequeretur, in Hispaniam proficisci uellet, Lepido prætori urbem, Antonio tribuno, Italiam præsidia q; commisit. Hic autem ut inter milites Cæsaris uersari cœpit, unà exercendo se, donando q; egregiè animos eorum deuinxerat. Cæteri

autem omnes eum oderant: nam & iniurias prohibere segnis, & obuiantib. contumelios erat, & in uxores alienas parũ pudicus. Cæsaris denique dominationi non immiti, neq; acerbæ, quantũ in ipso Cæsare erat, per eius amicos effectũ est, ut tyrannidis inureretur nota. Quarum Antonius in maxima licentia peccandi cõstitutus, in primis eius rei causa uidetur fuisse. Cæsar tamen ex Hispania reuersus, Antonij errata neglexit, sciens q; illũ rerum fortem & manu promptum, eius opera deinceps in bello non frustra est usus. Traiecit itaq; Ionium Cæsar cum paucis militibus à Brundusio profectus, remisitq; retrò nauibus ad Antonium & Gabinium, iussit eos celeriter omnes copias in Macedoniam traijcere. Hic cùm Gabinius pestilentem horreret, longoq; circuitu exercitum per terram ductaret, ueritus Antonius ne Cæsar (quoniã hostibus lõgè impar erat) mole belli obrueretur, repulso Lysone, qui fauces portus obsidebat, ubi triremib. suis multa parua nauigia auertens repulisset, cũ uiginti millibus pedituum & octingentis equitibus naues cõscendit. Inde cùm iam altum teneret, cõspectus à triremibus hostium, longa mi; persequutione passim uix effugit, subito Noto persequentes eorum impediente. Verùm illum è manibus hostium uenti beneficio liberatum, penè grauior excepit casus, delatus enim per inania saxa, ad præceps & scopulosum littus inhæsit sine ulla euadendi spe. Sed subitò ex insperato exorto Libyco, unda à terra fluentibus, in pelagus est restituta. Deinceps non solum tranquilla, sed etiam felix fuit nauigatio. Nam haud longius ab eo loco profecti, cernunt naues fractas in littore. Illic enim attriuerat uentus persequutas eos triremes. Ingenti ergo præda ditati milites, multum etiam ex hostibus captis, & Lisso in potestatem redacta, ingentem fiduciam Cæsari fecit, postquam cum tantis copijs in tempore aduenisset. Prælijs inde frequenter commissis, in cunctis inclytus erat Antonius. Bis cæsaris militum in fugam uersos coëgit sistere, pugnaq; restituta fudit hostem. Erat igitur de Antonio plurimus in exercitu post cæsarem sermo. Quãdo rem summam illam pugnã, & quæ cũcta in discrimen adducturus erat, ineuns cæsar, quanti eum faceret ostendit: dextro enim cornu sibi reseruato, sinistrum Antonio cõmisit, ut omnium qui secum erant pugnacissimo. Post Pharsalicam autem pugnam cùm cæsar Dictator factus persequi Pompeium decreuisset, Antonium cum tribunatu in urbem remisit. Est ea quidè potestas, sit præsens sit dictator, secũda: sin autem absit, prima ac fermè sola. Quippe dictatura cæteros omnes magistratus dissoluit, præter tribunitiam potestatem. Reuerso in urbem Antonio, Dolabella adolescens qui &

Dictaturæ potestas.

ipse tribunus plebis erat, nouarum rerum cupi-
dus, legem promulgauerat de ære alieno rescin-
dendo, rogauitq; Antonium utpote collegam
& amicum & popularem, ut adiutor sibi esset
ad legem ferendã. Intercedebãt enim Asinius
& Trebellius. Eo tempore accidit ut grauis su-
spicio haberet Antoniũ, uxorem suam à Do-
labella esse corruptam: quod cum ferre non pos-
set, repudiata uxore, eademq; sorore (erat enim
filia C. Antonij Ciceronis collegæ) partes Asi-
nij & Trebellij suscepit, aduersatusq; est Dola-
bellæ. Occupauerat ille forum, per uim legem
laturus. Antonius autem senatu decernente
armis opus esse, Dolabellam inuadit, & pleris-
que circa eum necatis, tandem foro exturbat.
Hoc quidem Antonij factũ maximè animos
plebis offendit: bonis atq; honestis ciuibus pro-
pter turpẽ uitam non erat, quemadmodum Ci-
cero inquit, gratus, sed odiebatur propter turpẽ
crapulam, sumptus intolerandos, tum quod assi-
duè inter scorta uolutaretur, interdiu somno
& obambulatione languens, crapulam hester-
nam edormiret, quam noctu per lasciuiam in-
gurgitauerat, in mimorum nuptijs & ridicu-
lorum spectaculis. Ferunt illum in Hippiæ mi-
mi nuptijs cœnantem: tantum uini per unicer-
sam noctem hausisse, ut ei postridie in concionẽ
uocato necesse fuerit in conspectu populi Rom.
e uomere, quodam ex amicis togam subjciente.

Erat enim inter maximè familiares Sergius
mimus, & citheris quidã ex eadem palæstra
mulierculã amans. Hoc comitatu Antonius
peragrabat Italiã lectica delatus, quam haud
pauciores quã matris eius, comitati sequeban-
tur, aureas pateras ueluti in põpa circunferens.
Ducebãtur & leones ad rhedã ligati, & quod
maximè homines torquebat, honestissimæ do-
mus scortis & mimis pro diuersorijs tradeban
tur, per lucos atq; amniũ ripas prandia sum-
ptuosissima, in ipso itinere chori uelut scena,
parabantur. Habebat omnes non parua indi-
gnatio, quòd Cæsare ipso circa Italiã belli reli
quias persequente, & mille labores & pericu-
la noctu dieq; subeunte, alius Italiã per illũ tã
luxuriose calcaret. Itaq; reuersus Cæsar Dola-
bellæ ueniã dedit, & tertiũ cõsul factus nõ An
toniũ, sed Lepidũ elegit collegam. Bona deinde
Cn. Põpeij sub hasta uendita mercatus est An
tonius, sed exigi à se precium molestè ferebat:
scribitq; Cæsar ipse, hãc ob causam in Aphri
co bello non fuisse, quòd parũ sibi uideretur in
ijs, quæ prius gesserat, gratiæ consequutus. Vi-
detur autem Cæsar non negligenter errata ca-
stigando, magna ex parte eius nequitiã & lu-
xum retudisse. Cõfestim enim ille turpi uita re
licta, uxorẽ accepit Fuluiã, Clodio tribuno ple
bis antea nuptã, nõ muliebres artes, lanificiũ, fa
miliã curantẽ, nec priuatũ hominẽ su-

perare cõtendentem, sed magistratus regere & imperantib. imperare, ut sibi magnas gratias deberet Cleopatra, quòd ita institutum ab ea Antonium acceperit, qui uxorib. obnoxius esse didicisset. Hanc tamen mulierẽ Antonius ludis nonnunquàm aggrediebatur, ut sibi illa esset placatior, & aliquid remitteret seueritatis: ut tũc cũ cæsari ex Hispania redeũti processisset obuiam. Inde crebro rumore perlato Cæsarem interfectũ esse, hostesq; in Italiam properare, rediens in urbẽ Antonius, famuli uestẽ nocte domũ uenit, dixitq; se tabellariũ ab Antonio literas ad Fuluiam habere. Introducitur ad eam capite obuoluto, rogat illa priusquàm literas accipiat, ualeátne Antonius. Hic uerò nil respõdens epistolã porrigit: quã cũ illa legeret flens (erat enim scripta amatorie) caput aperuit, in collũ inuasit. Sed hæc pauca ex multis posuimus exempli gratia. Cæsari tãdem ex Hispania remeanti, cẽs primores ciuitatis quã longè obuiam processere. Horũ autẽ cæsar egregiè præter cæteros summo in honore recepit Antoniũ. Nam cũ per Italiã curru ueheretur, unà secũ semper illũ habuit in eodem curru. Post illũ uerò D. Brutus sequebatur, & C. Octauius neptis suæ filius, qui postea cæsar dictus est, & plurimũ tempus Romanis imperauit. Quarto deinde cõsul creatus cæsar, Antoniũ sibi assumpsit collegã. Instituerat aũt se magistratu abdi-

care, & in suũ locũ Dolabellã substituere, quare etiã ad senatũ uerba fecerat: sed indignatus Antonius inimicũ sibi in magistratu adsungi, uehementer inuectus est in Dolabellam: nec pauciora tamen de se audiuit: itaq; infecta re senatus dimissus est. Deinde cũ cæsar in sententia perstaret & cõsulem Dolabellam renunciari iussisset, obiecit auguria Antonius, effecitq; ut cæsar ab incœpto desisteret. Erat sanè in Dolabella nõ minus nequitiæ quàm in ipso Antonio ferunt; aliquando cùm quis Antoniũ Dolabellamq; ad cæsarem subaccusaret, atq; illos in suspicionem adduceret insidiarum, respõdisse cæsarem, nõ uereri huiusmodi nitidos & comatos homines, sed illos graciles & pallentes, Cassiũ & Brutũ designans, sed illis quidem cæsaris necãdi pulcherrimam causam præbuit Antonius. Erat solennis Lupercaliorum dies, cæsar autem triumphali ueste amictus pro rostris sedebat, currentes Lupercos inspecturus. Lupercũ lia. Currunt enim & nobilium iuuenum, & eorũ qui magistratum gerunt complures, nudi, atq; uncti, loris albis obuios ferientes. In his cùm esset Antonius, contra consuetudinem moremq; eius ludi, ad sellam in qua cæsar sedebat cucurrit, diadema annexum laurea coronæ ostentans, sublatusq; ab ijs qui sequuti erant, capiti cæsaris diadema imposuit. Declinauit caput cæsar, reiecitq; diadema cum ma-

xim o

ximo totius P.R. plausu. Rursus diadema imponere conantem, rursus reiecit. Cæsar cum summa spectantium lætitia: atque hoc idē Sepius Antonio conante, Cæsare uerò reiiciente, plebs ingentē plausum dedit. Quod quidem mirandū uidetur, homines reuera sub rege uiuentes nomen regium ut libertatis priuationē exhorruisse. Surrexit Cæsar è sella turbato uultu, & nudatū iugulum cuiq; offerebat, ad necem suscipiendā paratū se dictitans. Coronā tamen illam statuæ suæ impositā cùm tribuni plebis abstulissent, & ob eam rem summo studio à populo laudati essent, Cæsar eos magistratu priuauit. Hæc Brutum, Cassium, cæterosq; compulerunt ad Cæsaris trucidādi consilium. Qui in unum congregati, cùm multa disposuissent, illud agitauere inter se, an ad eam rem perficiendā Antonius esset inuitādus. Quod cùm nōnullis placeret, cōtradixit Trebonius: quippe enim, mentē Antonij iam antea tentauisse, cùm Cæsar ex Hispania reuerteretur, Antoniū uerò nō recepisse, nec tamen unquā ad Cæsarē retulisse, sed tacuisse id fideliter. Hic uerbis in sententiam Trebonij adductis, iterum agitauere, an unà cum Cæsare Antonius trucidarent. Sed & hoc quidē prohibuit Brutus, censens eam rem quā pro legibus ac iure susceperant, carere omni iniuria oportere. At uero Antonij robur, & magistratus insignia, subornant quosdam ex cōiuratis, qui cùm Cæsar ingrediatur Senatum, extra demorentur Antoniū, negocio aliquo ex cōposito iniecto. Quæ omnia cum ita uti disposita erant euenissent, trucidato in Senatu Cæsare, primò quidē Antonius insignia magistratus abiecit, & mutata ueste se occultauit. Deinde ut audiuit illos nemini nocere, sed globo facto in Capitolio se recepisse, egressus è latebris filiū suum ad eos misit in Capitoliū, ut pro obside illum tenerēt, è Capitolioq; descenderent. Quo facto ipse quidē eodem die C. Cassiū ad cœnā apud se habuit, Lepidus aūt Brutum. Postridie uerò frequēti Senatu retulit de oblitione discordiarū, deiq; prouinciis diuidendis. Cui quidem Senatus summo studio assensus cùm esset, adiunxit & acta Cæsaris rata manere. Celeberrima fuit illa dies Antonio, nec dici quidem posset, quā tam sit laudem iudicio omnium mortalium consequutus. Videbant enim intestinū bellum per illius prudentiam sublatū esse, & in rebus difficillimis ac turbulentissimis, bono consilio ciuiliq; animo fuisse. Sed tamen citò illum ab hac sententia deiecit principatus cupido, quem se post cognitam mentem plebis haud dubiè adepturū putabat, si Brutus è medio tolleretur. Nam cùm Cæsarem (ut mos erat in funere) pro rostris laudaret, animaduertens multitudinē oratione sua mirabiliter ductā, admiscuit laud

Causæ Cæsaris necis.

laudibus commiserationem, stimulosq; animorum, & in perorando uestem Cæsaris explicuit sanguine fœdatam, & in plurimis locis cæsam gladijs, & ea qui patrassent impios scelestosq; uocans, tantum furorum multitudini iniecit, ut corpus cæsaris in foro cremarent, subsellijs mensisq; undiq; ad pyram raptis, & accensis facibus, ad occisorum domos percurrerent. Ex hoc Brutus cæteriq; ex urbe migrarunt: cæsaris uerò amici ad Antonium se contulerunt, ad quem etiam calpurnia uxor pecuniâ à cæsare relictam transtulit, & penes eum deposuit. Erat autem numerus quatuor millia talentorum. Accepit etiam cæsaris comitaria, in quibus decreta iudicataq; erât scripta. Ad hæc Antonius quod libitum fuit addens, alijs magistratus dabat, alijs immunitates, multi senatores facti, plerique ab exilio reducti. Et hæc omnia faciebat, quasi à cæsare decreta.

Quamobrē iocantes Romani eos omnes chirographas appellabant. Nam si quid illis obiectum erat, continuò in mortui fugiebant chirographa. Hæc & alia præterea multa contra leges fecit Antonius, ipse quidem cōsul, L. uerò fratrem tribunū plebis, & caium alterū fratrem prætorē, socios habens. Dum hæc Romæ geruntur, C. cæsar adolescens, sororis filius, quē adhuc dum ferebatur, hæres à cæsare scriptus ex Apollonia redijt. Is primum ad Antonium ut

pote amicū paternum salutatum ueniens, depositæ pecuniæ mentionē habuit. Debebat Romanorum cuiq; drachmas septuagintaquinq; ex testamento patris. Hîc Antonius primò iuuenē aspernari, atque insanum dicere, & boni cōsilij bonorumq; amicorum expertem, si tam onerosam hæreditatem adeundam putet, ac nō potius abstinendum. Sed cùm id persuadere nequiret adolescenti, pecuniāq; repeteret, multa cōtra illā cōtumelioſe dixit fecitq;. Nam cùm tribunatū petens cæsar, sellam aureā patris sui posuisset, minatus est Antonius in carcerem illum ductūrū, nisi desineret plebem solicitare. His rebus adductus cæsar, ad ciceronē se contulit, eiq; se totum permisit, per quem cùm senatum sibi conciliasset, ipse aūt plebem amplexaretur, & ueterani milites undi ad eum concurrerent, metuēs, Antonius per cōmunes amicos in gratiam redijt, congressu ad inuicem in Capitolio habito. Ea nocte dormientem Antonij somnium terribilis uisus excitauit. Visus est enim eius dexteram fulmine de cœlo feriri. Nec multò post nunciatum est, illi Cæsarem insidias tendere: quæ de re cùm cæsar se purgaret, nec tamen persuaderet, rursus inter eos ardentissimæ inimicitiæ exortæ sunt. Hinc discursiones per Italiā ab utroque factæ: ueterani qui dudū ab armis quieuerant, passim sua quisq; sede, magnis præmijs utrinq; allecti, legionesq; pari utrinque studio

studio solicitatæ. Inter hæc M. Cicero ea tempestate ciuitatis princeps, omnes mortales in Antonium concitabat. Eo autore Antonius tandem hostis est iudicatus, Cæsari fasces decreti, Pansa & Hircius qui tum erant consules, contra Antonium missi. Hi circa urbem Mutinam prælio commisso, præsente Cæsare atque adiuuante, M. Antonium fuderunt fugarunt; sed ipsi ambo interierunt. Ex hoc bello fugiente Antonio, cũ multa alia grauissima exceperunt, tum maximè rerum edendarum penuria. Verũ ei natura datum erat, ut in rebus aduersis difficillimisq; sese ipse uirtute superaret, & quanto magis fortuna premeretur, tanto bono uiro efficeretur similior. Nam ut commune hoc omnibus est, cùm laborant uirtutis uim expendere posse, ita non quilibet aut cuius amore tenetur, persequi, aut à quo abhorret refugere in ista fortunæ mutatione per animi constantiam potest, sed plerique adeò morib. suis per imbecillitatẽ cõcedunt, ratione fauciata. Itaq; dum Alpes transcenderet, mirabile erat exemplũ militib. suis hominẽ tanta luxuria tãtisq; delicijs modò affluentẽ, aquâ corruptã faciliter bibere, radices & fructus syluestres cibũ habere. Edebant etiam arborũ cortices, & animalia quædam ante id tempus ingustata. Causa itineris erat, ut trãsalpino exercitui se coniungeret, cui Lepidus imperabat, Marci

Marci Antonij familiarissimus, & in Cæsaris amicitiã magna ex parte per Antonium receptus. Vt igitur in ea loca peruenit ubi Lepidus cũ exercitu erat, haud procul ab eo castrametatus, expectabat si quid opis aut auxilij afferretur. Quod cũ frustra præstolari se animaduerteret, lugubri ueste assumpta, & barba post pugnam promissa, & crine miserabiliter neglecto, ad castra Lepidi quàm proximè accessit, ubiq; cõcionari cœpit. Mouebat nõ paucos miserabilis habitus, & maximè supplex oratio flectebat animos. Quod cùm sentiret Lepidus, tubas canere iussit, ut præ illarũ clangore uox Antonij nequiret exaudiri. Ob idq; illũ maiorẽ etiã ad misericordiam flexi milites, Lælium quendã & Clodium meretricio habitu emittũt, qui iubebant Antonii castra expugnare aggredi, permultos esse intus qui se offerant paratos eum recipere, & Lepidum, si ita iuberet, trucidare. Antonius à Lepidi cæde abstinebat: sed flumẽ quoddam propter castra Lepidi fluebat, contra eum locum Antonius copias suas postridie adducit, & primus omniũ ipse flumen ingressus ad aduersam ripam contendit. Iam etenim milites Lepidi frequentes ex eo loco Antonium uocabant, uallumq; prostrauerant. Ingressus igitur castra, rerum omnium potitus humanissimè Lepidum cõuenit, patremq; salutauit: & cùm rei penes eum sum-

ma potestas esset, Lepido tamen imperatorio nomen honoremq; seruauit. Eares effecit ut & Plancus Munatius, qui & ipse circa ea loca exercitum ducebat, Antonio se coniungeret. His rebus elatus Antonius, Vitio quodam ex familiaribus compotoribusq; suis cum sex legionibus in præsidio Galliæ relicto, ipse in Italiam rediit, decem millia equitum septingentos & decem legiones peditum secum agens. Praeterea præsidio sex legiones Galliæ reliquit, Varrio quodam familiare & compotore præfecto, quem Cotulonem uocabant. Cæsar autem à Cicerone quem uidebat totamente ad libertatem reipub. intentum, desciuit, Antonium q; per amicos ad reconciliationem uocauit. Conuenere hi tres duces in insulam quadam flumine circùm ablutam, ibiq; per triduum commorati, de diuisione imperij, deq; cæteris rebus agitauere, sic imperium quemadmodum paternam quandam hæreditatem inter se dividentes. Verùm ut cætera facilè transegerunt, sic magna dissensio concertatioq; exorta diu tenuit deliberantes de ciuibus necandis, singulis amicos seruare cupientibus, & inimicos necare. Tandem inimicorum odio & iura cognationis & amicitiæ charitas abiecta, Cæsar Antonio Ciceronem, Antonius Cæsari L. Cæsarem auunculum concessit necandum: & Mt. Lepido Paulus frater ad necē tradi-

tus, uel ut quidam aiunt, sponte concessus. Nil reor unquam crudelius fuisse aut tetrius facinus, homicidia homicidijs permutantes, quos acceperant, quos tradebant mactantes: sed inimicos magis iniurij, quos sine ullo odio trucidabant. Hanc inter duces amicitiam confirmarunt multis affinitate firmandā, data Cæsari uxore Clodia, Fuluiæ filia, Antonij priuigna. His ita dissentitis ad exequenda ea quæ decreuerant contendunt. Trecenti ab his ciues ex proscriptione trucidati. Ciceronis caput ac dextera manus, qua ille Antonianas orationes scripserat, iussu Antonij abscissa: quæ cùm ad se delata essent, aspexit diu summa lætitia exultans. Vbi oculi satiati sunt illo spectaculo, iussit per contumeliā in rostris deponi, quasi uerò illum iam mortuū contumelia afficeret, ac nō potius seipsum ac fortunā suam indignam ostēderet, quæ ad tantam potentiam nefarium hominem prouexisset. L. autem Cæsar cùm militibus ad eum necandum missis esset, fugit ad Iuliam sororem. at cùm carnifices eò quoque uenissent, & in cubiculum prorumpere uellent, stans illa proforibus ac ui resistens clamitabat magna uoce, nunquā illis facultatē L. Cæsaris necandi futurā, ni prius ipsam necarent, quæ Antonij peperisset. His illa tunc rebus fratrē tutata est. Erat hæc triumuirorū dominatio omnib. infensa & grauis, cuius rei culpa om-

nũ in Antoniũ referebatur. Nam & Cæsare maior natu erat, & Lepido potentior, & ad suos mores uitamq; illã uoluptuariã, ut primũ per bellum licuit, redierat. Accedebat ad hæc quòd domũ Magni Pompeÿ habitabat, hominis non minus institutis domesticis moribusq; admirandi quàm tribus triumphis. Tunc uerò dominãte Antonio, legati, duces, magistratus quę reiecti proforibus expectabant: his portę clausæ non permittebant aditum. Intus uerò aleatorũ, mimorũ, adulatorũ greges, rapinæ Antonÿ deuorantes. Non satis erant adsumptus proscriptorũ bona, nec omne uectigalium genus exactum: tum est ad uirgines Vestales, raptæ pecuniæ apud æde depositæ, uxoribus etiã propinquisq; necatorũ ciuiũ bona per calumniam adempta. Nec tamen hæc satis erant. Quamobrẽ indignè passus Cæsar tantã prodigalitatẽ, diuisionem pecuniarum cũ Antonio fecit. Diuiso etiam exercitu contra Brutũ & Cassiũ in Macedoniũ profecti sunt, M. Lepido cum præsidio Romæ reuocto. Vt igitur in Macedonia bellari captũ est, cùm contra Cassium Antonius, Cæsar contra Brutum destinatus esset, nihil unquam præclarum à Cæsare factũ, omnia per Antonium gesta. Prima quidem pugna uarium habuit euentum, ut ab utraq; parte dextrũ cornu superaretur. Cæsar à Bruto, contra quẽ instructus erat, profligatus, castra

tra quos; amisit, uixq; manus hostiũ effugit, ut ipse in Cõmentariis suis scribit. Somnio cuiusdã exfamiliarib. admonitus. Cassius in alio cornu ab Antonio uictus, cũ ignoraret Brutũ uicisse, à Pindaro liberto uolens mandãq; occiditur. Scribũt tamen nõnulli Antonium absuisse, cùm milites sui cõtra Cassiũ pugnaue re. Post paucis diebus iterum pugnatũ est: in ea pugna uictus Brutus mortem sibi conscriuit. Antonio uerò integra uictoria parta, utpote qui Cæsare ægrotante uicerat. In ea pugna Antonius cùm Bruti corpus inuenisset, paucã de C. fratris nece conquestus, quem in Macedonia captũ Brutus Ciceronis manibus mactarifacerat, & postremò se magis id Hortensio quàm Bruto imputare testatus, qui Ciceronis manes ita placasset, purpuram ex suis pretiosissimã cadaueri superiecit, & liberto cuidam ex suis mandauit sepeliendi curam. Hunc tamẽ libertum cùm postea cõperisset purpurã cũ corpore nõ sepelisse, magnãq; partem pecuniæ ad sepulturam datæ subtraxisse, summo supplicio affecit Antonius. Confecto bello Cæsar quidẽ grauissima ualetudine, ita ut parũ superfuturus speraretur, Romam reductus est. Antonius uerò ad orientales prouincias, ad cogendã stipendia quæ militibus solueret, cum exercitu ingenti in Græciã cõtẽdit. Pollicitus enim erat cuiq; militũ quinq; millia drachmarum,

eratq; opus grandi pecunia & exactione ad eã persoluendã. Primò igitur in Græciam profectus, non grauis neq; infestus hominibus erat, sed ad doctorum hominum disputationes, ad theatra, ad ludos se totum conuerterat, in iudicando mitis, in largiendo magnificus, & amator Græcorum, maximeq; Atheniensiũ, vocatus gaudebat. Permulta ab illo dona Atheniensibus data, nonnulla etiã cæteris ciuitatibus. Megarenses verò cũ cuperẽt aliquid ciuitatis suæ magnificũ ostendere per æmulationẽ Athenarũ, rogauerũt Antoniũ ut ad eorũ curiã uisendã accederet. Quò cũ ille uenisset, interrogatus ab eisdem qualis illa curia sibi uideretur, Pusilla mihi, inquit, & insaper desecta. Templum etiam Pythij designauit, quæ est consummaturus: hoc enim senatui fuerat pollicitus. L. deinde Censorino Græciæ præfecto, ipse in Asiam transijt. Ibi cùm reges undique ad eum concurrerent, & reginæ donis ornatuq; certantes, sese ac formã suam Antonio offerẽrẽt, Cæsare interea Romæ seditionibus & bellis occupato, corruptus extẽplò animus in consuetum morbum recidit uoluptatum. Auaxenores, citharœdi, & utiq; tibicines, & Metrodorus qui tam saltator, & huiusmodi Asiaticarũ illecebrarũ turba, mira festiuitate & gaudio in calamitates Romanas insiliebant, nec quisquã iam se continere poterat, omnibus ad uoluptatẽ conuersis. Vniuersa enim Asia, non secus ac Sophoolea illa ciuitas, plena uaporibus suauissimis erat, ubiq; cantus audiebatur, ubique serta exhalabant festiua: quippe cùm Ephesum ingrederetur, mulieres uniuersæ in Bacchas, uiri omnes & pueri in satyros & Panes se formarunt. Hedera, thyrsis, psalterijs plena ciuitas, Dionysium, Charidotam, Melichium, uocabãt Antoniũ. Et erat profectò talis erga quosdam, cæteris uerò ferus atq; immanis. Nam & nobiles spoliabat fortunis omnibus, & eas perditis hominib. assentatoribusq; donabat: multis præterea uiuentium bona quæ ex mortuorum hæreditatem concesserat. Demum Magnetis cuiusdã largitus est coquo suo, quòd exnãbene parauisse uisus erat. Secunda tandẽ uectigalia cùm Asiaticis imperaret, Hybreas qui ciuitatis causam susceperat, ita cum Antonio agere ausus est: si potes, inquit, ô Antoni eodem anno bis uectigal exigere, illud etiã efficere posse te decet, ut bis æstatẽ habeamus, hyemq; autumnum. Festiuũ hoc quidẽ, & à mente Antonij nõ abhorrẽs. Deinde cùm inseruisset, ducenta millia talentorum sibi Asiã exoluisse, efficaciter nimiũ adiecit hæc uerba: si quidem hæc tanta pecunia ad te delata nõ est, ab ijs eam repetas qui à nobis exegere: sin autẽ ad te delatã iam cõsumpsisti, nullã nobis spem reliquã paramus. Hac ratione maximè flexit

Sophoclea ciuitas.

Antonii. Ignaro enim illo plurima gerebantur à suis, neq; id tantum negligentia, quantum simplicitate quadam ac nimia fide continebat. Erat illi simplex ingenium, tardeq; errata sentiens: ubi tamen senserat, permagna mentis mutatio, ac apertissima contra eos, qui errauerant indignatio. Magnitudo animi cùm ad præmia & adpœnas excellens, ad præmia tamen propensior. Dicacitas autem immodica, & penè scurrilis procacitas. Sed hac secum habebant medicinam, licebat enim impunè ijsdem rebus contra illum uti, nec facilè erat discernere, ludens ne, an delusus magis gauderet. Et ea quidem res non parum afferebat calamitatis. Homines enim in iocando lacessendoq; aduersus eum libertate freti, perfacilè in magnis rebus assentando blandiendoq; illum capiebant, cùm non uideret quosdam dum adulationi libertatem miscent, uelut illecebra quadam acrimoniam habente, efficere ut ista circa calices loquacitas & temeritas fastidium ignoret, non gratiam quæ seruari in congressu debet, sed assensum eius quem adulantur, & rerum negligentiam machinantes.

Ita uel moribus uel natura instituto Antonio suprema clades Cleopatræ amor iniancta, si qua adhuc uitia in eo latebant detexit atq; intendit: si quid aut salutis aut uirtutis supererat, id idem amor penitus deleuit. Captus est autem

autem hoc modo. Cùm se uertisset ad Parthicum libellum Dellium quendam ad Cleopatram misit, iubens illam ad se in Ciliciam uenire, iudicium subituram, quòd C. Cassium optibus iuuisse, ac permulta ad bellum contulisse accusaretur. Ad quam ubi Dellius peruenit, uisa mulieris forma, & linguæ elegantia, & sermonis calli ditate, opinatus id quod erat, nihil mali ab Antonio eius modi mulieri impendêre, sed contrà magnam illi potentiã apud Antonium fore, uertitur ad obseruantiam cultũq; mulieris, monetq; Homerico uersu, ut proficiscatur ad iudicium quàmmaximè ornata, nec formidet Antonium mitissimum & humanissimum ducem. Illa autem Dellio assensa, atque ijsdem rebus Antonium capi posse confisa, quibus antè Cæsar & Cn. Pompeij filius capti fuissent. Illi enim adolescentulam adhuc & rudem Cleopatram cognouerant: nunc autem ea ætate ad Antonium proficiscebatur, qua maximè solent mulieres & florere forma, & consilio uigere: parat dona, pecuniam, ornatum, qualia magnarum rerum dominam ex felicissimo regno ferre decebat. Plurimum tamen spei erat sibi in seipsa, & in suis ueneficijs, philtrisq;. Per literas igitur Antonij cæterorumq; accersita intantum hominem iudiciumq; contempsit, ut incredibili pompa per Cydnum amnem nauigaret. Erat enim aurea puppis, ue

M. Antonij amor in Cleopatrã vt de cesperit.

la autem purpurea pandebãtur, remi argenteis ad fistulæ tibiæq; modos agitabãtur. Ipsa uerò regina sub tentorio aurato requiscẽs, adsimilitudinem Veneris ornata erat. Pueri utrinque Gynæciũ collocati pictis Cupidinibus persimiles. Puellæ insignes Nereidum & Gratiarum stolis partim gubernaculis incumbebant, partim rudentibus annitebantur. Ancillæ mirabili habitu omnes ripas fluuij complebant uaporibus. Currebatur undiq; ad eiusmodi spectaculum, ingentiq; per omnes fama, Venerẽ pro utilitate Asiæ Bacchum † illudere. Vacuefactum est forũ, omni multitudine aduidendum diffusa. Antonius deniq; pro tribunali sedens penè solus relictus est. Misit igitur qui illam ad cœnam inuitent. Ipsa autem ne censebat apud se potius Antonium cœnare debere. Statim igitur ut facilitatem quandam & humanitatem præ se ferret, reginæ paruit, cœnauitq; apud illam. Quo in loco mirum in modum stupefactum aiunt esse Antonium. Tantos enim apparatus offendit, quantos nunquam fuerat arbitratus, maximæq; admirationi fuit multitudo luminum. tanta enim undique eluxisse ferunt, tam mira inter se arte dispositæ atque ornatæ, ut id quẽ uel inter rarissima pulcherrimarum rerũ spectacula putaretur. Postridie uerò cùm apud se regina cœnaret, certauit Antonius magnificentia simul ac diligentia Aegyptiã anteire: sed

† παιδίζειν.

sed in utraq; superatus, ipse primus aridita-
tẽ cœnæ suæ rustice citatemq; cœpit illudere. Regina Cleopa-
autem dicacitate hominis animaduersa, cùm træ do-
uideret illum castrensi quodam stylo, & face tes.
tis uulgaribus maximè duci, posito iam timo
re, cœpit, & ipsa eodem genere iocandi contra
Antonium uti. Atqui cleopatræ forma (ut
ferunt) ipsa quidem per se non nimium erat ef-
ficax ad mentes aspicientium capiendas, nec
qua homines præ nimia admiratione stupefie-
rent, uerum adeò suauissimi mores, tanta in lo
quendo facundia, tam iucundissima conuersa-
tio, ut his rebus adiuta forma uniuersos arri-
peret. pronunciabat dulcissimo oris sono, lin-
guamq; suam uelut instrumentum aliquod
plurium chordarum, ad quancunque libitum
fuerat gentem conuertebat promptissimè. Vau-
cis nationibus per interpretem loquebatur,
plurimis per se ipsa respondebat, uelut Aethio
pibus, Troglodytis, Hebræis, Arabibus, Syris
Medis, Parthis, & præterea multis, cùm ante
illam Aegypti reges uel ne Aegyptiam quidem didicissent, uel Macedonicam reliquis-
sent. Ab hac itaq; muliere Antonius usque-
adeo raptus est, ut Fuluia uxore contra Cæsa-
rem in urbe pugnante, Parthis uerò duce La-
bieno Syriæ imminentibus, ipse expers curæ Τὴν μ̃
uelut hæres nihil ad se pertinerent, in Ale- cioſſis-
xandriã reginã se queretur, & ibi precipitissimã mates.

rem

rem (ut inquit Antipho) tempus, desidia orie-
rem, quę contereret. Erat ea uita quam inuitabilem
appellabant, mutuis se conuiuijs accipientibus
& omne prodigalitatis genus excedentibus.
Equidem ex Lampria auo meo audiui, narrasse
se sibi Philotam medicum, qui per id tempus
studiorum causa Alexandriæ fuerat. Asse-
bat enim Philotas, se à quodam ex Antonij
coquis, quo cum fortè familiaritatem habe-
bat, ductum esse in eum locum ubi epulæ An-
tonio parabantur, uidisseq; illic & alia com-
plura, & apros octo: se autem admiratum ma-
gnitudinem epularum quæsisse, quantus esset
conuiuarum numerus, risisse hoc coquum, di-
xisseq;, non multos esse conuiuas, sed circiter
duodecim. Verum cibos ponere in ipso artic-
culo cùm succulentissimi sunt, oportet. Atque
leui temporis momento marcescunt. Et ille nunc
parari cœnam statim uult, nunc differri paul-
lum, sæpe etiam in horam aliam traduci, dum
uel potare nunc lubet, uel sermo quispiam inci-
dit: unde multis opus est paratis cœnis. Post
haud sanè multum spacij uenisse aiebat cum
ministris Antonij filium, quem maiorem na-
tu ex Fuluta habebat, neque enim apud patrē
cœnabat, & cœnasse aiebat unà secum hum-
nissimè inter cæteros familiares. Sibi igitur il-
lic disputanti, & conuiuas multis argutijs fa-
tiganti, hoc sophisma ab Antonij filio obie-

ctum fuisse: Febricitanti quodammodo danda
est frigida, omnis autem febricitans quodam-
modo febricitat, omni ergo febricitanti danda
est frigida. Hic cùm ipse dubius sileret, læta-
tum puerum risisse, atque ita dixisse: Ego tibi
Philota hæc omnia dono, ostendens permulta
& magna pocula, quibus omnis mensa erat re-
serta. Illo uerò liberalitatem non recusante,
sed tamen minimè arbitrante puero tanta do-
nare permissum esse, cùm postea quidam ex
ministris pocula hæc in uase coniecisset, sibiq;
offerret, ipse autem repelleret, uereturq; acci-
pere, dixisse puerum aiebat, O inepte Philota
quid ambigis? an nescis eum qui dat, filium es-
se Antonij? sed agè pro his omnibus si ita pla-
cet pecuniam accipe, ne quod fortè ex his desi-
deret pater: sunt enim pleraque antiqua &
egregij operis. Hæc nobis (ut dixi) auus noster
narrabat ex Philota audiuisse. Cleopatra au-
tem non quadrifariam (ut inquit Plato) sed
multifariam blanditijs adorta, seu studio, seu
loco res ageretur, nouis semper irritamentis ni-
tebatur, quibus magis posset mens Antonij
capi. Noctu dieq; erat parata, seu ludere, seu
potare, seu uenatū tre placeret. Exercentem se
Antonium uidebat in armis. Noctu p urbē ua-
gantem in ancillæ habitu sequebatur, quandò
& ipse famuli neste solitus erat uagari, & do-
mos popularium obsidere, & inquilinos, per fo-
res

Liberalitas filij Antonij,

Cleopatræ in Antonium obsequētia.

res illudere, unde non solùm conuicia, sed etiã uerbera per sæpe reportabat. Hoc quandoquidem ulgò suspectum esset, gaudebant tamẽ Alexandrini, dicebantq; tragica quidẽ persona aduersus Romanos, conica autẽ aduersus Aegyptios

Piscatur Antonius. uti. Vnum ex suis iocis narrare libet. nam plures referre nanũ esset. Cùm piscaretur aliquãdo Antonius, nihilq; caperet posset, præsente Cleopatra, angebatur. Iubet igitur piscatores clàm submersos, hamo quem demiserat, pisces antea captos appendere. Ret hunc modum bis uel ter præda capta non Iatuit Aegyptiam: admirari illa primò simulabat, deinde amicos rogare ut spectatum adesent. Conueniunt frequentes postridie, scaphas conscendunt, demittit hamum Antonius, piscaturq; non insolita arte. Regina uerò cum bis aut ter celeriter Antonius iam pisces trahi iussisset, quendam ex suis præuenire iubet, haxisset, quendam ex suis præuenire iubet, haserunt, alter quo certior factus est L. fratrem

& Fuluiã uxorẽ primò inter se dissidentes, deinde cum Cæsare pugnantes, amissis rebus Italia esse pulsos: alter Labienum Parthorum ducem omnem Asiam ab Euphrate & Syria, & Lydiam & Ioniam occupasse nunciabat. Tandem igitur uelut è somno & crapula experrectus, usq; ad Phœniciã contra Parthos processit: inde per literas Fuluiæ lachrymis plenas reuocatus, ad Italiam cum ducentis nauibus se conuertit. Inde cùm pleriq; ex amicis qui urbe fugati erãt, sperẽt sibi obuiã, cognouit ab his omnẽ discordiarũ causam à Fuluia esse ortã. Erat enim natura ferox, atque impigra, putabatq; fore ut Antonius à Cleopatra distractus, si quis rerum motus in Italia esset. Verùm illa cùm in Asiã nauigaret, in Sicyone mortua est. Quæ res effecit ut in spem uenirent amici, inter Antoniũ & Cæsarem posse pacẽ fieri: nam cùm in Italiam appulisset, Cæsarq; manifestissimè fateretur nihil se habere quod Antonio quidẽ succensere posset, quæ ne sibi obiecterentur, omniũ crimẽ in Fuluiam referret, intercesserunt amici, bellum prohibuerunt. Diuisum deinde inter illos imperium est, ita ut terminũ facerent Ionium mare. Omnis ad orientem tractus Antonio, ad Hesperiam Cæsari concessus, Lepido autẽ Aphrica permissa. Consulatus uerò quoties ipsi nollent, amicis cuiusque pro portione concedi placuit. Videbantur

bantur hæc fœdera maioris cuiusdam uincu-
indigere, quam commoditatem fortuna præ-
buit. Cæsaris erat soror Octauia, maior illa qui-
dem natu, nec ex eadem matre: ex Ancharia
enim erat genita, Cæsar ex Tatia. Hæc mira
uirtutis fœmina mirum in modum colebatur
à fratre, cùm esset rara, quemadmodum dici-
tur, mulier. Tunc autem C. Marcello cui nupta
fuerat mortuo, lugebat. Idem putabatur face-
re Antonius mortua Fuluia. Quanquàm
enim Cleopatram habere non inficiaretur, ne-
gabat tamen coniugium esse, nec in hoc uno
quidem ratio adhuc succubuerat amori. Cense-
bant igitur omnes Antonio dandam esse Oc-
tauiam, sperabantq; fore, ut hæc mulier for-
ma, moribus, ingenioq; præstanti unà cum
Antonio uiuēs, & ab eo (ut decens erat) ama
ta, omnium rerum quies esset & salus. Hæc
cùm ambobus placeret, reuersi in urbem nu-
ptias firmant ex senatus decreto: neque enim
per leges licebat ante decimum mensem à uiri
morte. Placuit deinde ut cum Sexto Pompeio
pacem firmarent. Tenebat Sextus ea tempesta
te Siciliā, & prædatoria classe cui Menas &
Menecrates piratæ præerant, Italiæ oras &
omne circùm pelagus infestabat. Vsus tamen
fuerat magna humanitate in Antonium, sus-
cepta illius matre, quæ unà cum Fuluia ex ur
be profugerat. Congressum igitur cum Sexto

Ante de-
cimū mē
sem post
uiri mor
tem nu-
bere non
licuit.

habuerunt in aggere quodam Messanæ, quem
naues Pompeij ex altera parte circunstabant,
ex altera Antonij & cæsaris milites. Fœdera
cum Pompeio facta, ut ille Siciliam & Sardi
niam haberet, tutū autem mare à piratis præ-
staret, certum modum frumenti Romam mit-
teret. Post hæc se mutuò ad cœnā inuitant. Pō-
peio sortè euenit, ut primum apud ipsum cœna-
retur. Interrogatus autem ab Antonio, ubinā
cœnaturi essent, Illic, inquit Sextus ostendens
prætoriam nauem, quæ erat sexremis: illa enim
est, inquit, paterna domus Pōpeio relicta. Hæc
ait in Antoniū cauillatus, qui domum suam
Romæ occupauerat. Iactis itaq; ancoris, & pon
te quodam ex aggere in nauem facto, suscepit
eos magnificè. Feruente illic conuiuio, & in
Cleopatram & Antonium feruentibus iocis,
Menas pirata adhærens Pompeio ita clàm ad
eum loquutus est: Visne, inquit, Sexte ancoras
succidam, & te non Sardiniæ neq; Siciliæ, sed
Romani Imperij faciam dominum? Hæc Pom
peius cùm paulisper secum agitasset, Oportuit,
inquit, ô Mena hæc per teipsum me inscio feci
se, nunc uerò quod est eo cōtenti simus, periura
re enim nequaquam meum. Inde cùm apud cæ-
sarem Antoniumq; cœnasset, in Siciliā redijt.
Antonius simulac res composita fuerat. Ven-
tidium cum exercitu ad reprimendos Partho-
rum impetus præmisit: ipse autem cùm in Italia

Fœdera
inter Cæ
sarē, An-
tonium,
& Sext.
Pomp.

remansisset, esseté; augur in locum prioris cessaris, iumoris cæsaris gratia constitutus, cæterà quidem omnia cõmuniter & amanter & summa concordia inter se agebant, uerum in ludis quos certatim imbant, nõ mediocriter offendebatur Antonius, quòd semper Cæsar esset superior. Erat cum Antonio quidam ab Aegypto magus, is uim naturæ Antonij cõtemplatus, seu reuera id cognosceret, siue quòd Cleopatræ gratia fingeret, ita ad Antonium dicere solebat. Fortuna quidem tua ô Antoni ipsa per se splendidissima est & amplissima, uerum cùm Cæsari adhæret, continuò obscuratur & decidit. Tuus enim dæmon illius genium reformidat: cùm celsus atq; alacer per seipsum sit, ob huius tamen uicinitatem humilis fit & abiectior. Equidem te moneo, ut abesse uelis quàm procul ab hoc adolescente. His autem ab Aegyptio dictis omnia uidebantur fidem facere: nã siue sortibus, siue talis in re quacunq; decertarent, semper uictor cæsar, uictus autẽ erat Antonius. Sæpe pugnaces gallos, sæpe coturnices certatim immittentib. semper Cæsaris uincebant partes. Quibus rebus occultè licet turbatus Antonius, nec Aegyptium iam asseruatus, mandata cæsari rerum suarũ cura ipse ex Italia migrauit, Octauia uxore, ex qua iam filiolam susceperat, usq; in Græciam comitante. Ibi cùm Athenis hyemaret, afferũtur lætissimi nuncij, Ventidium profligatis Parthorũ copijs, Labienum & Farnapatem bellacissimum Herodis regis ducem occidisse. Ob has res epulũ Græcis ab Antonio datũ, & ludi per urbẽ instituti, quibus ipse Antonius pestis magistratus insignib. præfuit, uirgula designatoria, uestéq; & cothurnis in publicũ processit, & assumptis adolescentib. unà cum illis luctabatur. Inde ad bellum proficiscẽs, sertum excerpsit ex sacra oliua, & ex clepsydra uas aquæ plenũ secundum quoddam oraculũ secum tulit. Interea Pacorum regis filium unà cum magnis Parthorum copijs in Syriam irrumpentem Ventidius in Cyrrhestica deleuit. Qua in pugna cùm ipse Pacorus eũ ingenti suorũ strage cecidisset, tanta formido Parthis iniecta est, ut intra Mediæ & Mesopotamiæ fines sese omnes reciperent, neque ultra auderent pedem efferre, tribus continuis pugnis summa ui superati, & pro M. Crasso mortuo pœnã abundè pasi. Hoc quidem Ventidij bellum inter inclyta Romanorum facta connumeratur: quanquã ipse ueritus Antonij inuidiam, ulterius uictoria uti destitit, et Parthos cõturbatos ac disiectos prosequi. Ad eos autem qui defecerant conuersus, in ditionẽ redegit, & Antiochiã Cõmagenũ in Samosatis urbe obsedit: q cũ mille talẽta se daturũ polliceretur, & iussa ultrò facturũ, iussit Ventidius legationẽ ad Antoniũ mittere, nã is iam propè aderat,

aderat, nec permittebat Ventidium rem cũ obsessu transigere, ut saltem hoc unũ suum, & nõ Ventidiũ factum diceretur. Quod ubi obsessu negatum est, ob desperationem in audaciã uersi diu Antonium nequaquam oppugnationi intentum tenuere, eoq; rem adduxere, ut pauci tentia ductus trecentis duntaxat talentu turpiter acceptu, ob oppugnatione desisteret. Paucu deinde rebus per Syriam cõpositu, Athenas redijt: inde Ventidiũ ut decuit laudatum atq; donatum, Romam ad triumphum remisit. Hic solus usq; ad nostram ætatẽ triumphauit de Parthis, homo obscuro loco natꝰ, sed celsi animi, & magnarũ rerum cupidus, qui ea de causa in amicitiam Antonij receptus, talem se præbuit in rebus gerendis, ut cõfirmaret id de Antonio & cæsare dictũ, Multò melius succedere si per alios, quam per seipsos bella gererent. Nam & Cassius ab Antonio in Syriam missus præclarè rem gessit: & Canidius ab eodem circa Armeniam relictus, ea subacta, & insuper Iberorum & Albanorum regib. prostratis, & Caucasum adusq; profectus, gloriã & nomẽ Antonij barbaris nationib. formidolosum fecit. Rursus quibusdam caliũnijs cõtra cæsarem irritatus, trecentis nauib. in Italiam properauit: qui à Brundusinis nõ receptus cùm Tarentũ appulisset, Octauia (nam & ipsa cum Antonio ex Græcia nauigarat) multis precib. impetrauit ut fratri adeundi faciat sibi potestatẽ. Erat illa eo tempore prægnans, & alteram iam filiã ex Antonio pepererat, quæ uenienti cæsari obuiã progressa, & ex eius amicis Agrippa & Mecœnate in unum uocatis, multis lachrymis deprecata est, ne ipsam uelit ex fortunatissima mulierũ miserrimam facere, nunc enim omnes hũes admirari duorũ imperatorũ alterius cõiugem, alterius sororem. Sin uerò peiora uincãt, prælium q; cõmittatur, ipsis quidem duobus incertum esse uter uictor futurus sit, uter uictus, sibi autem utrũlibet summam miseriam afferre itaq; nõ ambiguum, sed certum malum impendere. His uerbus cõmotus cæsar, pacificè Tarentum accessit. Fuit operæprecium ingentes copias terra mariq; cernere summa pace utrinque quiescentes, in medio autem amicorum cõplexus, & mutuam uerborum charitatem. Cæsar prius Octauiæ morem gerens. Cùm deinde cõuenisset ut cæsar duas legiones Antonio daret ad Parthicum bellũ, Antonius autem cæsari rostratas centum, Octauia seorsum petijt fratri à uiginti myoparones, mille milites uiro à fratre præstari. Hæc ubi cõposita sunt cõfestim cæsar contra Sextum Põpeium ducit exercitum. Antonius uerò depositа in urbe Octauia, unà cum suis & Fuluiæ liberis, ipse in Asiam trajecit. Inde cùm in Syriam uenisset, Cleopatræ

amor qui sopitus diu fuerat, grauissimum malum quod à melioribus consilijs superatum uidebatur, rursus se extulit, uiresq; resumpsit, effrenti, ut inquit Plato, cupiditate animi aduersus honestos & salutares monitus rationis calcitrante. Capitoni Fonteio negocium datur ut Cleopatrã in Syriã adducat: quæ cùm illuc uenisset, summa apud Antonium gratia accepta, capit dona nõ parua, nec contemnenda regni sui adlitamentum, sed Phœniciam, & Syriam Cœlẽ, & Cyprum, & magna ex parte Ciliciam, item Iudæam quæ balsamum producit, & omnem Nabathæorum Arabiã quæ ad oceanum uergit. Hec dona Cleopatræ peniquè tulerunt Romani. Atqui multa regna & tetrarchias priuatis hominib. Antonius dedit: multi etiam reges ab eodẽ spoliati sunt, & fortunis omnibus exuti, ut Antigonus Iudæorum rex, quem securi percussit, quod nulli ante id tempus contigit regum. Præterea tamen flagitijs inuisi erant Cleopatræ honoremen. Augebat inuidiã hanc, quòd cùm uno partu binos liberos ex illa suscepisset, & alterum Alexandrum, alterã Cleopatrã nominasset, cognomẽta huic Lunæ, illi Solis adiunxit. Ipse tamẽ Antonius rem turpem uerbis exornans, sic solitus erat prædicare, amplitudinem Romani imperij non per ea quæ acciperet, sed per ea quæ donaret apparere: prole autem multorũ regum,

Cleopatræ donæ ingentia ab Antonio data.

regum, nobilitatem propagari: ita patrem suũ ab Hercule natum. Neq; enim Herculẽ in uno atq; eodẽ utero omnẽ suã prolem infudisse, neq; Solonis leges, aut prægnationis pœnas ueritum esse, sed amplã ex se stirpem successionemq; naturæ cupiuisse relinquere. Post hæc cùm Phraortes Herodæ filius trucidato patre regnum occupasset, multiq; Parthorum profugissent, Monæses quidam uir nobilis ac domi potens solo patrio extorris, ad Antonium confugit. Antonius Themistocli illum similem ducens, se autẽ potentia ac munificentia Persarũ regibus parẽ arbitratus, tres ciuitates Partho largitur, Larissam, Arethusam, Hierampolim, quã Borby ten antè appellabant. Sed Parthorũ rege * Monæsem reuocante benignè illum dimisit Antonius, ratus Phraortem subducere ut pacis stẽ duceretur, signa & captiuos qui de Crassi superarant cladere posceit. Ipse autem Cleopatra in Aegyptum remissa per Armeniam Arabiamq; profectus, copias undiq; contraxit, nec solũ proprias, sed etiã sociorum regum. Erant illi complures, amplissimus tamẽ omnium & potẽtissimus Artauasdes Armenius, qui sex millia equitum & peditũ septẽ duxit. Illic cùm copias suas recẽseret Antonius, comperit Romanorum peditũ millia sexaginta, & hũ auxilia equitũ aduncta Hispanorũ & Gallorũ decem millia, cæterarum nationum equitũ peditumq;

* Ἀξιάν ναῖσα πέμψαντος.

tumq; simul triginta millia, cum equitib. & leuibus. Hæ tantæ copiæ tantiq; rerũ apparatus ob quas & trans Bactra Indus expauit, & tota simul cõtremuit Asia, nullius usus Antonio per cleopatram fuere: quippe dum properat ut ad illam reuertatur, ut cum illa hyemet, nõ expectauit gerendi tempus, sed intempestiuè aggressus perturbauit omnia. Magicis enim carminib. & amatorijs poculis deuincta mens, amissa libertate propria, in cleopatræ nutu hærebat infixa, lõgè redeundi quàm uincendi cupidior. Principio quidem cùm oporteret in Armenia hybernare, & requiem præbere militib. octo millium stadiorum uia defessis, & anteeunte uere Mediam occupare, non tulit ille moram, sed confestim Armeniam ad leuam cæpiens, Satropatenam regionem uastauit. Deinde cùm trecenta uehicula haberet, quæ machinas ferebant ad oppugnandas urbes perneccssarias, in quibus aries erat octoginta pedũ, quibus corruptis nulla spes erat reparandi, utpote omni ad orientem plagam solo materias minimè generosas procreante: dum celerior esse cupit, quasi impedimenta celeritatis post se deserunt, Tatiano quodam qui curribus præesset cum certa manu militũ ad custodiam relicto. Ipse autem Thraortæ urbem magnam, ubi & filij & uxores erant Medorum regis, obsedit. Ibi

ibi mox re ipsa redarguente cognitũ est quantus fuerit error in machinis relinquendis: nam cùm illis careret, aggerem summo labore extollere coactus anxiè perficiebat. Dum hæc istic gerebantur, Phraortes Parthorum rex cum magnis copijs descendens, ut audiuit machinas ab Antonio relictas, partem suorum militũ ad eas misit. Ab his circũuentus Tatianus obruitur, decem millia cum illo cæsa, capti autem cõplures, in quibus & rex Polemon fuit, machinæ uerò omnes à uictoribus incensæ. Ea res, ut debuit, cunctos Antonianos milites minimè quicquàm tale in principio expectantes, uehementer turbauit. Accessit quòd Artauasdes Armenius, qui eius belli capessendi causa in primis Antonio iunctus fuerat, quasi desperatis rebus cum suis copijs se subtraxit Romanosq; deseruit. Hostes his successib. elati, manifestè prodire audebant, munitiones Antonij adire, minis cõtumelijsq; lacessere. Antonius igitur optimum factu ratus militem educere, ne quiescendo & suorum animos languidiores, & hostem ferociorem faciat, assumptis legionib. decẽ, & prætorijs cohortibus tribus, cũ uniuerso equitatu frumentatum egreditur, sperans eo maximè modo hostes qui latissimè sparsi erant in unum cõtractos pugnandi copiam facturos. Ita haud longius à castris unius diei iter profectus, ut uidit Parthos undiq; in se cõcurrere, pugnã-

di signũ in castris ponit, & simul tentorijs ri-
fixis, quasi non pugnaturus, sed abiturus, Par-
thorum aciem præterit, admonitis his qui pri-
mi erant, ut cũ prope hostem essent, equitatus
hostem celeriter inuadat. Erat Parthorũ acies
in falcis figuram instructa, stabatq; oppositus
miro silẽtio & quiete Romanorum ordines
admiratus, & exibat ipsa quoq; æqualibus in-
ternallis, intrepidè & cum silentio uenabula ui-
brans. Eques Romanus signo dato ingenti cla
more in hostem defertur. Restitere primò ho-
stes impetumq; sustinuerunt, tametsi momen-
to Romanus eques intra telι iactum uenisset.

Parthi ab antonio uincũtur

Mox ut pedes quoq; aduenit, tunc ingenti stre
pitu armorũ & clamore militũ territi Partho-
rum equi, & simul ipsi Parthi, priusquàm ma
nus cõsererent, fugam arripuerunt. Fugæ incũ
bens Antonius, putabat se totum bellum, aut
certè partem maximam eo die cõfecisse. Inse-
quuti sunt equites circiter stadia centum quin
quaginta, pedites uerò quinquaginta: quibus re-
uocatu, quot ex hostibus cecidissent, quot capti
essent, cũ quæreret, cõperit triginta duntaxat ca-
ptos, & octoginta cæsos. Ea res stem ac fiduciã
oẽm Romanis ademit, grauè putantibus si idem
ipsiuicliores tam paucos ex hostib. necarint, ni
cti aũt tot amissuri sint, quot circa machinas
nuper amiserant. Postridie uerò cùm ad Phra-
arta redirent, obuiam se effert hostis, primò
quidem

quidem parua manu, deinde maiori, tandẽ uni
uersa multitudine, ac si nunquã uicti fuissent,
recentesq; circa Romanos diffusa, ad pugnam
prouocabant, iterq; impediebant, ut uix atq;
anxiè Antonius cum suis militib. castrarecꝰ
peret. Ab obsessis Medis eruptione quadãfa-
cta cũ præsidia Romanorũ deiecissent, iratus
Antonius, sorte circunducta, decimũ quenq;
supplicio affecit, cæteris pro tritico hordeum
præbuit. Erat hoc bellũ utrinq; pergraue: nam
& Romani famem timebant, nec sine uulne-
rib. & cæde dabatur iã uictũ parare. Et Phra-
ortes sciens omnia faciliora esse parthis quam
hyemem, cùm iam æquinoctiũ autumnale ad-
esset, magnoperè ueribatur ne suos cõtinere nõ
posset. Dolo igitur aggrediendã ratus, nobilissi
mis Parthorum negotiũ dat, ut Romanos qui
frumentationis aut aquationis, aut deniq; cu-
iuscunq; rei causa egrediantur, familiarius cõ
pellent, auferre sinant, benignè alloquãtur, uir
tutẽ laudent, eos mirũ in modũ placere regi suo
significent, inde propius adactis equis increpent
Antonij pertinaciam, qui phraortæ eiusmodi
uiros saluos esse cupienti, ipsi non assentiatur,
sed famen atque intemperiem anni, duo maxi-
ma & grauissima bella, expectet, quæ cùm ue-
nerint, etiam si ipsi Parthi conentur auxilium
ferre, euadere tamen nõ poterunt. Eiusmodi di-
cta à militibus sæpe mollitis relata mouerunt

Phraor-
tis dolus in
Anto-
nianos.

Ant

Antoniũ: nõ tamẽ prius caduceatorẽ ad Phraortem misit, quã fuerat sciscitatus an hæc ex animo regis loquerentur: quod cũ illi affirmarent, & ut ad regem legatũ mittat suaderent, mittit quosdã ex amicis, quibus mãdata dat, ut & signa & captiuos à Parthis repetant, ne nihil petendo cõtentus esse sola fuga uideretur. Phraortes uerò his auditis, rũdet ut captiuorũ & signorũ mentionẽ facere omittat: pacem autẽ si abire malint, offert, quã conditionem tandem eadem, ut ab Antonio erat iussum, legati accipiunt. Post hæc Antonius paucis diebus dum se milites cõpararent cõmoratus à Phraartis discedit: nec ipse, quanquã castrensi eloquẽtia nemini ætatis suæ cæderet, concionẽ habuit, sed Domitiũ Aenobarbũ id facere iussit. Fuere nõnulli in exercitu qui id grauiter ferrẽt, ac se contemni ab Antonio putarent. Alij uerò mœstitia & pudore (quod uerius erat) impediti tum Domitio id negocij dedisse, & ob idipsum magis etiam conciliatos ac persuasos duci esse oportere prædicabãt. Erat in exercitu uir quidam Mardus genere Parthorũ mores propter diutinam obseruationem plurimum callens, ea terum probatæ fidei, iam antea cognitus in prælio circa machinas cõmisso. Is Antoniũ adẽs, monet ne eandem qua uenit uiã reptet, néue exercitũ pedestrem & grauem per loca plana & aperta tam magnis equitum copijs trucidã-

dum obijciat. Neque enim alia de causa Phraortem fœdus iniisse, nisi ut ab obsidione abeuntes in ijs potissimum locis consequatur. Si ita Antonius uelit, ducẽ futurũ se pollicetur, non solã tutiorẽ, sed etiã breuiorẽ uiæ. Antonius autẽ quanquã uideri nolebat se parũ fidei Parthorũ cõsidere, tamẽ cõmoditate itineris adductus, Mardum ducere iubet, satisdatione prius ab eo postulata. Ille seiungiri iubet, nec antè dissolui quàm in Armeniam perduxerit. Quo facto arripit ille iter ad dexteram, & mõtes cæpessit: ita biduum sine ulla offensione profecti, iam omni timore depositò dissolutè incedebãt. Tertia autem die cùm ad flumen quoddam peruenissent, Mardus ripam fluminis recens derutã cernens, & uiã qua eundũ erat multa undatione occupatã, suspicatus hostium insidias, qui ea impedimenta ad moras Romanis obijcerent, haud longè abesse, Antoniũ monet prouidere ne exercitũ incautè incedentẽ de improuiso Parthi adoriantur. Vix redierat in ordinẽ miles, cùm Parthi citatis equis in Romanos feruntur, circũdant aciem, undiq; instant. Antonius funditores & leuis armaturæ milites in hostem immittit: Parthi infesto telo & plũbea glande percussi pedem referunt, multis uulneribus acceptis, nec paucioribus illatis. Rursus deinde irrumpere conantes Celtiber eque excepit, dissipauitq;, ita ut nihil amplius

ea

ea die tentarent. Ex hoc Antonius cognito quod factu opus esset, expedito milite funditoribus q; non solũ terga, sed etiam latera exercitus sepsit, & quadrato agmine semper incedit: equitibus autem mãdat, ut hostes excipiãt. Ex re præsenti fugientes uerò non longius insequantur. Ita subitum per quatriduũ obseruata, spem omnem prædæ consiliũ ademerant Parthis, ut iã de reditu cogitarẽt, cũm spe amissa hyems obstaret. Quinta autem die Flauius Gallus uir ferox & manu promptus, qui ordinẽ in exercitu ducebat, petijt ab Antonio leuis armaturæ milites, & pleroſq; ex equitibus quos in fróte habebat, promittens aliquod egregium facinus, si hi sibi permittantur, ostensurum. Antonio uerò concedente, milites & equites capit, & cũ hostes ut solũti erant accessissent, in eos irruit, fugauitq; Nec parua fuga, ut præceptum erat, contentus, instat ferocius, & in medias Parthorum turmas irrumpit: missos ab exercitu qui reuocarent, cõtemnit. Ferunt Titiũ quæstorẽ signo per uim ablato ad exercitũ se recepisse, Gallum obiurgatũ quòd multos bonos uiros temeritate sua perditum iret. At Gallus Titium cõtrà increpatus suos cohortatur, & eodẽ loco sistere eos iubet. Ibi acerrimè pugnatum est: tandẽ Gallus hoste, quem à fronte solũ habere putabat, à tergo circũfusus, pressusq; undiq; mittit ad exercitum qui auxiliũ implorẽt. Tribuni militũ inter

ter quos & Canidius erat, uir magna apud Antoniũ gratia, temeritati Galli maximũ errorẽ adiũgũt. Nã cũ opus esset frequẽtiori auxilio uno impetu in hostes irrũpẽte, paruã manũ sæpe atq; iterũ ut primi pfligati erãt mittẽde, copiasq; euacuãdo, uniuersũ exercitũ in fugam atq; ultimã cladẽ dedissent, ni Antonius re cognita celeriter aduolãs cũ legione tertia pugnã sustinuisset, hostesq; repressisset. Tria milia in eo prælio mortua, quinq; millia uulneratorũ relata sũt in castra, & in his Gallus quatuor spiculis aduerso corpore traiectus: sed hic quidẽ nõ cõualuit, cæteros uerò adiẽs Antonius curabat, solabaturq;, miro dolore afflictus, ut lachrymas ei frequẽter effũderet. Saucij uerò eius aduentu lætati dextrã præsentes orabãt ut abiret, ac pro sua uoluptate sibi curaret, se liberatos esse si ipse dux ualeret, affirmabãt. Nullo illa ætate exercitũ duxit, qui huic aut audacia aut tolerãtia laborũ aut robore militũ præstaret. Tãta uerò erga ducẽ reuerẽtia, tãta obediẽtia, tanta penes omnes nobiles, ignobiles, priuatos, magistratus, cõstãtia, in honore ac gratia Antonij pro Romanis locũ ullũ excessus relinqueret. Huius rei plures erãt causæ, nobilitas, eloquentia, simplicitas, magnificentia, liberalitas, comitas, tum uerò cum cæteris laborando, solitudinem pro aliorũ incõmodis suscipiendo, opitulando,

lando, cuiq; quod opus erat porrigẽdo, prõptiores infirmos atq; saucios quam ipsos ualentes effecerat. Hæc uictoria usq; adeo Parthos extulit, ut qui pridie amissa spe recessũ (ut diximus) cogitabant, per uniuersam noctẽ exercitui quasi fugituro & deserturo omnia immineret, & rex omnes quos secum habebat (neque enim ipse ullo prælio unquã adfuit) quasi ad certam prædã uictoriamq; illuc dimitteret. Fuisse dicuntur omnes Parthorum copiæ x. L. millia equitũ. Antonius uerò cùm esset cõsilio naturus, petijt sordidã uestem, quò magis animos flecteret: sed improbantibus amicis, purpuratus accessit. Ibi cùm laudaret fortes, incitaretq; qui fugerant, & his quidem bono animo esse iuberet, illi uerò se purgarent, & sine decumationẽ, siue quod aliud supplicium mallet, se paratos subire offerrẽt, modò ipse tristitiam animo expellat, precatus deos, ut si qua inuidia priore felicitate aduentet, omnem illam in se unum cõuerterent, reliquo uerò exercitui salutem ac uictoriam præstarent, concionem dimisit. Postridie exercitu diligenter eicunsepto procedit. Parthos autem longè spes sua fefellit. Nam quasi omnia rapturi, inuadentes, ita summa uirtute à Romanis repelluntur, ut fortitudinem admirati spem omnẽ prædæ rursus deponerent. Inde cùm quibusdam è tumulis descendentem exercitũ Parthi sectantes per declinia adorti essent, conuersi legionarij milites post se nudos clausere. Primi quidem in genu flexi clypeos oppoſuere, hi uerò qui post terga erant, armis superiectis primos texerũt, illos item alij eodem modo. Erat eius forma quasi tecti cuiusdam theatrico spectaculo persimilis, ad sagittarum lubricationes tutissima defensio. Parthi labore cõfectos esse rati, depositis arcub. & cõtis assumptis Romanos inuadũt. At illi subitò in pedes sublati, & inuicẽ cohortati, primos Parthorum obtruncant, reliquos in fugam dant. Eodem modo & sequentib. diebus factum est. Iam exercitus tarde incedens ingenti fame premebatur. Neq; enim per hostes frumentatũ ire licebat, & instrumẽta cerealia magna ex parte relicta erant, tumentu partim mortuis, partim in ferendo eos qui saucij erant occupatis. Chœnix attica frumenti quinquaginta drachmis empta: pro hordaceis panibus tãtundem põderis argentũ datũ: tandẽ ad herbas ac radices conuersi, cùm notæ consuetæq; deficerent, coacti sunt etiã ignotas assumere. Inuenta est quædã herba quæ ad mortem per insaniam adduceret. Quicunq; illam mandebat, neq; memi nerat cuiusquam, neq; ullũ agnoscebat, ad hoc unũ summè intentus ut lapides effoderet, uerebaturq;, ceu magna quædam res & celeritatis indiga geretur. Erant cuncta plena annixorum humi ad lapides reuoluendos traducen-

Fames ingens in Antonij exercitu.

dosq́; & tandem bilem uomentes moriebantur omnes, quando uinũ defecerat, unicum ad tam

Dolus Alius Parthorum. pestem remediũ. Ita permultis morientibus, & Parthis uehementer instantibus sæpe inter cogitandum clamasse Antoniũ ferunt, ô decem millia: eos qui cum Xenophonte Babyloniã redierant admiratem, qui multò longiore uiã cõfecta, per ingentes copias hostium ad patrias sedes remeassent incolumes. At Parthi cùm neque exercitum Romanum obruere, neque ordines turbare ullo pacto possent, sed contrà ipsi iam sæpe uicti ac fugati essent, rursus nituntur dolos contexere: admiscentes enim sese Romanis qui aquatũ aut frumentatũ exierãt, & chordas arcuũ laxas ostendentes, se quidem nunc abire domum prædicabant, quosdam tandem ex Medis biduũ ac triduũ sequuturos, non ut lacessant quidẽ amplius, sed ut uicos atque agros ab insultũ tuerentur. Ad hæc amplexus gratulationesq́; iungebant, quò magis persuaderẽt. Romani autẽ magnã in spẽ adducti, putabãt uera fore quæ illi dicitabãt, & ipse Antonius unà cum cæteris lætatus, cupiebat

Admirãda hostis misericordia. iam in planitiem descendere. Montes enim per quos dinceps eundum erat, dicebantur aquã non habere. Cùm itaque copias deduxturus esset Antonius, uenit quãproximè ad castra uir quidã Parthus, nomine Mithridates, nepos Monæsis illius qui urbes dono ab Anto-

nio acceperat. Is petit aliquem ad se uenire qui Syriacè aut Parthicè sciat. Accessit Alexander quidam Antiochensis. Parthus præfatus quis esset, & in Monæsem gratiã omnem refert, interrogauit Alexandrũ, si montes altos ac frequentes sub quibus latè explicent cãpi, ante se cernat. Quod cũ ille annuisset, sub illis, inquit, montibus omnis Parthorũ equitatus uos expectat. Putant enim uos eorũ uerbis seductos, relictis collibus per hanc magnã planitiem iter facturos. Si igitur montes, ut adhuc feceritis, tenueritis, nil amplius quã labor & sitis timẽda est, res uobis Romanis nequaquam insuetas. Sin in cãpos descenderitis, certò sciat Antonius Crassi calamitatem sibi esse subeũdam. Hæc cùm dixisset, recessit. Antonius hoc nuncio turbatus, amicorũ sententiam sciscitatus, uehementer Partho assentitur: quippe & citra ullas insidias, planitiem ipsam plenã errorũ & molestiarũ putabat, & simul docebat haud lõgã regionẽ ẽe q̃ aqua careret. sed quãtũ una die trãsmitti posset. In hanc sententiã cũ adductus esset Antonius, nocte signa mouet: milites aquam ferre iussi, penuria uasculorum galeas pelleś; implerunt. Parthi ut nuncium est Antonium per montis iter tenere, excitati ex insidijs, & contra consuetudinẽ suã nocturnũ properantes, prima luce extremos Roma-

norũ consequuntur. Romanos uigilia & labore confectos (ducentorum enim & quadraginta stadiorũ iter ea nocte cõfecerunt) nõ mediocriter turbauit aduentus hostiũ. Neque enim tam celeriter affuturũ sperabant: & sitim augebat certamen, pugnantes enim incedebant. Dũ ita proficiscuntur, primi qui erant ad flumen quoddã perueniunt. Aqua erat gelida & nitens, cæterũ salsa & uenenosa, simulac gusta ta fuerat, totis uisceribus commouebat dolores. Mardo autem prædicente, dispositi sunt quidã per ripã qui militem ab hausta prohiberent: sed nõ tantũ ea res ualuit, quin uincentes sitis frequentes ad potũ prosilirent. Antonius quacunq; incedẽs milites rogabat paulò etiã sitim tolerare, haud longè abesse fluuiũ aquæ dulcis & salubris, nec hostẽ deinceps propter asperitatem uiæ sequi posse. Hus simul dicta pugnãtes reuocabat, & requiescere sub umbra iubebat. Factis itaque scenis, & Parthis (ut cõsueuerãt) procul amotis, accessit iterũ Mithridates, & per Alexãdrũ monet, ut cũ paulò requieuerint ad flumẽ accederent: Parthos enim usq; flumẽ secuturos, nec ultra transituros esse. Alexander his rebus Antonio nũciatis, refert ad eum aurea pocula & phialas, quorũ Mithridates quot ueste tegere ualuit acceptis, discessit. Aliquantulum etiam tunc diei supererat, cũ Antonius castra mouit. Ea nox ab hostibus quidem

Seditio in castris Antonij.

quidem tranquilla fuit, sed tã magno inter ipsos tumultu, ut nusquã sit magis trepidatum. Trucidatis enim ijs qui aurũ aut argentũ ferebãt, pecunias diripuerũt: tandẽ Antonij impedimẽta adorti, pocula & mensas precio sissimas effringũt, & inter se diuidũt. Hinc tumultus exortus omnẽ exercitũ trepidatione refersit: putabãt cunctã actẽ circumuentã, ordines q; interruptos esse, ut Antonius quendã ex libertis suis nomine Ramnũ iureiurãdo obligaret, ut quandocunq; iuberet, gladio ipsum transfigeret abscinderet q; caput, ut neq; ullus capi ualeat, neq; mortuus dignosci ab hostibus. Hic cùm omnes ingemiscerent, Mardus itineris dux hoc animo esse iubet. flumen enim propè esse, idq; sibi ex auræ spiratione & frigiditate aëris & tempore profectionis patêre. Nec q; enim multum supererat noctis: & simul nunciatum est turbationem illam non ex hostibus, sed militum quorundam auaritia intẽperantiaq; esse ortam. Volens igitur Antonius ex errore ac profligatione in ordinẽ milites reducere, manipulatim præcepit. Quibus iam fermè in ordinẽ redactis, cùm dies lucere cœpisset, Parthi extremos inuadere cœperunt. Datur signum pugnæ militibus leuis armaturæ, deinde cæteri eos protegunt, & testudine facta hostem expectant: qui cùm adire non auderet, & Romani paulatim se subducerẽt, primi ad flumen perueniũt.

Ibi Antonius equitibus aduersum hostem collocatis copias traiecit, infirmos primò, deinde cæteros. Iam & ipsis pugnantib. facultas erat bibendi. Parthi enim ut flumen aspexerunt subitò arcus relaxant, securè tranare iubent, nitutem Romanorum ad cælũ tollunt. Postquã id flumen transierunt, & se ex longo laborere ceperunt, uiam ire pergunt non nimiũ Parthorum fidei credentes. Sexta die post ultimũ prælium ad flumen Araxem, quod Mediam ab Armenia diuidit, peruenitur. Visum est eis hoc flumen & altitudine & rapacitate horrendũ, & rumor erat Parthorum insidias ibi esse, ut Romanos transeuntes adorirentur. Vbi igitur Araxem tutissimè traiecere, Armeniãq; tetigere, quasi ex longo pelago terram illam intuentes adorabant, ad lachrymasq; & amplexus præ lætitia conuersi. Incedentes autem per regiones fortunatas, & ex recordatione penuriæ rebus omnib. abutentes, hyemeq; ictericosq; incurerãt morbos. Hic cùm exercitum recenseret Antonius, comperit uiginti millia peditũ, quatuor millia equitũ eo bello amissa, nõ tamen omnia ab hoste cæsa, sed supra dimidiã partem morbo absumpta. Ierunt igitur à Phraarte septem & uiginti dierum iter, præliisq; duodeuiginti Parthos uicerãt, sed hæ uictoriæ neque uim ullã, neq; effectum habebant, quòd hostem consequi non poterant. Quamobrem mani-

manifestum erat, confectionem eius belli per Artauasdem Armeniæ regẽ Antonio sybiræ clã. Si enim quos ex Media reduxit equitũ sexdecim millia assuissent, Parthico ferè more instructa, & cum illis pugnare cõsueta, Romani in profligantibus, illisq; persequentib. nũquã hostis facultas fuisset toties ad bellũ pede integro redeundi. Cuncti igitur Antoniũ ad pœnas de rege sumendas incitabant, sed ipse rõne freti, quòd exercitus è tot malis nondũ respiraret, nec querelas est æquàm aduersus regem, nec minus quàm solitus erat in honore habuit. Postea tñ rursus Armeniam ingressus, multis premissis enibus regem allectũ in uinculacõtecit, cumq; Alexandriæ in triumphum duxit. Quæ res maximè Romanorum animos ab Antonio alienauit, quòd insigne ad præcipiũ patriæ decus ob Cleopatrã Aegyptijs ædidisset. sed hæc (ut modò dixi) postea sunt facta. Tunc uerò per hyemen ac niues redire properãs, octo millia insuper militum in itinere amisit. Ipse aũt cum reliquis ad mare descendẽs, quoddã dius inter Berytum & Sidonem) Cleopatram expectabat, & tardantis desideriam perægrè ferebat, sed tamen ad potus ebrietatesq; reuersus, cùm tolerare moram ullo pacto nequiret, persæpeà copotoribus inter bibendũ presiliens, ad speculandum currebat. Venit Cleopatra

tandem, & uestem & pecuniam militibus in lit, sunt tamen qui affirment uestem dūtaxat Cleopatrā attul sse, pecuniā autē propriā Antoniū quasi ab illa acceptā militibus dimisisse. Inde cùm inter Parthorum Medorumq; regem discordia esset pro Romanis (ut ferunt) spolijs diuidundis exorta, formidaretq; Medus ne regno proprio à Parthis deturbaretur, missis ad Antonium legatis, hortatur ad bellum Parthicum rursus capessendum, & suas ac suorū uires conatusq; pollicetur. Antonius igitur magna spe elatus, quandò id quod solū primò bello defuerat, equitū ac sagittariorū multitudinem gratis oblatam sibi per occasionē cernebat, iterū parabat per Armeniā ascendere, & se cum Medis circa Araxē cōiungere, atq; ita simul Parthis bellum inferre. Dū hæc in Asia geruntur, Cæsar interea Romæ Octauiam solicitabat, ut ad Antoniū naugaret, non ipsius gratia, ut plurimi aiunt, sed ut illa repulsa aut neglecta, iustam causam fratri præberet belli contra Antonium inundi. Cùm igitur Athenas peruenisset, reddūtur sibi literæ ab Antonio, quibus iubebatur Athenis expecta re, & simul se cōtra Parthos, profecturū significabat. Illa uerò hoc nuncio perturbata, quæ quæ nuntra non ignorabat quid rei ageretur, tamen mittens Octauiæ Antoniū rogauit quōnā uellet ea mitti ad anto. quæ ipsa ad eum perferebat. Ferebat enim uestem militarem cōplurimā, multa etiā iumenta & pecunias, & dona, quæ Antonij familiaribus largiretur, & præterea militū delectorū duo millia, qui in cohortes redacti, & totius corporis armaturis mirabiliter ornati erāt. Hæc omnia cùm ad Antoniū Niger quidam ab Octauia missus detulisset, & iustis laudibus ornasset, timens Cleopatra Octauiæ aduentū, ne forte probitate morum, & Cæsaris potentia Antonius flecteretur, nō satis blanditijs confisa, amore se Antonij simulauit incensam, & corpus quidem subducto cibo attenuat, & si quando ab ea discedebat, continuò in oculis humor ac tristitia aderat: cùm in conspectū rediret, quasi stupore quodam percussa intuebatur. Data etiam opera ut nōnunquā ab Antonio lachrymans inueniretur, confestim lachrymas abstergebat, occulebatq;, quasi magnoperè illum conaretur latēre. Hæc tunc maximè facie bat, cùm Antonius parabat è syria ad Medū proficisci. Assentatores autem reginæ studiosi Antonium ut planè durum ac ferreum hominem accusabant, qui fœminam perderet in unius ac solum ipsum intuentem. Nam Octauiā quidem rerum gratia per fratrem Antonio coniunctam coniugis nomine frui, Cleopatram autem tot populorum dominam amantem Antonij uocari: neq; hoc nomen fugere neq; erubescere, modò aspicere ipsum atque unà esse li-

Cleopatræ astutia.

ceat

ceat: quòd si hoc quoq; illi denegetur, non amplius uitali aura fruituram. Eiusmodi uerbis usque adeo Antonium effœminauerunt, ut omni apparatu belli neglecto, solicitus de Cleopatræ uita in Alexandriam redierit, profectionem autem ad Medum aliud in tempus differret, quanquã tunc uehementer Parthus laborare intestinis seditionib. audiebat. Post tempus uero profectus amicitiam cum Medo firmauit, & uni ex suis & Cleopatræ filijs regis filia despõsata, inde regressus est, iam ad ciuile bellum tota mente cõuersus. Octauiã enim ab Antonio neglectam ut Romã redijt, iussit Cæsar seorsum per se habitare: sed illa negauit se domum Antonij deserturam, & nisi aliud subesset, Octauiæ hac de causa minimè certandum cẽsebat. Perprobitas. turpe enim fore, si duo Romanorũ imperatores ad arma tant, alter amoris gratia, alter quòd pellex sorori anteponatur. Et hæc sanè facilis cõprobabat: nam neq; Antonij domũ deseruit neq; filiorũ eius curã remisit: sed diligẽter excoluit nõ solùm cõmunes, sed etiam ex Fuluia ante susceptos. Amicos etiam Antonij, qui uel petendi magistratus, uel cæterarũ rerũ gratia Romã uenerant, susceipiebat, sonebatq;, & si quid opus erat pro illis à Cæsare impetrabat. His illa rebus insciens imprudensq; plurimum obfuit uiro, cunctis indignè ferentibus quòd eiusmodi fœmina iniurijs afficeretur. Augebat

bat Antonij odium diuisio illa tragica ac superba, maximeq; à Romanis moribus abhorrens usa, quam ille fecerat Alexandriæ inter suos & Celopatræ filios. Nam cùm in gymnasio duos ex auro thronos gradibus argenteis posuisset, & in altero ipse, in altero Cleopatra cõsedisset, filijs item paulò humilioribus thronis collocatis, inspectante omni multitudine, primò quidem Cleopatram reginã appellauit Aegypti, Cypri, Libyæ, & Syriæ Cœles, unaq; cum illa Cæsarionẽ regnare iussit, quem Cleopatra prægnans relicta ex priore Cæsare peperisse uidebatur: secundo autẽ loco suos & Cleopatræ liberos reges regũ nominauit, assignauitq; Alexandro quidem Armeniã, Mediã, & Parthiam, si quando subigerentur: Ptolemæo autẽ Phœniciam, Syriam & Ciliciam. Et principio eos duxerat uario ornatu, Alexandrũ Medica uestẽ, tiaram & cidarim tectã habentẽ: Ptolemæũ crepidis, & chlamyde, & causia, cum diademate ornatum. Hic enim erat habitus ab Alexandro regũ, ille uerò Medorum & Armeniorũ. Post hæc cùm pueri genitores salutassent, & amplexi fuissent, præsidò custodes utriq; affuere, huic Armenij, illi Macedones. Nã Cleopatra quidẽ & tunc & aliàs quoties se multitudini ostendebat, sacram Isidi, stolã assumebat, & noua Isis iura populis dabat. Hæc Cæsar sæpe in senatu ostendens, sæpe in

Causa altera odij Cæsaris in Antonium.

in concione accusans, plebem contra Antonium concitabat. Misit etiam Antonius Romam aduersus Cæsarem accusatores: primò, quòd pulso Pompeio Siciliam adeptus, nullam eius insulæ partem fecisset sibi: secundò, quòd cùm eius nauibus ad prælium usus esset: nullam unquã restituisset: tertium, quòd cùm M. Lepidũ collegam exautorasset, & priuatum fecisset, ipse habebat legiones & prouincias illis traditas. Super omnibus, quòd Cæsar Italiam fermè totam militibus suis diuisisset, & nihil reliqui militibus Antonij reliquisset. Ad hæc Cæsar ita respondit: Lepidum quidem ideo remouisse ab imperio, quòd nimiũ ob eam rem insolescere uisus erat. Quæ autem bello acquisierit, se Antonio partem facturum, quando & ipse Armeniæ partem faciat sibi. Militibus autem Italiam non esse dandã, cùm Parthiam & Mediã habeant, quas Romanorum imperio adiunxerunt unà cum imperatore suo præclarissimè pugnantes. Erat in Armenia Antonius, cùm hæc renunciata sunt ei: confestim itaq; iubet Canidium cum sexdecim legionibus ad littus descendere: ipse autem cum Cleopatra Ephesum uenit, nam eò maritimæ copiæ undiq; cõueniebant. Fuere omnes naues octingentæ cum onerariȝ, quarũ Cleopatra contulit duocentas, & talenta uiginti, & cõmeatum uniuerso exercitui abundè. Antonius quidẽ à Domitio admonitus ne secum Cleopatram duceret, iusserat illam in Aegyptum redire, ibiq; euentum belli expectare: sed ipsa uerita ne pax rursus per Octauiam fieret, multis præmijs à Canidio impetrat, ut pro se Antonium alloquatur, doceatq; iniustum esse, ab exercitu repellere mulierem, quæ tanta auxilia præbeat ad bellum, neq; conducere ut Aegyptij lãguidiores fiant magna pars maritimarum copiarum. Quinetiam se non perspicere, cuinam eorum regum qui Antonium sequuturi sint, Cleopatra cedat aut prudentia, aut consilio. Nam & magnum regnum iãdiu per seipsam gubernasse, & ab ipso Antonio didicisse, quemadmodum in maximis rebus uersari oporteat. Hæc quidem consilia (oportebat enim iam omnia in Cæsarem transferri) iuuerunt. Collectis itaq; copijs cùm Samum nauigantes peruenissent, ibi aliquot dies commorati sunt in summis uoluptatibus. Vt enim reges, dynastæ, tetrarchæ, nationes, ciuitates uniuersæ quæ inter Syriam & Mæotida, Armeniam & Laurias iacent, iussi erant ea mittere & ferre quibus ad bellum opus esset, ita cunctis Dionysijs artificibus edictum erat, in Samo adessent. Itaq; reliquo omni terrarum orbe ingemiscente, una insula cãtibus, saltationibus, theatris, certaminibus q; intenta erat. Immolauit tota ciuitas bouem mittens, reges autem inter se magnific

gnificētia doniſq; certabāt. Sermoſq; erat, quales nā futuri eſſent in triumpho, qui ante triūphū belli apparatū talē oſtentarent. Dederat ce nicorū ludorum artificibus Pryenem habitandū Antonius. Ipſe Athenas uenit, & ibi rurſus in iocis erat & theatris. Cupiens aūt Cleopatra, quos ciuitas illa Octauiæ dediſſet honores eoſdē ſibi decerni (amabatur enim egregiè ab Athenienſibus Octauia) multis beneficiis populū amplexa eſt. Ciuitas igitur honores decreuit, miſitq; legatos Cleopatræ domum, qui pſephiſma ferrent. Horum unus fuit ipſe Antonius, utpote ciuis Atheniēſis, qui coram regina conſtitutus orationē pro ciuitate habuit. Deinde Romam miſit qui Octauiam domo expelleret. Egreſſam illam ferūt cū omnib. Antonij filijs præter maiorē natu ex Fuluia (hic enim cū patre aberat) plorantē & iniquè ferentē, quod & ipſa una ex cauſis diſcordiæ ciuilis putaretur. Romanis uerò id indigniſſimè factū uidebatur, Antoniū tū miſeriorem iudicabant, maximè hi qui Cleopatram uiderant, quibus apertiſſimè notū erat, neq; ætate, neq; forma Octauiæ anteponendam. Cæſar audita Antonij celeritate magnitudineq; copiarū, uehementer trepidauit, timens ne ea æſtate pugnare cogeretur. Deerant enim cōplura ad belli apparatū & homines ſibi infenſi erant propter immodicas tributorum exactiones. Coacti erant aliquidem

quidem partem quartam fructuū cōferre, liberinæ uerò cōditionis homines octauam totius patrimonij. Itaq; omnibus in Cæſarem accenſis tota perturbata erat Italia, ut in maximis erratis Antonij ponatur huius belli dilatio: nam & ſpatiū Cæſari dedit exercitus cōparandi, & lenendi dolores hominum. Quippe dum exigebantur tributa, efferueſcebant: exactis autem ac perſolutis, ira ceſſabat. Inter hæc Titus & Plancus uiri conſulares Antonij amici, multis contumelijs à Cleopatra affecti quòd ei aduerſati fuerant ne ad bellū duceretur, & ad Cæſarē transfugere, & Antonij teſtamētū quod tū apud Veſtales erat docuere. Quod teſtamētū tonium Cæſar peteret, reddere quidem uirgines noluerunt, ſed facultatem fecerunt ut per ſeipſum aſſumeret. Cæſar cùm tabulas abſtuliſſet, primò quidem cœpit priuatim, ut quæq; ſcripta erant referre, locoſq; reprehenſione dignos notare. Tandem frequenti ſenatu multa ex ijs legit quæ per abſurdè ſcripta uidebantur, ut minimè indignū putaretur, eum uiuentem adhuc pœnas dare pro his quæ poſt mortem mandabat fieri. Immoratus eſt maximè Cæſar in ſepultura, iubebat enim Antonius teſtamento ſuo ſi Romæ diem obiret, corpus eius ingenti apparatu & magna celeritate hominum per forum efferri, & inde Alexandriam ad Cleopatram mitti. Caluiſius aūt Cæſaris amicus hæc addi-

addit Antonij crimina, largitum fuisse Antonium Cleopatræ ex pergamo bibliothecas, in quibus ducenta millia erãt librorum. In cœna uerò quadã cũ multi adessent, surrexisse Antonium, & pedem Cleopatræ presisse ex quadam compositione inter eos factã. Tulisse etiam ut se præsente Cleopatra ab Ephesijs domina salutaretur. præterea dum reges tetrarchasq; iudicaret, tabellas ex cristallo, aut ex unguibus amatorie scriptas frequenter accepteſſe à Cleopatra. easq; inter iudicandum lectitasse: & dum Fuluius uir amplissimus & cũctis Romanis eloquentia antecellens causam in foro diceret, Cleopatrã in lectica per forum forte delatam simulac Antonius uidisset, prosiluisse è sella, & posthabita causa Cleopatram prosequutum fuisse. Sed in plerisque ex his calumniari uisus est Caluisius. Amici uerò Antonij quanquam Romæ unũquẽq; ex plebe prensantes pro Antonio deprecarẽtur, miserãt tñ ex suis Geminiũ quẽdam, qui rogaret Antoniũ, moneretq;, ne contemnat se à populo Romano hostẽ iudicari, magistratuq; remoueri. Is Geminius ut in Græciam uenit, Cleopatræ erat suspectus, ne Octauiæ gratia ad Antonium uenisset. Delusus itaq; in cõuiuijs & conuiuio pro quibus uenisset rebus eas exponere

Fuluius orator.

ponere. Cætera quidẽ, inquit, Antoni sobriæ sunt orationis, & nõ temporis huiusce, utrunta mẽ & sobrius scio & ebrius, bene scilicet procedentia omnia, si Cleopatra in Aegyptũ remittatur. Hæc cùm Antonius iniquè tulisset, cleopatra bene, inquit, facis Gemini, qui ueritatem ita planè sine ullis tortorib. cõfiteris. Geminius igitur post paucos dies ab Antonio fugiens Romam redijt. Multi præterea ex Antonij amicis pulsi à Cleopatræ assentatorib. quorum unus fuit M. Syllanus, & Delius historicus, hic fugisse ait Cleopatræ insidias, Glauco medico admonente. Erat autem Cleopatra illi infensa, quòd in cœna dixisset, ipsis quidem acidum uinum infundi, sarmentum autem Romanum falernum potare. Erat autem sarmentus cæsaris seruulus ex ijs qui festiuitatis causa haberi solent, quos Romani Delicias appellãt. sed ubi omnia satis parata Romæ uisa sunt, aduersus Cleopatrã bellũ decernitur, & Antonius id imperium deponere iubetur, in quo ipse iam antea mulieri concesserat. Addebat cæsar hæc uerba, Antonium quidem amatorijs procul dubio infectum, ne se quidem regere ac gubernare posse, pugnaturos autem cõtra ipsos fore Photinũ & Mardionem eunuchum, & Chardionem et Iradem Cleopatræ tonstricem, à quibus Antonij imperium plurimum gubernaretur. Prodigia ante bellum hæc ferunt fuisse: Pisaurum ur-

bem non longe ab Hadria, in qua Antonius colonos deduxerat, hiatu terræ absorptâ periisse. Albæ statuam quandam Antonij lapideã multos dies sudasse, & cùm à quibusdam siccaretur, non destitisse sudorem emittere. Parvum ibi Antonius esset, Herculis fanum subitò tactum arsisse. Athenis ex pugna gigantea Bacchum ui ventorum excussum in theatrum decidisse: & ut suprà diximus, Herculis quidem generis autorem, Bacchum autem decem uitæ habebat Antonius, & iuniòr Dionysius uocabatur. Eadem tempestas Eumenis & Attali colossos qui Athenis erant, Antonio transcriptos humi prostrauit, & quidem solos ex multis. Præterea etiam Cleopatræ navis quæ Antonias dicebatur, signum habuit horrendum. Nam cùm sub puppi hirũdines nidificassent, superuenere aliæ, et primis perunt expulsis, nides destruxere. Inde cùm iam ad prælium utrinq; coirent, Antonius quidem pugnaces habebat naues nõ pauciores quingentis, in quib. octiremes & decemremes erãt pertot, omnes præclarissimè ornatæ, militum multæ, omnes præclarissimè ornatæ, militum millia centum, equitum millia duodecim reges qui ei parebant, Bocchus Libiæ, Tarcondemus superioris Ciliciæ, Archelaus Cappadociæ, Philadelphus Paphlagoniæ, Mithridates Commagenæ, Adollas Thraciæ. Hi reges adeant. Auxilia uerè miserunt, Polemen ex Ponto, Manch

Prodigia pugnam Cæsaris & Antonij præcedentia.

Copiæ antonij & belli apparatus.

Manchus ex Arabia, Herodes ex Iudæa, Amyntas ex Lycaonia & Galatia. Erant etiam à Medorum rege missa auxilia. Cæsar autem habebat naues pugnaces ducentas quinquagita, peditum octoginta millia, equitũ terme parem Antonio numerum. Imperabant autem Antonius quidem ab Euphrate & Armenia ad Ionium & Illyricum, Cæsar uerò ab Illyricis ad Hesperium oceanum, & rursus ab oceano ad Tyrrhenum & Siculum mare: Libya uerò quantum Italiæ, Galliæ, Hispaniæ opposita est usque ad Herculeas columnas, Cæsar habebat. Antonius uerò à cyrene ad Aethiopiam. Ita autem cleopatræ addictus erat Antonius, ut cùm ualeret plurimum terrestribus copijs, Cleopatræ gratia uictoriam nauali concupuerit, quanquàm uiatores, agasones, messores adolescentulos per totam Græciam à magistris captos cernebat ad naues implendas, nec ita quidem satis repletas, sed pleraq; uacuas & ægrè navigantes. Cæsaris naues Brundusij ac Tarenti paratæ erant, non ad fastigij roboris q; ostentationem, sed ad celeritatem agilitatémue fabricatæ, utriq; maximè refertæ. Misit igitur ad Antonium cæsar ut Italiam accederet, nec amplius tempus morando terat. Se quidem portus ac littoris Italici capessendæ potestatem facturum pollicetur, tantumq; à litore cum suis copijs recessurum, ut tutè ex suis

Exercitus Cæsaris.

nauibus descēdere & castrametari posſit. Antonius contrà iactabundus Cæsarem in singulare certamen prouocabat, quanquā ipse senior esſet: quòd si hoc refugiat Cæsar, placere omnibus copijs, ut olim Pompeius & Cæsar, in Pharſalia dimicare. Antonio igitur circa Actiū naues habente, eò ubi nunc Nicopolis eſt, peruenit Cæsar, & Ionium transgreſſus, Epiri locum qui Toryna dicitur, capeſsit. Trepidatione ex hoc apud classem Antonij coorta (aberant enim terrestres copiæ) Cleopatra ludēs inquit: Quid uerò periculi aut mali eſt si Cæsar super Toryna conſedit? Postridie uerò ſummo manè cùm Cæsar inſtructa classe in hoſtes pergeret, ueritus Antonius ne naues defensoribus nuda capiantur, remiges quidem omnes armauit, per tabulata nauium diſpoſitos oſtendit: ordines uerò remorum sic in fronte utrinque inſtruxit, ut hoſti oppoſitæ paratæ ad prælium uiderentur. Ita Cæsar ab Antonio eluſus receſsit. Aquandi etiam neceſsitas pulchrè inuaſſe Antonium uidetur, hoſtes uelut intra mœnia retinens, cùm loca quæ circùm erant reliqua omnia inſalubrem aquam haberent.

Antonij perhumanum factum.

Perhumanum hoc loco Antonij factum memoratur. Nam cùm Domitius Aenobarbus iam febriens paruam nauiculam ingreſſus, ad Cæsarem transfugiſſet, Antonius contra Cleopatræ uoluntatem impedimenta omnia cum ſeruis

ſeruis & clientibus & amicis ad eum dimiſit, quanquàm ægerrimè tuliſſet. Sed Domitius poſt paucos dies, quaſi perfidiæ ac proditionis eum pœniteret uita deceſsit. Deſciuerunt reges nonnulli ab Antonio, ut Amyntas & Deiotarus. Classis uerò undique difficultatibus circunuenta, multisq; carere uiſa, rurſus Antonium coëgit ad pedeſtres copias reſpicere, & in illis ſpem uictoriæ habere. Ad hæc mala Canidius etiam Antonij legatus mutata ſententia cenſebat Cleopatram in Aegyptum remittendam, ipſis autem in Thraciam aut Macedoniam cum exercitu concedendum, illic tota acie decernendum. Nam Dicomes Getarum rex magna auxilia permittebat Antonio. Nec eſſe turpe ſi cæſari, qui nuper in Siculo bello exercitatus ſit, maritimis copijs cedant: ſed magis reprehendendum, ſi Antonius uir terrestrium pugnarum peritiſsimus, non utatur robore ſuorum militum, ſed eos in naues diſtribuat ac diſpergat. Vicit tamen Cleopatræ uoluntas ut mari pugnaretur, iam inde ad fugam reſpicientis, & maximè laborantis non qua ratione Antonius uincere, ſed qua ipſa rebus perditis tutiſsimè poſsit euadere. Erant longo ſpatio à caſtris ad ſtationes naues ceu quædam brachia protracta, per hæc Antonius ire ac redire ſine ulla ſuſpitione conſueuerat, Cæsar uerò à ſeruo quodam admo-

nitus, misit eò milites qui Antonium transeuntem interciperent. Illi insidijs dispositis, ita paulò minus rem confecerunt, ut comitem unà qui Antonio præibat caperent, ipse autem Antonius fugiens uix è manibus laberetur. Vt uerò certandum classe uisum est, cæteras quidem naues præter sexaginta Aegyptiorum cremauit, optimis autem & maximis à triremi ad decemremem electis imposuit militum millia uigintiduo, & sagittariorum duo millia. Hoc in loco ferunt tribunum quendam militum uirum fortem & diu in armis uersatum, Antonio fortè prætereunti corpus suum multis insigne cicatricibus ostendisse, dixisseq; ô Imperator quid his tot uulneribus aut huic gladio parum confidens in ligni fragilibus sterno habes? sine Phœnices & Aegyptij classe pugnent, nobis autem Romanis terram da, in qua consueuimus uel uincere hostes uel oppetere. Adhæc Antonius nihil respondit, sed uultu ac manu significans ut bono esset animo, præterijt. Quòd autem non bonam spem haberet manifestè animaduersum est: nam cùm gubernatores nauium ad pugnam euntes uela relinquere uellent, prohibuit Antonius, ac ferre coëgit, dictitans non oportere quenquàm ex hostibus fugiendo effugere. Sed ea die, & altera, & tertia, magnis fluctibus agitatum mare pugnam inhibuit: quinto tandem

tandem die placido tranquilloq; mari prælium est commissum. Antonius & Publicola dextrum cornu, Cælius sinistrum habebant. Media regebant M. Octauius & M. Insteius. Cæsar dextro cornu sibi reseruato sinistro Agrippam præfecit. Terrestribus uerò copijs ab Antonio Canidius præerat, à cæsare Taurus, qui utrinque instructa acie in littore quiescebant, euentum nauali pugnæ expectantes. Antonius undique nauicula obiens suos cohortabatur, docebatq; ob grauitatem & pondus nauium tanquàm è terra eos pugnaturos esse: gubernatoribus præcipiens, ut nambus uelaq; sensim promotis impetum hostium, loci abi structa acies erat difficultate freti, expectarent. Cæsar uerò cùm ante lucem castris egressus esset, nauesq; uiseret, hominem qui asinum agitabat ferunt illi obuiam factum: roganti autem Cæsari quódnam nomen ei esset, respondisse, Eutycho nomen esse, asinum autem Nicontæ appellari. Quamobrem postea cùm hæc loca ornaret cæsar, statuit inter cætera hominem & asinum æneum. Sed tunc cùm satis omnia spectasset, nauem ingressus, & ad dextrum cornu delatus, animaduertebat hostium classem ociosè in locis auersis sese continere. Erat eorum aspectus quasi in ancoris consistentium, & hoc diu arbitratus Cæsar suos continebat, octo fermè sta-

Pugna naualis inter Antonium & Cæsarē apud Actium.

dia longè à statione hostium. Iam sexta erat hora, & uentus à mari leniter flare inceperat, cùm Antonij milites grauiter moram tolerãtes, & magnitudini & firmitati nauiũ suarum tanquàm inexpugnabilium confisi, sinistrum cornu mouere cœperunt. Quod cùm Cæsar animaduertisset uehementer lætatus, proram dextro cornu contorquet, ut sinum accedentes Antonius deserat, magisq; in apertũ procedat, quò sibi facultas esset nauibus suis agibilibus circundandi implicandiq; hostium naues magnitudine tardas, hominib. inanes. Inde cùm satis processisse uisum est, prælium cõmittitur: non tamen impetu irruptionẽq; usi sunt nam & Antonianæ naues uelocitatem, quæ congressus maximè uiolentos reddit, propter grauitatem molemq; non habebant: & Cæsar nõ solùm aduersas Antonij proras duras atq; æratas, sed ne latera quidem ferire audebat, refringebantur enim rostra perfacilè, si incidereẽt in quadratas trabes ære adinuicem connexas. Erat igitur certamen pugnæ terrestri persimile, magis uerò oppidorum oppugnationi. Tres enim & quatuor Cæsaris naues circa singulas Antonij occupatas, tragulis, contis, iaculatione ignis nitebantur. Antoniani contrà è ligneis turribus catapultas in hostem iaciebãt. Sed cùm Agrippa læuum cornu circunduceret, coactus est Publicola longius se extende-

re. Quamobrem cùm media Antonij classis abrupta esset, turbatis ordinib. & circa Arunticum implicatis, parumper trepidatũ est. Erat tamen commune certamen & pugna utrinq; æqua, cùm naues sexaginta cleopatræ, quæ post magnas naues collocatæ erant, uelis sublatis per medios pugnantes fugam arripiunt, suosq; perturbant. Cæsaris milites summa admiratio tenebat, spectabant enim fugientes naues in Peloponesum conuersas, nec qua de causa id fieret animaduertebant. Quo quidem in loco satis declarauit Antonius, se neque ducis neque uiri consilijs fretum, neque omnino mentis suæ compotem esse, sed ut quidam inquit, amantis animã in corpore alieno uiuere. Tractus est enim à muliere quasi in ea uiueret, simulq; morere-tur. Neque enim tulit illius fugam, sed omnibus posthabitis, & his qui pro ipso pugnabant proditis ac destitutis, in quinqueremẽ prosiluit, & Alexa & Siculo duntaxat comitib. insecutus est eam, quæ & seipsam & illum perdiderat. Cleopatra uerò ut nouit Antonium sequi, signum extulit, ad quod ille delatus cùm in eandem nauim receptus esset, neq; aspicere uoluit Cleopatram, neque ab ipsa conspici, sed solus & tacitus in prora consedit, uitraq; manu circa caput inuoluta. Interea Cæsaris liburnæ sunt conspectæ, quæ Antoniũ sequebãtur. Verti agitur Antonius prorã iussit, & cate-

ros quidem uenientes reiecit, Euryclem uerò Lacedæmonium reprimere non poterat, sed acriter irruebat, telum è prora quatiens, maximè Antonium ferire intentus. Antonio autem interrogãte, quisnam esset is qui fortunas suas tam cupidè insectaretur: Ego sum, inquit, Eurycles Lacharis filius, qui cæsaris fortuna paternas iniurias ulciscor. Lachares enim ob Antonio latrocinij damnatus, & securi percussus obierat. Non tamen incidit in Antonij nauem Eurycles, sed in aliam (duo enim erant prætoriæ) quam rostro cepit ærato percussam: atque hanc quidem cepit, & aliam quandam, in qua ditissima erat supellex. Vt uerò ab his se explicuit Antonius, rursus in prora eodem modo consedit, & ita per triduum commoratus est seorsum à cleopatra, incertum sine ira, siue pudore id ageret. Tandem cùm ad Tænarum appulisset, mulieres Antonij & cleopatræ familiares primò inter eos colloquia reduxerunt, deinde unà cœnare & eodem lecto cubare persuaserunt. Iam naues & amici quidam è prælio fugientes rò conuenerant, à quibus certior factus est Antonius classem esse amissam, terrestres autem copias etiam tunc extare. Literis igitur ad Canidium missis, iubet eum per terras Macedoniam celeriter cum exercitu in Asiam reuerti: ipse autem à Tænaro in Libyam traiecturus, nauem unam multis pecuniis, multo auri & argenti supellectile onustam amicis tradidit, ut illi inter se diuiderent, iubetq; ut quisque potest sibi salutem quærere. Negantes uerò atque ingemiscentes perhumaniter & benignè solatus dimittit, scribens ad Theophilum qui Corintho præerat, ut daret operam quò illi in tuto sint, occulteq; eos quoad ueniam impetrent à Cæsare. Hic erat Theophilus Hipparchi pater, qui plurimum apud Antonium potuerat, primò à cæsare ex libertis traductus, & Corinthi colonus factus. Hæc quidem post fugam apud Antonium facta. Apud Actium uerò cùm Antoniana classis diu Cæsari restitisset, demum aduerso fluctu impedita cùm esset, ægrè decima hora superatur. Antonij quidem non supra quinque millia fuere, capiæ autem naues trecentæ, ut ipse Cæsar scribit. Cognouere autem non multi Antonij fugam, nec ijs qui cognouerãt persuaderi poterat, ut is qui decem & octo legiones integras, & uiginti duo millia equitum haberet in littore, deposita spe aufugisset, præsertim cùm ipse Antonius sæpe mutationem fortunæ expertus esset, & innumeros bellorum casus conuersionesq; tulisset. Desiderabant igitur eum milites, & uenturum sperabant, tanta fortitudine ac uirtute freti, ut post fugã manifestissimè cognitã septẽ dies se continerẽt, & cæsaris cõditiones, legatosq; aspernarẽtur.

Inde

Inde cùm Canidius eorum dux nocte è castris fugisset, suosq; prodidisset, tunc demum omnis spe destituti victori se dedidere. Post hæc Cæsar ab Actio profectus Athenas uenit, & Græcis reconciliatus, frumentum quod supererat publicè diuisit ciuitatibus, eo bello supra modum afflictis, & seruis, iumentis, pecuniaq; spoliatis. Nicarchus proauus noster solebat narrare, ea tempestate uniuersos ciues coactos fuisse frumentum humeris ad littus deferre, uerberibus ut accederent agitatos. At semel quidem ita tulisse memorabat, sed cùm reuersi secundum onus tollere uellent, nunciatum fuisse Antonium uictum, & ob eam rem ciuitatem seruatam dicebat: subitò enim Antonij præfectos militesq; profugisse, ciues autem inter se frumentũ diuisisse. Antonius ut in Libyam peruenit, Cleopatra in Aegyptum ex Paretonio remissa, ipse solitudine fruebatur, lassescens animo, & oberrans cum duobus comitibus græco Aristocrate rhetore, latino Lucilio, de quo alibi scripsimus. Is enim cùm M. Bruto esset familiaris, Philippus post Antonij Cæsarisq; victoriam militib. ad Brutum quærendum capiendúmque missis, Brutum se esse affirmauit, ut dum circa ipsum uel necandum uel ducendum occupati essent, Brutus haberet spacium abeundi. Is Lucilius tunc ab Antonio seruatus, summa constantia & fide

fide in Antonij amicitia usque ad extremum permansit. Vt autem ea quæ in Libya erant copiæ ab Antonio desciuerunt, uoluit ille qui dam sibi mortem consciscere, sed prohibuerunt hi qui secum erant. Delatus igitur in Alexandriam ex Libya, offendit Cleopatram opus magnum & inopinatum aggressam. Inter Rubrum enim & Aegyptium mare quam maximè utrinque premitur, arctiórque est tellus, trecentorum fermè stadiorum latitudo est, uidetúrq; Asiæ Libyæq; esse terminus. Per hunc locum Cleopatra transferre classem instituit in Arabicum sinum, & cum auro, argento, & magna suorum manu, in ignotas sedes commigrare, fugiens bellum ac seruitutẽ, sed cùm primas naues per terram delatas Arabes qui circa Petram incolunt igne corrupissent, & Antonius etiam tunc in legionibus quas in Actio reliquerat spem haberet, & incolumes esse putaret, destitit Cleopatra abincœpto, & portus ac littora custodire contendit. Antonius domo quadam in mari apud Pharum ædificata, quò ciuitatem & amicos effugeret, qua si humani generis exul in ea habitabat, Timonem (ut ipse aiebat) imitatus, & similia in uita perpessus. Nam ab amicis neglectus, & iniuria affectus, mortalibus omnibus indignabatur, & fidem nulli habebat. Fuit autem Timō Atheniensis temporibus maximè Peloponesiaci

Timon μισάν-θρωπος.

nesiaci belli, vt ex Aristophanis & Platonis poëmatibus intelligi potest. Describitur enim in illis vt odiosus & inhumanus, fugiēs homi num cōgressus colloquiaq; omnia, præter unius Alcibiadis, qui ea tempestate adolescēs erat, & lingua maximè promptus. Hunc Timon cùm lubēt: ijsmè amplecteretur osculareturq;, interrogatus ab Apemanto quid ita faceret, respondit, ideo se adolescentem amare, quòd intelligeret illum multorum malorum causam Athenienſibus futurum. Apemātum itaq; nonnunquam acceptabat, vt ſui ſimilem, & eoſdem ſectantem mores. Dicitur cùm feſto quodlibaminum uocant, una cœnare, dixeretq; Apemantus, pulcherrimē ô Timon hæc noſtrum conuiuium eſt: reſpondiſſe illum, ita ſi tamen tu non adeſſes. Ferunt etiam illum Athenis in concionem uenisſe, facileq; ſilentio & expectatione magna, utpote ad rem inſolitā, dixiſſe: Eſt mihi ô uiri Athenienſes poſt domū parūper horti, & in eo ficus quædā enata, à qua permulti iam ciues ſuſtendio uitam finiere, in eodem ergo nunc loco ædificium facturus ſum, quam obrem conſtitui publicè referre, ut ſi qui ſunt ex uobis qui ſe uelint ſuſpendere, antè id agant quàm arbor ſuccedatur. Illo autem Halis mortuo cùm in littore eſſet ſepultus, ſuccreſcens mare littus circa ſepulchrum abedens, aditum ad ſepulchrum remouit.

remouit. Erant ſepulchro hæc carmina inſcripta.

Hic ſum poſt uitam miſerámque inopémque ſepultus:

Nomen nō quæras, dū lector te malè perdāt.

Hæc quidem ipſe Timon antequam è uita deceſſeret, ſibi feciſſe aiunt: nam uulgatū illud epigramma nō Timonis, ſed Callimachi eſt opus:

Hic oſſa iacent Timonis heminumq; deūmq;,
Huc ades & maledic, hucce uiator ades.

De Timone quidē hæc pauca ex multis libuit inſerere. Antonium uti terreſtres quoq; copias auxerit captas, & Herodē Iudæū cùm quibuſdam cohortib. ad Cæſarē deſeciſſe, & alios item reges deſciuiſſe, nihilq; præter Ægyptum ſupereſſe, haud ſanè ijs rebus cōmotus, ſed libenter hæc ſibi abiecta, ut ſimul abijciat & curā, è domo illa maritima quā Timoniā uocabat, in regiā eſt regreſſus, & ad cœnas & ebrietates & iocos totā ciuitatē cōuertit. Trāſcripſit enim in ephelos Cleopatræ & Cæſarionis filiū, ſi ibi natē & Fului æ filium Antyllū toga uirili donauit. In quibus rebus uniuerſa ciuitas per multes dies cōuiuijs, ludis, ſertiſq; referta fuit: ipſe uerò & Cleopatra uitā illā priorē, quā inuitabilē uocabāt, deſeruerūt, altā aūt inuenerūt ſumptu, luxuria & lautitia nihilo prima illa inferiorē, quā cōmoriētes uocabāt. Amici enim ſe in cōmorientiū cœtum aſcribebant, & ita in

ita in uoluptatib. & cœnarum circuitu semper erant. Ad hæc Cleopatra tria nimirum ingentem uenenorum parare, singulorum potentiam naturamq; perquirere, in ijs qui ad mortem damnati erant periculum facere. Sed cùm animaduertisset ea uenena quæ confestim necabant, celeritatem mortis per dolores inferre, ea uerò quæ mitiora erant, celeritatem non habere, ad animalia conuersa, idq; per multos dies experta, comperit solum fermè aspidis morsum sine ullo dolore uitam extinguere, grauato ex somno capite, & leui sudore per faciem diffuso, sensibus paulatim deficientibus, nec secus excitationem grauiter ferentibus. quâ solent hi quos placidus atq; altus sopor tenet. Simul etiam ad Cæsarem legationem miserunt, petentes, Cleopatræ quidem Ægypti regnum filijs suis concederet, Antonius uerò ut liceret sibi Athenis primo uiuere. Coacti sunt aũi perfidia amicorum in hanc legationem Euphronium mittere, qui erat filiorum præceptor. Nam Alexas Laodicenus, qui Antonium maximè ab Octauia diuulsum erat, & Cleopatræ coniunxerat, cùm missus fuisset ab Antonio ad Herodem regem in fide retinendum, & à defectione prohibendum, prodito Antonio ausus est in conspectum Cæsaris unà cũ Herode, cui se maximè credi derat, uenire. Sed nihil sibi profuit Herodes: nam subitò comprehensus, & in patriam remissus iussu Cæsaris securi percussus est. Ita Alexas uino adhuc Antonio cœnas dedit perfidiæ suæ. Sed Cæsar Antonij petitione apertè reiecta, Cleopatræ omnia pollicetur, si uel Antonium necet, uel è regno suo expellat. Misit etiã ad Cleopatram Cæsar unà cum Euphronio legato Thyreũ libertũ, hominẽ nõ stultũ, nec infacũdum, sed qui à iuuene imperatore missus, facilè posset flectere mulierem formæ opinione elatam, maximeq; gloriosam. Sed Tyreus ubi ad Cleopatram peruenit, longiore colloquio cum illa protracto, & egregiè honoratus, non paruam suspicionem iniecit Antonio. Itaq; hominem comprehẽdi iussit, & cæsum ad uerberatum ad Cæsarem remisit, scribens petulantia & superbia Thyrei se irritatum fuisse, quod perfacilè est sibi tot malis circumuento. Tu uerò, inquit, si grauiter id fers, Hipparchum libertum meum quam primum te habeo sublimem rape, ac loris cæde, ut in æquo simus ambo. Cleopatra cùm ab hac suspicione se purgasset, ita deinceps Antonium coluit, ut nunquam antea magis: & cùm proprium natalem frigidè, ut temporibus decebat celebrasset, in Antonij tamen natali celebrando omnem modum festiuitatis magnificentiæq; excessit. Multi quippe eo die ad epulum uocati, cùm pauperes eo uenissent, reginæ munificentia ditati abiere. Cæsar interea quoniam res urbanæ

præsentiam suam desiderare uidebantur, ab Agrippa qui Romæ erat sæpe per literas renocatus, tunc quidē in Italiā rediit. Facta est igitur dilatio belli, quoad Cæsar trāsacta hyeme, exercitu per Libyam misso, ipse per Syriam in Aegyptū contenderet. Capto autem Pelusio, rumor fuit Seleucum qui oppido praerat, non inuita Cleopatra Cæsari oppidū tradidisse. Sed illa quò se purgaret, uxorem & filios Seleuci Antonio tradidit, ut de his supplicium sumeret. Sepulchra erant ad Isidis templū præclarissimè à regina ædificata. In hunc locū Cleopatra aurū, argentum, smaragdum, margaritam, ebenū, cinnamomū, ebur, omnia denique preciosiora ex regia congessit, adhæc magnā uim tedarum & stupæ addidit: quæ cùm Cæsar audisset, ueritus ne desperatione rerum bras tantas diuitias incendio absumeret, semper bona spe reginæ præbita exercitū Alexādriā adduxit, & in ipso Hippodromo castra posuit. Antonius urbe egressus & multa ac præclara rei militaris facinora ostentans, equites Cæsaris in fugā uertit, & usq; ad castra persequutus est. Inde iactabundus Alexandriam regressus nō antè arma exuit, quàm Cleopatrā ita ut erat armatus, amplexus atq; osculatus est. Militē autē qui egregiè eo die pugnauerat, apud se cœnare iussit. Cleopatra autem thoracem aureum & galeā dono militi dedit, solemiles tantis muneribus acceptis, noctu ad Cæsarem transfugit. Rursus igitur Cæsarem uocabat Antonius ad singularem pugnam. illo autem respondente, satis multas ad interitum uias Antonio patēre, nullam mortem sibi honestiorem ratus quàm pugnando oppetere, decreuit simul terra mariq; confligere. Itaq; in cœna, ut ferunt, suos admonuit cibū atq; potū promptissimè assumere, nam incertum esse an posthac ed facturi sint, an ipso extracto nouis dominis seruituri. Ob quæ uerba cùm amicos lachrymantes uidisset, inquit, non esse ducturum eos ad pugnā ex qua ipse potius gloriosam mortem quæreret, quàm salutē aut uictoriā. Ea nocte cùm iam fermè intempesta esset, cunctis silentibus, & ob timorem futuri euentus magna cura anxijs, subitò cōcentus quosdam omnis generis organorū ferunt auditos, & simul clamorem ueluti catuum quorūdam cantem hoc aiunt à media urbe ad eam portā quæ Cæsaris castris erat oppositā: tandem per hanc portā ingens clāmore eam turbam egredi uisam. Autumant omnes qui hæc curāt, Bacchum, quem ille deum maximè imitabatur, Antonium deseruisse. Postridie uerò cùm Antonius cum suis militibus Alexandriam egressus in tumulo quedā cōsedisset, cōspicatus hostium classem atq; suam aduersum tendeMagnæ perfidiæ & ingratitudinis exēplū.

re, cõstitit in eo loco, ut aliquod certamẽ inter illas videret. Sed illæ ut propius fuere mutuò salutantes & amicè se recipientes, una classe ex duabus facta, ad urbem tenderunt. Hæc cõspicatus, & eodem loco ab equitib. suis destitutus, in urbem redijt exclamans quacunque incedebat, se à Cleopatra proditum illis ipsis, quibus propter illam sit factus hostis. Cleopatraue rò cùm hæc audisset, timens Antonij furorẽ, in sepulchra se recepit, & cataractas demisit, pessulis & claustris obfirmatas: & simul ad Antonium mittit, qui nunciarent ipsam sibi mortẽ consciscere. Ille ut hæc audiuit, credidit, ad seipsam rediens, Quid iã expectas, inquit, Antoni? quæ sola uiuendi causa supererat, etiam tibi fortuna ademit. His simul dictis intrauit cubiculum, & thoracem deponens, ô Cleopatra, inquit, non doleo equidem quòd tui caream (nam confestim unà adero) sed quòd ego ille tantus imperator fortitudine superatus sim à muliere. Erat ei seruus quidam nomine Eros, quem iampridem parauerat ad se, si opus foret, necandum. Is tunc cùm Antonius promissa peteret, gladium quidẽ accepit, tenuitq; quasi Antonium percussurus, sed celeriter conuerso ictu per propria uiscera gladiũ transegit, atque ita ad pedes domini prolapsus est. Quod cùm Antonius cerneret, euge, inquit, ô Eros, qui me doces quid agendum sit, cùm

sit, cùm ipse non potueris. Hæc dicens sibi ventrem percussit, & in lectum se demisit: non tamen eo uulnere confestim est exanimatus, sed cùm aliquantisper iacuisset, ui sanguinis repressa, ad se reuersus petebat ab ijs qui aderant, ut ipsum interficerent: quod cùm omnes sibi denegarent, atque è cubiculo aufugerent, insanire ac uociferari miro furore non destitit, quoad Diomedes uenit à Cleopatra missus, qui ipsum ad reginam in monumenta deferret. Tunc enim cùm audisset eam uiuere, uehementer lætatus, iussit ministris ut ipsum tollerent, & ita manibus eorum usque ad monumenta est delatus. Non tamen aperuit fores Cleopatra, sed funibus & catenis à fenestra quadam demissis, illum alligatum traxit à duabus mulieribus adiuta, quas in eo loco secum clausas habebat. Aiunt illi qui aderant, nullum unquàm miserabilius spectaculum fuisse. Antonius sanguine fœdatus in altum funibus trahebatur semianimis, manus ad reginam tendens, atque annitens: neque enim erat facilè mulieribus attrahere. Sed ipsa Cleopatra funibus annixa in faciem prona conabatur, hi qui infra erant hortatu duntaxat adiuuabant. Sed postquam illum ad se mulieres receperunt, in lectumq; posuerunt, tunc regina scissis super eo peplis, & uultum unguib. secans, & pectora plangẽs, clamabat dominũ, uirum,

imperatorem suũ, adeoq; in deplorando Antonio erat intenta, ut propriorum malorũ pene esset oblita. Antonius uerò ut Cleopatrã à lamentatione cessare fecit, petijt ut sibi potui dari, seu sitiens, seu quòd potato uino celerius sperabat dissolui: cùm autem bibisset, admonuit reginam sibi ac rebus suis cõsuleret, si tamen sine dedecore id facere posset, & maximè omnium qui cùm Cæsare erant, Proculeio se crederet. Ipsum autem non lugeret propter has ultimas calamitates, sed beatum duceret propter priores felicitates. Nam & clarissimum omnium fuisse & potentissimum, & tunc nõ ingenerose Romanũ à Romanis superatum. Post hæc dicta cùm iam fermè expirasset, Proculeius à Cæsare missus ad Cleopatram uenit. Nam cùm Antonius post uulnus sibi illatum ad monumenta portaretur, Direcetus quidam ex Antonij licioribus, accepto gladio quo se Antonius percusserat, eàm ad castra cucurrit, ostenditq; illum Cæsari sanguine adhuc madentem, & nuncius fuit Antonij mortis. Cæsar uerò ut hæc audiuit, in parietem intimam tentorij secedens, fleuit interitum uiri & affinis & collegæ & multarum rerum bellorumq; socij. Deinde amicis conuocatis, epistolas eius legit, utpote iustè & prudenter scriptas. Post hæc Proculeium misit, iubens dare operam, quàm maximè posset, ut Cleopatra

Antonij obitus.

Cleopatra uiuens in potestatem ueniat. Solicitus enim erat pro pecuniæ congestis, & simul ad gloriam suam putabat pertinere, si illa in triumpho duceretur. Sed illa in manus quidem Proculeij uenire noluit: in uerba autem cum illo uenit ad fores sepulchri, optimè quidem illas firmatas, sed tamen uoci peruias. Cleopatra intus petebat filijs suis regnum, Proculeius foris eam bene sperare suadebat, & se ac sua omnia arbitrio Cæsaris committere. Vt autem infectare ad Cæsarem redijt, & situm loci, quem diligentissimè contemplatus fuerat retulit, Gallus mittitur qui cum Cleopatra loqueretur. Is cùm reginam ut suprà demonstrauimus conuenisset, consulto protrahit sermonem, Proculeius interea scalis interpositis per eam fenestram ingreditur, per quam Antonius fuerat antè receptus, & properè cum duobus ministris ad eum locum descendit, ubi Cleopatra cum Gallo loquebatur. Altera uerò mulierum quæ cum regina erant exclamante, infelix Cleopatra uiua caperis, subitò conuersa illa, & Proculeium conspicata, contendit illa quidem gladio quem accincta erat seipsam necare, sed Proculeius approperans, & manibus ambabus eam continens, iniuriã facis, inquit, ô Cleopatra, & tibi ipsi & Cæsari, cui occasionem aufers humanitatis & probitatis suæ ostendendæ, & calumniaris mi-

tissimum principem, ut infidum & implacabilem. His simul dictis gladium adimit, uestem insuper excussa, ne quid sub ea occultaret uenieni. Venit etiam à Cæsare Epaphroditus libertus, cui mandata erat mulieris custodia, & maximè ut prouideret ne illa sibi mortem inferre posset, cæterarum rerum omnium facultatem permitteret. Ipse autem Cæsar urbem intrauit cum Ario philosopho sermone instituto, & dextra illi data, ut inter ciues suos spectabilis foret, & admirarentur eum omnes egregiè à Cæsare ornatum. Ingressus deinde gymnasium, cùm in suggestum ascendisset, omnibus præ metu exanimatis, & in terram procidentibus, cùm eos stare iussisset, inquit, se omni crimine populum absoluere, idq; se facere primò propter conditorem Alexandrum, secundò propter miram pulchritudinem magnitudinemq; eius urbis, tertiò propter Arium amicum suum. Tanto itaq; honore Cæsar dignatus est Arium, ut pro multorum etiam salute apud Cæsarem intercesserit, quorum unus fuit Philostratus, homo omnium ætatis suæ ad dicendum ex tempore promptissimus, sed tamen Academiæ non decenter se inserens. Quamobrem Cæsar eius more improbato, reiecerat preces, ille verò mutata veste & cana barba promissa, Arium quacunque incedebat sequebatur, semper hunc

bens in ore, Vir sapiens sapientem seruat, si sapit, uirum. Quod cùm Cæsar audisset, concessit magis ut Arium inuidia liberaret, quàm ut Philostratum metu. Ex Antonij liberis Atyllus dantaxat à Cæsare necatus est, qui erat maior natu ex Fuluia. Tradidit autem illam Cæsari Theadorus pædagogus. Idem Theodorus cùm ceruix adolescenti iussu Cæsaris abscinderetur, lapidem pretiosissimum quem circa collum gestabat, clàm subtractum zonæ inseruit, quasi dere accusatus & conuictus ad crucem damnatus est. Ex Cleopatræ verò liberis, cæteri quidem cum alumnis suis in custodia habiti & quidem liberaliter. Cæsarionem autem prioris Cæsaris filium cum magna ui auri & argenti à matre in Indiam per Aethiopiam missum, & à Rhodone pædagogo perfraudem, quasi Cæsar eum in societatem imperij uocaret reductum, Cæsar post mortem matris interficit. De quo cùm sententiam amicorum sciscitaretur, dixisse Arium ferunt, non esse probandam multitudinem Cæsarum. Corpus autem Antonij cùm id multi reges ac priuati peterent, ut ad sepulturam sibi tradere tur, auferre id à Cleopatra Cæsar noluit. Sepultum igitur Cleopatræ manibus magnificè ac regio funere, omnibus in ea re Cleopatræ parere iussis. Ex mœrore autem ac dolore (exarserant enim pectora nimio planctu) febris coor

ta occupauit, qua de re lætata est Cleopatra, occasionem sibi oblatã putans seipsam per inediam vecandi, quasi morbo impediretur cibum assumere. Erat illi medicus consuetus & familiaris Olympus, cui illa veritatem fassa utebatur socio & adiutore ad necem, ut idem ipse Olympus ait in historia quam de his rebus scripsit. Quod cùm Cæsar animaduertisset, misuas sibi quasdam de nece filiorum iniecit, quibus Cleopatra tanquam machinis quibusdam expugnata, corpus medelæ tradidit, eiusq; assumpsit. Venit autem & ipse Cæsar post paucos ad eam dies uisendi gratia & alloquendi. Illa uerò ut uenientem uidit, è lecto in quo humiliter iacebat prosiliens, prima tantum amicta, ad pedes eius prouoluta est, uoce tremula & gracili, & latero pectore, quod magna ex parte ostendebat. Nec ulla in re melius se habere corpus quàm anima uidebatur: illa tamen uultus gratia & dignitas formæ non erat penitus extincta, sed inerat intus, cernebaturq; in oculorum atque corporis motibus. Iussa autem à Cæsare in lectum adire, ipso iuxtà assidente, cœpit illa quidem se purgare, incessitatem & metum Antonij errata transferens: sed cùm Cæsar unumquodque redarguere-

ret, subitò ad preces commiserationemq; conuersa est, quasi maximè utendi cupida. Tandem cùm auri & argenti cæterarumq; rerum rationes Cæsari dedisset, Seleuco quodam ex procuratoribus ostendente quædam ab ipsa fuisse subtracta, prosiluit Cleopatræ, & crine procuratoris apprehenso, faciem eius frequenti ictu percussit. Cæsare autem ridente, & eam inhibente, At nónne pergraue est, inquit, Cæsar, si tu quidem non indignum putaris hoc accedere, & me in hoc tempore allo-qui: serui autem mei me accusant, si quid muliebrium ornamentorum reseruaui, non mihi quidem miseræ, sed ut Octauiæ & Liuiæ munuscula dem, quò te per illas habeam placatiorem? His uerbis Cæsar uehementer lætatus est, ratus illam ad uitam respicere, & consilium mortis omnino abiecisse: responsoq; reginæ data se & hæc illi concedere, & cæteris omnibus longè melius quàm sperat fruituram esse, discessit deceptisse quidem illam putans, ipse uerò lon ab ea deceptus. Erat inter Cæsaris amicos Cornelius Dolabella clarissimus adolescens, & à Cleopatræ studio non abhorrens, hic regiæ postulanti clàm renunciauit, Cæsarem quidem per Syriam abiturum, ipsam autẽ cum filijs per mare missurum, tertia ut ipse opinabatur die. Illa cum hæc audisset, à Cæsare petijt ut sibi Antonio parentare liceret: quod cùm impetrasset, ad sepulchrum uenit cum familia rib. fœminis, & ibi in terrã procumbens, ô amãs, inquit, Antoni, sepelij te nuper liberis manibus

nibus, libo autem nunc captiua facta, & insepulta dita ne planctu aut lamẽtatione afficiam hoc Cleopatræ questus apud sepulchrũ Antonij. seruum corpus, ad triumphum de te agendum reseruatum. Alia ne expectes libamina, aut honores, nam hi tibi à Cleopatra ultimi sunt. Nos enim uiuentes nulla unquàm uis separauit, nunc uerò periculum est, ne mortui locum permutemus, & tu Romanus in Aegypto tacebis, ego Aegyptia in Italia. Verum si quid hic deorum uirtus aut potentia est, quandò nos à nostris proditi sumus, ne patiare me ubique duci, néue teipsum in me triumphari, sed recipe me hic unà tecum in hoc tumulo. Nam ex infinitis malis, quibus misera premor, nullum ita magnum aut graue mihi est, ut hoc breue tempus sine te uixisse. Hæc cùm illa quæsisset, coronato tumulo & diu amplexato, ipsa sibi balneum parari, post lauacrum assa gens magnificè prandit. Hic quidam ab agro ueniens, cistam quandam attulit, qui custodibus percontantibus aperiens, & folia reprimens plenam ficuum ostendit: & cùm illi pulchritudinem fructuum admirarentur, obtulit ex ridens, rogauitq; accipere: illi uerò nihil suspicantes iusserunt intrò ferre. Post prandium assumptum, Cleopatra tabellas obsignatas ad Cæsarem dedit, & cæteris omnibus à se præter duas mulieres dimissis, ianuam clausit. Cæsar ut tabellas dissoluit, & preces ac ploratus legit

rogantis ut unà cum Antonio sepeliretur, subitò quid actum esset suspicatus est. Primò itaque ipse accurrere perrexit, postea melius esse uisum est ut aliquos mitteret qui properè in Cleopatræ mors. ipsa enim illic tendentes inueniunt custodes ne suspicantes quidem aliquid: mox ualuis patefactis, cernunt Cleopatram mortuam aureo in lectosacentem, regio more ornatam. Ex mulieribus uerò quæ aderant, Eras quidem ad pedes reginæ expirauerat, Charmium autem semianimis capiti reginæ diadema aptabat. Clamante autem quodam ex custodibus, an hæc pulchra sunt Charmium? pulcherrima, inquit, ac decentia tot regum prolem, nec quicquàm ulterius loquuta cecidit. Sunt qui ferunt aspidem in ficubus allatam, inter folia quæ suprà erant occultatam fuisse, data opera à Cleopatra, ut ipsam insciam inuaderet: indè cùm ficus acciperet conspicatam aspidem dixisse, Hic illud erat: & brachium aspidi nudatum porrexisse. Alij seruatam aspidem ferunt in uase quodam inclusam, & per fistulam auream à Cleopatra prouocatam atque irritatam brachium momordisse. sunt item qui aliter optinentur, cæterùm ueritatem nullus nouit, nam & uenenum ipsam habuisse compertum est in laminula quadam tenuicaua, quam sub crine occultabat: sed tamen

men neque corpus deformatum, nec aliud ullum apparuit ueneni signum, nec aspis etiam ab ullo conspecta est, sed tractus duntaxat quidam in littore qua domus ad mare spectabat uisi, & brachium Cleopatræ aiunt diuinas notas habuisse leuiter impressas & humidas, quibus Cæsar uidetur fidem dedisse. Nam in triumpho Cleopatræ imaginem tulit cum aspide mordicus affixa. Hæc quidem ita dicuntur gesta. Cæsar autem quanquam morte illius offensus erat, admiratus tamen mulieris generositatem, magnificè ac regiè unà cum Antonio sepeliri iussit. Mulieres etiam quæ cum illa mortuæ erant, honore funeris potitæ sunt. Mortua est Cleopatra ætatis suæ anno trigesimonono, regnauit annos uigintiduos, cum Antonio amplius quatuordecim uixit. Antonium alij annos quinquaginta tres supra, alij duntaxat sexaginta quinquaginta ferunt uixisse. Antonij quidem statuæ omnes iussu Cæsaris deiectæ, Cleopatræ autem statuæ suo loco relictæ, Archino quodam Cleopatræ amico mille talentis à Cæsare redimente ut starent sinerentur, nec idem quod Antonij statuæ paterentur.

Antonij filij septẽ & eorum successio & soboles.

Ex liberis autem Antonij septem, quos ille ex tribus uxoribus susceperat, Atyllus qui erat maximus natu à Cæsare (ut diximus) necatus est: cæteri autem omnes apud Octauiam educati;

educati; quæ Cleopatram quidem Antonij & Cleopatræ filiam Iubæ humanissimo & pulcherrimo regi uxorem dedit. Antonium autẽ ex Fuluia genitum, ita magnum apud Cæsarem fecit, ut post Agrippam & Liuiæ filios, primas partes obtineret. Ex Marcello autem cum duas filias, & Marcellum haberet, hunc quidem generum simul & filiũ sibi fecit Augustus, alteram uerò filiarum Agrippæ tradidit. Mortuo deinde Marcello filio, cùm Cæsar non facilè cerneret quem sibi ex amicis generum eligeret, suasit Octauiæ ut Agrippam caperet: quod cùm Cæsari placeret, cũ Agrippa egit ut filiam repudiaret, & Cæsari generi fieret: quo facto illam ab Agrippa separatam Antonio coniunxit. Ex duabus autem Antonij & Octauiæ filiabus, alteram Domitius Aenobarbus, alteram pudicitia & forma præclaram Drusus Liuiæ filius Cæsaris priuignus duxit uxorem, Ex hac nati fuerunt Germanicus & Claudius, quorum Claudius postea imperauit. Ex Germanici autem filijs Caius quidem cùm superbè imperaret, trucidatus est una cum filio & coniuge. Agrippina uerò filium habens ex Domitio Aenobarbo, nupsit Claudio, & simul filium in adoptionem dedit: qui postea Claudius Nero appellatus. Hic temporibus nostris imperans matrem necauit, nec multum abfuit quin flagitijs & amentia

mentia Romanorum subuerteret imperium, quartus ab Antonio per gradus successor.

DEMETRII ET ANTONII COMPARATIO.

IGitur cùm magna fuerit fortunæ utriusque commutatio, potentiam primum & amplitudinem consideremus. Ac illi quidem paterna & à maioribus parata gloria fuit. si quidem Antigonus inter Alexandri successores plurimum pollebat, & nondum adulto Demetrio Asiã iam peragrarat domuerat q; : Antonius uerò grationoso quidem per cætera, sed imbelli & præclarum nihil designante genitus patre, Cæsare, cui nulla necessitate coniunctus erat, fastigiũ consequi fuit ausus, atque in illius laudes uelut heres relictus sese insinuauit, tantũq; ualuit, præsidijs, quæ ex sese tum habebat solis adiutus, ut diuiso in duas partes uniuerso Romano imperio, alteram ipse, atque eam clarissimam teneret, tum absens uicarijs & præfectis Parthos uinceret, & gentes ad Caucasum barbaras usque ad Caspium mare reprimeret. Porrò amplitudinem uirihutus ea, propter quæ malè audiuit, uel maximè testantur. Demetrius enim in Antipatri, potentieris scilicet, amicitiam pater præter ætatem cooptauit: Antonio uerò Cleopatræ nuptiæ dedecori fuerunt: fic

minæ potentia quidem & amplitudine, uno Arsace excepto, temporis sui reges omnes excellentis. Sed Antonius eò magnitudinis euexerat sese, ut alijs etiam dignus maioribus quã uellet rebus uideretur. Iam consilium studiumq; quo usi in acquirendo imperio sunt, in Demetrio quidem reprehendi non potest, regere præsesse; ijs mortalibus conantis, qui regi & gubernari consueuissent. Antonij uerò malum & tyrannicum est, dum in seruitutem redigere populum Romanum uult, uixdum cæsaris monarchia liberatum. Quod igitur præcipuum & clarissimum factorum eius est, illud contra cassium Brutumq; gestum bellum, aduersus patriæ tamen ciuesq; libertatem tollendam pertinebat. Demetrius uerò priusquam ad fortunam ampliorem peruenisset, Græciæ liberandæ, & præsidijs eijciendis operam nauauit, non quemadmodum Antonius de oppressis patriæ assertoribus sibi gratulando. Vna igitur liberalitas & magnificentia est, quæ laudari in Antonio possit: in qua tamen Demetrius tantum illum præcellit, ut plus in hostes contulerit beneficiorum, quàm Antonius in amicos. Quãquam enim quòd Brutum sepeliri condiq; iussit, laudem merebatur: ille tamen hostibus omnib. qui oppetijssent iusta persoluit, captiuos Ptolemæo restituit, opibus & muneribus insuper adunctis. Erat improbitas in utroque

dextra quædam, tum ad uoluptates & delicias procliuitas: uerum nunquàm Demetrius tamè gerendæ rei occasionem propter id genus uoluptatum neglexit, sed ocij abundantia in istam animi relaxationem peruenit, Lamiamq; plerè tanquàm fabulosam illam ludens & somnians, sese oblectabat, Bellicis autem in rebus nil minus eius hasta quàm hederam ferebat, nec unguentum galea redolebat, nec splendidus ipse, floridúsue ex gymnæcijs ad prælia progrediebatur, sed sopitis thyasis, & bacchicis strepitibus, prophani (quemadmodum Euripides inquit) Martis minister erat, nec quicquàm tum per ignauiam peccabat: Antonium uerò præ ceteris, quemadmodum Omphalen depictam Hercules clauam eripere, & leonis pelle exuere uidemus, Cleopatra exarmans Thessalensis, præclaras sæpenumero res & expeditiones è manibus euellens, persuasit ut littore Canobico & Taphosyrio apud se piscaretur, luderetq;, deinde quemadmodum Paris medio prælio subtrahens sese in illius sinum confugeret. Quanquàm Paris superatus in thalamum confugit, Antonius uerò Cleopatram persequendo fugiebat, ac uictoriam prodebat. Adhæc, Demetrius rem non uetitam, sed Philippo, sed Alexandro & regibus Macedonum usurpatam, uxores plures, quemadmodum Lysimachus & Ptolemæus, duxit, ac honorificè quidem dicta tracta

tauit: Antonius autem primum quidem duas eodem tempore adiunxit, quod antea Romanus nemo fuerat ausus: mox ciuem & legitimam coniugem in non legitimæ gratiam repudiatam retecit: unde connubium suum, illi quidem nihil, huic plurimum incommodi dedit. Iam impietas Antonij gestis nulla per impudentiam tanta inest, quanta Demetrij. Exigi canes, & prohiberi uniuersa arce, quemadmodum hianimal passim commisceatur: hic uerò in ipso uirginum cœtu scortis congrediebatur, & ciuium plurimas constuprabat: & quod insociabile cum istis uoluptatibus malum crudelitatis putes, hoc in Demetrij delicijs est, dum patitur, imò uerò dum cogit miserabiliter optimum & continentissimum ciuium Athenicnsium, quia contumeliam uitare studebat, mori. Atque ut in summa dicam, seipsum Antonius, alios Demetrius per incontinentiam iniuria affecit. In maiores natu & parentes suos rectè se Demetrius gessit: Antonius uerò auunculum in exitium Ciceronis morti dedit, rem per se sceleratam & crudelem, & quæ uix ueniam mereatur, si saluterem auunculi Ciceronis morte redemisset. Caterum quòd fide & fœderibus labefactatus hic

quidem Artabazum prehendens, ille Alexandrum necans, deliquerunt, causam in Antonio manifestam habet, destitutus enim in Medis & proditus ab Artabazo fuit: Demetrius uerò multi putãt falsis causis, ob ea quæ perpetrarat conflictu, eum qui passus iniuriam fuerat, accusasse, non repulisse illatam. Rursum egregiè gestarum ab sererũ autor Demetrius ipsius est, Antonius contrà per alios cùm procul abesset, speciosissimas maximasq; victorias cõparauit. Excidit autem sua uteq; culpa imperio, quanquàm diuerso modo: ille quidem destitutus, secesserunt enim ab eo Macedones: hic uerò destituens, dum qui pro se periclitabantur deserit: ut in illo quidem reprehendendum sit, qui militum animos ab se abalienarit, in hoc quòd propensam in se fidem & beneuolentiam militũ prodiderit. Obitus neutrius laudari potest, reprehendendus tamen Demetrij magis est, quòd in hostium manus uenire passus sit, inclususq; lucrificari triennium sustinuit, uino uentriq; bestiarum instar mancipatus. Antonius uerò miserè quidẽ & lamentabiliter, ingloriegq;, sed tamen ut ne in hostis potestatem corpus ueniret, subduxit sese.

Arto

Artoxerxes.

LAPO FLORENTINO
Interprete.

ARTOXERXES ille primus Xerxe patre natus ex Persarum regibus, tũ facilitate humanitateq;, tum maximè animi magnitudine præstitit: & Longimanus, quòd dexteram manum sinistra longiorem haberet, cognominatus est. Secundo uerò, de quo hoc tempore scripturi sumus, Mnemon, id est memori, cognomentum fuit. Hic ex sorore illius superioris genitus est. Dario enim ac Parysatidi filij quatuor fuerunt, mator natu Artoxerxes, proximus ætate Cyrus, ijs inniores Ostanes, & Oxathres. Cyrum igitur à Cyro prisco nomen traxisse ferunt: illum autem à sole ita nuncupatum esse. Cyrus enim Persica lingua sol dicitur. Artoxerxi Arsicæ ab initio nomen fuit, etsi Dinon tradit Oarsem illum appellatum esse. Sed minimè credendum uidetur Ctesiam, quamuis uarijs fabularum cõmentis à ratione & ueritate maximè abhorrentibus libros suos referserit, regis nomen ignorasse apud quem uixisset diutius, quemq; item

matremq; eius & coniugem ac liberos pie ſan
cteq; obſeruaſſet. Cyrus ergo ingenio acer cùm
eſſet & uehemens, ſtatim à puero ſpe ac animo
ad regnum ſpectare cœpit. Alter in omni-
bus uitæ partibus lenior ac facilior, & cupidi-
tatibus remiſſior natura eſt habitus. Is iuſſu
parentum mulierem eximia ſanè forma, at
ſingulari pudicitia cepit uxorem: inuitis autem
illis prohibentibusq; retinuit, & apud ſe perpe
tuo in honore habuit. Nam cùm interfecto à
rege illius fratre, ipſa quoque ad exitium quæ-
reretur, Arſicæ ſupplicem ſe matri obiecens,
atque eam multo luctu lachrymisq; obteſtans,
uix ut incolumis ſeruaretur, & ne cum ea co-
geretur diuortium facere, obtinuit. Etenim ma
ter Cyrum maiori charitate amplexa erat, ma-
giſq; cum in regnum patri ſuccedere cupiebat.
His de cauſis cùm rex morbo teneretur, ab ea
reuocatus ab oris maritimis in Perſidem ſe re-
cepit, ſpe erectus, ſe opibus matris & auto-
ritate aditum, regnum habiturum. Nitebatur enim Paryſatis haud ſanè probabili ra-
tione, ea qua olim Xerxes priſcus Demarathe
autore eſt uſus, Arſicam ſe priuato, Cyrum re-
gnanti Dario peperiſſe. Non tamen id ſua-
dendo perficere potuit: nam qui ætate antei at
Artoxerxes nominatus, rex conſtitutus eſt,
Cyrus Lydiæ præfectus maritimas regiones
imperator obtinuit. Nec ita multò poſt Da-

rij mortem rex Paſagardæ profectus eſt, ut à
Perſarum ſacerdotibus regio more ſacris initia Mos anti
retur. Eſt bellicæ deæ ſacellum, quam conie- quus Per
ctura quis Mineruam fuiſſe auguretur. Eò in- ſarum.
greſſum regem qui myſterijs paratur, oportet
propriam ueſtem deponere, & quam cyrus
priſcus induit antequàm regno potitus eſſet, aſ
ſumere: caricis præterea neſci, & termin-
thum probellarijs degustare, poculumq; oxy-
galactis ebibere. Iis peractis ſi qua ſunt,
haud cæteris compertum eſt. Quæ quidem
cùm Artoxerxi agenda inſtarent, acceſſit
Triſſaphernes, & unum ex ſacerdotibus eò ſe-
cum adduxit, qui ab ineunte ætate cyro ad
percipiendam patriæ diſciplinam præfuerat,
magicamq; illum docuerat, & cùm is ſpe re-
gni potiundi decidiſſet, Artoxerxe prælato, uiſus eſt ante alios Perſas eam rem in-
queo animo ferre. Ob eam opinionem cùm cy-
rum detuliſſet, uehementer eius orationi fides
eſt addita. Cuius delationis machinatio talis
fuit, Cyrum in templo inſidias locaturum,
regemq; ut primum ueſtem poſuiſſet, impetu fa
cto oppreſſurum. Hac confirmata calumnia,
tradunt quidam illum comprehenſum eſſe, in
carceremq; coniectum. Nonnulli templum
Cyrum irrupiſſe perhibent, latitantemq; à ſa-
cerdote deprehenſum, & Artoxerxi in pote-
ſtatem traditum, eumq; cùm iam morte ſupplicijs

daturus esset, amplexum matrem ac flentem precibus & obsecrationibus de illius salute tandem à rege impetrauisse, & ad mare rursus deuertisse. Qui eiusmodi initia agrè ferens, non salutis & liberationis suæ memor, sed comprehensionem & carcerem reficans, iræ ex cupiditate incensus, ad regnum occupandum acrius intendit animum. Sed sunt quidam qui dicant, Cyrum deficientibus sibi in quotidianas cœnas sumptibus, à rege defecisse. Sed hæc opinio plurimum à ueritate aberrare uidetur: etenim si cætera defuissent, mater suis opibus & copijs abundè illi ad sumptus suppeditandos ualuisset. Eius autem diuitijs testimonio est exercitus, qui sibi multis in locis per amicos & hospites alebatur, ut Xenophon tradit. Non enim cunctas copias unum in locum coëgerat, cùm eiusmodi apparatum clàm rege esse uellet, quoad belli inferendi occasio data esset. Sic alibi alios habuit, quibus conducendi exercitus negocium dederat. Regi autem instans mater, omnes suspiciones adimebat, & à cyro ipso plenæ blanditiarum & assentationum frequenter afferebantur literæ, quibus tum pòscebat aliquid ab eo, tum pronuncatus Tissaphernem accusabat. Iam enim certamen inter illos & contentio exorta erat. Fuit præterea regi natura insita morositas quædam ac segnities, qua

quæ lenitas animi multis & clementia uidebatur, quippe qui, ut apparet, gentilis sui Artoxerxis mansuetudinem & facilitatem uehementer ab initio adamasset. Faciles ad eum omnibus patebant aditus. In conferendis pro dignitate honoribus, & gratificandi ratione propensior. In uindicandis criminibus eius animaduersio omnis à contumelia aberat. In conferendis autem beneficijs, & in promerenda gratia, debentibus magis & astrictis, quàm benemerentibus lætabatur. In muneribus capiendis uerò humanum atq; elacrem se præstabat. Nullum enim adeò paruum ad illum afferebatur munus, quin id prompto animo iucundéq; acciperet. Cui cùm mâlum punicum insigni magnitudine dono à paupere esset datum, Per solem, inquit, hic uir ciuitatem ex parua magnam, si eius fides credatur, quàm celeriter reddere posset. In itinere alijs alia ad eum munera afferentibus, homo rusticus cùm pro tempore nihil nactus esset quod regi elargiri posset, percurrisset q; ad flumen, & haustam ex eo aquam manibus illi obtulisset, lætatus Artoxerxes, phiala aurea & mille Daricis hominem donauit. Eundem Laconi cùm is multa licenter in eum contumelioseq; loqueretur, per tribunum militum respondit, Licere sibi quæ uellet in regem dicere, sibi uerò dicere ac facere. In uena-

Daricus numus Persicus, Darij imagine insignitus.

tione quoq; cùm Teribazus Persicam uestem
sciſſam ei oſtendiſſet, ab eóq; quid fieri oporteret rogatus, reſpondiſſet, aliam illi indúendam uestem, & illam sibi esse tradendam, conceſſit statim quod flagitarat, Dono, inquiens, do tibi atque largior hanc uestem, uerùm uti prohibeo. Quo neglecto Teribazus (erat enim homo minimè malus, sed naturæ leuis, & in consilijs rapidus) uestem ipsam induit, muliebribus etiam ex auro donis à rege sibi traditis se ornauit. Idq; cùm uniuersi intuentes ægrè ferrent (nam haud decebat) tum rex & cachinnari incœpit, & ad eum conuersus, Tibi, inquit, ut mulieri aurum, & ut insano regium amictum gestando potestatem licentiamq; permittimus. Cùm non liceret cuiquam præterquàm matri & coniugi, illi supra regem, huic infra, regiæ mensæ accumbere, Artoxerxes fratres etiam Oſtanem & Oxathrem natu iuniores ad eandem mensam uocauit, & unà secum epulari uoluit. Ataxiarmè autem ex omnibus gratiſsimum Persis stetit. Hæc autem ex omnibus gratiſsimum Persis stetit. Hæc autem ex omnibus gratiſsimum Persis stetit. Hæc

Tissaphernes ad illum adiens, rem omnẽ belli & apparatũ indicat, & tumultus permagnus regiam omnẽ compleuit. Cuius belli culpæ pars maxima in Parysatidem cõferebatur, cuius amici omnes atq; intimi in suspicionem & calumniam uocabatur. Maximè uerò Parysatidi infensa erat Statira, iniquo animo bellum ferens, ac uociferans, Vbi nunc fides ô socrus? ubi preces obsecrationesq; humiles, quibus cũ Cyrum regnum insidijs appetentem recepisses, nos in bellum ac periculũ cõieciſti? Ex eo tempore Parysatis Statiræ odio uehementer incensa, cùm ad simultates atq; inimicitias persequendas acerba immaniq; natura foret, illam insidijs tollendam interficiendamq; curauit. Quoniam uerò Dinon ipso bello factas esse insidias scribit, Ctesias uerò post bellum, quem neque ignorasse tempus ueri simile est, ut qui ipsis interfuit rebus, nec ulla suspicio est cur ultrò transferre tempus uoluerit negocij, quod sic scribit ut erat gestum, quod alioqui solet, iræ & affectui in oratione sæpe indulgens, eum quidem quem ille dedit locum res habet. Appropinquanti autem Cyro, sermones rumoresq; perlati sunt, statuisse regem nec statim manus conserere, nec prælio dimicare, sed in Persis expectare quoad eò undique exercitus cogeretur. Etenim fossam in latitudinem †pedum quinquaginta, totidem in altitudinem, ἐργυῶν ἄνω.

dinem, ad quadraginta stadia per regionem in longitudinem duxit. Quam tamẽ cùm perrupisset Cyrus, atq; intrò copias adduxisset, Babyloniam, quæ haud longè ab eo loco distaret, neglexit, nec transitu illum ullo conatu prohibuit: sed Teribazus primus omnium cùm dixisset, haud fuga contendendum, nec Media Babyloniaq; cedendum, sed ad Susas in Persidem occurrendum esse, cùm numero copiarũ multiplici hostes excederẽt, innumeros autem Satrapas ac prætores haberent, consilio & peritia rei militaris Cyro superiores ac magis promptiores, prælij statim fortunã tentare aggressus est, ac primum noningentorum millium exercitu rebus omnibus instructo atque ornato euestigiò se ostentans, hostes audacia despectuq; hostium inermis atque incertis ordinibus incedentes, in tantum terrorem ac turbationem coniecit, ut uix magno cum clamore & tumultu se colligendi atque in ordinem constituendi spacium daretur. Deinde silentio & effuso agmen producens, clamores immodicos petulantesq; insultus & confusionem plurimam in tanta multitudine expectatibus Græcis, specie agminis & instructus admirationi fuit. Ex falcatis enim robustissimos quosque deligens, in fronte legionis suæ è regione Græcis statuit, ut acies hostium priusquam ad manus uentum esset perrumperent. Eum pugnam cùm

Exercitus Artoxerxis aduersus Cyrũ.

cùm multi scriptores memoriæ mandarint, & Xenophon ante oculos penè collocarit, rebusq; ipsis non ut gestis, sed quasi gerantur, seElorem affectum animo atque una periclitantem retineat, haud prudentis esse post eum uirum his de rebus rursus adscribendam accedere, præterea quæ ab illo prætermissa ac dignæ memoria uideantur. Nuncupatur autem locus Cunax, in quo instructæ acies signis collatis dimicarunt, qui quingenta stadia à Babylonia distat. Cyrum autem admonente Clearcho, ut se post Macedones contineret, nec in periculum pugnæ immitteret, respondisse ferunt, Quid ais Clearche? tubésne regnum appetenti regno me indignum ostendere? Cùmque imprudenter Cyrus & temerè in medios acies perrupisset, nec periculum præcaueret, nec saluti suæ prospiceret, non tamen Clearchi minus delectum nec sapientius consilium fuit, qui Græcos contra regem constituere noluerit, sed ne circumueniretur ab hostibus, dextrum cornu ad flumen produxerit. Qui enim omissis cæteris omni ratione securitatem sequeretur, & in eo potissimum laboraret ne quid incommodi acciperet, satius fuit domi se continere. Qui autem à mari ascendens decem stadiorum millia processisset, nec id ulla necessitate coactus, sed hoc consilio ut Cyrum in regiam sedem collocaret, sic deinde loco atque ordinis

ordinis rationem habuerit, non quò ipse regem cuius stipendia mereretur seruaret, sed quò turiò & expeditè pugnaret, is mihi instantis periculi metu de summa rerum consilia abiecisse, & militarem disciplinam prodidisse uidetur. Fuisse enim nullum ex omni exercitu regis Græcorum impetum excepturum, pulsis autem loco ac relictis illis fugiente aut interfecto rege Cyrum incolumem regno potiturum, ipsius pugnæ euentus declarat. Ideireo Clearchi magis ignauia quàm Cyri audacia accusanda est, quæ regnum unà & Cyrum perdidit. Si enim rex ipse contemplatus foret, qua in parte constitutis Græcis minimum sibi ab hostibus noceretur, aliam nullam quàm quæ à se atque à suis plurimum distaret, inuenisset, à qua nec ipse victus superatusq; sentiret, & cyrus antè interemptus sit quàm de clearchi victoria nuncium accepisset. Atqui cyrus haud inscitia neq; imprudentia offendit, sed quid sibi usui esset, præuidit, clearchumq; medium agminis tenere iussit: at is cùm discisset bene gerendæ rei se curam susceperum tuerti omnia. Nam Græci ex sententia sua & uoluntate barbaros fuderunt, & fugientes manum spatium insequuti sunt.

Sed Cyrus cùm centrosum equum, sed effrenem atque immitem, Pasacem nuncupatum, ut Ctesias tradit, calcaribus incitasset, cadusio

ducum dux Artagerses & ipse rectus equo ei obuiam uenit, clamitans, O iniquissime omnium mortalium atque insanissime, qui pulcherrimo & sanctissimo inter Persas Cyri nomini hanc tantam notam atque ignominiam inuris, ut optimam uiam ingressus Græcorum copias ad Persarum bona & fortunas diripiendas cõeris adducere, in spem adductus te fratrẽ ac dominũ tuũ occisurum esse, cui decies decem seruorum millia sunt, qui te rebus omnibus præstent. Sed statim periculum facies: ante enim hoc loco caput tibi auferetur, quàm regis faciem aspicere possis. Hæc cùm dixisset, iaculum in eum immisit: sed lorica restitit, atque ictum sustinuit ne ad corpus uulnus descenderet. Cyrus tamen magnitudine ictus contremuit. Dum Artagerses equum conuerteret, Cyrus telum intorquens haud frustratus est ictu, sed collum sub casside mucrone transfixit. Artagersem igitur Cyri manu concidisse omnes penè consentiunt. De Cyri autem morte, quoniam Xenophon, ut qui non affuisset, eam breuiter nimis atque exiliter explicat, nihil fortasse impedit quæ à Dinone & Ctesia scripta sunt oratione percurrere. Tradidit igitur Dinon, interfecto Artagersi Cyrum in eos qui circunstabant regem impetu facto, eius equum uulnerasse, atque illum humi deuolutum esse. Ad quem accurrens Teribazus, apprehendensq; quàm celerrimè in alium equum imposuit, ô rex, inquiens, huius diei memineris, non enim est eiusmodi, ut memoria tibi excidere debeat. Hic rursus Cyrus perrumpens equo Artagersem deiecit. Hunc tertium Cyri insultum rex iniquo animo ferens, ad eos qui aderant inclamat, satius sibi esse non uiuere. Tum incitato calcaribus equo Cyrum adoritur, qui inter uolantia hostium tela incautè ac temerè ferebatur, in eumq; ipse unà & eius stipatores tela conijciunt. Concidit autem Cyrus, ut quidam ferunt transfixus à rege, ut plurimi sentire uidentur, ab homine qui ex caria aderat, cuiq; rex præmium retinendæ gestæ hunc honorem tradiderat, ut in præfixis ipse semper aureum gallum in lancea præferret ante aciem. Etenim cares, ipsos Persas ob conos quibus galeas ornatas habent, gallos nuncupant. Quæ uerò à Ctesia de Cyri morte mandata sunt literis, ut pluribus circunciſis atque amputatis paucis exponam, huiusmodi sunt. Cyrus cùm interempto Artagerse in regem ipsum impetum fecisset, rexq; contrà in eum, silentio se inuicem infensis animis petierunt. Sed interuenit Arizus Cyri amicus, præoccupatóque tempore, in regem telum conjecit, sed ictu frustratus est. At rex contorta in Cyrum lancea illum non attigit, Tissaphernem uerò uirum summo loco na-

tum cyroꝝ fidissimum, percussit atque exanimauit. Tam cyrus iaculum adijciens per thoracem, adduorum digitorum altitudinem in pectus regis desixit: quo uulnere ex equo deuoluto rege, comites eius ac stipatores magno cum tumultu ac trepidatione se in fugam dedere. Ille ægrè se humo attollens cum paucis, in quibus fuit Ctesias, proximum quendam tumulum occupauit, & in eo consedit. Cyrum uerò aduentantibus iam tenebris, ferox equus à suis longius inter hostes prouexit, cùm ab illis ignoraretur, ac requireretur à suis, quippe qui elatus uictoria pleno animi atque spiritus per medium hostium agmen equum incitabat calcaribus asperè ac uehementer obuios uerbis increpitans, cedite ignaui atque absistite. Idem cùm sæpius Persica uoce proclamasset, alij quidem concesserunt regem adorantes. Fortè cyri capite lapsa tiara est: hìc Persicus adolescens nomine Mithridates uiribus fretus à latere incurrens, eius tempus secundum oculum iaculo transfixit, nescius quem uulneraret: cumque magna uis sanguinis manaret è uulnere, languente iam uisu unà cum uiribus decidit. Equus errabundus se fuga proripuit. Equestrem uerò pileum cruore madentem cyri, percussoris minister comperit. cyrum languentem è uulnere ac iã propè expirantẽ, tunuchi quidam qui casu aderant, in alium equum reponere, atque ex hoste seruare conati sunt. Sed cùm imbecillior foret quàm ut equo incidere posset, annexi manibus ægro ac tituban-
te corpore agebant. Cùm potitum se uictoria opinaretur, ac fugientiũ uoces audiret, Cyrum regem implorantium, ac sibi parci obsecrantium, interim cauũ quidam abiecti hominem, & uictus difficultate uilissimorum ministeriorum gratia regis exercitum sequuti, Cyri militibus fortè permisti erant. Qui ubi uix rubra sagula conspicati sunt, quòd re Cyri inte
gio parti omnes albo uterentur, agnouerunt ritus.
statim hostes esse. Ex illis igitur unus ausus est imprudens à tergo Cyrum sauciare, quo ictu perfracta poplitis uena concidens ille, inter cadendum confossum uulnere tempus in lapide quodam offendit, ac moritur. Ctesiæ igitur oratio ac sententia talis est, qua hominem uix decidens ueluti obtuso gladio interemit. Cùm iam expirasset cyrus, Artasyras † regius oculus eo fortè equo profectus, ut flentes eunuchos assexit, fidissimum eorum rogauit, quem † ὁ βασι-
λικὸς ὀφ-
θαλμὸς.
estidens ô Parisea deflesti? Et ille, nonne tu exanimatum Cyrum intueris? Admiratus igitur Artasyras, eunuchũ iussit bono animo esse, cadauerq; asseruare, ipse ad Artoxerxẽ profectus rebus suis diffidentem & uulnere sitiq;
confectum, lætus nunciat se mortuum Cyrum

uidisse. Ille uerò statim audito nuncio primus omnium iter arripuit, ac Artasyræ ut se ad locum produceret, imperauit. Sed cùm metus ac rumor uehemens eò perlatus foret, Græcos hostem fusum persequi, uictores sp omnia obtinere, uisum est eò complures explo ratum mittere. Ita triginta lampades præferentes eò missi sunt. Ipsi ob sitim iam deficienti & ad moriendum uicino, Satiberzanes eunuchus circuncurrens potum quærebat: non enim locus aquam habebat, & à castris longius aberant. Tandem in unum ex cauneis illis inopibus incidit, in utre sordido inquinatam aquam ac putridam adocto cotylas ferentem: hunc utrem ille acceptum ad regem detulit, eiq; tradidit. Quem cùm aquam tam ebibisset, nunquid is potus molestissimus ei fuisset percontatus est: Tum testatus est deos immortales, se nunquam uinum potasse iucundius, neque aquam, etiam quæ lenissima ac quam purissima esset, sibi suauiorem esse uisam: quare, inquit, ei homini à quo accepisset se nunquam debitas ac meritas gratias referre posse, sed deos precari ut eum diuitem ac beatum efficerent. Dum ea fiebant, triginta missi clari ac læti eò se receperunt, insperatam regi felicitatem ac uictoriam nunciantes. Ac iam multitudine ad eum undique confluentium & conspirantium, parumper animo confirma-

tus, multis circùm collucentibus facibus è tumulo descendit. Vt uerò ad cadauer constitit, & dextra corpori manus, & à ceruicibus caput abscissum est, caput ferri iussit, apprehendens q; manu comam, quæ permagna erat & densa, dubitantibus adhuc fugientibus q; ostendit: illi magna cum admiratione adorauerunt: sic adeum breui septuaginta millia hominum coierunt, ac se rursus in castra receperunt. Egit autem in prælium (ut ctesias tradit) quater centena hominum millia. Dinon autem & Xenophon eos qui dimicarunt longè plures fuisse autores sunt: numerum uerò interfectorum hostium nouem millia capitum ad Artoxerxem esse relata, suorum autem uiginti millia in eo certamine desiderata esse. In his dubitatio permaxima ambiguitas q; uersatur: in eo autem apertum ctesiæ mendacium deprehenditur, quòd ait se ad Græcos unà cum Thaylo Zacynthio alysque nonnullis oratorem esse missum. Xenophon enim ctesiam apud regem uersari scribat, ipsius enim meminit, & hos liberos in eius manus peruenisse satis constat. Nunquam enim qui legatus uenisset ac tantorum sermonum interpres fuisset, absque nomine incognitum dimisisset, Thaylum autem Zacynthium nominasset: mirificè uidelicet Ctesias honoris cupidus, nec minus Laconicarum par-

tium clearchiq; studiosus, qui in ipsa historiæ scribenda quosdam semper locos sibi ipsi proprios uendicat, quos ingressus, clearchi ac Lacedemonis mentionem facit. Confecto iam prælio, Artagersis illius qui à cyro ictus conciderat, filium pulcherrimis maximisq; muneribus donauit. Cteſiam quoque ac reliquos honoribus ampliſsimis honeſtauit, cauiùmque qui utrem ei aquæ attulerat cùm inuenisſet, ex obſcuro atque inopi clarum, atque opulentum effecit. Fuit præterea cura in eo quædam in uindicandis ſontibus: Arbacem enim quendam Medum hominem, qui in prælio ad Cyrum defecerat, ac rurſus eo mortuo rebellarat, cùm eum ignauiæ, ac mollitiei, non proditionis, neque ſimultatis reum ſtatuens condemnaſſet, iuſsit nudum ſcortum impoſitum ceruicibus diem totum in foro circunferre. Alterius uerò quòd ad defectionem duos quoque ex hoſtibus ſe aditurum pollicitus, in mendacio deprehenſus eſſet, linguam tribus clauis configi iuſsit. Sed cùm caperet hanc famam & ſermonem apud omnes gentes & nationes uulgari, à ſe cyrum interfectum eſſe, Mithridati qui primum cyro uulnus inflixerat, munera miſit: ferentibus etiam hæc nunciari ei iuſsit, his te rex muneribus afficit, quòd cùm equeſtrem cyri pileum inueniſſes, ad eum detuleris. Care uerò à quo

ſuccisa poplitis uena Cyrus cõciderat, & ipſo donum poſtulante, ad id negocium miſsis huiuſmodi ad illum mandata dedit: Hæc tibi dono mittit rex, quòd primus poſt Artaſyram ad eum de Cyri interitu nunciaſſes. Mithridates igitur indictum ſibi ſilentium ægrè ferens, diſceſsit. At miſerum carem ſimilis quidam animi morbus ex inſania & temeritate tenuaſit. Corruptus præſentibus ut uidetur bonis, & ſuperbia quadam & contumacia in ſuperiores ſe efferens, haud dignum ducere ſe munera ſibi miſſa nunciq; mercedem habere, ſed excruciari animi atque indignè ferre: ad hæc uociferari, alterum neminem præter ſe Cyri necis autorem fuiſſe, & ſe iniuſtè ea gloria ſpoliari. His regi nunciatis, uehementer ira incenſus, caput homini à ceruicibus abſcindi iuſsit. His cùm interesſet mater, Ne tu, inquit, rex ita hunc carem capitalem hominem breui pœna neces, à me enim ſibi eorum quæ dicere audet merces perſoluenda eſt. Permittente autem rege matri ſupplicij ſumendi poteſtatem, Paryſatis à tortoribus ſuis hominem comprehendi iuſsit, decemq; dies in tortura haberi, tum oculos effodi, & in aures liquefactum æs infundi, ſic omni ſupplicio excruciatum necari. Nec uerò Mithridates ſimilem exitum effugere potuit, paulòq; pòſt ob eandem ſtultitiam morte pœnas luit. Vocatus enim ad

Paryſatis matris Artoxerxis crudelitas.

cenam cùm regis ac matris eunuchi adessent, accessit ueste auroq; insignis, quibus donatus à rege fuerat: cumq; ad pocula prouectum conuiuium foret, ex Paryſatidis eunuchis is qui autoritate opibusq; reliquos anteibat, ita ad Mithridatem loquutus est: Perpulchram quidem hanc tibi uestem rex dono dedit Mithridates, perpulchras armillas, perpulchros etiam torques, permagni quoq; precij gladium, perq; beatum ac circunspectum te ijs omnibus reddidit. Iam uerò incalescens uino plus æquo Mithridates, quorsum hæc, inquit, ô Sparamixa ſpectat oratio? Maioribus enim meipſum ac pulchrioribus eo die dignum exhibui. Et Sparamixas ſubridens, haud equidem Mithridates tibi, inquit, inuideo: rectè quidem ſe habet iſtud quod crebrò uſurpatur à Græcis, Vinum ueritatem eſſe: ſed amabò te quid præclarum aut magnum fuit pileum equo delapſum inuenire, & ad regem deferre? Hæc haud facinoris ignarus interrogabat: ſed uolens id à præſentibus quoque cognoſci, tentare eo pacto cœpit hominis leuitatem, quem loquacem atque immoderatum potus reddiderat. Haud diutius ſe continuit, At uos, inquiens, depilleo deſ; eiuſmodi nugis ut libet confingite, ego uerò apertè profiteor, hac manu Cyrum concidiſſe. Non enim ut Artagerſes, uanum, neque irritum telum adieci, ſed ab oculo haud lon-

longius meus aberrauit ictus, & transfixo tempore hominem ſtraui, eoq; uulnere tandem interijt. Hic alij inde uſque proſpicientes infelicem Mithridatis exitum & cladem, facies demiſerunt. Sed qui eos conuiuio exceperat, agè, inquit, Mithridates ad præſens indulgeamus uino atque epulis, ac regis deum fortunamq; uenerantes, ſermones huiuſmodi maioribus de rebus quàm inter nos uerſari conueniat, miſſos faciamus. Dimiſſo conuiuio, quæ dicta in conuiuio fuerant Paryſatidis eunuchus detulit, at illa cum rege communicauit. Quod regis animum uehementer effendit, quippe qui ſe reprehenſum refutatumq; proſpiceret, & quæ pars uictoriæ maximo ſibi decori ac uoluptati fuerat, effluxiſſe. Etenim uolebat barbaros omnes ac Græcos ſibi perſuaſum habere, in ipſo inſultu, quo cum fratre conſeruit manus, acceptoillatoq; uulnere, interempto Cyro ſe ſauciam abiſſe. Igitur Mithridatem ſcaphis necari iuſſit. Genus autem mortis ac ſupplicij huiuſmodi eſt. Duabus exædificatis ſcaphis inter ſe congruentibus, in altera hominem qui ad ſupplicium datur reſupinant, alteram deſuper imponentes ſic ambas coniungunt, ut caput, manus ac pedes foris excludantur, reliquum uerò corpus totum intus claudatur. Præbent homini cibum, ſtimuliſq; oculos fodientes uelinuitum co-

Schapharum ſupplicium quo homines afficiuntur apud barbaros crudeliſſimum.

gunt: nescenti autem pro potu lac melli admistum in os infundunt, faciemq; eodem conspergunt, sic eius oculos uersantes scapham semper aduerso soli opponunt, & muscarum insidentium multitudine ora quotidie obteguntur. Cumq; intus ea faciat, quæ edentes bibentesq; homines facere necessitas cogit, ex corruptione & putredine uarij pullulant uermes, quibus intra uestes penetrantibus corpus abrodituꝛ. Cùm enim perfuncto uita homine superior amouetur scapha, exesa caro aspicitur, & circa uiscera talium ferarum pascentium aliarumq; quotidie succrescentium multitudo apparet. Huiusmodi supplicijs Mithridates excruciatus, ad decimum septimum usq; diem calamitosam uitam produxit, atque demum extinctus est. Reliquus Parysatidi erat quasi signum Mesabates regis eunuchus, qui Cyro caput ac manum præciderat, ad quem opprimendum animum mentemq; intenderet. Qui cum ipse persæpe nullã præberet occasionem, huiusmodi illi insidias machinata est. Erat quidem cùm alijs in rebus acris ac uersuti ingenij mulier, tum aleatorum ludum percallebat, ob idq; ante bellũ sæpe alea ludere cum rege solita est: post bellum autem nihil de pristina cõsuetudine cum rege & affabilitate remisit, sed unà in conuiuijs, in ludis, iocisq; uersata est, seq; illi amorum partic-

pem

pem atque administram exhibuit, ut eius animum penitus à statira abduceret, nec ullum ferè uacuum illius congressui tempus relinqueret, quòd eam præcipuo quodam exardebat odio, ac ea sublata è medio, suo arbitrio ac nutu geri omnia cupiebat. Itaque nacta tempus idoneum, cùm rex à negocijs uacuus pararet se ad ludum, remissionemq; conferre, alea prouocauit, mille Daricus in ludum uictori expositis. Ludenti uictoriam negligendo permisit, aurumq; persoluit. Tum exercitari se animi, & concertandi cupidam simulans, rursus repetita alea eunuchum proposuit. Quod haud recusauit rex: sic inter se conueniunt, ut quinque utrique deductis fidissimis, ex reliquis uictor quem uellet eligeret atque acciperet. His conditionibus initis instituitur ludus: in quo cùm illa omnem suam curam industriamq; posuisset, cadentibus è sententia talis, potita uictoria Mesabates accepit (non enim is insciectis à rege fuerat) atque priusquam rex in aliquam suspicionem incideret, tortoribus ad supplicium tradens, uiuum pelle enudari, ac tribus palis affixum corpus diuaricari iussit, & in alio palo seorsum pellem suspendi. His peractis, ferentẽ grauiter regem & in eam ira percitum, saliebus etiam & cauillis cum risu prouocare aggressa est, & quàm suauis ac beatus, inquit,

haben

habendus es, quem fœdi senis & eunuchi mer tanto dolore mœstitiaq; afficiat: ego cùm mille Daricos perdidissem, eam iacturam silentio tuli. Rex igitur pœnitentia ductus eorum quæ dolis circumuentus dimiserat, desistit, nec ultra matris iniurias persecutus est.

At Statira apertè cum ea inimicitias gerebat, indignum esse statuens, quòd propter eorum interfectum homines eunuchi a regi filio adeò crudeliter ac nefariè necarentur. Posteà uerò quàm Clearchum ac reliquos duces perfidem ac iusiurandum deceptos, Tissaphernes comprehensos uinctosq; ad regem misit, tradit Cteresias Clearchum à se precibus orasse ne pateretur eum fame necari, sed utcũq; morituro necessaria sibi ad uictum mittenda curaret. Quo impetrato lætatum officio esse, annulumq; sibi amicitiæ signum dedisse ad suos propinquos necessariosq; futurum: fuisse autem incisæ in annulo Caryatides saltantes. Missa quoque Clearcho cibaria, qui unà in uinculis asseruabantur, auferre solitos, & eorum parte exigua Clearcho tradita, reliqua ipsos consumere, cui incõmodo à se esse prouisum, cùm egisset ut plura Clearcho cibaria mitterentur, atq; alia separatim militibus darentur. Eaq; omnia à se de Parysatidis mente ac sententia administrata esse. Cùm sæpius Colenus ad Clearchum intrò se rendi cibi gratia mitteretur, hortatum ab eo esse

esse atq; edictum, ut paruum pugionem intra carnes abditum ad se intrò ferret, nec pateretur ut eius uitæ exitus foret, quem sibi regis crudelitas allatura erat, idq; illum metu deterritum facere recusasse: deinde regem postulanti matri atque obsecranti ut Clearcho ignosceret, concessisse, idq; iureiurando firmasse, ac rursus à Statira sententia dimotum, excepto Menone, omnes neci destinasse. Ex eo tempore Parysatim ad perniciem & cladem Statiræ specture cœpisse, atque illi uenenum comparasse. Sed hæc parum probabiliter ab eo dici, nec ratione ulla idonea niti uidentur, tantum factus, tam audax, tamq; periculosum ab illa esse susceptum, ut legitimam regis uxorem, lecti sociam, communium natorum & qui ad spem regni educarentur matrem, ob Clearchi necem ueneno opprimere conaretur, ac perficeret.

Verùm haud obscurum est has ab eo tragœdias excitatas esse, ut Clearchi nomen immortalitati ac memoriæ commendaret. Etenim scribit peremptis ducibus cæteros canibus, auibusq; laniatos esse, Clearchi autem cadaueri uim uenti pulueremq; ferentem aggerem congessisse, atq; eius corpus obtexisse, ibiq; exortis quibusdam palmis, perbreui lucum in miram altitudinem excreuisse, locumq; opacasse, ex quo magnam pœnitentiam regem cepisse, quòd Clearchum ui

rum

dijs immortalibus amicum uita priuasset. Paryſatis igitur uteri Statiræ odio, ac nouis ſuſpicionibus agitata, cùm uideret regem potentiam ſuam uerecundè obſeruare, atque in honore habere, illius uerò amoris præſidio firmiorem ac ſanctiorem apud eum fidem habere, inſidijs illam delere conſtituit, maximis de rebus in periculum ueniens. Inſidiarum huiuſmodi apparatus fuit. Famulam habuit Gygen nomine, quæ apud eam plurimum valebat: hanc adminiſtram ueneficij Paryſatidis fuiſſe Dinon tradit, Cteſias tantummodo conſciam extitiſſe. At qui uenenum dedit, hic quidem Belitaram, Dinon autem Melantam nuncupat. Itaque ſedata parumper priſtina ſuſpicione ac diſſenſione, cùm in unum uenire atque cœnare cœperunt, non ſine metu tamen ac cuſtodia hiſdem cibis atque in eiſdem utebantur. Naſcitur in Perſis quædam parua auis, cui uacuum nihil ſuperat, ſed tota intus ſumine atque adipe plena. Vento atque rore nutriri quidam putant: nomẽ eſt ei Rhyntaces. Hanc Cteſias prodidit cultello altero latere ueneno illito Paryſatidi diuiſiſſe, dimidiam partem ueneno infeciſſe, & quæ uenemo intacta atque incorrupta erat, ipſam in os coniectam exediſſe, Statiræ autem uenenatam partem porrexiſſe. Sed Dinon ab hoc parumper diſſentiens, ait non Paryſatim, uerũ Melantam

tam partitum cultello Statiræ infectam carnem appoſuiſſe. Cùm moreretur magnis cum doloribus, mulier ipſa dolum agnouit, matremq; regi in ſuſpicionem adduxit, quippe qui eius immanem importunamq; naturam perſpectam haberet. Proinde de ſcelere perpetrato inueſtigare diligentius cœpit, ſeruos omnes matris, ac menſæ miniſtros in quæſtionibus habuit, Gygen uerò clauſam domi apud ſe illa tenuit, nec regi expoſcenti tradidit. Quæ tamen paulò poſt cùm rogaſſet ſe domum dimitti nocte, abrepta & capitis à rege damnata eſt. Veneficij autem in Perſis pœna huiuſmodi legibus uindicantur: Ampla eſt petra, in qua capita eorum impoſita, alia petra ferunt quoad faciem ac caput infregerint. Hoc igitur mortis genere Gyge interijt. In Paryſatide autem aliud nihil melius eſt reſ, ſed ne uerbum quidem paulò grauius dixit, Babylonem uerò uolentem dimiſit, addens quoad illi uita ſupereſſet, Babylonem ſe nunquam eſſe uiſurum. Quæ igitur ad rationẽ domeſticam ſpectant, huiuſmodi extiterũt. Quos autem Græcos qui Cyrum in Aſiam ſequuti erant, capere atque opprimere uiteretur, haud minore ſtudio quã quo in Cyro ſuperando acrem obtinendo uſus fuerat, nihil effecit: nam amiſſo Cyro, ducibus ſuis orbati ex ipſis protinus penetralibus regis incolumes euaſerunt

Veneficij quæ pœna afficiũtur apud Perſas.

serunt, & ostenderunt declararuntq; rem per Sarum acregis multo auro, delicijs mulieribusq; consistere, reliqua nihil præter superbiam iactantiamq; esse. Ex quo Græciæ universæ animo audaciaq; addita, barbari contemptui fuere, Lacedæmonijq; quoque perindignum duxerunt non Asiam incolentes Græcos è seruitute eripere, eorumq; contumelias prosequi. Superioribus enim temporibus Timbrone, post Dercyllida duce bellum gesserunt. Nulla præclara regesta, Agesilao id bellum administrandum mandarunt: ille in Asiam traiecto exercitu statim ad rẽ gerendam incubuit magnamq; exinde gloriam adeptus est. Tissaphernem collata acie fudit, ciuitates ad defectionem coëgit. Tantis gestis rebus didicit Artoxerxes alia ratione bellum cum illis sibi esse gerendum. Quare Hermocratem Rhodium cum magna ui auri in Græciam misit, iussitq; corruptu principibus ciuitatum, quibus in ijs plurimum pollebant opibus, Græcum bellum in Lacedæmonem totũ cõuertere. Quæ ubi sic ab Hermocrate administrata sunt cõspirãtibus maximis ciuitatibus magnisq; in Peloponeso excitatis motibus, Spartam Agesilaum ex Asia magistratus reuocarunt. Quo tempore abeuntem ad amicos dixisse ferunt, triginta millibus sagittariorum se à regge ex Asia pelli. Persicus enim nummus sagittarium

tarium incisum habet. Conone etiam Athenensi ac Pharnabazo ducibus, mari Lacedæmonios expulit. Conon enim sub id tempus postquam in Capræ flumine nauali prælio decertatum est, in Cypro moram trahebat, haud securitate contentus, sed rerum mutationem ueluti in pelago fluctum opperiens. Perspiciens autem sua consilia potentia, regiam uerò potentiam prudente duce indigere, de his quæ excogitasset regem per epistolam certiorem effecit, mandauitq; ijs qui ferrent, per Zenonem Cretensem uel per Polycritum Mendæi filium, regi eam redderent (horum Zenon saltator, medicus Polycritus fuit) ac ni illi adessent, per Ctesiam medicum. Traditur Ctesiam accepta epistola ijs quæ à Conone scripta erant addidisse, ut Ctesiam ad se mitteret, cuius opera ad administrandas res maritimas uteretur. Ctesias ait regem ipsum sua sponte id sibi munus demandasse. Parta nauali prælio apud Euidum per Pharnabazum uictoria, qua maritimum Lacedæmonijs imperium abstulit, ad se Græciam uniuersam simul conuertit, Græcosq; ad famosam illam pacem compulit, quæ regnante Antalcida constituta est. Hic Spartiata Leonidæ filius fuit, qui studio regis autor fuit, ut Lacedæmonij omnibus Asiæ ciuitatibus, quæq; Asiæ adiun-

ctæ sunt insulis, regi cederent, easq; rex uectigales haberet, firmata cum Græcis pace. Si Græciæ dedecus, contumelia ac proditio, pax nuncupanda est, qua nullum bellum miseriorem & ignominiosiorem exitum uictis attulit. Quapropter Artoxerxes cùm reliqui sibi Spartiatæ abominationi ac fastidio essent, ratus eos omnium impudentissimos esse (ut Dinon refert) Antalcidam in Persas profectum omni comitate ac benignitate complexus est, ac semel accepta una ex floreis coronis, & unguento preciosissimo perfersa, Antalcidæ eam in cœna misit. Ea munificentia omnibus admirationi fuit. Erat autem ut uidetur idoneus, qui in Persis per saltationem ac lasciuiam Leonidæ & Callicratidæ insultans, in delicijs uolutaretur, & eiusmodi coronam acciperet. Itaque Agesilaus siue quis alter, dicente quodam, Væ tibi Græcia ubi iam Lacones nobis medizant! quin imò, inquit, Medi laconizant. Magnificentia tamen & splendore orationis, dedecus rei & ignominiam delere non potuit. Nam accepta in Leuctris calamitate, imperium Græciæ amiserunt, atque eo fœdere Spartæ gloria & maiestas omnis interijt. Quod igitur Spartæ imperium stetit, hospitis atque amici loco illum habuit obseruantiq; : post Leuctricam uerò calamitatem, cùm imminuta auctoritate ad reli

quà incommoda pecuniariæ etiam rei difficultas accessisset, in Aegyptum Agesilaum miserunt. Antalcidas ad Artoxerxem profectus, hortatusq; est, ut Lacedæmonijs laborantibus subueniret. Ille ita hominem contempsit, despexit, ac contumeliosè retecit, ut reuersus illusus ab hostibus ludibrioq; habitus, atque Ephoros metuens, se uita abdicaret. Ascendit etiam ad regem Ismenias Thebanus, & Pelopidæ, quo duce parta in Leuctris uictoria fuerat. Hic nihil à dignitate sua alienum fecit: at Ismenias iussus regem adorare, annulum ante pedes humi deiecit, ita acclinans sustulit, adorantiq; speciem præbuit. Timagoræ autem Atheniensi, cùm ad eum parualam epistolam per Beluridem arcanam misisset, lætatus decem ei daricorum millia largitus est: bouino lacte in ualetudinem indigenti, octoginta boues mulgendas dedit: lectulos etiam & peristromata stratoresq; misit, quasi non Græci lectos sternere didicissent, quòd ex morbo langueret, qui lectica eum ad mare usque molliter ueherent. Præsenti eidem admodum cœnam magnificentissimè apparauit, ut Ostanes regis frater, Hanc, diceret, ô Timagora mensam in memoria teneto: non enim parua fide tam splendidè exornata est: hoc autem erat proditionis potius exprobratio, quàm commemoratio beneficij ad gratiam referendam.

ferendam. Timagoras igitur ob regiam largitionem ab Athenienſibus rei capitalis damnatus eſt. Artoxerxes Græcos multis malis calamitatibuſq; affectos unius tantum facti letitia parumper leuauit, Tiſſapherne acerrimo atque infenſiſſimo illis hoſte ſublato. Interfecit autem eum calumnijs ipſius, opera & conſilio matris adiutus. Non enim rex diutius iram aluit, ſed eam reconciliata gratia Babylone accerſiuit, & quòd elato animo aeregina digno eſſe aſpiceret, cauſæ autem nihil ſubeſſe, quæ ſuſpicione uel offenſione aliqua eorum animos diſiungere poſſet. Ex eo iam tempore mater in omnibus obſequendo, obſecundando, cunctáque ad nutum gerendo, nunquàm eius cupiditatibus refragando, hoc obſequio cùm tantum apud illum autoritatis conſequuta eſſet, ut quæcunque uellet facilè impetraſſet, perſenſit regem ex filiabus alteram Atoſſen perditiſſimè adamare, cumq; ea rem ſe clam habere, & ne erumperet, ut quidam tradunt, animi morbum cohibere, ac diſſimulare: conſtituto cum uirgine ſemel congreſſu, id Paryſatis ſuſpicata, puellam magis quàm antea conſueuerat amplexa eſt, Artoxerxi & formam eius ac mores laudare, ut regi tum ſpectabilis ac decora eſſet. Poſtremò eò ſuadendo adduxit, ut eam in matrimonium duceret, & legitimæ numero uxoris haberet, contemptis

temptis Græcorum exiſtimatione ac legibus, Perſis legem ipſam bonorum & malorum normam à deo conſtitutam præſcriberet. Sunt qui dicant, in quibus eſt Cymæus Heraclides, non unam modò filiam, ſed ſecundam etiam Ameſtrim Artoxerxem uxorem cepiſſe, de qua paulò poſterius dicemus. Atoſſæ amore poſt nuptias ita uehementer incenſus fuit, ut cùm morbo quodam, quod Alphon uocant, teneretur, nihil tamen ob eam cauſam faſtidierit. Iunoni etiam pro illius ſalute uouit, ſe unam ex omnibus dijs illam attacta humo manibus adoraturum. Iuſſis deinde Satrapis ab eo & amicis dona mittere, tanta copia miſſa ſunt, ut quod erat ſpacij inter regiam & phanum, ad ſexdecim ſtadia, auro, argento, purpura, atque equis compleretur. Petiti ab eo deinde bello Aegyptij Pharnabazo & Iphicrate ducibus, quibus inter ſe diſſidentibus ſpe potiendi excidit. Ipſe præterea aduerſus Caduſios triginta millibus peditum, ac mille equitum educto exercitu, in eorum agrum impetum fecit. Erat autem regio ſitu ipſo aſpera & difficilis, frugum infœcunda, piris & malis aluſq; eius modi pomis feliciſſima, genus hominum nutriens ferox & bellicoſum. Quo bello rex in maximas difficultates ac pericula imprudens incidit. Nihil enim erat unde aleret exercitum, nec aliunde importari poterat:

iumentis solùm cæsis viuebant, tantaq; erat inopia & caritas rei uictuariæ, ut asini caput uix sexaginta drachmis uenale inueniretur. Iamq; cibus in regiam cœnam defecerat, & pauci supererant equi, reliquis uescendo absumptis: hic Teribazus qui inter Persas fortitudine sæpe primum locum obtinuerat, sæpe ob leuitatem offenderat, & per id tempus sordidus ac despectus, regem exercitumq; seruauit. Duo erant Caduseis reges, bis diuersis locis castra habentibus: Teribazus regem adijt, & quæ facere statuisset ei communicatis, ipse ad alterum eorum profectus est, ad alterum clandestino itinere filium misit. Vterque utrunq; dolo circumuenit, inquiens, alterum regem ad Artoxerxem caduceatores mittere pro societate priuatim & amicitia coniungenda, proinde si saperet sibi præoccupandum esse tempus, seq; ad omnia adiutorem ei fore pollicitus est. Ita persuasis regibus, rati ambo sibi ab altero inuideri, hic cum Teribazo, ille cum Teribazi filio legatos de pace misit. Diutius igitur tempore trito, Teribazus in suspicionem apud Artoxerxem & calumniam incidit, & regem ipsum pœnituit suam exercitusq; sui salutem illius fidei credidisse, inuidis & obtrectatoribus reprehendendi sui consilij occasionem & facultatem præbuit. Reuersus Teribazus ac eius filius, percusso fœdere paceq; cum utroq; regefirmata.

firmata, auctus honoribus atq; opibus, motu castris cum rege discessit. Quo in loco apparuit omnem ignauiam mollitiemq; non ex delitijs ac luxu (ut multitudo opinatur) nasci, sed ex uitio & malignitate naturæ, quæ malis opinionibus inquinetur. Non enim aurum, non purpura, non duodecim millium talentorum cultus, quo assiduè regis corpus ornabatur, illum (quod plerisq; contigit) à labore deterruit, sed accinctus pharetra, & scutum gestãs, ipse prius relicto equo loca montuosa atque arduа pedes peruasit, ut cæteri illius uim, ac promptitudinem spectantes, quasi alis acceptis leuiores expeditioresq; redderentur. Ducentorum enim stadiorum aut eo amplius diebus singulis iter confecit. Postea uerò quàm ad reliqua regia prædia uentum est, quæ hortos mirifico quodam ornatu & magnificentia instructos habebant, cùm omnia circùm regiones nuda esset, & infœcunda arboribus, permisit milites arboribus cæsis ex hortis ligna sumere, nec piceæ nec cupressui parcere. Hærentibus illis, & ob arborum speciem ac magnitudinem temperantibus, ipse arrepta securi, quæ inter cæteras pulchritudine maximè eminebat, arborem cæcidit. Quo facto milites ligna congerendo multos ignes excitarunt, ibiq; molliter pernoctarunt: ex illius tamẽ exercitu fortes uiri complures desiderati

sunt, equi omnes amissi. Reuersus igitur Artoxerxes, ratus se ob rem maiè atque infeliciter gestam suis contemptui esse, principes suspectos habuit, multosq; ob iram necauit, cùm plures metueret. Metus enim in tyrannidibus pestifera maximè ac perniciosa res est: fiducia uerò mitis ac pacata, nullius particeps suspitionis. Nam ex feris quoque, quæ difficilè tractantur, ac manu assuefiunt, pauidæ sunt, & strepitu ipso terrentur: generosæ uerò ob fiduciam magis se credunt, nec blanditias fugiunt. Artoxerxes iam ad senectutem proiectus, sensit filios inter amicos ac factiosos de regno in certamen disceptationemq; uenisse: sedati & quieti censebant, ut ipse acceperat, sic Dario natu grandiori regnum relinqui oportere. Ast Ochus minimus omnium, acris & uiolenti ingenij iuuenis, ex ijs qui regiam frequentabant, multos fautores atque studiosos habuit, spe iniecta patris per Atossam opprimendi. Illam enim sibi blanditijs promisisq; deuinxisse uidebatur, se uidelicet illam rege perempto connubij ac regni sociam habiturum. Erat autem fama etiam eo uiuo, Atossam clàm pellicem habuisse: sed id Artoxerxem latuit. Statuens uerò Ochus regnandi spem adimere, ne si eadem quæ antè Cyrus, auderet, excitatis bellis ac certaminibus regnum euerteret, regem Darium designauit, qui tum nigesimum

simum quintum agebat annum, ac ei cidarim quam uocant rectam ferre dedit. Sanctum autem lege cùm esset in Persis, ut qui constitutus rex esset donum peteret: qui eum constituisset, totum quod petitum erat traderet. Darius Aspasiam olim à Cyro unicè dilectam, & tunc regis pellicem petijt. Erat autem ex Ionia Phociagenere, & honestis parentibus erta, ingenueq; educata. Hæc autem cùm Cyro cœnante ad eum intromissa esset cum alijs mulieribus, assidentesq; illæ cyri iocos & cauillum læto ore exciperent, ac se etiam tangi sinerent, silentio ingressa ad lectum constitit, nec uocanti cyro paruit: uolentibus autem cubicularijs adducere, flebit, inquit, qui horum mihi manus admouerit. Visa est igitur immitis præsentibus & agrestis. Cyrus letatus, & cum risu conuersus ad eum qui mulieres adduxerat, Num intelligis te, inquit, hanc unam ingenuam atque incorruptam adduxisse? Posthac ad eam conuersus animo, unam omnium maximè adamauit, & sapientem nuncupauit. Extincto autem cyro, castris; direptis, captiua abducta est. Hanc Darius cùm petisset, permolesta patrius petitio fuit. Vehementer enim suspicionum de mulierum pudicitia barbari cum est genus atque intemperans, ut non modò qui ualerit, pellicemq; regis attigerit, sed etiam

Darius rex designatur ab Artoxerxe.

Mos Persarũ, quo vtebãtur in creandis regibus.

Barbarorum gens suspicio de mulierũ suarũ pudicitia.

qui ex itinere appropinquauerit, currusq; quibus uehuntur impulerit, capite puniatur.

Atqui Atossæ amore continebatur rex, quã contra legem uxorem sibi adiunxerat: uerùm trecentæ & sexaginta eximia forma pellices unà alebantur: attamen petitus illam liberam esse dixit: proinde uolentem capi iussit, inuitam uerò & recusantem cogi prohibuit. Accersita eò Aspasia cùm præter opinionem regis Darium elegisset, tradi quidem lege coactus, sed paulò pòst traditam abstulit. Dianæ enim in Ecbatanis, quam Anetim uocant, sacerdotem legit, ut castam reliquam uitam degeret: ratus has non duras, sed mediocres ac ioco admistas à filio sepœnas sumpturum.

At ille non modicè tulit, siue Aspasiæ amore correptus, siue quòd se à patre & probro & contumelia affectum duceret. Quem ita animatum Teribazus accipiens, magis etiam exasperauit atque incendit, in illius iniuria recognoscens suam. Fuit autem iniuria illius huiusmodi. Cùm plures rex natas haberet, Pharnabazo Apamiam despondit, Rhodogunen Orœtæ, Teribazo Amistrim: atque aliis quidem uiro traditis, Teribazum sperni ita dixit, Amistrim in matrimonio accepta, proilla Atossam minimã natu omnium Teribazo despondit. Quam cùm ob amorem duxisset (ut dicitur) post id temporis infenso omnino atque inimico in regem animo mansit. Erat enim leui mobilique ingenio, atque in consiliis præceps & rapidus. Quare interdum sequendu rebus clarus, interdum offensione aliqua abiectus & perditus, neutram mutationem æquanimiter tulit. Sed honoribus auctus, ob animi mollitiem insolescere, grauiq; omnibus esse, læsus non demitti animo, nec quietus esse, sed asperè superbeq; efferri. Igni igitur ignem adiecit Teribazus adolescenti imminens assiduè, ac uerbis increpitans, nil prodesse eidatim in capite erectam habere, qui eã operibus ac rebus gestis erigere non conetur. Ipsum amentem & stultum esse, si fratre regno inhiante, patre stupidum atque instabilem animum gerente, exploratam sibi in regnũ successionẽ esse arbitretur: qui enim graculæ mulieris causa legem in Persis antea sanctã inuiolatamq; spreuisset, eum nunquam in maximis quod cõuenerit, ratum habiturũ. Nec idem Ocho proposituũ esse si regno nõ potiatur, ac sibi, si traditũ de manu amiserit. Ochũ enim priuatum beatè uiuere neminem prohibitum ire, sibi uerò regi constituto aut regnandum, aut moriendũ esse. Postremò ualuit Sophocleũ illud, subita persuasio ad scelus prauia est, Facilis est autem uia ac prona, qua quo uolumus ducimur: Mala autem plurimi uolũt, ob inexperientiã bonorũ atq; inscitiã. Attamẽ imperiũ

rij magnitudo & Ochi metus, qui Darij animum solicitum habebat, Teribazo facultatem ac materiem præbuit: amor autem Aspasiæ atq; ereptio nonnihil omnino ad culpam causse attulit. Igitur totum se Teribazi consilijs regendum commisit, ac iam multis conspirantibus, eunuchus coniurationem ordine explorata habens, regi indicauit, ut noctu cubiculũ irrupturi regemq; incautum oppressuri essent. Quo indicio, Artoxerxi tantum negligere periculum, instructasq; insidias non cauere indignum est uisum. Absque ullis uerò certioribus argumentis rem pro certa habere multò indignius. Huiusmodi igitur consilium capit: Eunuchum sectari illos iubet, & ubique illis adesse: ipse cubiculi pariete, qui post lectum erat effracto, portaq; effecta, aulæo texit. Instante hora adoriendæ rei, & eunucho occasionem adesse nunciante, in lecto constitit, nec prius inde se mouit, quàm in se inuadentium ora conspexit, & manifestò eorum quenque agnouit. Vt uerò illos distringere gladios animaduexit, & ad se citato gradu incedere, submoto aulæo in conclauium se interiorem proripuit, ostioq; obiecto clamorem extulit. Visi igitur ab eo paricidæ, re infecta se per portas cursu eiecerunt. Teribazum ut fuga saluti suæ consuleret admonuerunt, quippe qui iam manifestæ culpæ reus teneretur. Cæteri igitur seiuncti aliò

Coniuratio in Artoxerxẽ aperitur.

aliò effugerunt, at Teribazus dum niteretur eum comprehendere, permultos ex regis satellitibus interemit. Ad postremum eminus iaculo ictus concidit. De Dario autem unà cum liberis ex fuga abstracto iudicium fieri uoluit, conuocatisq; regijs iudicibus, quòd ipse iudicio interesse nollet, sed per alios accusaret, iussit seruos conscriptam uniuscuiusque sententiam ad se perferre. Latis autem omnibus in Darij caput sententijs, serus comprehendentes in propinquum carcerem coniecerunt. Vocatus deinde lictor cum nouacula aderat, qua damnatorum capita præcidunt. Ingressus autem, Darij conspectu exterritus ad portas refugit, spectansq; hærebat, quasi animus eum ad necem regis atq; uires defecturæ essent. Foris uerò instantibus iudicibus imperio ac minis, reuersus altera manu comam implicstam tenens, strato humi regi nouacula collum perrupit. Nec desunt qui dicant præsente rege iudicium esse factum, Darium q; ipsum apertè argumentis conuictum in faciem procidisse precibus obsecrationibusq; supplicẽ, ut sibi ignosceretur. At illum ira percitum insurrexisse, nudatoq; gladio Darium repetitis sæpius uulneribus occidisse. deinde cùm in aulam se recepisset, sole adorato hæc esse loquutũ: Læti ô Persæ abite, atque alijs nunciate regem Artoxerxem in sceleratos atq; impios paricidas pœnas expediuisse.

Darij interitus

expediuisse. Insidiæ igitur & conspiratio huiusmodi exitum habuerunt. Ast Ochus fratris Atossæ opibus, in spem maximam uenerat: sed eum Ariaspis, qui reliquus erat ex legitimis, & Arsamis metus solicitum tenebat. Ariaspi enim non tam quòd Ochum præiret ætate, quàm quòd facilitate, simplicitate, humanitate q; præstaret, regnum communi consensu & uoluntate Persarum deferebatur. Arsamen uerò haud latebat Ochum magni consilij & prudentiæ uirum, ac patri dilectum esse: uersare igitur animo cœpit qui utrumque insidijs opprimere posset. Cùm uerò instructus ad fraudē, ac cædis ausdus foret, crudelitate naturæ in Arsamē est usus, uersutijs ac fallacijs Ariaspem aggressus est: misit enim ad eū eunuchos atq; amicos regis eū minis atque horrendis nuncijs, patrem decreuisse illum crudeliter atque ignominiosè necare. Qui hæc in dies singulos ut arcana significare: si, cùm alia immineret, alia propè iam instare nunciarent, sic terruerunt hominem perturbarunt q;, sic à mente consilioq; abduxerunt, ut parato sibi ipsi letali ueneno e potoq; è uita discederet. Rex uerò cùm & mortem & modum accepisset, illum fletu ac lachrymis prosequutus est: de causa in suspicionem adductus peruestigare & quærere, affecta iam ætate, non potuit. sed Arsamem maiore charitate complexus est, uidelicet

turq; maximam illi fidem habere, & cum eo liberius sermones conferre. Quare Ochus haud differendum esse rei gerendæ tempus existimans, Arpata Teribazi filio subornato per illum Arsamen tollendum interficiendum q; curauit. Erat tum Artoxerxes inclinata iam ætate paruo mortis discrimine, adiuncta ad naturæ imbecillitatem ex filij calamitate mœstitia, nec parum quidem temporis restitit, sed continuò ægritudine animæ et angore extinctus est, cùm ad nonagesimū et quartum annum uixisset, ex quibus duo & sexaginta regnauit.

Mansuetudinis & clementiæ existimationem assequutus est, quam non mediocriter auxit Ochus, qui immanitate cunctos & crudelitate superauit.

Aratus.

Aratus.

LAPO FLORENTINO.
Interprete.

CHRYSIPPVS philosophus, ô Polycrates, tritũ quoddã ueteri sermone prouerbium, eius credo infamiam reformidans, conuertisse, mutatoq; uerbo leuiore ad partem traduxisse uidetur: Quis, inquiens, patrem laudabit, nisi felices liberi? Hunc Dionysodorus Trœzenius arguens, ueram ipse huiusmodi sententiam profert: Quis patrem laudabit, nisi infelices liberi? Ait enim illorum qui cùm ipsi nulla re præstent, sed maiorũ quorundam uirtutibus nitantur, eorumq; gloriam ad suam laudem frequenter usurpent, petulantiam eo prouerbio comprimi & coërceri. Cæterum cui maiorum generositas (ut inquit Pindarus) natura conuenit, quemadmodum tibi: qui aduitæ rationem domestici exempli conformaris, huic ego pulcherrimum duco esse, maiorum suorum clarissimorum uirorũ esse rendo facta, memoriam reuocare, & de ijs quotidie aliquid audire atque loqui. Non enim ibi suis uirtutibus destituti alienæ laudis gloriam aucupantur, sed ad maiorum splendorem suis

suis laudibus adiunctis, illos ut & generis & uitæ duces extollunt. Quamobrem ego cùm Arati ciuis tui, cuius tu gloriæ atque opibus nullã ex parte dedecori es, uitam literis mandassem, iure ut eam ad te mitterem sum adductus, non quòd non tibi uni præ cæteris eius res gestas ab initio penitus cognitas esse existimem, sed ut filij tui Polycrates & Pythocles, partim audiendo, partim legendo, ad domesticæ uirtutis exempla educerentur, ad quæ eos confirmari oportet. Sui enim amanti homini, necdum perfecta uirtute imbuto, optimum est quendam quasi ducem præficere. Sicyoniorum ciuitas, posteaquam primùm syncera illa & Dorica aristocratia ueluti harmonia quadam confusa, in seditiones & contentiones popularium & factio sorum hominum incidit, plures mutationes rerum perpessa, & successiuè insurgentium tyrãnorum, non prius se ex ea contagione & turbatione recepit, quàm Cleone interfecto, Timolidam & Cliniam claros & pollentes opibus in ciuitate uiros delectos summæ rerũ præfecerunt, Sed cùm iam respublica certum aliquem statum obtinere uideretur, Timocliadas uita defunctus est. Paulò pòst Abantidas Paseæ filius sublato Clinia, tyrannidem occupauit, Clinæq; amicis ac domesticis partim electis, partim interemptis, filium Aratum qui septimũ

annum agebat, tollere gestiebat. Sed puer in illa turbatione ac labe domus fugientibus permistus, per ciuitatem uagatus pauidus & omnium ope destitutus, fortè quandam imprudens mulieris domum intrauit, quæ Abantidæ soror Prophanto Cliniæ fratri nupta erat: nomen ei Sosæ fuit. Igitur egregia & præclara mulier diuino quodam numine rata ad se puerum confugisse, occultum habuit, ac noctu Argos dimisit. Sic effugienti ac periculis erepto Arato, odium uehemens tyrannorum ingeneratum augebatur indies. Educatus Argis apud hospites paternos & amicos liberaliter, firmum corpus & ualidum nactus, ad palæstram exercendam se contulit, in qua adeò præstitit, ut Pentathli certamine depugnarit, & coronas etiam consequutus sit. Quibus autem fuerit, ex eius statuis coniectare licet, in quibus athletica quædam extat species. Prudens autem aspectus ac regius, non omni nouoracitatem ac scapham, mŏlumq; athleticum occultare potest: unde minus fortasse quàm uidetur ciuili homini conuenire, orationi studuit. Attamen ornatior & copiosior in dicendo fuit, quàm quibusdam uidetur, qui ex monumentis eius iudicium faciunt, quæ ille alijs intentus in chirographis ut uerba occurrebant, negligenter scripta reliquit. Sequentibus autem temporibus Cliniæ & Aristoteles dialecticus Abantidam assuetum eorum sermonibus interesse, atque unà disceptare, cùm in foro per ocium uersaretur, per insidias necauerunt. Deinde Nicocles interempto fraude Pasea Abantidæ patre, qui in filij locum successerat, ad se tyrannidem transtulit. Hunc aspectu simillimum Periandro Cypseli filio, uelut Persam Orontem Alcmæoni Amphiareo fuisse tradunt, Hectori Lacedæmonium adolescentem, quem scribit Myrsilus à multitudine spectantium, cùm se errore lapsos agnouissent, pessundatum esse. Nicocles quatuor tã menses tyrãnidẽ obtinuerat, quibus multis malis ciuitatẽ affecit, & ne priuaretur per insidias ab Aetolis in periculum uenit, cùm Aratus adultus ætate & splendore & nobilitate familiæ, & ingenij uiribus, quod non parum neque hebes in eo fuit, sed acre, & supra ætatem consilio prudentiaq; perfectum, multum iam nominis & autoritatis assecutus erat. Ex quo exules ad eum potissimum animo se conuerterant, & Nicocles rem haud negligendam ducens, clàm atque à longè spectabat, eiusq; conatum summo studio obseruabat, non quòd illum tam audax factinus nec tam periculosum ausurum aut aggressurum timeret, uerùm suspicabatur ne ad reges opem petitum confugeret, qui cum patre amicitia hospitioq; iuncti fuerant. Eti-

nim reuera Aratus eam consilij uiam inire statuerat: sed cùm Antigonus pollicitus negligeret, ac tempus traheret, quæ uerò ab Aegypto Ptolemæoq; afferebantur spes longè abessent, statuit per seipsum tyrannum opprimere, consilium cum Aristomacho primum Ecdeloq; communicat. Horum Aristomachus ex Sicyone exul, Ecdelus autem Megalopolitanus ex Arcadia erat, uir in philosophia nobilis, & in rebus gerendis exercitatus, qui Archesilai Academici auditor fuerat ac familiaris. Illis rem probantibus, de ipsorum sententia ad alios exules detulit, quorum pauci uerecundia adducti, quòd turpe sibi esse ducerent eam spem intentatam dimittere, operam ei suam polliciti sunt. Plurimi Aratum ab incœpto deterrere conati, quippe cùm ob inexperientiam rerũ attollere animos dicerent. Ineunte uerò cõsilium de occupando quodam Sicyonis loco, unde aduersus tyrannum bellũ gereret, accesit Argus uir Sicyonius Xenoclis cuiusdam exulis frater, qui ex carcere effugerat. Hic à Xenocle ipso perductus ad Aratum, inquit: murum quà ipse cõscendens euasisset, intus nõ ferme à terra eminere, sed locum saxosum atq; æditum esse: extrà uerò altitudinẽ muri nõ magno labore scalis admotis superari posse. His nunciatis, duos priuatos seruos scuthã & Telmenẽ explorandi

randi cognoscendiq; muri gratia cum Xenocle emisit, satius esse statuens, si posset clàm uno periculo celeriter rem totam transigere, quam diuturno bello apertiq; certaminibus priuatim tyranno contendere. Reuerso autem Xenocle & qui cum eo erant, muriq; mensuram ac loci situm non auium, neque difficilem nunciantibus, sed adeuntes latère difficilè esse ob cuiusdam hortulani canes paruulos quidem, sed latratu acres atque inexorabiles, ad rem gerendam aggressus est. Armorum autem apparatus nouum nihil inusitatúmue habuit, cùm omnes ferè per id temporis excursionibus & populationibus inuicem uterentur. Scalas Euphranor machinamentorum artifex clam omnibus instruxit, cui ars ipsa præstabat ut id absque suspicione efficere posset: nam & ipse unus è numero exulum erat. Viros sibi amicos eorum qui Argis erant ex paucis decem quisq; accommodauit: ipse autem primùm ex domesticis triginta armauit. Per Xenophilum etiam ex prædatorum manu haud multos milites mercede conduxit: inter illos fama uulgata, se ad diripiendos regios equos Sicyonem educturũ, separatim plurimis eorum ad Polygnoti turrim præmissis, atq; ibi opperiri iussis: præmisso etiam Caphesia ab eo cum quatuor expeditis, qui noctu ad hortulanum accederent, & simulatione uiatorii apud hominem

nem diuertentes, ipsum & canes occluderent: haud enim aliter adeundi facultas dabatur. Scalas autem in Achanas (est autem mensura quæ quinquaginta medimnos Atticos capit) coniectas, uiciculisq; impositas preuexerunt. Inter hæc exploratoribus quibusdam Argis cognitis, qui occultè circumire, Aratumq; obseruare dicerentur, prima luce procedens palam omnibus in foro cum amicis uersatus est: deinde cùm in gymnasio se perunxisset, abductis secum quibusdam ex palæstra adolescentibus, qui cum eo potare consueuerant, domum discessit, nec ita multò pòst uisi sunt eius serui per forum coronas ferre, lampadas emere, cum ijs colloqui qui in potationibus & uoce & tibijs canere soliti essent. Hæc intuentes decepti falsa specie exploratores cum risu sic inter se colloquebantur: Nihil profectò tyranno timidius, si Nicocles cùm eiusmodi ciuitatem obtineat, tantis opibus potentiaq́ munitus, sic formidet adolescentem exulem, qui fugæ exilijq́ uiatico ad uoluptates & diurnas potationes abutatur. Ita falsi opinione sua abierunt. Aratus statim pransus urbe egressus cùm ad Polygnoti turrim peruenisset, inuentis militibus à se antè præmissis in Nemeam ducit, ubi cunctis quid facere statuisset aperuit, pollicitisq; eos & hortationibus antè incitare conatus, insignemq; Apolline

line militibus dato, tum dimenso lunæ circuitu ad rationem itineris, properato gradu urbem petere contendit, deinde rursus constitit ut lunæ luce in uia uteretur, qua occidente ad hortum urbi proximum steterat. Hic Caphisias obuiam prodiens nunciauit occluso horto lano, canum capiendorum, quòd prius exiliuissent, sibi copiam non fuisse. Cùm uerò plurimis ob metum concidissent animi, ac pedem referre inberent, Aratus eos confirmauit, ostentata spe se abductum si canes nimium infensi esse pergerent: ac simul qui scalas ferebant præmisit, quibus Ecdelus & Mnasitheus præpositi erant, ipse cunctanter sequebatur. Iam canibus latratu instantibus, & in Ecdelum ac socios incurrentibus, nihilominus ad murum se inferentes, scalas tutò admouerunt. Cùm uerò primi per scalas ascenderent, qui matutinæ custodiæ præfuerat, tintinabulo præcedens socios abducebat: plurimæ collucebant faces, tumultus & strepitus incedentium ubique erat. Illi ut erant in scalis subsidentes, qui in muro erant facilè latuerunt. Alia custodia priori contraria ueniente, in ultimum discrimen adducti sunt. Illa etiã declinata cùm irent Mnasitheus & Ecdelus priores in muro steterunt, occupato deinde utrinque muri aditu, Technonem ad Aratũ dimiserunt, subsidio appropera reiubentes. Non multum enim spacij inter hor

tum urbemq; & turrim intererat, in qua uenaticus canis permagnus in statione collocatus erat. Is siue quòd natura segnis, siue quòd diurno labore fatigatus esset, incedentium strepitum haud sensit, sed hortulani canibus deorsum illum excitantibus, submissè & obscurè ab initio infrendere cœpit, tum appropinquantibus illis magis uocem intendit, & latratu plurimus possim locum compleuerat, ut qui è regione in custodia erant exaudirent, ac magna uoce rogarent canis magistrum, cuius gratia canis ita uehementer atque asperè latraret, num quid noui esset. Alter è turri nihil esse respondit, sed canem lumine custodum & stre pitu tintinabuli irritatum esse. Hoc Arati militibus multum animi atque audaciæ addidit, opinantibus canis magistrum eius consilij conscium rem tegere, præterea alios in ciuitate permultos coniuratos transigendi negotij adiutores futuros. Attamen ad murum subeuntibus magna difficultas cum summo periculo impendebat, resq; in longum trahebatur, incuruatis scalis, nec pondus ferentibus nisi cunctanter ac sigillatim conscenderent. Vrgebant præterea tempus galli, qui cantu diem aduentare nunciabant: nec aberat longius, cùm rustici qui uenale aliquid ad mercatum intrò ferre consuessent, ad urbem accedunt. Quare Aratus properans in murum ascendit,

dit, cùm iam quadraginta ex omni numero ante eum murum obtinerent. Adiunctis præterea paucis ex ijs qui deorsum relicti erant, cum ijs ad domum tyranni atque ad prætorium impetum fecit. Hìc stipendiarij circumcubabant, in quos incautos ac nil tale suspicantes repentino, atque improuiso aduentu cùm incidisset, omnes comprehendit, neminem manu uiolauit. Tum continuò amicos domo excitum misit, qui subsidio sibi adessent. Quibus eò undiq; confluentibus iam illuxerat dies, theatrumq; uulgus cõpleuerat. Omnibus adincertam famam suspensis, nemini quæ gerebantur cognitis, prius quã procedes præco in turbã denunciauit Aratũ adesse, & ad uindicandũ libertatem ciues adhortari, tũc cõfisi adesse quæ iandiu expectarãt, uno impetu cuncti ad portas tyranni ignem intulerunt. Incensa flagrãtiq; tyranni domo flamma ingens & manifesta sublata usq; Corinthũ eluxit, ut admirati rei nouitate Corinthij, parum abfuerit quin ad auxiliũ ferendum cõsurgerent. Nicocles igitur imprudentibus omnibus, quibusdam cuniculis ex urbe migrauit: milites simul cũ Sicyonibus restinctoigni, prædæ ac direptioni tyrãni domũ subiecerũt. Nec id Aratus fieri prohibuit, ceteris quoq; bonis fortunisq; tyrannorũ in medium ciuitati expositis. In tanto tumultu pericu lo, neq; ex ijs qui inuaserãt, neq; ex aduersa

rijs quisquam interijt, nec omnino uulnus accepit, sed rem gestam penitus expertem cædis. expertem ciuilis sanguinis fortuna seruauit. Exules deinde reducti, tum qui à Nicocle numero octoginta, tum qui à superioribus tyrannis haud pauciores quingentis eiecti ciuitate fuerant, diuq; atque adeò quinquagenario exilio uagi errauerãt. cumq; inopes plurimi redijssent, suas possessiones repetebant, nullasq; suas ac domos adeuntes in magnam difficultatem Aratum coniecerunt, intuentem extrà ab Antigono ob inuidiam recuperatæ libertatis insidias reipub. parari, ciuitatem ipsam dissensionibus ciuium ac seditionibus agitari. Vnde ex præsentibus difficultatibus optimum id factu ratus, rerum summam ad Achæos detulit, atque in unum corpus confudit: cumq; hi Dorici essent, haud inuiti Achæum nomen ac rempubli. subierunt, qui non multum sub id tempus autoritate neque opibus eminebant: exiguus enim erat ciuium numerus, nec optimum neque fertilem agrum habebant: mare pluribus locis importuosum ad continentem per cautes ferebatur. Attamen ostenderunt hi Græciam uiribus inexpugnabilem esse, quoties rerum statu constituto, consentiens ubique & tranquilla pax foret, ad hæc prudenti aliquo duce uteretur, qui cùm pristinæ Græcorum potentiæ ne portionem (ut ita dixer

dixerim) uel minimã obtineret, & ex una ciuitate, ut in eo statu temporum esse poterat, claræ ac nobili, simul omnes essent, nec freti uiribus, sed consilio, non inuidendo primoribus, sed parendo & obsequendo, non suam modò tot ciuitatibus, potestatibus, tyrannidibusq; undique circunsepti libertatem retinuerunt, uerumetiam aliorum Græcorum plurimos in libertatem uindicarunt, incolumesq; seruarunt. Aratus reipubli. amator.

Fuit autem Aratus natura ciuilis admodum, præclara semper atque ardua spectans, publicis in rebus quàm in priuatis curiosior diligentiorq;, capitalissimus hostis tyrannici nominis, amicitias atque inimicitias ex reipublic. utilitate gerebat. Ex quo non uidetur tam diligens amicus fuisse, quàm repub. postulante mitis & placabilis inimicus, in utraq; mutatione opportunitati ac tempori seruiens. Vna atque eadem omniũ gentiũ, ciuitatũ, collegiũ, theatri uox erat, illum nullius præterquã bonorũ uirorũ amicum esse. Manifesto autem in bello apertiq; certaminibus obeundis, remissi & dissidentis animi: in dissimulando, suaq; facta occultando, tum in capiendis clàm urbibus, tyrannisq; opprimendis efficacissimus, firmissimiq; consilij fuit. Quare cùm in multis ex insperato rem optimè ductu suo administrasset, haud pauciora quæ factu possibilia erant, offensionis metu reliquisse uidetur. Etenim

enim non fera modò quædam, quæ per noctem acri ac perspicaci sunt usu, interdiu desiccatione tenuitateq; humoris qui circunstat oculum, & lucis temperiem ferre non potest, luminibus capiuntur: sed hominis quoque uis ac prudentia huiusmodi naturæ est, ut manifestus in periculis & indictis turbetur, nec sibi ipsi consistere queat: adres autem latentes & occultas audens atque intrepida est. Hanc inæqualitatem ac uarietatem in præstantissimis ingenijs philosophicæ disciplinæ imperitia effecit, uirtute ueluti naturalem quendam fructum nulla adhibita cultura, sic absque præceptione & doctrina producente. Hæc igitur exemplis experiri licet. Aratus uerò cùm sead ciuitatem confusa repub. Achæis adiunxisset, inter equites militare obiens munus, ob suauitatem morum facilitatemq; naturæ à principibus colebatur, quòd quàmuis ipse gloriam suam & potentiam ciuitatis, quasi signum aliquod uniuersæ Græciæ sustulisset, semper tamen Achæorum imperatori quicunque is foret, siue Dymæus, siue Tritæus, siue obscurioris ciuitatis, ad omnem belli usum operam suam exposuit, ac dicto obediens fuit. Viginti autem & quinque talentis dono à rege Ptolemæo acceptis, ea ciuibus suis, siue ad redimendos captiuos, siue ad aliam necessitatem egentibus erogauit. Instantibus uerò infensè exulibus ut

sua sibi redderentur bona, possessionesq; turbantibus, cùm sanari id malum nulla ratione posset, & excidium atque internicio ciuitati impendère uideretur, perspexit unam tantum spem in Ptolemæi liberalitate sitam esse. In Aegyptum mari profectus ab eo precibus impetrauit, ut ad dissolutionem debitorum, & ad componendas ciuium discordias, grandi pecunia leuaretur. Soluit igitur ex Metho-na supra Maleam: sed cùm uentus atque æstus ex pelago uehemens descenderet, cedente gubernatore præteruectus Adriam attigit, quæ hostium ditionis erat: ab Antigono enim tenebatur, præsidiumq; ibi regis locatum erat. Id præueniens, dimissa naui, uno tantum amico Timanthe comitatus quàlongè à mari abijt, & cùm iam adueperasceret, declinantes in densissimã syluam ibi per noctem ægrè fuerũt. Paulò pòst præses regij præsidij reuersus, atque Aratum requirens ab ministris eius deceptus est, qui iussi erant dicere, illum statim se fuga in Euboeam contulisse. Igitur nauim & quæ in ea uehebantur cùm hostilia decreuisset, retinuit. Pòst multis diebus Arato in magnis difficultatibus cõstituto, felicitas quædam diuinitus oblata est. Romana enim nauis ad eum locũ appulsa est, quò interdum speculatũ mitte bat, & ubi interdũ ipse latitans morã trahere solitus erat. Naui igitur in Syriam delata, cõ-

scen

scendens cum nauarcho egit ut in Cariam se exponeret: itaque expositus est, cùm in ea nauigatione haud minora quàm antè pericula uecurrissent. Ex Caria autem longo tempore in Aegyptum traiiciens, inde ad regem se contulit, quo familiariter utebatur, quemq; signis & tabulis ex Graecia sibi deuinxerat. Nam cùm eiusmodi rebus Aratus haud uulgarem sensum haberet, quotidie aliquod summorum artificum, in primisq; Pamphili & Melanthi opus studiose conquirens ad regem mittebat. Adeò enim Sicyonis gloria literis & pingendi artificio insignis erat, ut quæ sola incorruptum suum decus & speciem obtineret. Ex quo Apelles ille magna iam parta admiratione eò se contulisse dicitur, talentoq; pactus apud eos uiros esse uersatus, illustrandi potius nominis gratia, quàm adipiscendæ artis.

Sicyonis literis & pictura clara.

Itaque Aratus alias tyrannorum imagines statim liberata ciuitate sustulit: de Aristrati uerò imagine, qui Philippi ætate floruerat, tollenda diu deliberauit. Fuit enim Melanthi discipulorum opus Aristratus in curru uictor: quam etiã picturam attigisse Apellem, Polemon Periegetanus est autor. Erat opus nobile atq; admirandum, proinde angebat Aratum tanti artificij interitus, sed communi odio quo in tyrannos flagrabat, deleri simulacrum iussit. Tradunt præterea Nealcam pictorem collathry

masse,

masse, & Arato pro salute operis se supplicem præbuisse, atque ubi impetrare non potuit, dixisse, Bellum cum tyrannis, non cum tyrannorum imaginibus esse gerendum. Currum igitur ac uictoriam missam faciamus, ipsum uerò Aristratum ego tabula excellentem delebo. Permittente igitur Arato, Nealcas Aristratum deleuit, locumq; uacuum minio tinxit: aliud autem nihil immutare ausus est: deleti pedes intra currum latère dicuntur.

Ex huiusmodi igitur rebus Aratus antè regi charus erat, & tunc præsens usu atque experientia cognitus, magis etiam in eius amicitiam insinuauit. Ab eodem etiam centum & quinquaginta talentis ad componẽdum statum ciuitatis donatus est, quorum quadraginta statim secum asportatis in Peloponesum delatus est, reliqua diuisa in posterum certis quibusdam portionibus misit. Fuit igitur magnum tantam pecuniæ uim ciuibus parare, cuius paruæ parte alij imperatores ac principes ciuitatum accepta à regibus, suas illis patrias turpiter seruire coëgerunt. Maius etiam quòd ex ijs pecunijs, sublatis simultatibus, inter pauperes & locupletes reconciliata pax est, populo uerò uniuerso salus cum securitate parta.

Admirabilis profectò illius in tantis opibus tãtisq; honorib. modestia fuit. Creatus enim arbiter ad exulũ res constituendas, summa sibi rerum

rerum omnium potestate permissa, solus quidem haud obire eum magistratum voluit, sed ex ciuibus quindecim sibi collegas delegit, cum quibus unà magno labore ac solicitudinibus pace ciues amicitiaq; cõiunxit: pro quibus non modò ei publicè à ciuitate meriti honores decreti sunt, sed etiã ab exulibus priuatim aerea statua constituta, huiusmodi carmine inciso:

Consilia & uires pro Græjs haustaq; bella
Herculis, & summa celebrantur laude columnæ:
At tibi nos Arate pro libertate recepta,
Erigimus statuam uirtutis iustitiæq;
Nanque olim patriam diuinis legibus ornans,
Sublimen cœlo potuisti æquare superno.

His rebus gestis Aratus ciuilem inuidiam gratia in se ciuium & beneuolentia superauit. Antigonus Arati successu æger, cupiens illum aut omnino ad amicitiam traducere, aut intecta calumnia à Ptolemæo distrahere, cùm alia benignitate hominem recusantem sibi deuincire aggressus est, tum etiam Corinthi dijs immortalibus operatus, uictimarum partem Arato Sicyoniam misit, & in cœna multis audientibus conuiuis in medium locutus, Sicyonibus hic, inquit, adolescens immitis & inhumanus est. Sed ingenio liberali, ac ciuium studiosus. Mihi quidem morum regum & institutorum

institutorum optimus iudex uidetur, qui cùm spem suam alio intendisset, nos antea contemnebat, Aegyptiorũ opes admirabatur, elephãtos, classes, aulas, auditu accipiens: nunc ubi eas res agnouit scena tantum esse & tragœdia dignas, omnino ad nos animo se conuertit. Accipio igitur & ipse adolescentem, & ad omnia eius opera uti constituo, & à uobis in amicis habendum censeo. Ex his sermonibus calumniæ materiem nacti obtrectatores & inuidi, certatim Aratum apud Ptolemæum per literas accusabant. Quibus adeò permotus est rex, ut in Græciam etiam accusatum mitteret. Sic igitur amicitiæ regum & tyrannorum feruentes ac repentinæ sunt, & ardore quodam amoris subitò incenduntur, sed labefactari expugnariq; facilè possunt, & ueluti uentis, inuidiæ atque calumniæ flatibus assiduè agitantur. Aratus autem ab Achæis primum bello gerendo præpositus imperator, Zoridem è regione oppositam ac Calydoniam depopulatus est. Bœotijs subsidio profectus cum decem millibus militum, occasione rei gerendæ excidit, cùm ab ijs in Chæronea, antè cum Aetolis malè atque infelicissimè pugnatum esset, Abœocrito Bœotiorum duce ac mille hominum cum eo cæsis. Anno autem ab eo prælio rursus imperator delectus, rem illam præclaram atque arduam est aggressus,

Amicitiæ regum & tyrannorum quã sint fragiles.

gressus, non Sicyoniorum nec Achæorum studio, sed communi sibi uniuersæ Græciæ imperio ac libertate proposita, Macedonum præsidia ex Acrocorintho depellere. chares quidem Atheniensis cùm aduersus regis duces sequando prælio usus esset, scripsit Atheniensium populo, se Marathoniæ pugnæ sororem denicisse. Hanc autem pugnam haud ineptè agat, si quis Pelopidæ Thebani ac Thrasybuli Atheniensis tyrannorum cædis sororem appellet: nisi hoc interest, quòd non cum Græcis, sed cum extero hoste & peregrino dimicatum sit. Isthmus enim duo maria diuidens, nostram cum illo loco terram coniungit & continet. Acrocorinthus uerò mons est eximiæ altitudinis, qui ex media Isthmo nascitur, & cùm custodiam nactus fuerit, obstat, terramq; illam omnem quæ intra Isthmum continetur, commercio, aditu, militia, mercatura terra mariq; excludit, & dominum unum omnium constituit qui loco potiatur. Quare non per iocum Philippus iunior, sed uerè ac seriò Corinthiorum urbem compedes ubique Græciæ appellasse uidetur. Eo igitur de loco accolis in medio certamen erat, quippe quem summa ui omnes, præcipuèq; reges & tyranni capere niterentur. Antigonique quoque in eo studium sic cupiditate exarsit, ut omni genere furiarum agitaretur, susten-

sus; in id suas curas omnes solicitudinesq; intenderet, ut obtinentibus dolo eriperet, quoniam manifesti conatus nulla ostendebatur spes. Extincto enim Alexandro sub cuius ditione locus erat, Nicæa eius uxore rerum potita, Acrocorinthum præsidio obtinente, statim submisso filio ad non gratum ministerium, adolescentem uetulam mulierem conuenturum, blandas spes regij connubij & uitæ societatis afferens, ipsam cepit, uelut quadam illecebra ad eam pelliciendam filio usus. Sed cùm locum sibi haud permutteret, sed enixius asseruaret, dissimulans curæ sibi eam rem esse, Corinthi nuptias celebrat, magno apparatu spectaculum præbet, diurnas potationes inducit, & ut maximè fieri potest, ad omnem iocum ac remissionem uoluptate & lætitia animum relaxat. Vbi tempus aduenit, & amœbæum carmen cantari in theatro cœptum, Nicæam in lectica regio luxu ornatam ad spectaculum misit, præsenti honore lætam, sed futuri longè ignaram. Cùm ad locum uentum esset unde uia diuertens superne ferebat, eam præcedere in theatrum iubet, ipse amœbeum simul & nuptias missas facit, & supra ætatem animos ac spiritus infractos gerens, ad Acrocorinthum successit, ac clausam portam reperiens baculo percussit, reserari iubens. Qui intus

erant, aspectu eius obstupentes patefaciunt portam. Sic potitus munitione haud seipsum continuit, sed præ gaudio in ipsis angiportis exultans pocula poposcit. Tum in foro uir prouecta iam ætate & tantas rerum mutationes expertus, inter tibicinas circunfusus coronis madidus ac lasciuiens uolutatus est, obuiam uenientes salutans, ac dextra blandè excipiés, ut facilè appareret exultans gaudium & lineam rationis excedens, magis quàm dolor ac metus animos perturbare & de sua sede dimouere. Itaque Antigonus Acrocorintho in ditionem suam redacto, ut superius dictum est, unà cum alijs quibus maximè confidebat præsidio firmauit, eiq; Perseum philosophum præfecit. Aratus etiam Alexandro superstite hoc animo uolutare cœpit, sed quum Achæus cum Alexandro societas esset, ab incœpto destitit: tunc autem oblata rursus occasione huiusmodi rem conficere aggressus est. Fortè tum Corinthi bis gemini fratres fuerunt, gerere Syrij, quorum unus Diocles nomine in arce stipendia merebat, reliqui tres regio auro furtim surrepto, Sicyonem ad Aegiam quendam argentarium adierunt, quo Aratus ob eius artificium plurimum utebatur, ac auri parte dispositâ, statim reliquum unus illorum Erginus pòst rediens, inito pacto apud eũ deposuit. Ex hoc factus Aegiæ familiaris, &

ab eo de arcis custodia in sermonem adductus, inquit: Se cùm per rupes exesi montis ad fratrem ascendisse, despexisse uiam transuersam, qua humilior muri altitudo erat. Tum comiter Aegias: Itáne, inquit, uir optime ob exiguum adeò aurum statum regis labefactatis, cùm positis unam horam grandi pecunia uenundare? Nónne furibus æquè atque proditoribus deprehensis proposita mors est? His Erginus arridens conuenit cum eo, se communicato consilio Dioclem tentaturum: nam alios fratres non satis se fidos putare. Paucis pèst diebus rediens depactus Aratum se ad murum staturum, quà murus haud quindecim pedibus extabat, & ad alia conficienda cum fratre auxilio sefore suscepit. Aratus sexaginta talentis cum illis decidit, si res ex sententia succesisset: sin spe potiundi excidissent, incolumis tamen cum illis euaderet domum, talentum utrique pollicitus est. Sed cùm sexaginta talenta apud Aegiam deponenda essent, nec Aratus per se eam pecuniam conficere posset, nec mutuando rem uulgari uellet, acceptis ex uxoris auro plurimis aureis scyphis, eos Aegiæ depacti argenti nomine tradidit. Atque hic uir (adeò enim animo elato fuit, tantumq; amorem rerum præclarissimarum insitum à natura habuit) cùm sciret Phocionem & Epaminondam despiciendis pecunijs

repudiandisq; muneribus longè Græcis omnibus iustitia & integritate præstare existimatos esse, ipse in eiusmodi res patrimonium suum effundere voluit, in quibus proprium periculum, salus omnium & illorum quidem imprudentium ageretur. Quis igitur hunc talem virum non summè admiretur, hodieq; illius animi magnitudinem omni studio ac benevolentia complectatur, qui tam magnis pecuniis periculum sibi tantum emendum putarit, & quæ pretiosissima divitiarum omnium dicuntur, deposuerit, ut noctu in medios hostes perductus de vita dimicaret, nec ab ijs aliud ullum pignus acceperit, præter quàm spem præclari facinoris? Rem verò ipsam per se difficilem ac periculosam, error quidam qui statim ab initio ex insciti a incidit, multò difficiliorem & periculosiorem effecit. Technon enim Arati famulus missus est unà cum Diocle ad murum cognoscendum: is Diocletum tum primùm uiderat, ratus tamen ex ijs signis quæ ab Ergino edoctus erat, hominis se formam & figuram tenere, audierat subcrispo esse capillo, colore fusco, atque imberbem. Profectus igitur quò inter eos, conuentrat, Erginum cum Diocle uenturum ante urbem, ad locum cui Aui nomen erat, opperiebatur. Interim Ergini & Dioclis frater Dionysius haud conscius nec particeps illius

illius consilij, Diocli autem forma persimilis, primus ad locum fortè processit. At Technon signa sibi data repetens, formæ similitudine deceptus, hominem percontatus est si qua sibi cum Ergino necessitudo foret. Cùm respondisset, fratrem se eius omnino esse, adductus est ut crederet se Dioclem alloqui, nec nomen rogauit, nec signum aliud expectauit, sed dextera apprehendens de omnibus quæ cum Ergino inita & constituta sunt, cum illo sermonem instituit, & eum percontatur. Hic eius errorem astutè excipiens, ad omnia responsionem accommodat: tum ad urbem gradum flectens, continuato sermone illum nihil suspicantem secum trahebat. Cùm iam appropinquasset, & propè Technoni manus ut caperet iniecturus esset, fortuito quodam casu Erginus reuertens illis se obuiam tulit, præsentiens dolum ac periculum, Technonem ut fuga euaderet nutu admonuit. Sic cursu elapsi ambo se ad Aratum receperunt. Nec tamen illi re cognita spes, nec animi conciderunt, sed statim Erginum Dionysio aurum ferentem misit, & ut rem clausam haberet obsecrantem. Ille negocium transegit, & Dionysium ducens ad Aratum remigrauit: quē statim ut uenit haud amplius dimiserunt, sed uinctum in custodiam dederunt. Ipsi deinde ad rem adoriendam se cō-

parant. Paratis uerò omnibus, reliquisq; copijs in armis excubare iußis, ipse cum quadringentis delectis, rei futuræ præter paucos admodum ignaris, ad portas secundum Iunonis phanum consistit. Adulto tum instante uere, luna menstruo circuitu confecto, pleno orbe lucebat, & nox pura ac luminosa erat, ut arma apposita ad lunam effulgentia, ne palàm custodibus fierent, terrorem inijcerent. Iam primis urbis proxima loca tenentibus, nebulæ à mari exurgentes, urbem ipsam & uicinam regionem latè caligine & tenebris occuparunt. Hîc cæteri considentes calceos exuunt, ne strepitus euntibus fieret, & firmius nudis pedibus in scalis consisterent. Erginus autem acceptis septem uiatoria indutis adolescentibus, ueluti dux uiam ingressus, occultè ad urbem irrumpit, qui proportis in statione erant obtruncatis: scalæ eodem tempore ad murum illatæ. Aratus continuò cum centum militibus conscendit, reliquis quanta anniti maxima possint celeritate consequi iußis. Inde auulsis scalis per ciuitatem centum ad oppugnandum arcem discurrunt. Læti clandestino ingressu, ueluti iam explorata uictoria, custodiam etiam quatuor hominum cominus prælato lumine uenientem latuerunt. Adhuc enim in opaco lunæ caligantis erant, illes uerò è regione conspiciunt. Igitur illis insidias collo

collocant, quorum tres intra insidias prolapsi interficiuntur, quartus ense saucius in capite fuga superfuit, clamitans hostem intra mœnia esse. Nec ita multò pòst signis canentibus ciuitas ad arma consurgit. Vicos omnes concurrentium multitudo compleuerat, faces multæ partim deorsum, partim desuper ab ipsa arce incensæ locum illustrabant, confusus ab omni parte clamor audiebatur. Interim Aratus per cliuum montis ascendere nitebatur, cunctanter ab initio ac magno cum labore, cùm non quà oportuit tenuisset, sed ignarus è uia deerrasset, impedientibus eam atque omnino obscurantibus tenebris. Obstabat etiam loci asperitas in quam eos error adduxerat.

Hortante tamen omnes atque excitante Arato ad murum capiendum, deinde mirabile dictu est, ut luna perruptis nubibus excipiens illustrata difficillima uiæ parte adiuuerit, quoad ad constitutum locum subierunt. Ibi rursus densatis nubibus in umbra eos abdidit, occultauitq;. At qui extra portam ad phænum Iunonis relicti erant Arati trecenti milites, ut plenam uario tumultu ac luminibus urbem irruperunt, cùm nequirent uiam qua proficiscerentur reperire, nec illorum uestigia assequi, facto globo quodam in loco cliui opaco constitere, quoad oppugnantibus arcem qui cum Arato erant, sagittis desu-

per & telis crebrò in eos cadentibus, militaris clamor è prælio deorsum perlatus, & ex concauitate littorum pulsa imago resultans incertos animos eorum & sustensos tenebat, unde eius initium clamoris esset. Hærentib. uerò illis ambigentibusq; in quam partem ferre arma oporteret, Archelaus qui regio exercitui dux præpositus erat, cùm magna armatorum manu, & cum clangore tubarum & strepitu per clinum subiens in Arati milites studio incensus ferebatur, in trecentos incidit: qui ut luti ex insidijs insurgentes, facto in Archelaum impetu, primos ut quisque se obuiam tulit, interimunt: reliquos quum metu perterriti se in fugam dedissent persequuti, quoad dissipato agmine per urbem uagi palantesq; diffugerent. Vixdum parta uictoria reuertentib. Ergimus ex pugna aderat nuncians Aratum cum hoste manus conseruisse, eoq; acriter repugnante, sub ipsam arcem ingens certamen esse, ac celeri subsidio esse opus. Illi se statim eò duci iubentes, profectiq; propius, & ipsi sublato clamore signum dant se adesse, suosq; adhortantur: & luna pleno lumine ostendebat arma, quæ & longitudine agminis & per angustias incedentis plura ac formidabiliora hostibus apparebant, & sonoritas noctis clamorem fauentium geminabat, & plurium multò quàm erant speciem dabat. Ad postremum iunctis uiribus propellunt hostes, & ipsi superiori loco occupato, illucescente iam die arcem tenebant. Solq; statim manantibus radijs subsequutus est opus, & reliquæ è Sicyone copiæ Arato subsidio aderant, excipientibus per portas pro parte Corinthijs, & ad comprehendendam regiam custodiam insurgentibus. Cùm autem iam intento constitutis omnibus (ut uidebatur) ab arce in theatrum descendisset, infinita eò multitudo eius uidendi audiendiq; uerba, quæ ad Corinthios habiturus erat cupiditate, plenis uijs undique confluebat. Dispositis autem ad ipsos introitus utrinque Achais, ipse à tabernaculo armatus, ore ac uultu ex labore ac uigilijs immutato, in medium prodijt, ut languor corporis animi uoluptatem ac lætitiam obscuraret. Effusis autem primo aduentu ad gratulationem cunctis hominibus, accepta in dextram manum hasta, eaq; inflexo parumper genu & inclinato corpore annixus, multum temporis silentio eorum plausus & clamores excepit, cùm uirtutem eius extollerent, fortunamq; admirarentur. Vbi uerò desierunt, facto passim silentio ad se rediens, Achæorum res gestas apta oratione percurrit, & Corinthios ut in Achæorum corpus concederent, adhortatus est. Deinde portarum claues quæ post Philipica tempora alienæ ditionis fuerant

rant, tũ primùm Corinthijs reddidit. Ex Antigoni militib. dimisso Archelao qui in eius manus captiuus inciderat, Theophrastum quòd abire iussus non paruisset, interemit. Perseus dum caperetur arx egressus, in Cenchreas confugit. Qui posteriori tempore cùm uersaretur in ocio, dicente quodam, illum solum sapientem sibi ducem uideri: Per immortales deos dixisse dicitur, istuc quidem ex omnibus Zenonis institutis maximè quondã mihi cordi fuit, nunc autem à Sicyonio adolescente admonitus sententiam muto. Hæc igitur de Perseo plurimorum historijs prodita sunt. Aratus statim Heræo & Lechæo inditionem redacto, & quinque & uiginti regijs nauibus, equis quingentis potitus est, Syrios quadringentos uenundedit. Acrocorinthus Achæorum custodiæ commissa est, quadringentis militibus, canibus quinquaginta, totidemq; canum magistris in arce alendis. Romani igitur Philopœmenem admirari soliti sunt, eumq; Græcorum ultimum appellare, quòd post eum magnus uir nemo extiterit. Ego uerò ex Græcorum rebus gestis hanc ultimam, hanc nouissimam gestam esse dixerim. Hoc enim audacia, hoc uiribus, hoc fortuna optima ab eis administratum, quòd declararunt ea quæ continuò postea consequuta sunt. Nam Megarenses ab Antigono desciuerunt, & in

Arati fidem & amicitiam se dederunt. Trœzenij quoque cum Epidaurijs in Achæos recepti, Deinde cùm educere copias statuisset, in Atticæ fines primam incursionem fecit, Salaminemq; populabundus transiens prædam abduxit, ac uelut ex carcere ac uinculis emissa Achæorum potentia, quancunque adrem sibi uisum esset utebatur. Athenienſibus tamen liberos captiuos gratis remisit, ad defectionem ipſis initia ſuggerens. Ptolemæum Achæis ſocietate amicitiaq; coniunxit, belli gerendi auctoritate illi, imperioq; terra mariq; permisso. Sic uerò inter Achæos opibus & gratia ualuit, ut ſi minus intra annum fieri licebat, elapſo anno imperator deligeretur, auſpicioq; ſuo ac ſententia omnia gereret. Etenim intuebantur illum non diuitias, non gloriam, non regis amicitiam, non patriæ ſuæ utilitatem, non aliud præterea quippiam, Achæorum amplitudini anteferre. Exiſtimabat enim tenui per ſe potentia ciuitatibus, ſocietatem & amicitiam quaſi quodam uinculo communi utilitate firmatam ſaluti præſidioq; eſſe, ac uelut corporis partes, ob eam quam inuicem habent conuententiam, uiuunt atque ſpiritum ducunt, ſeparatæ uerò ac ſeiunctæ lãgueſcunt, & corrumpuntur: ſic ciuitates è medio communione ſublata, funditus interire: conſeruari uerò à ſe inuicem, augeriq;, cùm alterius

alit

alicuius magni corporis partes fiant, & communi consensu administrentur. Liberis uerò sinuitimis & arbitrio suo uiuentibus, indignũ esse ducens Argiuos tantùm seruire, Aristomachum eorum tyrannum insidijs delere constituit, cupiens depalso seruitutis iugo eam ciuitatem Acheis adiungere. Igitur qui ad tantum facinus gerendum animo parati essent inuenti sunt, quibus Aeschylus & Charimenes uates præfuerunt. Enses autẽ illis deerant quòd magnæ à tyranno habentibus pœnæ propositæ essent. Aratus comparatis Corinthi paruis pugionib. & in capsas inclusis, eas inmentis uiles quasdam & neglectas merces uehentibus imposuit, atque ita Argos mittendos curauit. Communicata autem cum homine quodam rẽ à Charimene uate, Aeschylus, & socij indignè ferentes, repudiato Charimene negocium in se suscipiunt: quòd ille cùm persensisset, ira incensus insidias indicauit, cùm hi iam propè tyrannum appetrent, quorum plurimi occupata fuga è foro abeuntes in Corinthum se receperunt. Sed breui tempore interposito Aristomachus à seruis occiditur: quo mortuo Aristippus tyrannus, superiore multò crudelior & contumelio sior, tyrannidem inuadit. Acceptaigitur Aratus omni Achæorum inuentute quæ pro tempore aderat, ad urbem subsidio adolat,

lat, ratus se Argiuorum ad recuperandam libertatem erecta studia offensurum. Torpentibus uerò illis, & consuetudine seruitutem ferentibus, nec ullo ad se deficiente, exercitum inde re infecta reduxit. Acheis tamẽ in culpam ac crimen adductis, quòd in pace bellum intulissent, eaq; de re apud Mantinẽses in iudicium accersitis, Arato absente, accusante Aristippo, triginta minarum iniuriæ æstimata sunt. Ex hoc Aristippus Arati odio ac metu exagitatus, ei adiutore Antigono rege insidiatus est, dispositis ubique hominib. sibi negocium facessentibus, & occasionem temperis expectantibus. Sed uera ac stabilis ciuium benewolentia, optima principis custodia est. Cùm enim ita multitudo ac potentes assueti sunt ut non ducẽ, sed duci timeant, multis ad uidendum oculis, multis ad audiendum auribus utitur, facta omnia & consilia percipit. Itaque quoniam tempus admonet, statui hoc loco paruper consistere, & Aristippi mores & uitæ instituta percurrere, quam sibi suspecta & infida tyrannis, & felicis ac celebris regni amplitudo præscripsit. Ille enim cùm Antigonum haberet societate coniunctum, multosq; ad custodiam sui corporis aleret, inimicus nemo in ciuitate resideret, stipatores tamen & custodes extra in uestibulo excubare iubebat: famulis autem cùm

Optima principis custodia.

Aristippi mores.

cœna

cœnaret exclusis conclauium statim occludebat: ipse cum amata in paruũ quoddam cubiculum superius ascendens, cataracta deinde obiecta, ac lecto superimposito, somnum capiebat, qualem æquum est capere hominem qui ita turbulentam uitam & solicitam uiueret. Scalas uerò amicè mater subtrahens, & aliud cubiculum claudens, mane reponebat, & tyrannum illum mirificum deuocabat, ueluti ex spelunca instar reptiliũ emergentẽ. Hic nõ ui & armis, sed humili uestẽ & chlamydula amictus, lege ac uirtute fretus, magnum atque inuictum imperium parauit, unusq; post hominum memoriam natus communis tyrannorum hostis, propagauit genus quod præclarissimum inter Græcos usque ad nostram manauit ætatem. Ex his uerò qui arces occupant, satellites alunt, armis, portis, cataractiũq; tutandi corporis gratia muniuntur, pauci uiolentam mortem ueluti lepores effugerunt, domus uerò aut genus aut sepulchrum nullius relictum est, celebrem memoriam ad posteros habiturum. Aratus igitur cùm sepius tentasset & aperto & clandestino apparatu Aristippum opprimere, atque Argos capere spe decidit: semeletiam actis scalis cum paucis ex insperato murũ cepit, peremptisq; custodibus qui eò subsidio uenerant, continuò dies illuxit, & cùm à tyranno undique premeretur, Argiui æquè ac si non

si non eorum libertas ea dimicatione ageretur, sed ueluti Nemeis instantibus certaminibus, sedentes quieti, magno cum silentio æquos & iustos eius pugnæ spectatores præbuerunt. At Aratus cùm acriter in hostem pugnaret, hasta manu emissa in inguine uulnus accepit: tenuit tamen locum à se captum, nec inde cùm assiduè oppugnaretur ab hostibus usque ad noctem, deiici ulla ui potuit. Quòd si etiam ad laborem paulum noctis accessisset, haud unquam profectò uanus eius diei conatus fuisset: iam enim tyrannus præmissa magna suarum fortunarũ parte, migrare ex urbe parabat, quod nemine Arato nunciante, quòd premeretur penuria aquarum, corpusq; ægrum uulnere traheret, milites retrò abduxit. Hac uerò desperata uia in apertum certamen prodijt, adductoq; in fines Achæorum exercitu, populationibus agrum uastauit, & ad Charetem fluuiũ acrì prælio cum Aristippo commisso crimen subijt, destituta pugna partam uictoriam è manibus amisisse. Nam cùm reliquum iam exercitus manifestè hostem propulisset, uictorq; magnum spatium persequutus esset, ipse non tam coactus ab aduersarijs, quàm uirtuti suæ fortunæq; diffisus, fuga se in castra recepit. Cùm uerò reuersi ex persecutione cæteri successerent, quòd uersis in fugam hostibus, pluribusq; eorum quàm ex suis cæsis, commissi-

set tamen ut victi de se tropheum statuerent, uerecundia ductus de tropheo rursus dimicare constituit, atque uno interposito die, instructas copias in aciem eduxit. Cùm autem sensisset auctum esse tyranni exercitum, animosque militum ad pugnam audatiamq; creuisse, haud ausus manus conserere, sed receptis facile cadaueribus, cum exercitu abijt. Gratia tamen & beneuolentia ciuium cõciliata, administrandaq; prudenter repub. eam maculam delere contendens, Cleonas Achæis adiunxit, ac Nemeum certamen, quòd patrium foret, & ad Achæos magis spectaret, in Cleonis celebrauit. Celebrarũt etiam Argiui, quo tempore licentia & securitas antea permissa pugilibus, primum confusa est ab Achæis, omnibus qui ex eo certamine reuertentes per suum agrum iter facerent, ut hostibus ibi captis ac uenundatis, adeò uehemens eum atque implacabile tyrannorum odium ceperat. Breui pòst tempore cùm accepisset Aristippum ad Cleonas insidijs capiendas animo spectare, sed metu ipsius qui tum Corinthi moram trahebat deterreri, per edictum coacto exercitu, iussoq; plurium dierum cibaria secum ferre, descendit in Cenchream, ut opinione absentiæ per dolum ad inuadendas Cleonas Aristippum euocaret: qua in re eum non fefellit spes. statim enim ex Argis cum exercitu assuit.

Aratus iam instantibus tenebris ex Cenchreis in Corinthũ reuersus est, clausisq; omnibus custodia uijs, Achæorum agmen egit, qui adeò compositè, adeò promptè, adeò celeriter consequuti sunt, ut non modò imprudentibus hostibus iter facerent, sed etiam durante adhuc nocte Cleonas accederent, & ad pugnam instruerentur. Prima autem luce aperto portu, signoque tuba dato, cursu & clamore hostem adortus continuò in fugam conuertit: & cùm multos exitus locus haberet, ad eam partem se contulit, quò Aristippum iturum suspicabatur. Facta autem usque Mycenas persequutione, tyrannus à quodam Cretensi Tragisto nomine (ut Dinias tradit) interceptus in fuga occiditur. Ex alijs uerò supra mille quingentos desiderati sunt. Aratus tam felici parta uictoria, ac nullo suorum militum amisso, attamen neque cepit Argos, neque liberauit, Agia & iuniore Aristomacho cum regis exercitu irrumpentibus, ac imperij summam occupantibus. Conflatam uerò superiore tempore calumniam, sermonem, cauillum, dicacitatem assentatorum sustulit, qui tyrannos ad gratiam efferentes aiebant, Achæorum ducem domi tumultuari, pugnã inituram, & simulac tubicen prodijt, somno ac uertigine opprimi: instructis uerò ordinibus, ac signo dato, percontatus manipu-

larios ac centuriones nunquid præsentia sua opus sit, se enim saucium telis esse, discedit longè exitum pugnæ expectaturus. Hæc iam adeo inualuerant, ut etiam philosophi in scholis cùm quærerent, perturbari animo & impendentibus periculis colorẽ mutare, ignauiæ ne an intemperiei cuiusdam corporis & frigiditatis esset, ubique Aratũ nominarent, eumq; optimum ducem esse dicerent, & tamen hæc sibi in certaminibus euenire. Sublato igitur Aristippo è medio, Lysiadem Megalopolitanum insidijs appetiuit, qui tyrannide patriam occuparat. Ille cùm homo non segnis animi, neque abiecti foret, neque uelut plurimi tyrannorum immodestia & cupiditate ad hanc prolapsus iniuriam, sed ab adolescentia incensus amore nominis & gloriæ, & falsis quibusdam uanisq; sermonibus, qui de tyrannide ut de re aliqua beata atque ad mirabilis te rebantur, imprudenter & temerè elatus, atq; inde rerum potitus multis statim curis ac molestijs premebatur, suspicione pæterea suspensus animi, incertusq; erat, & Arati insidias formidabat. Itaque mutata sententia pulcherrimam & laudatissimam uiã iniit, qua se primùm odio, custodia, ac satellitibus liberaret, & patriã sibi suo beneficio deuinciret, Arato accersito dominationem deposuit, & in Achæos ciuitatẽ retulit. Quo facto Achæi illum

laudatum ornatumq; imperatorem legerunt: qui statim cùm Aratum gloria superare niteretur, alias res quæ haud necessarias uidebantur aggressus, Lacedæmonijs bellum indixit: quod ne fieret instans Aratus inuidia agere est uisus. Cæterùm Lysiade secundò imperator constitutus est, reſragante Arato atque studente, ut alteri imperium mandaretur. Ipse enim, ut dictum est, per annum imperarat. Tertium igitur summa cum laude Achæis imperauit, uicissim cum Arato quotannis commutato imperio. Patefactus autem inimicitijs cùm Aratum apud Achæos sæpius accusasset, inuidia & offensione omnium concidit. Etenim existimatus est ficto & simulato ingenio aduersus ueram ac synceram uirtutem certare. Et quemadmodum scribit Æsopus, tenuiores aues cuculo cur se fugerent percontanti, respondisse, quòd accipiter aliquando esset futurus: sic Lysiadi ex tyrannide suspicio immutatæ uoluntatis conflata est, quæ eius naturæ permultum detraheret. At Arati nomen Ætolicæ res maximè illustrarunt. Quo tempore insurgentib. ad illos comprimendos Achæis, & in finibus agri Megarensis dimicare properantibus, ad hæc Agidi Lacedæmoniorum regi unà ad prælium exeunti se opponens, maledicta, sales, cauilla, contumelias, in eius mollitiem ignauiamq; coniecta, se-

dato animo tulit, nec unquam turpitudinis specie utilia ac salutaria cõsilia abiecit, sed cessit hostibus Geraniã transcendẽtibus, & absque prælio in Peloponesum aditum præbuit: cùm autem autem irrupissent, & improuiso impetu Pellenam cepissent, non idem sibi consilium fuit. Non enim ultra cunctando tempus triuit, nec expectauit quoad hostium vires in unum undique cogerentur, sed statim præsentibus copijs hostem adortus, destituto ordine petulanter in ipsa victoria exultantẽ fudit. Nam simulac urbem ingressi sunt, milites effusi ad prædam & in ipsis ædibus dissipati alter alterum impellentes, de bonis fortunisq; ciuium inter se certabant. Duces uerò & centuriones circumeuntes Pellenæorum coniuges & filias diripiebant, & exuentes galeas illarum capitibus imponebant, ne quis alter cognitas abduceret, sed ex ipsis galeis cui quæque cessisset domino appareret. Sic autem affectis illis, & huiusmodi opiri intentis, continuò Aratus adesse nunciatur, Exorto autem tumultu & consternatione priusquam ab omnibus auditum esset periculum, primi in ipsis portis, ac suburbijs, ut æquum est in tanta perturbatione rerum fieri, Achæis incurrentes, uicti sese in fugam dederant: quibus effuse fugientibus, qui subsidio uenitebant in dubitationem quid agendum esset

esset adducebantur. In ea trepidatione una ex captiuarum numero Epigethis cuiusdam clari hominis filia, eximia forma & pulchritudine mulier, in Dianæ sacello forte consederat, ubi Epilectarches captam sibi optatam locarat, galeaq; cristis insigni ornarat. Hæc repentè ad tumultum exiliens, ut ad portas sacello constitit, ac desuper pugnantes despexit, ornatu ipso militari induta ciuibus quidem suis augustiori quàm ex homine spectaculo fuit: hostibus uerò diuinam aliquam speciem se uidere opinantibus, terrorem formidinemq; iniecit, ut nemini animus ad repugnandum sufficeret. Pellenæi ipsi affirmant deæ simulacrum per alia tempora intactum mansisse, & cùm à sacerdote motum de loco efferretur, aspectum ita perstringere consuesse, ut à nullo contrà aspici posset, sed ab eo oculos cuncti auerterent, nec hominibus modò usum horrorem esse, sed propinquas quoq; arbores cùm portabatur infœcundas redderet, & immaturos fœtus excuteret. Hoc tum sacerdotem cùm extrà tulisset, & ad Aetolos conuertisset, sic consternasse omnes, ut ne mente quidẽ consisterent. Sed Aratus in cõmentarijs suis huiusmodi nihil scribit, sed uersis in fugam hostibus, se una cũ ijs irrumpentẽ urbẽ palantes egisse, septingentosq; ex illis eo prælio cecidisse: quod

Simulacri Dianæ Pellanæ maxima uirtus & potestas.

opus in maximis fama celebratum est. Eam pugnam Timanthes artificiosissimè pictura imitatus ante oculos posuit. Cæterum multis gentibus ac potentatibus contra Achæum nomen hostiliter insurgentibus Aratus cum Aetolis statim amicitiam iniit, ac Pantaleone fretus, qui plurimum inter Aetolos auctoritate ualebat, duos populos non pace modò, sed etiam societate coniunxit. Sed cùm studeret in libertatem Athenienses restituere, offensionem sibi & calumniam conflauit, & ab Achæis malè audiuit, quòd fœdere sibi cum Macedonibus, in quorum ditione Athenæ erant, inito, stantibus q; inducijs Piræum capere aggressus esset. At hoc ipse in commentarijs inficiatus quæ scripta reliquit, Erginum accusat, cuius opera ad Acrocorinthi expugnationem est usus. Illum enim priuato consilio Piræum inuasisse, & cũ fractis scalis fugiẽs premeretur ab hostibus, nominatim & cõtinẽter Aratum ueluti præsentem cõpellasse, atq; ita deceptis hostibus euasisse. Haud tamen probabilis excusatio uidetur esse: nam Erginum priuatum hominem & Syrum, nihil rationis est ad tam arduum facinus animũ adiecisse, nisi ducem habuisset Aratum, & ab eo data occasione rei gerendæ etiam uiribus adiutus esset. Quod idem etiã ita esse ostendit, quippe cùm non ter, sed sæpius conatus sit Piræũ in ditionem

nem redigere, nec re malè gesta deterritus est, sed spe ad breue tempus fracta, statim redintegrauit audaciam. Semel etiam per Triasium fugiens crus fregit, multotiesq; incisione curatus est. Vectus etiam lectica diu militiam egit. Mortuo Antigono, & filio Demetrio regnum obtinente, magis etiam animo Athenis liberandis incubuit, despectis omnino Macedonibus & pro nihilo habitis. Itaque cùm à Bitho Demetrij duce ad Phylaciam prælio superatus esset, ac uehemens rumor increbruisset partim captum, partim mortuum Aratum esse, Diogenes qui Piræum præsidio asseruabat, Corinthum epistolam scripsit, iubens urbe Achæos extrudi, quòdiam Aratus interijsset. Aderat tum fortè Corinthi Aratus cùm literæ eò perlatæ sunt: sic illusi atque irrisi Diogenis tabellarij discesserunt. Ipse quoq; rex nauem ex Macedonia misit, qua ad se uinctus Aratus duceretur. Athenienses uerò Macedonum gratia ad omnem leuitatem assentationis conuersi, accepto nuncio de Arati morte, coronas sumpserunt, ex quo iratus ille statim copijs in eos eductis, usque ad Academiam infesto exercitu peruasit: sed suasionibus addu ctus maleficio & iniuria temperauit. Athenienses cognita eius uirtute ad sanitatem reuersi, cùm extincto Demetrio ad spem recuperandæ libertatis incumberent, illum ad-

uocarunt: qui etsi altero tum Achæis imperante, diuturno morbo oppressius domi detinerentur, lectica latus Athenienſium opportunitati occurrit, ac Diogeni præſidy præfecto perſuaſit, ut centum & quinquaginta acceptis talentis, Pireum, Munychiam, Salaminem, Sunium, Athenienſibus traderet. Viginti præterea talentis ipſe ciuitatem leuauit. Deinde Aeginetæ & Hermonionti in Achæos ſtatim conceſſerunt: adhæc magna Arcadiæ pars ſe illis adiunxit: ac Macedonibus per id temporis propinquo ac finitimo bello occupatis, Aetolorum ſocietate aucta, Achæorum res magnum incrementum accepit. At Aratus memor ueteris promiſsi, uicina tyrannide Argiuorum anxius, per internuncios Ariſtomacho perſuaſit ut rempu. in medium poneret, & Achæorum leges ac nomen acciperet, & Lyſiade imitatione maximæ genti cum laude & honore imperare mallet, quàm unius ciuitatis periculoſo atque inuidioſo dominio incubare. Permotus autem Ariſtomachus Arati monitis & ſuaſionibus, quinquaginta talenta ad ſe mitti iuſsit, ut ſtipendia his qui ſub eo meruiſſent diſſolueret, eosq; dimitteret. Quæ dũ cogerentur pecuniæ, Lyſiades nõdum abſoluto imperio cupiens eius actionis ad ſe laudem transferre, apud Ariſtomachum Aratum accuſauit, hominẽ illum tyrannis infenſum

ſenſum ſemper atq; implacabilem eſſe, ſuadendoq; perfecit, ut reſibi permiſſa, in Achæorum ſocietatem ueniret. Igitur hic Achæorum principes qua beneuolentia & fide in Aratum eſſent, maximè declararunt. Nam cùm is ob iram contrariam ſententiam dixiſſet Ariſtomachum reiecerunt: ubi uerò placatus eius cauſam præſens agere cœpit, prompte ac celeriter in ſententiam euntes, Argiuos Phliaſioſq; republi. donarunt. Sequenti etiam anno Ariſtomachus imperator conſtitutus eſt, qui clarus apud Achæos & gratioſus, ſtatuens in fines Laconicos incurſionem facere, Aratum Athenis exciuit. Ille ad eum reſcribens ab ea militia deterrere conatus eſt, quòd nollet cum Cleomene audaci homine & ſubitis ſucceſsibus eucto, Achæos bello implicari. Cùm autem is perſtaret omnino in ſententia, nec ea dimoueri poſſet, paruit, atq; unà præſens militiam obijt. Cleomene ad Palantium ipſis cum exercitu imminente, cùm prohiberet Ariſtomachum prælio dimicare, à Lyſiade accuſatus, cum illo in certamen de imperio diſceptationemq; uenit, & ſuffragijs uictor duodecimo imperator creatus eſt, in quo imperio ad Lycæum pugna à Cleomene fuſus in fugam ſe dedit, errabundusq; noctu hagatur pro mortuo habitus, isq; rurſus de illa rumor apud Græces inualuit. Seruatus

uerò

uerò collectisq; in unum militibus non fuit eo contentus, quòd sibi abire incolumi licuisset, sed optimè occasione usus, cùm id nemo timeret, nec futurum suspicaretur, repentino impetu Mantineos Cleomenis socios adortus est. Capta urbe præsidioq; firmata, accolas ciues eorum constituit, & quæ uictores nunquam obtinere potuissent, ea Achæu uictis superatisq; parauit. Lacedæmonijs rursus Megalopolitanos bello lacessentibus, deductis eò subsidijs, Cleomeni prouocanti obuiam ire neglexit, cogentibus etiam Megalopolitanis restitit, quippe qui neque aliàs inchoandi prælij natura cupidus foret, & tum militum numero inferior, cum homine adolescente & audaci sibi iam ætate prouecto remissioribus animis ac minori ambitione certamen esset. Proinde tutius est, quam ille periclitando gloriam quærens partam iam sibi cauendo & declinando conseruandam esse. Itaque leuis armaturæ militibus effusius procurrentibus Spartiatasq; usq; ad castra impellentibus, & per tabernacula eorum uagè dispersis, haud quaquàm Aratus properauit, sed ualle in medio interiecta constitit, ac transitu ciues prohibuit. His Lysiades permotus, atque Aratum uerbis increpans, equites hortatus est ut secum unà insequentibus se ostenderent, nec exploratam hosti uictoriam proderent, nec seipsum pro patria

patriæ dimicantem relinquerent. Conuersis autem cum eo multis & fortibus uiris, elatus animis dextrum hostium cornu inuasit. Quo in fugam dato, persequutioni ira & cupiditate honoris insistens, in loca sinuosa & arboribus consita delatus est. In his latæ fossæ erant, quas Cleomanes insidens hostem excepit. Hic Lysiades in patriæ conspectu cùm pulcherrimam pugnam depugnasset, concidit: reliqui in phalangem fugientes turbatis militibus totum exercitum ea clade complerunt: ex quo Aratus magnam sibi conflauit inuidiam, quòd Lysiadis salutem negligere uisus sit. Sic ab Achæis coactus per iram abeuntibus in Aegeum consequutus est: ubi cùm conuenissent, decreuerunt ne illi erogarentur pecuniæ, neu stipendiarij alerentur, sed ipsi potest as fieret si uellet, per se bellum gerendo. Tanta contumelia affectus Aratus, statuit resignato imperio exercitum dimittere, & consilio usus ad præsens omnia pertulit: deinde ad Orchomenum deductis Achæorum copijs, ibi cum Megistono Cleomenis patruo pugnam conseruit. Quo uicto fugatoq;, trecenti eæsi, Megistonus ipse captus in Arati potestatem uenit. Cùm consuessent is annum suum cùm contingeret imperare, ubi ad eum ordine uentum est, uocatus repudiauit imperium, ac Timoxenus pro eo delectus est. Causa uerò re

Pugna inter Megistonũ & Aratum.

rò repudiandi, quæ tra in multitudinem esse dicebatur, parum sanè probabilis uisa est: uera enim causa res Achæorum non quietæ nec pacatæ ut antea fuerant, succrescente Cleomene, qui haud popularibus magistratibus continebatur, sed interfectis à se Ephoris, subacta sibi regione, permultisq; accolarum ciuitate donatis, nulli obnoxiam potentiam consequutus, instare continuò Achæis cœpit, ut sibi imperium mandaretur. Quare iure accusant Aratum, qui dum respublica salo magno ac fluctibus iactaretur, ueluti gubernator deponeret, atque alteri remitteret gubernaculum, & desperatione rerum Achæorum, Cleomenem traderet: quo tempore pulcherrimum fuit etiam inuitis ciuibus communi saluti subuenire, nec committere ut Peloponesus iterum Macedonum custodijs acceptis, barbaricis moribus inquinaretur, ut Acrocorinthus Illyricis armis ac turbis compleretur, neque quos sæpe in bello imperator fudisset, ac urbibus extrusisset, quibus etiam in commentarijs suis maledicceret, eorum dominio sociorum ciuitates subijceret. Quòd si Cleomenes erat (sic enim appelletur) iniquus & tyrannicus, at Heraclidæ illi generis autores erant, Sparta patria, ex qua uel obscurissimum præstabat quàm Macedonum primum, imperij summæ præponere, qui Græciæ nobilitatis nullam rationem

nem haberet. Adhæc Cleomenes summum magistratum petebat, ut pro illo honore & appellatione maioribus bonis ciuitates afficeret. Antigonus autem terra mariq; imperator & dux renunciatus, non prius imperium obijt, quàm sanctum esset fœdere Acrocorinthum mercedis loco sibi in ditionem cessurum, peritè ut uidetur Æsopi uenatorem imitatus, nec antè uocantibus Achæis & legationibus ac decretis se submittentibus obsequutus est, quàm præsidio & obsidibus ueluti quibusdam frenis comprehensos teneret. Et quamuis omnis Arati deprecatio necessitatis defensione niteretur, tradit tamen Polybius ipsum cùm Cleomenis audaciam multò antè præsensisset, antequàm necessitas ulla urgeret, cum Antigono clàm colloquium iniisse: Megalopolitanos etiam supplices descendisse, orantes Achæos & obsecrantes, ut Antigonus euocaretur. Hi enim assiduè bello premebantur, & Cleomeni maximè ad direptionem & prædam exposiri erant. Nec Phylarchus ab his in sua historia dissentire uidetur, cui nisi Polybius testis accederat, non magna admodum fides adhibenda foret. Nam cùm in Cleomenis mentionem incidit, benevolentia illius quasi afflatus numine furens & insanus efficitur, & ueluti in iudicio sic historia ipsa alteri aduersatur,

alterum

alterum subleuat. Amiserunt igitur Achei Mantineam, quæ rursus à Cleomene capta est, & ad Hecatombæum magno prælio superati, ita conciderunt animis, ut continuò Argos Cleomenem accersiret, & eum bello gerendo imperatorem præficeret. Quod ubi Aratus cognitum est, cùm aduentare Cleomenem accepisset, & cum exercitu Lernam attigisse, metu perculsus legatos ad eum misit, orantes ut cum trecentis solùm tanquàm ad amicos sociosq; accederet, ac si diffideret, acciperet obsides. Hæc Cleomenes respondens contumeliæ sibi ac dedecori fore, castra ex eo loco mouit.

Achæis etiam epistolam scripsit, qua multa crimina & calumniæ in Aratum conferebantur. Scripsit & ille quoque contra Cleomenem epistolas, & usq; ad nuptias & coniugii maledicta ac iurgia processerunt. Ex hoc Cleomenes per legatum Achæis bellum edicit, parumq; abfuit quin Scycionorum urbem imprudentibus illis per proditionem diriperet. Inde abducto exercitu Pellenam inuasit, interemptoq; Achæorum duce, urbe potitus est. Breui deinde tempore interiecto, cùm Pheneum Penteliumq; sub imperium redegisset, Argiui statim ad eum defecerunt. Phliasij præsidium acceperunt, & omnino Achæis ex aduentitijs nihil erat quod stabile aut firmum uideretur. Hic in magno tumultu & turbatione rerum

Aratus

Aratus iactabatur, cùm intueretur Peloponesum tantis motibus agitari, ciuitatesq; undique à seditiosis & turbulentis hominibus ad defectionem solicitari. Nihil enim quietum erat, nihil suo loco manebat. Sicyoniorum & Corinthiorum quoque plurimi iam cum Cleomene palàm colloquebantur, quorum animos communio illa & societas iunctarum inter se ciuitatum, priuati dominij desiderio nampridem offenderat. In his mutationibus Aratus permissa sibi summa & liberæ potestate & licentia, quos in Sicyonia corruptos offendit capite mulctauit: qui autem Corinthi erant perquirere ac pœna afficere conatus, multitudinem ægram & Achæo nomini uehementer offensam in se concitauit. Cùm igitur in Apollinis templum confugissent, Aratum accersitum miserunt, ut ante defectionem aut interficerent, aut in uincula conijcerent. Ille accessit quidem equum manu trahens, ac si nullum metum aut suspicionem præ se ferret. Exilientibus autem multis, conuiciaq; in eum ac maledicta iactantibus, sedato uultu & firma oratione quiete considere iussit, nec confuse exurgentes clamorem attollere, & qui ad portas consisterent, introire. Hæc simul dicens sensim pedem extulit, ueluti equum alteri daturus: ita egressus occurrentes sibi Corinthios placidè alloquēs

iubebat ad Apollinis ædem conuenire. Vbi uerò clàm ad arcem propè acceßit, in equum insiliens Cleopatro præfecto custodiæ acriter asseruare arcem iußo, in Sicyonem aduectus est triginta equitibus consequutis, aliis relicto duce paßim dißipatis. Corinthij non multò post audita Arati fuga, ut persequuti eum capere nequierunt, accersito Cleomene, urbem illi tradiderunt, cùm is nullo satis magno se beneficio ab his affici posse arbitraretur, pro eo quod offensum esset, Aratum dimittentibus. Hic igitur adiunctis sibi his qui ad Acten quæ dicitur incolunt, ac ciuitates tradentibus, Acrocorinthum uallo ac fossa circundedit. At Aratum uerò nonnulli Achæorum in Sicyonem conuenerunt, conuocataq; concione, imperator constitutus delectos ex ciuibus ad custodiam corporis circum se habuit. Cùm tres iam & triginta annos in Achæis remp. gessisset, & Græcorum omnium potentia & gloria princeps fuisset, tunc inopia & solitudine oppressus & derelictus, ueluti in patriæ naufragio in tantis procellis ac periculis ferebatur. Nam Aetoli auxilium petenti missuros se esse negarunt: Athenienses ciuitatem in Aratũ studio & uelantate propensam, Euclides & Micion prohibuerũt. Cũ autem Aratus Corinthi & domum & facultates haberet, Cleomenes nec attigit eorum quicquam,

quicquam, nec alterum permisit attingere: conuocatis præterea eius amicis & curatoribus, iußit omnia curare atque asseruare, ut rationem Arato reddituros. Priuatim ad eum Tripylo & Megistono patruo rursus mißis, tum alia ei permulta, tum duodecim talenta annuum stipendium pollicitus est, Ptolemæi odio numerum duplicans, ab eo enim sex talenta Arato quotannis mittebantur. Demandari sibi ab Achæis imperium orabat, & Acrocorinthum communi cum his præsidio custodiri. Respondente Arato non penes se, sed potius penes eos summam imperij esse, ratus id dißimulare responsum, infesto exercitu in Sicyoniorum fines inuadens incursionibus agrum deuastauit, positiq; ad urbem castris tres menses in obsidione fuit, cunctante Arato ac deliberante num Acrocorintho tradito Antigonum accepturus esset, nam aliter negabat opem se esse laturum. Conuocato igitur in Aegeum concilio, Achæi Aratum eò conuenire iußerunt: uerũ cùm ex urbe Cleomene obsidente sine periculo exire non posset, cives eum precibus detinebant, orantes ut saluti suæ uitæq; consuleret, neu corpus imminenti hosti obiceret. Adhæc faminæ ac pueri tanquàm communem omnium parentem & conseruatorem suum lachrymis circunstabãt: quos tamen ille cùm confirmasset, consola-

tuq; esset, aduectus equo decem amicis & cum his adulto iam filio comitantibus descendit ad mare. Nauem quæ eò appulsa erat conscendentes, in Aegeum ad concionem profecti sunt, in qua communi sententia decretum est uocare Antigonum, & Acrocorinthum in eius ditionem permittere. Aratus filium suum unà cum alijs pluribus ad eum pro obsidibus misit, quibus commotis grauius Corinthij, diripuerunt eius bona, & domum Cleomenidono dederunt. Aduentante uerò Antigono cum exercitu (erant autem x x. Macedonum peditum millia, equitum mille & quadringenti) Aratus cum principibus ciuitatum per oram maritimam clam hostibus, illi in Pegas obuiam prodijt, cùm Antigonum suspectum haberet, nec se libenter Macedonibus crederet. Etenim sciebat se ex illorum cladibus opes sibi & gloriam peperisse, materiemq; constituendæ reip. odium in superiorem habuisse. Sed cùm perspiceret necessitatem impendere, nec declinari, nec resisti ullo modo posse, deinde occasionem sibi oblatam esse, cui seruiunt omnes etiam qui imperare uidentur, ad tam indignum facinus perpetrandum accessit. Antigonus autem ubi accepit obuium sibi Aratum esse, alios quidem communi benignitate salutauit, illum uerò & in primo congressu honorificentissimè excepit, & cætera munificentia uirum bonum & singulari prudentia præditum maiori necessitudine sibi deuincere conatus est. Erat enim Aratus eiusmodi, ut regem non modò maximis in rebus administrandis adiuuare, sed etiam in ocio oblectare posset. Quare Antigonus etsi adolescens foret, ut uiri ingenium perspectum habuit, cui nihil deerat quod minus dignum regis amicitia uideretur, eo non ut Achæis modò, sed etiam ante Macedones ad omnia utebatur, cunctaq; de illius sententia & autoritate gerebat. Et ea ita euenerunt quæ in sacrificijs diuinitus numen portenderat. Dicitur enim non multò antè Arato sacra facienti, in iecore duos felles extitisse eadem pinguedine obuolutos: uatem quoque consultum dixisse, quæ capitalissimo odio dissiderent, ea perbreui inter se firmissima amicitia coitura. Quod responsum ad præsens neglexit, nec sacris aliter, nec uaticinio fidem habuit: obseruabat id tamen, nam in posterum prosperè succedente bello, cùm Antigonus Corinthi conuiuium instruxisset, compluribus eò inuitatis, Aratum honoris gratia supra se locauit. Paulò pòst amictum flagitans, rogauit illum num sibi frigus uideretur: respondente illo & quidem se ualde algere, iussit propius accedere, tapeteq; allato serui ambos simul circundederunt. Tunc Aratus in sacrorum illorum memoriam re-

diens ridere secum ipse, ac portentum & oraculum regi enarrare. Verùm hæc posterioribus temporibus sunt acta. In Pegis uerò tum iureiurando dato acceptoq; , continuò in hostem inuaserunt, & ad urbem summa ui utrinq; dimicatum est, optimè munitis Cleomenis castris, & Corinthijs strenuè hostem arcentibus. Hîc Aristoteles Argiuus Arati amicus ad eum clàm mittitur, qui rebellione facta, illum in ciuitatem acciperet, si cum militibus eò accederet. Illerem cum Antigono communicata, cum mille & quingentis ex Isthmo in Epidaurum celeriter nauigio delatus est. Argiui insurgentes facto impetu in Cleomenis milites, comprehendant, atque in arcem inducunt. Quibus nunciatis, Cleomenes ueritus ne captis Argis ab hostibus, reditu domum intercluderetur, Acrocorintho relicto cum subsidio noctu Argos occurrit, quò præueniens conflixit, & secundo prælio usus est. Nec ita multò pòst Arato se inferente, & rege cum copijs subsequente, in Mantineam discessit. Ex eo ciuitates omnes in Achæorum fidem & amicitiam redierunt. Acrocorinthus Antigono tradita est. Aratus imperator factus ab Argiuis, persuasit eis ut tyrannorum bona & proditorum Antigono elargirentur. Quo facto Aristomachus in Cenchreis magnis cruciatibus uexatus mari mergendum dede-

dederunt. Cuius supplicij facilitas in Aratum non sine offensione concepta est, quòd uirum non improbum, & qui eo familiariter usus esset, suaq; autoritate adductus dominatu deposuisset, & ciuitatem suam Achæis iunxisset, ita crudeliter ac nefariè necari permitteret. Nec huius tantum rei sed aliarum etiam in eum culpa redundauit, uelut quòd Corinthiorum ciuitatem ut humili aliquo uico Antigonum donassent: idem etiam direpto Orchomeno, præsidium Macedonum intulisset. Decretum etiam fecerunt, nemini alteri ex regibus scribere iniussu Antigoni, nec legationem mittere. Macedones alere stipendijs impensisq; coacti sunt, ad sacrificia pompas & ludos admittere. Nam incipientibus Arati ciuibus, & Antigonum in urbem accipientibus, ab Arato liberaliter hospitio inuitatum, omnia illa accepta referebant, nescij quòd habenis illi semel traditis, regiæ impetu cupiditatis actus, nullum præterea integrum ius præterquam uocis haberet, quæ periculosa licentia uteretur. Apparebat enim inuito Arato plurima administrari ac fieri, uelut illud quod de statutis actum est. Antigonus enim Argiuorum tyrannorum statuas deiectas erexit, eorum autem qui Acrocorinthum cepissent, stantes & erectas præter unam Arati, demolitus est: quæ ne fierent, precibus instans

Aratus nihil profecit. Videtur etiam quæ in Mantineos acta sunt, nequaquam ex græco more ab Achæis administrata esse. Quibus duce Antigono deuictis, clarissimos uiros & principes ciuitatis necarunt, reliquos partim uenundederunt, partim uictos compedibus in Macedoniam miserunt. Liberos eorum & coniuges mancipiorum numero habuerunt. Argento autem Mantineorum collecto tertiam ipsi acceperunt portionem, reliquis duabus ad Macedones delatis. Hæc quidem ultionis iure peracta sunt. Etenim indignum ac nefarium fuit, homines regionis & linguæ necessitudine inter se coniunctos, sic ad iram tractari. Verum in necessitatibus iucundum, non asperum fuit, ut Simonides inquit, iræ sæuienti & efferuescenti uelut medicinam adhibere & explere. Quæ uerò consequuta sunt nec laudi, nec necessitati Arato danda sunt. Nam urbe Argiuis ab Antigono concessa, cùm hi ab integro reficere decreuissent, ipse imperator cùm esset eius instructioni operis præpositus, ex decreto ne deinceps Mantinea ciuitas, sed Antigonia uocaretur edixit, hodieq; ita uocatur, ac uidetur ob illum amabilis Mantinea funditus interüisse: manet autem ciuitas eorum nomine, à quibus necati cives deletiq; sunt. Deinde Cleomenes ad Sellasiam magna accepta clade, reliquit Spartam, & in

Mãtinea vrbs ex decreto Antigonia vocata.

& in Aegyptum mari profectus est. Antigonus ubi in Aratum omni benignitate atq; humanitate est usus, in Macedoniam rediens, Philippum ad quem regni successio spectabat, nondum admodum adulta ætate in Peloponesum misit, atque Arato ut se daret iussit, per eum ciuitates adire, per eum Achæis familiarem fieri. Quem Aratus quidem accipiens sic afficit amauitq;, ut & in se summa benevolentia affectum in Macedoniam, & Græcas res incitatum incensumq; dimitteret. Antigono autem uita defuncto, Aetoli inertia & desidia Achæorum despecta (assueti enim aliorum defendi manibus, & in Macedonum armis omni spe solutis collecata, ad quietem se totos remissionemq; conuerterant) Peloponensibus bellum inferre parant, ac Patræis & Cumæis extra id quò intenderant expulsis, impetuq; facto, Messeniam diripiunt. Quibus rebus angebatur Aratus, cumq; intueretur Timoxenum Achæorum ducem obignauiam tempus terere, iam prope absoluto imperij tempore, ipse successor ei constitutus, quinque ante præfinitum tempus diebus magistratum obijt, & ut Messenijs auxilium ferret, Achæorum copias coëgit: qui cùm languidis atque inexercitatis corporibus, animis uerò ocio resolutis ad bellum incumberent, ad Caphyas fusi fugatiq; sunt. Quo bello usus sibi

Aratus cupidius imperio usus, ita rursus animo concidit, ita relictis gubernaculis imperij spes omnes abiecit, ut cùm sibi opprimendi hostis oblata occasio esset, prælio abstinuerit, & in Peloponeso per lasciuiam ac petulantiam Aetolum insultantem neglexerit. Rursus igitur supplices in Macedoniam tendentes mandatu Philippum in Græciam reuocarunt, sperantes eius in Aratum obseruantiæ ac fidei adducti, fore ut eo clementi & mansueto ad omnia uterentur. Verùm sub id tempus Apelle & Megaleo quibusdam, aliis Aratum regi deferentibus, ille fide addita calumniæ, contrariam factionem excitauit, comitijs habitis Eparato ad imperium obtinendum suffragatus est. Qui cùm Achæis contemptui esset, & Aratus rem negligeret, nulla præclara re gesta Philippus à paternis moribus degenerat, rursus reconciliatis animis totum se Arato tradidit. Rebus uerò prosperè & ad opes & ad gloriam succedentibus, eum omni comitate complexus est, ueluti per eum nomine & imperio auctus. Quare usus est Aratus non popularis modò principatus, uerumetiam regni optimus præceptor esse. Illius enim mores & instituta, uitæ regis, rebus gestis, instar coloris decori maximo ac dignitati erant. Et adolescentis in Lacedæmonios afflictos & perditos moderatio, & humanitas in Cretenses,

ses, quatotam paucis diebus insulam ad imperium suum adiunxit, & aduersus Aetolos militia mirificè laboriosa, Philippo quidem docilis & obsequentis ingenij, Arato prudentiæ ac sapientiæ gloriam attulit. Quibus magnu regis amici inuidia cõcitati, ubi nihil obscuris calumnijs profecerunt, conuicijs palàm aggressi per potus Aratum obscœnis ac petulantibus uerbis lacessunt. Semel quoque post cœnam in tabernaculum abeuntem lapidibus persequuti sunt. His iratus Philippus, uiginti eos talentis mulctauit, & posteriori tempore quòd res labefactare turbarej uiderentur, interfici iussit. Prosperè igitur & ad uoluntatem fluente fortuna, successibus insolenter elatus in multas ac magnas cupiditates erupit: ingenita enim uitia illi perruptis, atque exutis paulatim inuolucris, quibus repugnante natura latuerant, enudata sunt, & eius simulatum diu ingenium se prodidit. Primùm enim iuuenem Aratum contumelia affecit, coniugi stupro illato, quæ res multum temporis occulta fuit, cùm in eorum domum diuerteret, hospitaliter ab his exceptus. Deinde in Græcorum Respub. asperius concitatus est, nec erat obscurum illum iam ad Arati cladem & exitum spectare. Suspicionis autem eius Messenicæ res initium attulerunt. Seditione enim laborantibus

rantibus illis, serius quàm tempus postulabat Aratus eis subsidio uenit, Philoppus una die præuertit, urbemq; ingressus quoddam rursus malum illis immisit, priuatim magistratus Messeniorum percontatus, nunquid leges haberent quibus cohiberent uulgus. Priuatim etiam primores ciuitatis rogauit, num mansio sibi essent quibus tyrannos opprimeret. Ex hoc additautrisque audacia, magistratus quidem populares & turbulentos homines ad supplicium postulabant: illi cum multitudine concita inuadentes magistratus interfecerunt, ex cæteris paulò minus ducentis peremptis.

Philippus tam fœdo opere perpetrato, magis etiam Messenios in se inuicem instigabat. Interueniens Aratus nec ipse animi ægritudinem dissimulare potuit, nec filium obturgantem asperè & uehementer Philippum prohibuit. Videbatur autem adolescens Philippi amore teneri: cùm ergo tum adeum diceretis ijs rebus ita gestis eius sibi aspectum non tam formosum, sed turpissimum omnium uideri: nihil quidem illi Philippus respondit, quamquam succensus ira sæpius, eo conuiciante, dentibus infrendisset. At seniorem, uelut nihil ijs uerbis commotus, ut homo ciuilis ac natura, moderatus, apprehensa dextera ex theatro egressus ad Ithomantam perduxit, immolaturus Ioui ac locum cogniturus. Est enim

enim is non minus quàm Acrocorinthus, munitus & clausus, ac si præsidium collocatum in eo sit, graue & infensum propugnaculum accolis futurus. Vbi uerò conscendit, & sacrificio instituto, uates ad eum exta detulit, ambabus manibus suscipiens, Arato & Phario Demetrio separatim demissa ostendit, ac percontatus est quidin sacris inspicerent, retinendámne sibi arcem esse, an Messenijs reddendam. Hîc arridens Demetrius si animum, inquit, uatis geris locum dimittes: sin regis, utroque cornu bouem detinebis: Peloponesum per ænigma significare uolens, quasi si Ithomanta & Acrocorinthum custodiat, facilem atque obsequentem futuram. At Aratus diu silentium tenuit: orante autem Philippo ut sententiam suam proferret, Permulti, dixit, ac magni, Philippe, Cretensium montes, permulti Bœotiorum ac Phocensium tumuli ex terra efferuntur: item plurimi Acarnanum partim mediterranei, partim in oris maritimis siti, qui natura munitissimi sunt, & quamuis horum nullam ceperis, omnes tamen sponte imperata faciunt. Latrones enim rupes ac saxa incolunt, & præcipitijs se tutantur. Regi autem nihil fide & beneuolentia firmius nec munitius esse potest, hæc tibi Creticum pelagus, hæc Peloponesum aperuit. Ab his orsus initijs

Regi nihil firmius beneuolentia.

initijs cùm sis, hoc ætatis hi te sibi imperatorem præfecerunt, illi in ditionem tuam uenerunt. Loquente adhuc Arato, Philippus exta reddidit uati, ac manu illum trahens uelut ab eo sibi illata ui, ac ciuitate erepta, Et hac, inquit, eandem proficiscamur uiam. Post id tempus Aratus declinans aulam, & se à Philippi sensim consuetudine subtrahens in Epiro rogatus ab eo ut secum unà militaret, recusauit, ueritus ne sibi ex illius factis ignominia & dedecus conflaretur. Cùm uerò à Romanis uictus turpiter, amissa classe in Peloponesum se recepisset, aggressus est iterum Messenios dolis capere: quod ubi minus successit, ad apertã iniuriã uersus eorũ agrũ populationibus uastauit. Tum Aratus sepenitus ab illius amicitia & familiaritate sciunxit, & in eũ inimicũ animũ cepit, ad hæc conscius eorum quæ in nurum ab eo perpetrata erant, exeruciabatur uehementer, sed silium rem celabat, & sibi illum contumelia affectum aspicere tantum dabatur, ulciscendi uerò ac persequendi iniurias facultas non erat. Maximè uerò Philippus à prioribus moribus immutatus uidebatur, quippe qui ex mitis & mansueto rege ac modesto adolescente impetulantem hominem & insolentem tyrannum euaserat. Verùm hæc haud quidem naturæ mutatio erat, sed in licentia improbitatis enudatio, quæ ob metum incognita diutius & obscura manserat. Fuisse autem eius cum Arato consuetudinem ab initio uerecundiæ ac timori admistã, ex ijs quæ in illum posteà gessit, perspicuè declarauit: nam cùm eum delere cuperet, quo uino non modò se tyrannum aut regem, sed ne liberum quidem hominem ducerat esse, ui palàm nihil tentare ausus est, sed taurionem unum ex ducibus & amicis subornauit, qui ex occulto se absente ac longè remoto, ueneficio rem conficeret. Is Arato factus familiaris, ei uenenum comparat, non acutum & uehemens, sed eius generis quod initio remissos calores & tenuem uentum in uentre excitat, dunde sensim tabe corpus inficit. Non tamen Aratum ea res latuit, sed ubi nullum deprehensæ & manifestæ cladis remedium est inuentum, ut cõmunem aliquem & quotidianũ morbum leniter ac silentio pertulit, nec præter unum ex familiaribus quisquam resciuit, quo in cubiculo præsente atque admirante, ô Cephaleon, inquit, hæc sunt præmia regiæ amicitiæ, sic uita defuncto in Aegeo, ubi decimum & septimũ imperatorem gesserat, instabant Achæi ut ibi ad sepulturam daretur, & conueniẽtia eius uitæ monumenta fierent. Sicyonij magna se ignominia affici existimabant, si alibi quã in patria eius uiri corpus humaretur. Itaq; ab Achæis ut sibi id permitterẽt impetrarunt. Sed

Arati mors.

sed cùm ueteri lege neminem intra mœnia humari liceret, & legi superstitio accessisset, miserunt in Delphos de his Pythiam sciscitatum, à quo oraculum huiusmodi acceperunt:

Consultas Sicyon Arato gratissima tellus,
Vt pia defuncti celebrentur funera regis,
Sit quodcũq; uiro, duriũ infensumq; feretur
Id scelus infandum cœlo terraq; mariq;.

Renunciato igitur responso, & Achæi cuncti letati sunt, & Sicyonij in primis luctu in celebritatem mutato, continuóque ex Aegæo cadauer ueste alba coronisq; exornãtes, cum pæana & choris in urbem intulerunt: sepulchro deindè optarunt locum ueluti conditoris totius urbis celeberrimum & clarissimum, seruatorémque suum magnificentissimo funere prosequuti sunt. Loco quo situs est usque ad nostram memoriam Arato nomen mansit. Immolant illi nonis Iunijs, quo die tyrannicum de ciuitate sustulit dominatum, quem mensem Athenienses εὐθυτευκῶνα ipsa uerò sacra salutaria nuncupant, eius diti monumentum quo Aratus in lucem æditus memoratur. Prior sacro in honorem Iouis Soteris Thyepolus præfuit, secundo Arati filius, torque non albo omnino, sed dimidia parte purpureo ornatus, & à Dionysij ministris carmina quædam ad citharã canebantur. Gymnasiorum princeps subsequẽtibus pueris & adolescentibus

lescentibus unà pompam agebat. Post eos senatus coronatus sequebatur: reliquorum ciuium turba pro arbitrio aderat. Quarum rerum hodie quoque uestigia quædam expiati seruant, honorum uerò & uetustate & mutatione rerum plurimi interierunt. Aratus igitur senior ita uixisse, atque huiusmodi præditus ingenio fuisse traditur. Filium autem eius Philippus homo flagitiosus & perditus, ad hæc natura crudelis & contumeliosus, medicamentis non quidem letalibus, sed ijs quæ menti officiunt, in insaniam uersum, cladem uitæ & perniciem appetens, ad horrenda ac nefanda facinora impulit, ut mors illi etsi iuueni ac florenti, malorum remedium & salutem afferre uideretur. Attamen Philippus huius impietatis hospitali Ioui ac sodalitio pœnas persoluit. Victus enim in bello à Romanis, sub eorum ditionem uenire coactus est, & tum alio imperio spoliatus, tum omnibus præter quinque amissis nauibus, mille insuper talenta conuenit stipendium pendere. Ad hæc obsidem dedit, & uix ei misericordia hostium Macedonia cum suis stipendiarijs permissa est. Cùm in necandis optimis quotidie & coniunctissimis uiris occupatus esset, horrore atque odio sui regnum uniuersum compleuit. Vnum tantummodo in tantis calamitatibus leuamen Demetrium nactus eximia

uirtute filium, cum ob honorem sibi à Romanis habitum, inuidia & suspicione uita priuauit. Perseum uerò alium filium nõ legitimũ, sed supposititium fuisse ferunt, ex Gnathænio Medica quadam muliere genitum. Hic est de quo Aemilius Paulus triumphauit. Itaque Antigonici regni sublatis hæredibus, eius omne genus interijt. Arati autem genus Sicyone & Pellnæ usque nostram peruenit ætatem.

Galba.

INCERTO
Interprete.

PHICRATES Athenien sis idcirco existimabat stipẽdiarium militem & diuitiarũ & uoluptatum studiosum esse oportere, quòd dum harum gratia largius cupit acquirere, se periculis audentius committat. Sunt autem permulti qui militis officium esse putẽt, ut ueluti corpus sanum, diuerso suoq; motu nunquam, sed imperatoris arbitratoris arbitrio moueatur. Itaque Paulum Aemilium ferunt exercitui, quem loquacitati solùm & elegantiæ studentẽ in Macedonia accepisset, edixisse, ut manum alacrem & gladium quisque acutum

tum haberet cætera sibi curæ fore. At Plato qui uidebat nihil neque ducem neque principem bonum effecturum, ubi exercitus minus se temperantem obedientemque præstaret, putabat obediendi uirtutem æquè atque imperandi, naturæ esse generosæ educationisque philosophicæ, præsertim quæ iram & uehementiam mansuetudine humanitatéq; non inconcinnè temperaret. At cùm cæteræ calamitates multæ, tum ea quæ Romanis post Neronis obitum accidit, testimonio est, nihil esse in imperio formidabilius potestate militari, quæ indocta utitur absurdisq; consilijs. Itaque Demades Alexandro mortuo, similem esse dicebat Macedonum exercitum exæcato Cyclopi, quippe qui illum intueretur multis moueri motibus perturbatis & prauis.

At Romanorum imperium si Demades inspexisset, iisdem affici agitarique malis comperisset, quibus Titanas ferunt: in multas nempe partes discerptum, & undique in seipsum incurrens, non tam ex eorum dominandi cupiditate, qui imperatores appellarentur, quàm diuitiarum studio & luxuria militum, qui imperatores inuicem ueluti clauos extruderent. Atqui Dionysius Pheræum, cùm menses decem regnasset in Thessalia, ac mox interimeretur, tragicum tyrannum appellabat, celerem scili-

cet mutabilitatem cauillatus: at Cæsarum focus palatium ipsum breuiore tempore quatuor imperatores suscepit, cùm alium inducerent tanquam per scenam, alium educerent. Sed erat hæc una consolatio oppressis, quòd non opus habebant alia animaduersione in autores. sed eos à seipsis intuebantur occidi: & illum certè primum & omnium iustissimè, qui inescauit militem, docuitq; tantum esse sperandum in Cæsaris mutatione, quantum ipse promisit, rem pulcherrimam illam à Nerone desectionem, mercede interposita, in proditionem calumnia uertens. Nymphidius enim Sabinius, qui (ut dictum est) cùm Tigellino aulæ præerat, ubi Neronem cepit omnino desperatio, nec erat dubium fuga in Ægyptum concessurum, exercitui persuasit tanquam absente iam Nerone atque fugæ dedito, ut imperatorem Galbam salutarent, & largitionem uiritim est pollicitus aulicis & militibus qui ita salutassent: nummùm septies mille quingentos, his uerò qui extrà militarēt, mille ducētos quinquaginta, quantū colligere nō poterat nisi multò plurib⁹ omnes mortales onerare malis, quàm Nero consueuisset. Hoc enim perdidit continuò Neronem, & paulò pòst Galbam. Nam alterum ut accepturi prodiderunt, alterum non accipientes occiderunt: mox illum quærentes qui tantum promeserat, deser-

torem proditoremq; occupant, seipsos etiam dum sperati potiri uolunt, consumentes. Sigillatim igitur quæ gesta sunt diligenter exponere, iustæ historiæ sit. Sed quæcunque digna notatu Cæsarum sequundis aduersisq; rebus acciderunt, nec à me quoque prætereunda sunt. Galba Sulpitius quòd priuatus omnium ditissimus transiuit in Cæsarum familiam, omnes consentiunt. In quanquam amplissima seruiorum domo plurimum æstimationis haberet, plus tamen catuli cognatione sibi sumebat, uiri qui cæteros suæ tempestatis homines uirtute & gloria anteibat, quanquam ille quidem alios se plus posse non inuitè ferebat. Erat etiam Liuiæ uxori Cæsaris Galba genere coniunctus. Itaque opera Liuiæ ex palatio processit consul. Adhæc fertur exercitui in Germania cum laude præfuisse, Libyæq; proconsul fuit inter paucos laudatus. At militaris uictus & sumptuū parsimonia ac frugalitas fuit in causa, ut potitus imperio auarior haberetur: quam quidem unam de se opinionem modestia temperantiaq; pepererat. Accepit autem à Nerone Hispaniam prouinciam, cùm is nondum edoctus esset metuere magnos ciues in dignitate constitutos. Galbæ uerò, qui uideretur natura mitis, senectus ipsa fidē religionis fecit, cùm enim publicanis sceleratis hominibus, qui

prouincias crudeliter & inhumaniter uexabant, cõstitutus curator esset, quod solùm tum potuit, sic prouinciarum calamitatem acerbè tulit, quasi communis iniuria esset: unde magno solatio damnatis uemundatiúq; fuit. Poëmata quidem quæ in Neronem ædebantur, & multis in locis circunferebantur cantibãturq; minimè impediebat, neq; ædilibus indignabatur, unde plus etiam diligebatur ab hominibus: erat enim illi familiaris, annum iam octauum militare imperium tenens, quo tempore Iunius Vindex Galliæ prætor insurrexit in Neronem. Quare ante defectionem ad eum literæ à Vindice missæ dicuntur, quibus neq; credidisse, neq; eas diuulgasse, neq; detulisse fertur, cùm reliqui prouinciales epistolas ad se missas transmitterent ad Neronẽ, & quantum in ipsis fuit, id negociũ interciperent, cuius ad postremũ participes facti, tam suũ ipsorum, quàm illius proditores sese fuisse declarabant. Sed Vindex ubi post declaratũ palàm à se bellum scripsit ad Galbam, eum hortans ad accipiendum imperium, ac seipsum Gallis corpori ualido caput quærenti præberet, qui millia uirorũ armatorum centũ haberent, & alia plura armare possent, rem proposuit amicis, quorum alij putabant expectandũ esse, obseruandumq; dum motũ atq; impetum aliquem ad res nouas Roma afferret, Titus autem Vinius

uius classiariorum dux, Quid ô galba, inquit consultatis? quærere enim num in fide Neronis maneamus, iam manentium est. Igitur uelut inimicus Nero sit, nunc aut prodenda Vindicis amicitia non est, aut is est continuò accusandus, bellóq; inuadendus, quòd te Romanorum principem mauult, quàm Neronem tyrannum. Hinc præscripto die etiam per prouincias edicta dimisit galba, autor singulis uniuersisq; conspirandi futurus: cuius rei rumor atque fama ubi emersit, collecta hominum multitudo est ad res nouas non impigra. Nondum igitur planè tribunal attigerat, cùm est ab hominibus galba una uoce Imperator salutatus. Is uerò haud continuò eam appellationem admisit: sed ubi Neronem accusasset, & illos quos, peremerat uiros clarissimos defleuisset, pollicitus est se patriæ prosecturum, neque Cæsarem neque Imperatorem, sed ducem senatus populiq; Romani professus sese. Quòd autem rectè Vindex & consultè galbam ad imperium reuocarit etiam Neronis obitu declarauit. Simulans enim contemnere se Galbam, ac nihili ducereres Gallorum, ubi de defectione audiuit (lauabat enim tum, ac prandebat) euertit mensam. Cumq; senatus Galbam hostem iudicasset, iocari & efferri apud amicos uolens, Non malum, inquit, sibi pecuniis

egenti augurium incidisse. Et res quidem Gallorum cùm in seruitutem redigantur, prædæ fore: Galbæ uerò facultates, quoniam hostis iam declaratus esset, uendere oportere. Ac tubitbat quidem bona Galbæ uendi. Quæ cùm Galba audisset, ea omnia uendens quæ Nero habebat in Hispania, multos reperit ad emendum alacriores. Cùm uero plures à Nerone deficerent, ac se Galbæ omnes officiose ascisceret, solus Clodius Maurus in Libya, & Virginius Rufus, qui in Gallia Germanicum ducebat exercitum, per sese agebant. non idem institutum habentes. At Clodius quoniam rebus rapiendis studuerat, ac uirorum cædibus, haud obscurum erat hunc propter crudelitatem & auiditatem errabundum, neque imperium posse continere, neque dimittere. Virginius autem qui legionibus potentissimis præerat, à quibus persæpe imperator appellabatur, colebatur, neque accepturum se dicebat imperiũ, neque commissurum ut aliỹ daretur, qui minus à senatu electus foret. Hæc non parum Galbam principio turbabãt, sed ubi Virginiỹ Vindicisq; exercitus, qui ui quodammodo ipsos duces, ueluti aurigas qui frenis dominari non possunt, Magnã adpugnã excitarant, simulcõstiterũt, ac Vindice seipsum interimẽte, & uiginti millibus Gallorum cæsis, rumor esset ammes

cupere ob eiusmodi uictoriam ut Virginius imperium susciperet, aut rursus ad Neronem conuertãtur, tunc demum Galba omnino metuens Virginio scripsit, rogans ut communiter pro tuendo Romano imperio, & pro libertate agat. Ac rursus cum amicis in Coloniam Hispaniæ urbem secedens, magis circa pœnitentiam rerum factarum, & desiderio oclỹ consueti, quàm circa ullas res necessarias tempus terebat. Iam æstas erat, cùm paulò ante crepusculum uenit Roma Sicelus, uir intra septimum diem libertate donatus, qui audiens Galbam quiescere solum, confestim ad eius cubiculum pergit, quod repugnantibus cubicularijs uiapatefactum ingressus nunciauit, ut etiam uiuo adhuc Nerone, sed latente, exercitus primum, deinde populus & senatus imperatorem Galbam appellarit. Paulò autem post nunciatum esse illum obijsse mortem, sed nullo modo quidem credidisse se aiebat, donec ingressus mortuum iacentemq; Neronem uidisset, atque ita tandem abijsse. Hoc nuncium Galbam extulit, ad cuius fores hominum multitudo magnam in ipso fiduciam habens confluebat, etsi celeritas adimebat fidem. Sed biduo quoque Titus cum alijs multis ab exercitu uenit, quæ senatus censuisset sigillatim exponens. Hic igitur in ordinem honestũ prouectus est. liberto uerò tum anulos aureos dedit, &

Martianus Vicellius iam uocatus primas inter libertos habebat. At Romæ Nymphidius Sabinus non sensim atque paulatim, sed summatim simul omnia per rerum turbationem sibi uindicabat, inquiens galbam senem esse, ac uix satis Romam lectica propter senium uehi posse. Erat enim annos tres & LXX. natus. Qui uerò ibi erat exercitus, cùm diu antea benuolo animo in eum fuerat, tum hoc tempore cùm ab uno solo sustentaretur, illum propter largitionis magnitudinem benefactorem existimabat, galbam autem debitorẽ. Cõtinuò igitur Tigellino collegæ gladium ut poneret imperauit, faciebatq; consuuia, quibus uiros consulares accipiebat, atque prætorianos, addens etiam nomen galbæ ipsis inuitationibus. Multos instruxit qui dicerent, mittendum esse ad galbam qui ab eo peterent, ut perpetuò præfecto Nymphidio esse sine collega liceret. cùm autem senatus in eius honorem multa faceret, appellans benefactorem, & assiduè currens ad eius fores, omnibus illum sententijs præesse uellet confirmaretq; multò redditus est audacior, adeò ut breui tempore illis à quibus colebatur non solùm foret inuidiosus, sed etiam formidabilis. cumq; ministri publici à consulibus deligerentur, qui decreta & diplomata, quæ uocant obsignata Imperatori portarent (quæ proceres urbis cùm animaduertunt, summa uehiculorum contentione tabellarios prævertere consueuerunt) non mediocriter Nymphidius est turbatus, quòd & signum & ministros non ab ipso acceptos misissent. Quin fertur de consulibus consultasse. Deinde cùm illi sese expurgassent, ac precibus institissent, remisit iram. gratificatus autem populo, nequaquam obstitit si quis ex Neronis familiaribus exturbaretur, fustibusq; cæderetur obuius. Quare Spiculum gladiatorem statuis Neronis, dum detraheretur, subiectum in foro necarunt, & Aponium quendam ex delatoribus reuolutum superactis plaustris saxo onerato oppressérunt. Alios etiam permultos discerpserunt, & quosdam sanè qui nihil per iniuriam perpetrarant. Itaque Mauriscus, qui uir optimus & erat & uidebatur, dixit ad senatum, se metuere ne breui Neronem desiderarent. Adeò uerò Nymphidius magna spe fuit, ut non sit ueritus Caij Cæsaris illius filius appellari, qui post Tiberium imperauit. Nouerat enim Caius, ut uidetur, matrẽ illius cùm esset adolescens, è liberto Cæsaris natam: fuit enim illa aspectu minimè iniucunde, & nouit illam quidem in tabernis medicinarijs mercede nõ satis honesta. At fuit eius muliteris cum Cæsare congressus (ut uidetur) posterior Nymphidij natali. Erat autẽ suspicio, natum

tum esse ex Martiano gladiatore, hunc enim propter gloriam ipsius Nymphidia amabat. Magis enim uisus est ob similitudinem formæ illius esse. Verùm fassus se Nymphidia matre natum, Neronis interitum sibi solis asscribebat. Huius autem interitus cùm non satis ea præmia esse duceret, quòd & honoribus frueretur & pecunijs, quodq; dormiret cum Neronis sporo, quem ab ipso rogo dum cadauer adhuc cremaretur, continuò accersitum loco nuptæ haberet, Pompeiumq; appellaret, sed ad successionem imperij nitebatur. Et alia ipse Romæ clàm per amicos moliebatur, per mulieres quasdam uirosq; senatores, qui ei occultè adiutores erant. Vnum uerò ex amicis Gellianum in Iberiam misit, quæ agebantur consideraturum. At Galbæ post Neronis obitum erant sequunda omnia, præterquam quòd Virginius Rufus dubius adhuc, solicitum illum reddebat, ne quoniam exercitum cui præerat, magnum bellicosissimumq; uicto Vindice addidisset, cepisset q; magnam partem Romani imperij, uniuersam scilicet Galliam, quæ rebellando fluctuabat, ad imperium se inuitantibus obtemperaret. Nullius enim quàm Virginij neque nomen maius erat neque præclarius, perinde atque maximo is momento, & Romanos simul molesta tyrannide, & bellis Gallos liberasset. At ille tùc ipsè quib.

quib. initio cogitatibus insistens, electionem Imperatoris senatui reseruabat. Verum declarato iam obitu Neronis, tunc multi rursus addebantur Virginio: & quidam ex ijs tribunis qui erant in tabernaculo, districto ense ei instabant, ut uel imperium uel ferrum admitteret. Sed posteaquam Fabius Valens qui uni præerat legioni, iurauerat primus in Galbam, & literæ ex Roma allatæ sunt quibus de rebus senatus decreuisset, difficulter licet & uix, tandem militibus persuasit, ut Galbam Imperatorem appellarent. Et quem is successorem miserat Flaccum Ordeonium admisit, illiq; legionem tradens, ipse Galbæ deinde aduenienti profectus est obuiam, simulq; reuertens, neq; iram neq; honorem manifestè assecutus. Et alterius quidem rei Galba causa fuit, quoniam uirum illum uerebatur: alterius uerò amici Galbæ, præsertim Iunius Titus, qui cùm Virginio inuideret, putabat arcendum esse, ignauus bono Virginij genio adiutorem se succedere, qui uirum illum à bellis & milis quæcunque duces aliosoccupabant, in securam uitam & senectutem pacis & quietis plenam subduceret. At Galbam senatus oratores circa Narbonem urbem Gallicam offendentes, lætisalutarunt, rogarũtq; ut se quamprimùm desideranti populo ostenderet. Hic uerò præter colloquia & congressus, quibus humanè

humanè & populariter utebatur : tum inter conuiuia cùm maltus apparatus & cultus magnus adesset, quem ex rebus Neronis ad ipsum antè miserat Nymphidius, nullo tamen illorum, sed suis utens, ingenti uir animo & minimè ineptus uidebatur. Verum statim generosa hæc, fastusq; uacua, & ciuilia, ad popularem captandam gratiam pertinere Iunius declarans, tumoremq; esse ingentem, qui seipsum modò demitteret, persuasit ut Neronis pecunijs uteretur, & in conuiuijs ne parceret regijs sumptibus. Itaque senex paulatim animum suum Iunio submisit. Erat autem Iunius argento uel maximè etiam in qualibet re leuissima addictus, tum adulterijs obnoxius. Cùm adhuc enim esset iuuenis, militaret q; sub Caluisio Sabino primam militiam, uxorem ducis luxuriosam fœminam noctu traduxit in castra uestem indutam militarem, camq; inter principia, quæ uocant, constuprauit. Ob quam rem eum C. Cæsar in uincula coniecit, quo mortuo, Iunius secunda fortuna usus uinculis est solutus. Et cùm apud Claudium Cæsarem cœnaret, argenteum poculum clàm sustulit. Quod Cæsar cùm audisset, rursus postridie ad cœnam hominem inuitauit: qui cùm uenisset, iussit ministros, nullum illi argenteum poculum, sed fictilia omnia afferrent atque apponerent. Hoc igitur Cæsari propter comicam

comicam moderationem uisum est non ira, sed risu dignum. Sed quæ is, Galbam obsequẽtem sibi habens & opibus plurimum pollens, egit, tragicarum ærumnarum miseriarumq; magnarum alijs causam, alijs prætextum præbuerunt. Nymphidius enim cumprimum gelianus quem miserat Galbæ uelut speculatorẽ ad se reuertisset, audiens & aulæ & satellitum esse cornelium Laconem præfectum declaratum, sed rem uniuersam esse sub Iunij potestate, sibi autem nunquam licere iuxta galbam stare, aut seorsim accedere, ut quem omnes sint obseruaturi, turbatus est, congregatisq; ducibus, galbam ipsum senem esse probum quidem dicebat & moderatum, uerùm qui minimè suis consilijs uteretur : ab Iunio & Lacone res non bene administrari. Prius igitur quàm assequuti acciperent quod robur Tigellinus habebat, mitti oportere ab exercitu oratores ad Imperatorem putabant, qui docerent, si ex amicis hos solos duos amouerit, iucundiorem se omnibus desideratioremq; futurum. Sed ubi hæc non persuasit, absurdumq; & minimè conueniens uideretur, ducem senem petinde ac præesse nuper didicisset, quibus amicis uti, aut non uti oporteat, docere uelle, alia rem aggressus uia, ad Galbam scripsit, terrorem iniciens, nunc esse in urbe subdola multa & excitata, nunc clodium

dium Marcum in Libya uecturam rei frumentariæ detinere, rursusq; moueri legiones Germanicas, & de copijs Syriæ & Iudææ similia audiri. Quibus cùm Galba neque admodum attentus esset, nec crederet, decreuit prior rem aggredi: etsi Clodius Celsus Antiochensis, utrum erudens, tum ei beneuolus, ac fidus hinc dehortaretur, ne unam quidam familiam esse Romæ dicens, quæ Nymphydium Cæsarem salutaret. Deridebant autem multi Galbam, tum Mitridates Ponticus in caluitium eius rugositatemq; cauillans, nunc, ait, quendam uideri Romanis esse, conspectum autem tum ubi Cæsar salutabitur, uisum tri diriculum omnibus. Decretum est igitur, ut circa mediam noctem Nymphidium agentes in mediam multitudinem, declarent imperatorem. Primus autem ex tribunis Antonius Honoratus aduesperam collectis quibus præerat militibus, non insulse accusauit tum ipsum Nymphidium, tum alios qui breui tempore toties sententiam mutarent, nulla consideratione, nulla electione melioru, sed dæmone quodam agitati, à quo ipsi ex proditione in proditionem impellerentur: ac priori quidem rectè obtendi Neronis crimina, nunc uerò quòd Galbam prodant, quam necem matris accusent, iugulationemue uxoris? quam Tymelen uereantur, imperatorẽsue tragœdiam? Sednec Neronem quidem ob hæc deserere passi fuissemus, nisi Nymphidius nos persuasisset, desertos ab illo nos prius in Aegyptum fugisse. Vtrum igitur Neroni Galbam sacrificabimus, & Nymphidia natum legentes, Cæsarem Liuiæ filium necemus, quemadmodum Agrippina natum necauimus? An huic potius eorum quæ perpetrauit pœnam inferentes, ostendamus nos ipsos tum Neronis ultores, tum bonos Galbæ fidosq; custodes? Hæc tribuno militum dicenti, omnes sese milites addiderunt, atque alios adeuntes, ut insisterent in fide erga imperatorem rogabant, pluresq; in eam sententiam traduxerunt. Sublato autem clamore, Nymphidius siue quòd crederet (ut quidam putant) à militibus se iam uocari, siue festinaret anticipare rem adhuc ambiguam, processit sub multa luce, oratienem quandam secum ferens scriptam in libro, quam à Cingonio Varrone compositam meditatus erat habere ad milites. Sed cùm uidisset portas castrorum clausas, & in muris multos armatos, timuit, accedensq; rogauit quid uellent, & cuius iussu in armis essent: redditaq; ab omnib. una uoce, Galbam decernere imperatorem, ille quoque concurrens secundo clamore laudauit, idq; ut qui sequebantur facerent, iussit. Et quum hi qui ad portas erant sinerent tum cum paucis ingredi,

lancea feritur, quam quidam ante ipsum excepit scuto Septimius: cumq; alij districtis ensibus impetum facerent, fugiens fugatusq; in casa militis iugulatur, eiusq; cadauer trahentes in medium cancellis circunseptum, spectaculo volentibus interdiu præbuerunt. Sed cùm ita Nymphidium interemptum Galba audisset, & qui cum eo coniurarant iussisset interfici, inimici omnes continuò perierunt. In quibus etiam Cingonius fuit is qui orationem scripserat, & Mithridates Ponticus. Visus est non legitimè, tametsi iustè, neque populariter premisse ante iudicium, uiros minimè obscuros. Aliam enim imperij formam acceperant omnes, decepti, quemadmodum fit, his quæ initio dicebantur. Ad hæc eos maiore molestia affecit, quòd utr consularis fidesq; Neroni mori iussus esset Petronius Tertullianus. Maronem enim in Libya per Trebonium, & Fronteium in Germania per Valentem interimens, eo prætextu est usus, quòd eos cùm in armis militaribus fuissent, metuisset. Tertullianum uerò & senem & nudum & inermem audiuisset certè, nec repulisset, si moderationem quam præ se ferebat, opere fuisset obseruaturus. Hæc igitur huiusmodi uituperationib. fuere obnoxia. Sed ubi accedens abesset ab urbe circiter quinque ac uiginti stadia, incidit in petulantes & tumultuarios quos-

quosdam remiges, qui uias præoccuparant, & undique erant circunfusi. Hi autem erant quos circiter unam legionem collectos inter milites retulerat Nero. Et tunc præsente imperatore, nec ut confirmarentur militia, nec ut lustrarentur, nec ut audirentur, aderant, sed cum clamore tumultuabantur, signa legionis locumq; petentes. Illo autem cunctante, & ut iterum dicerent iubente, tum hi negationem eam uideri dilationem inquientes, turbabantur, & nec clamori parcentes quidem cum sequebantur. Cumq; aliqui gladios distrinxissent, iussit Galba equitatum in eos irruere: itaque illorum subsistit nemo, sed alij continuò auersi, alij fugientes perierunt, neque bonum neque faustum hi Galbæ auspicium facientes, cum per multam cædem totq; cadauera in urbem ingrederetur. Ac qui eum antea contempserat ut infirmum senemq;, tunc ut horribilem omnibus & formidabilem metuebat. Cumq; uellet ostendere magnam mutationem circa immensas largitiones sumptusq; Neronis, ipse haud satis decorem obseruauit. Cùm enim Canus tibia caneret inter cunandam (Canus autem hic antea illi auditu pergratus erat) ubi tibicinem laudasset, essetq; ipso delectatus, iussit afferri sibi arculam, unde aureos quosdam acceptos Cano in manus dedit, dicens, ex priuatis, non ex publi-

Sordes notat. Vide Sueton.

cis pecunijs se donare. Quas uerò largitiones Nero dederat scenicis palæstricisq;, eas uehementius repeti præter decimam partem cùm iussisset, deinde parum colligens (nam qui acceperant eas largitiones plurimi consumpserant, homines in diem viuentes, ac uictu satyrici) eos qui ab ijs aut emerant quippiam aut acceperant, requirebat, & ab ipsis exigebat. Cumq; res modum non haberet, sed longius tenderet procederetq; in multos, Galba quidem infamiam, at Iunius inuidiam sibi atque odium comparauit, ni qui alijs omnibus auarum ducem sordidumq; præstaret, ipse uerò prodigè utens, & caperet & uenderet omnia. Hesiodus enim & incipiente & finiente cado expleri dicit oportere, sed Iunius infirmum uidens atque senem Galbam, fortuna implebatur, tanquàm ea eodem momento oriente & occidente. Senex autem ex mala Iunij administratione initio patiebatur iniuriam: præterea quæ ipse rectè consultasset, Iunius impediebat, quale fuit Neronianorum supplicium. Improbos enim occidit, in quibus fuit Elius & Polycletus, & Petinius, & Patrobius. Populus uerò plaudebat, & dum hi per forum agerentur, clamabat & pulchram illam esse & piam pompam, ac deos hominesq; exposcere magistrum paedagogumq; tyrannidis Tigellinum. Tigellinus autem homo scilicet generosus

rosus, magnis pignoribus corruperat Iunium. Tertullianus uerò cùm nec prodidisset, neq; odisset Galbam, Iunij odio, nulla alia re perpetrata, mortem luit. Tigellinus uerò qui Neronem fecerat morte dignum, & eundem talem deseruerat prodideratq;, adhuc supererat, magnum documentum, nihil esse apud Iunium infectum, neque dantibus non sperandum. Nullius enim spectaculi cupiditate Romanus populus magis tenebatur, quàm ut uideret Tigellinum iudicio circumuentum. Et cùm nunquam cessaret, neque in theatris, neque in stadijs, petere Tigellinum, increpatus est imperatoris edicto, respondentis, Non multum temporis uiciurum etiam Tigellinum, tabido morbo consumptum: illos uerò deprecantis ne exacerbarent, neque facerent tyrannida ex imperio. Iunius uerò & Tigellinus uidentes interim plebis offensam, hic quidem pro salute recuperata, dijs splendido epulo sacrificauit, ille uerò post cœnam ab imperatore surgent coram eo saltauit, filiam ducens uiduam, cui Tigellinus propinauit ducenta quinquaginta millia nummûm, iussitq; mulierem quæ pellicibus præerat, monile collo detractum, quod centum & quinquaginta millium esse dicebatur, ei aptare. Hinc factum est, ut etiam moderatè gesta calumniam haberent, quemadmodum res aduersus

Gallos, qui Vindici auxilium tulerunt. Videbantur enim non imperatoris humanitate, sed ab Iunio ementes remissionem tributorum, & rempublicam assequuti. Ob hæc igitur multitudo erat aduersus imperatorem irata. Milites uerò cùm largitionem non acciperent, primum sperabant, si non quantum promissum erat, at quantum Nero dederat, hunc solaturum esse: sed frustra: Galba enim ubi audiuit quid illi sibi uitio darent, uocem emisit magno digna imperatore, quippe qui diceret, morem esse sibi deligere, non emere milites. Vbi hoc illi audissent, grauiter in eum odio immanique sunt accensi. Videbatur enim non ipse solutos eos priuare, sed legem ferre, ac docere posteros imperatores. Verum adhuc Romæ erat obscurus motus & reuerentia simul quædam erga præsentem Galbam: tumultum aduersus nouas hebetabat, retardabatque, & quòd nullum manifestum mutationis principium uidebatur, id includebat quodammodo eorum malemolentiam. Sed hi qui prius sub Virginio, tunc uerò sub Flacco in Germania erant, ob eam pugnam quam pugnarant aduersus Vindicem magnis rebus dignabantur: itaque nihil assequuti, nullam principum consolationem, nullam exhortationem admittebant: ipsum autem Flaccum, quoniam esset propter uehementissimum dolorem pedum corpore imbecillo,

becillo, rerumque imperitus, habebant omnino pro nihilo. Et cùm esset quandoque spectaculum, ac tribuni militum turmarumque duces pro Romanorum consuetudine bonam fortunam imperatori Galbæ precarentur, multitudo primùm tumultuabat, deinde precari illis perseuerantibus contrà clamabat, Si dignus. Huiusmodi quoque alia cùm ab ijs legionibus quibus præerat Tigellinus, per contumeliam sæpe dicerentur, literæ ad Galbam à procuratoribus mittebantur. Hic autem perterritus, quòd non modò ob senium, uerumetiam quia careret filijs contemptui foret, consultabat sibi adoptare adolescentem aliquem ex illustribus, eumque declarare imperij successorem. Erat autem Marcus Otho genere quidem minimè obscurus, sed delitijs & studio uoluptatum continuò à pueris, Romanorum omnium maximè delitiæ. Vt enim Alexandrum Homerus Helenæ comatæ uirum, cùm nihil haberet ad gloriam aliud quo illum decoraret, ab uxore nominauit sæpe: sic erat Otho famosus Romæ ob nuptias Poppeiæ, quam cùm esset Crispini coniunx amauit Nero: uerùm suam uxorem ueritus ac matrem metuens, subernauit Othonem qui Poppeiam tentaret. Vtebatur enim Othone & amico Nero & contubernali, propter pro-

Vide Sueto-nium in Othone.

digalitatem & luxuriam, & cùm ille in eius perſæpe tenuitatem atque auaritiam cauillaretur, gaudebat. Ferturq; cùm aliquando uteretur Nero precioſiſsimo unguento, & Othonem eo perfudiſſet, illum quoque poſtridie Neronе conuiuio accepto, ſimul undiq; argenteas aureasq; fiſtulas repentè propoſuiſſe, quæ tanquam aquam unguentum effunderent atque diluerent. Ac Poppeiam cùm ille Neroni corrupiſſet, illius ſpecie ingreſſus, perſuadendo effecit ut ea uirum dimitteret. Eam cùm nuptam apud ſe haberet, ægrè ferebat communem eſſe Neroni, & concedere indignabatur: quam rem non iniquè tuliſſe Poppeiam ferunt. Et enim excluſiſſe Neronem dicitur abſente Othone, ſiue quòd uoluptatis ſatietati uarietate cuperet mederi, ſiue ut putant, quòd cæſaris nuptias grauiter ferret, cùm interea proſtituere ipſius ſeſe propter libidinem non ceſſaret. Itaq; parum defuit quin periret Otho, fuitq; mirum, quod qui & uxorem occiderat & ſororem ob Poppeiæ coniugium, Othoni pepercerit. Seneca benuolo utebatur: is ſuaſit Neroni ut Luſitanorum dux ad oceanum Otho mitteretur. Et cùm ſciret datum imperium eſſe prætextum exilij, neque grauem ſeſe, neq; moleſtum ſubditis præſtitit. Cùm uerò Galba defeciſſet, ipſe primus acceſſit ex ducib. & quantum argenti auriq; habebat in poculis ac menſis,

menſis, ſecum afferens, argentario ut in nummos uerteret dedit, atque eos famulis numerauit qui miniſtrare imperatori conſueuerant circa uictum. Cumq; in alijs ei fidus eſſet, ſpecimen dedit, nemine imperiorem rerum peritia eſſe ſe. Cùm iter multos dies una faceret communi itinere conſuetudineq;, tum colloquutionibus & muneribus Iunium ſibi conciliauit, & ex omnibus maximè ſe ei ſubmittens effecit, ut iam prorſus haberet ſecundum poſt illum poteſtatis locum. Hac autem re ſine inuidia erat ſuperior, quòd ubique adiumento eſſet indigentibus, & quidem gratis, quiq; ſe præſtaret affabilem omnibus & humanum, ac plurimam uiris militaribus opem ferret, multosq; promoueret in exercitu duces, partim petens ab imperatore, partim Iunium atque libertos Vicellum & Aſiaticum rogans. Nam hi erant aulicorum potentiſſimi: & quoties Galbam epulo acciperet, cohortem ſemper quæ ad cuſtodiam aderat corrumpebat, aureos ſingulos donando. Quibus rebus ipſum honorare uidebatur, quòd eo ſtudio & populari gratia in milites uteretur. Cùm igitur Galba de ſucceſſore conſultaret, Othonem indicauit Iunius: at ne id quidem gratu, ſed ea conditione ut Otho cùm fuiſſet adoptatus à Galba, ſucceſſorq; imperij declaratus, filiam ſuam uxorem duceret. Erat enim minimè obſcurum

semper consueſſe Galbam bonum publicum priuatō ſuoꝝ anteponere, & non eum ſibi adoptādum quærere, quo eſſet maximè delectatus, ſed qui Romanis foret utiliſsimus. Videtur autem circa proprias tantum pecunias Othonem hæredem non inſtituiſſe, quoniam & intemperantem noſſet, & ſumptuoſum adoleſcentem, æreq; immerſum alieno, ad quinquagies decies centena nullia. Vide Iunio audito, cum ſilentio atque manſuetè quod inſtituerat differebat. Sed ubi eum declaraſſet conſulem, Iuniumq; collegam, exiſtimabatur anni principio ſucceſſorem adoptaturus. Eratq; militibus periucundus, Othonem magis quàm alium quenquàm appellatum iri. Verùm deprehendit eū cunctantem adhuc atque conſultantem de tſſringendis rebus Germanicis. Nam communiter omnes qui erant in exercitu, Galbam oderunt, quoniam largitionem non ſolueret: priuatim verò Virginium Ruſum illi obijciebant, qui erat deiectus cum ignominia: Gallos verò qui geſſiſſent aduerſus ſe bellum, largitiones conſequi: at quicunque ſe Vindici non addiderant, ſupplicio affici. Vindici ſoli Galbam dare gratiam atq; honorem mortuo, illumq; publicis expiationibus venerandum eſſe, perinde atque Ro. imperator huius beneficio eſſet declaratus. Cùm huiuſmodi ſermones apertè iam in caſtris circumferrentur, no-

GALBA. 821

na luna primi menſis, quas Calendas Ianuarias vocant, iam imminebat. Tunc cogente eos Flacco ad iuſiurandum, quòd per imperatorem iurare mos erat, hi quidem accedentes Galbæ imagines euerterunt, demoliebanturq;: ſed cùm iuraſſent iuſiurādum per ſenatum populumq; Romanum ſoluti ſunt. Deinde detulit ad prætorianos Flaccus, metuere ſe tam inobedientiam ad defectionem pertinere, hic quidam in hunc ſermonem prorupit: Quid patimur ô commilitones, qui nec alium deum facimus, nec qui nunc eſt obſeruamus, tanquam non Galbam, ſed eum imperatorem, quem cùm regere decebat, regi ducíq; patitur ab alijs, deteſtantes? Itaque Flaccum Ordeonium, qui aliud nihil ſit quàm umbra & ſimulacrū Galbæ, dimittamus. At à nobis diſtat unius diei itinere Vitellius, Germaniæ dux, qui quū patre ſit eo natus, qui & prætor & ter conſul fuit, & Claudio Cæſari quodāmodo collega, tū ipſe, quā aliqui paupertatem uitio dant, clarū documētū probitatis magnanimitatisq; oſtendit. Agitè per huius electionem oſtendamus cūctis hominib. nos Iberis eſſe Luſitanisq; potiores, qui imperatorē eligamus. Hæc alijs libenter iam admittentib. alijs non admittentib. ſignifer unus clām egrediēs rem Vitellio nunciauit noctu, multis apud eum cœnantibus. Qui ſermo cùm iuſter exercitus diſper-

ſus

sus esset, primus Fabius Valens unius duxlegionis postridie cum magna equitum manu ueniens, imperatorem Vitellium salutauit. At Vitellius priores quidem dies uisus est, quoniam imperij magnitudinem metueret, ab ea re abhorrere, planeq; esse alienus. Tunc autem ferunt cùm esset uini & cibi meridiani plenus, accessisse, eosq; audisse à quibus esset Germanicus nominatus, Cæsaris tamen haud admisisse. At continuò qui cum Flacco erat exercitus, pulchrum illud populareq; iusiurandum in senatum omittentes, Vitellio imperatori iurati sunt facturos se imperata. Et ita quidem appellatus est in Germania imperator Vitellius. Verùm Galba cùm audisset quî ad res nouas tumultus fiebat in Germania, amplius adoptionem non distulit. Nam cùm amicos nosset quosdam pro Dolabella, plures pro Othone ambire, quorum ipse probabat neutrum, subitò præfatus nihil, Pisonem accersiuit, Crassi Critonisq; nepotẽ, quos interfecit Nero, adolescentem illum quidem & decoro planè & seuero ad uirtutem omnem ingenio, descendebatq; in castra illum Cæsarem & successorem declaraturus. Atqui exeuntem continuò magna prodigia secuuta sunt, cumq; cœpisset alia dicere in castris, alia legere, toties tonuit atq; fulgurauit, tãtusq; imber atque caligo castra urbẽ que fusa est, ut ipsa làm fieret

fieret neque acceptam esse, neque probari numini eam adoptionem. Erant etiam milites subinfensi ac tristes, quoniam ne tum quidem ijs largitio data esset. Pisonem uerò qui præsentes ex noce uultuq; faciebant conjecturam, mirabantur quòd non solum stultè, sed intrepidè tantam gratiam acciperet. Quemadmodum quoque apparebant permulta signa in Othonis facie, qui amarè & iracundè ferret, quòd se sua fefellisset spes, qua primum dignus iudicatus, cùm à qua potiunda non longè abfuisset, eam sibi non contingere, signum esse duebat odij simul ac malæuolentiæ in se Galbæ. Quare sine metu in posterum esse non poterat. Sed & Pisonem timens, & aduersus Galbam causam inueniens, iratusq; Iunio, perturbatissimus abijt. Nec enim spem relinquere omnino quæ deficere eum sinebant, quos habebat apud se semper uates Chaldeiq;, & Ptolemæus maximè, eò firmior apud Othonem atque ualidior, quòd sæpe ueritatem prædixisset: quale illud. Non forent eum Nero interimeret, sed priorem illum moriturum, ipsum uerò superfuturum, & imperaturum Romanis. Nam quoniam ullud uerum Ptolemæus ostendisset, rogabat ne de his spem abijceret. Non minus etiãm qui simul càm angebantur, simulq; suspirabant cum Othone, tanquam in eum Galba esset ingratus. Plures etiam Tigellini

Nym-

Nymphidiúq; familiares qui in dignitate fuerant, tunc detecti humilioresq; redditi, ad eum sese errabundi recipiebant, atque eundem exasperabant. Eruntq; in ijs Iturius & Barbius, alter opio alter tesserarius: sic enim uocantur qui nunciorum speculatorumq; officio funguntur. Cum his enim Othonis libertus Onomastus incedebat, alios argento corrumpens, alios spe, qui exulcerati ansa tantum aliqua egebant. Vix dies quatuor transierant (tot enim erant inter adoptionem & iugulationem) cùm sanus exercitus mutaretur omnis: nam sexto die perierũt, qui est XVI. Cal. Februarias. Nam illo die diluculo Galba præsentib. amicis sacrificabat in palatio: augur uerò Vmbricius, cum primùm in manus hostiæ accepisset exta, illisq; anteuisis non per ænigmata sed palàm apertéq; dixit, signa magnæ turbationis periculumq; & dolum capiti imminere imperatoris, eo prope manu Othonem captum tradente. Astabat enim Otho post Galbam, & ijs quæ dicebantur monstrabanturq; ab Vmbricio, attentum se præstabat & colorem aliũ ex alio propter timorẽ sublinde mutabat. Interea Onomastus libertus qui stabat iuxta, utrisse architectos dicit, et eũ domi expectare. Erat aũt id signũ temporis, ad quod oportebat Othonẽ obuiãre militibus. Igitur cùm se diceret ædiũ, quas uenetes emisset, aelle par

partes ruituras ciuibus ostendere, abiuit, descendensq; per ædes quæ Tiberij uocantur, gradiebatur in forum, ubi stabat † columna aurea in quam inciſæ omnes Italiæ uiæ finiunt. Hic primos qui eum acceperunt, ac salutarũt imperatorem, non plures fuisse aiunt uiginti tribus. Quare tametsi non corporis mollitiæ atque animi effœminationi erat obnoxius, sed temerarius potius in periculis atque immobilis, extimuit tamen. Verùm qui aderent, id passi non sunt, sed districtis ensibus eius lecticam circumuentes tolli iubebant, eo sæpe perisse se submurmurante, illosq; qui lecticam ferebant accelerare imperante: exaudiebant enim aliqui, hi quidem admirati magis quàm tuebati, ob audientium paucitatem. Huic dũ ita per forum ferebatur, totidẽ alij occurrerũt, rursusq; ter totidem quaterq; adiungebantur inde cõuertebantur omnes Cesarẽ appellantes, districtosq; ensesprætendentes. Vnus uerò ex tribunis militum qui castrorum custodiã habebat Martialis (ut aiunt) ignarus negotij reiq; inopinata exteritus ac metuens, ingredi permisit, cumq; intus foret, obstitit nemo. Nam ignorantes quæ gerebantur ex cõposito, ab his circundati qui erant consilij eius conscij, singuli binique sparsim primum formidine, deinde suasione eis concedebant. Hoc cùm in palatium statim Galbæ nunciatum est, præsente adhuc

† Milliarium aureũ Suetonius uocat.

adhuc augure qui sacra habebat in manibus, etiam hi exterriti sunt, deumq; mirati, qui ad res huiusmodi & increduli erant, & animo minimè generoso. Et cùm omnis generis turba è foro confluereat, ei Iunius ac Lacon & liberti aliqui nudis ensibus protensis astitere runt. At Piso egressus, speculatorib. qui aulam custodirent se adiunxit. Cumq; Illyrica legio castra haberet in porticu, quæ Bapsania uocatur, missus est Marius Celsus bonus certè uir, præoccupandi gratia. Galba uerò cùm procedere uellet, neque sineret Iunius. Celsus uerò & Lacon uehementius incitarent, inuehementurq; in Iunium, rumor uenit quòd Otho periisset in castris: paulòq; pòst uisus Iulius Atticius, qui inter speculatores haud obscuros militabat, districto ense aduenies, ac idem clamans hostem Cæsaris periisse, eluq; ui per astantes ostendit. Galbæ ensem cruentatum: qui hominem intuens, Quis, inquit, hoc te iussit? Ille respondens, Fides & iusiurandum, inquit, quod præstiti. Multitudo acclamauit, bene factum esse, plausitq;. Galba insensa lectica portabatur, Ioui sacrificare, tum sese ostendere ciuibus uolens. Cumq; uenisset in forum, turbinis instar fama occurrit, Othonem potitum exercitu, & sicuti in tanta multitudine fieri solet, alùs retrocedendum esse clamantibus, alijs procedendum, alijs audendum, alijs

alijs deficiendum, ac lectica tanquam in æstu maris huc illuc q; iactata, frequenterq; cedente, apparuerunt equites primum, deinde pedites grauis armaturæ, qui per Pauli regiam irruebant, una uoce clamantes, è uia priuati homines cederent. Ac multi quidem curre bant non fugà dissipati, sed in porticus & in conspicuos fori locos, quasi spectaculum occupantes. Sed ubi Etilius Sercello imaginem Galbæ humi prostrasset, pugnæ initium facientes lecticam iaculis undique inuaserũt, & quoniam Galbam ijs non contigissent, districtis illum ensibus adegerunt: quibus neque repugnauit, neque substitit quisquam, præter unum uirum, quem in tot hominum millib. solum aspexit sol Romanorum dignum imperio. Sempronius enim centurio, qui nullo priuatim beneficio à Galba esset affectus, sed honestati legiq; opem ferens stetit ante lecticam, sublatoq; primũ palmite quo centuriones in uerberibus obnoxios animaduertunt, contra eos qui inuadebant, clamabat, & ut Imperatori parcerent iubebat, deinde districto ense urgentibus se diu repugnauit, donec amissis poplitibus cecidit. At Galbam declinata lectica circa lacum quem Curtium uocant cùm euoluissent, thorace indutum incurrantes persequebantur. Is uerò protenso iugulo, Facite, inquit, si Romano populo hoc ma-

Galbæ cæs.

gis conlucit. Vulneribus multis affectus est & secundum crura & lacertos: ipsum autem iugulauit, ut dicunt plurimi, Camurius quispiam ex quintadecima legione: Terentium quidam, alij Arcadium tradunt, alij Fabium Fabulum, qui etiam, ut aiunt, caput occultauit, amictuq; comprehensum portabat secum, quod ob caluitiem teneri uir poterat. Deinde cùm à socijs illud occultare prohiberetur, quin iubereturut rem fortiter gestam omnibus ostenderet, affixit lanceæ, & ita quatiens senis faciem, ac modesti principis pontificisq; & consulis, cursitauit quemadmodum Bacchæ, sæpe uersam, & lanceam cruore perfusam quatiebat. Othonem uerò capite portato exclamasse dicunt, Est hoc nihil ô commilitones, monstrate mihi Pisonis caput quod quidem paulò pòst allatum est. Vulneratus enim adolescens fugiebat, cumq; Marcus quidam insequutus iugulauit iuxta facellum Vestæ. Iugulatus est etiam Iunius, confessus participem se fuisse coniurationis aduersum Galbam: clamabat enim se occidi præter Othonis sententiam. Sed enim huius quoq; & Laconis caput detruncatum ad Othonem portauere, munera petentes, & ut ait Archilochus, septem tacētium cadauerū, pedibus quæ calcauimus, mille sumus simul uirū paricidæ: sic etiā tunc multi qui homicidæ nō

essent, hi manus ensesq; cruentos ostendebant largitionesq; petebant, libellos ad Othonem dantes. Itaque centum postea ac uiginti inuenti sunt ex tabellis, quos Vitellius requisitos omnes occidit. Venit etiam Marius Celsus in castra, cumq; à multis accusaretur quòd militibus suasisset ad ferendum Galbæ auxilium, & cùm nec à multitudine postularetur, Otho repugnauit, & tamen aduersari non ausus, Nonita citò, inquit, eum esse occidendum, esse enim quæ ex illo prius exquirere oporteat. Itaque iussit hominem conjectum in uincula asseruari, traditiq; quibus maximè crederet. Continuò senatus conuocatus, planè uelut mutati memento homines essent, uel dijs mutatis conuenissent, Othoni iuramentum præstiterunt, quod ipse præstitum non seruarat, Cæsarem & Augustum appellarunt. Cùm adhuc cadauera obtruncata in uestibus consularibus iacerent in foro, capita uerò cùm nulli iam his usui forent, Iunij quidem, filiæ quingentis & duobus milibus nummis redemptum: at Pisonis uxor accepit Verania exorato. Galbæ autem caput Patrobij Vitellijq; seruus dono dederunt. Quando illi accipientes ubi multifariam pulsassent, & omni contumelia affecissent, abiecerunt quò solent eos quos Cæsares supplicio dedunt. Is uero locus Sistertium uocatur. Verùm

Galbæ corpus Othonis permissu sustulit Prisseus Eluidius, quod noctu Argius libertus sepeliuit. Huiusmodi sunt quæ de Galba feruntur, uiro certè neque genere, neq; diuitijs, multis Romanis inferiore: quin & diuitijs simul & genere omnes suæ tempestatis homines anteiuit, sub Cæsarum quinque imperijs cum honore & gloria uixit, adeò ut gloria magis quã uiribus Neronem sustulerit è medio. Eorum enim qui tunc in Neronem conspirarunt, alios quidem nemo est dignatus imperio, alij seipsos dignati sunt: at Galba & uocatus ad imperiũ est, & obtemperauit: ac Vindicis audentiæ nomen præbens, eius motum ac tumultum, quæ defectio dicitur, & uirum ea quidem nacta imperandi gnarum bellũ ciuile fecit. Itaq; non sibi accipere rempub. sed seipsum potius dare reipublicæ arbitratus, non indignum iudicauit ijs imperare, quos Tigellinus atq; Nymphidius cicures reddissent, quemadmodum Scipio Fabritiusq; & Camillus in illius tempestatis Romanos imperium gesserit. Posthabens autem senectam ad arma usque laboresq; militares, merus fuit priscusq; imperator. Iunio uero, Laconiq; & libertis, quibus omnia essent uenalia, talem seipsum præbens, qualem Nero inexplebili auiditate hominibus se præbuit: qui imperiũ affectaret neminem, qui uerò mortem lugerent plurimos post se reliquit.

Otho

Otho.

INCERTO INTERPRETE.

ATIVNIOR Imperator Otho, cum primùm illuxisset, procedens in Capitolium sacrificium fecit, & agi ad se iussum Marium Celsum hilari uultu excepit, estq; perhumanè allocutus, atque uirum hortatus, ut causæ obliuisci malet, quàm dimittionis recordari. Cui cùm Celsius neque ingeneroſe, neque stultè respondisset, sed dixisset, hoc crimen & accusationem merum & integritatis suæ testimonium esse, excidisse enim memoria, quòd fidum se galbæ præstiterit, cui nullam deberet gratiam: utrunque præsentes admirati sunt, laudauitq; exercitus. In senatu uerò populariter Otho multa humaneq; loquutus, quod ipse tempus consul futurus erat, huius partem tribuit Virginio Rufo, & ijs quos Nero Galbáue declarasset, consulatum omnibus ratum habuit. At illos qui ætate aut gloria anteirent, sacerdotijs insigniuit. Viris autem senatoribus qui Neronis temporibus exularant, & sub Galba redierant, restituit singulis possessiones quascunque non redem-

ptas comperisset. Vnde primi atque potentissimi qui prius horruerant, tanquam non uir, sed quædam aut pœna aut abominabilis dæmon subitò rempub. inuasisset, lætiore spe erga imperium, quòd arrideret, affecti sunt. Verùm Romanis omnibus nihil ita iucundum fuit, neque ita uirum eis conciliauit, ut quæ circa Tigellinum egit, non animaduertentibus supplicium ipso supplicij metu, quod uelut debitum ciuitas reposcebat, & immedicabilibus corporis morbis iam tigellinum dare. Equidem nefandos & sceleſtos cum scortis & execrabilibus mulieribus congressus, quibus ægrè moriens & rapta libido adhuc palpitabat, quanquam extremum supplicium, & multis mortibus æquiperandum boni uiri iudicarent, malè tamen plebem habebat, quòd post tales uiros solem aspiceret, quibus propter eum aspiciendi facultas sublata esset. Mittit igitur ad eum Otho in agros sinuessa (illic enim degebat Tigellinus nauigijs paratis in portu, quò longinquius fugeret) tentauitq; eum qui missus fuerat grandi auro, ut se dimitteret. Cui cùm persuadere nequiuisset, nihilo tamen minus ei dona dedit, orans tandiu præstolaretur, donec barbam raderet, cultroque accepto sibi ipse gulam incidit. Per hunc autem modum cùm iustissimam uoluptatem populo Romano Cæsar exibuisset, ipse

ipse priuatarum memoria inimicitiarum se nemini infestum præbuit, gratificatusq; multitudini, minimè recusauit in theatris Neronem primum salutari. Et cùm quidam Neronis imagines protulisset in propatulum, non prohibuit. Claudius autem Rufus in Iberiam ait allata esse diplomata quibus tabellarios emittunt, diuum Neronis cognomen ascriptum nomini Othonis habentia. At uerò cùm sentiret primos ac potentissimos hoc molestè ferre, destitit. Sed cùm Othonis imperium in huiusmodi statu esset, stipendiarij milites difficiles se præstabant, cumq; ne crederet, sed caueret arceretq; uiros ab se claros monebant, siue propter benevolentiam uiro metuerent, siue prætextu hoc uterentur ad turbationem & bellum. Cumq; ipse misisset Crispinum cum septima cohorte quasi aliquos ad se acturum, & ille adhuc nocte se pararet, atque arma curribus imponeret, audacissimi omnes clamabant, uenisse Crispinum nullo bono proposito, sed res nouas senatum tentare, armaq; contra Cæsarem, non pro Cæsare capere. Qui sermo cùm ad multos peruenisset, concitasset q;, alij currus occuparunt, alij repugnantes centuriones duos ipsum q; Crispinum occiderunt. Omnes uerò instructi, seq; inuicem hortantes, ad auxilium Cæsari ferendum Romam aduolarunt. Vbi postea quam accepissent cœnare apud

Hæc pulchre Cornel. Tac. & Suetonius.

Othonem octoginta senatores, ferebantur ad regiam tempus nunc esse dicentes, eodem in loco interimere Cæsaris hostes omnes. Itaque ciuitas perinde ut continuò rapinæ futura esset, in magno erat periculo. At in regia erant discursiones, & magna difficultas Othonem cepit. Nam cùm pro salute conuiuarum terreretur, illis ipse terrori erat: eosq; aduersus se incertos esse uultu intuebatur, silentesq; ac perterritos, cùm quidam etiam cum uxoribus uenissent ad cœnam. Præfectos igitur misit qui alloqueretur placarentque milites, simulq; conuiuas surgere iussos, per alias fores emisit, uixq; clàm effugerunt per stipendiarios qui iam in cœnaculum irrumpebant, quærentesq; quid de Cæsaris hostibus esset. Itaque tunc erectus Otho qui discubebat, permultum eos consolatus, precatusq;, nec lachrymis quidem parcens, uix auertit. Postridie verò largitione uiritim nummorum mille ducentorum quinquaginta usus, uenit in castra, & multitudine laudata quòd benevola in se alacrisq; esset, cùm diceret paucos quosdam non boni gratia eiusmodi curam capere, suam moderationem, illorumq; constantiam in suspicionem uocantes, rogauit ut secum unà solliciti essent, & simul quoque diligentiam adhiberent. Quod cùm omnes laudarent, iuberentq;. Otho captis solis duobus, quos

punitos nemo nehementer doleret, abiit. Hæc boni consulentes iam alij credentesq;, mirabantur mutationem: alij quòd is popularem se præstaret, propter bellum necessarium pro tempore talem reipubl. administrationem esse ducebant. Nam tertiò nunciabatur, assumpsisse Vitellium & authoritatem & potestatem imperatoriam, & uetera dariq; aderant assiduè, qui dicerent semper aliquam accessionem ad illum fieri. Alij Pannonios, & Dalmaticos, Mysiæq; exercitus unà cum ducibus Othonem elegisse nunciabant. Venerunt etiam tum literæ amicæ à Mutiano Vespasianoq;, quorum alter in Syria, alter in Iudæa magnas uires habebat. Quibus rebus elatus Otho Vitellio scripsit, eum monens ut militaria sapteret, quod si fecisset, grandem se pecuniam daturum & urbem, ubi uitam uicturus esset & facillimam & iucundissimam cum quiete. Ille autem dissimulans Othoni rescripsit placidè primum: mox per contentionem maledicè admodum petulanterq; illudentes sibi inuicem scribebant, non tam mendaciter quàm stultè ac ridiculosè, alter in alterum, quæ obiici posse putarent ingerentes. Nam operosum esset dicere, utrum ipsorum tangeret luxuria & mollitia imperitiaq; bellandi, tum superiorum temporum paupertas & æris alieni magnitudo obrueret magis. Monstra uerò & uisa

permulta cùm narrarentur, alia quidem rumores habebant ambigues: sed in Capitolio Victoriæ manibus, quæ stabat in curru, habenas dimissas uiderunt omnes, tanquam eas tenere non posset. Et in Mesopotamia insula statuam C. Cæsaris cùm neque terræmotus, neque uentus fuisset, uesperi conuersam esse ad solis ortum: quod diebus illis aiunt accidisse quibus Vespasianus iam palàm reipublicæ auxilium ferebat. Et quod circa Tyberim subitò accidit, multitudo arumnosum signum esse censebat: erat enim anni tempus quo flumina maximè crescunt, sed nunquàm is intumuit adeò prius, nec tam latè omnia perdidit atque uastauit. diffusus atque diluens urbis partem permultam, & eam maiorem in modum, ubi uenalem annonam uendunt, ut magno terrori multis diebus esset. Sed ubi nunciatum est occupari iam Alpes à Cecinna Valente, qui pro Vitellio exercitus ducerent, Dolabella Romæ uir patritius stipendiarijs suspitionem iniecit, quasi noui quiddã moliretur. Itaq; illũ Otho seu ipsius, seu alius formidine ad urbem Aquinum transmisit, bene sperare iussum. Comites uerò magistratus legens, in hunc statuit etiam L. Vitellij fratrem, nec addens aliquid, nec ab eo quem honorem habebat quicquam adimens. Preterea se diligentissimum præstitit cùm circa matrem, tum circa uxorem

rem Vitellij, ne de eo quicquàm timerent. Romæ autem custodem Flauium Sabinum Vespasiani fratrem constituit, siue hoc etiam egerit ob Neronis honorem (nam ab illo magistratum Sabinus accepit, quo eum priuauit Galba) siue ut Vespasiano benuolentiam fidemq; ostenderet in Sabino amplificando. Ipse igitur Brixelli, quæ urbs Italiæ circa Eridanum iacet, relictus: ad copiarum duces emisit Marium Celsum, Suetoniumq; Paulinum, tum etiam Gallum & Spurinam, claros quidem uiros, sed qui propter militum inobedientiam audaciamq; consilijs uti quemadmodum uolebant, rebus ipsis prohiberentur. Nam indignum existimabant alijs parêre milites, cùm ab ipsis haberet imperium Imperator. Sed neque res hostium ualebant satis, nec erant qui obsequerentur ducibus, quinimò ob eandem causam furore & temeritate omnia grebantur, & quoniam periti pugnandi erant, assuetiq; laboribus, minimè illi fugiebãt: at hi ob ocium uitamq; imbellem molles admodum erant, ut qui in spectaculis & celebritatibus atq; apud scenã quãdiutissimè uixerant. Contumelia uerò ostentationemq; ostentare se uolentes ministeria simulabant, quò fortiores robustioresq;, non inualidi ad tolerandum haberentur. At Spurina cùm illos ui cogeret, parum defuit quin à uenientibus perderetur

tur. Nulli autem neque contumeliæ aduersus eum, nec maledictioni pepercerunt, proditorem, & exitiosum consumptorem opportunitatum Cæsaris rerumq; dicentes. Quidam etiam inebriati cùm iam nox esset uenerunt in tabernaculum petentes uiaticum, cùm dicerent sibi ad Cæsarem eundum esse, illius accusandi gratia. Sed conuicium militum quòd eodem tempore ad Placentiam factum est, & rebus conduxit & Spurinæ. Nam Vitelliani muros adorti, Othonis milites qui intra propugnacula starent cachinantes illudebant, & scenicos & armatos saltatores, Pythiorumq; & Olimpiorum spectatores appellantes, qui & bellum & militiam neque callerent neque audissent, seu idcirco essent animo elato, quòd inermis senis caput abscidissent, Galbam scilicet intelligentes, in certamen autem ac pugnam uirorum fortium haud quaquam descenderent. Sic enim his opprobrijs turbati sunt, sic exarserunt, ut Spurinam suppliciter orarent, ut se adomnia pro imperio uteretur, ut qui nullum neque periculum essent neque laborem detrectaturi. Quumq; uehementer muri expugnarentur, & machinamenta permulta adacta essent, spurinæ milites superiores fuerunt, & ingenti cæde reiectis Vitellianis, urbem tutati sunt illustrem, & nulla Italicarum urbium minus florentem.

Erant

Erant præterea Othonis duces & ciuitatibus & priuatis hominib. quàm duces Vitellij tolerabiliores, ex quibus Cecinna quidem neque uoce, neque ornatu popularis erat, sed & grauis & diuersus: qui cùm esset corpore magno, Gallicis subligaculis thecisq; ornatus signa, ducesq; Romanos alloquebatur. Et uxorem ad eum transmittebant delecti equites, quæ præclarè ornata equo uehebatur. Fabium autem Valentem alterum ducem, neque hostium rapinæ, neque expilationes, corruptibilesq; sociorum pecuniæ explebant, sed uisus est etiam ob id tardius iter faciens, priori pugnæ non interfuisse. Quidam uerò Cecinnam accusant, qui quoniam properaret antè potiri uictoria, quàm ille uenisset, & in alia minora incidisset errata, & pugnam neque tempestiuè neq; generosè conseruisset. Et ita negocia propè omnia eius uitiata sunt: nam posteaquam à Placentia Cecinna reiectus, aduersus Cremonam egit exercitum, urbem alteram opulentam & magnam primus quidem Annius Gallus, qui auxilium Spurinæ ad Placentiam ferebat, ut in itinere audiuit Placentinos esse superiores, Cremonenses autem in periculo, traduxit eò exercitum, & propè hostes castrametatus est. Deinde cetororũ quisq; ducì erat auxilio. Cumq; Cecinna posuisset in insidijs intra locos asperos & syluestres pedites

mul

multos grauis armaturæ, mandasseq; equitibus ut primi excurrerent & hostis manum si conserat, paulatim recederent, ac retrofugerent, donec eos subductos in insidias illexissent rem transfugæ Celso nunciarunt, qui hos repulit fortibus equitibus, & persecutione cautè utens, insidiasq; circundans ac turbans, è castris grauis armaturæ pedites uocauit, existimaturq; si in tempore impetum fecissent, neminem ex hostium numero reliquum fuisse, & omnem Cecinnæ exercitum equitibus contritum. Nunc uerò Paulinus serò atque oti'se auxilium ferens accusabatur, quòd propter religionem functus non esset ducis officio pro hominum opinione. Plures autem milites proditionis etiam eum accusabant, exasperabantq; Othonem, iactabundè de se loquentes quasi uicissent: quòd uerò victoria non omnino processisset, uitio ducibus dabant. Sed Otho non tantum ijs fidei habebat, quàm uideri uolebat minus credere: itaque Titianum ad exercitum misit, ac fratrem, & Proculum præfectum, qui rè habebat uniuersum imperium, prætextu autem erat Titianus.

At Celsus & Paulinus frustra sibi asciebant consiliariorum & amicorum nomen, cùm nullam in rebus gerendis neq; autoritatem haberent, neq; potestatem. Erant etiã apud hostes res in tumultu, & apud illos maximè quibus

bus Valens præerat, pugnáq; nunciata quæ circa insidias facta est, quòd ipsi minus interfuissent, auxiliumq; tulissent in tanta uirorum fortium cæde, graniter ferebant: sed ubi uix persuasisset, eosq; ut irent exorasset, castra mouit, ac sese Cecinnæ coniunxit. Otho autem cum Bebriacum uenisset in exercitum (oppidum enim est Bebriacum prope Cremonam) de pugna consultauit, uisumq; est Proculo atque Titiano, quoniam & copiæ essent alacres, & uictoria recens, dimicandum esse, & non desidendum, ne ocium uires hebetaret, neque expectandum Vitellium ipsum ex Gallia aduentantem. Paulinus uerò aiebat omnia adesse hostibus quibus ad pugnam usuri sunt, eosq; nullius rei indigere, Othoni autem uires ex Mysia & Pannonia non minus probatas esse, quàm quæ præsentes iam essent, si suum ipse tempus expectaret, nec ad hostium opportunitatem bellum gereret. Neque hebetioribus se tunc usurum, qui nunc audent quando sunt pauciores, si plures ad pugnam commilitones assumpserint, sed magis tum certaturos. Præterea cunctationem pro ipsis esse qui rebus omnibus abundent: et illis fore ut tempus rerum necessariarum inopiam præbeat, qui in agro hostili sedent. Hæc Paulini dicta Marius Celsus cõprobauit: Annius uerò Gallus qui quoniam ex equo ceci-

disse

disset curabatur, minimè aderat, sed ad eũ cùm scripsisset Otho, consuluit ne properaret, sed ex Mysia expectaret exercitum, qui iam esset in itinere. His Otho nequaquam est persuasus, sed in eorum sententiam iuit, qui se ad pugnam hortarentur. Afferebãturq; aliæ plures causæ. Præcipuè verò, qui prætoriani appellabantur, & habebant speculatorũ ordinem, cùm per id tempus uertorem militiam gustarent, desiderarentq; Romæ ludos, uitamq; imbellem & theatralem, contineri non poterant à pugnandi celeritate, quasi continuò forent ex incursu acturi hostes in rapinam. Videtur etiam ipse Otho insuetudine & mollitia sustinuisse rem incertam, defatigatus curis, non potens, tanquam à præcipiti rupe fugiendo, rem fortunæ clausis oculis commisisse. Et hoc quidem rhetor Secundus, qui Othoni ab epistolis erat, narrabat. Erat etiam audire quosdam qui dicerent, ambobus exercitibus multas esse causas cur in idem conuenirent, & concordia inter se facta, è ducibus præsentibus communi consensu optimum legerent, aut simul interim considentes, senatus concrederent imperatoris electionem. Neque certè absurdum est, ubi neuter eorum probaretur, qui tunc essent imperatores saluati, huiusmodi cogitatus militibus incidisse, qui & utrè erant Romani, & industrij, & prudentes, perinde atque odiosissimum esset & grauissimum, quæ diu propter Syllam & Mariũ, deinde propter Cæsarem & Pompeium facienda inuicem patiendoq; sese mirabiliter afficiebant, ciues Romanos eadem nunc perferre, si aut Vitellio ad crapulæ, aut uinositatis, aut Othoni ad delitiarum luxuriæq; sumptum, imperium traderent. Hæc igitur suspicantur sensisse Celsum, obidq; moram traxisse, quòd speraret sine pugna & laboribus rem compositum iri, eodemq; modo Othonem, quoniam metueret pugnam, accelerasse. Sed Otho rursus Brixillum redijt: qua ipsa in re certè errauit, non ob id solùm quòd uerecundiam, se præsentem aspicientibus militibus, & studium pugnandi abstulit, uerumetiam quoniam robustissimos strenuissimosq; equites & pedites propter seipsum ad corporis custodiam abducens, uirium quiddam ueluti corpus, abscidit ab exercitu. Accidit autem per illos dies prælium fieri circa Eridanum inter Cecinnam qui transitum urgeret, & Othonis milites hos inhibentes oppugnantesq;. Sed postquàm nihil efficiebant, facem in arma imposuerunt, sulfuris, atque picis plenam: cumq; spiritus per transitum incidens, paratam materiem subitò in hostes excitauisset, hi fumo primum, deinde clara flamma exorta turbati, in flumen exilientes, naues auerte-

Repugnat cornel. Tac. lib. 18.

runt, tum hostibus corpora cum risu præbuerunt. Germani verò congressi circa paruam fluminis insulam gladiatoribus Othonis, eos superarunt, ac permultos interemerunt. His autem actis, cùm Othonis milites qui Bebriaci erant, excandescentes ferrentur in pugnam, eos Proculus ex Bebriaco produxit, & intra quinquagesimum stadium castrametatus est, ita imperitè ac ridiculosè, ut cùm esset uernum tempus, & campi circumiacentes multa nemora perennesq; fluuios haberent, aquæ penuria premerentur. Postridie verò cùm uellet aduersus hostes iter non minus stadiorum centum ingredi, Paulini milites passi non sunt, sed existimarunt manendum esse, neq; se oportere antè defatigari, neque continuò ex itinere pugnandum esse aduersus uiros armatos eosq; acie instructos, atque hoc per quietem, interea dum ipsi tantum itineris faciunt iumentis lixisq; intermixtis. Cùm de his rebus duces inter sese contenderent, eques Numida uenit ab Othone qui literas quibus iubebantur ut ne manerent, neque tempus terrent, sed continuò in hostes pergerent, tulit. Itaque inde soluentes procedebant. Quorum aduentum ubi audiit Cecinna, turbatus est, confestimq; relictis operibus ac flumine, uenit in castra, multisq; iam armatis, & à Valente accepto signo, interea temporis dum ordinem

Omnia Cornelius elegan-ter.

dinem legiones forte caperent, equitum fortissimos præmiserunt. Incidit autem (qua causa incertum est) opinio ac rumor in Othonis milites, qui erant in prima acie constituti, Vitellij duces ad se defecisse: quare cùm prope essent, amicè eos salutabant, commilitones appellantes. Eam appellationem quum non mitti animo, sed iracundè & cum clamore belli coilli exciperent, salutantes quidem perterriti sunt, reliquos verò suspicio proditionis inuasit. Et hoc primum cùm iam essent hostes in manibus, eos turbauit: deinde alij nihil aptè, nihil pro ordine faciebant, multumq; pugnantes turbabantur à iumentis quæ inter impedimenta uagabantur. Ac locus ipse fossis foueisq; refertus, ordines interrumpebat. Quæ ipsi metuentes circumeuntes, cogebantur sparsim ac per partes cum hoste manum conserere. Duæ solum legiones, altera Vitellij cognomento rapax, Othonis altera auxiliatrix cognominata, in expeditum campum patentemq; effusæ, legitima quadam pugna diu inter sese acie pugnauerunt. Erant Othonis uiri robusti ac fortes, sed qui belli ac pugnæ tum primum experimentum caperent: at Vitellij multis prælijs assueti iam senescentes desloresceresq;. Quare cùm Othoniani in eos impetum fecissent, & fugarunt, & aquilam abstulerunt, pugnatoresq; simul

omnes occiderunt. Illi uerò præ uerecundia atque ira in eos irruentes, tum legionis præfectum Orfidium interfecerunt, tum permulta signa rapuerunt. Gladiatoribus uerò qui præliandi peritia fiduciaq; ualere uiderentur, opposuit Varus Alfenus Batauos. Et sunt hi quidem inter Germanos optimi equites, insulam habitantes quam Rhenus circunfluit. Hos autem illorum pauci sustinuerunt: at plurimi cùm sub Rhenum fugerent, incidunt in cohortes hostium illic positas, à quibus circunuenti, ad unum omnes perierunt. Omnium uerò turpissimè prætoriani, qui ne tantisper quidem hostes sustinuerunt dum manum consererent, sed eos etiam qui adhuc erant inuicti, metu turbationeq; referserunt, dum illorum exemplo fugiebant. Quinetiam multi Othoniani qui hostes uicerant quibus cùm pugnabant, superati sunt, dilapsiq; per hostes tam victores in castra. E ducibus uerò neque Proculus, nec Paulinus simul ingredi ausi sunt, sed formidine militum auertuntur, qui calamitatem omnem in duces uerterent. Suuius uerò Gallus recepit in urbem illos, consolatusq; est qui ex ea pugna collecti sunt, perinde atque æqualiter utrinque pugnatum sit, & multis partibus fuerint ipsi superiores hostibus. At Marius Celsus cõuocatis magistratibus, iussit de repub. consultarent, quòd in huiusmodi

modi clade ac tanta ciuium cæde, ne ipse Otho, si quidem uir bonus sit, debeat iam tentare fortunam, cùm & Cato & Scipio quoniam Cæsari post uictoriam Pharsalicam cedere noluissent, accusentur, quòd multos fortesq; uiros in Libya consumpserint nulla necessitate, quanquàm pro Romana libertate certarent. Nam cùm in cæteris sese fortuna communem omnibus præbeat, id unum certè non aufert, in omnem euentum bene consulendi, aduersis etiam in rebus facultatem hominibus relinquens. Hæc dicens prætorianos persuasit. Vbi autem tentatos milites animaduerterunt à pace non abhorrere, Titianusq; iuberet legatos pro concordia mitti, Celso Galloq; uisum est proficisci, ac rem Cecinnæ & Valenti communicare. Ipsis uerò proficiscentibus, centuriones obuiam facti sunt, qui dicerent motum iam exercitum Bebriacum petere, se autem à ducibus missos pro concordia. Quod ceisus cùm laudasset, hortatus est secum retrò ut iter arriperent, Cecinnæ occurrentes. Cùm propè iam essent, periculo Celsus obiectus est: nam qui antè fuerant insidijs uicti equites, priores agebantur. Itaq; ut aduementem Celsum intuiti sunt, continuò in eum sublato clamore irruerunt: his centuriones sese obijciunt, eos arcentes: cumq; cæteri insidijs præfecti clamarent homini parcendum

Fortuna id vnum homini bus non aufert, quod bene faerit cõsultũ.

esse, obtemperantes Cecinnæ milites atq; insequentes, petulantiam equitum statim amouerunt: Celsum uerò benignè excipientes, simul cũ ijs Bebriacum sunt profecti. Sed interea temporis Titianus pœnitentia ductus quòd legatos misisset, audentissimosq; milites, rursus in muros ascendit, atq; alios ad auxilium est hortatus. Astubi Cecinna cùm equo accurrisset, ac dextram sustulisset, nemoq; aduersaretur, sed alij à muris milites salutarent, alij portas aperirent, egressi sunt, necessariisq; congressi. Nemini iniuria est illata, sed benignè se & perhumanè excipiebant, omnesq; pro Vitellio sunt iurati, simulq; coniungebantur. Ita esse pugnatum plures eorum narrant qui interfuerunt, & ne ipsi quidem liquidò nosse fatentes sigillatim omnia, propter inobedientiam confusionemq; pugnantium. Mihi autem postea iter facienti per campum illum, Mestrius Florus uir consularis ostendens ex ijs adolescentibus qui tunc non ex animi sententia, sed pro necessitate cum Othone fuissent, unum admodum senem, narrauit iam cùm post pugnã aduenisset, uidisse cadauerum tumulum huiusmodi, ut summi usque ad hostes pertingerent, & causam ait cùm quæsisset, nec se inuenisse, nec ab alio accepisse. Interire enim in bellis ciuilibus cùm uertuntur in fugam plures credẽdum est, cùm uiuus capiatur nemo, quoniam capti ipsum esse

esse nequeant. Illa uerò cumulatio & congestio haud facilè reputari potest. At obscurus primum, ut fieri solet in huiusmodi rebus, apud Othonem rumor increbruit: sed ubi quidam etiam uulnerati uenerunt ex pugna nuncij, amicos quidem minus quispiam sit miratus, qui non sinerent credere, sed potius ad audiendum hortarentur: militum uerò dolor fidem omnem superauit, quippe qui neque abierint, neque transierint ad hostes: nemo uisus est ulla priuata fiducia niti, si desperaret imperator, sed omnes æqualiter uenerunt ad fores, imperatoremq; egressi uocabant: trophæa fiebant cum clamore supplicibus manibus orabant, sternebantur humi, lachrymabant, ne ipsos desereret, ne hostibus proderet, præcabantur. Sed ipsis pro se potius uteretur, quandiu & animis & corporibus spirarent. Hæc simul omnes suppliciter rogabant. Vnus autem ex obscurioribus ubi sustulisset ensem, dixisset que, Scito Cæsar sic omnes esse pro te instructos, seipsum iugulauit. At horum nihil Othonem fregit, sed clara atque constant facie circunquaq; agens oculos, Hunc, ait, ô commilitones, diem illo duce beatiorem, quo me primum fecistis Imperatorem, cùm uos tales intueor, & talibus sum dignus

Othonis constãtia

existimatus. At nolite eo me priuare quod maius est, pulchrè mori pro tantis talibusq; ciuibus. Si Romanorum sum dignus imperio, nequaquam meæ mihi animæ pro patria parcendum est. Scio victoriam esse hostibus, neq; firmam neq; ualidam. Annunciant nostras è Mysia uires non multorum dierum iter abesse, quandoquidem in Adriam iam descendūt. Asia & Syria & Aegyptus, & qui aduersum Iudæos bellum exercitus gerunt, nobiscum sunt, senatus & hostium filij atque uxores penes nos sunt. Sed neque aduersus Annibalem, neque aduersus Pyrrhum, neque aduersus Cimbros bellum est pro Italia, sed cum Romanis bellum gerentes, ambo patriam & uincentes & victi iniuria afficimus. Nam victoris bonum, patriæ malum est. Fidemq; feci sæpe, fortius mori me posse, quàm imperare. Haud enim uideo, cur tanto emolumento Romanis futurus sim, ubi uicero, quanto si meipsum dedero pro pace & concordia, & ne rursus talem diem uideat Italia. Vbi hæc desseruisset, & eos qui accingere hortarij; nitebantur refellisset, amicisq; & senatoribus qui aderant abire iussis, ad eos uerò qui aberant, ac etiam ad ciuitates missis literis, ut cadauera honorificè secureq; tollerent, accersitum fratris filium Coceium adhuc adolescentem bono animo esse iubet, & nihil Vitellium metuere: tum ut matrem

trem & domum & uxorem, ipse tanquam proprios curans tueretur. Nam idcirco uolentem non adoptauisse, sed distulisse, quòd meminisset à cæsare adoptatum se, ut si uicisset, unà secum imperaret: sin victus esset, ne ipse antè periret. Illud autem, inquit, ô fili ad postremum tibi præcipio, ut neque omnino obliuiscaris, nec admodum memineris, quòd cæsarem patruum habueris. Post hæc autem paulò tumultum clamoremq; ad fores audiuit. Milites enim senatoribus qui abibant minitabantur quòd abscederent, Imperatorem deserentes, necem ni manerent minati. Rursus igitur metuens illis uiris, uenit in conspectum, & ubi uisus est à militibus, non precibus ac mansuetudine, sed asperitate & ira, ut qui ad tumultum maximè respiceret, effecit ut abirent: cessere hi quidem perterriti. Cùm iam esset uespera, sitiq; teneretur, paululum aquæ bibit, & cùm duos haberet enses, diu utriusque aciem pertentauit, redditoq; altero, alterum in ulnas accepit, atque domesticos uocauit, eisq; benignè pecunias suas distribuit, huic plures, illi pauciores, non tanquam de alienis prodigus, sed id pro dignitate atque moderatè diligenter obseruans. Vbi uerò hos abse dimisisset, iam quod reliquum erat noctis quiescebat, sed ita ut cubicularij sentirent eum grauiter dormire.

Mane autem uocato liberto quo utebatur contubernali, imperauit ut quid senatores agerent disceret. Et cùm accepisset factum esse ijs qui abierant, ut cuique opus fuerat, Vade igitur, inquit, tu, ac teipsum ostende militibus, si non uis male ab ipsis interimi, tanquam mihi mortis adiutor. Homine autem egresso, postquam ensem ambabus manibus erectum constituisset, superincumbens, non longius quàm sit gemitus unus dolorem sensit, eius significationem his qui foris erant dans. Vlulatuq; à seruis sublato, uniuersim continuò exercitum atque urbem fletus inuasit. Et milites cum clamore ac planctu ad fores irruerunt, seipsos miserantes ac increpantes, quòd minus obseruassent Imperatorem, prohibuissentq; ne pro ipsis moreretur. Ex his qui tum aderant ad hostem nemo defecit, quanquàm non procul abesset: quin ornato corpore atque parato rogo, eum in armis extulerunt certatim subierunt portauerunt q; feretrum cupidi: alij uerò uulnus cadaueris procidentes osculabantur, alij manus tangebant, alij adorabant eminus. Aliqui etiam funalibus abiectis in rogum seipsos iugulabant, qui tamen nihil egregij beneficij nec quicquàm à mortuo accepissent, neque grauius quicquam à uictore metuebant. Sed uidetur uemini unquam neq; tyranno neq; regi adeò immanis

immanis imperandi cupiditas ingenita fuisse, quanta illi ab Othone regi: Othonem Imperatorem ferre desiderarunt, quos ne mortui quidem desiderium reliquit, sed in odium Vitellij immedicabile perduraut. Sed hæc suo tempore dicentur. Cùm uerò Othonis reliquias humassent, neque operis magnitudine neque illustri inscriptione sepulchrum inuidiosum reddiderunt. Ego Brixelli cùm essem, uidi monumentum paruum, & inscriptionem huiusmodi, M. Othonis. Diem autem obijt Otho cùm uixisset annos septem & triginta, imperasset q; menses tres: atque reliquit neque deteriores, neque pauciores, qui mortem laudarent, quàm qui uitam uituperarent. Nam cùm uixisset nihilo modestius Nerone, mortuus est generosius longè. At milites cùm iuberet Pollio alter ex præfectis, ut continuò in Vitellij uerba iurarent, difficiles se præstabant. Et cùm dicissent senatores quosdam etiam adesse, alios dimiserunt, Virginio autem Rufo negocium facessebant, unà cum armis ad ædes eius uenientes, iubentes, hortantes q;, aut imperaret, aut iret pro se legatus. At is eorum qui uicti essent, imperium suscipere, furiosi esse insanij q; ducebat, quod ante uictoriã noluisset, Legatus autem ire ad Germanos, à quo illi multam uim passi inuiti uidebantur,

cùm

cùm timeret, clàm per alias fores è medio se subduxit. Quod ubi milites didicerunt, iureiurando sucepto, ueniam assequuti, se Cecinnæ addiderunt.

HAEC SVNT VIRORVM ILLVstrium hactenus vitæ ex Plutarcho, in latinum à diuersis traductæ. Sequuntur hinc aliæ quædam illustrium & ipsæ uirorum, sed ex aliis autoribus depromptæ, quas idcirco seorsum duximus imprimendas, quòd Plutarchi non sint, Homeri, quæ alterius est instituti, excepta: quas non voluimus omittere tamen, quòd & elegantèr scriptæ sint, & ab aliis hactenus huc ascitæ.

Homeri

Homerus.

INTERPRETE GVARINO VERONENSI, SED OMISSIS quæ ad Grammaticam potius quàm ad historiam spectant.

*

SVPERVACVVM fortasse quibusdam uideatur in quærendis Homeri parentibus ac patria nimis esse occupatum, quãdoquidẽ nec ipse sua scribere dignũ esse iudicauit, sed ea modestia usus est, ut ne nominis quidẽ sui quæ fuerit origo meminerit. Quoniãuerò ad institutionẽ eorũ qui erudiri incipiunt utile est plurima experiri, aggrediemur quæcunque de illo ueteres scripta reliquerunt, recensere. Ephorus igitur Cumæus in libro quẽ de patrijs rebus inscripsit, Homerum cõciuẽ suũ fuisse uolẽs ostendere, scribit Atellẽ, Mæona, Diũq; fratres Cumæos fuisse. Horũ Diũ cũ ære alieno premeretur immigrasse in Ascreã Bœotiæ uicũ: cũq; illic Pycimedẽ duxisset uxorẽ, ex illa suscepisse dicit Hesiodũ. Atellẽ autẽ cũ in patria diẽ suũ obijsset,

obüsset, filiã nomine Critheida, fratris Mæonis tutelæ reliquisse. Hunc autem cum puellam uitiasset grauidamq; fecisset, atq; ob id facti uereretur infamiã, Phemio eã Smyrnæo Grãmaticæ præceptori in matrimoniũ collocasse. Illã uerò nõ multò pòst ad lauacra quæ prope Meletem fluuium erant proficiscentem, Homerũ iuxta fluuiũ peperisse, atq; ob id infantẽ Melesigenẽ appellatũ, qui postea cæcus factus, Homeri nomen acceperit. Cumæi namq; & Iogenes oculis captos Homeros appellant, quòd Homeris, id est, itineris ducibus egeant. Hæc quidem Ephorus. Aristoteles autem in tertio de poëtica libro dicit, in Io insula, quo tempore Neleus Codri filius coloniam in Ioniam deduxit, puellam quandam indigenam à deo, qui Musarum consuetudine utebatur, fuisse cõpressam: quæ cùm grauida facta esset, in infamiã uerita, in locum abijt qui Aegina dicebatur ibi à latronibus capta, ac Smyrnam, quæ tũc Lydorum tenebatur imperio, abducta, Mæoni Lydorũ regi amico ab eis dono data est. Ille uerò puellæ uenastate captus, eam duxit uxorẽ: quæ cùm postea iuxta Meletem fortè spatiaretur, partus subitis occupata doloribus, Homerum apud fluuium enixa est: quem suscipiens Mæon pro suo educauit. Materaũ statim post partum à uita discessit. Cùm uerò aliquot annis pòst Mæon quoque ipse uita functus

Homeri origo.

Quare Homerus & Melesi genes dictus.

ctus esset, Lydiq; ab Aeolijs bello pressi Smyrnam deserere statuissent, principes ciuitatis per præconem edixerunt, ut quicunque ipsos sequi uellet, urbe egrederetur, tunc Homerus etiam tum adolescentulus, se quoque ἐμπρῆν, hoc est, sequi uelle dixit: eaq; de causa fuit Homerus pro Melesigene nuncupatus. Postea cùm iam ætate proiectus magnam apud omnes esset poëticæ facultatis gloriam consequutus, Apollinis consuluit oraculum, quibus parentibus, & qua patria ortus esset, atque hoc responsum dicitur accepisse:

Insula Ios matrem, nato factura sepulchrũ
Progenuit, iuuenum tu uerò ænigma caueto. Fertur & aliud huiusmodi habuisse responsum:
Felix atq; miser, sortẽq; ad utrãq; create,
Nosse cupis patriæ nomen Homere tuæ?
Insula non longè Creta Minois ab ampla
Dat matrem, nanq; est patria nulla patri.
Atropos hîc dulcis tibi frãget stamina uitæ,
Cùm iuuenum nodos soluere non poteris.
Ipsa duas uitæ sortes tibi fata dederunt,
Hæc obscura quidem, par erit illa deis.
Immortalis eris uiuus moriensq;, magisq;
Post mortem nomen uiuet in orbe tuum.

Longo tempore pòst, Thebas ad Saturnalia, qui ludi apud Thebanos musici erant, profectus est, inde in Ion insulã nauigauit: quo cũ

per

peruenisset, ac fortè saxo quod erat in littore insedisset, piscatores littoribus tum fortè appulsos rogauit num quid haberent: illi uerò difficili ægnimate responderunt, se quæcunque cepissent reliquisse, quæ uerò non cepissent habere: significabant uidelicet, cùm piscium nihil capere potuissent, sese purgasse pediculis, atque ita quos ceperant reliquisse, quos non ceperant in uestimentis habere. Homerus autem cùm hoc ænigma interpretari non potuisset, ingenti dolore confectus migrauit è uita, honorificentissimeq; à suis ciuibus sepultus est, atque hoc illius sepulchro epigramma incisum:

Obitus.

Cõditur hoc tumulo uates diuinus Homerus,
Heroum cecinit qui bene gesta ducum.

Sunt qui Homerum Colophonium fuisse conantur ostendere, atq; hoc maximè argumento nituntur, quòd in eius statua hoc elegiacum carmen reperiatur:

Nate Melete decus Graiorum ac splendor Homere,
Nobilitas patriam qui Colophona tuam,
Diuina geminas genuisti mente puellas,
Semideum scribens inclyta gesta uirûm.
Altera multiuagi reditum cãtauit Vlyssis,
Altera agraiugenas Dardaniosq; duces.

Operæprecium est & antipatri epigrammatum scriptoris non insuaue in Homerum epigramma referre. Est autem huiusmodi,

Diceris à multis Colophonis alũnus Homere
Hic te Smyrnæum credit, at ille Chium,
Quin & Ion quidã, quidã Salamina superbã,
Thessaliam multi te genuisse ferunt.
Sunt & qui memorent alijs te sedibus ortum,
Sic uarijs natus crederis esse locis.
Dicere si liceat mihi Phœbi oracula, cœlum
Certè tibi patria, est Calliopea parens.

Natũ uerò Homerũ belli Troiani tẽpore, eiusdẽq; spectatorẽ fuisse quidã scribũt: alij cẽtum annis pòst, alij cẽtũ quinquaginta tradiderũt. Scripsit poëmata duo, Iliada & Odyssea. Errãt autẽ q βατραχομυομαχίαν Margitẽq; ab illo exercitationis gratia aiũt fuisse cõpositas. Esse uerò secũdũ Homerũ Troiani belli originẽ quidã dicũt Alexãdri de triũ deabũ, Iunonis, Mineruæ, Veneriq; formaiudiciũ. Dicere nãq; poëtã aiũt, Alexãdrũ illas cũ ad eũ uenissẽt, in cõtẽtionẽ induxisse, cũ Venere, quæ blando eum sed pernicioso illexerat lenocinio pulchriorẽ iudicasset. Verũenimuerò nõ est consentaneũ, deos ab homine fuisse iudicatos, neq; hoc ab Homero de alijs dijs asseritur, quare meritò illorũ opinio tãquã nullius autoritatis reijcitur. Probabilius igitur fuerit dicere, quẽad modũ Alexãder Priami regis filius uisendæ Græciæ, uariosq; Græcorũ mores percipiẽdi desiderio flagrãs Spartã nauigauit, atq; illic

ab Helena Menelai uxore, cũ maritus abesset, honorificentißimè acceptus hospitio, mulierẽ blanditijs pollicitationibusq; illexit ut secum discederet: quibus seducta mulier, eũ sequuta est. Itaq; nauigantes ad insulã nomine Cranaẽ appulerũt, atq; ibi primũ Helene Alexãder cõiunctus est. Inde autẽ soluẽtes per Sidona & Phœnicẽ, iliũ peruenere. Menelaus uerò & Agamẽnon cũ primũ facti sunt de iniuria certiores, exercitũ in Aulide Bœotiæ ciuitate congregarũt. Ibi cũ omnes auspicatißimo rerũ agendarũ initio rei diuinæ intenti essent, ecce draco propinquã arborẽ in qua fortè passer nidificarat, ascendẽs, octo pueros matrẽ q; insuper interemit: quo signo portendebatur, Græcos nouẽ apud Iliũ annos dimicaturos, decimo tandẽ urbẽ ipsam funditus euersuros. Igitur peractis sacrifcijs, aulide soluẽtes ad Troiam peruenerũt. Vbi cũ primo cõgressu Protesilaus interfectus esset, Menaleũ et Vlyssem ad repetẽdã Helenã legatos Iliũ miserũt. cũ uerò Troiani Helenã reddere recusaßẽt, rursus græci belli gerẽdi iniere cõsilia, atq; exercitus parte ad urbis obsidionẽ relicta, reliqui achile duce aduastãdas uicinas urbes agreßi sunt, eo cõsilio, ut Troianos finitimis socijs spoliarẽt. Cũ uerò populabũdi oia diriperẽt atq; uastarẽt, inter cæteras urbes unã fortè chrysam nomine acceperũt, ex qua captiuã chryseida, chry-

sæ erat sacerdos Apollinis, filiã, Agãmẽnoni dono dedere. Chryses aũt redimẽdæ filiæ causa ad exercitũ uenit, atq; ab Agamẽnone cõtumelioßè repulßus, Apollini supplicauit, ut sprẽti numinis ulciscereturiniurias, itaq; magna peßtilẽtia ab Apolline in castra Græcorũ immißa, Achilles de reddẽda sacerdoti Chryseide concionatus est. Quare Agamẽnõ achilli uehemẽter iratus, Bryseida illi iucũdũ militiæ præmium ablatulit. Quãrem Achilles grauiter ferens, matrẽ Thetim orauit, ut à Ioue Troianis contra Græcos auxilium imploraret. Quod cùm Thetis fecißet, iamq; Troiani aliquot prælijs superiores Græcis insultarent, Patroclus Nestoris hortatu arma ab Achille tãtißper dũ Troianos à nauibus repelleret, postulauit: quibus impetratis, fortiter ac generoßè pugnans, demum ab Hectore peremptus est. Huius morte summo dolore affectus Achilles, & cum Agamennone redijt ĩ gratiã, & arma à Vulcano fabricata accipiẽs, alios troianorũ quã plurimos, ac denicq; ipsum Hectorẽ interemit. Hic cùm rerũ omnium ac totius belli sit ord., Homerus tamẽ à nono anno poématis sui sumpßit exordiũ: quoniã quæ ante Achillis uiã gestafuerãt, tennia satis, ac parũ sibi memoratu digna uidebãtur. Troiani enim achillẽt: mẽtes se intra muros cõtinuerãt, ac nũquã ausi erãt cũ græcis aperto marte cõtendere. Sed posteà

quam iratus Achilles à certamine destitit, audētes in cāpū prodierūt. Tūc æquatis belli uiribus, plurima inter heroas præclara facinora patrata sunt. Homerū poētā tēpore quidē pluribus, uirtute aūt ac facultate oībus superiorem meritò primū legimus, maximum ex eo & ad dicēdi copiā, & ad sentētiarū grauitatē, et ad plurimarū rerū cognitionem, præsidiū habituri. Dicemus autē de illius poēsi, si prius aliqua de ipso poēta in mediū attulerimus. Homerū igitur Pindarus tū Cium, tū Smyrnæū fuisse ait: Simonides Chiū, Antimachus ac Nicāder Colophoniū: Aristoteles aūt Ietē, Ephorus uerò historicus Cumæū: quidā etiā Salaminiū, quidā Argiuū fuisse dixerūt. Aristarchus autē ac Dionysius Trax Athenieūsem putarunt. Filius uerò à quibusdā Mæonis & Critheidis, ab aliquibus Meletis fluminis existimatus est. Atq; ut de genere ac patria, ita et de tēporibus quibus fuerit, dubitatur. Aristarchus enim eo dicit Homerū tēpore floruisse, quo in Ioniā colonia deducta est, post Heraclidarū ut delicet descensum annis sexaginta, cū ante Heraclidarū gesta annis octoginta bellū Troianū fuisset. Crates uerò ante Heraclidarum descensum Homerum fuisse confirmat: quod si ita est, non integri octoginta anni inter Troiani belli tēpora, & Homeri genesim reperiētur interfuisse. Verū plures in hāc sentētiam

tiam conueniunt, Homerum annis centum post bellum Troianum natum, non multum ante Olympia, à quibus Olympiadarum anni numerantur. Sunt autem illius pōēmata duo, Ilias & Odyssea, ambo non ab ipso poēta, sed ab Aristarcho grammatico in numerum uersuum diuisa atque distincta. Ilias quidem gesta Græcorum & barbarorum propter Helenæ raptum, sed præcipuè Achillis præclara in eo bello facinora continet. Odyssea uerò, Vlyssis ex Troiano bello in patriam reditum, quoq; ille labores errando pertulerit, atque ut reuersus ultus fuerit inimicos, ostendit. Ex quo apparet sapientissimum poētam in Iliade quidem corporis uires, in Odyssea uerò animi uirtutes exequutum. Si non solùm uirtutes, sed etiam uitia, dolores quoque, lætitias, timores, atque cupiditates hominum describit, iniquum tamen est accusare poētam quòd non bonos tantùm, uerumetiam malos mores expresserit. Siquidem sine utrisque non fiunt præclara facinora, & licet semper auditorib. è multis ac uarijs eligere melora. Finxit etiam Homerus deos uti hominum consuetudine atque colloquijs, non modò ut eiusmodi figmenta & delectarent & admirationem relinquerent, uerūetiam ut per hoc deos rerum humanarum curam habere declararet. Vniuersa denique apud eum gestorum expositio & admirabilis &

fabulosa contexitur, ut possit sedulos reddere, atq; obstupefactos tenere lectores, utq; magnifica atq; sublimi oratione reddatur illustris. Ex quo interdum uidetur poëta quædam præter rei ueritatem scripsisse: non enim semper probabilia persequutus est, sed persæpe effinxit res mirandas atq; sublimes. Quapropter nō modò res, sed etiam uerba & extulit, & à communi consuetudine transtulit. Quòd autē noua quædam & admiranda, & quæ non facilè in consuetudinem ueniunt semper adducat, nemo ne mediocriter quidem doctus ignorat. Quintiā si quis in his fabulosis narrationibus diligenter singula, quæ dicuntur attenderit, poëtam hunc omni humanitate atq; doctrina imbutū fuisse reperiat, intelliget; plurima illum tanquam semina & orationis & actionum uariarum posteris non solùm poëtis, uerumetiam oratoribus, historicis, atque philosophis reliquisse.

Euagoras

Euagoras.

GVARINO VERONENSI *Interprete.*

CVM uiderem, ô Nicocles, te non solùm rerum pulchritudine atq; copia, uerumetiā choris & musica gymnicaq; certaminibus, necnon equorum triremiumq; cursibus funus paternum honorantem, nihil quod ad huiusmodi rerum splendorem pertineret relinquentem, putaui fore ut Euagoræ (si quis sensus de his quæ in uita fiunt mortuis inest) libēter & hæc, gauderetq; acciperet aspiciēs tuā erga se curā ac magnificētiā: sed multò maiorem gratiam quàm reliquis omnibus haberet, si quis ipsius præclara facinora atq; pericula dignè narrare posset. Etenim uiros magnanimos honorisq; cupidos nō solū pro rebus bene gestis laudari uelle, uerumetiam pro uita honestam mortem optare reperiemus: maiusq; studium de sua gloria quàm de uita habere, denique omni cura atque diligentiæ eniti, ut immortalē sui memoriā derelinquāt. Magni ergo sumptus nihil tale efficere possunt, sed opes duntaxat atq; diuitias ostentāt.

Eorum uerò qui in musica alijs q; certaminibus se exercent, hi quidem suas uires, alij uerò suas artes demonstrantes, seipsos gloriosiores constituunt. Oratio uerò si eleganter & ornatè illius res gestas narrauerit, semper memorabilem Euagoræ uirtutem apud omnes mortales efficiet. Conueniebat itaq; ut alij uiros, si qui præstantes ac boni sua tempestate extitissent præclaris laudibus extollerent, quòd uidelicet & hi qui aliorum facta ornare possunt, cùm non apud ignoros uerba facturi sint, eos quos honestare uolunt, ueris laudibus persequantur, & iuniores ardentiori studio afficiantur ad uirtutem, quum, quibus se meliores præstiterint. his ampliores laudes se consequuturos sciant. Nunc autem quis non langueſcat, segniorq; ad uirtutem non reddatur, cùm eos qui tempore Troiani belli atq; antea fuere, celebratos carminibus & laudibus, decantatosq; tragœdijs animaduertit, seipsum autem prospiciat, etiam si illos omnes probitate & uirtute uinceret, nunquàm tamen similes laudes assequuturum? Sed horum profectò causa est inuidia, cui solũ hoc boni adest, quòd maximum malum inuidis afferre solet. Quidã enim sic depraua ti natura sunt, ut libentius eorum quos ignorant an unquam fuerint, quã eorum quibus plurimis beneficijs astricti sunt laudes audire uelint. Non tamẽ his qui ita ma

Præclara facinora cur celebranda.

In inuidia quid incommodi.

lè sentiunt

lè sentiunt inseruire cordatos decet, sed hos quidem negligere, alios uerò ut laudes eorum audiant, de quibus dicere iustum est, assuefacere debemus, præsertim cùm & artibus, omnibus q; alijs rebus incrementa allata uideamus, non per eos qui acquieſcunt his quæ ab alijs instituta sunt, sed per eos qui & paruæ dirigere, & non bene instituta mutare audẽt. Nec ignoro difficile factu esse quod me factum recepi, cuiuspiam uirtutes soluta oratione laudare. Cuius res maximum signum, quòd hi qui philosophiæ operam dant, de multis uarijs q; rebus dicere audent, de talibus autem nullus unquàm ipsorum aggressus est dicere. In quo ipsis dandam ueniam censeo. Nam poëtis multa dantur, quibus suum ornare carmen possunt. His enim & deorum cum hominibus congressus, tum disceptationes, & certamina quibus cum uolunt, fingere licet: & cùm hæc narrare uoluerint, non eadem uerborum lege qua oratores, astringuntur. Itaq; non solũ uerbis usitatis, uerumetiam nouis, translatis, & peregrinis, & omni denique dicendi genere suã poësim ornare possunt. Oratoribus autem nihil tale conceditur, sed ijs & uerbis usitatis, & sententijs non nisi ad res pertinentibus, stricliori quadam lege utendum. Adhæc illi quidẽ omnia numeris & metris scribunt, his uerò nihil tale concessum est: quæ tantam gratiam ha-

bent, ut quamuis nec uerba idonea, nec grauet sententiæ sint, mensura tamẽ quadam & numerorum concinnitate auditores demulceant. Quãta autem horum sit uis, illinc facilè perspici potest. Nam si quis eorum poëmatum quæ probatissima habentur, uerba quidem & sententias relinquat, mensuram autem dissoluat, multò profectò opinione quam nunc de his habemus, inferiora uidebuntur. Verumenimuero quamuis poëtis hoc tantum præstet, haud tamẽ à scribendo desistere debemus, sed tentandum est, si soluta oratione uiros probos ac præclaros meritis laudibus honestare ualeamus, nihil deterius ijs qui carminibus aut numeris eos laudant. Primum ergo de ingenio naturaq; Euagoræ, quibusq; maioribus ortus sit, etsi multis notum arbitror, aliorum gratia dicendum uidetur, ut omnes scire possint, quàm magnis & præclaris exemplis maiorum relictis, nihilo inferiorem se præstiterit. Semideos ergo genero-

Genus Euagoræ.

sissimos, qui à Ioue genus ducunt, esse, omnes uno ore consentiunt. Hos autem ipsos si inter se conferre uoluerimus, nemo est qui Aeacidas ceteris præferre dubitet. In alijs generibus hos quidem uirtute præstantes atq; insignes, alios uerò obscuros inferioresq; reperiemus: at omnes qui Aeaco orti sunt, clarissimi fuere suo tempore. Aeacus autem qui Ioue satus est, à quo Teucridarum genus initium sumpsit, tam ceter

ceteris uirtute præstitit, ut quum maxima ciuitate in Græcia plurimi hominum corrumperentur, nullumq; malo huic auxilium inueniretur, postquã magnitudo calamitatis excreuit, eũ ciuitatũ principes adierint, rogãtes ut tãtũ malum tantamq; pestem ab eis propulsaret. Sperabant enim propter ipsius generositatẽ atq; eximiã pietatẽ, quã celerrimè à dijs præsentiũ malorũ liberationem inuenire. Nec ea spes uiros fefellit, sed uoti compotes facti, in Aegina, ubi uotum ille precesq; fecerat, commune omnibus Græcis sacrum ædificauere. Atque per id temporis donec inter homines fuit, summa cum gloria uitam duxit: postquàm uerò migrauit è uita, cùm apud Plutonem Proserpinamq; maximos honores assequutus esset, ad iudicandas animas eis assedisse fertur. Istius autem Telamon & Peleus filij fuere, quorum alter cum Hercule contra Laomedontem militans, propter sua egregia facinora ingentibus præmijs donatus est. Peleus cùm in pugna contra Centauros strenuè dimicasset, multisq; alijs bellis atque periculis probatus esset, Thetida Nerei filiam immortalem, quamuis ipse mortalis, uxorem meruit, atq; ex omnibus quæ antè fuere, solũ in istis nuptijs Hymenæũ deos cantasse ferũt. Inde Aiax, Teucerq; à Telamon

Maio res.

mone, Achilles uerò à Peleo orti sunt, qui maximum ac manifestissimum argumentum suarum uirtutum dedere. Non enim solum in suis ciuitatibus locisq; quibus habitabant primi fuere, sed cùm Græci contra Troianos expeditionem fecissent, multiq; utrinq; coacti essent, nemo diniq; uir clarus qui his non adesset periculis, inueniri posset, omnibus Achilles longè præstitit. Aiax uerò post illum facilè omnes superauit, Nec Teucer horũ genere indignus, cæteris inferior habitus est. Qui postquam unà cum Græcis depopulatus esset Troiam atq; diruisset, Cyprum petijt, urbemq; ædificauit, quã Salaminam antiquæ patriæ nomine uocauit, genusq; reliquit quod nunc regno potitur. Tam igitur præclara facinora maiorum à primordio generis Euagoræ fuere. Cùm igitur isto pacto urbs ædificata esset, principiò hi qui à Teucro geniti sunt, regnum obtinebãt: postero inde tempore uir quidam exul à Phœnicia in Cyprum uenit, hic cùm maximè ab eo qui tunc tẽporis regnabat cultus esset, maximasq; accepisset potestates, harum rerum non habuit gratiam, sed in regem qui eum hospitio acceperat, malus ingratusq; existens, ac ad præripienda aliena callidus, benefactorem suum ex regno eiecit, ipse uerò imperio potitus est. Inde cùm rebus tam sceleratè gestis diffideret, suumq; statum stabilire uellet, ciuitatem effecit barb

cit barbaram, insulamq; uniuersam regi Persarum in seruitutem dedit. Rebus ita constitutis, Euagoras nascitur: de quo diuinationes & oracula, uisaq; in somnis, quibus hominum naturam excedere uideri potest, relinquere malo, non ut his rebus fidem non adhibeam, sed ut omnibus apertum faciam, tantum me abesse ut de eo aliquid confingam, ut etiam ea prætermittam, quæ olim paucis quibusdam, non cuiuis uniuersis nota fuisse existimem. Sed cùm de eo dicturus sim, ab his quæ omnes fatentur, initium faciam. Puer nempe existens honesta forma, robustus atque temperatus fuit, quæ bonorum omnium eius ætatis decẽtissima uidentur. Horum autem omnium testes afferre possumus: nam temperantiæ, eos ciues qui unà cum eo fuerunt eruditi: pulchritudinis, omnes qui eum uiderunt: roboris deniq; ea certamina quibus illic æquales superauit. His deniq; cùm uir factus esset, fortitudinem, sapientiam, iustitiamq; adiunxit, nec mediocriter quemadmodum cæteri, sed horum quodlibet egregia quadam cum excellentia habuit. Tantum enim corporis uirtutibus animiq; præstitit, ut cùm eum intuerentur qui tum in imperio constituti erat, stupescerent, & non mediocri timore de principatu suo afficerentur. Putabant enim nullo modo fieri posse, ut is qui tali ingenio præditus esset, priuatus uitam degeret.

Natiui tas.

Fidem præstruit orationi.

Pueritia.

Virilis ætas.

Inde

Inde cùm eius honestißimos mores inspiciebant tantam ei adhibebant fidem, ut putarent, si quis in eos delinquere auderet, sibi Euagoram adiutorem fore. Et cùm tam uaria ac diuersa de eo esset opinio, nihil tamen horum eos fefellit. Nam neque priuatus uitam egit, neque in eos aliquid commisit, sed tantam de eo prouidentiam deus habuit, qui honestè regiam dignitatem assumeret, ut omnia quæ per impietatem fieri necesse erat, per alium patrarentur: ijs uerò quibus sanctè ac iustè imperium assequi poterat, Euagoram reseruauit. Quidam enim qui per id tempus in potestate erat, per insidias regem trucidauit, Euagoramq; comprehendere conatus (putabat enim nullo pacto principatum obtinere posse, nisi illum è medio tolleret) sed Euagoras pericula effugiens, solos Ciliciæ se recepit. Nec eandem habuit mentem quam alij qui in eiusmodi calamitates incidunt. Illi enim cùm imperio excidêre, humiliores animos habere solent: ipse uerò postquam patriam fugere coactus est, in tantum animi magnitudinis uenit, ut cùm antea priuatus esset, non putaret sibi sine imperio esse uiuendum: neque cum uagis & exulibus alijsq; hoc genus hominum, reditum quæsiuit, indignos precari atque colere contempsit, sed eam occasionem sumens, quam omnibus qui pietatem colunt sumi oportet, ut suas scilicet iniurias

Prouidentia fati.

Magnanimitas in aduersis.

laceßiti ulciscantur, optauit uel uictor potiri imperio, uel superatus occumbere. Itaque cum quinquaginta ferè hominum, ut plurimi ferunt, coëgisset, cum his reditum in patriam parauit: unde & illius ingenium, & quæ apud alios opinione esset, contemplari possumus. Nam cùm tam paruo uirorum numero ad tam ingens facinus nauigare deberet, sibiq; omnia grauia imminerent, quæ in huiusmodi periculis esse solent, non tamen ille elanguit, nec ullus eorum quos adhortatus fuerat in tanto discrimine ab eo defecit, sed tanquam deum aliquem sequerentur fidem seruare: ipse uerò tanquàm meliorem hostibus exercitum haberet, uel pugnæ euentum prospiceret, animo affectus uidebatur, id quod ex rebus quas gessit intelligere licet. Nam cùm in insulam descendisset, non putauit oportere locum munitum capere, seq; in tuto collocare, ac circunspicere si aliqui ciuium sibi auxilium ferrent: sed eadem nocte ut primum facultas data est, perfracta porta urbem ingressus, cum suis ad regiam irruit. Qui autem ea tempestate tumultus acciderint, quiue alijs terrores euenerint, quæ deniq; exhortationes eius fuerint,

qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

quorsum attinet prolixius exponere moramq; traherè? Cùm uerò hi qui circa tyrannum erãt pugnarent, reliqui autem ciues cum illius principatum, tum huius uirtutem metuentes quiescerent, pugnans solus contra multos, cumq; paucis contra omnes inimicos, non antea destitit quàm regiam in suam potestatem redigeret, & inimicos ultus amicis auxilium ferret. Ipse igitur ciuitatis imperio potitus est, & generi suo patrios honores restituit.

Regnum uel hõ rem parauit.

Arbitror profectò si nihil aliud memorare uelim, sed hic orationi finem imponere, ex his quæ diximus, facilè esse & Euagoræ uirtutem, & egregia eius facta cognoscere. Non tamen his contẽtus sum, sed ex his quæ sequentur hæc magis manifesta fore existimo. Nam cum tempore uniuerso tot reges, totq; tyranni fuerint, nullus tamen hunc honorem adeptus est, nec honestius nec iustius. Si igitur cum eorum quolibet facta Euagoræ comparare uoluerimus, fortasse nec nostra oratio auditoribus grata esset, nec tempus ad dicendum sufficeret. Si autem seligamus quosq; probatissimos, cumq; his Euagoram comparemus, multò brevior erit oratio, nec minus propositum assequemur. Eis qui à parentibus regna accepere, quis est qui Euagoræ pericula nõ anteponat? neminem enim adeo segnem & ignauum esse existimo, ut malit à progenitoribus sumere imperium, quàm sanctè

ctè quemadmodum ille assequens, suis liberis relinquere. Atqui omnium antiquorum qui in patriam rediere, hi profectò qui à poëtis inducti sunt, celeberrimi uidentur: hi enim non solùm præclaros reditus eorum qui antè fuerint, nobis commemorant, sed nouos quosdam ipsi fingunt. Nullus tamen eorum effinxit quenquam, qui tam grauibus periculis ac terroribus in patriam redierit, sed finxere quamplurimos fortuna, nonnullos uerò dolis ac fallacijs regiam dignitatem accepisse. Atqui Cyrum præ cæteris qui posteà fuerunt admirantur. Is enim Medis abstulit, Persisq; quæsiuit imperium: sed tamen iste Persarum exercitu Medos uicit, quod ipsum multi Græcorũ barbarorũq; præstare potuissent. At iste corporis animiq; uirtute quamplurima ex his quæ dicta sunt, fecere uisus est. Deinde ex Cyri expeditione nõ satis liquet an pericula Euagoræ subire potuissent: at ex his quæ hic fecit, omnibus constat quòd facilè & illa opera esset aggressus. Præterea huic quidem omnia iustè & sanctè facta sunt, illi autem nonnulla impiè euenere. Nam iste inimicos perdidit, Cyrus autem matrem parentẽ interfecit. Itaq; si aliqui utriusq; nõ rerũ magnitudinem, sed uirtutem metiri uelint, non iniuriæ Euagoram maioribus laudibus honestabunt. Atqui si breuiter nullamq; inuidiam timẽtes audacter loqui oportet, nul-

Comparatione ad alios eius facta amplificat.

lus neq; mortalis, neq; semideus, neq; immortalis deniq; reperietur, qui summa cum pietate regnum acceperit uel honestius, uel maiori cũ gloria. Quibus rebus hoc modo quis maximè credere poterit, si non ualde repugnans his, quæ dicuntur, conetur exquirere quònam pacto utrique imperarint. Nolim enim uideri (quoquo modo res se habeant) prompto animo uelle magna dicere, sed rei ueritate inductus, ita audacter de his disserere: quoniam si paruis in rebus ipse præstitisset, humilem nempe orationem de eo habere æquum fuerat: nunc autem omnes fatentur ex bonis omnibus humanis & diuinis nihil maius regno, nihil admirabilius, nihil denique maiori reuerentia dignius reperiri posse. Qui uerò, quod est omnium honestissimum, honestissimè assequutus fuerit, eum quis rhetor, quis pœta, quis demum orationis inuentor, pro rebus gestis dignè laudare poterit? Non ergo cùm is tam clarus fuerit, in cæteris inferior reperietur. Sed in primis cùm natura ingeniosissimus esset, mentemq; haberet ad recte faciendum aptissimam, nihil tamen negligenter, nihil temerè, aut inconsultè putauit esse faciendum, sed quærendo consulendoq; omni cura plurimum temporis consumebat. Putabat enim si animum suum bene instituisset, bene se & regnum suum habiturum: nec eos satis admirari poterat, quicunque aliorum

Pindarus ἐπ' ἄλλοισι δ' ἄλλοτ μεγάλοι, τὸ δ' ἴσχειν κορυφὰς βασιλεῦσι.

aliorum gratia animi curam gerunt, ipsius uerò animi nihil pensi habent. Sed & circa negocia resq; cognoscendas eiusdem sententiæ fuit. Quippe cùm eos qui summa diligentia omnia faciunt, quàm minimo dolore affectos animaduerteret, ueramq; animi quietem non in ocijs, uerùm in bene agendo & tolerando esse, nihil non exploratum reliquit, sed tanta diligentia res omnes tenebat, adeoq; unumquenque ciuium nouerat, ut neque insidijs iniqui præoccupare, neque æqui eum latere possent, sed omnes debita ferrent præmia. Pœnis muneribúsque afficiebat ciues, non secundum ea quæ ab alijs acceperat, sed quorum ipse erat conscius, iudicans. Nec tamen in his quæ quotidie accidebant, quamuis in talibus curis esset constitutus, ullo errore tenebatur, sed ita piè & humanè ciuitatem gubernabat, ut omnes qui illuc uenirent, magis eos qui eiusmodi regi obtemperarent, quàm eum tali imperio felicem arbitrarentur. Vniuerso uitæ tempore nemini iniuriam intulit: bonos in precio habuit: semper in omnes iustam imperium exercuit: iustè delinquentes puniuit: cùm nullius consilio egeret, amicos tamen consulebat. Cum familiaribus se uinci multis in rebus patiebatur, at omni in re superabat inimicos: nec contractione frontis, sed uitæ institutis

Virtutes ueræ regiæ.

captabat reuerentiam. Nihil ei sine ordine, nihil sine modo agebatur, sed quæ uerbis promiserat, haud secus fidem seruabat, quàm si iureiurando deuinctus esset. Non his quæ fortuna, sed quæ sua uirtute quæsierat gloriabatur. Amicos quidem alios beneficijs, alios uerò sua magnanimitate sibi morigeros faciebat. Non quia multis grauis ac molestus foret, terribilis erat, sed quia multò aliorum ingenia superabat. Non parebat uoluptatibus, sed dominabatur, paucis laboribus multum ocij quærens, sed non propter parum ocij magnos labores subterfugiens. Omnino nihil reliquit quod regibus adesse decebat, sed ex omni repub. quod est optimum elegit. Nanque colendo multitudinem popularem, ciuilem autem rempub. iustè gubernando, rei militaris peritum bene in periculis consulendo, regalem denique his omnibus excellendo, sese ostendit. Quòd autem his alijsq; pluribus præditus fuerit Euagoras, ex his quæ gesßit facilius intelligi potest. Nam cùm ciuitatem effectam barbaram propter Phœnicum imperium, neque recipientem Græcos, neque callentem artes, neque emporijs utentem, neque possidentem portus, accepisset, hæc omnia direxit, ac insuper imperij fines protulit, mœnibusq; urbem cinxit, triremesq; ædificauit, alijsq; apparatibus ciuitatem ita auxit, ut à nulla Græcarum ciuitatum superaretur.

Adeò denique potentem effecit, ut eam multi qui antea contempserant, formidarent. Atqui ciuitatem aliquam tam breui in tantum magnitudinis accrescere nullo pacto fieri potest, nisi aliquis ijsdem moribus quibus Euagoras præditus sit, quemadmodum paulò ante commemorauimus, eam gubernaret. Itaq; haud uereor ne maiora quàm fecerit dicere uidear, sed multò magis, ne ab eius præclaris factis superatus appaream. Quis enim oratione huiusmodi ingenium attingere queat, qui non solum ciuitatem suam præclaram effecit, uerumetiã uniuersam circumiacentem insulam in mansuetudinem redegit & modestiam? Nam antequàm Euagoras potiretur imperio, ita feri & immanes erant, ut eos principes optimos iudicarent, quicunque crudelissimè in Græcos affecti essent. Nunc uerò in tantum immutati sunt, ut inuicem certent, qui magis Græcorum studiosi esse uideantur, ac plurimi eorum filias nostrorum uxores accipiunt, ut ex his liberos habere possint. Magis enim græcis & rebus & studijs, quàm quæ apud eos sunt, gaudere uideas: ac plures circa Musicam aliasq; disciplinas his locis immorantur, quàm quibus antè cõ sueuerãt. Horum omnium Euagoram causam fuisse nemo dubitat. At illud profectò maxima coniectura illius & morum & sanctitatis est, quòd plurimi Græci probi honestiq; uiri

Universidad de Deusto
Biblioteca

propriàs deserentes patrias ut cum eo habitèrent, in Cyprum se contulere, putantes regnum Euagoræ non solùm suis rebuspub. communem, uerumetiam stabilius & iustius, quos omnes nominatim dicere haud facilè esset. Conona uerò qui propter plurimas suas uirtutes Græcis præfuit, quis nescit cùm eius ciuitas ingenti calamitate foret oppressa, aliis postlhabitis omnibus, ad Euagoram se contulisse, dijudicantem apud illum suæ salutis refugium esse firmissimum, ipsumq; Euagoram celeriter patriæ auxiliatorem fore? Cùm antea Conon multa rectè feciisset, nulla in re tamen melius quàm in his consulere usus est. Multa enim bona propter adsentum in Cyprum, & facere & pati ei contigit. Primum quidem, cùm nunquam antea alter cum altero uersatus esset, pluris seipsos facere, quàm si prius fuissent familiares: deinde uniuersum tempus summa concordia uixere, deq; nostra ciuitate eandem habuere sententiam. Nam cùm eam sub Lacedæmoniorum imperio, uarijsq; mutationibus exagitatam uiderent, grauiter molesteq; ferebant, in eaq; re suo uterque egregiè functus officio est. Illi enim natura erat patria, hunc autem propter multa magnáque beneficia lege lata ciuitate donauerunt. Ipsis igitur cogitantibus, quonam pacto tantis calamitatibus Athenienses liberarent, celeriter Lacedæmon

dæmones opportunitatem præbuere. Nam cùm Græcorum imperio terra mariq; potirentur, in tantam dominandi cupiditatem uenere, ut totius Asiæ imperium affectarent. Illi igitur opportunitatem sibi datam sumentes, ducibus regis dubitantibus quomodo rebus uti oporteret, eos admonere ut non terrestri, sed nauali prælio cum Lacedæmonijs certarent. Putabant enim si eos pedestribus copijs superassent, ea solùm quæ incontinenti essent bene habitura: at si nauali pugna uictores essent, uniuersam Græciam huius uictoriæ participem fore: quod certè contigit. Nam cùm regis duces eis obtemperassent, magnamq; coëgissent classem, Lacedæmonij debellati sunt, atque imperium amisere, Græci uerò sunt liberati. Athenienses autem aliquam antiquæ gloriæ partem recepere, sociorumq; duces sunt constituti. Hæc omnia duce Conone, Euagoraq; adiutorem seipsum præbente, uiresq; plurimas afferente, facta sunt, quorum gratia nos eos maximis affecimus honoribus. Nam ipsorum statuas prope Iouis seruatoris simulacrum ereximus, ut illius & horum utriusq; beneficiorum magnitudinis mutuæq; amicitiæ monumentum esset. At Persarum rex non eodem modo ergà eos animatus fuit, sed quanto maiora & præstantiora fecere, tanto magis eos formidauit. Sed de Cono-

Græcia Euagoræ opera liberata.

ne aliàs. Quòd autem ita erga Euagoram rex affectus esset, non alios latère uoluit. Videtur enim maius studium in bello quod in Cypro gessit, quàm reliquis omnibus adhibuisse. Maiorem enim & grauiorem illum aduersarium, quàm Cyrum, secum de regno certantes arbitrabatur. Illius enim audiens apparatus intantum contempsit, ut ipsius negligentia parum abesset quin ab illo regia occuparetur. Istius autem uirtutem tantum timuit, ut ei inter ipsa beneficia, quibus ab illo quotidie afficiebatur, bellum inferret, iniustè quidem faciens, haud tamen omnino rebus suis malè consulens. Sciebat enim multos Græcos & barbaros ex humilib. rebus ac nullius penè momenti, maxima sæpe imperia quæsiuisse. Sentiebat autem Euagoræ magnitudinẽ, & in quantum nominis & gloriæ paulatim accreuisset. Videbat enim insuperabilem habere naturam, & fortunam ei aspirantem animaduertebat. Itaque non propter ea quæ facta essent iratus, sed de futuris timens, nec tantum de Cypro, sed de maioribus etiam solicitus, ei bellum intulit. Tantis enim apparatibus in eum irruit, ut in ea expeditione plus quàm quinquaginta millia talentorum consumeret. Euagoras tamen quàmuis copijs uiribusq; inferior esset, tam ingentibus apparatibus suam prudentiam opponens, in his magis admirandum, quàm in alijs quæ

quæ dicta sunt, se ostendit. Etenim donec ei in pace uiuere licebat, sua ciuitate contentus fuit. Postquàm uerò bellare coactus est, talem profectò se præstitit, talemq; Protagoram aduersus filium habuit, ut parum abesset quin totam Cyprum in suam ditionem redigeret. Phœniciam depopulatus est, Tyrum ui cepit, Ciliciã fecit à rege desciscere. Tot uerò inimicos perdidit, ut multi Persarum suas lugentes calamitates, uirtutum illius recordarẽtur. Sic demum eos bello satiauit, ut cùm antea reges non prius quàm eorum domini forent, cum his qui ab eis desciuissent reconciliari consueuissent, hac lege & consuetudine soluta libenter pacem amplexi, haud quicquàm de imperio Euagoræ permutarent. Et Lacedæmonijs quidem rex, quorum ea tempestate maximæ & uires & gloria erant, infra tres annos imperium abstulit: cũ Euagora uerò decem per annos bellũ gereus, eorundem quibus & ante bellũ susceptum potiebatur, eum dominum reliquit. Quod autem omnium maximè admirabile uidetur, urbem quam Euagoras altero regnante quinquaginta cum uiris ceperat, hanc magnus imperator cùm tantas uires tantosq; exercitus haberet, capere non potuit. Atqui quonam pacto aliquis manifestius fortitudinem, prudentiã, uniuersam denique Euagoræ uirtutem, quàm his præclaris facinoribus & periculis ostendere

posset? nõ enim solùm alia bella superasse uidẽtur, uerumetiam id quod & heroës gessere, & apud omnes gentes celebratur. Illi enim cum uniuersa Græcia solam accepere Troiam, iste uerò unam ciuitatem habens, cum tota Asia bellum gessit. Itaq; si eum tot rerum scriptores quot illos, laudare uoluissent, multò maiorem quàm illi gloriam reportaret. Quem enim eorum qui tunc temporis fuere, si fabulas dimittere, ac ueritatem contemplari uolumus, inueniamus unquàm talia fecisse? uel quem tãtarios casus, uariasq; rerum mutationes subiisse? qui seipsum ex priuato tyrannum constituit, suumq; genus quod totum ex repub. expulsum erat, in decentes honores reduxit: ciues uerò ex barbaris Græcos, bellicosos ex imbellibus, ex inglorijs denique effecit glorioso. Tantam uerò regionem cùm feram & immanem accepisset, mitem & mansuetam reddidit. Ad hæc sic regis inimicitias honestè ultus est, ut bellum in Cypro gestum, semper memorabile futurum sit. Cùm uerò eius socius fuit, tanto utiliorem se alijs præstitit, ut consensu omnium in nauali pugna, quæ circa Cnidum cõmissa fuit, maximo illi adiumento foret. Qua peracta, totius Asiæ dominus constitutus est. Lacedæmonij autem qui antea Asiam uastare uolebant, de proprio solo pericliatari coacti sunt. Græci uerò pro seruitute libertatem habuere. Athenienses quidem in tantum creuere, ut hi qui prius eis dominabantur, eos adirent, imperiumq; tradẽre. Quapropter si quis me interrogaret, quid ex rebus ab Euagora gestis maximum esse putem, utrum curas apparatusq; contra Lacedæmonios, ex quibus ea quæ diximus facta sunt, uel postremum bellum, uel regni adeptionem, uel totam rerum dispositionem, in multa profectò ambiguitate constituerem: nam quocunque oculos mentis iniecio, id mihi & maximum & admodum mirabile uidetur. Itaq; si aliqui ue terum propter uirtutem immortales fuere, arbitror illum hoc munere maximè dignum esse, coniecturis utens quòd illis & fortunatiorem charioremq; dijs uitam duxit. Semideorum enim quàmplurimos inueniemus in maximas calamitates incidisse. Euagoras uerò principio non solùm ualde mirabilis, uerumetiam beatissimus fuit. Quid enim felicitatis ei abfuit, qui talibus maioribus ortus est, quales nemo habuit, nisi si quis eadem stirpe fuerit procreatus? Tantum uerò corporis animiq; uirtutibus cæteris præstitit, ut nõ solum Salaminæ, sed etiam totius Asiæ imperio dignus uideretur. Regiam uerò dignitatem honestissimè adeptus, in ea uitam finiuit. Mortalis autem cùm esset, memoriam reliquit immortalem. Tantũ enim temporis uixit, ut neq; expers esset senectutis, neq; particeps morborum quos illa ætas asserre solet

Epilogo summatim vitã perstringit omnem.

re solet. Præterea nec id quod rarißimum atque difficillimum est, bonos scilicet multosq; habere filios, ei defuit: quod maximum est, eorum neminem obscuris nominibus reliquit, sed hunc quidem imperatorem, hos autem reges, illas uerò reginas appellatas. Itaq; si aliqui poëtarum cùm aliquem summopere laudare uellent, dicerent illum non mortalem, sed deum inter mortales, aut dæmonia quendam extitisse, hæc omnia profectò meritò de illius ingenio dici possunt. Multa igitur puto me reliquisse, quæ de Euagora memorari potuissent. Nam me & orationis & ingenij uires deficiunt, quibus diligentius & studiosius has laudes tractare conueniebat, non tamen impræsentiarum pro meis uiribus illaudatum reliqui. Ego autem, ô Nicocles, corporum imagines pulchra quidem monumenta esse iudico, sed multò digniores illas quæ res gestas & mentem expresserint, quas in orationibus solum quæ arte sunt compositæ, contemplari licet. Has enim illustreferendas censeo, primum quidē quod uideo honestos & probos utros non tam pulchritudine corporis, quàm rebus gestis & earum memoria gloriari. Deinde, quia statuas necesse est illis solū adesse, apud quos erectæ sunt: orationes uerò per uniuersam Græciā, perq; gymnasia philosophorū dissipari possunt, à quibus amari et approbari quā à reliquis omnibus longè præstat. Ad hæc, quòd nemo sculpturis & picturis naturā corporis facilè assimilarit: mores autē & mentes ex oratione (nisi socordes quàm seduli esse maluerimus) facilè imitari possumus. Quam quidem ob rem, orationem hanc scribere potißimum sum aggressus, existimās tibi tuisq; liberis, aliisq; qui ab Euagora nati sunt, hanc fore adhortationem honestißimam, si quis illius uirtutes in unum cogens, easq; uerbis exornans, uobis inspiciendas, & imitandas præberet. Nam cùm quos ad philosophiam hortari uolumus, alios laudare solemus, ut emulatione eorum quos laudamus, eadem studia concupiscant: ego autem non alienis, sed domesticis exemplis utens, te tuosq; hortor ut mentem adhibeas, atq; enitare qui & agendo & dicendo uerè te Græcum præstes. Nec me existimes uelim, quia sæpius eadem admoneo, te negligentiæ arguere: neq; enim uel me, uel alios latuit, quòd solus & primus eorum qui imperio ac diuitijs delitijsq; uiunt summo studio philosophiæ operam tradis, neque quòd multos reges tuæ eruditionis æmulos efficies, qui hæc tua affectantes studia, ea aliquando sunt relicturi, quibus impræsentiarum summopere gaudent. Sed tamen hæc sciēs nihilominus & facio & faciam id quòd in gymnicis certaminibus facere solent spectatores

Redit ad Nicoclē, quæ uerè immortalia sint monumēta demōstrans.

tores illi enim non cursores eos qui relinquuntur, sed qui de victoria certant adhortantur. Meum autem est & aliorum amicorum talia dicere & scribere, quibus te excitemus ad ea sectanda, quibus iam antè avidus incumbis. Tuum fuerit nusquam deficere, sed quemadmodum nunc agis, ita reliquo tempore curam habere, tuumq; ita exercere animum, ut & parente & maioribus tuis non indignus videare, quorum prudentiam omnes admirari decet, uosq; præsertim qui in imperio estis constituti. Oportet igitur non acquiescere, si præsentibus melior existas: sed indignari, si talì ingenio præditus, & antiquitus à Ioue, nuperrimè uerò à tam præclaro uiro genitus, non multum & alijs, & illis qui in æqualibus tecum honoribus sunt, præstare uidearis. Hæc autem ut ita consequare, in teipso consistet: Si enim philosophiæ studio incubueris, & quamadmodum hactenus, profecisse perrexeris, talis nempe qualem te esse oportet, celeriter euades.

pompo

Pomponius Atticus

CORNELIO NEPOTE AVTORE.

POMPONIVS Atticus ab origine ultima stirpis Romanæ generatus, perpetuò à maioribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, & ut tum erant tempora, diti, in primisq; studioso literarum. Hic, prout ipse amabat literas, omnibus doctrinis quibus pueriles ætas impertiri debet, filiũ erudiuit. Erat autẽ in puero præter docilitatẽ ingenij, summa suauitas oris ac uocis, ut non solùm celeriter acciperet, quæ tradebantur, sed etiã excellenter pronunciaret. Qua ex re puerilia nobilis inter æquales ferebatur, clariusq; explendescebat, quàm generosi condiscipuli animo æquo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo, quo in numero fuerũt L. Torquatus, C. Marij filius, & M. Cicero, quos consuetudine sua sic sibi deuinxit, ut nemo his perpetuò fuerit charior. Pater maturè decessit. Ipse adolescentulus propter affinitatem P. Sulpitij, qui tribunus pl. interfectus est, non expers fuit illius periculi. Nãq; Anitia Põponij

nij consobrina nupserat M. Seruio fratri Sulpitij. Itaque interfecto Sulpitio, postaquam uidit Sinnano tumultu ciuitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate uiuendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis ciuium, cùm alij Syllanis Cinnanis fauerent partibus, idoneum tempus ratus studijs obsequendi suis, Athenas se contulit. Neque eo secius adolescentem Marium hostem iudicatum iuuit opibus suis, cuius fugam pecunia subleuauit. Ac ne illa peregrinatio detrimentũ aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hic ita uixit, ut uniuersis Athenienſibus meritò esset charissimus. Nã præter gratiam quæ iam in adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam leuauit. Cùm enim usurã facere publicè necesse esset, neque eius conditionem æquã haberent, semper se interposuit, atque ita, ut neq; usuram ab ijs acceperit, neque longius quàm dictum esset, debere passus sit. Quod utrunq; erat ijs salutare: nã neq; indulgendo inueterascere eorum æs alienum patiebatur, neq; multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officiũ alia quoq; liberalitate: nã uniuersos frumẽto donauit, ita ut singulis septẽ modũ tritici darẽtur. † q modus mẽsuræ medimnus Athenis appellatur. Hic autem sic se gerebat, ut communis

† Modius medimnus

communis infimis, par principibus uideretur. Quo factum est, ut huic omnes honores quos possent, publicè haberent, ciuemq; facere studerent: quo beneficio ille uti noluit: quod nõnulli ita interpretantur, amitti ciuitatem Romanam alia ascita. Quandiu affuit, ne qua sibi statua poneretur restitit, absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi & Phidiæ locis sanctissimis posuerunt: hunc enim in omni procuratione reip. rectorem autoremq; habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperij, ut eandem & patriam haberet & domum. Hoc specimen prudentiæ, quod cùm in eam se ciuitatem contulisset, quæ antiquitate, humanitate, doctrinaq; præstaret omnes, ei unus ante alios fuerit charissimus. Huc ex Asia Sylla decedens cùm uenisset, quãdiu ibi fuit, secũ habuit Põponiũ, captus adolescentis & humanitate et doctrina: sic enim græcè loquebatur, ut Athenis natus uideretur. Tãta autẽ erat suauitas sermonis latini ut appareret in eo natiuũ quẽdã lepõrẽ esse, nõ ascitũ. Idẽ poëmata pronũciabat & græcè & latinè sic, ut suprà nihil posset addi. Quibus rebus factũ est, ut Sylla nusquã ab se dimitteret, cupéretq; secũ deducere: qui cũ persuadere tẽtaret, Noli oro te, inquit Põponius, aduersum eos me uelle ducere, cum quibus

Attici lepor & cognomen tum.

quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui. At Sylla adolescentis officio collaudato, omnia munera ei quæ Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri. Hîc complures annos moratus, cùm & rei familiari tantũ operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, & omnia reliqua tempora aut literis, aut Athenienſium reipub. tribueret, nihilominus amicis urbana officia præſtitit. Nam & ad commitia eorum uentitauit, & ſi qua res maior acta eſt, non defuit. Sicut Ciceroni in omnib. eius periculis ſingularem fidem præbuit, cui ex patria fugienti ſeſtertia ducenta & quinquaginta millia donauit. Tranquillatis autem rebus Romanis remigrauit Romã, ut opinor, L. Cotta, & L. Torquato conſulibus: quẽ die ſic uniuerſa ciuitas Athenienſium proſequuta eſt, ut lachrymis deſiderij futuri dolorem indicaret. Habebat auunculum Q. Cæcilium æquitẽ Ro. familiarem L. Luculli diuitem, difficillima natura, cuius ſic aſperitatem ueritus eſt, ut quẽ nemo ferre poſſet, huius ſine offenſione ad ſummam ſenectutẽ retinuerit beneuolẽtiam: quo facto, tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens, teſtamẽto adoptauit eum, hæredemq; fecit ex dodrãte. Ex qua hereditate accepit circiter centies ſeſtertium. Erat nupta ſoror Attici Q. Tullio Ciceroni, easq; nupties M. Cicero cõciliarat, cũ qua

In Ciceronẽ beneficia.

quo à condiſcipulatu uiuebat coniunctiſſimè, multo etiam familiarius quàm cum Q. ut iudicari poſſit, plus in amicitia ualere ſimilitudinem morum quàm affinitatem. Vtebatur autẽ intimè Q. Hortenſio, qui his temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non poſſet, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortenſius: & id quod erat difficillimum, efficiebat ut inter quos tantæ laudis eſſet æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, eſſetq; taliũ uirorum copula. In repub. ita eſt uerſatus, ut ſemper optimarũ partiũ et eſſet, & exiſtimaretur, neq; tũ ſe ciuilibus fluctibus cõmitteret, cũ non magis eos in ſua poteſtate exiſtimabat eſſe, qui ſe his dediſſent, quàm qui maritimis iactarẽtur. Honeres non petijt, cùm ei patẽrent propter uel gratiam uel dignitatem, quòd neque peti more maiorum, neque capi poſſent, cõſeruatis legibus in tam effuſis ambitus largitionibus, neque èrepubli. ſine periculo, corruptis ciuitatis moribus. Ad haſtam publicam nunquam acceſſit. Nullius rei neque præs, neque manceps factus fuit. Neminem ſuo nomine, neq; ſubſcribens, accuſauit. In ius de ſua re nunquam ijt, iudicium nullum habuit. Multorum conſulum prætorumq; præfecturas, delatas ſic accepit, ut neminẽ in prouinciã ſit ſecutus, honore fuerit cõtentus, rei familiaris deſpexerit fructum: qui ne cum Q. quidem Cicero-

ne uoluerit ire in Asiã, cùm apud eũ legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, cùm prætoram gerere noluisset, assecla esse prætoris. Quæ in re non solùm dignitati seruiebat, sed etiam tranquillitati, cùm suspiciones quoque uitaret criminum: quo fiebat ut eius obseruantia omnibus esset charior, cùm eam officio, non timori, neque spei tribui uiderent. Incidit Cæsarianum ciuile bellum, cùm haberet annos circiter sexaginta: usus est ætatis uacatione, neque se quoquam mouit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerãt ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit. Ipsum Pompeium coniunctum non offendit. Nullum ab eo habebat ornamentum, ut cæteri qui per eum aut honores aut diuitias ceperant, quorum partim inuitissimi castra sunt secuti, partim summa cum eius offensione domi remanserunt. Attici autem quies tãtopere Cæsari fuit grata, ut uictor cùm priuatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solùm molestus nõ fuerit, sed etiã sororis filiũ & Q. Ciceronẽ ex Põpeij castris cõcesserit: sic uetere instituto uitæ effugit noua pericula. Secutum est illud tempus occiso Cæsare, quo respubli. penes Brutum uideretur esse & Cassium, ac tota ciuitas se ad eum conuertisse uideretur. Sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiarius quàm

quàm hoc sene, neque solum eum principem consilij haberet, sed etiam in conuictu. Excogitatum est à quibusdam, ut priuatum ærarium Cæsaris interfectoribus equitibus Rom. cõstitueretur, id facilè effici posse arbitrati sunt, si & principes eius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est à Q. Flauio Bruti familiari Atticus, ut eius rei princeps esse uellet. At ille, qui amicis officia præstanda sine factione existimaret, semperq; à talibus se consilijs remouisset, respondit, si quid Brutus de suis facultatibus uti uoluisset, usurum quantum hæ paterentur, se neque cum quoquam de ea re colloquuturum, neque coiturum: sic ille cõsensionis globus huiusce unius dissensione disiectus. Neque multò pòst superior esse cœpit Antonius, ita ut brutus & Cassius prouinciarum, quæ ijs necis causa datæ erant à consule, desperatis rebus in exiliũ proficiscerentur. Atticus qui pecuniam simul cum Cæteris cõferre noluerat florenti illi parti abiecto Bruto, Italiaq; cedenti, sestertia centũ millia muneri misit, eidẽ in Epiro absens trecenta iussit dari, neque eo magis potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit. Secutum est bellum gestum apud Mutinam, in quo si tantum eum prudẽtem dicam, minus quàm debeam prædicem, cùm ille potius diuinus fuerit, si diuinatio appellanda est perpe

tua naturalis bonitas, quæ nullis casibus agitur neque minuitur. Hostis Antonius iudicatus Italia cesserat: spes restituendi nulla erat. Non solum inimici qui tum erant potentissimi & plurimi, sed etiam qui aduersarijs eius se dabant, & in eo lædendo aliquam consequuturos sperabant commeditatem, Antonij familiares insequebantur, uxorem Fuluiam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus cùm Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modò nihil ijs indulsit ad Antonium uiolandum, sed è contrario familiares eius exuribe profugientes quantum potuit texit, quibus rebus indigerunt adiuuit. P. uerò Volumnio ea tribuit, ut plura à parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fuluiæ cùm litibus distineretur, magnis q; terroribus uexaretur, tanta diligentia officium suum præstitit, ut nullum illa præstiterit uadimonium sine Attico, ut sponsor omniũ rerũ fuerit. Quin etiam cùm illa fundũ secunda fortuna emisset in diem, neq; post calamitatem uersuram facere potuisset, ille se interposuit, pecuniaq; sine fœnore, sine ulla stipulatione credidit, maximũ existimãs quæstum, memorem gratum q; cognosci: simul q; aperire, se nõ fortunæ, sed hominibus solere esse amicũ. Quæ cùm faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat exi-

stimare: nemini enim in opinionem ueniebat, Antonium rerum potiturum: sed sensim is à nonnullis optimatibus reprehendebatur, quòd parum odisse malos cives uideretur. Ille autem sui iudicij potius quid se facere par esset intuebatur, quàm quid alij laudaturi forent. Conuersa subitò fortuna est. Vt Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad aduentum imperatorium de foro decesserat, timens proscriptionem, latebatq; apud P. Volumnium, cui ut ostendimus, paulò antea operam tulerat. Tanta uarietas his temporibus fuit fortunæ, ut modò hi, modò illi in summo essent aut fastigio, aut periculo: habebatq; secum Q. Gellium Canium æqualem simillimumq; sui. Hoc quoq; sit Attici bonitatis exemplum, quòd cum eo, quem puerum in ludo cognorat, adeò coniunctè uixit, ut ad extremam ætatem amicitiæ eorũ creuerit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solùm ei, sed etiam omnibus eius amicis esset inimicus, eosq; uellet proscribere, multis hortantibus, tamen Attici memor fuit officij, & ei, cùm requisisset ubinam esset, sua manu scripsit ne timeret, statimq; ad se ueniret, se eum, & Gellium Canium de proscriptorũ numero exemisse: ac ne quod periculũ incideret, quod no-

ctu fiebat, præsidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solùm sibi, sed etiam ei quem charissimum habebat, præsidio fuit: neq; enim suæ solum à quoquam auxilium petijt salutis, sed coniunctim, ut appareret nullam seiunctam sibi ab eo uelle fortunam. Quòd si gubernator præcipua laude fertur, qui nauem ex hyeme marij; scopulosq; seruat, cur non singularis eius existimetur prudentia, qui ex tot tamq; grauibus procellis ciuilibus ad incolumitatem peruenit? Quibus ex malis ut se emerserat, nihil aliud egit quàm ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Cùm proscriptos præmijs imperatorum uulgus conquireret, nemo in Epirum uenit, cui res ulla defuerit: nemini non ibi perpetuò manendi potestas facta est: quinetiam post prælium Philippense, interitumq; C. Cassij, & M. Bruti, L. Iulium Mocillam prætorium, & eius filium, Aulumq; Torquatum, cæterosq; pari fortuna perculsos, instituerit tueri, atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari iusserit. Difficile est omnia persequi, & non necessaria. Illud unum intelligi uolumus, illius liberalitatem neq; temporariam, neq; callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus iudicari potest, quòd nõ florentibus se uenditauit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem Seruiliam Bruti matrẽ non minus post mortem eius, quam florentem col

Liberalitas ingenua.

coluerit. Sic liberalitate utens nullas inimicitias gessit, quòd neque lædebat quenquam, neq; si quam iniuriam acceperat, non malebat obliuisci, quàm ulcisci. Idem immortali memoria percepta retinebat beneficia: quæ autem ipse tribuerat, tandiu meminerat, quoad ille gratus erat qui acceperat. Itaq; hic fecit, ut uerè dictum uideatur, Sui cuique mores fingunt fortunam. Neq; tamẽ ille prius fortunam quã se ipse finxit, qui cauit, ne qua in re iure plecteretur. Iis igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa intima familiaritate coniunctus adolescenti Cæsari, cùm propter suam gratiam & Cæsaris potentiam nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum eius delegeret affinitatem, peroptaretq; equitis Romani filiam generosam nuptijs. Atq; harum nuptiarũ conciliator fuit (non enim est celandũ) M. Antonius trium uir reipub. cuius gratia cùm augere possessiones posset suas, tantum abfuit à cupiditate pecuniæ, ut nulla in re usus sit ea, nisi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis. Quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam cùm L. Saufeij equitis Romani æqualis sui, qui cum plures annos studio ductus philosophiæ habitabat, habebatq; in Italia preciosas possessiones, triumuiri bona uendidissent, consuetudine ea quatum res gerebantur, Attici labore atque in-

industria factum est, ut eodem nũcio saepius fieret certior, se patrimonium amisisse, & recuperasse. Idem L. Iulium callidum, quem post Lucretij Catulíq; mortem, multò elegantissimum poëtam nostram tulisse aetatem uerè uideor posse contendere, neque minus uirum bonum optimíq; artibus eruditum, post proscriptionem equitum, propter magnas eius Aphricanas possessiones, in proscriptorum numerum à P. Volumnio praefecto fabrûm Antonij absentem relatum, expediuit.

Quod in praesenti utrum ei laboriosius aut gloriosius fuerit, difficilè fuit iudicare, quòd in eorum periculis non secus absentes quàm praesentes amicos Attico esse curae cognitum est. Neq; uerò minus ille uir bonus paterfamiliâs habitus est, quàm ciuis. Nam cùm esset pecuniosus, nemo illo minus fuit timax, minus aedificator. Neq; tamen non in primis bene habitauit, omnibusq; optimis rebus usus est. Nam domum habuit in colle Quirinali Pamphilianam, ab auunculo hereditate relictam, cuius amoenitas non aedificio, sed sylua constabat. Ipsum enim tectum antiquitus constitutum, plus salis quàm sumptus habebat: in quo nihil commutauit, nisi si quid uetustate coactus est. Vsus est familia, si utilitate iudicandum est, optima: si forma, uix mediocri. Nanq; in ea erant pueri literatissimi, anagnostae optimi, & plurimi librarij, ut ne pedissequus quidem quisquam esset, qui non utrunq; horum pulchrè facere posset. Pari modo artifices caeteri, quos cultus domesticus desiderat, apprimè boni, neque tamen horum quenquam nisi domi natum, domiq; factum habuit, quod est signum non solùm continentiae, sed etiam diligentiae.

Domus Attici.

Nam & non intemperanter concupiscere, quod à plurimis uideas, continentis debet duci: & potius diligentia quàm precio parare, non mediocris est industriae. Elegans non magnificus: splendidus, non sumptuosus: omni diligentia munditiam non affluentem affectabat. Supellex non modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. Nec praeteribo, quanquàm nonnullis leue uisum iri putem, cùm in primis lautus esset eques Rom. & non parum liberaliter in domum suam omnium ordinum homines inuitaret, scimus non amplius quàm terna millia aeris praeque in singulos menses ex epheme ride eum expensum sumptui ferre solitum: atque hoc non auditum, sed cognitum praedicamus. Saepe enim propter familiaritatem domesticis rebus interfuimus. Nemo in conuiuio eius aliud ἀγλαόμυθον audiuit, quàm anagnosten, quod nos quidem iucundissimũ arbitramur: neq; unquam sine aliqua lectione apud eum coenatũ est, ut nõ minus animo quã in coena. Lectio

uentre

Universidad de Deusto
Biblioteca

uentre conuiuæ delectarentur. Nanque eos uocabat quorum mores à suis non abhorrerent. Cùm tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutauit, nihil de uitæ consuetudine: tantaq; usus est moderatione, ut neque in sestertio uicies, quod à parte acceperat, parum se splendidè gesserit, neque in sestertio centies affluentius uixerit quàm instituerat, pariq; fastigio steterit in utraque fortuna: nullos habuerit hortos, nullam suburbanam aut maritimam sumptuosam uillam, neque in Italia, præter Ardeatinum & Nomentanum, rusticum prædium: omniq; eius pecuniæ redditus constabat in Epiroticis & urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest, eum usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione metiri solitum. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque eius comitas non sine seueritate erat, neque grauitas sine facilitate, ut difficile esset intellectu, utrũ eum amici magis uererentur an amarẽt. Quicquid rogabatur, religiosè promittebat: quòd non liberalis, sed leuis, arbitrabatur, pollicerì quod præstare non posset. Idem in nitendo quod semel admisisset, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem uideretur agere. Nunquã suscepti negocij eum pertæsum est, suam enim existimationem in ea re agi putabat, qua nihil habebat charius, quò fiebat ut omnia

omnia Ciceronis, Catonis, Marcij; Hortensij, Auli Torquati, multorum præterea equitum Romanorum negocia procuraret. Ex quo iudicari poterat non inertia, sed iudicio fuisse reipubli. procurationem. Humanitatis uerò nullum afferre maius testimonium possunt, quàm quòd adolescens idem seni Syllæ fuerit iucundissimus, senex adolescenti M. Bruto. Cum æqualibus autem suis Q. Hortensio & M. Cicerone sic uixerit, ut iudicare difficile sit, cui ætati fuerit aptissimus: quanquàm eum præcipuè dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus charior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in uulgus sunt æditi, sexdecim uolumina epistolarum ab consulatu eius usque ad extremum tempus, ad Atticum missarum, quæ qui legat, non multum desiderat historiam cõtextam eorum temporũ. Sic enim omnia de studijs principum, uitijs ducum, æmulationibus reipubli. perscripta sunt, ut nihil in ijs non appareat, & facilè existimari possit, prudentiam quodãmodo esse diuinationẽ. Non enim Cicero ea solũ quæ uiuo se acciderunt futura prædixit, sed etiam quæ nunc usu uenũt cecinit ut uates. De pietate autẽ Attici quid plura commemorem? cùm hoc ipsum uerè gloriantem audierim in funere matris suæ, quam natioq; extulit annorum x c. cùm esset septẽ & sexaginta, Humanitatis argumẽtũ. Pruden-tia diuinatio.

ginta, se nunquàm cum matre in gratiam redisse, nunquàm cum sorore fuisse in simultate, quam propè ætate æqualem habebat. Quod est signum aut nullam unquàm inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. Neq; id fecit natura solùm (quanquàm omnes ei paremus) sed etiam doctrina. Nam & principum philosophorum ita percepta habuerat præcepta, ut ijs ad uitã agendam, nõ ad ostentationem uteretur. Moris etiã maiorum summus imitator fuit, antiquitatisq; amator, quam adeò diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo uolumine exposuerit, quo magistratus ornauit. Nulla enim lex, neq; pax, neq; bellũ, neq; res illustris est P. R. quæ nõ in eo suo tpe sit notata. Et quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum uirorũ propagines possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in alijs libris, ut M. Bruti rogatu Iuniam familiam à stirpe ad hanc ætatem ordine enumerauerit, notans qui à quoq; ortus, quos honores, quibusq; temporibus cepisset. Pari modo Marcelli Claudij de Marcellorum, Scipionis Cornelij, & Fabij Maximi Fabiorum, & Æmiliorum: quibus libris nihil potest esse dulcius ijs, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum uirorum. Attigit quoq; poëticen (credimus)

Pietas in matrẽ.

originũ scriptor.

mus) ne eius expers esset suauitatis. Nanq; uersibus, qui honore rerumq; gestarum amplitudine cæteros Romæ populi præstiterunt, exposuit, ita ut sub singulorum imaginibus, facta, magistratusq; eorum non amplius quaternis quinisq; uersibus describerit, quòd uix credendum sit, tantas res tam breuiter potuisse declarari. Est etiam unus liber græcè confectus, de consulatu Ciceronis. Hactenus Attico uiuo edita à nobis sunt: nunc quoniam fortuna nos superstites ei esse uoluit, reliqua persequemur, & quantum poterimus rerum exemplis lecto græcus res docebimus, sicut suprà significauimus, suos cuiq; mores plerumq; conciliare fortunam.

Liber de cõsulatu Ciceronis.

Nanq; hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit Imperatoris diui Iulij filij, cùm iam antè familiaritatem eius esset consequutus, nulla alia re quàm elegantia uitæ, qua cæteros ceperat principes ciuitatis dignitate pari, fortuna humiliores. Tanta enim prosperitas Cæsarem est secuta, ut nihil ei non tribueret fortuna, quod cuiquàm antè detulerit & conciliarit, quod ciuis felicitas Romanus quiuit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui uirginẽ filiã collocauit. Hanc Cæsar uix anniculam Tib. Claudio Neroni Drusilla nato priuigno suo despondit, quæ cõiunctio necessitudinem eorũ sanxit, familiaritatẽ reddidit frequẽtiorẽ: quãuis

Cæsaris.

ante

ante hæc sponsalia, non solùm ab urbe abesset, nunquàm ad suorum quenquàm literas misit, quin Attico mitteret, quid ageret in primis, quid legeret, quibusq; in locis, & quandiu esset moraturus: sed & cùm esset in urbe, & propter suas infinitas occupationes minus sæpe quàm uellet Attico fieret, nullus dies temerè intercesserit, quo non ad eum scriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret, modò aliquam quæstionem poëticam ei proponeret, interdum iocans eius uerbosiores eliceret epistolas. Ex quo accidit, cùm ædes Iouis Feretrij in Capitolio ab Romulo constituta, uetustate atq; incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Cæsar eam reficiendam curaret. Neq; uerò à M. Antonio minus absens literis celebatur, adeòut accuratè ille exul tum his terris, qui ageret, quid curæ sibi haberet, certiorem faceret Atticum. Hoc quale sit, facilius existimabit is, qui iudicare poterit quantæ sit sapientiæ eorum retinere usum beneuolentiamq;, inter quos maximarum rerum non solum æmulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit incidere necesse inter Cæsarem atq; Antonium, cum se uterq; principem non solum urbis Romæ sed urbis terrarum esse cuperet. Tali modo cùm septem & septuaginta annos complesset, atq; ad extremam senectutem nõ minus dignitate, quàm

Attici ætas.

quàm gratia fortunaq; creuisset (multas enim hæreditates nulla alia re, quã bonitate consecutus, tantáq; prosperitate usus est ualetudinis, ut annis triginta medicina nõ indiguisset) nactus est morbũ quẽ initio & ipse & medici cõtempserunt: nam putarunt esse Tenasmon, cui remedia celeria faciliaq; proponebãtur. In hoc cùm treis menses sine ullis doloribus, præterquã quos ex curatione capiebat, cõsumpsisset, subitò tanta uis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistulæ puris erumperent. Atq; hoc priusquàm ei accideret, postquã indies dolores accrescere, febresq; accesisse sensit, Agrippam generum ad se accersiri iussit, & cum eo L. Cornelium Balbũ, Sextumq; Peducẽum. Hos ut uenisse uidit, in cubitum nixus, Quantam, inquit, curam, diligentiamq; in ualetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cùm uos testes habeam, nihil opus est pluribus uerbis commemorare: quibus quoniam, ut spero, satisfeci, me nihil reliqui fecisse quod ad sanandum me pertineret, reliquum est ut egomet mihi consulam: id uos ignorare nolui. Nam mihi stat, alere morbum desinere: nãq; his diebus quicquid cibi sumpsi, ita produxi uitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare à uobis peto, primum ut consilium probetis meum, deinde ne frustra dehortando conemini. Hac oratione habita tanta constantia

Decretũ mortis.

uocis atq; uultus, ut non ex uita, sed ex domo in domum uideretur migrare, cùm quidē Agrippa eum flens atq; osculans oraret atq; obsecraret, ne ad id quod natura cogeret, ipse quoq; sibi acceleraret: & quoniam tum quoq; posset temporibus supersesse, sesibi, suisq; reseruaret, preces eius taciturna sua obstinatione depressit. sic cùm biduum cibo se abstinuisset, subitò febris decessit, leuiorq; morbus esse cœpit. Tamen propositum nihilo secius peregit.

Obitus & sepultura.

Itaq; die quinto postquàm id cōsilium inierat, pridie Calendas Aprilis, Cn. Domitio, C. Sosio Coss. decessit. Elatus est in lecticula, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima uulgi frequētia. Sepultus est iuxta uiam Appiam, ad quintū lapidem, in monumēto Q. Cæcilij auunculi sui.

Plato.

GVARINO VERONENSI AVTORE.



VLTVM diuq; animo uerti, Philippe uir doctiss. sime, humanitatem tuā morésque suauissimos: quib. effectum est, ut quantum scientia & māgnarum rerum cognitione, tantum fr. cr. te, & iuuenili suauitate præcel

præcellas. Eius generis medici sunt, quos literarum parens Homerus inter alios principatum habere cecinit: Vir medicus precio multos æquauit unus. Quid igitur miri est si charus adeò, acceptus ac iucundus es huic illustri nostro Principi subtili hominum æstimatori, & fautori uirtutis optimo, qui quantum gradu & fortuna, tantùm dignitate & sapientia inter mortales antecedit? Tuarum sanè rerum cùm alij permulti, tum uerò ipse tibi sum testis non iusimus, quem singulari beneuolentia, stricta familiaritate, assidua consuetudine, colloquijs intimis, tuenda mei, mearumq; valetudine, & omni denique necessitudine tibi deuinctum tenes. Cuius quidem rei memoriam tam iucundam, tam honestam atque probabilem, si qua ratione perpetuò obseruare liceat, sæpius mecum uerso, sicut Aegyptiorū artificio & excogitatis quibusdam odoribus incorrupta teneri corpora posse, historiæ tradit Herodotus: iam demum facilè fieri posse intelligo, si literis, quasi perenni condimento, & fideli rerum gestarum custode, posteritatis etiam commendatione crebriq; sermonibus durare curabimus. Itaque cogitanti mihi quidnam hoc potissimum tempore, quo tantis immergor occupationibus, scribendum aggrederer, aptissima Platonis persona uisa est, in cuius lectione perinde

ac delicatissima degustatione, utriusq; recordatio cõdiretur. Eum idcirco potissimum delegi, quia cùm de illo nonnulla disseruisses in eo suburbano Ferrariæ proximo, cui ob eximiã quandam amœnitatem Pulchroflori cognomen inditum est, tibi sum pollicitus me de hominis ætate responsurum. Non contentus autem promissa tantum reddere, ut accumulatius hoc æs alienum tibi persoluerem, eius uiri genus, uitã, ac nonnulla diuinis ipsius studijs pertinentia, coniunxi. Hoc pacto omni ex parte Platonem notum ac familiarem tibi fecero. Claram Platonis extitisse progeniem cunctorum testantur literæ, seu paternam, seu maternam intueare originem. Is Aristone patritio inter Athenienses ciue, & Perictiona siue Prona, insigni certè fœmina natus est matre. Maternum genus cùm alij complures, tum uerò Solõ Atticarum legũlator, & è septem sapietibus unus, illustrat. Drepides enim Solonis frater Critiam maiorem creat, à quo Calisteus ortus Critiam minorem gignit. Hic unus ex triginta fuit, quirem aliquando Athenienses gubernarunt. Critiæ filius Glaucon, à quo Charmides Platonis auunculus, & Perictiona mater editi. Perictiona igitur probitate & forma eximia Aristoni matrimonio collocata, uirilis quidẽ sexus Adimãtũ, Labeonẽ, ac Platonẽ, muliebris autẽ Boconã peperit, quæ Eucumedõti spectato

Parentes

Platone uiro nupta, Speusippi in primis & honorati philosophi mater fuit. Futurã Platoni magnitudinem & suauissimam in primis eloquentiam euidentissima signa prædixerunt. complures grauissimi uiri & locupletes sanè testes memoriæ prodiderunt, Aristonẽ cũ Perictionæ uirginitatem tollere, & uim inferre conaretur, diutius uoti factum impotem: cumq; tãdem se reuocaret, Apollinis speciem humana maiorem asse exisse. Quapropter Aristonem ab omni Perictionæ cõtactu quoad infantem enixa est, prorsus abstinuisse. Hæc in omnium Athenienſium ore fuisse, quoniã mihi hæc humanis oculis ludibria ingerantur, altius disputandi locus & tẽpus postulatur. Tener adhuc infans sopore tenetur in cunis, cùm apes non paruam mellis uim dormientis labellis instillare sensim annotatæ sunt. Qua quidem re ad prodigiorũ interpretes delata, cum futurum procedentibus annis uaticinati sunt, cuius ex lingua melle dulcior flueret oratio. Quiescens aliquando Socrates, inter genua nouellum cygni pullum tenere se existimauit, eumq; natis derepentè plumis sublimem euolasse, & ipsum ætherem dulci clãgore, ac suauissimis impleuisse cantibus. Postridie cùm pater ad Socratem præceptis eius & institutione formandum Platonem adduxisset, uiso statim puello, hæc illa, inquit, est anicula, cuius imago nocte proxima mihi per

Plato educatus ab apibus.

somnum obuersata est. Tam clara futuri Platonis auguria ingenti dehinc cuentu minimè cauere, seu intelligendi subtilitatem, seu disputandi uim, seu dicendi dulcedinem comtemplere. Quæ quidem ad res grauissimorum hominum testimonia non desunt. Quis enim dubitet Platonem amicissimum ueritatis hominem, & eius hominib. exhibendæ promptissimum, præcipuum esse, siue acumine disserendi, siue eloquẽdi facultate diuina quadam & homerica? Multum enim super prosam orationem & quam pedestrem Græci uocant, surgit, ut non hominis ingenio, sed quodam Delphico, ut pœta diceret, uideatur oraculo dei instinctus, adeò ut quidam latinæ linguæ præclarus autor, & græcè peritissimus, Platonis uerba in Romanam dictionem uertere formidarit, cum ad explicandas eorum proprietates, & (ut ita dicam) compositionis harmoniam, nequaquàm posset latina oratio aspirare. Quòd si ex Platonis oratione aliquid demas mutesne, etsi commodissimè facias, de elegatia tamen partem non paruam sanè detraxeris. Sed hæc postea.

Natiuitatis tempus.

Natiuitatis eius tempus quod tibi sum Philippe pollicitus, pluribus insignire modis cõstituimus, quò clarius eius uiri ortus ad uniuersos peruenire queat. Natus est igitur Plato septima Targelionis, qui est Athenienstũ mensis, die, anno à Troiæ captiuitate septingentesimo quinquagesimo sexto,

sexto, Olympiade LXXXVIII. ab Vrbe uerò condita, CCCXXXVI. post liberatam cunctis regibus ciuitatem octogesimo sexto: ante saluatoris aduentum quadringentesimo uigesimo tertio. Qua etiam tempestate doctissimi uiri permulti florebant, ex quibus hi plurium sermone prædicabantur, Socrates Atheniensis, coæui. Platonis Democritus Abderita, Empedocles Agrigentinus, Eudoxus Gnidius astrologus, Hippocrates Cous medicus, Socrates Atheniensis rhetor, Herodotus historicus, Euripedes & Sophocles tragici, Diogenes Cynicus, Aristophanes Comicus, alijq; complures, quorum ea ætas fertilis magis ac magis erat. Fama est ipsum in Aegina progenitum in Phidiadis ædibus nobilis eius urbis ciuis, quo tempore redacta in potestatem insula, Athenienses Aristonem patrem unà cum alijs ciuibus deducta colonia eò inhabitatum miserant. Ferentibus inde opem Lacedæmonijs, & eiectis Athenienstibus ex Aegina, Aristo Athenas reuersus est. Infanti nomen Aristochi fuisse nonnulli scriptum reliquerunt, quod ab auo ad illum quasi hæreditaria quadam successione transmissum, futuræ magnitudinis tantum dedit auspicium, ut qui perfectissimam in posterum gloriam, quod & ipsum nomen significat, adepturus esset. Platoni postea cognomen inditũ ceteri autores sunt. Diuersæ feruntur cau-

sæ: quibusdam placet id illi cognomentum impositum propterea, quòd cùm apud Aristonẽ Argiuum pugilum magistrum exercendo corpori & leuandis arte membris operam daret, robustiore ualetudine & ampliore cæteris condiscipulis humerorum latitudine præditus, huius generis appellationem sit assecutus. Græci nanq; πλατὺν latum dicunt. cuius rei sicut & aliarum non ignarus magnus poëta Vergilius, Platonem circuito sermone his innuit uerbis: Atq; humeris extantẽ suspicit altis. Alij, in quibus est Neanthes autor non ignobilis, asserunt eum ob latiorem frontem ac faciem quæ illi erat, sic uulgò uocatum. Sunt qui ab latissima dicendi facultate & oratione copiosa, contendant hoc illi adhibitum fuisse uocabulum. Primus literis sub Dionysio præceptore imbutus est, cuius & ipse in eo libro meminit, qui Amatores inscribitur, hoc est, Erastæ. Grata nãque in hunc hominem amicorum beneficia extitisse uel hinc abundè patet, quòd præceptorum & necessariorum memoriam ne ulla obscuraret obliuio, scriptis illustrauit suis, idq; pro boni uiri officio & institutione maiorum, qui ut inquit satyricus, Præceptorem sanctiuoluere parentis Esse loco. Inipso enim statim libri primordio inquit: Dionysij grammatici ludum ingressus adolescentes aspexi claris procreatos parentibus, qui plurimæ probitatis præ se ferebant

bant indolẽ. quæ quidem de magistro dicta honorificè fuisse nullus inficias ibit, cùm discipulorum ordo, aspectusq; modestus in præceptoris laudem referatur. Puer adhuc tantam in moribus uerecundiam, & in uultu modestiam habuisse traditur, ut ne semel quidem effuse risisse conspectus sit. Id in omni ætate uehementer dedecere dixerim, uel conterraneo meo Catullo asserente: Risu ineptores ineptior nulla est. & arguente non minus Isocrate, risum incontinentem esse dementis iudicium. Nil prætermisisse Plato uisus est, quod corpus pariter atque animum laboribus & philosophiæ idoneum efficeret. Robur & uires sibi à natura datas, eousque cura & iuncto muniuit artificio, ut in Isthmiorum celebratione (hi sunt enim frequentia & apparatu magnifici) inter athletas decertans, fortissimi luctatoris & pugilis nomen cum prædicatione reportarit. Cui sanè exercitationum generi idcirco prudentissimus sese dedebat adolescens, quia non solùm sibi se natum intelligebat, ortusq; sui partem amicos, partem patriam aliquando uendicaturam, cui hac uia si quando uocaret usus, seipsum instruebat. Præcipuam quoque picturiæ arti curam impendit: quæ cùm ad alia permulta uitæ usibus necessaria, tum uerò ad geometricas figuras ac lineas designandas nimirum conducere potest, ad quam à natura

scientiam pronus ferebatur. Quid quòd pictor solers & diligens naturæ mimus, & si uocem & orationis ornamentum addideris, poëte germanus est? Poëticam quoque miro complexus est ingenio. Scripsit primum quidem dithyrambos, posthea cantilenas, demumq; tragœdias doctorum hominum collaudatione celebratas. Pronunciabat suaui & dulci uocis sono, nisi quòd ad gracilitatem paulùm accessisse dicitus. Compositam ab se tragœdiam ante Bacchanaliorum spectaculum edicturus erat: cæterum ut diuina Socratis informari disciplina cœptus est, huic uni toto, ut aiunt, incumbens pectore, poëtica cuncta cremanda curauit, hunc præfatus uersum, Nunc opus est, Vulcane libens accede Platoni. Et recte profectò: nam sicut tenellos annos ludere ac lasciuire decuerat, sic sequens ætas alios exegit mores, ut seuera dictu seuerus ageret. Platonem igitur cùm florens adhuc efferueret adolescentia, amore irretitum fuisse scribitur, cuius ea, ut poëtæ dicunt, potentia est, ut patrus summi tela Typhœa temnat: &, Videat cœlo superos relicto Vultibus falsis habitare terras. Stellam nanque miserè deperijt, cuius amor ab ingenij suauitate atque elegantia cepit exordium. Stella enim cùm præcipuo cœli contemplandi motúmque syderum perdiscendi studio teneretur, totum

Platonis opera carminibus scripta.

totum sibi Platonis deuinxit animum. Ipsius in Stellæ iuuenilia hæc extant epigrammata:

Ardentes stellas lucens mea Stella tueris,
Cœlum utinam fierem, te ut multo lumine cernam.

Aliud cùm uita excessisset:

Stella prius superis fulgebas lucifer, at nùc
Hesperus ab stygijs manibus occiduus.

Hæc atque alia molioris ætatis carmina progredientibus annis perinde ac bonis artibus & moribus perniciosa prorsus abicit: nam nonulla magis uires industria firmat, quàm Venere & cæci stimulos auertere amoris, ut pœta iuquit optimus. Idcirco ut se limatum expolitumq; redderet, debinc capessendæ societatis doctrinæ omnium cogitationum studiũ ac tempus impendit, uigesimum iam ingressus annum. Interea cùm Socrates omnẽ uirtutis laudem in actione poneret, Athenienſem populum adhonestæ uitæ rationes animare nunquã desinebat, cunctorum uitia insectari, & bonos quoadliceret ciues facere. Qua re cùm multorum & quidem potentũ in se constasset inuidiam (ueritas enim odium parit) in primis Aristoniti locupletis & factiosi hominis cõtraxit inimicitiam. Qui cùm Socratis morsus ferre nequiret, Aristophanẽ doctũ quidem comicum, scripta sed hominem parum probum induxit, qui comœdiã cui titulus est Nebulæ, scripsit, & agẽdam

Nebula Aristophanis in Platonem.

dam in scena spectandam; curauit. In ea & alia complura in Socratem, & illud fingit: Socratem nebulas colentem, & Athenienſium religioni detrectantem, præterea mentes iuuenum ſic imbuentem, ut parentibus manus inferre piè & officioſe poſſent. Ea res cùm uniuerſum populum à Socratis charitate aduertiſſet, auribus ab ipſa adhuc recitatione calentibus, poſtridie Socrates in iudicium uocatur, integerrimus atque innocens ſanè philoſophus. Tres illi accuſatores extitere, Anitus, Lyxon, & Melitus. Orationem Polycrates ſophiſta compoſuit, quam ad iudices habuit Polyeuctus. Capita criminum ex ipſa quæ adhuc extat accuſatione cognoſcere licet. Ea titulum habet huiuſcemodi: Melitus Meliti filius Pitheus, Socrati Sophroniſci filio Alopæteo: Iura uiolantur à Socrate, cùm quia minimè deos exiſtimat quos à ciuitate exiſtimari ſolere uidet, tũ quia nouos quoſdã deos introduxit. Accedit ad iniuriam quòd iuuentutem corrumpit: pœna mors eſto. Surrexerat ad defenſionem præceptoris Plato, hoc pacto orationem exorſus: Etſi omnibus qui hæc aſcendêre tribunalia iunior adſum, uiri Athenienſes, tantus eſt ab iudicibus clamor obiectus, & ut deſcenderet uociferatio circũſa, ut cunctis præ timore dicendi ac defendendi facultas præreptaſit. Itaq; multitudinis in uidia

uidia, ira & furore principe, iudicio mortis damnatus eſt Socrates. Nec multò pòſt dato ei publicè uenęno in carcere periit. Tranſeunt poſt tam immane facinus dies non multi, cùm ſcinditur incertum ſtudia in contraria uulgus, ſeroq; ſui conſilij pœnitens interfectum luget Socratem, ſanctitate & omni uirtutis genere uenerabilem. Publicus mœror inclinatur, clauſæ officinæ, deſerta gymnaſia, deſtituta theatra, fit denique in urbe iuſtitium, in accuſatores impetus agitur, alijs in exilium abeuntibus, & ſalutem fuga capeſſentibus, Melitus ultimo ſupplicio afficitur. Annitus cùm in Heracleam ſe recepiſſet, ab Heraclienſibus magna cum ignominia iectus eſt. Eius bona fiſco adiecta. Socrati ærea ſtatua, Lyſippi opus, erecta. Longius ſum paulò digreſſus, Philippe uir ſpectatiſſime, cùm huiuſmodi excurſiones tibi nõ iniucundas arbitratus ſim. Redeamus igitur. Cùm Socrates dato ut ſuperius dixi ueneno, mortem obiiſſet, Plato Cratello & Hermogeni ſe docendũ tradidit, huic quidẽ Parmenidis, Cratello autẽ Heraclti ſectam profitẽti. Nihil ſtudioſus adoleſcens omiſit, unde ad augendam uel ornandam diſciplinam ulla ſibi ſpes eſſet. Quãobrem cũ utilitatis plurimum ab Epicharmo Con uel Siculo poſſet aſſequi, omnia ferè trãſcripſit ab eo, quæ per ipſius opera diligẽs lector.

Socratis interitus.

ctor inuenit. Nec minus Sephironis mimographi præceptis uacasse uidetur, quæ per alio rum negligentiam omissa & obliterata primus Athenas reuocauit, In eius libris lectitandis tantopere delectatus traditur, ut submortuus puluino repertos esse constans scriptorum fama sit. Annos postmodum octo & uiginti natus, Socraticis secum assumptis, quos discendi cupiditate detineri nouerat, ad Euclidem nobilissimum ea ætate geometram Megaram secessit. Id autem oppidum florentissimum fuerat longè, ab Athenis millia passuum uiginti distans, cuius oriundus erat Euclides Socratis aliquando discipulus. Cui cùm aliquandiu studiosissimè uacasset, Cyrenem (ea est nobilis Aphricæ ciuitas finitima Carthagini) profectus est, ubi Theodorus clarissimus ea ætate mathematicus frequenti fama celebrabatur. Indefactus doctior in Italiam nauigans ad Archytam Tarentinum sese contulit, ut ab eo insigni tunc philosopho doctrinarum aliquid hauriret. Ab illo digressus, ad Philolaum, Timæum, & Eurytum ad Locros pergit, Pythagoricæ præceptionis gratia capessendæ. Eo ex loco in Aegyptum transmittens, ab sacerdotibus Memphiticisque uatibus syderum ortus, cursus, obitus, uariasque potestates, ac rerum diuinarum occulta, numerorumque insuper

super & mensurarum rationes accepit. Sunt qui credant (& hi quidem homines grauissimi) hoc tempore & hoc in loco Platonem eaquæ à prophetis nostris prædicta fuerant, interprete aliquo deprehendisse, ac ueri dei cognitionem delibasse. Huius itineris comitem habuit Euripidem: qui cùm in aduersam ualetudinem incidisset, ex maris aqua sumpto remedio, sacerdotum cura & diligentia pristinæ est restitutus incolumitati. Quapropter Euripidem dixisse ferunt, mare cuncta mortalium mala prorsus abluit, uereque (sicut Homerus inquit) uniuersos Aegypti indigenas præstantes esse medicos. Aegypto peragrata, dum regionis situm naturamque, ac implicitas Nili ripas, ortus, incrementa, contemplatur ac percipit, ut undique collecta tantarum artium & doctrinarum studia, perinde ac mercator copiosus in patriam reportans, rursum in omnem terrarum orbem liberaliter impartiret disseminaretq;, Athenas redire instituit. Audierat apud Persas esse uiros insignes quos Magos indigenæ uocãt. Hi rebus diuinis operã ac studium exhibent, in suscipiendis uotis, in red- Magi
dendis sacrificijs, in placandis dijs ritus atq; leges edocẽtes, & illorũ naturã ac genetionẽ explicantes, de industria, de pietate, & humando

mando, atq; alijs permultis disputantes: ad illos penetrare Platoni mens erat: uerùm flagrantibus per eas regiones bellis, consilium reuocauit. Erat non procul ab Athenarum urbe suburbanum nobile inter arbusta positum, quod ueteres Atticæ terræ habitatores Hacademiã, posteriores mutata cum aspiratione litera, ab Academo heroë peruetusto Academiã appellauere: hoc ad exercẽdas artes cõmunicãdasq; doctrinas Plato delegit, non tam salubritate, quàm solitudine secessuq; conspicuum: quippe cùm locorum amœnitas, saluberq; & hilaris aëris aspectus ad lasciuiam magis inuitet, & attentiores mentis uires soluat, cogitationemq; foras euocet. Quocirca nõ illepidè quis nostros oculos totam luxuriam esse dixit. In Academia cum docens, tum scribẽs, cõplures exegit annos, ab qua & ipsius secta appellationem Academicæ sortita est. Aptissimam igitur discere uolentibus temperiem faciens, ex diuersis uelut membris philosophandi corpus concitauit. Nam quæ ad sensum ac rationem pertinent, ad Heracliti Ephesij præcepta conferabat: quæ uerò intelligendi contemplatione cõstarent, ad Pythagoræ: quæ autem ciuilium rerum disputationẽ affectarẽt, morũq; formulã, & hominũ institutionẽ, ex Socratis fontibus hauriebat: alias aũt disciplinas opinionesq; passim inserẽs. Ad studiorũ ue- Academia.

ritatem & discendam & docendam quanta illum tenuerit auiditas, & alia permulta testantur, & illud non parum, quòd in rei familiaris angustia, tres Pythagoricæ sectæ libros à Philolao Crotoniata, uel ut alij tradũt, ab eius necessarijs minis centum mercatus est, qui quidem pecunia non parum ad usus domesticos indigebat. Fuerat autem Philolaus hæreseos Pythagoricæ philosophus, qui de Pythagoricis primus naturalia ædidit. Ex tribus his quos dico libris complura Platonem in suum transcripsisse Timæũ dicit Hermippus. Sunt qui dicunt eam argenti summam ab Dione Syracusano persolutam, datis ad eum à Platone epistolis, cui literarum necessitudine & philosophandi similitudine arctissimè deinctus erat. Et quoniam ad eius hominis studia & artes aperiendas, discipulorũ & librorum ab se compilatorũ numerus pertinet, & studiosis uoluptatem afferre potest, eos etiã quasi testes producamus, quorum primus Speusippus esto. Nam & genere illi propior extitit, & magisterij successor, & Platonici dogmatis assertor, post illius mortẽ annos octo. Xenocrates Chalcedonius, qui mortuo Speusippo scholæ præfectus est, annos quinque & uiginti, Aristoteles Stagirita. Nam & alios septẽ Aristotelis nomine appellatos inuenio, quos enumerare non erit iniucundum. Fertur Platonis discipuli & libri. Aristoteles septẽ.

enim Aristoteles quidam in Athenienſium repa. inſigniter obuerſatus, cuius habitæ in foro cõpiures extãt orationes, dicẽdi gratia et ſuauitate refertæ. Alter qui in Iliadem Homeri exponendam, diligentiam impendit & operã. Tertius Siculus, dicendi magiſter, qui aduerſus Panegyricam Iſocratis orationem ſcripſit. Quartus cognomento Fabula, Aeſchini Socratico per quàm familiaris & charus, Quintus Cyrenæus, qui de arte poëtica librum edidit. Sextus ludi pugillum magiſter non incelebr. Septimus haud clarus admodum, qui de pleonaſmo libellum compoſuit. Reſtamus ad Platonis diſcipulos. Philippus Opuntius, Heſtiæus Perinthius, Dion Syracuſanus, Anicletus Heracleenſis, Eraſtus & Coriſcus ambo Sceptij. Timolaus Cyzicenus, Euehon Lampſacenus, Piton & Heraclides, uterque natione Enius: Hippotades & Callippus & Demoſthenes orator, Athenienſes. Cæterum cùm Demoſthenes poſtea Calliſtratum nobilem Athenis oratorem uidiſſet, omiſſo Platone illi denceps adhæſit Theophraſtum quoque Lesbium Platonis auditorem fuiſſe quidam aſſerunt. Sed & mulieres ſub eo philoſophiæ uacaſſe certũ eſt, Laſcheniã ſcilicet ex Mantinea, & Axiotheam Phliaſiam, quam & uirilem habitum induiſſe dicunt. Fuerunt & alij, quos referre lõga et ingrata mora eſſet.

Platonis diſcipuli.

De

Dehinc de operibus à Platone æditis & uariè copioſeq; compilatis breui perſtringamus, ut probis quidem calcar, ignauis autem rubor incutiatur, cùm uideant tantum philoſophum inter tot peregrinationes, itinera, curſuſq; maritimos, dum literas quaſi toto fugientes orbe perſecutus mauult uerecundè diſcere, quàm imprudenter docere, tot ac tanta uolumina conſcripſiſſe, & immortalitate digna poſteritati legaſſe. De his illud prædixiſſe licet: omnia fermè quæ grauius accuratiusq; diſputanda fuerãt, ſeriòq; agitanda, in dialogorum forma conſcripta fuiſſe: & rectè ſanè: ea enim quæ eiuſmodi colloquendi ratione tractantur, introductis pro dignitate perſonis, apertius diſputãtur, & uehementius imprimuntur, quaſi res ipſæ non audiri, ſed geri & coràm explicari credãtur. Nam certior aure arbiter eſt oculus, ut inquit Flaccus. Effingendorum autem dialogorum autorem primum fuiſſe Zenonem Eleatem affirmant quidam. Verùm Ariſtoteles in primo de Poëtis libro, cui & Phauorinus conſentit, Alexamenum Scyreum aut Teium, primum in eo genere ſcripſiſſe dicit. Verumenimuero (ut cumq; res ſe habeat) Plato præcipuã ei rei politius exponendæ curam & ſtudiũ adhibuit: ut cũ de bonis artibus ad diſciplinã & uitæ inſtitutionẽ interrogatio, et tẽpeſtiua deinde facta ſit reſpõſio, earũ perſonarũ quas in

Dialogorum primus inuentor.

troducit proprium decorum ex parte humano deprehēdi posſit ingenio, diuina præsertim adſpirante ope, unde & plurima nostra est assequuta cognitio. Cumq; Plato cerneret, quantum lucis & gratiæ cognoscendis rebus afferret adhibita commodè opportuneq; partitio, non solùm ad claritatem, uerumetiam & ad facultatem, absolutè nimirum cuncta partitus est. ut uerbi causa, Platonica est illa partitio:

Bonorū partitio secūdum Platonē.

Bonorum quædam animi, quædam corporis, quædam rerum externarum. Animi quæ ea pescerent uirtutis esse: eaq; ab eo in naturam moresq; diuidebantur. Naturæ celeritatem ad discendū retinendumq; memoriæ dabat, quorum utrunq; mentis esset propriū & ingenij. Morum studia & consuetudinem, iustitiæ, fortitudini, modestiæ, prudentiæ applicabat. Corporis bona assignabat pulchritudinem, celeritatem, ualetudinem, robur. Exteriora bona ponebat fortunatam & amplissimam patriam, diuitias, opes, claram familiam, amicos: quæ etsi eius generis essent, ut uirtus per se ad felicitatē adispiscendā sine illis ualeret, tamē ut instrumēta adhiberi uirtuti, de corporeis externisq; dico.

Amicitiarū genera tria.

Amicitiarū tria genera dicere ex Platonica diuisione est: nā aut naturales, aut æquales, aut hospitales esse. Naturales, quæ sanguinis uinculo nobiscum nascuntur, ut parentum, filiorum, fratrū, consanguineorūq;

Æquæ

Æquales gignit consuetudo uitæq; societas, accedente præsertim morum similitudine, nulla generis propinquitate, quales Pylades & Orestes, Scipio, & Lælius. Hospitales maximè comitatus creant, epistolæ, & mutua inter absentes officia. Duo quoq; rerum principia constituebat, Deum scilicet, atque Hylen: ex qua elementa quatuor derivarentur, ignis, aër, aqua, terra, ex quibus mundus ipse constaret, & quæ in mundo. sed quid ago superuacuæ negociationis homo, qui ea quæ sunt à Platone aut excogitata, aut ornatius digesta, percurro, cùm ea & latius literis illustrata sint, & tibi diligentissimè cognita? Itaque ne noctuas Athenas, aut sus Mineruam (ut in prouerbio est) hæc omittens, de illius uita quod succurret absoluam. Cùm uirtutis laudem in actione constare intelligeret, idq; prædicaret cuius studio insudarat, sæpius de se in patriam, in amicos, in hominum genus periculum fecit. Belligerantibus siquidem Athenis ter in militiam profectus est. primùm in eo prælio quod in Tanagra commissum fuit, fortiter dimicasse conspectus est. Is autem in agro Thebano celeber uicus fuerat. Deinde in Corinthios, tertiò in Delios adeò strenui bellatoris nauauit operam, ut summa cum laude per omnium ora uolaret in primis. Quid in familiares? Chabriæ fortissimo

Rerum principia duo.

Plato ter prefectus in militiam.

eius ætatis duci crobilus accusator improbus diem dixerat, & capitis iudicium intentauerat. Quocirca cùm ab reliquis destitutus ciuibus metu periculi & magnitudine in arcem ascenderet, solus Plato officij conscientia munitus, forti & nusquam remisso subsecutus animo hominem defensurus, ut utilem patriæ ciuẽ, semper adfuit, Cui cum calumniator Crobilus ut eum à patrocinio deterreret minitans dixisset, Alijs defensionem præstaturus aduẽtas, ignorans quod te quoque Socratis uenenũ expectat: ei Plato ingenuè quidem nihilq; retardatus respondit: Olim Crobile cùm patriæ dignitati militabam in tolerandis periculis nihilo segnis eram, nunc pro officio & amici salute licet ferrum ac uenena mineris & ignem, nullum recuso discrimen. Hæc in amicis conseruandis Platonis constantia. Quid illa in Xenocratẽ firmitas & moderatio? Cùm ex discipulis instigaretur quidam inuidia, Xenocratẽ adeò Platoni gratum acceptumq; esse, ut in tũ cõflaret inimicitiã, tale aliquid cõmentus est. Multa in Platonẽ Xenocratis maledicta reniũciauit: Plato medio sermone criminationẽ respuens obaudit: instat obtrectator ultius seueritate crimina affirmans, deniq; deos omnes ac deas obtestans. Plato ut ab eius se pertinacia solueret, Esto, inquit, sed ea Xenocrates gratuitate pellet, ut nisi sic expedire iudicasset, di-

Constantia erga amicos.

cturus ea nunquàm fuisset. quo facto ab tam importuno conuiciatore se liberauit, & omnẽ abscindendæ familiaritatis spem ademit. Sciebat enim sacrum illud amicitiæ nomen serò quidem sumendum esse, uerùm ubi semel est assumptum, spernere non conuenire, sed omni prorsus ratione tutandum. Platonem terin Siciliam nauigasse comperio. Nam prima eius nauigatio fuit adspectandam insulam, & Crateras, qui scatebrarum locus esse, dicitur, quo tempore Dionysius senior Hermocratis filius oppressa Syracusanorum libertate tyrannidem exercebat. Carthaginensibus nãq; Siciliam inuadentibus, & uastitatem simul & libertatis amissionem minitãtibus, Siculi Dionysium, cuius illustre in re bellica ea tẽpestate nomẽ erat, rerũ summæ præfecerãt, ut ab imminenti clade Siciliam tutaretur. Repulso auteẽ hoste, Dionysius inuadẽdæ diuationis occasionẽ nactus tyrãnidẽ occuparat, quiq; in uirtute iam effecerat ne Græcorũ oppida barbaris seruirẽt, ex patre & bũfactore imminanẽ sese dñm tyrannũq; reddiderat. Is igitur cũ omni conatu ac necessitate Platonem adegit, ut in colloquiũ ueniret. Quo quidem in sermone Plato edisserere cœpit de tyrãnide principatuq; legitime, quãtum huic laudis & beneuolentiæ, tantum illi uituperationis atq; simultatis inesse. hũc utilem ac bonum, illã dãnosam tm onestãq; ut illa ui

apparetur, hic uerò uirtuti conferatur. Ea nox mirum in modum tyranni mentem offendit. Indignatus itaq; Dionysius, Tua, inquit, seruile nescio quid sapit oratio. Cui Plato, certè, ait, tua uerò tyrannicum. Qua re instigatus Dionysius, ut Platonem occideret agitabat: quod, nisi Dionis & Aristomenis precibus uix reuocatus esset, profectò fecisset. Erat autem Dion Dionysio affinitate coniunctus, eius siquidem soror Aristomacha, Hipparino patre primario inter Syracusanos uiro progenita, Dionysio nupserat. Hic ille Hipparinus est, quem initio collegam rei bellicæ Dionysio siculi crearant, ut antea iam tactum est. At eum Polydi Lacedæmonio, qui per id tempus apud Dionysium ciuitatis suæ nomine legationem fungebatur, exhibuit, ut in Græciam rediens Platonem uenundaret. Polys Æginam annauigans illum uendendum exposuit: qua in re in capitis discrimen incidit. Lata erat eo tempore lex apud Æginetas, qua cauebatur ne quis Athenienſis Æginæ adiret: adeunti uerò, indicta causa iam capitale supplicium impẽdere. Instabat ipse legis ferũdæ autor Charmãder Charmãdridæ, quò legẽ morte sanciret. Quod accidisset, nisi præsens quidã tantam remtãq; horrendã ioco soluisset: nã cũ lex de Athenienſib. hominibus nominatim expreßa fit, hic philosophus est, inquit, Quocirca moto inter præsen-

tes risu, Platonem metu mortis absoluendum censuerunt. Nonnulli Platonem in ipsam concionem adductum fuisse scribunt, in quem conuersorũ oculi, hominis gestum obseruabant, & quasi missum è cœlo deum contẽplabantur. At ille ne uerbo quidem emisso, immoto corpore, immutato q; uultu, utrãq; sententiã constanter expectabat, ut sicut sequũdæ non magnopere sperare uideretur, ita & aduersa maximo ac fortißimo paratus & armatus animo excepturus. Tantum ualebat philosophiæ ratio, & optima factorum consiliorũq; cõscientia. Demum timore necis absolutus, urgẽte Charmãdri crudelitate intra mancipiorum deducitur locum, & publico decreto uolentibus emẽdi potestas fit. Annicetus Cyrenæus qui tunc fortè Æginã aduenerat, eum minis x x. aut quẽadmodũ alij tradunt, triginta mercatus, è uinculis liberatũ eduxit: mox honesto comitatu ad suos remisit Athenas, qui confestim ad Annicetũ remittẽdũ argẽtũ curauere: uel, sicut quidã scripsere, Dion Syracusanus æris renumerãdi autor fuit. At ille repudiato prorsus argẽto, quia maiore summa in Platonẽ liberalitatẽ exercendã esse diceret, comparato in Academia hortulo Platonẽ donauit. Nec uerò ab tã celebrato ludibrio Polydẽ inultũ esse fortuna uoluit: nãq; collato apud Helidẽ marte (is aũt Arcadiæ locus est) ab Chabria impe-

ratore nobili & Platoni perquàm familiari superatum & mari obrutũ plerique scriptores affirmãt. Nec ipse Dionysius tantæ cõscius ignominiæ, quieto esse animo poterat, quæ longè turpiores illi maculas & æternũ dedecus inurebat. Adeũ igitur cũ iam liberatũ in patriã venertisse accepisset, literas dedit, quibus ne de se malè diceret obsecrabat. Ei Plato statim rescribere, tantum sibi ab Academia sua oĩ nec esse, nec fore, ut uel minima Dionysij recordatio cogitatioq; subiret. Dionysio maiore defuncto, adfiliũ eiusdem nominis adolescentem rerum potitum omnũ Plato se cõtulit, frequentissimo & ipsius Dionysij & Dionis inuitatu. Dion enim præter affinitatem intima familiaritate atq; consuetudine Dionysio coniunctus erat. Nam cùm Dionysius pater duas uno tempore uxores haberet, Locridem uidelicet, & sororem Dionis Aristomachan, Dionysio filio ex Locride genito Sophrosyna Aristomachæ filia nupserat: Dion Areta, sibi ex sorore neptis. Vtroq; igitur perinde ac consiliarium Platonem inuocante, eò profectus est, eo proposito, ut ab Dionysio ciuitatũ Italicarũ Siculorumq; sibi subiectarum libertatem exoraret, quò philosophiæ laudes & dignitatem nũ uerbis tantum, aut disputationibus, sed re ipsa & actione apud omne hominum genus compararet. Ipse enim tyrannus cùm eius rei magnam spem dedisset

dedisset, promissa tandem effecit inania, & uenientem frustratus est. Qua quidem in re Platonitæ discrimen adijt, quòd in suspicionem tyrannouenit, ab se Dionem ac Theodotam inductos, qui pro insulæ ac ciuitatum Italicarũ libertate rebus nouandis studerent, & abreptũ Dionysio dominatũ sibi uendicarent. Tantum inualuerunt calũniatores ac perditi homines quibus cum Dionysius conuiuebat, ut Dione præclaro in primis homine & optimo sanè cõsiliario, in Græciam ignominiosè ab reipubli. gubernatione reiecto, Platoni pestiferas molirentur insidias. Rumor certè increbuerat, trucidatum ab Dionysio fuisse Platonem: quem tamen ita retinere machinatus est Dionysius, ut omni comitatus genere & blandimentis cõsolaretur, eumq; cõsuetudine intima & cõsiliorum cõmunicatione complecteretur, ut nulla in re Dionis in Platonem studio cedere uideretur. Interim philosophiæ eo docente operam dare non omittebat. Demum ea cõditione discessisse creditus est, ut finito bello quo tunc Dionysius implicabatur, unà cum Dione Plato remearet. Tertiam aduentus causam in Siciliam Platoni hanc fuisse liquet, ut Dionem amicum eius & præcipuum, & literario uinculo cõiunctissimũ, Dionysio cõciliaret, inter quos nõ mediocres simultates ardere cœperant. Eũ autem Dionysius primũ quidem frequẽtib. literis alliciebat,

ciebat, multa de Dionis reditu in Siciliam, & bonis mox ei restituendis pollicitus. Deinde cùm Plato hominis inconstantiæ, & sodalitij insidijs fidei parum habens negaret, tandē flagitantibus amicis, & Dione in primis, & Archyta per epistolā uehementius urgente, ab Syracusijs missa triremi tertiam ingressus est nauigationem, honorifico admodum comitatu cùm aliorū nobiliū, tum uerò Archidami illustris uiri, & Archytæ amātissimi. Quā quidem ad rem componendam cùm omnem frustra cogitationem & conatū adhibuisset, dolis & simulata bonarum artium & studiorū cupiditate deceptus, ut diuinarat, tentaturus tamen mansit. Interea tyranno calumnijs multis Platonē circūueniente, & eū inimicis conspirare insimulante (id autē impositū falsò crimē erat) sibi mala multa impēdēre cognouit. Proinde ut se ab imminēti procella seruaret, clàm Tarentinū monuit, in quibus uitæ periculis agitaretur. Id ubi ad Archytā Tarentinum Pythagoricæ sectæ philosophū perlatū est, exorare per epistolā legatosq; Dionysiū statuit, apud quē pro mutua beneuolētia Archytas plurima pollebat autoritate: cuius quidem epistolæ hoc extat exemplū. Archytas Dionysio salutem: Vniuersi qui Platonem præcipua complectimur amicitia, Lamiscum atq; Phocidam ut uirum reciperent ad te misimus. Sic autem ex confes

confesso cōpositoq; pepigimus. Rectè uerò & pro officio facies, si sedulitates & studia memoria reuocaueris, quibus à nobis omnibus etiā atq; etiā contendebas ut Platonem ad te proficisci faceremus, petebasq; ut pro eo ad te incitando cum alia, tum uerò tutum ac securum eius fore aditum reciperemus, siue manere, siue cursum repetere institueret. Memineris & illud, quòd eius aduentum quem eo tempore tanta charitate tantoq; amore prosequebaris, plurimi faciebas, quanti eorum quibus cùm obuersaris facere uidebare neminem. Quod si quid asperitatis interuenit, humano more faciendū est, curandūq; ut uirum omnis expertem detrimenti nobis illæsum restituas. Hoc cum feceris, pro æquitate gesseris, & gratissimum nobis feceris. Hāc ut Dionysius accepit epistolā, etsi complures necandum esse contenderent, Platonem abundè suppeditato comitatu abire permisit: & hoc pacto re infecta, ut præsagierat, reuertit in Græciam. Mirari plerosq; & eos quidem graues uiros arbitror, quamobrem Plato, quem mirificus reipubl. tenebat amor, & eius gubernandæ non paruum trahebat desiderium, administrandorum officiorum patriæq; consulendi curam abiecisse uisus sit. Verum enimuero cùm is singularem patriæ charitatem præ se ferret, inanem sui futuram operam animaduertit, quia tam alienis ab institutione sua

ne sua legibus, & irreuocando fermè ritu ciuitas ipsa consenuerat, & alia consuetudine populus obfirmatus indurauerat. Interea cùm Acades & Thebani ad deducendos Megalopolim colonos & frequentes habitatores enixè cõspirarent, platonem per legatos obsecrarunt ut eò pergeret, eam moribus ordinaturus & legibus. Quod cum illos ab æqualitate abhorrentes cognouisset, facere neglexit, idq; iure quidem ac meritò. Nam quis medicus (modò mentis compos sit) rebelli & nullis audienti præceptis ægroto sanitatis leges indixit? Idem & in Cyrenæos sensisse uisus est, qui cum omni diuitiarum genere & lautitia affluentes, platonem ad suæ ciuitatis institutionem accersérent, hoc ab eo responsum retulerunt: Difficillimum est, inquit, Cyrenæi ciues amplissima fortuna dissolutos legibus continere. grauiter quidem & maturè, ut assolebat: mirifica nanque in eius uerbis factuq; comitate condita grauitas inerat: idq; cùm reliqua illius uita declarat, scriptaq; innumerabilia, tũ uerò quædam admodè ac prudenter ab eo uel dicta uel responsa, ex quibus nonnulla interseruisse iucundum extiterit. Mirari se plerunq; dicebat, quòd cùm iuuenes cura & artificio similes hominum bestias efficerent, non id potius curarent, ne bestiarum similes homines euaderent. Philedono cuipiam platonem cargenti quòd nõ minus

platonis dicta acutè & prudenter.

minus in discendo quàm in docendo studiosus ac sedulus esset, & quo ad discipulus esse uellet interroganti: Quoad inquit meliorem atque peritiorem esse me non pœnitebit. Demodoto de filioli eruditione consultanti, Qualis in arbusculas plantandas, & formandas, talis & in liberos gignendos instituendosq; cura esse debet, inquit: hîc labor, illic uoluptas. Cauendũ autem ne in illo sopiti, in hac uerò plus quã uigiles esse uideamur. Percontantibus quibusdam, quænam possessionum genera filijs comparanda præstarent: ea dixit quæ non grandinem, non uim, non ipsum denique Iouem extimescerent. Erat inter discipulos eius lautus nimium & curandæ cuti operosus adolescens, quem subridens plato rogauit, Quousque tibi carcerem ædificare perges? Ad iuuenes quos ad beatè uiuendum antmare nunquã desinebat, crebrò dicere solebat, Ocio labores anteponite, ne rubiginem splendori præstare putatis. Conspicatus adolescentem talorum ludo propensius intentum, acerbius increpauit: at cũ ille sese purgaret, pro pusillis: ait ludũ habere cui plato, pusillum quidem nunc est, cæterum mox uehementissimum suscitabit. Ex eo quispiam interrogabat, nunquid sua quemadmodum & maiorum futura essent commentaria: respondit, primò quidem comparandi nominis habẽda ratio est, deinde multa obtinẽt, ne

nocrates ad eum salutandi gratia uenerat, cũ Plato ob deprehensum in delicto grauiore seruulum iratus excanduerat: cui Plato, Hunc plagis dixit affligi, idego ne faciam impedimẽto ira est. Alio subinde tempore in alterum delinquentem quoq; seruulum, Ni tibi iratus essem, ait, pro tuis depexus esses meritis. Ebrijs pariter & iratis præcipere & consilium dare consueuerat, ut suos in speculo uultus intuerentur, quò tãquàm per oris deformitatem ea uitia fugitarent. Somnum diuturniorem crebrò detestabatur, ut malarum illecebrarum delectorumq; parentem, & morti perquàm similem. Amico relinquendi ad posteros nominis anxio, Vel in amicis uel inimicis tui recordationem uiuere dixit. Familiaris quidam Platonis doctus sanè homo eum orabat, ut sibi aures paulisper accommodaret, libellum ab se æditum lecturo. Rogatus subinde à Platone, quænam libri esset inscriptio, respondit, Contradicendum non esse: cui Plato, cur igitur hoc ipse facitas? Leo genere ac opibus nobilis magis quàm clarus Athenis adolescens, magnas & immodestas in senatu uociferationes habuerat, qui cùm in cœtu carperetur, plato dixit, hoc est uerè Leonem esse. Xenocratem Chalcedonium adolescentẽ adhuc sub platone philosophiæ instituta capessentẽ cũ in reliqua uita nimis austerum, tum tristem semper in ultu seueritatem præ se ferentem, sæpe commonefacere solebat, ut Gratijs sacra ferret, illud uidelicet significans, ut quantum naturæ defectus & acerbitas demeret, tantum industriæ diligẽtia & grata comitatis elegantia conciliaret. Plato quoque tardiusculum ingenio Xenocratem solertissimo & acutissimo conferens Aristoteli scitum illud usurpabat: Ille quidem calcari, hic autem freno indiget: tametsi hoc ab illo deq; alijs diuulgari dictum soleat. De utroq; illud etiam Platonis dictum extat præceptoris in discipulos: Hui qualem equum, qualemq; asinũ iungendos assumpsi. Dionem Syracusanũ reliquis in rebus magnum ac doctissimum hominem, cæterum in suo conuictu duriorem, ut ad mansuetiores mores reuocaret, aiebat: Peruicacia non urbium, sed syluarum solitudiniq; sodalis. Cum iuuentutem ad beatæ uitæ rationes intenderet, cum alia permulta, tum uerò illud usu frequenter tenebat, Contrariam uirtutis ac uoluptatis naturã animaduerterẽt: huius enim momentaneæ dulcedini perpetuam pœnitentiã, dolores & cruciatus affici: illi contrà post breues dolores æternas post mortem etiam delectationes adiungi. Xenocrates cuius durior uita, & mos nimium rigidus censebatur, quiddam amœnum ac risu accipiendum protulerat: quocirca mirantib. condiscipulis, Plato quid miramini dixit? nonne inter carduos & urticas li-

 liaplor

lia plerumq; ac rosas enasci cernitis? De amatore facetè iocãs, Animus est, inquit, suo quidem in corpore moriens, in alieno autẽ uiuens.

Peritus ab imperito quid à Platone Dionysiũ differat.

Obtrectatorib. quibusdã Platonem ab Dionysio derelictum obiectãtibus respondit, Imò uerò quid à Platone Dionysiũ. Interrogatus quidnã inter peritum & imperitũ interesset: quod inter medicũ ægrotũq; respondit. Principibus nullũ præstantius prædiorũ genus esse dicebat, quàm eorum familiaritates hominum qui cauponari nescirent. Potentatui perutilem ac necessariã esse sapientiam, ut in illo quidẽ corpus, in hac uerò animum constare liqueret. Dioni eius hospiti, discipulo & amico, libertati patriæ & amplitudini dies noctesq; studenti, prudens illud instillabat, quod ad consequendam rerumpub. beatitudinem magis magisq; conduceret: sicut animum primo, corpus secũdo, pecuniam tertio loco sapientes uiri ponerent, ita & leges ipsæ pariter & consuetudo uirtutem animi priore dignitatis gradu, tum corporis uires uirtuti obedientes, tertio demum honoris ordine pecuniam uirtutis corporisq; ministram collocare deberent. Quàm salubre & illud est, beatissimas fore respub. si qui earum gubernationi

Respub. quæ beatissima.

præsident, aut sapientia prædediti essent, aut sapientiæ studio tenerẽtur. Nec parum hoc quoq; salutare cũ reliquis mortalibus, tum adolescentib. qui ad literarum & bonarum artium studia &

dia & nominis propagationem anhelant: Improbare enim bis in die fieri saturum, & nunquàm nocturno tempore iacere solum. Hæc duo si surdo præcepta non sint, quàm latè ad corporis & animi uires sustinendas pateant, facilè intelligẽt. Finis nõ erit si ab illo uel sapiẽter uel comiter dicta colligere uoluero, quæ in eius scriptis sicuti stellæ relucent. Cæterũ exoratus sis, amplissime uir Philippe, ut hisce pauculis contẽtus sis, quæ sicuti lectorẽ fastidio nõ grauãt, ita, & iucũditatem uarietate afferre queant. Agamus & reliqua. Cũ oẽm fermè Platonis uitã studiosi magnis tollãt in cœlũ laudibus illud plerique mirãtur, illũ inter tot Socratis sectatores ab eo memoriæ cõmendatos, ne minimã quidẽ Xenophontis mentionẽ nominatim fecisse, eius cõdiscipuli & doctissimi hominis, in primisq; dulcissimi, adeò ut uulgò Musa diceretur Attica. Quod & pariter à Xenophõte facilitatũ est, qui Platonẽ expressum in tot cõscriptis ab eo uoluminib. ne semel quidẽ attigit. Æmulationis tamẽ inter eos signa extãt, quæ rectiusne uolũtas minimè syncera, ut multi putãt, an laudis certamẽ & gloria fuerit, ut sapientissimus philosophꝰ & modestiss. homo præceptorẽ Chrysoloras iudicabat, magni uiri uiderit Chrysolo

Chrysoloras.

Cæterũ Xenophõ, ut opinor illa icliti, qd de optimo statu reipu. ciuitati q; administrãdæ à Platone scriptũ est, duos ferè libros lectitavit, q primi

in vulgus exierant, opposuit contrà mirum in modum, extollens regiæ administrationis genus, quod Cyri disciplina, uel infantia, hoc est Pædia inscribit: itaque uolumen octo librũ, nõ tam ad historiæ fidem, quàm optimi regis institutionem, absoluit. Quo facto usqueadeo permotus est Plato, ut in libro quem de Legibus scripsit, retractandi eius operis gratia, Cyrum Persarum regem strenuum quidem hominem, sed imperitum fuisse dixerit. Rursum Xenophon in tertio commentariorũ libro, quos de Socratis dictis factisq; cõposuit, & in Apologia, mentiri eos & ineptire asserit, qui Socratem de cœli naturæq; rationib. occultis disputantem introducũt: eum enim tãtum de moribus, & de rebus ad bene beateq; uiuendum disserere solitum: quibus quidem in uerbis Platonem momordit. Vterque etiam Socratis defensionem, id est, apologiam scripsit. Sunt qui simultates quoque inter Aeschinem Socrati familiarissimũ & charissimũ, Platonẽq; interfuisse ferunt, quarũ causa motũ Platonem eas dissimulasse rationes, quibus Aeschines Socratem in uincula cõiectum ad capessendã fugam uenera exhortatus. Omnẽ autem Critoni sermonem eius tribuisse, ne scilicet ipsius nomen posteritati commendaret, aut scriptis nobilitaret suis. Aristippum etiam celebris famæ philosophũ, natione Cyrenaĩũ, in Platonem inimicitia excan-

duisse traditur, adeò ut Plato pulcherrimũ illud de animorum immortalitate uolumen cõscribens, cum ab suis morsibus intactũ non omiserit, quòd Socrati morienti non interfuerit, cùm Aeginæ haud procul abesset. Huius generis dissensiones, ut antè dixi, odiáne an æmulationes ex laudis studio & auiditate manantes appellari debeant, sententiam proferre non audeo, cùm uarias agitari opiniones uideam. Reliquum est, Philippe uir ornatissime, ut de eius morte dicam. Sed ut pictores solent, ad distinguendas aliqua uarietate particulas, prius insertis ornamentis superiorem uitam inaurabo, & quantus honos Platoni, dignitas, & gloria reddita sit exposituro mihi oro benignæ aures accommoda. Taceo quòd orator maximus, denique philosophus eximius magnificis eum adeò uerbis exornauit, et principatum attribuit, ut cum omnibus Aristotelem ingenio & diligentia anteponeret, interiecerit, Platonem meum semper excipio. Atenim Augustinus cùm omnium doctrinarum ubertate redundãs, tum uerò literarum sacrarum pugil inuictus, Platonem eiusq; sectatores prædicat, & uerè, ut dicitur, in cœlum extollit, tanquàm uerissimos dei uitæq; beatæ cognitores atq; magistros. Elegimus enim, inquit, Platonicos omnium philosophorum meritò nobilissimos, propterea quia sapere potuerunt immortalem Augustinus.

ac rationalem, uel intellectiuam hominis animam, nisi participato illius dei lumine, à quo & ipsa & mundus factus est, beatam esse non posse: ita illud quod omnes homines appetunt, id est, uitam beatam, quenquàm istorum assecuturum negant, qui non illi optimo, qui est incommunicabilis deus, puritate casti amoris adhæserit. Vides, excellentissime & uir & medice Philippe, & christiane homo, quantus ad dei cognitionem ueramq; felicitatē adipiscendā dux habitus est Plato, eius hominis iudicio, qui & acumine ingenij, & magnarū rerum scientia, & uitæ sanctitate, humana diuinaq; perspexerit? Nec minus quod sequitur, illustris hominis etiam gloriam aperit. Inter Socratis discipulos non quidem immeritò excellentissima fama claruit, qui omnino cæteros obscuraret Plato: qui cùm esset Atheniensis honestō apud suos loco natus, & ingenio mirabili lōgè suos condiscipulos anteiret, parum tamen putans perficiendæ philosophiæ sufficere seipsum ac Socraticā disciplinam, quàm longe lateq; potuit peregrinatus est, quaquauersum eum alicuius nobilitate scientiæ percipiendæ fama rapiebat, & in Aegypto edidicit quæcunq; illic magna habebātur. Hic ipse Plato dei unius ueri optimi imitatorē, cognitorē, amatorē dixit esse sapientē, cuius participatiōe fit beatus. Huic igitur sectatoribusq; suis, qui uerum deum & uerum

uerū autorē & ueritatis illustratorē & beatitudinis largitorem esse dixerunt, reliqui cedāt philosophi, qui corporalia naturæ principia, corpori deditis mentib. opinati sunt, ut Thales Milesius in humore, Anaximenes in aëre, Stoici in igne, Epicurus in atomis. Quod cùm Aristoteles Platonis discipulus uir excellentis ingenij, & eloquio Platoni quidē impar. sed multos facilè superans, sectam Peripateticam condidisset, nobilissimi tamen philosophi, ut idem affirmat Augustinus, noluerint se dici Peripateticos, at Academicos. Sed Platonicus adeò cognitioni ueri dei & rerū omniū creatori proximè accessisse uisus est, ut illud Geneseos initium, in Platonis libro deprehenderit: In principio creauit deus cœlū & terrā, terra autē inuisibilis & incōposita, & tenebræ erant super abyssum, spiritus domini ferebatur super aquas. Quōd cùm apud nostros, id est, unius & eterni dei cultores, Platonē tanto in honore ac tāti fieri cernamus, quidnā mirū est illū apud suos singulari quodammodo zelo uenerari, & eximia dignitate haberi solitū? Quæ q̄dē in re paucula uelut testimonia satis erit attigisse. Cuius nō mediocriter illa ī Sicilia honorata profectio est. Allatis ab Dionysio iuniore pariter & Italicorū philosophorū ordine literis & legatis, triremis ornatissima & grauiū & doctissimorū hoīum nobiliūq; ciuiū apparata comitatu, eum

Syracusas transportauit. Qui ubi littus attigit, quasi missa è cœlo felicitate passim occursus habiti, & passim acta lætitia. Inde descendentẽ currus regio instructus apparatu, triumphantium ritu frequẽtissima circũuinctus corona, Platonem deuexit in regiam. Quàm honorificus in Græciã reditus? Reuersus è Sicilia Plato, cũ ad magnificentissimam illã Olympiorũ celebritatem, quasi quẽdam orbis terrarum cõuentum peruenisset, tam lætis cunctorum concursibus exceptus est ut è cœlo deus ad mortales demissus uideretur. Ludos deseri, athletarum spectacula relinqui, pugiles solos omittere cerneres, & quod admirabilius est, qui tam longis terrarum mariũq; tractibus, pascendorum oculorum auriũq; & animorũ gratia ad Olympia uenerant, omnis uoluptatis obliti, Platonem adbant, Platonem intuebantur, in Platone proinde ac amœnissimo diuersorio conquiescebant. Fac Iouem ipsum, si modò quem esse deum, nõ impium ac flagitiosum hominẽ Iouem esse credimus, fac inquam Iouem ipsum, tum sua ad Olympia in terras emersisse, profectò non plus uenerationis illi aut honoris homines tribuissent. Gratulari Platoni plerũq; solebo, cùm eius comitas, morum sanctitas, acumen ingenũ, et diuina in primis scientia tanta extiterit, ut non modò uiuens, sed & uita functus posteros in sui beneuolentiam, charitatem, obseruãtiãq;

perdu-

perduxerit. En quos homines. Mithridates Ponticus, rex Persarum, potentia, magnitudine animi, ingenio præstãs fuit, ut qui aduersus Romanum imperium Syllã, Lucullum, Pompeiũ, fortes ac fortunatos imperatores terra mariq; tot annis belligerare ausus, non paruã Græciæ partem, ac insulas in potestatem suam redegerit, & duas & uiginti linguas, quot nationib. imperitarit, promptè callluerit: is in Academia constitutus, uiri gloria motus, statuã dedicauit, sui in Platonem monumentũ & pignus amoris, egregiũ Sylomonis opus, idq; post Platonis obitum annos ducentos & sexaginta. Eam hunc in modũ inscripsit: Mithridates Rhodoatæ filius, hanc Platonis imaginem Musis dicatam erexit. De Platonis morte ut suprà pollicitus eram, promissa persoluo: de qua uariè traditum est. Sunt qui eum in celebrandis amici nuptijs cùm quietus discũberet, iuxtà assistẽtibus summæ grauitatis hominibus, animam derepentè exhalasse scribant. Nõnulli ipsum in nouũ quoddã morbi genus cũ incidisset, quẽ à corruptione pediculorũ Phthiriasim uocant, quo & Cornelium Syllã perüsse cõperio, tandẽ è uita excessisse. Quidam eũ suo in lectulo cùm & scriberet & legeret, uno & octogesimo ætatis anno mortẽ obijsse memorãt, cùm Philippus Alexandri Magni pater Macedonib. imperabat: quo tempore Alex. Magnus annos decẽ

Platonis mors.

natus erat. Quosdam etiam alios hoc Platonis nomine fuisse inuenio, ex quibus Rhodius unus Platones quatuor in philosophia clarus euasit, quem Panætij discipulũ extitisse liquet. Fuit & alter Peripateticæ sectæ, qui præcipuam disciplinis & bonis artibus curã sub Aristotele præceptore tribuit. Tertium eruditũ uirum Praxiphanis filium fama refert. Quartus non mediocri sermone prædicatur veteris comœdiæ scriptor. Extant aliqua inscripta sepulchro Platonis epigrammata ex quibus unum est:

Ante alios castõ, iusti quoq; amoris amator,
Diuus Aristoclius occubat hoc tumulo.
Si cui de cunctis magnæ est sapientia laudi,
Maiorem hic habuit, nec comes inuidia est.

Aliud est huiusmodi:

Tellus membra sinu cõdit moribũda Platonis,
At felix animam cœtus habet superũ.
Longinqui hoc celebrant, diuina huic cognita uita est.
Clarus Athenarum ciuis Aristo erat.

Hæc sunt philippe uir doctissime, quæ de platonis genere scripturum me tibi pollicitus: quo facto etiam in studijs uitam degerit, adiunxi, ut cumulatius tuæ uoluntati munus elargirer. In quo si legens interdum obuersabere, tu mihi, ego tibi præsentes esse uidebimur, cùm frequentes nostræ occupationes iucundissimam nobis inuitis consuetudinem præsentiamq;

tiamq; dissoluant, & quod initio dixi, nostræ beneuolentiæ memoria & amicitiæ fides hoc literarum beneficio & custodia durare & seruare diutius poterit. Sic utriq; Vergilij illud obueniet: Absentem absens audiq; uidetq;.

Aristoteles.

GVARINO VERONENSI Autore.

ARISTOTELES Philosophus ex oppido fuit nomine Stagira, obscuro quidem per se, nisi quòd huius uiri claritate refulsit. Patrem uerò habuit Nicomachũ medicinæ professorem artis. Genus primum in Machaonem Æsculapij filium continuata certissimaq; successione referebatur. Ipse uerò Nicomachus apud Amyntam Macedoniæ regem, Philippi patrem, & medici & amici locum obtinens, multum & gratia & opibus in regno poterat. Ex hoc Aristoteles natus est anno primo, ut quidã tradunt, nonagesimæ nonæ Olympiadis. Matrem quoq; habuit non obscuri generis, nomine Phestiada. Aristoteles autem prima ætate in Macedonia educatus, ubi adolescere cœpit, Athenas studiorum gratia missus, cùm cæteris

cæteris operam disciplinis haud segnè dedisset, tandem Platoni perid tempus Academiam mira discipulorũ celebritate incolenti, in philosophia adhæsit. Decimoseptimo ætatis anno fuisse perhibent, cùm Platonẽ audire primũ incepit. Eius disciplinæ uiginti annis pseuerauit auditor, nihil omittens ex his artibus quæ ad summũ futurum philosophum pertinere uidebantur. Erat in eo acritas ingenij summa, nec sanè minor aut uigilantia, aut sedulitas. Cupiditate uerò discendi ita flagrabat, ut nullum disciplinarũ genus sibi incognitum patere tur. Itaq; nõ in utraq; modo philosophia præstitit, sed in dialecticis et mathematicis longè primus habebatur. Nec in his tantũ, sed et pcẽseos pfectã quãdã cognitionẽ adũxerat. Historiæ uerò ita curiosus, ut neq; cœlo, neq; terra, neq; mari qcquã relinquere uellet incognitũ. Indole præterea mirabili, ut ad singula natũ præcipuè dicas ut & carmina ab eo pulcherrimè scripta & solutæ orationis copia ornatusq; ostẽdit. Mortuo Platone ad Hermiã Atarnei tyrannũ pfectus, triẽnio ferè apud illũ desedit. Hãc eius morã nõnulli obtrectatores uehemẽter carpsere, quasi parũ philosopho cõgruẽtẽ: lacerãtq; hoc in loco maximè pancillæ cuiusdã amoribus penè insanis, quorũ gratia illũ decedisse apud Hermiã qdã scripsere. Extatq; in eũ epigrãma flebile Theocriti Chij, amarissimus sanè uerbis obscœ

obscœnitatem & desidiã illi exprobrãtis. Sed hæc omnia ut falsa & ab obtrectatoribus ficta existimẽ, facit quòd mox inde protinus in Macedoniã euocatus à Philippo. & alijs rebus auctus honestatusq; est, & Alexãdro filio in disciplinã tradito, maximã autoritatẽ in regno promeruit. Nã illuc quidẽ adduci non possum ut existimẽ hominẽ minus integra fama, in eo ipso tempore à præstantissimo rege, aut tantopere appetitũ euocatũq;, aut unicũ tantæ spei filiũ huic potissimũ creditum. Et simul à Demetrio Magnesio scriptũ reperio, necessitudinẽ quandã Aristoteli cum Hermia fuisse, quòd eius neptem in matrimonio haberet, eoq; ueluti officio retentum penes illum fuisse. Sed postquam in Macedoniam redijt, honore ac dignitate longè primus habebatur, ut admiraretur eius sapientiã rex, quasi decus ingens regni ac felicitatem suorũ temporũ æstimaret. Apparet id in epistola Philippi, quã ad Aristotelẽ de Alexãdro scripsit: Dijs, inquit, gratias habeo, nõ tam proinde quia natus est, quã pro eo quòd nasci contigit temporib. uitæ tuæ: spero enim fore, ut educatus eruditusq; à te, dignus existat & nobis, & istarũ rerum susceptione. Decẽ fermè annos circa Alexandrum fuisse uidetur, nec tamen in eo solũ occupatus, sed & per id tempus multa per seipsum, multa & per regis potentiã inquirẽs, occultissima naturæ indaga

dagabatur. Alexãdro deinde in Asiã cum exercitu profecto, ipse Athenas redijt, & sui copiã in Lycæo exhibere cæpit, Xenocrate per id tẽpus Academiam obtinẽte. Docebat uerò inãbulãs pleriq; auditorũ turba circũfusus, ex quo ipse sectatores q; eius Peripatetici phi-

Peripatetici unde dicti.

losophy nũcupati sunt. Sunt tamẽ qui tradant partẽ illã gymnasij in qua docebat, peripatũ, id est deambulatoriũ fuisse: itaq; ut Academici Stoiciq; à loco dicti sunt, sic etiã Peripatetici de loco ipso cognomentũ susceptisse. Tredecim annis in Lycæo floreti issime docuit, complurisq; sua disciplina clarissimos uiros effecit. Tandem uerò cõmuni illa philosophorum inuidia, quòd nõ recta de dijs sentiret accusatus, metuẽs ne ut quondã Socrati, sic & sibi in iudicio pereundũ foret, Antipatri quoq; amicitiã, qui tunc Athẽ iensib. odiosus erat, ne sibi noceret formidans, deserta sui defensione, Chalcidẽ abijt, ibiq; de catero fuit quoad è uita decesit. Nũc uerò quoniã cursu quedã celerrimo præterrecti, spaciũ illius uitæ cõspeximus, flectenda iterũ ratis est ad mores eius uiri, & domestici usus quasi figurã describendã, & librorũ ab eo scriptorũ multitudinẽ intuendũ. Formæ quidẽ fuit haud quaquã cõspicuæ, duobus tamẽ præcipuè dehonestabatur, gracilitate crurũ, & pusillitate oculorũ. Itaq; què dignitatem quandã redimeret aduersum corporis uitia,

tia, & uestitu paulò insigniori utebatur, & anuli digitos honestabãt, & tonsurã cæterũq; corporis cultũ de industria adhibebat, cũ tamẽ reliqua in uita modestissimus esset. Mores aũt in eo graues, & ab obscœnitate reliculoq; alieni fuere, cæterũ mites, & qui benignitatẽ potius haberẽt, quàm præ se ferrẽt. Extat eius humanitas atq; dilectio in patriã, in suos, in familiã, in discipulos, in omne deniq; genus hominũ, quã paulò pòst singulatim pſequemur. Patrimoniũ fuit illi satis amplũ, cùm ex hæreditate paterna, tũ ex regũ largitione. Nam & prædia in Stagirũ habuit, & redditus, ex quib. modestè simul liberaliterq; uitã duxit cũ uxore, filijs, & amicis. Plenã illius domũ seruis fuisse, nec marib. modò, utrumetiã fœminis, testamẽto eius apparet: memorat enim per multos utriusq; generis: deinde mãdat neminẽ uenũdari eorũ qui sibi seruierint, sed liberos dimittit, quibusdam tamen in seruitio filiorũ uxoriq; nominatim relictis. Vxores uerò habuit duas, Phitaida scilicet & Herpilidem: quarũ Phitaida alij filiã, alij neptem Hermiæ Atarnei, de quo suprà dixim⁹, Herpilidẽ uerò pleriq; ancillã eius fuisse tradidere, mortuaq; uxore prima, cõsuetudine ab ea recepta, mox peractis filijs, p uxore habitã. Ex hac Herpilide Nicomachus filius illi natus est, ad quẽ sunt ethicorũ libri, & filia Nicanori despõsata. Stagira

gira urbs à Philippo euersa, ut restitueretur ab rege obtinuit, legesq; & formam reipublicæ ipse descripsit, qua postmodum ea ciuitas usa est, habuitq; licet absens diligentissimã patriæ curam. Ciues aũt ob hæc merita tãto in honore illũ habuere, ut festos dies & ludos quotannis etiã eo uiuente faciendos illi publicè dedicarẽt: festa ipsa celebritas Aristotelia nũcupata. Et in patriã quidẽ hæc illius beneficia extant. In suos uerò ac necessarios tanta charitate beneuolẽtiaq; fuit, ut penè superflua atq; nimia illius obseruantia uideatur. Nicanore genero ægrotãte p eo uota fecit, si incolumitatẽ reciperet, statuas se duas, alterã Iouis seruatori, alterã Iunoni sospitæ dedicaturum. Discipulis uerò multũ detulit, amauitq; unicè, præsertim eos qui excellere uisi sunt. Extãt eius in Theophrastum permulta charitatis amorisq; indicia, & illud in primis, quòd ipsum licet imparẽ genere, tamen generum sibi testamento designat, si quid Nicanori cõtingeret, propter quod alteri filia tradenda foret. Curã uerò omnẽ filiorum ac rerũ suarũ, arbitrio fideiq; propinquorũ, discipulorũq; cõmisit, Antipatro duntaxat ob honorem adiecto. Callisthenem uerò usqueadeo amauit, ut aduersus Alexãdrũ regẽ grauissimas inimicitias pro eo suscipere nõ dubitarit. Fuit autem Callisthenes Aristotelis discipulus, necessitudine etiã quadam materna stirpe sibi

Aristotelia celebritas.

sibi cõiunctus, excellentissima disciplina iuuenis. Hic ad regem ab Aristotele missus, cùm in Asiam illũ prosequeretur, quasi Hermolai cõiurationis autor ab Alexandro interfectus est. Atqui constat falso obiectum illi cõiurationis crimen: cæterum odiosum faciebat regi nimia in disputando libertas, & contentionũ pertinacia, quam ob causam interfectum ab illo putatur. Tulit igitur huius necem perindignè Aristoteles, nec uerbis querelisq; liberioribus pepercit. Hinc & regis infensione sequuta est non latens neq; obscura. Itaq; ad Antipatrũ scribens Alexander, cùm huius cõiurationis mentionem fecisset, sese exactarum pœnas minitatur non à Callisthene modò, uerum etiam ab his qui illũ ad se misissent, de Aristotele nõ dubiè sentiens missaq; per idem tempus ab Alexandro dona Xenocrati amplissima fuerunt, non tãt illũ honoraret, quã ut Aristotelẽ ab se pteritũ desertũq; ostenderet. At Aristoteles posthac celatim fauisse Antipatro, quòd regnum Macedoniæ retineret, existimatus est. Tempora quibus Athenis fuit, inquieta però, difficiliaq; fuere, ob timorẽ Alexãdri post Thebas euersas ciuesq; expostulatos, mox ob Antipatri suspiciones atq; certamina. Quo quidẽ tẽpore principes illi oratores Demosthenes, Hyperides, Demades, Aeschines, diuersa in repub. sentientes, crebris tur

bulentis q; cõcionibus omnia comiscebant. Tutus tamẽ inter has procellas Aristoteles fuit usq; ad Antipatri tempora, qui Alexandro defuncto, Macedoniæ potitus est regno. Tunc ab Eurymedonte de se sibi dicta cùm in iudiciũ uocaretur, defensionẽ primò aggressus est, oratione q; pro se quã diceret iudicialẽ perscripsit, mox ueritus iudicũ imperitiam & accusatoris gratiam, deserere iudiciũ ante diem cõstituit. Ita Chalcidẽ fugiẽs ibi posthac fuit, nõ solum uxore & liberis, uerumetiã auditoribus, pleriq; sò se trãsferentibus. Discipulos uerò habuit cõplures, quorũ præcipui Theophrastus & Menedemus & Aristoxenus, qui postea Musicus cognominatus est. Nam Callisthenem omnibus præcellentem uiolentia regis abstulerat. Theophrastus & Menedemus principes relicti, & quidem ex ipsius sententia iudicio q; summo. Fertur enim cùm ad extremum uitæ spatium ægrotaret, ac iam desperata salus esset, coiuisse ad eum discipulos, atq; rogasse, quãdoquidem ipse in periculo uitæ foret, & humana fragilia atq; incerta, iam inde eum sibi in doctrina præficeret, quem ipse maximè omniũ probasset. Tũ Aristoteles cùm ante obitũ id se facturũ polliceretur, haud multò pòst uinũ se cupere inquit, aut Lesbiũ aut Rhodiũ, iussitq; utriusq; poculum sibi afferri. Cumq; illa uicissim delibasset, Lesbiũ, inquit, hoc perquã suaue est & amœnum,

amœnũ, Rhodiũ & hoc probandũ & bonũ. Quo quidẽ facto nemini dubiũ fuit, quin Theophrastum & Menedemum suo iudicio anteferret, quãdo alter Lesbius erat origine, alter Rhodius. Hoc eius iudicium persapiẽs & cautũ prouitandæ cæterorum discipulorũ inuidiæ fuit, dixit enim quodãmodo, & nõ dixit. Nec tamẽ ea cautela uitare potuit, quin aliqui perinde quasi non rectè spreti ab eo atq; posthabiti offenderentur, quorũ unus Aristoxenus esse uidetur, ut post ea scriptis eius deprehẽsum est. Hic Aristoxenus genere fuit Italus, patria Tarentinus, & propter excellentiam eius artis Musicus cognominatus. Migrauit aũt è uita Aristoteles anno ætatis LXIII. post Romam uerò cõditã quadringentesimo secundo: ecẽdq; ipso anno Demosthenes orator Athenis profugus in Italia, & Aristoteles Athenis profugus in Eubœa die obiere. Nec defuit ab aristotelis obitu ueneni suspicio: sed & fama fuit, & mandarũt quidã literis, potato illũ aconito nouũ lũtariè interisse: quod falsũ est. Quid enim opus fuit solum uertere, & Athenis fugere, si uoluntarie erat obiturus? An non ut in Eubœa, sic Athenis potare aconitum, & finire uitam licebat? Arguit præterea testamenti series in Eubœa conditi, quæ aliena protinus à uoluntaria morte conspicitur. Sic enim incipit: Erunt omnia rectè: si tamen

quid cõtingat, Aristoteles testamentũ suum in hunc modũ fecit. Hoc autem principiũ quis nõ uidet nõ desserantis esse hominis, sed uitam affectantis? cùm etiã omen uitet moriẽdi, & rectè cũcta fore dicat, si uita superfit. Cum illis ego sentio qui morbo interijsse illũ tradidere, qui & plures sunt, & certiores autores. Hæc de moribus eius usuq; domestico retulisse sat esto. Non enim hæc tam in philosophis spectanda sunt, quam studia eorũ præclarãq; disciplinam intuẽdũ, de quibus iam dicere ordiemur. Vno adhuc Platone in multis ab eo distare cæperat, nec deerant planè iam qui Aristotelẽ sectarentur: nec tamẽ in summa rerũ inter eos quidem philosophos cõtrarietas esse putatur aut dissensio. Eadẽ enim sectari uidentur Academici ueteres ac Peripatetici, à Socratis Platonisq; disciplina ambo fluentes, eandẽq; de uirtutibus & morbus, de bonis & malis, de natura rerũ, de immortalitate animorũ, opinionẽ habẽtes. Itaq; in genere quẽ ipso & summa rerum nequaquam inter illos discrepãtia est: in particulis uerò & medijs quãdoq; distare illos aduersariq; apparet. Fuit enim Plato uir singularis quidem ac præcellens, multarũ ac uariarũ rerũ scientia præditus, eloquentia uerò tanta, ut supra hominẽ sese attollere illius eloquium uideatur: cæterùm traditiones interdum tales sunt, ut assensu potius bonæ mẽtis, quàm

quàm probationis necessitate nitantur. Nam de natura animi ipsiusq; transmigratione discessioneq; in corpora, permulta tradũtur ab illo prolata magis hominibus quàm probata. Et in optimo ciuitatis statu constituendo ea nonnunquam sentit, quæ ab hoc nostro usu consuetudineq; uiuendi plurimum abhorrent. Mulieres enim communes omnium esse censet, quo nihil inexplicabilius cogitari potest: filios uerò ita incertos, ut nemo neque suos neque alienos queat agnoscere. Patrimoniorũ autem iura sustulit, atque omnia omnium communia esse uoluit. Contra hæc igitur & huiusmodi renitens Aristoteles, cùm probabilem aduersandi materiam nactus esset, etiam uiuo Platone sectatores reperiebat. Præterea doctrina Platonis uaria & incerta: Socrates enim ubique inductus, nullo disciplinarum ordine, quasi à carcere ad calcem discurrit, sed modò hoc, modò illud pro arbitrio agit, & in disputando non tam quæ ipse sentiat dicere uidetur, quàm aliorum sententias dictaq; refellere. Aristoteles uerò & cautior in tradendo fuit (nihil enim aggreditur quod probare non possit) & moderatior in opinando, ut hæc quæ in usu uitaq; conuersantur, adiuuare, non aliena & abhorrentia, & nunquàm profutura, meditari illum appareat.

Adhæc ipsis in rebus explicatio seriosa atque perdiligens, ut sint Logicæ, siue Physicæ, siue

Ethicæ tradat præcepta, continuata ubique doctrina sit, & ab ipsis primordijs rerum ad finem usq; perducta scientia, tanquã pater diligens qui non solũ genuisse filios, sed per puritiam adolescentiam q; educatos non prius deserat, quã cõtinuato diligentiæ studio in uiros traduxerit. Hæc aũt cõtinuatio diligentiaq; doctrinæ in Platone nõ fuit, siue ille nõ putauerit oportere, siue noluerit, siue ista parua minuta q́ue: & quasi disciplinarũ elementa cõtempserit. Itaq; illius libri perfectis iam robustiq; disciplina hominib. aptiores sunt, teneres uerò instituere non satis possunt. Aristoteli uerò per multũ debet humanũ genus, quòd disciplinas ante se uariè dispersas, in unum quasi corpus singulas redigere dignatus est. Itaque discere qui uolunt, hunc amplectãtur oportet: cuius libri ita scripti sunt, ut & paruulos instituere, & mediocres alere, & robustos exercere, ac perficere uoluisse illum appareat, ac omnis ætatis nostræ curam cogitationẽq; susc episse. Nec philosophiæ solum, quanquam in illa eminet, sed aliarũ quoq; artium siue facultatum curiosissimus fuit. Nam & rhetoricã artẽ pluribus uoluminibus, omnemq; illius uim, naturã, ornatũq; explicuit, & de poëtica multa perscripsit, & utriusq; harũ studiosissimus fuit. Exercuisse uerò in eloquẽtia iuuenes, ac postmeridiano tẽpore p̃cepta dicẽdi tradere ac sapiẽtiã cum eloquentia miscere, instituisse cõstat. Idq; fecisse traditur Isocratis rhetoris gloria permotum, qui cùm longè à scientia foret, discipulis tamẽ abundaret, famaq; de illo magna circunferretur, dixisse Aristotelem ferunt, Perabsurdum esse tacere se cùm Isocrates loquatur: atq; ita docere eloquentiam auditores suos cœpisse. Ipse certè quæ scripsit, omnib. dicendi ornamentis, figurisq; refersit, quod in libris eius manifestè apparet. Expertus sum apud quosdam doctos uiros, græcarum tamen literarũ ignaros, fidem non fieri assertione mea, dum Aristotelis eloquentiam cõmendo: quippe adulterinas huius philosophiæ translationes lectitare soliti, intricatum quendã & obscurũ & inconcinnum arbitrantur. Sed nõ sunt illi Aristotelis libri, nec si uiuat ipse suos dici uelit. Sed meræ translatorũ ineptiæ. Ille politissimus scriptor esse voluit & quod uoluit curauit, & quod curauit assequutus est. Verũ quia uerba fidem nõ faciũt mea, M. Tullij Ciceronis accedat autoritas: cui enim hi de eloquentia iudicanti credent, si M. Tullij iudicio nõ credent? Liber est Topicorum M. Tullij ad Trebatium, in eius libri proœmio Pro Aita scriptum est: sed eò magis reprehendendi Aristotelis sunt, quòd nõ solum rebus ijs quæ ab Aristotele dictæ & inuentæ sunt, allici debuerant ad ea Ciceronem perdiscendũ, sed & dicẽdi incredibili suauitate & copia. In libro autem primo de finib. Simonũ

eloquentia

bonorum & malorum inquit: Credo te minus delectari ab Epicuro, qui hæc Aristotelis & Theophrasti ornamenta dicendi cõtempsit. In primo ergo, incredibilem suauitatem & copiã, in secundo aũt ornamenta dicendi Aristoteli tribuit. In epistolis autem ad Lentulũ, scripsi, inquit, de oratore libros tres, quos Lentulo nostro puto fore nõ inutiles: abhorrent enim à cõmunibus præceptis, atq; omnem ueram Aristotelicam & Isocrateam rationem oratoriã cõplexi sunt. In epistolis uerò ad Fannium ita scripsit: Meus aũt liber totum Isocratis myrotheciũ, atq; omniũ discipulorũ eius arculas, ac nõnihil & Aristotelica pigmenta cõsumpsit. In rhetoricorũ aũt secũdo ita scribit: At ueteres quidem scriptores huius artis usq; à principe illo & inuentore Ctesia repetitos, unum in locũ cõclusit Aristoteles, & nominatim cuiusq; præcepta magna cõquisita cura perspicuè asscripsit, atq; enodata diligenter exposuit, ac tantũ inuentoribus ipsis suauitate & breuitate præstitit, ut nemo illorũ præcepta ex ipsorum libris cognoscat, sed omnes quicquid illi præcipiunt, si uelint intelligere, quasi ad quendã multò cõmodiorem explicatorem reuertãtur. In primo quoq; ad Herennium libro de arte Rhetorica loquens, sic inquit: Aristoteles autem q huic arti plurima adiumenta atq; ornamẽta submi nistrauit. Permulta hmõi doctissimorũ homi-

nũ testimonia de Aristotelis eloquentia reperiuntur, quæ referre nunc prolixum sanè negociũ esset. Desinant igitur isti ex infantia sua Aristotelis facundiã metiri: nã qui eorũ qui ætate nostra Philosophos se haberi uolũt prĩæ literas tenent, rapti de Grãmaticis immaturi & rudes, & pleni adhuc puerilium tenebrarũ ad ea properãt audiẽda, quorũ nec uerba nec significata intelligũt, ac rerum ipsarũ uix umbram quandam intuentur. In Aristotele uerò perfecta sunt omnia: nam & in literis quantũ nemo alter elaborauerat, & poẽtas cunctos diligentissimè nouerat, & totus interdum scaturit uerbis: & oratorũ neminẽ eorum qui ante se fuerant præteriuit: & præcepta dicendi quã exactè tenuerit, libri eius Rhetorici declarãt. Diligentiam uerò scribendi eius illa minutissima probant, quòd pedes ac numeros non in uersu modò, uerùm & soluta in oratione seruandos censuit. Itaq; dactylum & tribrachum reiecit, quasi nimium elatos pedes, & altius excogitatam orationem reddentes: rursusq; iambos & trochæos, quasi nimium depressos. Probauit autem pæona maximè, qui est duplex: aut enim ex longa, quam tres breues subsequũtur, aut ex tribus brevibus & longa postrema, quorum alterum principijs, alterum clausulis assignauit. Extant eius libri rhetorici cõplures, in quibus non modò ipsum studuisse elo-

quentiæ, uerùm & alios docere uoluisse appareat. In quibus dũ boni quanta obseruatio est, quàm trita ac perdiligens præceptorum traditio, quàm accurata rerũ ad eam artem pertinentium euolutio. Atq; ego libenter quærerẽ ab his qui Aristotelem nõ credunt eloquentẽ fuisse, utrũ non curauisse illũ dicant, ut eloquẽs esset: an nõ fuisse, licet curauerit, eloquentiam consequutum. Primum non curauisse qui dici potest, cùm tanta uolumina de ea arte perscripserit? assequutum uerò tanto studio eloquentiam non fuisse tam excellens ingenium, nimiũ stulit atq; insipidi est existimare: & adsunt testimonia eloquentissimorum uirorũ, illius facundiam miris laudibus extollentium. Equidem nisi prolixitatem nimiũ uererer, infinita penè ex illius libris recitarẽ, in quibus & artificium dicendi summum, & cũcta uerborũ sententiarumq; ornamenta inesse ostenderẽ. Sed hoc satis, ad reliqua transeamus. Libros autem usqueadeo multos perscripsit, ut nõ solum legendo, uerumetiã enumerando fatigare auditorem possint. Non enim tantũmodo scripsit quæ nunc inter manus uersantur, sed longè plura, quæ deperdita sunt. Scripta uerò eius licet multiplicia uariaq; fuerint, tamen ad genera quatuor reduci possunt. Eorum pars, eloquentiæ suasionisq; rationem cõplectitur. Altera ad ciuilem moralemq; pertinet disciplinã.

Aristotelis opera quadrifariã diuisa.

Tertia

Tertia disserendi præcepta continet. Quarta uerò secreta naturæ ac rerum occultissimarum causæ rationesq; explicantur. Atq; in illo quidem genere quod primũ à nobis positũ est, artes eius rhetoricæ nominantur, pluribus libris ac diuersis uoluminibus explicatæ. In eodem genere collocanda sunt illa quæ de Homericis quæstionibus sex libris explicuit, & quæ de arte poëtica libris duobus, & quæ de elocutione poëtarum libro uno, & quæ de poëtis libris tribus, & quæ de tragœdijs libro uno.

Addo etiam huic generi cohortationes atque epistolas, quas ad Philippum, quas ad Alexãdrum, quas ad Olympiadem, quas ad Hephæstionã, quas ad Antipatrum misit. Adde uersus ab eo factos, & orationẽ iudiciariam pro se scriptã. Morales quoq; atq; ciuiles permulti ab eo scripti libri. Nam & ad Eudemum libri de moribus octo, qui & nunc extant, & Magnorum moralium libri duo, & ad Nicomachum libri decem, in quibus præceptio eius discipuli inesse putatur. Præterea Oeconomicorum libri duo, Politicorũ libri octo. Iis addantur hi libri in quibus sunt ab eo mores & instituta centum quinquaginta octo ciuitatũ, multa cura magnaq; diligentia perscripti. Præterea de iustitia libri quatuor. De gubernatione reipublicæ duo. De uoluptate liber unus. De summo bono libri tres. De regia gubernatione liber

ber unus. Prouocatiui aduirtutem libri duo. Adleges Platonis libri tres. Adrēp. Platonis libri duo. De legib. libri quatuor. De diuitijs & opulentia liber unus. De precatione & uoto liber unus. Iam uerò in duobus reliquis generibus, quorum alterum in disserendi iudicandiq; ratione positum diximus, alterum in secretorum naturæ peruestigatione, quammulti eius libri adhuc extent omnes scimus, quāmulti uerò amissi atq; perditi sint in utroq; illorum genere, operosum sanè negocium esset in præsentia referre atq; connumerare uelle. Traditur quippe libros supra trecentos ab se scriptos reliquisse, horum pro multitudine pauci extant, sed credo optimi atq; probatissimi.

Carolus Magnus.

DONATO ACCIAIOLO Autore.

CAROLO Francorū regi, cui postea ex magnitudine rerum gestarum Magno fuit cognomen, patrem fuisse tradunt Pipinum regem, qui primus in Francos (sicuti quidam scriptores memoriæ prodidere) liberam dominandi potestatem habuit, cùm superiores Francorum reges angustis conditionibus septi, ea lege uiuerent, ut magis

magis nomine & inani titulo, quàm dignitate regia potirentur. Nam opes ac potentia regni, & omnium rerum administratio ad præfectos regiæ domus (sic enim eos uocitabant) cōmuni consensu deferebatur. Hi domi militiæq; summam potestatem habentes, populos pro suo arbitratu regebant, de omnib. controuersijs decernebant, præmia pœnasq; constituebant. Quibus fiebat, ut posthabitis regib. hi soli essent qui in summo honore haberentur. Hunc uerò magistratum qui apud Francos amplissimus habebatur, consequi non poterant nisi præcipuæ nobilitate uiri, & qui regibus essent necessitudine aut propinquitate coniuncti. Pipinus igitur hac dignitate, quam uidati hæreditariam à patribus suis acceperat, multis annis egregiè functus, maximam sibi apud omnis generis homines tum famam, tum beneuolentiam comparauit: quibus postea factum est, ut cùm Fræci ac Ro. pontifex Hildericum regem à dominatione uelut inutilem semouissent, hunc potissimū deligendū putarent, cui cōmuni sententia regnum decernerent. Sic igitur Pipinus autoritate pontificis & Francorum decreto plena dominandi potestate susceptā, reliquam deinde uitam publicis pariter ac priuatis rebus egregiam duxit. Regnauit annos quindecim, cuilibet superiorū regum belli pacisq; artib. & gloria par. Huic successere superstites filij duo, Carolus,

rolus, & Carolomanus, æquè regno inter se partito. Sed non multò pòst defuncto Carolomano, Franci eam regni partem quam ille possederat, Carolo fratri detulerunt: cuius uitam & mores & res egregiè gestas literis mandare cõstituit, ut memoriam tanti uiri, tamq; præclarè de nostra patria meriti, quantum ego possem, ab oblivione hominum atq; à silentio uindicarem. Primũ igitur (ut à rebus gestis narratio nostra exordiũ sumat) satis exploratũ habemus, Carolũ regẽ extemplò post Pipini obitum aduersus Aquitanos bellum gessisse. Aquitania pars Galliæ est, quæ antiquorũ descriptione, à Garumna flumine ad Pyrenæos montes, & ad eam partem Oceani quæ ad Hispaniã pertinet, spectat, inter occasum solis & septẽtrionẽ. Hanc prouinciã Pipinus superato Vaifario duce, post longum bellum ditioni suæ penè subiecerat. Deinde Pipino Vaifarioq; sub unũ propè tempus defuncto, Hunuldus uir potens, ex eorũ morte (ut plerũq; fit) occasionẽ nactus bellum quod antea penè confectũ uidebatur, renouauerat, tamq; ferè Aquitaniã totam ad defectionem cõpulerat. Carolus uerò ubi hæc quæ in Aquitania gerebantur cognouit, nullã morã interponendã ratus ingenti celeritate exercitu cõparato, obuiã Hunuldo progreditur. Prio aduẽtu conatus illius facilè reprimuntur, nec multò postea commisso prælio, Carolus hostem

Aquitaniæ situs.

superat, exercitũ fundit, fusum ẽsequitur, nec prius uictoriæ modum imponit, quã Hunuldũ ex omni Aquitania pulsum, in proximã regionẽ quã nunc Vasconiã uocãt, cõpelleret. Lupus qui huic prouinciæ dominabatur, propinqui ac familiaris uiri misericordia motus, Hunuldum ad se fugientem comiter hospitaliterq; accepit. Euenire enim solet, ut principũ afflictæ fortunæ facilè eorum opes ad misericordiã alliciãt, qui sunt in simili dignitate ac potentia cõstituti. Verũ Carolus cùm nõ minorẽ uictoriã in capiẽdo hoste quã in subigẽda Aquitania collocatã putaret, traiecto Garẽna flumine, ac exercitu propius admoto, legatos ad Lupum misit qui diceret, ut nisi Hunuldum hominẽ infestum omnibus Frãcorũ quãprimum ad se adduxerit, se eum hostis loco habiturum. Lupus his mandatis uehemẽter cõmotus, ac ueritus ne potentissimum regem totamq; belli molemq; ea sustinere nõ potuisset, in se unũ cõuerteret, salutare sibi ac gratum Carolo consilium cepit. Nulla enim interposita mora, Hunuldũ simul & seipsum unà cum prouincia Caroli potestati permisit. Sic igitur Carolus in Aquitaniæ cõpositis rebus, belloq; citius omnium opinione confecto, cum uictore exercitu in regnum reuertitur. Post Aquitanicum bellum Hadrianus Ro. ecclesiæ põtifex à Desiderio Langobardorum rege uehemẽtius quã uires suæ paterentur

sup

tur oppressus, quum proprijs præsidijs ecclesiæ statum tueri non posset, oratores ad Carolum misit, qui multis precibus eum rogarent, ut Ro. ecclesiæ in summo periculo cõstitutæ opem & auxiliũ ferret, ac Pipini patris Caroli; Martelli, q olim in Italia aduersus hanc nationem egregiè pugnauerãt, memoriã renouaret. Carolum multæ res hortabantur quare põtificis defensionem suscipiendam, & Longobardorum audaciæ quacunq; ratione occurrendum putaret. In primis quòd nõ ignorabat caput Christianæ fidei rem Romanam esse, eiq; tam grauẽ bello laborãti nõ subuenire, turpe simul ac periculosum esse censebat. Indignabatur præterea quòd barbaræ gentes tandiu in Italia regnarẽt, & à maioribus suis sæpe prælijs victæ nondũ contineri possent, quin pontificib. Romanis contra ius fasq; ultrò bellũ inferrent. Quare his rebus antequã ulterius augerentur Longobardorum uires, quãprimum occurrendũ ratus, legatos ad Desiderũ mittit, qui eum hortentur ut finẽ iniurijs faciat, ab armisq; discedat, ac omnia oppida quæ aut ui occupata essent, aut sponte ad eum defecissent, põt ficit Ro. restituat. Hæc si fecerit, sibi perpetuam gratiã atq; amicitiam cum eo fore polliceantur: sin uerò, quod facturus uidebatur, mandata neglexerit, ei suo nomine bellum indicant. Dum legati proficiscuntur, interim Carolus non segnius quàm

quàm si hostes in Gallia essent exercitum parat, nullam proficiscendi morã facturus, si Desiderius regem perseuerare in bello cognouerit. Hæc expeditio per omnẽ Galliam uulgata adeò grata cunctis Francorũ populis erat, ut iam palàm uociferaretur, maturandum in Italiam esse, toties à se victam Longobardorũ gentẽ uires resumere, conditiones acceptas negligere, semper bella ex bellis serere, itaq; nunquã quieturam nisi eorum nomen penitus deleatur. Sic igitur omnium animis in expectationem belli erectis, legati à Desiderio redeunt, nunciantes omnia ibi hostilia esse, regem maius quàm antè bellũ moliri, & quantũ coniectura assequi possunt, nunquàm iniurijs finem facturũ, nisi cùm sibi uires & arma ad inferendam iniuriã desint. Carolus his rebus uehemẽter commotus, maturandũ sibi existimauit, ut ante Ro. pontifex opprimeretur, quàm ei ferre subsidiũ posset. Itaq; re frumentaria cæteriq; ad bellũ necessarijs quàm celerrimè potuit comparatis, magnis Desiderius in Italiam cõtendit. Sed multa huic rium pro suæ festinationi aduersabantur, montium al- ficiscitur titudo, locorum angustiæ, & penè inuij saltus, per quos miles onustus armis & impedimenta exercitus ducenda erat. Accedebat quòd Alpium iuga præsidijs hostiũ tenebantur. Miserat enim Desiderius qui occupatis opportunis locis, quantũ possent Francorũ transitũ prohi-

Carolus contra

berent. Hæc cùm ita essent, Carolus tamen non ignarus, res præclaras, labores maximos, maxima quoque pericula sequi, suos hortatur, ut quoad locorũ angustiæ patiãtur, seruatis ordinib. ire ad hostem pergant. Appropinquanti Alpium iugis nunciatũ est, hostes relictis angustijs se in planum recepisse, seu metu perterritos, seu quia tutius facilius q; esse arbitrentur descendenti ab Alpibus Carolo cum omnib. copijs confestim occurrere. Vix ad Desiderium perlatum erat Francorum exercitum post paucos dies in Italia fore, cùm Carolus superatis iam Alpibus, in agrum Taurinum descendit, ubi primum Annibalem Carthaginẽsem Alpes transgressum cum omnibus copijs cõstitisse tradunt. Eo in loco Carolus paucis diebus refecto milite, cùm per exploratores præmissos certior factus esset, Desiderium regem prope Vercellas castra habere, ac ibi cum ingenti exercitu suum aduentum expectare, nihil ultra differendum ratus, ex Taurinis mouit, atq; continuatis castris in agrum Vercellẽsem peruenit. Erat Carolus uirtute militum & rei militaris peritia longè superior, multitudine uerò ac numero hominum à Desiderio uincebatur. Cùm propè in conspectu exercitus essent, facta utrinque potestate pugnandi, prælium cõmisere. In ea pugna superati Longobardi in fugam uertuntur, magna parte suorum amissa. Desiderius

rius post quam suos passim fusos fugatosq; conspexit, citato gradu Papiam, quæ caput regni erat, cum paucis militib. petit. Nec segnius Carolus priusquã se hostes ex terrore fugaq; reciperent, regem persequutus, in agrum Ticinium exercitũ ducit, extemploq; omnibus copijs ad mœnia regiæ urbis admotis, tentat si primo impetu capi posset. Vbi id parũ processit, consilijsq; ab oppugnanda ui ad obsidendam uersis, sub ipsis mœnibus castra locat, subsidiaq; firmat ne qua eruptio fieri possit, portas apponit. Cæterum cùm satis constaret Desiderium regem priusquã deditionem faceret, paratum esse etiam ultima experiri, Carolus parte copiarũ ad obsidionem relicta, ipse cum reliquo exercitu ad transpadanos contendit. Ibi ciuitates permultæ audita fama uirtutum suarum, rebusq; prosperè gestis, certatim ad eum deficiunt. Sed quod in primis ei gratissimum fuit, filij Caroloman qui extemplò post mortem patris malo consilio temeritatem matris sequuti, ad Desiderium regẽ perfugerant, sponte in sua castra uenerunt, ac se suaq; omnia potestati Caroli permiserũt: à quo benignè excepti, magnoq; affecti honore, etiã in posterum filiorum loco habiti sunt. Post hæc Carolum cùm studio salutandi Pontificem, tũ desiderio uisendi celeberrimum beati Petri templum Romam profectum, ac incredibili honore ab Hadriano susceptum, post paucos

dies ad obsidionem redüsse cõperio. Erat obsidio uehemens, & frumenti cũ summa caritate inopia, sedendoq; expugnaturos se urbem spem Frãci habebãt. Oppidani è cõtrario infesis omnib. uijs per quas commeatus ex proximis locis subuehebantur, diffidebant inopiam diutius ferre posse, rem tamen quantũ poterant producebãt, beneuolentia alij, alij metu Desiderij regis compulsi. Postremò spe quoq; nõ solũ cibo deficiente, cùm famem ulterius tolerare non possent, sexto mense quàm obsideri sunt cœpti, deditionem faciunt. Capitur Desiderius unà cum uxore ac liberis, quem ultimũ Longobardorũ regũ in Italia regnasse tradunt. Tunc enim summo beneficio Caroli Italia se primum erexit, quæ antea diutius quàm uictricem omniũ gentiũ prouinciam decuit, barbarorũ immanitate oppressa iacuerat. Nam post sedem Romani imperij Byzantium translatam, Gothi primi barbarorũ, diuersis deinde temporibus Hunni, Vandali, Heruli, postremi omniũ Lõgobardi, ueluti in uacuam possessionem ruentes, Italiam inuasere. Eam gentem tradit fama ab Oceano Germaniæq; ultimis oris, unde illis haud dubiè origo fuit, nouas quærẽtem sedes in proximas regiones transisse, ac Vandalos, Herulos, Gepidas, aliasq; finitimas gentes, Ibore & Aione ducibus, sæpe bello superasse, mutatisq; frequenter sedib. tandem intra Pannonias cõstitisse. Inde

Desiderius à Carolo captus.

Albuin

Albuinus eorum rex accersitus ab Narsete eunucho (ut quidam memoriæ prodidere) cùm præter Longobardorum multitudinem uiginti quoq; Saxonũ millia spe optimarũ sedium excitusset, profectus ingentib. peditum equitumq; copijs in Italiam uenit, breuiq; Vicentiã, Veronam, Mediolanum, ac omnis penè citerioris Galliæ urbes partim peste, partim Gothorum cladibus exinanitas, ad deditionem cõpulit. Papia uerò cùm tres annos obsidionem tulisset, tãdem & ipsa fame domita, barbarorũ imperio cessit. Nec ambigitur quin idem rex paucis annis totã Italiam subegisset, ita cĩa apud Italos perdita erant, nisi sexto supra triennium mense postquàm Italiam ingressus est, apud Veronã interijsset, dolo uxoris Rosemũdæ necatus. Huic successit Dephon insignis nobilitate uir, Albuino nequaquàm uirtute par. sed crudelitate ac immanitate naturæ longè superior. Eo quoque intra biennium uita functo, Lõgobardi decem deinde sequentibus annis nullũ sibi regem creauere, siue superbia proximi regis huic generi dominationis infensi, siue gubernationem suorum ducum utiliorem rati, qui iam per omnem Italiam uagantes ita impigrè bellũ gerebant, ut nunquàm eo tempore sit regia desiderata potestas. Sub his ducibus adeò creuere Lõgobardorũ opes, ut Hetruria, Flaminia, Piceno, Samnio, alijsq; regionib. subactis, omnem

Italiam à Brundusio Tarentoq; usq; ad Alpes tenerent, præter urbem Romam, quã cõstat in hanc gentis potestatem nullo unquã tẽpore deuenisse. Finito decennio, reditum est rursus ad pristinam cõsuetudinem creandi reges, seruatumq; deinde per omne tempus usq; ad Desiderũ, qui ultimus Longobardorum regum in Italia fuit. Quo debellato (ut suprà memoranimus) Carolus Magnus grauem eius gentis dominatũ quarto & ducentesimo anno quàm regnare inceperant, à ceruicibus Italorum dimouit, ac oẽs ciuitates quæ ad Desiderum proximo bello defecerant, recuperatas pontifici Ro. restituit: Beneuẽtanum quoq; ac Spoletanum agrum adiecit. Quibus meritis Hadrianus pontifex cùm nullum maius grati animi indicium posset ostendere, conuocato frequenti episcoporum cœtu eximioq; celebrato cõcilio, multis ac maximis priuilegijs eum ornauit. Carolus confecto Longobardorũ bello, potentissimo rege capto, cùm alia quoq; magni ponderis animo moliretur, nullam moram interponendam putauit, quin in Galliam cõfestim rediret. Saxonicum quippe intermissum bellũ eum domũ reuocabat, quod eo biennio antequàm Carolus ad liberãdũ Romanum pontificem in Italiã ueniret, & incœptũ simul, & à præfectis eius per id tẽpus leuiter administratum cõperio. Quo magis adducor ut uirtutem uiri ac animi magnitudinem

nem admirandam putem, quòd postĥabitis ferocissimis hostibus, relictoq; domestico bello, rem suam neglexerit, ut Italiã ecclesiamq; Romanam, qua omnũ Christianorũ salus cõtinebatur, ab immanitate barbarorũ liberaret. Saxonum gens longè maxima erat, ac etiam bellicosissima penè Germanorũ omnium. Hi falsos colentes deos, cùm neq; diuini neq; humani iuris quicquàm pensi haberent, nihil aquè ac religionem nostram hominesq; ei dedites oderant. Proximi erant Francis, cum quibus cõtinenter bella gerebant. Sæpe prælijs victis conditiones acceperant, obsides dederant, sed nõdum apud Francos erat inuentus qui domita penitus eorum perfidia, plenissimam esset victoriam cõsequutus. Hæc palma cùm Carolo Magno quasi diuino numine reseruata uideretur, nõ sclũ cõsilio principes, sed passim cẽs clamoribus agũt, ut aduersus perpetues Francorum hostes totis uiribus arma sumantur. Carolus uerò tempus uenisse ratus, in quo non modò barbarorum hominum audaciam frangere, sed etiam eorũ regnum quod multò antè animo agitauerat, funditus euertere posset, ingentem exercitum parat, diem dicit, qua die prope ripam fluminis Rheni omnes conueniant. Nunquam aliàs maiori alacritate cõtentioneq; animorũ suscepta à Francis expeditio est. Hinc odium gentis, hinc spes bene gerendæ rei animum excitat. Sed

Saxonũ gens.

Bellum Saxonicum.

supra omnia, studiũ auget præsentia regis, cuius ductu auspicioq; nõ modò Saxonũ gentem, sed etiã orbem terrarũ, si uelit, superare se posse credebant. Has spes cogitationesq; secũ portãtes in hostilem agrum ducuntur. Sic igitur renouatum est cum Saxonibus bellum, quo nec maius ullũ, nec grauius diuturniusq; à Carolo gestũ cõperio. Tres enim & triginta annos cum ferocissimis gentibus certarũ cõstat, plusq; eo bello, quàm reliquis oĩbus detrimenti acceptum, interemptis plerisq; fortissimis uiris, qui diu sub auspicio Caroli egregiam operam nauãdo meruerant. Saxones hoc tempore multoties superati obsides dabant, imperata se facturos pollicebantur: nec multò postea recuperatis uiribus, maius quàm antea bellũ ciebant: ut facilè appareret, homines feros, quòd sibi persuasissent cæteris alijs uirtute præstare, paratos esse etiam ultima experiri, antequàm armis Francorum aut cuiusquam alterius gentis potentiæ cederent. Factum est tamen summa uirtute & incredibili constantia Caroli, ut nunquàm illi defecerint, quin confestim debitas pœnas suæ perfidiæ dederint. Euersæ domus, dissipatæ fortunæ, liberi in seruitutem tracti, omnib. documento fuere, nullum in falsis dijs præsidium esse. Sic igitur usq; in tertium supra trigesimũ annum bellum protractum: in quo quidem bello bis tantum collatis signis pugnatum tradũt,

semel

semel apud Oneggiũ montem, quem locũ incolæ Theomille appellant: nec multo interiecto tempore apud Hesam fluuiũ, ubi penitus Saxones debellati se suaq; omnia testati Caroli permisere. Victis impositæ leges, ut patrijs cerimonijs falsisq; dijs posthabitis, Christianam fidem profiterentur, magnũ numerum obsidum darent, modicis terminis septi, neq; alijs iniussu Caroli bellũ inferrent, neq; illatum propulsarent. Decem deinde sunt hominũ millia cum uxoribus & liberis in Galliam transportata, atq; uarijs locis iussu Caroli distributa. Cæterũ durante Saxonico bello, multas interim expeditiones à Carolo susceptas, ac ita egregiè administratas inuenio, ut per uniuersum orbem fama manaret, Francorũ regem nõ sine diuina ope bella gerere. Erat autem Carolo in bellis gerendis hic primum propositus finis, ut Christianæ fidei legem quantũ in se esset extolleret, ac omnes populos qui ei aduersabantur, nõ solum deprimeret, sed etiam si fieri posset euerteret. Cùm uerò ea tempestate barbaræ gentes quæ nostræ religioni perpetuum bellum indixerant, Hispaniã graui seruitute oppressam tenerent, Carolus rei indignitate cõmotus, ad eam liberandam mentem cõuertit. Id autem fieri posse arbitrabatur, si ingenti celeritate exercitu in Hispaniam ducto, prius hostes opprimeret, quàm illi parare subsidia possent. Ad hanc igitur rem aggre-

diendam satis iam oĩbus cõparatis, castra mo-
Bellum uet, & quàm maximũ potest itineribus in Hi-
aduersus spaniam trãsire cõtendit. Nec iam miles graua
Hispanos tim sequebatur, quòd diu animũ induxerat
quæcunq; à rege Carolo duceretur, ad certa bel
li præmia exploratãq; uictoriã duci. Inter hæc
ciuitates Hispaniæ quæ ppinquiores erant fini-
bus Galliæ, incertis rumoribus excitæ, aliquan
to sibi suũq; regibus timere inceperãt. Postquã
uerò p Pyrenæũ saltũ traduci exercitus cœptus
est, rumorq; per barbaros manauit de aduentu
Francorũ certior, ingens repentè trepidatio po-
pulos oĩs inuasit, nõ satis gnaros quid aduersus
tantũ, tamq; horrendũ hostem sibi agendũ aut
parandum foret. Carolus cõfestim superatis Py
renæi iugis cùm in fines hostium peruenisset, mi
litibus imperat ut quàm latissimè possint ua-
gentur, & quàm maximum hostibus terrorem
inferant. Extemplò ciuitates nõnullæ, cùm ad
petenda externa auxilia nõ sufficeret tempus,
nec proprijs præsidijs res suas tueri possent, spon
tè deditionem faciunt. Augusta & Pampilo-
na, duæ opulentissimæ totius Hispaniæ urbes,
quæ mandata Caroli aspernebantur, ui captæ,
ac prædæ militib. datæ. Cùm alteram Franci ad
solum euertissent, alteram mamb. nudassent,
tantum terroris omnib. gentibus iniecere, ut
quas adissent, quasq; non adissent pariter ulti-
mæ propinquis imperio parerent. Sic igitur
Hispan

Hispania penè omnis in Francorũ potestatem
deuenit. Victis præcipuè imperatum, ut falsis
relictis dijs, Christianæ fidei legem acciperent.
Carolus rebus felicissimè gestis cùm incolumem
exercitum in Galliam reduceret, prope Pyre-
nei iuga in finitimarum gentium, quas nunc
Vascones uocant, insidias incidit. Insederant
enim barbari in occultioribus locis, expectan-
tes occasionem gerendæ rei. Vbi uerò Francorũ
copias in angustiorem uiam deductas uiderũt,
repentè ex iugo insuper imminenti nouissimũ
agmen adorti, ingentem cædem stragemq; de-
dere. Nam Franci cùm neq; euadere possent in
iugum à Vasconibus occupatum, neq; se expli
care, suometipsi agmine in arcto hærentes, si-
mul ab hostibus, simul ab iniquitate locorum
oppugnabantur. Nec iam primi in tam angu-
stis locis ita celeriter uertere aciem poterant, ut
ultimis in extremo periculo constitutis opem
in tempore ac subsidium ferrent. Itaq; etsi ani-
mo uiribusq; longè superiores hostib forent, a-
lienis tamen locis pugnantes uitare non potue-
runt, quin eo die insignem cladem acciperent.
Cecidere in ea pugna dolo hostium non uirtute
commissa, Anselmus ac Egibardus summi in
bello duces, aliiq; permulti fortissimi uiri, quo-
rum opera Carolus sæpe in maximis certami-
nib. egregia usus erat. Sunt etiam qui Rolan-
dum Caroli ex sorore nepotem præstantem
fortitud

fortitudine uirũ post ingẽtẽ hostiũ cædẽ cædẽ, eo prælio interũsse dicãt. Hic est Rolandus quẽ fama est tempestate sua corporis robore, & animi magnitudine, longè cæteris alijs præstitisse, cuius fortia facta per uniuersum orbem tam clara nostris quoque temporib. celebrantur.

Vascones sequenti nocte antequam Franci uires colligerent, per nota itinera præda magis quam armis onerati, se in tutũ receperunt. Nec tamen illis diutina lætitia fuit: quippe paulò post hi populi ac eorum reges à Carolo domiti, meritas perfidiæ suæ debitasq; pœnas dedere. Britones quoque qui sub idem propè tempus Caroli mandata neglexerãt, bello superati in Francorũ potestatẽ uenere. Initiũ post hæc maximi futuri belli si ulterius processisset, in Italia ortũ, autorib. Beneuẽtanis atq; Araiso eorũ duce: qui cũ apertè descissent studio magis nouarũ rerum, quã certa ratione adducti, arma exercitũq; parabãt finitimas gentes excibant, ut pontifici Rom. cõtra ius fasq; ultrò bellum inferrẽt. Quib. rebus in Galliã perlatis, Carolus in Italiã rursus ad comprimendas populorum seditiones quanta maxima celeritate põt contendit, ac cum omni exercitu Capuam usq; pgressus, tantũ terroris Beneuentanis iniecit, ut extemplò Araisus filios suos, Beneuentani uerò nobilissimos ciuitatis obsides darent, ac iureiurando adacti pollicerentur, se in posterum neq;

neq; iniussu Caroli arma sumpturos, neque recusaturos quò minus perpetuò sub Romanæ ecclesiæ ditione atq; imperio essent. Hæc adeò maturè confecta accepimus, ut eodem propè tempore in Galliam delatum esset, Carolum in Campaniam cum omni exercitu peruenisse, & Beneuentanos metu conterritos deditionem fecisse. Verum dum hæc in Italia gerũtur, interim Taxillo Bauariæ dux uxoris (ut tradunt) stimulis concitatus, copias cogit, finitimas gentes solicitat: Hunnos, qui ea parte qua Bauaria in orientem spectat, sibi confines erant, societate & fœdere iungit. Hæc omnia clandestinis consilijs conficere studet, ut Francos nil tale opinantes repentino bello adoriatur. Erat autẽ ei coniunx Desiderij regis Longobardorũ filia, quæ fortunã patris iniquo animo ferens, nec nocte nec interdiu uirũ conquiescere patiebatur, monere atq; rogare, ut meminisse uellet socerum suum clarissimum regem, qui antea in locupletissimo regno constitutus alijs imperitare solitus esset, non graui seruitute detentum omni morte miseriorem uitam ducere. Neminẽ esse præter eum, qui possit & debeat seruiẽtem regẽ in libertatẽ uindicare. Hoc finitimas gentes, quòd fortunæ Desiderij misereãtur, expectare, hoc tacitas petere: quòd si uir esse uelit, habere proprijs uiribus etiam externas adiunctas opes, quibus fultus cõmodè

possit

posſit hanc dedecoris notam socero pariter genero q; inuſtam egregijs fuc̃lis delere, ac ſibi posteris q; ſuis perpetuam gloriam comparare. His multiebribus inſtructus furijs, Taxillo ingenti ſtudio arma exercitũ q; parabat, ut Francorũ genti omni parte inferior, ferociter magis quã prudenter bellum inferret. Quibus rebus cognitis, Carolus quia magni intereſſe etiam in reli quum tempus ad opinionem gentium arbitrabatur, tantas uideri Galliæ facultates, ut non modò ſua tueri, ſed etiam aliena aggredi poſſet, celeriter profectus priuſquam hoſtes cũ ſocijs iungerentur, in fines Bauariæ cum eõ exercitu uenit, caſtris q; ad Lecum fluuium, qui Bauaros à Lemãnis diuidit, poſitis, legatos ad Taxillonem miſit hortatũ, ut Francorũ mãſuetudinem quàm arma & um experiri mallet, at que idem finitimis gentibus, quæs in belli ſocietatem traxiſſet, ſuaderet. Taxillo ſiue hu mandatis conterritus, ſiue ſociorum auxilio deſtitutus, nulla tentata fortuna belli, Caroli imperio ſine ulla exceptione parẽre conſtituit. Itaq; ei omnium rerũ ſuarũ poteſtate permiſſa, deditionem fecit, obſides dedit, in his Theonẽ filiũ ſuũ, alios q; permultos lectiſſimos iuuenes, quorũ patres præcipuã in ea prouincia authoritatem habebant. Sub idem propè tempus Abodritti uetres Francorũ ſocij legatos ad Carolũ mittunt, qui p antiqua amicitia ſocietate q; olim cum Fran

cis inita, aduerſus Velatabes auxilium petant. Eſt ſinus Oceani maris in extremis Germaniæ finibus, qui ob occaſu in orientem uerſus centum (ut aiunt) propè millia paſſuũ extẽditur. Circa hũc ſinum ea tempeſtate Abodriti, Velatabi, Nortomanni aliæ q; barbaræ gentes incolebant: inſulas præterea propinquo mari frequenter ſparſas tenebant, bella inter ſe (ſicut inter finitimos populos plerum q; fit) continenter gerebãt. Cùm igitur Velatabi perpetuis excurſionibus, cædibus, incendijs, Abodritos inuaderent, nec ullis præſidijs remoueri ab iniuria poſſent, Abodritorum legati in Galliam uenerunt, opem aduerſus ſuos Francorum q; hoſtes, pro iure ſocietatis petentes benignè hoſpitalitẽ q; ſuſcepti auxilio impetrato grata reſponſa domum retulerũt. Profectus deinde cum exercitu Carolus citius omnium opinione bellum confecit, barbaros ex ſociorum finibus expulit, expulſos ad deditionem compulit, ac iureiurando adegit ne in poſterum Francis, Francorum q; ſocijs, alijs ue finitimis gentibus iniuſſo ſuo bellum inferrent. His rebus geſtis, cùm in magna gloria magnis q; opibus regnum ac tota res Francorum eſſet, ſtatuit Carolus aduerſus Hunnos, qui hoſtibus ſuis auxilia ſubminiſtrauerant, bellum ſuſcipere. Hunnorum gentem Scythicam fuiſſe accepimus: incoluere primò ſupra Mæotida paludem, inde ingenti

Hunni qui & ubi.

ingenti multitudine profecti mutatis sedib. in Pannoniã uenere, atq; hãc locũ sibi domicilium delegere. Ea uerò tempestate qua Carolus eis bellum indixit, abundantissimi diuitijs erant, & post Saxones armis uirisq; opulentissimi. Habebant præterea finitimos populos partim metu, partim beneficio obstrictos, & iureiurando adactos, ut in omnib. bellis pro sua quisque facultate rem Hunnorũ iuuarẽt. Quòd igitur uires Hunnorum maiores erant, eo maiore studio Carolus omnia sibi quæ ad maximũ bellum pertinerent, curãda agendaq; censebat, ut cùm uirtute hostib. longè Franci præstarent, uirib. quoq; aut pares aut superiores essent. Summa igitur diligẽtia tũ ratione atq; cõsilio omnib. cõparatis, castra mouet, atq; exercitũ & uiris armis peregregiè instructũ in Pannoniã ducit. Hoc ego bellum partim à Carolo, partim à filio suo Pipino apud plerosq; autores gestum cõperio. Victi multis prælijs Hunni, tandem octauo anno postquam bellum inceperat, penitus superati, imperio Caroli paruere. Quoties uerò cum hac gente iusta acie pugnatum sit, quæue aut quanta hostiũ copiæ in eo bello ceciderint, quia raræ per ea tempora literæ fuere, difficile ad fidẽ est exacto affirmare numero. Illud certè cõstat, nullũ unquã bellũ à Carolo gestũ, in quo maior sit hostiũ cædes ædita maiorq; illata clades. In eo enim omnes autores

res cõueniunt, ingentẽ Hunnorũ multitudinẽ, & penè nobilissimũ quenq; eo bello absumptũ: maximam quoq; uim auri atque argenti, multamque preciosam supellectilem, quam Hunni exuarijs gentibus direptam in suum regnũ congesserant, à Francis inuentã, atque in Galliã transportatã. Totã deniq; Hunnorũ remp. tã multiplici clade affectã, ut nullũ fermè pristinæ potẽtiæ, quæ antea longè lateq; patebat, uestigiũ remaneret. Franci deuicta Pannonia, ac opulentissima gente subacta, graues hostiũ spolijs in Galliã reuertuntur. Periere in eo bello Herricus ac Geroldus, duo clarissimi Frãcorũ duces. in reliqua multitudine parum detrimenti acceptũ. Sub idem tempus Adelgisum Desiderij filium, qui ante expugnationẽ Papiæ ex transpadanis in Græciã profugerat, cum magna manu ad repetendum regnum in Italiam redeunte, à Francis superatũ perfectorum auspicio, supplicioq; affectum, quidam autores sunt. Addunt etiam non multò postea duo eodem propè tempore exarsisse bella, Boëmicum scilicet & Liuonicũ, atq; ambo à Carolo iuniore ita celeriter esse confecta, ut facilè appareret præstantissimi patriũ nõ dissimilem filiũ. Secutũ est post hæc aduersus Nortos bellũ, qui Abotridis subactis, cũ duobus Gotofridis regis Galliæ Germaniæq; littoraædatoria classe uexarẽt, tamq;, Gotofri-

nimia superbia & temeritate elatus, frisiæ, Saxoniæ, atq; omni Galliæ arma minaretur, palamq; iactaret se breui Aquisgranum ubi Caroli regia erat, cum ingentibus copijs petiturũ non putauit Carolus sociorum iniuriam, ac huius hominis effrenatam audaciam ulterius esse ferendã: itaq; omnibus necessarijs ad bellum celeriter comparatis, in Nortomanos exercitũ ducit, classem per Oceanum mittit, ut terra mariq; simul hostem inuadat. Verùm non diutius ei laborandum fuit, quia Nortomanni paulò pòst Gotofrido regè à proprio satellite interfecto, se suaq; omnia fidei & potestati Caroli permisere. Cùm hic status rerum in Gallia esset, interim Romani aduersus Leonem pontificem coniurationem ineunt, eumq; nec læsi nec Lucesiti per iniuriã urbe expellunt. Quibus rebus logati ad Carolum ueniunt multis precibus pro Romano pontifice auxilium aduersus coniuratos repetentes. Hos Carolus consuetudine sua benignè accipit, eorum animos uerbis confirmat, magnam spem se habere dicit populum Romanum, uel beneficio uel autoritate sua ad ductum, finem iniurijs facturum: quòd si perstuarare in iniuria uelit, nullam dimicationem recusaturum pro Rommanæ ecclesiæ dignitate, cui deesse quo ad uita suppetat, alijs principibus Christianorum turpe, Carolo etiam nefas sit. Nam iampridem ecclesiæ Romanæ patrocinio

nio susceptо, nihil ei antiquius erat, quàm apostolicæ sedis dignitatem tueri, statum seruare, autoritatem extellere, iniuria ac maleficio prohibere. Itaq; cùm ea coniuratio magni ponderis esset, & præsentia sua indigere uideretur exemplò cum exercitu profectus in Italiam cõtendit. Primo aduentu omni motu sedato, noxijs supplicio affectis, pontificem Romanum cum ingenti gloria in urbem restituit, à quo mox pro suis egregijs meritis, & singulari erga libertatem omnium Christianorũ fide Augustus appellatus, imperatorium nomen dignitatemq; suscepit, non solùm assentiente, sed etiam applaudente populo Romano. Hoc tempore primum summi imperij dignitatem, quæ trecentis antè & triginta annis fuerat amissa, et iam nimia uetustate obliterata, egregia uirtute Caroli, occidenti restituta tradunt. De quo quidem non alienum uidetur pro cognitione rei altius aliquanto repetere. Vrbem Romã, sicuti grauissimi authores memoriæ prodidere, initio reges gubernarunt. Hi nullis legibus obnoxij, domi populum, exercitum foris, pro suo arbitratu regentes, nunc belli, nunc pacis artibus rem Romanã mirificè auxere, eoq; nutriẽdo perduxere, ut bonam frugem libertatis maturis uiribus ferre posset. Tarquinio deinde superbo ob immodicam dominandi licentiam regno exacto, regia potestas penitus in

Carolus dictus augustus et Imperator Romanorũ

urbe cessauit. Sub consulib. postea, ac dictatoribus, consulariq; potestate tribunis, qui fuerunt libero populo magistratus, & res & nomen emersit imperij. Aphrica penè tota, magnaq; Asiæ parte ultra Armeniam & Caucasum montẽ armis subacta. Europæ uerò, Hispanijs, Gallijs, Græcia, Thracia, alijsq; subin de regiomb. bello domitis, longè lateq; Romanorum opes patuere. Hoc tam amplo per quadringentos sexaginta annos ab una republica parto auctoq; imperio frui deinde per intestina arma nõ licuit, quorũ causa atq; inttiũ tra ditur ex immodica cupiditate regnãdi, & certamine factionũ ortum, quæ semper fuerunt eruntq; pluribus populis magis exitio, quã bella externa. Imperatores hinc creari cœpti, quod ante armorũ castrorũq; nomen fuit: id tã quã intestino uiginte bello intra mœnia inductũ, uerbo quidem legitima potestas, re aũt uera dominatio erat. Quj enim republi. occupata Romanis dominabantur, Imperatores se appellari non solùm æquo, sed etiam libenti animo imperato ptiebantur, quia imperatoriũ nomen & gratia dignitius & tolerabilius Romæ erat, quã quisquã tas anti- titulus qui dominationis speciem præ se ferre quitus uideretur. Atq; imperatoria dignitas apud inferior priscos Romanos longè inferior regia dignitate. Cur aũt postea hoc imperateriũ nomẽ in tanto precio habitum sit, causam fuisse existimo,

quia

quia cùm illi qui reipub. totiq; penè terrarum orbi dominabantur, se nuncuparent Imperatores, fortè posteriores credidere, sicut illi potentia cæteros alios anteibant, sic enim nomen quo utebatur, reliquis omnibus anteponendũ esse. Hinc talis opinio orta, deinde multis temporib. inueterata, obtinuit ut imperatoria dignitas omnibus alijs excellẽtior haberetur. Sed ab initio quidẽ singulis imperantibus cùm Nerua primus, alijq; postea simili exemplo ducti, sibi consortem imperij delegissent, duo interdũ principes eodem tempore extitere, qui se Romanorum nuncupabant imperatores. Postea uerò quàm Constantinus relicta Roma ad orientem descendit, factum consuetudine est, ut diuisim illud Orientis, hoc Occidentis imperium diceretur. Fœdè deinde uastantib. Italiam barbaris, tempore Odoacri Torcilingorum regis, qui Augustulum bello superauit, sublatum imperium trecentis & triginta annis in occidente cessauit. Tot enim ab Augustulo ad Carolũ Magnũ fuere, quẽ à Leone pontifice imperatorẽ diximus appellatũ. Carolus Francorum rex ac Romanorum imperator, post ampliss Florenmam dignitatem susceptam cùm in Galliã re- tia resti diturus iter per Hetruriã faceret, in memoriã tuta à dignitatis adeptæ Florentiam urbem, quam o- Carolo lim magna ex parte deleuerant Gothi, in pri- impera- stinum statũ cum summa celeritate restituit, tore.

omnemq; nobilitatem per oppida uicina dispersam in ciuitatem reduxit, nouis mœnibus cinxit, templis ornauit. Quibus meritis quantum Caroli nomini eiusq; successoribus nostra ciuitas debeat, nec literis explicari, nec ulla oratione exprimi potest. Quòd enim in solo patrio sumus, quòd liberi uiuimus, quòd magistratus, leges, ciuitatem habemus, ea omnia Carolo accepta sunt referenda, ac eius memoria cum grata recordatione perpetuò celebranda, ut homini tam præclarè de nostra patria merito, si non parè beneficijs suis, saltè aliquâ pro uiribus nostris gratiâ referamus. Illud autem loco summæ gloriæ Florentiæ urbi tribuè dũputo, quòd initio eam condidere Romani, conditâ deinde ac barbarorũ furore euersam, Romanorum quoq; clarissimus imperator restituit, ut non tantum doloris ex deiecta, quãtum lætitiæ ex restituta patria Florẽtinis accederet. Cùm reuertisset in Galliam Carolus, exceptus est eius aduentus ab omnibus populis incredibili honore atq; amore. Festi celebrati dies, omnib. ciuitatibus supplicationes decretæ, publicè priuatimq; ei gratulationes cũ effusa lætitia factæ. His rebus tam egregiè à Carolo gestis addũt scriptores nõnulli rem maximè memoratu dignam, quã ego nec ut certam affirmare, quia nulla apud alios autores eius rei mentio est, neq; ut incertã relinquere

ausim. Tradunt enim, cùm Hierosolyma grauiũ barbarorũ dominatu oppressa teneretur, Carolum Constantini imperatoris precibus euocatum, simul & rei indignitate cõmotum, ad liberandum sanctissimum locum, ubi omnium gentium salus est orta, cum ingẽti exercitu accessisse, profligatisq; barbaris, ac ex omni prouincia pulsis, Christianos in urbem restituisse, firmisq; præsidijs munitam reliquisse: profectũ deinde Byzantiũ & à Constantino incredibili lætitia acceptũ, magnoq; affectũ honore, paulò pòst in Galliam redijsse. Hæc si ita sunt, hãc expeditionem factam esse oportet antequã Carolus ad restituendum Leonem pontificem in Italiam ueniret: quia satis constat post imperatoriam dignitatem susceptam, nunquam Carolum in Orientem esse profectum. Hæc bella septem & quadraginta annis (tot enim regnauit) incredibili felicitate, tum magnitudine quadam animi, tum etiam ingenij atq; consilij Caroli non solùm gesta sunt, sed etiam confecisse tradunt, quibus regnum satis amplum à patre acceptum, longè maius auctius q; posteris suis reliquit. Nam paterni regni fines in Galia, Rheno, Ligeri, Oceano q;, & in Germania Danubio & Sala fluuio, qui Thurios à Sorabis diuidit, continebantur. His Aquitaniam, Vasconiam, Hispaniam penè totã, & eã Italiæ partẽ adiecta à in qua Longobardorum regia fuerat, bellica

Hierosolyma liberatur.

Francorũ regnum Carolo.

uirtute adeptam Carolus Magnus adiunxit. Adiecit etiam Saxoniam, quæ est non modica Germaniæ pars: tum utranq; Pannoniã, & ultra Danubium Daciam, Histriam, & totum Liburnorum regnũ, Dalmatiam quoq;, præter maritimas ciuitates quæ Constantinopolitano imperatori parebãt. omnes denique barbaras gentes, quæ Germaniam inter Rhenum, Oceanum, ac Danubium incolunt, partim armis subactas, partim beneficio allectas, in suã potestatem redigit. His tantis opibus, tot tamq; rebus egregiè gestis, eam sibi famam non solũ in Gallia, sed etiam per uniuersum orbem Carolus comparauerat, ut undiq; ad eum legationes concurrerent, quæ gratiam atq; amicitiam publicè priuatimq; peterent. Quinetiam memoriæ proditum est, Persarum regem, cuius opes in Asia longè lateq; patebant, Caroli famæ adductum, legatos cum magnificentissimis donis misisse in Galliam, qui eum rogarent ut se in amicitiam susciperet. Cum imperatoribus quoq; constantinopolitanis benevolentia fuit & societate coniunctus: quanquam post dignitatem imperatoriam Romæ acceptam, Caroli fama illis & suspecta quoq; potentia foret. Cæterùm enarratis bellicis rebus quæ uisæ sunt nobis cognitione & memoria dignæ, nunc operæ precium esse existimo Caroli habitum, naturã, & mores, tum ea omnia, quæ ad domesticam pertin

pertinent disciplinam, breuibus uerbis referre.

Caroli statura.

Tradunt omnes penè autores qui diligentius Caroli figuram describunt, procera illum fuisse statura, lato pectore, latis humeris, magnis & moue getuq; oculis, naso paulò eminentiore: forma res. deniq; & pulchritudine oris adeò eximia, ut decorem simul præ se ferre uideretur, cum regia quadam maiestate coniunctam. Habebat & in uoce splendorem, & in incessu totoq; corporis motu summam dignitatem. Promissam gerebat barbam, & si quando festi dies celebrandi erant, aut legati externorum principum audiendi, uestè auro contexta, & gladio multis gemmis ornato utebatur. Valetudine fuit prosperã, nisi quòd paucis annis antequã diẽ obiret, febre sæpius laborabat. Venationibus Gallorum more adeò frequenter studebat, ut non niues, non montes, syluæq; eum etiam senescentem à tali exercitio reuocarent. Putabat enim laborem corporis ad sanitatem seruandam uehementer conferre. Tradunt præterea eum balneis & aquis natura calidis plurimum delectatũ, atq; ideo Aquisgrani, ubi talis aquæ ingens copia erat, diutius cõmorari solitũ. Quinetiã consuesse amicos ac familiares, & interdũ omnis generis homines secum in balneas ducere, ibiq; alia confabulandi materia in medium allata, longum sermonẽ trahere, atq; ex eo non mediocrem uoluptatem capere. Fuit autem Ca

rolus amicorum studiosissimus, pietate uerò in parentes, amore in filios, humanitate in omnes, sine controuersia cæteros alios superabat. Mater ei Berta fuit, Heraclij Cæsaris præstantissimi Constantinopolitani Imperatoris filia, quam cùm in omni uitæ tempore, tum præcipuè post pipini mortem in summo honore & obseruantia habuit. Difficilem fratris naturam, ac multis suspitionibus laborantem, ita patienti animo tulit, ut pro acceptis iniurijs sæpe beneficia ei, filijsq; referret. Sororem quoq; quæ sibi unica erat, incredibili amore dilexit. Deniq; omnem familiam suam tanta charitate complexus est, ut quidã scriptores dicant eũ quocũq; accederet, solitũ esse filios filiasq; omnes secum ducere. Fuit in remunerando largus, in puniendo mitis & clemens. Quinetiã tradũt, cũ aliquando in expeditionem proficisceretur, nothũ filium, quem pleriq; spe regnandi iniecta opinionib. uanis imbuerant, Carolo insidias cõparasse, ut cum de medio tolleret: paulòq; deinde cõiurattone detecta, mitissimum patrem scelerato ignouisse filio, eiq; permisisse, ut reliquã deinde uitam in quodam monasterio ab oculis hominũ remotam duceret. Hanc igitur mansuetudinem in puniendo, æquitatem in iudicando, moderationem in gubernando, quam Carolus publicis pariter ac priuatis rebus præse ferebat, sic populi omnes admirabantur, ut palàm

làm prædicarent, talem sibi regem diuino numine datum, qualem nũquàm antea ausi essent optare. Illud præterea maximam ei beneuolentiam comparabat, quòd erga hospites, peregrinos, & eos omnes qui paupertate nimia laborabant, summa profusaq; liberalitate utebatur. Inopes uerò qui uirtute ac bonis moribus præditi erant, sæpe non modò pecunia iuuit, sed etiam honoribus manifestis affecit, ut uanam eorũ opinionem argueret, qui neq; honori magno locũ, neq; uirtuti putant esse, nisi ubi effusæ affluant opes. Cibi insuper & potus continentissimus fuit. Festis solum diebus, atq; id etiam rarò, cõuiuia celebrabat. In cognoscendis cõtrouersijs hominũ & diligentissimus simul & iustissimus habebatur. Liberæ ad eum querimoniæ de aliorũ iniurijs facilesq; aditus erant, benigna reddebantur responsa: quæ omnia quòd rarius in maximis principibus reperiuntur, eò gratiora in Carolo habebantur. Sed omniũ primũ, ut erat diligentissimus religionum cultor, summa opera studioq; curabat, ut episcopi per uniuersum regnũ sacras ædes nimia uetustate dilapsas aut omnino reficerent, aut saltem renouarent. Ipse uerò Aquisgrani, ubi sedes regni, eiusq; regia erat, maximis sumptibus templum condidit, ipsumq; marmoreis columnis, tum argento auroq; celato uehementer ornauit, ornatumq; omnium rerum

pulc

pulcherrimarum copia, beatæ Mariæ dedicauit. Multa quoq; alia opera memoratu digna construxit, quæ ea tempestate, tum pulchritudine, tum magnitudine sua admirationẽ gentium commouebant. Nam pontem in Rhenum apud Maguntiam, ubi quingentos passus fluminis latitudo patet, ædificatum à Carolo tradunt, egregium sanè opus, & magnitudinem conditoris cunctis uisentibus præferens. Regias insuper ædes uarijs in locis ab eodem extructas dicunt, & templa in multis ciuitatibus condita, quæ nostris quoq; temporibus extant, & religionem in Carolo, regalemq; animum fuisse ostendunt. Verùm ad has eximias regiasq; uirtutes addiderat etiam Carolus eloquentiam copiamq; dicendi, & bonarum artium disciplinam, quæ cùm cæteris hominibus, tum ijs qui sunt in summis potestatib. constituti, magno semper decori atq; ornamento fuere. Præceptorẽ habuit Albinũ, cui postea Alcuino cognomẽ fuit, eruditissimũ summũq; philosophum, à quo non solùm studium sapientiæ, sed etiam præcepta oratoria, artemq; disserendi accepit: cuius opera tunc primum Parrhisiense gymnasium à Carolo institutum tradũt: quod deinde à posterioribus regibus seruatum auctumq;, eò dignitatis & gloriæ uenit, ut nunc quoq; celeberrimum per uniuersum orbem eruditissimorum hominum domicilium habeatur.

Carolus eloquentia & bonis literis ornatus.

Carol

Carolus igitur ipse litteris nõ modò latinis, sed etiam græcis liberaliter institutus, filios quoq; suos doctissimis hominibus in disciplinam dedit, ut à primis incunabilis bonis artibus erudirentur. Filias etiam ne ociotorperent, lanificio assuescere iussit. Habuit autem ex pluribus uxoribus pulcherrimam sobolem: sed ex Hildegarde fœmina apud Suenos amplissimo genere orta, Carolum, Pipinum, Ludouicum filios, totidemq; filias genuit. Ex his Carolum, qui maior natu erat, & Pipinum, quem Galliæ citeriori præfecerat, priusquàm diem obiret, amisit. Ludouicus ei relinquebatur, unicum senectutis refugium. Hunc paulò ante mortem ad se uocatum, summo consensu omnium principum Augustum appellauit, consortemq; sibi delegit imperij, quæ res maximã ei apud omnis generis homines tũ dignitatẽ, tũ autoritatẽ cõparauit. Stabilitũ enim suis posteris non solùm Francorum regnum, sed etiam Imperatorium nomen summa concordia omnium uidebatur. Nec multo interiecto tempore, cùm uenatum consuetudine sua haud procul à regia Aquisgrani esset profectus, domum redijt cum febre. Hanc abstinentia, ut consueuerat, superare se posse confidens, cùm lateris etiam accessisset dolor, morbis simul & senectute confectus uita excessit, ætatis suæ septuagesimosecundo, & Christianæ salutis decimoquinto, supra octingente

Caroli magni obitus.

gentesimum annum, quinto Cal. Februarias. Eius deinde corpus in basilica Aquisgrani, quam ille in uita tantopere coluerat, solenni funere sepultum tradunt, arcumq; auratum egregie fabrefactum supra monumentum eius locatũ, in quo imago illius sculpta tali epigrammate cingebatur: Caroli Magni Christianissimi Imperatoris Romanorum corpus sub hoc sepulchro conditum iacet. Hic Francorum regnum septem supra x L. annos summa moderatione ac iustitia administrauit, idq; belli pacisq; artibus magnopere auctum, posteris suis reliquit. Paulò ante obitum eius multa prodigia uisa dicuntur. Nam & porticum, quæ erat inter basilicam & regiam mirabili sumptu cõfecta, corruisse, & pontem ad Maguntiam incendio conflagrasse, & auream pilam quæ in culmine religiosissimi templi locata erat, fulgure tactam & deiectam tradunt. Tribus annis antequàm è uita migraret, testamentum condidit, quo pecuniam, uestes uasa aurea argenteaq;, multamq; præciosam supellectilem triplíciter diuisam legauit. Duas partes uni & uiginti ciuitatibus regni, quas Metropolitanas appellant Græci, ac earum episcopis dari iussit, ut illis in reficiendis ecclesijs & pauperibus iuuandis, pro arbitrio uterentur. Tertiam uerò partem, uniuscuiusq; ratione habita, filijs, filiabus, nepotibusq;, tum seruis & ancillis reliquit.

Prodigia ipsius mortem præcedentia.

Testamẽtum.

Erant inter cæteros thesauros suos tres argenteæ mensæ, ac una aurea, præcipuæ magnitudinis. Illarum trium unam, quæ Constantinopolitanæ urbis similitudinem referebat, ad ornandum celeberrimum beati Petri templum Romam misit. Aliam, in qua forma urbis Romæ peregregiè sculpta erat, Rauennati basilicæ dono dedit. Tertiam uerò, quæ totius orbis descriptionem continebat, & auream illam, quam in ordine quartam numerauimus, filijs suis reliquit. Hæc Carolus summa diligentia, ratione, atq; consilio, cùm multi principes regni adessent, constituit. Quæ omnia Ludouicus eius filius ac successor ex commentario post Caroli mortem diligentissimè ac sanctissimè reseruauit.

LVGDVNI,

Excudebat Blasius Guido.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca